

4
79

ISSN 0132-599 X
የኢትዮጵያ ጥናትና ጥራት ጥናት

ጥናትና ጥራት ጥናት

114

3

73
1979

გეოგრაფიკა

საქართველოს
საბჭოთაო
კავშირების
კავშირების

საქართველოს ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-კოლმეცნიერული ცენტრის

წელიწადი 56-ე

№ 3

მარტი, 1979 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შინაარსი

მტბა იოსელიანი — შავი და ცისფერი მდინარე. რომანი. ვაგრჟალება	3
რევაზ მუხომბაძე — მოთხრობები	38
ია მამუკაშვილი — ლექსები	50
მანია სასტავი — ლექსები	52
გელა შალვაშვილი — ლექსები	55
ნანა ღვინეშვილი — ლექსები	56
ქეთევან ბილაშვილი — ფიქციონალი. მოთხრობა	58
მანანა აბრამიშვილი — ლექსები	61
თორბეგ მინდიაშვილი — ლექსები	61
მამუკა მონათხრობი — ლექსები	63
თამარ ჯანაშვილი — ლექსები	64
თორბეგ ჯანაშვილი — ლექსები	65
ნატო შვაციანი — ლექსები	66
მარიამ ქავთარაძე — წიგნები. ლექსი	67
გულნარა მონათხრობი — აბტარ ტირიფი. ლექსი	68
ქრისტინე მინდიაშვილი — ლექსები	68
ლალი ჯანაშვილი — ლექსები. ლექსი	69
ოზა ჯანაშვილი — ორი ლექსი	70
მანანა მამუკაშვილი — მოთხრობები	71
ზურაბ მამუკაშვილი — ორი ლექსი	75
გიორგი მამუკაშვილი — მოთხრობი ციკლი. თავები რომანიდან. დასასრული	76
ჯემალ მამუკაშვილი — შარბანდელი ჯანაშვილი. ნარკვევა	110

კრიტიკა და კვლევითი

მედიკალიზაცია — კოლმეცნიერების მონათხრობი თეორიის კრიტიკა	121
მინდიაშვილი — ფიქციონალი ნიშნის სიმბოლე	131
ლევან მამუკაშვილი — რუსთაველი დანახს საზოგადოებრივი	153
მედიკალიზაცია — გამოცხადების ხარისხი ნიშნის მონათხრობის კრიტიკა.	
დასასრული	157
ლევან მამუკაშვილი — კოლმეცნიერების მონათხრობი	169
ბაბი ბელაშვილი — 1000 წელი მართი მართალი მონათხრობი	179

ელგუჯა მირაბინვილი — კრიტიკის თვალსაზრისი 26
ს. ხუციშვილი — „სინტონიკის მომავალი“ 26

მთავარი რედაქტორი გიორგი ნატროშვილი

საკრედიტო კოლეგია:

პრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ამავალი (პრ. რედ. მოადგილე), ხ. ბერუღაძე, თ. ვიხინვილი, ა. კალაძე, მ. ლეხანიძე, ლ. მკალაშვილი, ბ. სულავერი, ა. ქუთათელი, ს. უანუიანი, დ. უანუიანი, ნ. წულუკიანი, ვ. წულუკიანი, თ. ზინაძე, ა. ხარაძე, რ. ჯაფარიძე, ბ. ჯიბლაძე.

ტიქრედაქტორი რ. ჩაჩუბაძე

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ტელეფონები: რედაქტორის — 98-55-11.
პ/მე. მდივნის — 98-55-13, განყოფილებების — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გადეცა ასაწეობად 7/11-79 წ., ხელმოწერილია დასაბეჭდად 19/111-79 წ., ანაწეობის ზომა 7¹/₄ X 12, ქაღალდის ფორმატი 70 X 108¹/₁₆, ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 13, სააღრ.-სავაჭომეცმლო თაბაში 16,58.

უც 07940. ტირაჟი 15.250. შეკვ. 391.
საქ. კბ ც-ის გამოცემლობის სტამბა, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

შავი და ცისფერი მზინარა

რომანო

წიგნი მეორე

ნაწილი პირველი

თბილისის სადგურში კონსერვის კოლოფს რომ თავს მოხდი, ასე თევზებით გადმოცვივდა ხალხი ვაგონებიდან და ზეთივით გადმოიღვარა მთელი ღამის ორთქლით, კვამლით, ოფლით გაზინებული და შედედებული ჰაერი.

ვაგონიდან გადმოვარდნილმა ხალხის ტალღამ ღამით გაძარცული დედაკაციც ჩამოიტანა, თოვლით წაფარულ, აჩირხალეულ ბაჭანზე მიატოვა.

— დაჭრილი შვილის ამხანაგის სახანავად ჩამოვედი! შენმა დედამ არ ვნახა ჩემო გამძარცველო!.. — მოთქვამდა კისერთან მუქ-ლურჯ თავსაფარგანასკვეული, პირში ორ ლოჭშერჩენილი დედაბერი და ცისკენ შიშველ ხელებასვერილა ბრუნავდა, აქაურობის ვერაფერი გეგო, აღმოსავლეთი ვერ მოეწამენინა, რომ ღმერთთან შეეჩვენებინა თავისი მძარცველი და ცას ოთხივე მხარეს შედადადებდა:

— გამწარებული დედა ვარ, დედა ღეთისავე! მოსტეხე კისერი ჩემს გამმწარებელს!

ფარნა დათოვლილ ძელსკამთან შეჩერდა და სული მოითქვა.

— შვილის ამხანაგის მისამართიც წაიღო!.. უმისამართოდ და უგზო-უკვლოდ გააქვრე იესო ქრისტე მაცხოვარო!..

ხალხი უკანა ვაგონებიდანაც მოედინებოდა და დედაბრის მხოლოდ მაღლა აწეული ხელები ჩანდა.

— ოთხი შვილის დედა ვიყავი... კაცი აღარაა ჩემს ბარობაზე... კაცის ჭირი შეტყარე და არა წამალი არ არგო, წმინდა ბარბარე! სნეულთა მკურნალო!

ხალხი შეთხელდა. ზოგჯერ დედაბრის მიწამდე ათრეული შავი, ნაოჭებსასხმული კაბაც კი გამოკრთებოდა.

— შავოსანი, თვალატირებული დედა გევედრები მიქელ-გაბრიელ მთავარ ანგელოზო! შავი ცელით მოთიბე ჩემი მპარავი!.. დედის ცრემლი და ძაძა არ აღირსო!..

დედაბრის ირგვლივ ვიდაცეები შეყოვნდნენ.

— დაჭრილი შვილის ამბავი მინდოდა გამეგო, შვილს და მომავალს არ მო-

ასწრო დღეთისმშობელო, ვინც მე უკა-
პეიკოდ დამტოვა!..

— ე რა ამბავია, დედი! — მიაძახა
ვიდაცამ.

— დედა ვერ ეცნოს, ისე დაშრეტო-
დეს თვალის სინათლე... —

— სიონში წადი და იქ ილოცე!..

— სიონის მფარველი ღმერთი და ან-
გელოზი რისხავდეს ჩემს გამამწარე-
ბელს!

— გზა, გზა! — მიაძახა ზურგზე ტო-
ზარამოგდებულმა შავწყვეროსანმა ქუ-
რთმა და ზედ მიაწყდა.

— გზა ეკლად უქცეო მამა-ზეციე-
რო, წყალი სისხლად, პური ბაღდად! —
ფარნას გააზრიალა და ჩანთის სახე-
ლურებში მკლავი გაუყარა.

— აქ რას უდგას ნეტავ, თავის გზით
ვერ წავა? — ეს ის ხმა იყო, პირვე-
ლად რომ ჰკითხა, „ე რა ამბავია, დე-
დი“.

— მე აქ გზა-კვალი არ ვიციოდე, არ
აქოღინო ცათა მპყრობელო დღის
ნათელი! მზე, დედის შავ მანდილად
უქცეო, მთვარე — შეილზე მგლოვიარე
მამის მოშვეტულ თეთრ წვერად! ვარს-
კვლავები თვალ-ატირებულ დედამაი-
შვილებად!..

„აო, ვინ შექმნა თურმე „მზე დედაა
ჩემი, მთვარე მამაჩემი, წვრილ-წვრი-
ლი ვარსკვლავები, და და ძმია ჩემი... —

— უჰ, რაა ადამიანის გონება, რა არ
გაგვიღოს თავში. დიდი ძალა აქვს. სი-
ტყვას. ამას რომ ისმენდეს ის ქურდი
და მამაშალო...“ — ფარნას ფიქრი გა-
უწყვიტა ისევ იმ ხმამ.

— ნეტავ ცას რად მიშტერებია, ძირს
ვერ დაიხედავს?

ფარნა შეთხელებულ ხალხში შეიკ-
რა, მაგრამ იქ მოხუცის გარდა არავინ
იდგა. მოდიოდნენ და მოდიოდნენ. დე-
დაბერი კი მის ფეხებთან დაგდებულ,
შავ, გამოკონილ ჩვარს დასჩერებოდა,
დახრას და აღებას ვერ ბედავდა, ალბათ
ეგონა, გაქრებოდა... —

„საოცრად შეზღუდულია ქურდის,
აგზავის და კახის გონება, — თავი
ჩაქ და ფარნამ და იქაურობას გაეცალა,

— თითქოს ღმერთიც სწამს, მტკნარ
ჯვარს იკიდებს და ღვთის ყველა მცნე-
ბას კი ანიორწყლებს.

„არა იპარო! — ეუბნება ღმერთი,
რომელიც სწამს, და იპარავს... არა იმ-
რუშო! — არიგებს, და მრუშობს... არა
გული ვითქუმიდეს ცოლისათვის მოყვა-
სისა შენისა! — და გული უთქუმიდეს კი
არა, სულს ხდის მოყვასს თავისას...“

III

— ვიცი, ვიცი, ყველაფერი ვიცი,
ფარნა სამსონოვინი! — განათლების
კომისრის მოადგილემ მარცხენა ხელი
მთელ სიგრძეზე გაჭიბა, კოტიტა თი-
თები მძიმე მაგიდის კიდეს ჩაავლო, მა-
რჯვენათი მარმარილოს საქანელა საშ-
რობი ახლოს მიიჩოჩა, ზედ მუშტით
დაეყრდნო და მუშტს ნიკაძი დააბჯინა.
ამაღლობელს ჰკრიტა, ფარისველური
თვალეებით ამოხედა. — ახალს ვერა-
ფერს ვერ მეტყვი! სკოლა... სკოლა მე
თუ არ ვიცი... დაებერდი ამ სისტემა-
ში... შენ კი არ გეწყინოს, ჩვენ თითქ-
მის ერთი ხნისანი ვართ, დაებერდი
ჰქვია... მართალია, ჰყავს კომისარს პი-
რველი მოადგილე... ეჰ, მოვეშვათ ამე-
ებს. კომისარმა მე მკითხა, მართლა თა-
ნამედროვეობაზე ზომ არაა საქმე. ამას
გარდა, ჩემი სოფელია... ჩემი ქვეია,
შენი და ჩემი სოფელი რამ გაყო, ერთი
ლობე ჩამოღის მათ დახრამულ გორებს
შორის. რამდენი მე და შენ იქ ხარ-
ძროხა გვიმწყემსია... ეჰ, გარბის დრო
ჩემო ფარნა, გარბის... უარი არ უთხ-
რა, თუ ჩვენი მეგობრობა და მეზობ-
ლობა რაიმედ გიღირს, არაა ცუდი კა-
ცი პანტელეიმონ დავიდიჩი, ყოველნა-
ირად მხარს დაგიჭერს და რად ვინდა
შენ კომისარი ან ვინმე, მე აგერ არა
ვარ?

საეპიტელში ჩაკარგულ მოადგი-
ლეს ეს ნიკაძევე ამოდებული მუშტი
ლაპარაკს უშლიდა და ზოგჯერ გაუ-
გებრად ჩლიფინებდა, მაგრამ ფარნას
მისი უთქმელი, გუნებაში რომ ედო,
ისიც ესმოდა. მართლაც და დღეს კი არ
გაუცენია, მაგრამ ამჯერად ვერ მიმზ-

ვდარეყო ამოდენა თანამდებობების პირებში, ამ ომიანობისა და გაწამაწის დროს, ან რატომ გამოიძახეს და ან ახლო რატომ ჰკარგავდნენ ამდენ ძვირფას დროს.

— თუ ჩემს აზრს... — დაიწყო ფარნამ, მაგრამ ვინ აცალა.

— როგორ არა, როგორ არა! შენ აზრს და მდგომარეობას, რა თქმა უნდა, დიდი მნიშვნელობა აქვს, აბა ასე, სამხედროშიც არ ხდება... ჩვენ ვიცოდით...

ფარნას ცალი თვალი დაუვიწროვდა; რაც ძველ მეგობრებს არ გამოპარვია.

— ვიცოდით ჰქვია... ყოველ შემთხვევაში, მე ვიცოდი, და ვიცი, შენ დიდ საქმეს ხარ მოქიდებული. მე რომ მკითხოს კაცმა, იქ, სადაც შენ გიხდებოდა ცხოვრება და მოღვაწეობა, უტოპიად მიჩვენებდა. შენ მაშინვე აქეთ უნდა წამოსულიყავი... შენისთანა კაცს, მართალი გითხრა, აქაც გაგიჭირდებოდა...

— არც მართო ამისთვის...

— ვიცი, ფარნა. მეც ხომ ვიცი, შენ კისერზეა შენი და შენი ძმის, ლუკას ოჯახი. ეპ, რაღა ტყუილა დაღუპეს ის კაცი!.. დედაშენიც ხომ... ჰო მართლ... ისე შენი უმცროსი ძმისშვილები თქვენთანაა ხომ?

— კი.

— ა კაცო ესეც კი ვიცი. არც ის მეშლება, მასწავლებლის ხელფასით რას გაწვდები, ახლა ხომ მით უმეტეს, ჯამაგირით ერთ ფუთ ფქვილს ვერ იყიდო... მოახერხე ისე, რომ ის შენი ძმისშვილები შენს კმაყოფაზე დაიწერე და პურის ტალონი... თუ სოფლად ფქვილად იძლევიან მგონი...

— ბავშვები დედაჩემთანაა...

— ვიცი და იმიტომ ვითხარი, მაგრამ, ფარნა ჩემო, უარის თქმა მაინც არ გამოვა. სკოლა ნახევარი წელიწადია უდირექტოროდა, მაინც შენა ხარ იქ ყველაფერი.

— მე, რისი დროც და საშუალებაც შექნება...

— ახლა თუ კაცი ხარ — მოადგილემ ნიკაპი მუშტს მოაცილა, — ის არ გაუხსენო პანტელეიმონ დავიდიჩს, იქ

რომ ის ახალგაზრდა, უფროსად ჰქვია, თავზე დაგასვით, მაგრამ ჯერ ერთი, რა არ ხდება, კადრების შერჩევაში ჩვენ კი არა, ხან მთავრობაც კი ცდება და ამას გარდა, შენ არც მაშინ... არასდროს საკითხი არ დაგიყენებია.

— მე არც ახლა „ვაყენებ“...

— ვიცი, არა ხარ შენ ამ... — მაგიდის მინას გაშლილი ხელი დაუტყაპუნა — ამეების კაცი, მაგრამ ახლა საქმე მოითხოვს, აქცევა ქვეყანა, მხოლოდნა გამოგატყდე გვიჭირს, გვიჭირს და გიწვდით ხელს... არაა ისეთი სკოლა ერთი და ორი კი არა, ხუთი და ათი მასწავლებელი რომ არ აკლდეს, ვინ გვყავს...

— გაეცინა, — ქმარი ლაშქარს იყო და ცოლი ამბავს ახვედრებდაო, შენზე უკეთესად ვინ იცის... და რაც მთავარია... — აპოლონ ახალაქემ ხმას იმდენად დაუწია, კარზე ყურმიდებულსაც რომ არ გაეგონა, რუსულის მასწავლებელი გიშოვნეთ... გიშოვნეთ, ჰქვია... ამის თაობაზე თვითონ კომისარი გეტყვის, მას ჯერ შენი გაცნობა უნდა... მე ეს არ უნდა მეთქვა, მაგრამ ვი-ომ არაფერი იცი...

კომისარი მაგრად დაგმანულ, ნახევრად ფარდადაწეულ ფანჯარასთან იდგა, როცა ფარნა და აპოლონი მდივანი ქალის საეჭვო მზერას ვაცდნენ და შავი მუშამბაგადაკრული კარი ახალაქემ მაგრად მიხურა.

— აპოლონბელი აპ? — თქვა კომისარმა შემოუბრუნებლად, ვითომ აპოლონბელი გარეთ ფანჯრის მიღმა დენახოს.

— დიხ, დიხ, პანტელეიმონ დავიდიჩ, დიდებული კაცი, მეცნიერი, სანაქებო, ოჯახის მამა, სამი ვაჟი ჰყავს ფრონტზე, ერთი აქაა და... ფარნა, რაღა კარგი ამბები მესმის, მეტი არ დამის ქალიშვილი შეურთავს?

— მარგალიტა... — იკითხა კომისარმა.

— დი-იხ, მარგალიტა ალხაზიშვილის... კარგი ოჯახია აპ? პანტელეიმონ

ქ. შირქისის სახ. ნაქ. სსრ
სახელმწიფო რესპუბლიკა

დავიდნი. კარგი ბინები ჩაიგდო ხელში თავის დროზე არდაქმე.

— ჰო მართლა, დაბრძანდით! — მობრუნდა კომისარი და თავი დააქნია, — ო, სასიამოვნოა, სასიამოვნოა... — თქვენი გაცნობა — ჩამოსვლა და ამისთანები არ უხსენებია.

ფარნამ გრძელი მაგიდის თავში სკამი გამოსწია, თუ აქ მხოლოდ ჩემი გადირექტორების თაობაზე ვარ დაძახებული, ამაზე ახლოს საწერ მაგიდასთან არავინ მიმიწვევსო, მაგრამ ჯერ იყო და აპოლონმა არ აცალა დაჯდომა, მერე კომისარმაც სცადა გაეშინაურებინა.

— ახლოს, უფრო ახლოს!

ფარნა საწერ და მიდგმულ მაგიდების კუთხეში დაჯდა და კომისარის სავარძლის თავზე ვეებერთელა, ზეთის საღებავით შესრულებულ სტალინის ფერად სურათს ახედა.

ღუმელი ჩამოწვა.

ახალაქე გასაქცევად იყო შეწყობული, მაგრამ რაღაცას უტეხდა. კომისარს კი ეტყობოდა იმდენად ენოთირებოდა მის ასე უბრალო ხელქვეითთან შინაურ თუ თავის პირად საქმეზე საუბრის წამოწყება, დაავიწყდა მოადგილის დასაქმება, რომ სოფლის მასწავლებლის და განათლების კომისარის ერთად დატოვება „ბუნებრივი“ გამოსულიყო.

— ზომ არ აჯობებდა... — შეახსენა მოადგილემ თავი.

— აჯობებდა, აჯობებდა... — დაეთანხმა კომისარი და ახალაქემ ორი ნაბიჯი მარჯვდ გადადგა, მაგრამ რა აჯობებდა, არცერთს არ უთქვამს და როგორც ჯერ არს, ისევ მოადგილემ მარჯვა.

— აგერ, ჩვენი ფარნას... ეს კაცი როგორც ჩემი ძმა... მივლინების ამბებიც... ორივეს?

— ალბათ ორივეს? — კომისარმა ფარნას გამოხედა.

— ორი, ორი მივლინება პანტელეიმონ დავიდიანი!

— კარგი, კარგი, თუ ასე ჯობია.

— ფარნა სამსონი, ჩემთან შემოი-

ვლი — ახალაქემ კარი გახსნა და გვიანად გაიხურა, როგორც შემოსვლისას მიხურა.

კომისარი სავარძელში ჩაეშვა. პაპიროსის გადაშლილი კოლოფი იმდენზე წამოაჩონია, ფარნაც მიწვდენოდა. დიდი პირი და თეთრ გარსზე ვარდისფერმოვლებული თვალები ჰქონდა, ლაბარაკის დროს ტუჩების მოძრაობას ერიდებოდა, ეზარებოდა, თუ ისედაც მორღვეული პირის მოღებას არ აპირებდა. ეშმაკი კაცი არ უნდა ყოფილიყო, მაგრამ გრძობდა, მოქნილობის აუცილებლობას და თავის სიდონდლოესა და შესაძენ ცბიერებას შორის დაბნეულიყო.

ფარნა ხედებოდა, თვითონ უნდა შეეწყო ხელი, გაეშინაურებოდა. ერთგულება შეეფიცა, თუ რაღაც ამგვარი, მაგრამ რასაც აპოლონი მოახერხებდა, ფარნას გაუჭირდებოდა. ახალაქე რამდენადაც ენდობოდა ამდღობელის კაცობას, იმდენად იცნობდა მის არა ქლესა ბუნებას და უთუოდ ამან შეუშალა ხელი, რომ ხეირიანად ვერ დამოძღვრა.

— მე გისმენთ, ბატონო კომისარო! „ამხანაგოს“ „ბატონომ“ აჯობა ყინულს ბზარი გაუჩნდა.

— დიახ, ამხანაგო ამდღობელო...

— მართალია, კომისარი „ამხანაგოს“ ვერ შეელია, მაგრამ ამ „ამხანაგოში“, „ჩემოც“ ერია და ფარნას იმედი მოეცა, ბოლოს და ბოლოს იტყოდა ალბათ რაღაცას „რუსულის მასწავლებლის“ და „ორი მივლინების“ თაობაზე.

ამ დროს, მართალია, ფრთხილად, მაგრამ კარი შინც გაიღო. კიკიმელიას თავი და ხის ყურები გამოჩნდა. ფარნა პირველ მოადგილეს შორიდან იცნობდა, სამი წლის წინ მასწავლებელთა რაიონულ კონფერენციას ესწრებოდა, პირველ დღეს.

— ზომ გითხრეს... — კომისარს გულიდან გადავარდა, რომ პირი დიდზე არ უნდა მოელო, — თუ მანდ არ ზის?!

კიკიმელიამ თავი უკან გაჰყო, ვითომ ისე გულუბრყვილო ვარ, მდივანი ქა-

ლი აქ იქდა თუ არა, ყურადღება არ მიმიქცევიაო.

— გასულა, დავიდინი! — თავი შემოკყო და ამჯერად ფარნას დაამტერდა: ვინ ვყავს მანდ ასეთი და რა საიდუმლო სერობა გაქვს, — მე — კომისარის პირველ მოადგილეს რომ არ შემომესვლებაო.

— სხვა დროს!.. — კომისარმა უკმაყოფილოდ გააქნია თავი, გულუბრყვილოდ წამოცდინილ სიტყვას მერე მიხვდა, — ახლავე, ამხანაგო გრიშა. აგერ, ერთი უპატრონო სკოლის საქმე გააქვს გადასაწყვეტი.

პირველმა მოადგილემ მხრები ხმელ ყურებამდე აიტანა, თუ ასეთი საქმით ხარ დაკავებული, უჩემობა მით უმეტეს, გაგონილაო?! მაგრამ კარი მაინც გაიხურა, — თუშეა არა ისე ბეჭითად, როგორც ამას ახალაძე აკეთებდა.

— ორ სიტყვას ვერ დაილაპარაკებ... — უქმურ გუნებაზე დადგა კომისარი, — მე მშურს თქვენი, — ფარნას თავი დაუქნია, — თქვენ ვიკვირთ და ეს ასეა.

ფარნას მაინცდამაინც დიდი გაკვირვება არ გამოუხატავს. კაცმა რომ თქვას სულ არ გააკვირვებია და რა გამოეხატა. ეს უსათუოდ კომისარს, სხვებისაგან ჩვეულმა გაოცებამ ათქმევინა.

— დედას ვფიცავარ, მშურს... — ეს „დედას ვფიცავარ“, ყინულის ვახეთქვა იყო და კომისარმაც აიწყვიტა, — ზიხართ თქვენთვის სოფლის თბილ ბუხართან, გიჭირავთ ხელში წიგნი, კეთილი ანგელოზი ბავშვები პირში შემოგჩერებინა, მამასავით გიყურებენ, ყოველი შენი სიტყვა მათთვის ცის გახსნაა და ელოგისასავით ნამცეცი რომ არ დაეკარგოთ ისე ყლაპავენ.

— „ეტყობა მღვდლის შვილი უნდა იყოს, — გაიფიქრა ფარნამ, — და მასწავლებლის საქმისა კი არაფერი ვაგებმა“.

— აქ გარედან ეველაფერი ისე ჩანს... მაგრამ თვითონ ხედავ, ვითომ საიდუმლო სერობას ვმართავდე, ყური კარზე

აქვთ მოდებული... არა მგონია ვინმე მგობარზე ვერ ვიტყვი, მაგრამ აქ ხომ იმოდენა შტატია, ბევრს არც იცნობ. მდივანი ქალი რომ მდივანი ქალია...

„ამ კაცს რომ ნება მისცენ, „ამოდენა შტატს“ უთუოდ გამარგლავდა“.

— რა თქმა უნდა, ძნელია! — წაახალისა ფარნამ და „ზიარ“ პაპიროსის კოლოფს მიწვდა: აი, ხომ ხედავ, გავიგე და გავიშინაურდი. თქვე ბარემ, სანამ კიკიმელის ისევე კარი არ შემოუხერევიო.

— ჰოდა ყველას ვერ ენდობი... — ალბათ...

— არა, გგონია რაიმე ისეთი... ან მასახურებრივი? წმინდა, წესიერი... მაგრამ მაინც სანდო ადამიანია საჭირო, აი, თქვენ სკოლის დირექტორი ხართ...

— კომისარი შეჩერდა, ალბათ ფარნას აცალა შეეცნო: ასე ერთი სიტყვით შემიძლია კაცის გადირექტორება და თუ „სანდო“ არ იქნები, ასევე ერთი სიტყვით გაქრობაო.

ფარნამ პაპიროსს მოუყიდა და თავი დაუქნია: ყველაფერი გავიგე და გავაიციეო.

— ნახევარი წელიწადია გვირდებათ მასწავლებლები. ამჯერად მოვიხერხებთ რუსულის მცოდნე... ორი კურსი აქვს დამთავრებული...

— ქალია?
— ქალი.
— მესამეზე რამ შეუშალა ხელი?
— ხომ იცი, ახალგაზრდობა... ჩვენც ვიყავით ახალგაზრდები...

— რა თქმა უნდა.
— გადაყვა ვიღაცას...
— ეს როგორ, გათხოვდა?
— გათხოვდასავით.

— მერე და ძალიან კარგი, ოჯახი თუ შექმნა და...

— აი, აქაა დამარხული ძაღლის თავი — გაშიშვლდა კომისარი, — არ გამოვიდა ოჯახი და ის წმინდა ამბები, ჩვენ რომ გვინდოდა... „ის“ რომ კაცი ყოფილიყო, ჩემთვის არ უნდა ეკადრებია. — გადააქნია კომისარმა შეტრაცხყოფილი თავი.

— ესეც ზღემა... გაეყრებოდა.

— მაშინვე, იმ რამდენიმე თვეში.

— მერე, თქვენ აქ სამსახური და ბინა არ გაგიჭირდებოდათ...

— სამსახური კი, აქაც ასწავლის, მაგრამ... ხომ იცო, ნაქმარევი ქალია აგერ ოცდაათს გადასცილდა... ორჯერ-სამჯერ დამიწერეს... „მსუბუქი ყოფილიყვესია, სკოლაში კი არა, ქუჩაში არ გაიშვებო, მაგრამ კომისრის ნათესავია და მფარველობსო, ხომ იცი, ბოროტი ენები...“

„წასულა ხელიდან“... — თვალები დაუვიწროვდა ფარნას.

— მინდოდა განათლებას ჩამოშორებოდა, ათასნაირი საქმეა ამ ქვეყნად. მაგრამ ბავშვები უყვარს, თვითონ რომ უშვილოდ რჩება... ქალის ამბავი სხვაა... არა და აქაური სკოლა ხომ იცი... ჩვენ თვითონ ვამოწმებთ და მოვითხოვთ... სოფელი მაინც სხვაა, პატროსანია... ამას გარდა, თვითონაც უნდა სადმე სვანეთში ან აჭარაში გამიშვიო... მაგრამ მოგეხსენება, მკვიდრი დეიდაშვილი კი არა, სვანეთში და აჭარაში ინსტიტუტებიდან განაწილებით რომ ვუშვებდი, გული მეთუთებოდა...

— იქაც ხომ ცხოვრობს ხალხი...

— ცხოვრობს ამხანაგო...

— ფარნა...

— კაცო, ფარნაოზ, ფარნაოზი... რა მიქნა იმ შენმა მეგობარმა...

ფარნას თვითონ რომ გეძახის, მეც ასევე...

— სულ ერთია, სულ ერთი, ბატონო პანტელეიმონ.

„ბატონმა პანტელეიმონმა“ ხომ მთლად წაშალა „მათ შორის თუ რაიმე“ „ზღვარი“ იყო.

— აბა, შენთვის ჩამიბარებია სკოლა და ჩემი დეიდაშვილი... დედამისს ჩემთან გადავიყვან...

სიტყვა გაუწყდა. კიკიმელიამ კარი შემოაღო და ერთმანეთზე სქლად დაწყობილი ქალაღები შემოიძლო, ასე თუ ვილაც ვიგინდარებთან ჩაიკეტე და პირველი მოადგილე კართან აყურყუტე, რესპუბლიკის განათლების საქ-

მეს ან თავი დაანებე და აგერა... ან, სანამ აქედან ფეხს აგიდგამდე, საქმეს მიხედო.

— შეიარეთ იქ, ამხანაგო ამალობელიო! — მიაძახა კართან მისულ ფარნას კომისარმა და მაგიდაზე დახრილ კიკიმელიას ნამალავად ხელი აუწია, იმედი მაქვს და აბა შენ იციო.

ფარნა კაბინეტიდან ორჭოფული დიმილით გამოვიდა. თვალეში შემოფეცებული მდივანი ქალი ცნობისმოყვარეობით კინაღამ დადნა.

IV

ფარნას ახალაქე კაბინეტში არ დაუხვდა. კედლის საათი ზანტად აქანავებდა თითბრის პრიალა ქანქარას. თერთმეტი იყო დაწყებული. რაკი აქ გაირკვა, რატომ გამოიძახეს, ერთი ჭირი მაინც მოიშორა. თვით რაიონის განათლების განყოფილების გამგემაც კი არაფერი იცოდა და ასჯერ გააფრთხილა ფარნა, პირველ რიგში, დილით, სახალხო კომისარიატში შეეველო. იცოდა, ამალობელს შვილი, რძალი და სარძლო თბილისში ჰყავდა, სადმე არ შეუზვიოსო, იმის დარდი ჰკლავდა. ექვად იცოდა, შეიძლებოდა დირექტორად ამტკიცებენო, მაგრამ რაკი მის ვაჟს კომისარის, თუ ნაკომისარლის ქალიშვილი შეერთო, ომია, ყველაფერი ზღემა, არ აიღონ და ჩემს ადგილზე არ გამოამწესონო. იმედი ჰქონდა, ფარნა დიდი, დიდი დირექტორობაზე დაეყოლიებინათ. სოფლიდან ოთხ-ხუთ კილომეტრზე ყოველდღე გზაზე ფეხით ვადგომა, მისი მძიმე ოჯახური მდგომარეობის კაცს არ მოუხერხდებოდა, მაგრამ შიშს დიდი თვალეები აქვს. ორი-სამი დღის შემდეგ თვითონაც აპირებდა ჩამოსვლას და მის მფარველ ახალადის სტუმრობას. ამალობელსაც ასე დააბარა: იმ კვირაში მეც იქ ვიქნები, კადრების განყოფილებაში მაქვს საქმე, აპოლონს გადაეციო.

ფარნას სკოლის ხელმძღვანელობაზე უარის თქმა არ შეეძლო. ახლა, ამ გა-

განია ომის დროს კი არა, სხვა დროსაც. თუ ამდენხანს განზე იდგა და სინდისი არ ამძიმებდა, ჩოხის კალთა არავის ჩამოუხევია, გინდა თუ არა, საქმეზე გული შენ სხვაზე მეტად შეგტკივავ და შენვე უპატრონეო. მით უმეტეს ახლა როცა ყველა ბავშვის მამა უღვთოდ იეღობებოდა, აქ, მათ შვილებს ისეთი ვინმე უნდა ჰყოლოდა პატრონად და ჰქუთის მასწავლებლად, ვისაც მართო მოვალეობის, თუნდაც ეთილსინდისიერი მოხდა არ დააკმაყოფილებდა. მეცნიერული კვლევისა, ისტორიის ჩიჩქნისა და ჩხრეკის დროს ახლა მართლაც არ იყო. ქართული დაწვერლობა ჩვენს ერამდე მესამე საუკუნეში გამოცხადდა სახელმწიფო ენად, თუ მერვე ან მეთექვსმეტე საუკუნეში ქვეყანა როცა ქვეყნად დარჩებოდა, ამაზე მერე უნდა ემტერია თავი. თუ ამ შეახნის კაცს, წლების მერე ძალა და ენერჯია აღარ ეყოფოდა შვილებს და მოწაფეები მოკიდებდნენ ხელს. დღეს მთავარი იყო ამ შრიფტის სწავლება, ენისა და ისტორიის სიყვარულის ჩანერგვა, რომ თუ ქვეყანას მშვიდობა ელირსებოდა, მეცნიერებას და ხელოვნებას პატრონი ჰყოლოდა.

მაგრამ ფარნას სახალხო კომისრის კაბინეტიდან უსიამო ხინჯი გამოჰყვა. თითქოს ამიტომ კი არავე ამტკიცებდა დირექტორად, რომ უშენობა შეუძლებელიაო, მაღლობელი კი არ იყენენ, უპატრონო სკოლას პატრონი გავუჩინეთო, მისგან რალაც „ქრთამს“ მოითხოვდნენ — „აი, შენ დღეიდან დირექტორი ხარ“... ბრძანა კომისარმა და პაუზა გააკეთა, რაც ალბათ იმას ნიშნავდა, თუ შენი მწყალობლის რეპუტაციას გაუფრთხილდები, თუ მის უახლოეს ნათესავს შენთან შეშასავით შეინახავ, თან ამ გახურებული ომის დროს დააბურებ... „იქნებ შენი ძმისშვილები შენს კმაყოფაზე დაგეწერათ“, — ახალაქემ რომ ბრძანა, ამას ხომ არ ნიშნავდა? — ამით შენს ბელგულს მაინც არაფერი მოაკლდება, იმ ქალს სოფელში შეინახავ და რაც მთავა-

რია, კომისრის მტრებს საჭრისა და სხვა ვრები და დასასმენი აღარ ექნებათ“.

მაგრამ როგორ იქნებოდა ასეთი ამორალური ქალი გულზოდელი ბავშვებისათვის კარგი მასწავლებელი, თუ აქ მართო თავის თავს კი არა, კომისრის ღონიერ კარიერასაც ჩრდილს აყენებდა?

მართლა კომისრის მკვიდრი დეიდაშვილია?..

ვითომ კომისრის სკამი ისე მოხჯღრეულია, ერთ გაჭირვებულ, თავის თავის უბედურ ქალს შეუძლია წააქციოს?

იქნებ აქ სხვა, პირადი, უფრო რთული და ბინძური რაიმე იმალება?

ყველაფერი ყველაფერი, მაგრამ ფარნა რატომ ჰგონია ახალაქეს ასე გულდამწვარი დირექტორობაზე, რომ კისერზე ამ ბინძურ ტვირთს გადაიკიდებს, თუ მას გულის წადლის აღზენენ?

ვითომ ახალაქემ იმდენად გონიერია იცის, ფარნა ხელს ვერ ჰკრავს თავის მოვალეობას და აღზრდის საქმეს, თუნდაც ასეთი „ქრთამი“ რომ დააკისრონ?

ტელეფონის გაბმულმა ზარმა ფიქრი გააწყვეტინა და მოავონა, ამის გარდაც მას უამრავი საფიქრებელი და თავში ხელის საცემი რომ ჰქონდა. ზარი როგორც კი ჩაჩუმდა, ყურმილი აიტაცა და ნომერი აკრიფა.

— სახანძრო რაზმის მებრძოლი პაპიაშვილი გისმენთ! — მოესმა მამინვე და ისიც კი გაიგონა, ფეხზე წამოვარდნილ პაპიაშვილს სკამი როგორ წააქცია და გახრიგინდა.

— მე, ივლითი ამალაობელი-დურმიშიძის ძმა ვარ.

— ვიცი ივლითის ძმა...

ფარნა გაჩუმდა.

— ჰო, დიახ, ივლითი გინდობათ არა? მიხვდა სახანძრო რაზმის მებრძოლი.

— რა თქმა უნდა.

— დღენ იყო სწორედ შორიგე. დარეკა, ერთი საათით დამაგვიანდებოდა აგერ, მესამე საათია, არ ჩანს.

— რა მოხდა, ხომ არაფერი იცით?

— რაც მოხდა, არა უშავს, აგერ ვარ მე... — გაჩუმდა, სკამი მოიჩონა და ალბათ დაჯდა, რაკი მიხვდა, ამას კი არ ეკითხებოდნენ. პაპიაშვილი შეეღმუნა და რომ იცოდა, რომ არ წუხდა, არამედ იმის გაგება უნდოდით რა მოხდა, რატომ არ გამოცხადდა თავისი საქმის ერთგული და ზუსტი, თადარიგის ივლითი, — ჰო, ისა...

— იცით რაიმე?

— მგონი ისა... რალაც ამბავიო... ძმისშვილისა... თქვენ?

— რა ამბავი! — ფარნას მუხლი მოეკეთა.

— რალაცა... ქალაქში ვაგერბივარო...

— უბედურებაა რაიმე?

— კარგიაო, კარგიაო, აბა რა ვიცით...

— მომისმინე, — შეელმერთა ფარნა — რაც იცით, ავი თუ კარგი, ორი სიტყვაც რომ იყოს, მითხარიო!

— არა უფროსო, არა... ივლითის ძმავ...

— ფარნა, ფარნაოზ...

— ხომ ვიცი, კაცო... ისაო, წერილიაო, ძმისშვილისა...

— რომელი?.. ვისი?..

— ეგ აღარ ვიცი მაგრამ თავისი კი არა...

— როგორ, თავისი კი არა?

— ესე იგი, ძმისშვილისა კი არა...

— ამხანავის, ან მეთაურის? ნაწილის თუ...

— ჰო, რალაც ასეთი... ივლითმაც: დამავიანდება ერთი საათითაო... მერე კიდევ ცეცხლი მოკიდებია მაგ სახანძროსაო, სანამ რამეს არ შევიტყობო... კაცო, სახანძროს ხანძრის გაჩენა ვაგონილა?

ფარნას ახალაძე ღერეფანში შეეფეთა, შემოსცინა:

— დამავიანდა ხომ?

— არა, რა ვიცი აპოლონ...

— მოიცა კაცო, საით?

— ა-ახლა არა, სხვა დროს, სხვა დროს!

— რა გითხრა ასეთი?!

— არაფერი... ჰო, მითხრა... მაგრამ სხვა, სხვა რალაც...

— რა იყო, კაცო, მე ვინაა ვი... აედევნა ახალაძე.

— არც მე ვიცი და რა გითხრა... რალაც წერილიაო, ალბათ მაშუკას...

— მერე, მაგას რა ჯობია?

— არა, არც მისი, ვილაცის... იქნებ... არ ვიცი, არაფერი არ ვიცი...

— იმის, იმის შესახებ შეთანხმდით ხომ?

— აჰ ჰო, ჰო...

— აბა, გელოდები... გაიგე ამბავი თუ კაცი ხარ და შემოიარე, ხომ იცი მეც ვკლებზე ვზივარ.

— კი, კი, თუ მშვიდობა იქნა...

V

ფარნა ქუჩაში ისე გამოვიდა, კარისკაცთან მიბარებული თავმოკერილი ნარმის ჩანთაც არ მოჰგონებია. თვითონ კარისკაცმა იცნო, რაკი დილით ფარნაზე გაბრაზდა, და აუხსნა: აქ ბარგის შემნახველი საკანი კი არაა სახალხო კომისარიატიაო. ამ სოფელელმა ბოდიში მერც არ მოიხადა, აიკმუნხა ცხვირის ცალი მხარე და ცალი თვალი მოკუტა. ახლა კიდევ დარეტიანებული, ბიჭვით ჩამოგლიჯინდა კიბეზე...

— არა, არა! — ჩანთა როგორც კი ხელში დაიჭირა, მაშინვე მივიწყდა და თავის თავს გვერდით ადევნებულ მოსაუბრესავით დაუწყო მტკიცება, — არა, არა, უბედურება რომ იყოს, „იმ ვოგოს“ არ მიწერდნენ სამხედრო ნაწილიდან ან შტაბიდან? მოიწერდნენ საბუთებში ნაჩვენებ მისამართზე, — სახლში... „იმ ვოგოს“ მოსწერდა ვინმე ახლო მეგობარი. „ჩემთან კარგი ბიჭები არიან, არაფერს გამიჭირებენო“, ხომ იწერებოდა. ასეთ ვოგოებზე, მეგობრებმა უფრო მეტი იციან, ვინემ ძმებმა. — დედ-მამა ხომ ყველაზე ბოლოს გაიგებს, როცა მთელმა ქვეყანამ იცის...

ივლითი ქალაქგარეთ ცხოვრობს. იქამდე ორმოცი წუთის სავალია. ორმოცი წუთი ტრამვაიში დამდგარი ან დამჯდარი რა გაძლებს, მერე და შინ

დაგვდებთ? ვატუტი ალბათ სამსახურშია ჰოსპიტლის მთავარი ექიმის მოადგილეა ჯერ ინსტიტუტიც არ დაუმთავრებია. შენ მერე ნახე, დაილომს რომ ჯიბეში ჩაიდებს... ჯანდაბას... მაგრამ სადაა ეს ჰოსპიტალი, რომ არ იცის. მე შენ გეტყვი, ახლა ერთი და ორია ასეთი დაწესებულება. არდაძებებს ქორწილზე არ მიდგომია კარზე, ვატუტის მხრიდან დედა, ბიცოლა და მამიდა ესწრებოდნენ... ახლა არც ამას დაეძებდა, მიადგებოდა, მაგრამ ის ნაკომისრალი არდაძე და საქვეყნოდ განთქმული მომღერალი შინ დაუხვდებოდნენ? და ფარნას მოლოდინში შინაც რომ მსხდარიყვნენ, ასეთი უმნიშვნელო რამ ეტოდინებოდათ, როგორც ქადაგიძის გოგოს მისამართია?

ფარნა კი გარბოდა ქუჩაში, მაგრამ საით, ვისთან, რა მხარეს, რისთვის, არაფერი იცოდა. ერთი რამ იყო მისთვის გასაგები, რომ ხაღმე, ოთხ კედელში ჯდომა, ან ქუჩაში დგომა არ შეეძლო... ჩქარი სიარული, აი, რა იყო ახლა ერთადერთი ხსნა, და ფიქრი, ვართულები, ვარიანტები... ერთი, ორი, ოთხი, ასი და იქიდან უკეთესის გამოჩენვა — აბურდული ძაფის ასი წვერი, უამრავი მრული და მართალი და იქიდან ქეშმარიტის მიკვლევა.

„მეგობრებმა ისიც ხომ იციან, რომ მამუკას მშობლები ჰყავს. ჯარისკაცს იქვე აქვს სამისამართო გილზი, თუ გაწყრა ღმერთი და ენა აღარა აქვს. თუ ცუდ ამბავს მშობლებს ვერ აცნობებენ, მით უმეტეს ვერც საყვარელ ქალიშვილს. მეგობრისათვის „ის“ ხომ უფრო „ნაცნობი“ და „ახლობელია“. გოგოებზე ისინი ხომ მუდამ ლაპარაკობენ, დედაზე კი მაშინ წამოიყვირებენ, როცა რაიმეს იტყენენ...“

„მაგრამ თუ მაინც „გოგოს“ მისწერენ, უნდა მისწერონ კარგი ამბავი, ბერიანი რაღაცა მაინც. კარგი ამბის მიწერას რა ჯობია. მაგრამ ამით ხომ მშობლებიც შეგიძლია გაახარო.“

„მტერსა და ავს, ხელები აღარა აქვს და წერილს სხვა უწერს? ეს მაინც არ

ნიშნავს იმას, რომ სხვა გზავნის წერილს, სხვა წერს, მაგრამ ის „სხვა“ აქ არაფერ შუაშია...“

„რაც არ უნდა იყოს ცუდ ამბავს მაინც მშობლებს აცნობებენ, კარგს — საყვარელ გოგოებს.“

„ან ჩემთან იყო ამა და ამ დროს, მერე აღარაფერი ვიცი და სადაა და როგორააო“, რაკი იცის, დედ-მამას რომ ხმა არ მიაწვდინოს, „თავის გოგოს“ როგორმე თუ სული უდგას, რაღაცას აცნობებს. მშობლები მშობლებია. ისინი არსად გაგეჰქცევიან. „გოგო“ კი, თუ იმედი გადაეწურა, თვალებს ვერ დაითხრის... ცრემლი? ცრემლი ყველაზე მუხანათი და გაუტანელია... გამოუტყობელი და გულმოულობელი უფრო დიდხანს გახსოვს, ვინემ გამოტყობელი და გამოგლოვილი. ცრემლი ვალის მოხდასავითაა.“

ფარნა შეჩერდა და მიიხედ-მიიხედდა.

„რა ჯანდაბა მინდა აქეთ... მოიცა მოიცა, აქეთ სადღაც ანაპო აღვიშვილი ხომ არ ცხოვრობს? რა მითხრა ვატუტიმ? თუ ვინ იყო... ამდენხანს ივდიოთანაც მივიდოდი, მაგრამ ვინ იცის, შინ დაბრუნდა? ახალაქსთან რომ მივბრუნდე და დაფრეკო, ან აქ სადმე შევარდე, სულ ერთია სად დავუკავშირდე?..“

რა დამემართა ეს, ასე რატომ ავირდავირიე... ჰო, ჰო, ანაპო სადღაც აქეთაა, ქუჩა თითქოს ესაა, ნომერი? წარმოდგენა არა მაქვს, მაგრამ იქვეა, მოედანთან, ახლოსო. კარგი საცხოვრებელი სახლი. ქუჩას გავყვები და ვიკითხავ... ვერ მივაგნებ და მერე დავრეკავ...“

VI

კარზე მიკრულ, ოვალურ თეთრად მომინანქრებულ ფირფიტაზე შავი, კუთხოვანი შრიფტით ეწერა „ა. აღვიშვილი“, მაგრამ ზარის ღილზე ხელის დაქერას ჩამიჩუმიც არ მოჰყოლია. არც პირველ: დაკაჟუნებაზე გაუღია ხმა ვინმეს, მეორე, უფრო ხანგრძლივად

ბრახტუნზე ყრულ მოისმა „და, და!“ მაგრამ კარგა ხანს არც ამის მერე მოსულა ვინმე კართან. ის „და, და“-ც წამოცდენილს უფრო ჰგავდა, ვინემ სტუმრიანობით გახარებულ მასპინძლის შეძახილს.

ფარნა იდგა და ელოდა მაგრამ წამები იმდენად გაგრძელდა, ეგონა, მთელი საათი გავიდა, სანამ კართან ყავარჩნების და ფეხწადგმული, ქუსლჩათელილი ჭლანის ჩლატუნე მოესმა.

— ვინ არის? — იკითხეს შიგნიდან, ისე, რომ გასაღებისათვის ხელი არ უხელიათ.

ეს ანაპოს ხმა არ იყო და ფარნა დაიბნა, როგორ აეხსნა, ვინ იყო და რა დავიღარაბამ მოიყვანა.

— თუ შეიძლება...

— ვინ ბრძანდებით? — იმდენად ზრდილობიანად და მოკრძალებითაც კი იკითხა შიგნიდან უმოძრაოდ ატუზულმა, რამდენადაც თუ მოსულის ვინაობას არ გაიგებდა კარის გაღებას არ აპირებდა.

— შე ანაპოს ნათესავი ვარ.

— ანაპო არ გახლავთ შინ.

— მეუღლე?

— მეუღლე... მაინც ვინ ბრძანდებით?

— ამალობელი ვარ, ანაპოს...

— ვიცი, ვიცი! — გაეხარდა კართან მოღარაჯებულს და გასაღებს ეცა, მაგრამ სანამ ჭერ ერთ საკეტს გააღებდა და მერე მეორეს, ისევ დააზუსტა, ფარნა ბიძია ვატუტის მამა...

— დიახ, დიახ! — დაეთანხმა და მკვედ გაეღიმა: უკვე ჩემიანებიც ვატუტის მამად მიცნობენო.

ზღურბლზე ზორბა, მოსული, მსუქანი თეთრი მრგვალი პირისხის, ილღებით ყავარჩნებზე დაყრდნობილი ახალგაზრდა იდგა, ფუმფულა, განიერ, საშინაო, შავად ცუდად შეღებულ პიჯამოში და ბალიშზე ცუდად ნადები ლოყა და ყური ასწითლებოდა.

— მობრძანდით ბიძია, მობრძანდით, მამა... რომელი საათია?

ფარნას ისევ წაეცა ხელი და შეეხებოდა იხედდა.

— ვერ გიტყვი... ალბათ თერთმეტი, მეთორმეტი.

— თორმეტი საათისათვის მამა შინ იქნება.

— შენ მალხაზი, არა?

— კი, — თავი დააქნია მალხაზმა და ის, ბალიშზე ცუდად ნადები მხარე გაუწიოდა.

— ჰო, ასე მორიდებული ბიჭები მახსოვს, — მოიგონა ფარნამ ანაპოს ოჯახთან წლების წინანდელი შეხვედრა. მალხაზმა კარი ისევ საგულდაგულოდ ჩარაზა და პატარა დერეფანში დადგა, დაელოდა, სანამ სტუმარი მოზრდილა ოთახში გავიდოდა.

ფარნამ კერად აკიდებული ჩანთა იჭვე, მეორე, უძრავად ჩაკეტილი კარის ძირში მიღო და ოთახში შევიდა, მაგიდის წინ სკამზე თავდახრილი დაჯდა.

— დედა? — იკითხა ფარნამ ხმადაუწვევლად, რაკი მალხაზი რომ სკამზე დაეშვა, ყავარჩნები ისე მონდომებით, ფრთხილად, უხმაუროდ მიაყუდა კედელს, ეტყობოდა, ასე ატყულებული რომ არ ყოფილიყო დიდი სიჩუმე ამის გამკეთებელი არ იყო.

— დედა სამი თვეა ლოგინადაა ჩავარდნილი... — ამოიკვნესა მასპინძელმა და თვალი ტიხარის კედელს მიაპყრო, ვითომ იქ გვიწევს ავადმყოფო.

სტუმარს უთუოდ თავისი მძიმე დარდი მოჰყვა და იმწამსვე ვერ შენიშნა ოჯახში დატრიალებული უბედურება, ახლა კი ერთბაშად დაინახა შავი ფარდები და დაეცხლა: დაქვეშა ანაპოს ოჯახი!

კედელზე ბიჭის გადიდებული სურათები: ერთი, მეორე, პორტრეტი, მთელი ტანით, შავი როიალის თავზე დადგმული, ჰერამდე აღმართული... სურათები, სურათების ზედახორა, სამუდამოდ დადუმებულ როიალზე მოფენილი.

— სამი თვის წინ?

— სამი...

ფარნამ ტიხრის კედელს შეხედა.

— სულ არ მოიკეთა?

— ცალი ხელის თითებს ანძრევს და ამით ვგაგებინებს...

— ენა წართმეული აქვს?

— რა თქმა უნდა...

— დამბლა დასცემია.

— სისხლი ჩაექცა...

ფარნა მთელი კედლის სიმაღლეზე გაჭიმულ სურათს მიუბრუნდა.

— რა იცით, რომ დაიღუპა?

— დეპეშა... — მალხაზმა სქელი კისერი წაიგრძელა და როიალის თავს გახედა: ვითომ, ისიც იქ დევსო.

— დეპეშა... — უნდოდა ეთქვა, ის რაც ყველას პირზე ეკერა დაღუპულთა ოჯახების სანუგეშოდ: რა იცი, დეპეშას ყური არ უგდოთო, მაგრამ, ამას ხომ ჩემამდეც ეტყოდნენ და შინ დაკრძალი თუთუნით სავსე ქისა ამოიღო, გაზეთის ქალაქში შეახვია.

— დედამ ხომ არ იცოდა, ომში რომ იყო, — სკამიდან გადმოიხარა მალხაზი და მოსაუბრის გაკვირება-გაოცებას რომ მოინდომებ, ისეთი საიდუმლო ხმით აჩურჩულდა, — დედას ეგონა მივლინებაში იყო ბაქოში. იცოდა ომის დაწყების წინ უნდა წასულიყო და იოლად დაიჭერა. მერე, მეორე თვით გაუგრძელესო, ვატყუებდით. დეპეშებს მამაჩემი ფოსტაში აბეჭდინებდა და ფოსტალიონს ატანდა. მერე, იქ მუშაობა დაიწყო ქარხანაშიო, „გვიდებეშა“, წუთი დრო არა მაქვს ორი სიტყვა მოგწეროთო... მივატოვებდი და წამოვიდოდი, მაგრამ აქ დაჯავშნული ვარ, ჭკრჭკრობით ფეხს ვერ მოვიცვლიო. ფოსტალიონი გაფრთხილებული ჰყავდა მამას. მაგრამ ერთ დღეს ისიც არმიაში გაუწვევიათ, მერე ვიღაც შიზოფრენიანი ქალი დაუნიშნავთ და დედას დაღუპვის დეპეშა ხელში ჩააბარა...

ანაპოს ფეხის ხმა ქვედა სართულის კიბიდან მოისმა, მაგრამ რამდენი თავის ბინის კარს მიუახლოვდა იმდენი ჩაჩუმდა, თითქოს კი არ ახლოვდებოდა, იქაურობას შორდებოდა.

— ფარნა ხარ, შე უღმერთო?! — დახშული, საცობგადაყლაპულის ხმით შემოიძახა და სტუმრისკენ არ წამოსულა, კედელზე აყუდებულ სურათზე გაჯგვიმულ შვილის ფეხებთან თავი როიალის კედელს დაეხო.

— მამა! — მოიძახა მალხაზმა და წამოხტა, ორი ნაბიჯი რომ გადმოდგა, ყავარჯნები მერე მოაგონდა, უკან მიბრუნდა, ისევ დაჯდა.

— ამოვწყედი კაცი ფარნა, შე უღმერთო და უხატო! — სურათს მოსცილდა, ფარნას მოაშურა და თავი ახლა მის მკერდს ახალა, — დავიღუპე ბიჭო, დამაქცია და დამამხო ომმა... ცოლიან-შვილიანად ამომწყვეტა!

— მამა, მამა!.. — იძახდა უკვე ყავარჯნებზე იდაყვებით დაყრდნობილი მალხაზი, მზაზრე ხელს უთათუნებდა.

— ვიცი, შეილო, ვიცი! მაცალე ამას მაინც ვუთხრა ჩემი გაკირვება ჩემს სისხლსა და ხორცს, ჩემს ჭივარს და ჭილაგს...

— ესმის მამა, ხომ იცი, რომ ყველაფერი ესმის.

— შენ რავე ხარ, ბიჭო? — ანაპომ თავი აიღო და ფარნას თვალებში შეაჩერდა. — შენი ბიჭების რა ამბავია?

— ერთის...

— უფროსის ხომ ვიცი, ვატუტიმ მითხრა, არც ავი არც კარგია?..

— არაფერი.

— კარგია, მაინც იმედია. მეორეს წერილები ქე მოდის...

— მოდის ათასში ერთხელ ორი სიტყვა.

— რად გინდა მტერი... უმცროსის, ეს ერთი ხანია...

— ერთი ხანია კი არა...

— ჰო, კარგა ხანია...

— ზაფხულის აქეთ.

— არაფერი არ ისმის, ხომ?

— რა ვიცი, რაღაც დღეს იედითან დაღურეკიათ სამსახურში...

— აჰ, გლახა ხომ არაფერია, ბიჭო?!

— ტუნზე თიჯი მიიღო. — ჩუუ...

— აქეთ წამოსულა... — კიდევ უფ-

რო დაწვია დაწეულ ხმას ფარნამ, —
 ვერაფერი ვერ გავიგე...

— სად, ვისთან, კომისარიატში? და-
 ვერცავე ახლავე.

— არა... ალბათ არა, — ფარნა დაიბ-
 ნა, — ვილაცა რომ ჰყავდა მამუქას მე-
 გობჯრი...

— ვიცი, კარგი გოგოა.. ვიცნობ,
 შე უღმერთო... მარგალიტას ეცოდინ-
 ება... ჰო, შენს მძახალს... რატომ არ
 იყავი ქორწილზე? რუსუდანი კი იყო...
 არა, კი არ გამტყუნებ, მაგრამ რაკი
 მოხდა, მოხდა. მარგალიტას ეცოდინება,
 მაგის შვილი იყო შენს... ჩვენ მამუქას-
 თან. ის დიდი ხანია გმირულად დაიღუ-
 პა მაგრამ ხომ იცი დედის გული... მარ-
 გალიტა რომ ნახო, ვერ იცნობ, სოფ-
 ლის დედაბერს დაემგვანა. მაგ ქალმა
 თუ დარდი იცოდა, იფიქრებდი?

— მე არც მანამდე ვიცნობდი...

— ჰო, შენ არ იცნობ. — მოაგონდა
 ანაპოს, — აბა, შვილო მალხაზ, გაინ-
 ძერი, რაფერ დვახარ, დაურეკე!

— რაა, მამა?

— რა და დაურეკე მარგალიტას,
 ყოველდღე იმ.. რა გვარისაა?

— ქადაგიძე უნდა იყოს, — მიაშ-
 ველა ფარნამ.

— იმ ქადაგიძის გოგოსთან დადის.
 ეს ბიჭები ერთად იყვნენ, ორივეს ერ-
 თად ეძინათ და ეღვიძათ... თუ რაიმე
 ამბავია, ეცოდინება... მაგრამ რა ამბა-
 ვიაო მინც?

— რაღაცაა მოსული, მაგრამ ამხა-
 ნავის, თუ...

— მისამართი გვითხრას მარგალი-
 ტამ, მისამართი, არ გავკეთდით, ბიჭო,
 თუ რაიმე კარგი ამბავია?

ფარნას მწარედ გაეღიმა.

— კარგი ამბავი და... ნაწერი რომ
 სხვისი ხელით არის?

— კაცო, შენ გაღაირე?! ხელებს და
 ფეხებს დაეძებ?... რას შვრები, ბიჭო,
 შენ, გადაავდე მაგ დასაწავიე ჯოხები
 და ეცი ტელეფონს!

მალხაზმა მამას ამოხედა და ორივე
 ლოყაზე ცეცხლი შემოეწითა.

— ფარნა ბიჭო ეს შენი ენაა...

ლეკილი მეზობლები ხომ არ გგონია!

— ჰო კარგი, კარგი... მალხაზმა
 პირი მიბარუნა, ყავარჯენები ისევ
 ფრთხილად მიაყუდა და თაბაშირში ჩა-
 სმულ კოქს და წვივს თავისუფლად და-
 ენდა.

— ელბო, კაცო, იმ უბედურების
 დღეებში... ახლა, ამდენხანს კი არ გა-
 მოყვებოდა, მაგრამ ცოტა... რა ვქნა,
 აბა! ვატუტი მომეხმარა... კარგი ბი-
 ჭია, რომ იცოდე შენ, ფარნა და ტუი-
 ლა ემღერო...

— მამა, არ პასუხობს! — ყურზე
 ყურმილმიჭირებული მალხაზი მობრუ-
 ნდა, დაელოდა, რას მეტყვიო.

— არ მოეშვე, არ მოეშვე, შვილო,
 იქნებ იქვეა გასული, ხომ იცი მაგათი
 ოთახები, ცხენი გაქენდება... კარგ ბედ-
 ში ჩავარდა ფარნა, ვატუტი, რომ იცო-
 დე შენ!

— მაგის ბედ-იღბალს დავეძებ?

— კაცო, ახლა შენ ანგელოზების
 ქვეყანა გინდა და მაგი მიწაზე არ ზერ-
 ხდება... აგერ, ამ ბიჭს ვერ ვუშვებ... რა
 ვქნა, ერთი გავუშვი და შევწირე...

— აბა, ასე სახლში დასვამ?

— ბიჭო, სანამ მომიხერხდება, აბა
 რა ვქნა... დედამისი არ იტიროს? ცრე-
 მლებმა მოუსწრო და ხმა მთლად ჩა-
 ეხრინწა, — რა დედა ჰყავდათ მერე
 ფარნა, არ იცი?... სამი თვე და ერთი
 კვირა სრულდება ხვალ... არც მოკვდა,
 არც მოარჩია... დამარხავს და წავა, რავა,
 ამ ერთ და ორ თვეში თავდება ომი
 თუ? ჭერ აქეთ მოდის ის კაცი.

— შეჩერდა, შეჩერეს.

— მაცალე, ბიჭო, დავმარხავთ ამ უბ-
 ედურ ღედას და წავა, მე არ დავეძებ...
 ჩავძალღებდი უპატრონოდ... რომ ავ-
 ყროლდები, ვინმე გადამათრევს ან
 ძალი შემქამს...

— მამა, მარგალიტაა, რა ვუთხრა?
 მოუბრუნდა მამას ყურმილზე ხელდა-
 კერილი შვილი.

— რა უნდა უთხრა, არ ვუთხარი შე
 საცოდავო?

— ჰო, ისა... ქადაგიძის... — მიბ-
 რუნდა და უბრუნდა ისევ ბედ-იღბ-

რილმა ჩასძახა, — ქალბატონო მარგალიტა, ქალბატონო მარგალიტა!

— ხელი ხელი აუშვი, შე უბედურო! — პო, მართლამ — ისევ გაწითლდა ზოზროხა, უნდელი ბიჭი.

— რა უნდა, კაცო, ამას ომში? — შეაჩერდა ფარნას, თვალეზში ანაპო, — ამან, თუ არ გინდა, რომ იცოცხლოს, გაიყვანე და დახვრიტე... რად გინდა აქედან იქამდე ათრიო და აწვალო.

მარგალიტამ თითქმის ყველაფერი იცოდა — მეგობრის წერილი მოსულა თეკლასთან. იწერება, მძიმედ დაჭრილი გამოიყვანეთ ცეცხლის ხაზიდან, ზურგში ვაგვზავნეთ, მერენდელი არაფერი ვიცი და მაცნობეთო. იმის გვირგიც კი დაასახელა, ვინც იწერებოდა — ბოკერია უნდა იყოსო.

VII

სადგურის წინა მოედანზე იმდღეაზრდელ ვაცრეცილ მზეს და მგზავრებს თოვლი პირწმინდად აედნოთ და მშრალ ქარს ასფალტი წაეშრო. დამით თხელი, წერილი თოვლი ისევ წამოვიდა. მაგრამ მოთბო ბორიო იმდენხანს ატრიალებდა ჰაერში, ფიფქები მიწამდე არც აღწევდნენ. ღრუბლებით დაფარული მთვარე იმდენს მაინც ახერხებდა, მოახლოებული ადამიანი გაგვიჩია და სულ ახლოს მოსული იქნებ გეცნო კიდევ.

წერილი, ჰაერში მორიალვე თოვლი რომ წამოვიდა, ფარნას ცოტა გულს მოეშვა, ამ ჩაბნელებულ ქალაქს და ვაგზლის მოედანზე უცნობისმოყვარეო, ბნელ გამვლელებს შორის ეს ერთადერთი ფიფქები იყვნენ თეთრი და ნაცნობი.

ძალიან ადრე მოუვიდა გამოსვლა სადგურზე. კი არ მოუვიდა ადრე წამოვიდა. არც იმის გამო, რომ აქ მასწავლებელ ქალს უნდა შეხვედროდა, არც იმიტომ, რომ დის პატივმოყვარული, გადაკრული საუბარი, სიძის დუმილი და სასმელზე მიციციანებული. შემუშავ-

ბული მზერა ვერ აიტანა, ან დედის ერთა დისშვილის — კარგი თოთხმეტი წლის მუტრუკის, უსაქციელობა: ამოდენა, ჩათუნთულებული ბიჭი დედას რომ კალთაში უჯდებოდა და ქვეყნის უზნეობაზე მოწუწუნე გამკილავ ივლითს არ აგონდებოდა, ერთ, დიდი ხნის ნანატრ, ვაჟსაც ჰქუა ისე მოეთხოვება, როგორც ათ შვილს.

„სიძის — სახანძრო რაზმის ოცეულის უფროსის „ნაწყენი“ ლულულული: დავლით რაიმე, მხოლოდ ლაპარაკი გვეყოფა?! და ამაზე მემკვიდრის შეტლიყინება: ფარნა ბიძია შენსავით ლოთი ხომ არ გგონია! პასუხად მამის ყოვლის მომტეველი ღიმილი და დედის თავში სათუთი წაბუბუნება... ალბათ ამიტომ იყო, მამუკა აქ ვერ ძლებდა და ვერც ვამტყუნებდი...“

რა თქმა უნდა, სხვა დროს ფარნასთვის ძნელი ასატანი იქნებოდა, მაგრამ დღეს არც ამათ გამოქცევა.

გამოექცა ყველაფერს: განათლების კომისარიატს ანაპო ადგილშვილის ოჯახის ტრაგედიას, ქადაგიძის გოგოს, ფილტვებდაღრღნილი დედამისი ლუკას ამბავს რომ ეკითხებოდა, ვითომ სიყრმის მეგობრები ყოფილიყვნენ, ან დედაშვილ-მამიდაშვილი გამოექცა თეკლას ბებიას, რომელიც ღვთის მადლობელი იყო მხოლოდ იმისათვის, რომ შვილსა და შვილიშვილს პირში სული ედგათ, მეტი რომ მართლაც აღარაფერი აზადიათ და რასაც დღე-დღეზე მისი ქალიშვილი უნდა გამოეხალმოს...

როგორი მადლობელი დარჩა ფარნა, კობეშვიძის ქვრივის გამოტანებული თავმოკერილი ნარმის ჩანთა, თავმოყვარე კაცი რომ ამ ვაგანი ომის დროსაც ხელში არ დაიჭერდა, თან ჰქონდა.

დაბნეულობისაგან, სამამამთილოს წინაშე რიდიტა და უმწეობით გამოლენჩებულ „სარძლოს“ ფარნასთვის სუფრაზე მისატანი ავთანდილ ბოკერიას წერილის მეტი არაფერი გააჩნდა.

ამ დროს ფარნას ეს „ქირად“ აკიდებული ჩანთა, იქვე, კართან რომ მზავ-

დო. მოგონდა და თეკლას, გაცრეცილ, მჭადა სოკოსავით ტუნების ზედა ჩარბს რომ მოკმას უპირებდა, სიყრმის მეგობარივით თვალი ჩაუკრა, ჩანათზე ანიშნა: ჩვენი ქონება რამ გაყო, აგერ გვაქვს რალაც და დედაშენ-ბებიაშენს ვუმასპინძლოთო. თეკლას ერთი წუთით ის ხალისი დაუბრუნდა, რაც ფარნას ახსოვდა და რისიღ არავითარი ნიშანწყალიც აღარ გააჩნდა.

სუფრაზე გაჩნდა: მსხალი და ვაშლი, ხმელი ხილი და ჩურჩხელები, თაფლი და არაყი...

ფარნა კითხულობდა ბოკერიას გაკრული ხელით ნაწერ ფარაჩინა ფურცელს და თავს კმაყოფილებით იქნევდა. თვითონ უნუგეშო მამა იმედს უჩენდა ვიღაც-ვიღაცებს, მაგრამ აქ ასე მოიქცეოდა თვით კაცის ხორცის მკამელიც. მოხუცი, რომელიც ერთ დროს მკვიცხლი, ახლა კი ჩაღამებული თვალებით მისჩერებოდა შვილს და შვილიშვილს, ქალიშვილი — ჩალუჩაყბულ უბებში სიკვდილჩანთებული თვალებით დედასა და შვილს მიგებებული და საცოდავი, დარდითა და უმწეობით გამოყუთებული გოგო, რომელსაც მოგიზგიზე დიდრონი თვალები დაბინდოდა და ნაპერწკალს მაშინ გამოსცემდა, როცა ვიღაც ბოკერიას მოწერილ ორსიტყვიან ბარათს დაინახავდა.

ფარნა გამოექცა ყველა და ყველაფერს. ამ ვაგზლის ბნელ მოედანზე როგორც იქნა, თავი დაიმარტოხელა.

„ომის ქარცეცხლიდან რომ მძიმედ დაჭრილი გამოიყვანეს და მას აქეთია ნახევარი წელი მაინც გავიდა, ეს ნიშნავს იმას, რომ ყველაფერი კარგადაა? შვილის დაღუბვით გამწარებულმა ანაპომ ლეონზე თქვა: თუ არაფერი არ ისმის, მაინც იმედიანო. რაკი იმას, რაც იცის არცოდნა ურჩევნია...“

რა თქმა უნდა, ფარნას სრული უიმედობის საფუძველი არა აქვს და არც თვითონაა იმისთანა სასოწარკვეთილი კაცი, სისხლისღვრიდან გამოყვანილ, დაჭრილ შვილზე თავში ხელი წაიშინოს. პირიქით, მტრისას იყოს, და ანა-

პოს დღეშიც რომ ჩაეარდნენ, შვილიშვილებს იმედი გაიჩინოს, რაკი ომსა და ქვეყნის გადაბრუნებას აქვს უამრავი შემთხვევითობა და გამონაკლისი მაგრამ ეს შეიძლება ერთ-ერთზე, ერთ რომელიმეზე გაიჩინო იმედი. სამი შვილი რომ ტყვიის წვიმაში გვეგულება, ძნელია სამივეს ბედი შემთხვევითობას და გამონაკლისებს მიანდო.“

ფარნა ზუსტად სადგურის შენობის დასაწყისთან მობრუნდა და ისევ შენობის გასათავარისკენ გაემართა.

„ეს რუსუდანს შეუძლია ულოგიკო, რალაც სასწაულის ჭეროდეს. ამ ომში უნდა გაანადგუროს ნახევარი, სულ ცოტა ერთი მესამედი...“

ფარნას თავის ქალა შიგნიდან ასტკივდა და ნაბიჯს აუჩქარა. უნდოდა ამ ტყვილზე ეფიქრა, ეს ქადაგიძეებისას დაღუულმა, კობეშავიძის ქვრივის მაგარმა არაყმა უქნა, თუ ივლითის დაუწმენდავმა, მღვრიე ლეონომ.

მართალია, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ყოველად უწესრიგო და უთავებოლო ომი ჭარისკაცებს რიგში ჩააყენებს და ყოველ მეორეს, ან მესამეს სიცოცხლეს გამოასალმებს... ქუთაისის მახლობლად მთელი გარნიზონი დგას და ჭერ თოფი არ გაუსვრიათ. სამხრეთის საზღვარზე ვინ იცის, რამდენი პოლკი და დივიზიაა განლაგებული, და ფრონტი მხოლოდ რუქით თუ იციან რა მხარესაა. იქნებ ლეონიც სადმე, ასე დგას და ჭერჭერობით არ იცის, გერმანელს რა ფერის მახარა და ჭუბაც აცვია, მაგრამ წერილი?.. ერთ ნახევ ქაღალდს რა უდგას წინ?..“

რაო ქუთაისის სახმედრო კომისარმა? კომისარმა კი არა, ნაწილის გამგემ: კომისარს მადლობა უთხარი, რომ შენი შვილი ტრიბუნალს არ გადასცა და არმიაში გაგზავნათო. „ცოლი მყავს და არსადაც არ მივდივარო“... თბილისიდანაც კინალამ გამოგვექციაო... როგორ, ლეონმა გამოქცევა მოინდომა? ნუთუ ფარნა ვერ იცნობს თავის შვილებს, თუ აღამიანი ისეთი რთული მანქანაა, სად, რა მდგომარეობაში რას ჩა-

იღენს, წინასწარ ძნელი სათქმელია? ასე რომ არ იყოს, თვითონ ლეონს რომ სცოდნოდა როგორ მოიქცეოდა, როცა ცოლი და შვილი ეღუპებოდა და ომში მიჰყავდათ, მაშინ მამასაც ეცოდინებოდა. ეტყობა, გული უგრძობობდა, რომ მკვლარი ბავშვის დაბადებას წორაც კინაღამ გადაყვებოდა.

არის წინათგრძნობა, არის სიზმარი და არის რაღაც, ჩვენში ჩვენგანვე მიუგნებელი და თვალმოუწყვდენელი.

ფარნა ისევ იქ, შენობის დასაწყისში მობრუნდა და ზუსტად იმ გზას დაადგარაც ერთი ათჯერ თუ ოცჯერ უკვე გაიარა.

„აი, აქედან ვაგზლის გასათავარამდე ორასი ნაბიჯი იქნება? — გაჩერდა, თვითონვე დაალო პირი ასეთ კითხვაზე, — საიდან სად, ან რა მნიშვნელობა აქვს... არა, მაგრამ მაინც... ზუსტად ეს შენობა. იქეთ საპირფარეშოა, თუ საწყობები, ის სათვალავში ჩასაგდები არაა... ლეონი ოცდახუთი წლისაა, ვატუტი... ვატუტი არა, ვატუტი ზის ახლა არდაძებების უკიდვანო ოთახებში... ბაკური ოცდაორის და მამუკა ცხრაშეტის, სამივე ერთად სამოცდაექვსის... ექვსი და ექვსი, კარგია... — აღვიღებ დასობილმა მხრები იაჩეჩა, მიიხედ-მოიხედა, არავინ მიყურებდეს და რას ვანგარიშობ, არ მიმიხედესო. ვიღაცეები კანტი-კუნტად მიდი-მოდიოდნენ, მაგრამ აქეთ, შენობის საწყისს და იქით, გასათავარს, მაინც და მაინც არავინ ეტანებოდა. მატარებლებიც თითო-ორ-ოლა გადიოდნენ და ამჯერად პირველი და მეორე ლიანდაგი ცარიელი იყო. საღდაც ნაძალადევისაკენ კი რახუნობდნენ ვავონები და ორთქლმავალიც ქშინავდა მაგრამ ეს ფარნას თავის იდუმალ ვარაუდებსა და მისნობაში ხელს არ უშლიდა.

შენობის გვერდს გახედა, კედლის გასწვრივ თუ ზუსტად ვდგავარო და იანგარიშა:

„თუ სამჯერ სამოცდაექვსი ფეხის ნაბიჯი გამოვა მთელი ვაგზლის სიგრძე... — ნაბიჯის გადადგმა დააბირა,

მაგრამ შეშინდა და ფეხი ვეუკლებოდა. თვალით გაზომა. წინდაწინ ძნელი დასადგენი იყო. ასე ზუსტად ღამით კი არა, დღისითაც ვერ გამოითვლიდა. თუ ორასი ნაბიჯი იქნებოდა... ორასი ასო-თხმოცდათვრამეტს — სამი შელოს წლების სამჯერ ნამრავლს თითქმის ემთხვეოდა... რატომ გამოვიდა მამუკასა და ბაკურის წლების ქამი ორმოცდაერთი, ან უმცროსიდან რატომ დავიწყე შეკრება? უფროსიდან უნდა დამეწყყო... არა, ეს არაა კარგი. სამივეს ქამი რომ სამოცდაექვსისაა კარგია, მაგრამ, ეს შეგ-ბნელი ორმოცდაერთი არ ვარგა, ახლა თუ ეს მთელი შენობის სიგრძე სამოცდაექვსის სამზე ნამრავლს არ დემთხვა... ათ ნაბიჯში არ დემთხვა?.. — გაასწორა მაშინვე, თითქოს ვინმე მის ნათქვამს იწერდა და მერე გადაკეთება არ მოხერხდებოდა. ამ სავარაუდო ათმა ნაბიჯმა მხნეობა შემატა და გვერდზე ერთხელ კიდევ მოიხედა. კედლის გასწვრივ ვდგავარ, თუ არა, აქ უკვე ყოველ ნაკლებ ან ზედმეტ გოჯს თითქოს ყოფნა-არყოფნის მნიშვნელობა ჰქონდა.

წაიწია ნაბიჯის გადასადგმელად და თითის წვერებზე შედგა. კინაღამ ჩვეულებრივ მარცხენა გადადგა, არა უშავს, მხოლოდ ქუსლი ააცოლა მიწას, მარჯვენაით დაიწყო...

ერთი, ორი, სამი, ოთხი, ხუთი... — პირველ ფანჯარას გაუსწორდა.. — ექვსი, შვიდი, რვა ცხრა, ათი... კარები, აქ რესტორნის შესასვლელი იყო ომამდე...

ასი ფეხის ნაბიჯზე გზა უნდა განახევრებულყო, შუაგზა რომელ კართან ან ფანჯარასთან იყო, ვინ იცოდა, ან საათი ფსადის შუაზე ეკიდა?.. უნ უკეთესიც იყო, რომ სცოდნოდა შენობის სიგრძის ნახევარი სად იყო, მაშინ შეიძლებოდა მეორე ნახევარი ისე გველო, როგორც მას „აწყობდა“.

ას ნაბიჯზე შენობის დასაწყისი და დასასრული თითქმის ერთნაირი მანძილით იყო დაშორებული და მესაერთე გაბედულად გადადგა.

ქ. შარქის სახ. საქ. სსრ
სახელმწიფო არსებობა

— მოითმინეთ, თქვენ ხართ ამალ-
 ლობელი? — მოისმა თეთრ საყელოში
 ჩამძვრალი ქალის ღიმილშეკავებული,
 ქირღვაშეპარული ხმა.

„ის კახბაა“, — მოაგონდა ფარნას
 და გულისპირზე დაიხედა, ახალაქემ
 რომ დაარბია „დეიდაშვილს კომისარი
 ვერ გამოაცილებს, მე კიდევ, ვინ მკი-
 თხავს... ვაგზალში ალბათ მარტო გა-
 მოვა და მაშინვე რომ გიცნოს“... იქ-
 ვე ჟურნალს წაუსვა ხელი და მიაწო-
 და — „გაკეცილი გულისპირში ჩაი-
 დეო“. ფარნას გაეღიმა, ეს რა ჯაშუ-
 შური პირობითი ნიშნები მოიგონა კო-
 მისარის მოადგილემო, მაგრამ ახლა მი-
 ხედა, პრაქტიკულმა ახალაქემ იცოდა,
 რასაც ამბობდა და აკეთებდა.

— დიახ დიახ! — გაეპასუხა ფარნა
 მორჩილა ქალს, მაგრამ ადგილიდან
 ფეხი ვერ მოიცივლა.

ქალს გაუკვირდა საკმაოდ ვნებიანი
 ტუჩები დაბრცია და სახე მიიბრუნა,
 თვალთ სხვას დაუწყო ძებნა.

— იქნებ თქვენ ის ამალლობელი
 არა ხართ? ან სულაც არა ხართ ამალ-
 ლობელი... — ახლა უფრო გაკაპასება
 ემჩნეოდა მის ხმას, ვინემ წელანდე-
 ლი შეგუბებული ღიმილი და ფარული
 ქირღვა.

— აი, იქ, მელოდებიან და ახლა-
 ვე... — ფარნა გზას დაადგა.

— მაგრამ ვინა ხართ, მოთხარით...

— ის, ის ამალლობელი ვარ, ახლა-
 ვე...

— კი მაგრამ მეც წამოვალ. აქ რო-
 გორ დავდგე ბნელში, ათასი გარეწარი
 და თავზე ხელაღებული დაძრწის.

ფარნას დილანდელი დედაბერი გა-
 ახსენდა სწორედ სადღაც აქ იდგა და
 იწყევლებოდა... ქალის უკან, კართან
 ვიღაც მოეჩვენა.

— მაშინ, გამომეყვით, აი, აქვე... ას-
 ხეთი...

— კი მაგრამ, ჩანთები და ჩემოდა-
 ნი?...

„აბა, აქამდე მოაცილეს და მერე ხე-
 ლქვეითებთან არ გამოჩნდნენ“ — მიხ-
 ეოდა ფარნა. იქნებ კარის მინაში რომ

ილანდება თვით კომისარია, ან ახალა-
 ძე.

ფარნა მობრუნდა და ქალს მიუბ-
 ლოვდა.

„არა, მაინც, არაყი და ღვინო არ
 უნდა ამერია. მე სასმელს ჯერ ისედაც
 ვერ ვიტან და მერე, ის ღვინო, ღვინო
 იყო?“

ქალი ხადარბაზოს ვანიერი კარის
 წირთხლის ძირში მიწყობილ ჩანთებს
 დაწვდა. ფარნას ორი მოზრდილა ჩე-
 მოდანი და თეთრი ჩანთა დაუტოვა.

— კი მაგრამ, საით ქალბატონო? —
 ფარნას სწორედ ის ღიმილშეკავებული
 და ქირღვაშეპარული ხმა გაუჩნდა,
 რითაც ამ ქალმა მასთან ნაცნობობა
 დაიწყო.

— დედას გეფიცები... — გაკვირვე-
 ბისაგან მძლლა წამოწყულ თეთრ სა-
 ყელოში კინაღამ მთლად ჩაძვრა ისე-
 დაც ტანმორჩილი არსება — იქეთ,
 სადღაც მელოდებიანო, მე ვთქვი თუ
 თქვენ?!

— ჰოო, ვინუშრე...

— ნეტავ მაკოდინა, ეს რა ხუმრო-
 ბაა, თქვენ ის „უალრესად სერიოზუ-
 ლი ამალლობელი“ ხართ? თუ საერ-
 თოდ გიყვართ ჟურნალ-გაზეთები? დე-
 დას გეფიცები... — ქალმა პირი ისევ
 გვერდზე მიიბრუნა.

— მართლა ვერაფერი ხუმრობაა, მა-
 გრამ მე მაინც ეს „უალრესად სერიო-
 ზული“ ვარ, ჟურნალ-გაზეთები კი თვა-
 ლით არ დამენახებდა.

— მძღობა ღმერთს... ეს კაცი ისე
 დამიხატეს, მეგონა მამაჩემი და ბაბუა-
 ჩემი გაცოცხლდნენ-მეთქი... — ქალმა
 ოდნავ ამოჰყო ბეწვის საყელოში ჩა-
 მალული თავი და სახეც აღარ მიუბრუ-
 ნებია.

— ავი მამა გყავდათ? — იკითხა
 ფარნამ განათლების კომისარიატის და-
 ვალებსავეთ, რაკი ალბათ რაღაცაზე
 უნდა ელაპარაკათ.

— არ ვიცი, არც მახსოვს... — ისევ
 ჩამალა თავი საყელოში, ნეტავ ეს ჩემი
 ბიოგრაფია ამ სადგურის წინ უნდა
 ჩაიკალო თუ ცოტას მოითმენდითო.

ვეებერთელა ცივი დარბაზის თავსა და ბოლოში ორი, მეტი ლურჯი ნათურა ერთი და შესვლისთანავე ქალის თეთრი საყელო და ფარნას ხელში დაკერილი ჩანთა ცისფერი ვახდა. დარბაზში ერთი ორად აცივდა. ძელსკამზე მიმოზნეული, აბუზული მგზავრებიც ლურჯ ბინდში ისე ჩანდნენ, თითქოს ნისლიდან სულეები ილანდებიანო.

ქალმა ჩანთები იმ ძელსკამის ბოლოში მიყარა, სადაც ფარნამ ჩემოდნები შემოდგა. პალტოს სახელოებიდან გაცრეცილ ხელთათმანებიანი ხელები გამოაძვრინა, საყელო გადაიკეცა და თავზე მოხვეული, თმისაგვით შავი თავსაფარი მოიხსნა, რომელიც ალბათ დედამ ძალის ძალათი მოახვია და აწუხებდა, როგორც არა თავისი, მიუჩვეველი და უცხო. ხელთათმანს თვალი ჰქონდა ჩაფარდნილი და სალოკი თითის სახსართან მოგრძო, ცისფერი ხელის კანი შავ ქსოვილში ჩაფლულ ფირუზის კრიალა თვალივით გამოკრთოდა.

„ამ ქალმა კარგი ამოკეცვა და დიასახლისობა რომ იცოდეს, ასეთ სამკაულს დაკარგავდა...“

დარბაზში, წითელქუდიანმა ახალგაზრდა მორიგემ გაიარა და თავი ისე ყინაღ ეჭირა, ცისფერ საყელოზე ამოყრილი შავი თმის მოწესრიგებით გართულმა ქალმა თვალი გადადევნა და ჩაიფხუყუნა, მაგრამ პირზე ღიმილი შეაშრა და ფარნასკენ სხარტად მოტრიალდა. უეცრად თვალებს რაღაცა არ დაუჭერა და თმაზეც ხელი ნაზად და დაყვივებით გადაისვა. მანამდე ისე იქცეოდა, აქ ჩემს მეტი არავინააო, ახლა კი თითქოს დარბაზი მამაკაცებით ავსებულეყოს. დაბურცულ ტუჩებზეც ისევ მოადგა გაუფრთხილებელი სათქმელი: თქვენ ხართ ამალღობელი? მაგრამ ამჭერად ხმა არ გაუღია.

„ამ მიმჭრალ ცისფერში ეს ქალი ბევრად ახალგაზრდა ჩანს — ვაიფიქრა ფარნამ, — ალბათ მეც ერთი ვინმე, მიხრწნალი „ბიძა“ ვეგონე“.

— ქალბატონო, ნუ გიკვამლავთ, გააფრთხილეთ „ბიძამ“.

— სწორედ რომ მიკვირს... დედის გეფიცებით... მაგრამ თქვენ რა იცით?

— დღეს, მზეს, დაელოდეთ...

„ამ ქალისთვის რომ ეთქვათ, ამალღობელი ახალგაზრდა ჰაბუკაიო, უთუოდ ამ სინათლეშიც მოხუცად მოგვიჩვენებოდი, მაგრამ რაკი პირიქით დაუხატავთ, მის თვალში ერთი თხუთმეტი წლით მაინც გამახალგაზრდავს“...

— ხომ არ გეწყინებათ, ერთი რაიმე რომ გკითხოთ? — მოკრძალებულად. მაგრამ გაუმეღავენებელი ქალური სიკეკლუცით იკითხა შეორჭოფებულმა ქალმა.

— მკითხეთ, საწყენიც რომ იყოს, მაინც მკითხეთ, აბა აქ, მატარებლის მოლოდინში სხვა რა ვაკეთოთ.

— თქვენ... ფარნაოზი, ხომ? ბატონო...

— შეგიძლიათ უბრალოდ ფარნაოზი, ან თუ გნებავთ, ფარნა...

— ჰო, ფარნაოზი რაღაც ისეთია, ენის მობრუნება გიჭირს, არა, გამოსათქმელად კი არაა, ძნელი, თვითონ რაღაც ისეთია...

— ისტორიული, მძიმე, სოლიდური... თითქოს დამთრგუნველი...

— დიახ, დიახ! — ქალი თავის ქნევას მოჰყვა ალტაცებული, რომ მე არ მათქმევენ ეს საჩოთირო „დამთრგუნველი“ და, ამას გარდა, ამ სიტყვას ამ წუთას ვიპოვიდი კიო?

— დიახ, ბატონო ფარნა.

— ეს ბატონოც.

— აბა, ამხანაგიც ხომ...

— იგივე დამთრგუნველი იქნება, მაგრამ უბრალოდ... პატრისციკმა ჩვეულებრივ სახელის წარმოთქმავიაც შეიძლება, თუ რა თქმა უნდა, ამის აუცილებლობაა.

— კი მაგრამ, ჩვენი ქართული „ბატონო“ სულაც არაა იმ მნიშვნელობის, რასაც მას აბრალებენ. აი, თქვენ „ქალბატონო“ მოთხარით, იქნებ ეს...

— არა, არა, მე... უბრალოდ ასეთი ჩვეულება მაქვს... ან როგორ შეიძლე-

ბა მანდილოსანს, ისიც ასეთ ცისფერ სამყაროში მიამახო: ეი, შენ...

— სწორედ რომ... დედას გეფიცებთ!

— რა გინდობდათ, რომ გეკითხათ?

ქალი ცოტა შეცბუნდა, ეტყობოდა, ამ კითხვისათვის ხელსაყრელი მომენტი ხელიდან გაუძვრა და ახლა უფრო „სერიოზულ“ ვითარებაში ეჩიათირა.

— ასე ძალიან საწყენია?

— საწყენი, როგორ ვითხრათ... თქვენზე თქვეს, სამი შეილი ჰყავს ომშიო.

— ძლივს ერთი სიმაართლე უთქვამთ.

ქალმა უადგილობისა და შეუფერგბელი განწყობილების გამო მოკლედ და ჩუმად ჩაიციხა.

— სამივე თქვენია?... — მაგრამ უტყუარად წამოსროლილ სიტყვებზე ენას კბილი დაჰჭრა და ტუჩები ღიად დარჩა, ცისფერ კბილებში მოქცეული დაბინდული შინდისფერი ენის წვერი კინალამ წაიკვეთა.

ფარნას გაელმებულ მზერას რომ წააწყდა, ცალთვამოუტუტული რომ უცქერდა, მოეჩვენა, ჩემს იქით კედელს ხელავსო, მაშინვე სცადა იმის უფრო სწორად თქმა, რასაც აპირებდა და თავდაყირა კი გამოუვიდა.

— ის მინდოდა შეთქვა, ამოდენა შეილები მამა ხართ-მეთქი?

— კი. — ფარნამ ქალს თვალი აარიდა. — მე ოთხი ვაჟიშვილის მამა ვარ. სამი ფრონტზეა — თავის დაქვევით, დინჯად აუხსნა, ფარნამ, — წელან გამელიმა და ალბათ ამიტომ ვერ დაიფერეთ, არა? ცხოვრებას თავისი კანონები აქვს. ცოცხალი აღამანი, ცხედრის წინაც ვაიცინებს, მაგრამ ეს სიცილი არაა... მკონი მატარებელი ჩამოაყენეს? თქვენ ახალგაზრდა ხართ, და თვალი ვიჭრით!..

— დიას, დიას! — თანაგრძნობით დაუქნია თავი და ჩანაუბს დაწვდა.

„რატომ თქვეს, რომ ასე წყალწაღებული და ქარავშტააო? თუ ზევიდან ჩვენ უფლანაიამოცუფლ მოსახრების, ინსტიტუტებს ნაფრილდით...“ — ფარა ვართ,

რომელთაც მწყემსის მუცლისგან მწყემსსა ლეურეობა გვჭირდება?“

ცისფერი ბინიდან „სულები“ აიშალნენ და კარებისაკენ წალასლასდნენ.

VIII

ორი ღამის ზეზეურა მგზავრობამ, გუშინდელმა თბილისმა და ამდღიანდელმა ქარშიშხათიანმა წვიმამ, ვილაციის ბარგმა და თვით ამ „ვილაციის“, რუსულის მასწავლებლის საბაბით რალაც საჩოთირო, სხვისი ვირის საბალნესავით ზურგზე მოკიდებამ, ფარნა ამაღლობელი დიდალა.

მას ქვეყნად გაჩენის დღიდან, ამ დღიამდე მუდამ იმდენი თავსატეხი და სადავიდარაბო ჰქონდა, ერთი „რკინისმკენეტელი“ კაცის თავზეც რომ არაფრად დაეტეოდა. აქამდე თითქოს უძლებდა და იტანდა ყოველგვარ სიმძიმეს, სულიერსა და ფიზიკურს, იმედით, რომ დღე-ღამეზე შეილები ამოუდგებოდნენ მხარში და ქვეყნის წინაშე ვალმოხდილი, ცხოვრების მეორე ნახევარს თავის გუნებისად გაატარებდა. თავისი გუნებისად გაატარება არ ნიშნავდა იმას, რომ დაქდებოდა, ფეხს ფეხზე გადაიდებდა და ვინმეს ხელებში შეაჩერდებოდა, მაგრამ გააკეთებდა იმას, რასაც ის „თავის საქმედ“ თვლიდა და თუ ეს „თავის საქმე“ ქვეყნის ყურადსაღები არ იქნებოდა, ბოლოსდაბოლოს ხომ ჰქონდა უფლება კაცს, რომელმაც ერთი უბრალო მოკვდავის მისია შეასრულა, ქვა ესროლა და თავი შეეშვრა. ყოველ შემთხვევაში თვით მისი შეცდომაც კი სხვისთვის გაკეთილი იქნებოდა. ვრდაცას (თუ თავის შეილებს, კიდევ უკეთესი), ერთი ნაბიჯით წინ წასწევდა და თუ სხვა სასიკეთო არაფერი, შთამომავლობას ის მაინც ეცოდინებოდა, როგორ არ უნდა წარემართა კვლევა და პეშმარტიების გზას თავიდანვე დადგომოდა.

წარსული ქმნის მომავალს. არ შეიძლებოდა „ვეფხისტყაოსანი“ დაწერილიყო იმ ქვეყანაში, სადაც სხვისი

ანბანით სწერენ და ბაიათი ლექსი ჰგონიათ. ამოდენა ისტორიულ მოვლენას და გონებრივ აღორძინებას ათასწლიანი გონებრივი წრთობა და შემოქმედებითი რესტავრაციის ჯოჯოხეთური შრომა სჭირდებოდა. სულაც არაა ძნელი, მხოლოდ ეს ერთადერთი ძველიც რომ დარჩენილიყო, დაახლოებით გვევარაუდდა, რა სულიერი საგანძური ჩაიყარა მის ღრმა საძირკველში. მისი ყოველი სიტყვა წიგნია. როგორც მისხალი ოქროსთვის მთა უნდა მოანგრეთ, ქვა და ღორღი უნდა გადაყარო, სილა გაცრა, გარეცხო, მერე ქურაში გამოაღწიო და ბოლოს დიდი ოქრომკედლის ხელით გამოაჩუქროთ. ოქრო რომ ქვიშასავით ეყაროს, მისი ფასი ქვიშა იქნებოდა. მისხალი ოქრო ფასობს იმ ათას ფუთ მთად, რაც დაინგრა, გადაიყარა, რაც წყალმა და ქარმა წაიღო, წალეკა და ისტორიის ზღვაში ჩააყარა...

ფარნა და ფარნასთანები ოქრომკედლები არ არიან. ოქრომკედლის დალოცვილ მარჯვენას, მზა, ბაჭალო ოქრო სჭირდება, რომელიც „შავმა მუშამ“ უნდა დაამზადოს შავი პურის საფასურად, ან მთლად უფასოდ, მონური შრომით... ამ „მონებს“ საუკუნეები დღეღისას ქმნიან, როგორც ზღვა ქვიშას, მაგრამ მარგალიტებს კი არა. მარგალიტიც ზღვაში იბადება, მაგრამ ობლად, ერთადერთი და უუღიშვიათესია.

ფარნას დღემდე თავისი ცხოვრება წყლის ნაყვად, ან უკეთეს შემთხვევაში, წყლის მდინარებზე მიიჩნდა. ბრმა თხუნელაც ახერხებს სოროს გაკეთებას; შეილებს შობს, ზრდის და უყვარს ყველაზე მძინვარე, ბოროტ მტაცებელსაც. შექმნა და შობა კანონზომიერი ჯაჭვია, რომელშიც ჩარევა და ხელყოფა, დანაშაულია, მაგრამ მისი ბუნებრივი მსვლელობა — მდინარის დინებაა. აბა დააჩქარონ დედებმა ცხრა თვეზე ადრე შობა, დააგვიანონ, ან გონებრივად და ფიზიკურად მოამწიფონ იმაზე ადრე, რაც ადამიანისათვის საჭიროა... მაშინ რა ხარ შენ? შენი ხელით აკეთებს ბუნება თავის საქმეს...

მაშ სად იწყები და სად მთავრდები შენ?

„შენ“ იწყებ იქიდან, როცა ადამიანს აძლევ იმაზე მეტს, რისი მიცემაც მის შემქმნელ ბუნებას შეეძლო. აი, თუნდაც ის კაცი, რომელსაც შეეძლო ფიქრი, და მისცა ადამიანს ის, რაც ბუნებამ ვერ მისცა — ჯოხზე დაკრული ქვა. არაა შეუძლებელი, რომ ვინც ამდენს ფიქრობდა, სხვაზე სუსტი იყო და თავდასაცავდაც დასჭირდა, რომ თავცარიელ, მსუქანი ხორცი მუცელ-ამოყორილ მოძალადისგან სიცოცხლე გადაერჩინა, ეფიქრა, ისევ იმ მაძრისათვის — „ლოცვა მოძულეთა ჩვენთათვის“ და სხვა დროს გამოეგონებინა ბორბალი.

აღბათ იმავე კაცმა მისცა დასაბამი „ბიბლიას“, როგორც პირველ ქართულ წიგნს იმ პირველმა ქართველმა, ვინც ბატის ფრთა აწლის მელანში ჩააწო...

ახლა, ამ ნახევარი საუკუნის კაცს ეს იმი, უგზოუკვლოდ გადაკარგული შვილები, ხელჩაქნეული ცოლი, ჰლეკიანი ძმა, დედა და ობოლი ძმისშვილები, გუშინ კიდევ „დირექტორობა“ და ვილაციის კარიერისათვის ხინჯის მოსაშორებლად გამოტანებული „რუსულის მასწავლებელი“ ისევ იმ (ახლა უფრო აზვირთებულ, ვინემ ოდესმე) მდინარეს ატანდა, რომელსაც ორმოცდაათი წელიწადია მიჰქონდა.

კაცმა რომ თქვას, მასწავლებელი რამდენი მოსულა და წასულა გულზოდის სკოლაში, რატომ უნდა ყოფილიყო ეს ქალი დირექტორის ტვირთი და სადავიდარაბო? მაგრამ თუ ეს ასე არ იყო, ხომ შეეძლოთ იგი ისე გამოეგზავნათ და გაეწვიათ, როგორც სხვა მრავალი. ამ ქვეყნის დაქვევაში თბილისში გამოძახება და ახალაქესთან მოლაპარაკება, კომისრის „გარიგება“ და „გულახდილობა“ მაინც რას ნიშნავდა?..

ახალაქეს პირველი მოადგილეობა უნდა და რა ჰქნას, ყოველწლიურად ცდილობს უფროსის გულის მოგებას... კიკიმელიას — კომისრობა, და კომის-

რის გულის მოგება, აქ საქმეს არ უშველის. ნაამები კომისარი თანამდებობიდან ვერ გადადგება და მაამებელს თავის რბილ სკამზე არ დასვაძს. მლიქვნელობა ახალაძისათვისაა ხელსაყრელი და სწორი. იმიტომ კი არა, რომ კიკიმელია ახალაძეზე უარესია ან უკეთესი, ძირგამომთხრელ გზას უნდა დაადგეს, რაკი ეს ერთადერთი საშუალებაა მიზნის მისაღწევად და გულიც რომ დაეთუთქოს, თავიც ათასგზის შეიჩვენოს, ამას რას ჩავდივარო, მაინც უნდა ჩაიდინოს...

მაგრამ ნუთუ ეს პატარა, გზაბნეული ქალი ეყოფა პირველ მოადგილეს და მის მომხრეებს ასე ღონიერი ტახტის დასამზობად და ამის თავიდან მოშორება იხსნის კომისარს და ახალაძეს? თუ ეს სავსე ფილის ერთი წვეთია, ან ერთი ყლუპი და გადმოდენაზე მისულ „შხამს“ მოაკლდება? და ასე „წვეთწვეთად“ უპირებენ ფილას დაცლას?

რაიონის სადგურის მოედანზე წვიმის ტბორი იდგა, ქარიშხალი სახეში უშენდათ და ცხვირჩამოშვებული „მასწავლებელი“ თავისი გაფხვილი პალტოს კურდღლის თეთრ საყელოში ჩაძვრა. იკადრა და დედის შავი, სქელი თავსაფარიც თავზე მოიხვია, ფარნაში მამაკაცის აღმოჩენის შემდეგ ვითომ რომ ეკრძალოდა. სველი ბოცვერით, უსიამოვნებას და უგუნებობას თეთრი საყელოდან ამოყოფილი, ოდნე მოგრძო ცხვირის ცმაცუნით და სახის იმ ნაწილის შექმუხვით თუ გამოხატავდა, რომელიც უჩანდა და ქარწვიმისაგან ვერ დაეფარა. მაგრამ გვერდჩახეული ბოტიანი ცალი ფეხი წყალ-ტალახით მოსწორებულ ორმოში რომ ჩაუვარდა და მოულოდნელობით შეცბუნებულმა მეორე მუხლითაც შიგ ჩაიჩოქა, ისე აწიწმატდა, გვეგონებოდა დირექტორს ასი ჰირი მოეკამოს და სრა-სასახლეებს შეპირებოდეს.

— დედას გეფიცები, არ მინდა, არაფერი არ მინდა!

ფარნამ გაქვქილი ჩემოდანი მუხ-

ლებს შორის მოიქცია, ხელი გაინთავისუფლა და წამოაყენა. ჭრელი ჩითის ჩანთა გამოართვა. ვითომ დამშვიდება და დაყვავება უნდოდა, მაგრამ თუ ამის გავუიოლე და თავზე ხელი ვუსვი, იფიქრებს: გამიდის და ვტირიო.

— ასეთია ქალბატონო, სოფლის მასწავლებლის ბედი...

— არ მინდა, არ მინდა, არ მინდა! — დაიჩემა გაქინძვლებული დედისერთა ბავშვივით.

— ვინ ოჯახამოწყვეტილია, რომ გაძალებთ? — კბილით უღვაში გაწიწკნა ფარნამ: ასე უქნია, ახლავე უკან გაბრუნებულა და ჩემი „დირექტორობაც“ ზედ მიუყოლებიაო.

— თქვენი ძალიან კი იცით... — შელურჯებული ცხვირი ჩამოუშვა და სახე მიიბრუნა.

— არც მინდა ვიცოდე...

— რა თქმა უნდა, არ გინდათ. ახლა უკვე არაფრის ცოდნა არ გინდათ!

— რაკი დირექტორობა ხელში ჩავიგდე!..

ქალმა უცებ მოხედა, ზედა წამწამზე ცრემლებივით დანამული წვეთების ქვევიდან გაკვირვებული და შეცბუნებული შეაჩერდა, იმდენად მუქი წაბლისფერი თვალებით, უკან ოთხი ნაბიჯით რომ დაგებია, შავი გვეგონებოდა, პირზე მომდგარი სათქმელი: „ვითომ არა“, გაცრეცილ შინდისფერ ტუჩებზე შეახმა.

— მაშინ რატომ...

— რა, რატომ?

— რატომ თქვენ და არა სხვას... ან სხვაგან...

— ვიაროთ... თუ რა თქმა უნდა... აქედან ოთხი-ხუთი კილომეტრია... ეს ჭერჭერობით უკეთესი გზაა.

— რატომ ოთხი-ხუთი კილომეტრი და არა ოთხი ან ხუთი?

— აი, სოფლის გზას რომ დავადგებოთ, იქიდან ოთხი კილომეტრია, გადასახვევამდე ერთი ან ნაკლები.

— ასეთ ამინდს, დედას გეფიცები თოვლი ჯობია! — ამოიწუწუტუნა ისევ, როცა ქარ-წვიმა თეთრი საყელოს სო-

როში ჩაუძვრა და კისერთან ერთმანეთზე გადადებული საყელო მოუღელდა.

— ერთი იმიტომ, რომ... — ფარნა წელანდელ უპასუხოდ დატოვებულ კითხვას წიუბრუნდა, — მათ ასე სურდათ...

— ვის? პანტელეიმონს?

— დიახ, იმ თქვენს ძმას, თუ დედაშვილს.

— დედაშვილს კი არა, მის ცოლს... საღ დატრიშინობს, თვითონაც რომ არ იცის და დედაჩემი საკუთარ მოახლედ სჭირდება...

— თქვენ ხელს უშლიდით?

— დიახაც. რატომ არ უნდა შემეშალა ხელი თქვენი აზრით?

— მე არ ვიცი, თუ ხელისშემშლელი იყო, უნდა შეგეშალათ.

— დედაჩემის მოვლას მე დედაჩემს ვერც ავუკრძალავ და ვერც ვერაფერი... მაგრამ ნუცია.., ნინო ჰქვია და ნუცია დაირქვა, ვითომ თექვსმეტი წლის მყავდეს... რატომ უნდა უჯდეს ნუციას მოახლედ... მოკვდა ის დრო.

— მოახლეობისა და მოჯამაგირეობის დრო თითქოს წავიდა.

— მიდი და გააგებინე დედაჩემს. მოყვება ქადაგებას, შვილო, უდემამიშვილო ხარ, ქმარი შენ არ გამოგადგა... გააჩნია, რა გუნებაზეა, ზოჯჯერ ქმრისათვის და ოჯახისათვის შენ არ გამოდგევი, პანტეა ჩვენი პატრონი და მფარველო.

„ამან რა უნდა ასწავლოს ბავშვებს, რა ენაზე ელაპარაკოს...“

— პანტე, ეს განათლების კომისარი?

— არ ვიცი! — გაწყრა „მასწავლებელი“ ფარნას გაქირდავზე, — თქვენთვისაა ის კომისარი და ბლალოჩინი, ჩემთვის პანტეა და მეტი არაფერი... არ მინდა მე არავის მფარველობა და პატრონობა, ვეუბნები გამოჩურჩულებულ დედაჩემს, მაგრამ ესმის? რაღაცა ბედს ხომ უნდა ეწიოთ... პანტე მწევს ბედს? თავის ბედს ეწიოს და თავის ექვსი წლით უფროს ნუციას მოუაროს, თავზე რომ აზის... მე არ მინდა მაგის ნაწივი ბედი. არა მაქვს მე ბედი.

— რატომ, სოფელში...

— რა გითხრათ იცით? თქვენ იქნებ ჰქვიანი კაცი ხართ და არც კარგიაზე დახარბებული, მაგრამ მე სოფელში ბედის საძიებლად არ მივდივარ... არც თქვენს სოფელში...

— ვიცი, საღაც მთაში. მიყრუებულ, მიყარგულ...

— ვიცი, ვიცი, იქ უფრო დიდი ორმოები იქნება, ყინვა და ქარბუქი, მაგრამ იქ მიჩრჩენია. გამიჭირდება, ვიწუწუნებ, ვიტირებ, მაგრამ იქ მიჩრჩენია...

— ახალგაზრდობა რომანტიკაა...

— არა ვარ მე ისეთი ახალგაზრდა, არ ვიცოდე ლამაზი მთისა და კლდის... რაა კიდევ მთაში?... ხულ ერთია, არ მინდა მათთან ახლოს, იმ თქვენი ახალაძის კლდის ქიციანის და თვალების ბლეტვას, ნუციას რომ ტლგკავს და მას რომ გაიფულებს, მე მეღაცეცება, და მარტო ახალაძის?... ვა, დამანებეთ თავი...

— მაგრამ ბავშვები უჯვარხო, თქვენზე თქვენს...

— ძლივს, როგორ წამოგცდათ. მე ვუქცევ ნუცას ოჯახს, ვჭრი თავს ნათესავებს, დედაჩემს დისშვილების სიყვარულს ვუშლი, არ ვიცი თავდაპირა, მათსავით არ ვბირფერობ...

— ესე იგი, მართალი უთქვამთ, არა?

— მიყვარს, მიყვარს ბავშვები, მე მაგათი ბავშვებიც მიყვარდა, სანამ პატარები იყვნენ, სანამ მაგათ დაემგვინებოდნენ და ვუვლიდი, ვეფერებოდი იმიტომ კი არა, ნუციას და პანტეს შვილები რომ იყვნენ, ბავშვები იყვნენ და იმიტომ. იმ მთაში და დასაკარგავშიც თუ წავალ, ბავშვები იქ უკეთესები არიან. დიდების არავისი არაფერი მწამს, ყველა მატყუარა და ცბიერია... დედაჩემმა, პანტემ იქნება ინსტიტუტში აღვადგინოსო და ნუციას ლამის ფეხის გულები დაფხანოს... არ მინდა ნუციას აღდგენილი და მერე მთელი ცხოვრება წამოსაძახებელი... მაქვს მე სწავლების უფლება. ნაკლებს ავიღებ? ნაკლებს დავჯერდები. ნუციას წავის საყელოს

ჩემი კურდღლის გაქუცული ბეწვი მი-
რჩევნია, თუ მონად გავჩერდებოდი და
მის საყურღებზე თვალს დავხუჭავდი,
ქმარიც არ გამომაგდებდა და მერე კი-
დეც სხვაც წამოყვანდა...

— დედათქვენი?..

— დედაჩემი... საცოდავი... რა ჰქნას
დედაჩემმა. მას ხომ ცალი ფეხი არა
აქვს, რა შეუძლია... დედაჩემი რომ
არა... ეჰ, თქვენ რა იცით...

სადღაცედან საბარგოს ხრივინი მო-
ისმა. ფარნამ ხმაზე იცნო პავლე ბოჭო-
რიშვილის „ზისი“ არც ომში „გასაწ-
ვევად“ რომ არ გამოდგა და ვერც
გადასაგდებად შეეღოენ. მოტროშინებ-
და წყლით სავსე ორმოებში და გზის
მთელ სივანეზე ყვითელი შადრევნის
ფრთებს ისხამდა. გეგონებოდა ცალ-
თვალა ტარტაროში აფრენას აპირებო.

როგორც იქნა შეაჩერა. არც ფარნა
რომ არ ელოდა და არც თვითონ პავ-
ლე.

— რას იტყვით ჩემს ემადინზე? —
იკითხა კაბინის კარში ჩაყენებული,
ასატყეად გამობერილი ფირფიცარის
ზემოთ დარჩენილ კრილში მძღოლის
თვალემა.

— რას ვიტყვით, ვითომ მტკიცებდა
— მაგი ჯერ კაცს არ უთქვამს და
თქვენისთანა ჭკუაღამჭდარი კაცი...

— მაქეთ რაგვა საქმე? — ჰკითხა
ფარნამ, კაბინაში თუა ადგილიო.

— ფქვილიანი ტომრებით მაქვს სავ-
სე!

ფარნა ძარას გვერდიდან მიადგა და
ხელით მოსინჯა, ძარა ლერწამივით
დაჰყვა და გვარიანად რომ გადმოიფერ-
და. თავი მერე ძლივს შეიკავა.

ფარნამ დაცვეთილ, ძაფებჩამოჩა-
ჩულ საბურავზე ფეხი შედგა, გადმო-
ბრეცილ ფარდს ცალი ხელით მოეჭი-
და, ჩემოდნები და ჩანთები მონაგვი-
ნებულ ძარაზე დაჰყარა, მაღლა ავიდა,
ხელემაბოტოტებულ მასწავლებელს
თვალჩავარდნილ, შავ ხელთათმანში, სი-
ცივისაგან გალურჯებული ხელის კი-
ნი წუხანდელივით ფირუხის თვალი-
ვით რომ უჩანდა, დაწვდა და მაღლა
აიტაცა.

მანქანა რომ დაიძრა და ყვითელი
ფრთები გამოისხა, ქალი კაბინასთან
მიმდგარ ფარნას ზურგს აეფარა და წა-
ლურჯებული ცხვირიც თავის გაქუ-
ცულ კურდღლის საყელოში ჩამალა.

თავი მესამე

I

მამუკას ომში გაწვევამ და ისე მოუ-
ლოდნელმა ვაუჩინარებამ, თუკლას გო-
ნება ისე დაუბინდა და დაარეტიანა,
ვედარც ტირილი მოახერხა, ვერც თა-
ვში ხელის ცემა, ვერც გაჯაერება და
გაცოფება. რამდენიმე დღე გაურკვევ-
ლობისაგან ისე გამოდუნჩებული და-
დიოდა, ქვედა ტუჩიც კი ჩამოუვარდა,
პირში მომდგარი ნერწყვი ზედ ვერცხ-
ლის წყლის დილივით ეკიდა და გაწუ-
ვეტილი, წვრილი ყელსაბაბის მძივები-
ვით გულისპირზე უცვივოდა. თითქოს
არც გრძობა დაუქარგავს, არც გული

სტკენია და არც ერთ დროს ქვაფენი-
ლზე დაკრული კვინიხთან ჩატეხილი
თავის ქალა იქცა მთლიან, ყრუ გმინ-
ვად, ყველაფერი რომ სტკიოდა და არც
სტკიოდა. სამაგიეროდ, ბებია ელპიტემ
დაღვარა ორივეს დასალერეელი ზღვა
ცრემლი, ყოველდღე აბასთუმანში
ქალიშვილთან დეპემის გაგზავნას რომ
აპირებდა და ზეზეურად ჰკნობაშეპა-
რულ შვილიშვილის მაყურებელს, ვერც
ეს მოემოქმედა.

მესამე დღესვე გამოჩნდა მამუკას
პირველი წერილი, სქლად, სამკუთხად
გაკეცილი ფურცლები, სამკუთხა ბე-
ჭედლასმული. ბებიათ თუკლას უკვდავე-

ბის წყალივით ტირილით და ცეკვით მოურბენინა.

თეკლამ ბარათს უხალისოდ და უნდოდ შეხედა, მრგვალ მაგიდაზე დადო, არც კი წაიკითხა. მაგიდას დიდხანს შორი-შორ უვლიდა, პალოზე მიბმულ ხბოსავით, უკან-უკან რომ იქაჩება და კისერში წაჭერილ ბაწრიდან კი თავი ვერ დაუხსნია. საღამოს, თითქოს პალო მოეთხაროს და საბელოთ თან გაეტაცებინოს, წერილი მოიტაცა, ლოგინში შეიტანა და გულში ჩაიკრა.

მეორე დღით ორი სამკუთხა ბარათი ერთად რომ მოვიდა, მაგიდაზე ისინი დააწყო, წინაღობით მასთან დამეგათულის და ნალოლიაგებ-ნაფერების კითხვა მერე დაიწყო. ბედნიერება იყო, რომ იქ თითქმის არაფრის გარჩევა არ შეიძლებოდა და ყოველი სიტყვის ამოკითხვას დიდი დრო სჭირდებოდა. მისი გადაკითხვა რომ თვალის ერთი გადავლებით ყოფილიყო შესაძლებელი, ეს აუტანელი, არაფრისმთქმელი იქნებოდა. ეს მიბრეცილ-მიბრეცილი, დაჩხანილი ქალაღი შეეძლო ეკითხა, რამდენსაც მოისურვებდა და ამოეცნო ის, რაც ალბათ იქ არც ეწერა. ორი კიდევ წინ ედო ხელუხლებელი, როგორც უდაბნოში მიტოვებულსთვის ორი დოჭი ცივი, მაცოცხლებელი წყალი. ოაზისი არ ჩანდა, მაგრამ სულის მოთქმა შეიძლებოდა, და თეკლამ ქვედა ტუჩი კბილებით დაიჭირა.

ერთ დღეს ხუთი წერილი მოუვიდა. ორი მათგანი ისე იყო დაჩხანილი, თითქოს დამწვრისათვის ვინმეს იდაყვზე გამოუღმებით მუშტები ერთყა, მაგრამ თეკლას ეს დაჯდაბნილი ბარათი ქვეყნად ყველა ბარათზე უკეთესად მიაჩნდა.

ყოველდღე მოფრინავდნენ ცხელი, სამკუთხა, უამრავი ბარათები. იმედებით, მალე, შეხვედრების რწმენით, რომ ეს უთუოდ საჭიროა, რომ ეს ალბათ ასე უნდა მომხდარიყო. ერთად ყოფნისას ზოგჯერ ხდებოდა. რომ მამუკას ფიქრი სადღაც გაეცეოდა. ახლა არა, ახლა

სულ თეკლაზე ფიქრობს. ახლამზაფხულისად იდ მას დასტრიალებს მამუკას გონება, და თვალწინ უდგას არა მარტო საყვარელი არსება, არამედ ყველაფერი, ყველა ნივთიც კი, თეკლასათვის საჭირო და აუცილებელი კი არა, ძველი, მტვრიანი, გადასაყარი და დაფიწყებული: «კარადის ქვეშ, საწოლის ბოლოში, მიდი, დაიხარე და ქვევით, კედელთან სადაც ცოცხი არ მიუწვდება, შენი ოთხი წლის წინანდელი ცალი ქოში აგდია, ახლა ფეხი რომ არ ჩაგივია...»

— ქოში, ქოში, ბებო! — ყვირის თეკლა.

შემოდის ვითომ გონს მოსული ელპიტე.

— სადაა, შენს თავს შემოვევლე, სად მიატოვე შეილო? — დაფაცურობს მოხუცი, იჩოქებს, საწოლისა და მაგიდების ქვეშ აპირებს შეძრომას. — იმე, ავერ არ დაგიყრია შეილოა?!

— ქოში ბებ, ქოში ეს კი არა, ესენი კი არა.. ძველი, ოთხი წლის წინანდელი, კარადის უკან დარჩენილი, ცალი, ახლა რომ აღარ მომერგება!

ელპიტე საწოლის წინ, გაფხვილ მომცრო ნიხზე დაჩოქილი დგას, კერაფერი გაუგია.

— ოთხი წლის... ცალი... გადაგდებული... შენი ჳირის სანაცვლოდ ვიყო?

— ჰო, ბებ, ჰო, ჩემო ბებ! — მორბის, ჳერ მოხუცს დამკნარ სახეს უკოცნის, მერე იატაკზე ისე წვება, ვითომ მწვანე კოინდარში, ან ლურჯ სილაში გორიბდეს და კარადის ქვეშ თავით აპირებს შეძრომას. მიხალის შუბლს, ორივე ხელებს იწვდის, მაგრამ ხელცარიელს მტვრიანი აბლაბუდები გამოაჭვს. ესეც უხარია, ისევე აწყდება, მერე ვვერდით მიუწვება კარადას, ცალ ხელს და მზარს აძვრენს ქვეშ, და გამოაჭვს ძველისძველი, პატარა, მომაღლო ქუსლზე ლამნაგდებული, გაყვითლებული, ჩაქანგებული წერილი ლურსმნები. რომ ჩანს ზედ და მტვერდადებულ ქსოვილის საპირზე დაწყვეტილი სიმები რომ ბწყიალებს.

— აი ქოში, ბებ! ეს ქოში!

— კარგი ბებია, კარგი, შემოგვეღე... დარჩენილა, არ გადამიგდია... ახლავე შენ გენაცვალე, ახლავე!

— რა ბებ! უნდა გადაავლო? გადაირიე? დაკარგე ჭკუა, ჩემო ბებო?

— აბა შეილო? აბა, სულის დგმავე?..

— აი აქ, ამ ადგილას, აქ უნდა იდოს...

— მიარბენინებს და მაგიდაზე წიგნებთან, ბანქოს დასტასთან, წრიულად მოლაგებულ წერილებთან დებს, როგორც ხელთუქმნელ განძს, როგორც რელიქვიას.

— მტვერი, მტვერი... შენს ჭირს შეეყარა შენზე მლოცველი ბებიაშენი.

— არა, არა, ბებ! ისე, ისე, როგორცაა... მტვრიანი სწერია აქ!..

— ღმერთო დიდებულო.. — დგება დაჩოქილი ელპიტე, — მამუკა გასახარელის წერილში ქოში სწერია?!

— კი, ბებ, სწერია ბებ!

„კარადის თავზე ტარგატეხილი ქოლგა გდია და დახვეული, შიშკინის ნახატის „დილა ტყეში“-ს რეპროდუქცია“...

გახუნებულმა, შიშკინის ძუ დათემა და მოუსყენარმა ბელეგმა, საწოლთან, კედელზე აკრულ ხალზე ვადმოინაცვლეს და აღმოსავლური, ცინცხალი ჭრელი ორნამენტები გაახუნეს.

„...ჭერში, ზვიდან ჩამონაყონი წვლის ლაქა რომ მედღუხასავით უფორმო გვეგონა, აქედან ვხედავ, ერთი კუთხე ქოსა მონგოლის ნიკაპს და წვერს ჩამოაგავს, ან ხმელი პალმის ნახევარ მარაოს“...

— წვერი ბებ, მონგოლის წვერი! — იძახის ისევ ჭერს მიშტერებული შვილიშვილი და ისევ, დაბნეული და გახარებული ბებიაც, მალა პირ და ხელემაპყრობილი ეძებს უხილავ წვეროსან მონგოლს.

— ღმერთო დიდებულო...

— პალმა, ბებ! პალმის ფოთლები!.. ეს მეორდება ყოველდღე, ყოველი წერილის მიღებისას:

— ბოკერია, ბებ! ავთანდილ ბოკერია!

— ვინაა ბოშო, ბოკერია? ვერაფერია გვარი სულ არ გამიგონია...

— ლადო ცინცაძე, რა უღვაშები აქვს, ბებ!

— დახატულია მაგ გასახარელი, თუ?!

— არადა ბებ! ნოშრევეან არადა რა საცოდავი ბიჭია, აქვე ცხოვრობდა ჩვენ მეზობლად...

... და ეს სიშორე იქცა იმ სიახლოვედ, რითაც მამუკა და თეკლა ცოცხლობდნენ.

შუა ზაფხულს, ივლისის პაპანაქებაში, დედა აბასთუმნიდან თბილისში ჩამოვიდა. ჩამოვიდა ჩალურჯებულ უბეებში სიცოცხლის ამო წყურვილით თვალანთებული და ქალიშვილს გამხდარი ხელის მეტი, მოსაფერებლად არაფერი დაანება.

— არაფერი ისმის?.. — ეს თქვა გულმოსულივით, ხველებსაგან ყელდაჩეხილმა. ეს ორი, თითქოს არაფრის მთქმელი სიტყვა იყო ყოველთვის მისი პირველი სათქმელი, საიდანაც არ უნდა დაბრუნებულიყო — ქმრის ამბავს კითხულობდა.

— ელპიტეს ჩამოუცივდა შესაგებებლად მალა ატაცებული მკლავები.

— ჯერჯერობით არაფერი, დედა...

— ჰო, ვიცი... ახლა, მით უმეტეს...

— რატომ, ასმათ შეილო... იმედი

შენს მტერს და ორგულს გადაუწყდა.

— ჰო, ღმერთმა ჰქნას, — ეს პირში შემოჩერებულ თეკლასთვის ნათქვამი, ვითომ იმედი იყო ყოველთვის პირდაპირი და მიუკიბავ-მოუკიბავად მოლაპარაკე დედისა.

— როგორა ხარ, დედე?... — ამოთქვა ძლივს, ბოლმისაგან ყელში ბურთგაჩრილმა თეკლამ

— წაიყვანეს?..

— წავიდა... — ისევ ამოგლიჯა ხმელ ბურთს თეკლამ კიდევ ერთი სიტყვა და მეორე ოთახში გავარდა.

ყველაფრისაგან გამოქცეული, ატირებული თუ ცრემლგამშრალი, შეშინებული თუ გონდაბნეული გოგო თა-

ვის ოთახში შერბოდა. როგორ უძლე-
ბდნენ ეს ძველი კედლები და ჭერი ამ-
დენ სიმძიმეს და ტკივილს, გასაკვირი
იყო.

ასმათმა პირველ, შემოსასვლელ
ოთახში, სადაც ბებიას ეძინა, სამზა-
რეულოც ის იყო და საუკუნაოც, აივა-
ნზე გამსვლელ ღია კარს ძველი, ზამ-
ბარებჩაცვენილი დივანი მიადგა (კარი
ან ღიად უნდა დაეტოვებინა, ან თუ
საწოლს მიადგამდა, ვალება არ მოხერ-
ხდებოდა), თავისი ლეიბი და საბანი და-
იგო და დაწვა, ვიწრო, ზვატჩამდგარ
ქუჩისკენ პირი ჰქნა და ცის ნაფლეთს,
საპირისპირი სახლის ხავსწყარულ წი-
თად კრამიტის სახურავს ზევით რომ
ჩანდა, ავიზგიზებული თვალები გაუშ-
ტერა.

ოჯახში, ივლისის პაპანაქებაში, სიკ-
ვდილის აჩრდილი დაბინავდა და ავად-
მყოფს, მოხუცს და ახალგაზრდას ერ-
თნაირად შეაერთოლა.

უეცრად მამუკას წერილებიც შეწყ-
და. ერთი-ორი გზაში გაბნეული და
შეჩერებული კიდევ გამოჩნდა და ამის
შემდეგ ამაოდ ელოდა ყოველ დღით
თვალდაშრეტილი გოგო, კისერმოღრე-
ცილ, ელამ ფოსტალიონს, მთელ ჩან-
თას რომ ამოაქოთებდა, ვითომ. აქ ჰე-
გულებოდა და რა ღმერთი უწყრება,
რომ ველარ ეპოულობო, მაგრამ რაც არ
გამოუგზავნიათ რას იპოვიდა.

ერთ დღეს მარგალიტა აღზახიშვი-
ლი მოადგათ კარზე.

ელპიტემ, ეს წარმოსადგვი, თავალე-
რილი ქალი რომ ვერ შეიცნო, აივნი-
საკენ პირმიქცეულ ქალიშვილს დააყუ-
ნა თავზე. ამ შუახნის ქალს თუ აქ სა-
ერთოდ რაიმე ესაჭმებოდა, უთუოდ
ასმათთან უნდა ყოფილიყო მოსული.

— არა, ქალბატონო, — ხვევრდოვანი
ხმით თქვა მოსულმა, — მე თქვენს
შვილიშვილის ნახვა მინდაო.

— ელპიტემ თითი გულზე მიიდო.

— ჩემი?

— დიახ, თეკლა ქადაგიძე.

— თეკლა, ბებია! — მოხუცი ტი-
ხარის კარს მიაწყდა.

უბოდიშოდ მიჰყვა მარგალიტა, რომ
შურგუმოქცეულ მწოლიარესათ-
ვის, სანამ მეორე ოთახში არ გავიდა,
თვალი არ მოუცილებია.

მარგალიტას იმდენად დაეკარგა ის
სიმაყუე და მისი ასაკისთვის მაინც მო-
მაჯადოებელი სილამაზე, თეკლასაც კი
გაუჭირდა მისი ცნობა. კიდევ კარგი,
ცნობილმა მომღერალმა თავი შემოსე-
ლისთანავე შინაურულად იგრძნო და
სკამი თვითონ მოიძებნა, თორემ თავი-
სი დარდით და ამ მოულოდნელი სტუ-
მრობით გაოგნებული გოგო ალბათ
ამასაც ვერ მოიფიქრებდა.

თეკლა ზებირად მოუყვა მამუკას წე-
რილებიდან ყველა ის ადგილი, სადაც
არადაქ იყო ნახსენები, რიცხვებიც ისე
დაუსახელა, მაგიდაზე მორიალებულ
ბარათებზე არ დაუხედავს. ღამით იყო
დაწერილი აქ დღისით, ისიც უთხრა.
სტუმარმა ვერაფერი სანუგეშო ვერ
შეიტყო, მაგრამ რაღაცით, წერილების
სიუხვით, მაგიდაზე ძველისძველი, ბავ-
შვის ქოშით, მეორე ოთახში პირმიბ-
რუნებული ქალის ბალიშიდან იატაკა-
კამდე ჩამოშლილი თმით გაოცებული
და გულმოკლული სკამიდან წამოდგა.

თეკლა ტიხარის კარამდე მიჰყვა, —
ბებია კიბეებამდე და მოხუცის ბოდიშე-
ბისათვის ყური არ უგდია, აღზახიშვი-
ლი თავის დაკვრით გამოეთხოვა.

— ვინაა, ბებია შემოგველოს, ეს რა-
შევით ქალი? — იკითხა უკან მობრუ-
ნებულმა ქლპიტემ, თვალი რომ ისევ
გარეთ რჩებოდა.

— მამუკას ძმის სიდდერია... — ჩა-
ილაპარაკა დედის სასთუმალთან დაყუ-
ლებულმა თეკლამ.

— უიმე, მოგვექრა თავი! ასე რაფა
გავუშვით, მარა ნამეტანი უგუნებოდ
იყო.

— მამუკა და მაგის შვილი იყვნენ
ერთად.

— რომელი?

— არადაქ ბებ, ნოსრევან არადაქ.

— არ ვიცი, მერე თუ იქნებ რაიმე
ამბავიო, არა?

— ჰო, ბებე.. — ამოილაპარაკა და ისევ თავის ოთახს მიაშურა...

— ღმერთო, რას ერჩოდი ამ ქვეყანას. ამოდენა ცოდვა-ბრალი რომ დაატრიალე.. — ესმოდა მოხურულ კარზე ზურგიით მიკრულ თეკლას, ლოგინამდე რომ ფეხი ვერ გადაედგა და დედას მისი უბედურება ეყოფა, ტირილის ხმა არ გაიგონოსო, ცრემლებს უხმოდ ყლაპავდა.

II

თეკლა სანამ პატარა იყო, ბებია ომის შიშით, ბავშვს მეზობლებში არსად წამოცდესო, ძვირფას ნივთებს უმაღავდა. იცოდნენ, გამცემი და დამსმენი იჭვე, სადღაც ამ ეზოში ცხოვრობდა. ამ ოჯახმა ისედაც დაკარგა აუნაზღაურებელი ჯანდი: ელპიტემ — სიძე, ასმათმა — ქმარი და თეკლამ — მამა. ეს შავი დღისათვის, მიხარწილი, წუწურაჭი ქმრისაგან დატოვებული ნივთებიც რომ წაერთმიათ, შავი პურის ფულზე ფიქრიც კი გაჭირდებოდა.

გამზდარი, სახეჩამომკნარი, ერთი შეხედვით კაფანდარა მოხუცი, თავის თავს ოქრომჭედელს რომ ეძახდა, სწორედ მაშინ შემოიბარებოდა ლანდივით, როცა ოჯახში ყურგაზვრეტილი გროშაც აღარ იყო.

შემოძვრებოდა, მოწყენილი, დაბეჩავებული, ძველმანებგადაცმული და წუწუნებდა, ოხრავდა, ლამის ტიროდა, რომ ასეთ დროში ოქრო და სამკაული ვიღას უნდა; მე კიდევ რა გამაჩნია, რომ ოქრო და ბრილიანტი შევიძინო, ეს კი არა, რა ხანია ერთად ორი პერანგი არ მიყიდილი. თუ ელპიტეს ხელისგულზე საფურცეს, ქინძისთავს, ძეწვეს ან მედალონს დაუნახავდა, უემფრი, დიამინებული სახე არა, მაგრამ ცრემლმომდღარი თვალი მაინც გაუცილებდა.

ელპიტეს „ოქრომჭედლის“ გაკირვებაც ესმოდა, მაგრამ თავისიც არ აფიქვდებოდა და შემოძლეულ, ოხრის ფასს ვერ ყაბულდებოდა. მუშტარი ნივთს იღებდა, ხელში წონიდა, აბრუ-

ნებდა, უჭვრიტინებდა, სუნავდა, მხეწდა და ისევ უსან უბრუნებდა, რალაცას წაუმატებდა და ვითომ წამომცდაო, ისევ პირველად შეძლეულს წამოიყვებოდა. ბებია ეხვეწებოდა, ხმადაბლა, ხმადაბლა ილაპარაკეო, რომ გვერდით ოთახში შეილიშვილს არ გაეგონა და კედელს „ქით მეზობლებს. მაგრამ „ოქრომჭედელს“ ეს თავის თავზე წუწუნის დროს ახსოვდა, როგორც კი საქმე ფასზე მიდგებოდა, ავიწყდებოდა...

ელპიტე: ჯანდაბას, ის მაინც წამომცა, რაც წელან წამოცდაო...

ბებიამ იცოდა რა გროშის ფასად მიჰქონდა „გაკირვებულს“ მისი გაუხარელი ახალგაზრდობის საფასურა, მაგრამ სხვამ, ვაი თუ გამცეს, ტყუილად დოკარგვას, ერთ თვეს რომ შეილსა და შეილიშვილს ლუკმა მიქმინოს, ეს მიჯობსო და ასე გადინაცვლა „შევი დღისთვის გადანახლმა“ „ოქრომჭედლის“ ხელში.

ორი დღის წინ კუბოში ჩასატანებელი საყურეებიც ჩალის ფასად წაიღო, რაკი ომი მძვინვარებდა, მტერი წინ მოიწევდა, ბაზარს ცეცხლი წაეციდა და ხალხისთვის პური იყო სამკაული, და არა სამკაული — პური.

სექტემბერი კარზე იყო მომდგარი. თეკლას ლეკციებზე უნდა ევლო. ასმათიც დადნა და დაილია, მაგრამ პირში სული ედგა, ერთი ჭიქა ცხელი რძე რომ არ დაელია და ორი თოზლო კვერცხი მაინც არ გადაეყლაპა, რითი ესულდგმულა, თვითონ ელპიტე, მარიამობისთვის მარხვას ინახავდა და იოლად გადიოდა, მაგრამ იმდენად დასუსტდა, ხელის ზურგზე სისხლისძარღვები დაეჩუტა.

წინა დღეს, უთენია, პურის რიგში. სანამ მალაზია გაიღებოდა, ფეხზე ყურყუტით ჩამოწყდა, როცა პური მოიტანეს და მიესია შიმშილის შიშით დაზაფრული დიდი და პატარა, თავბრუდასხმული მოხუცი ცალ ღია კარში მიესრისათ და ბრბოს გულწასული, ზეზეურად მკვდარი, დაბლთან მიეტანა. ნოქარს, მუშტარი რომ ხელგებს თვალგებში თხრიდა, და ვეება დანით თავს

ძლივს იცავდა, უძრაობით და სიმშვე-
დით შეუნიშნავს გონმობილი, უყვი-
რია, დანით და მუჭლუგუნით გამოუგ-
ლეჯია ხალხისთვის, მერე წყალი მოუმა-
რჯებია და როდის, როდის, მოუსული-
ერებიათ. დახლს შიგნით სკამებზე და-
უწყენიათ სანამ პურს დაიტაცებდნენ
და მერე კი თვითონ ნოქარს სახლამდე
გამოუცილებია: ჩემი წაწყმედა მეყო-
ფა. კაცის ცოდვაჲ არ დამედოს, თო-
რემ ჭოჯობეთშიაც არ შემიშვეებენო. კა-
რებამდე მოჰყოლია, მაგრამ ბებიას პუ-
რი სულს რომ ერჩია, ეს არ გახსენე-
ბია.

იმ დღეს მორწმუნემ, ავადმყოფმა და
ჯანმრთელმა, ერთნაირად იმარხულეს.

მეორე დღემდე ელზიტეს თავი არ
აუწყვია. უთენია, ძვალტყავა ფეხები
რომ ლოგინიდან ჩამოყარა, შიშკინის ნა-
ხატზე გადამსხვრეულ ხეს მობდაუქე-
ბულ ბელივით ბალიშს მოხვეულმა თე-
კლამ, დედის გააგებულნი ხმა გაიგონა:

— თეკლა!

თეკლას არ ახსოვდა, მით უმეტეს,
ქვაფენილზე თავის დარტყმის შემდეგ
იგ ასე ადრე ოდესმე გაეღვიძებინოთ,
დახატრული წამოვარდა:

— დედა, რა ამბავია, დედა! — კარი-
საკუნ პერანგისამარა, ფეხშიშველი გაი-
ქცა, მაგრამ დედის — დაქრილი ძუ და-
თვის ხმამ შეაჩერა:

— ტანზე ჩაიცვი!

თეკლამ კაბა გადაიცვა, თმა ცალი ხე-
ლით ნაუცბათევად შეაგროვა და ერთი
სარკით დაიმაგრა, შიშველი ფეხები ქო-
შებში წაჰყო, ისევ კარს მიაწყდა და
დედის საწოლს მიაშურა...

— დედა, როგორა ხარ?!

— დაიწი უკან! — გულადმა მწოლი-
არემ, ჩალურჯებული უბეები, დილის
ბინდბუნდში შავად რომ ჩანდა და თვო-
ლები თეთრად, ახლოს არ მიიკარა.

— დედა! — სახტად დარჩენილ გო-
გოს იმ წუთას საყვარელი ბებიაჲ კი
არ გახსენებია, გაცრეცილი პერანგისა-
მარა, ლოგინზე ჩამომჯდარი, ღმერთს
შველას რომ თხოვდა.

— წადი... წადი და პური
— თქვა ასმათმა და ქურჩისკენ გადამბრუ-
ნდა: ამაზე ბევრი ვიფიქრე, მაგრამ ამ
საქმეს სხვა გზა არა აქვსო.

თეკლამ სული მოითქვა. გაუხარდა
კიდევ რომ რაიმე ახალი, დიდი უბე-
დურება კი არ დატრიალებულა. თუ-
რამე ასე უბრალო საქმე ჰქონია გასაყე-
თებელი.

— კი, დედაო, ახლავე... ახლავე
ბებ! — იმ წუთსავე დაკრა ფეხი და ისე,
ქოშებში ფეხწადგმული, პირდაუბანე-
ლი, უფულოდაც კი ამორებდა გაქცევას,
რომ ხელაყრობილ ბებიასათვის
ღმერთს არ ჩაეგონებინა და ბებიას სას-
თუმლიდან გროშები არ გამოედო.

ქუჩაში ქვაფენილი გადაჭრა ფრთხი-
ლად, თორემ ტროტუარზე სულმოუთქ-
მელად გაბოდა. რაღაც უხაროდა კო-
დეც, ზაფხულის, მაგრამ მაინც გრილი
სისხამი დილა: დედა დღეს უკეთ თუ არა,
უარესად არ იყო. ბებიას კი დღეიდან
არ დასჭირდებოდა რიგში დგომა. თვი-
თონაც ერთთავად გამოეცრელი, დაზეპი-
რებული წერილების შეათასვდ კოთხვას
ერთხანს მაინც მოეშვეებოდა. მართალია,
პურის რიგში დიდხანს დააგვიანდებო-
და, მაგრამ კიდევ უკეთესი — ამდენ
ხანში იქნებ რაიმე დავიწყებოდა და
ხელახლა რომ წაიკოთხავდა, იქნებ რა-
ღაც ახალი მოჩვენებოდა... ან, ან ვინ
იცის, ფოსტალიონი ამ დილით ადრე
მოსულიყო და ერთი პატარა... ოთხ და
ხუთ გვერდიანი კი არა, პატარა, რვეუ-
ლის ნახევარი ფურცელი და ზედ დაზ-
ხანხანილი რამდენიმე სიტყვა მოეტანა...
სიტყვაც არა, რაიმე ხაზები, მიბრე-
ცილ-მიბრეცილი, უთავბოლო...

ეგონა, ასე უთენია აღამიანს ქუჩაში
და, მით უმეტეს, მაღაზიაში რა ესაქმე-
ბაო, მინებდალუწილ დუქნის ვიტრინე-
ბის წინ კი ჩაწყაბული ხალხი დაუხვდა
ზედ კართან, ორსაფეხურიან კიბის
თავზე ფაშფაშა, ხანში შესულ ქალს,
სახლიდან მოტანილი ფიანდაზის ნაგლე-
ჯი დაეგდო, ზედ იჭდა, დახლმოხვეული
და კარებზე თავმიბჯენილს ეჩინა. მის
გვერდით მიეჭროდა უფრო ახალგაზრ-

და, მკლე, გახუნებულ ჩითის თავსაფარწყარული ქალი და ჩაცუცქული თვლები და, ეტყობოდა, გათენებამდე მოსულიყვენ და ისედაც მოკლე ღამეში გამოძინება სანახევროდაც ვერ მოესწროთ. ჩითის თავსაფარიანის შემდეგ იმ ფაშფაშა ქალის დასატყვი ადგილი გამოეტოვებინათ და არაერთხელ წვიმასი მოყოლილი ჭილის ქუდიანი, უღვაშა კაცი იღვბა, პაპიროსს ახრჩოლებდა და ახრიწინებდა, მერე ჩია დედაბერი, მიწამდე ათრეულ ნოჭიანი ქვედა წელი კაბის ზევით, მამაკაცის სახამთრო, ნაქსოვი ჯემპირი რომ ეცვა, დედაბერის შემდეგ კიდევ იყო გამოტოვებული ადგილი და თეკლამ იცნო მათი ქუჩის სარდაფში მცხოვრები, თერთმეტი შეილის მამა, ყორნისფერწვერულვაშიანი ქურთი. ქურთი პირდაპირ კედელთან მოკალათებულყო და ხელები, ერთმანეთში გაყრილი თითებით, მუხლის თავებისთვის ასაწევი, მძიმე ტვირთივით შემოეხვიდა.

თეკლა, ერთი გამწლაკული ბიჭის უკან დადგა, კედელზე ბეჭით რომ იყო მიყრდნობილი, კარისაკენ პირმიქცეული და კარგა ხნის ამოუპარსავ კისერზე ქინკლი, თმის ტოლა რომ გაზრდოდა. რაღაც მოტივის დასტვენას აპირებდა და წინ წაშვერილ ტუჩებში პაერის უბერავდა. სტვენას ვერ ბედავდა, მაგრამ ტუჩებში პაერის შუილით გულას ჭიას ახარებდა. „სამი ტანკისტის“ მოტივს უმღეროდა გუნებაში დაგულბულ მსმენელს, ქოშების კახა-ქუნის ხმა რომ მის ზურგს უკან შეჩერდა, თავი მოგვიანებით, ზანტად მოაბრუნა და ქალიშვილს ფეხებზე დახედა. დახედა და მართლა დაუსტვინა, გრძლად, უმოტივოდ.

ურცხვი ბიჭი ჩანდა. ისე იქცეოდა, მამლაყინწა რომ თავის ეზოში მანლის შიშით დაყოვლებას ვერ ბედავს და მეზობლის ღობეში გაძვრება, იქ ვარიას დაინახავს და ვითომ წამოიყვილებს, წაშოსლოკინებას უფრო რომ ჰგავს. თეკლაზე ორი წლით უმცროსი იქნებოდა, მაგრამ მაღალი იყო, თხელი.. უტაროთ

სიმილი რომ სხვებს წააწყდებოდა, კედლობდა რა სიმაღლისაც იყო, ამ დიდთვალბიან, სევდიან გოგოს იმ ხნისად მოჩვენებოდა. ჯიბიდან ტარიანი პაპიროსი ამოაძვრინა. კედელს ზურვით მიუყუდა, მოუკიდა და ერთი მოჭაჩვიანანავე ფერფლი თეკლას მხარეზე დარეკა. ვითომ წინ იხედებოდა, მაგრამ ცალი თვალთ მინც გოგოს დაუღარაჯდა.

ნეტავ ამას რა ყურადღებას ვაქცევო, თეკლამ კედელს მუშტები მიაბჯინა, ზედ ზურვით მიაწევა და ქუჩას უაზროდ მიაჩერდა. ამ დროს ორი ხელიხელ გაუჩილი ქალი მოვიდა, თეკლას გვერდით შეჩერდნენ და გზა-გზა ადევნებული უხალისო საუბარი ჩიფჩიფით გააგრძელეს:

— არა, როგორ არა! — ჩლიფინებდა ოდნავ დაბალი, უთუოდ წინა კბილი რომ აკლდა, — იმის მერეც მივიღე, მაგრამ იმ, ბოლონდელზე ადრე გამოგზავნილი იყო.

— რიცხვი ეწერა, ესე იგი... — ამოხსნა საიდუმლო ოდნავ მაღალმა, ვერცხლის კბილებს რომ აელვებდა და ბუნებრივად ლაპარაკი წასაც უჭირდა.

— აბა როგორ! — დაეთანხმა კბილნაკლული, — მაგრამ რატომ მოხდა ასე, ეს უწინ გამოგზავნილი რომ ბოლოს მივიღე, ვერ გეტყვი...

— ზომ მიიღე და რას დაეძებ, — თქვა ცოტაოდენი ფიჭრის შემდეგ ვერცხლისკბილებიანმა, რაკი ამჯერად ომის ორომტრიალის საიდუმლოს ვერ ჩაწედა.

„შეც მივიღე მამუკას წერილები მოგვიანებით, როცა ბოლოს გამოგზავნილი უკვე მოსული იყო“, — გაიფიქრა თეკლამ და პაპიროსიან, თავქეითა ბიჭს ოდნავ დაშორდა, ქალებისაკენ მიიწია.

— ამის მერე რომ გაწყდა, გაწყდა... რა ვიფიქრო, არაფერი არ ვიცი! — ამოიოხრა ოდნავ დაბალმა.

— ჩვენს ეზოში დაჭრილი დაბრუნდა ერთი, უფებო, რომ გენახა? — სცადა ნუგეშისცემა ოდნავ მაღალმა.

— ვნახე, მაგრამ რა მხარეს იყო, ხომ არ უთქვამს?

— ომში იყო ქალო, ფრონტზე! — როგორ შეკითხებით, გაიკვირვა მომალდლომ.

— ომში იქნებოდა, აბა ფეხს ფაფის ჭამაში ხომ არ დაკარგავდა, მაგრამ დიღია ნამეტანი ეს დასაქცევი ფრონტი.

— ის, პირველად რომ თოფი გავარლა, იქაა დაჭრილი. — მაშინვე მიუხვდა და დაუზუსტა მისამართი ნუგეზისმაცემელმა.

— არა, ჩემი მერე წაიყვანეს, ომში რომ დაიწყო...

„მაშუქასთან ერთად წაუყვანიით...“ კბილნაკლულ ქალს თანაგრძნობით შეხედა თეკლამ.

პურის მანქანა რომ გამოჩნდა, დუქანის წინ ტევა აღარ იყო. რიგი, კედელთან რიგად დარჩა, როცა ხალხი ყოველი მხრიდან მოაწყდა და უკანა კარს მანქანა რომ მიაყენეს, ზოგიერთებმა რქიდან შეძრომა, თუ პურის ჩამოდებაში მიშეეღება სცადეს, რომ თავისი ულუფა სხვაზე ადრე მიედოთ.

ბიჭმა თეკლას თვალით ანიშნა, აქ ვდგავარო და კედელ-კედელ გაძვრა. თეკლამ თავი უფრო თავისუფლად იგრძნო, თუმცა ამ ალღია ხალხს ერთი ხმელი ბიჭი არც მოკლებია. მაღაზიის უკანა კარებიდან ყვირილი მოისმო: „მოშორდით აქედან, ფეხებში ნუ მედებოთ... ხალხი გათენებამდე რიგში დგას, გაეთარიე შე ლაწირაკო“, მაგრამ ბიჭი არ დაბრუნებულა, ვიღაც მწითურულვაშიანი ჩველი აპირებდა მის ადგილას შემოძვრომას, ზურგში მდგარმა ქალებმა თეკლას წინ უბიძგეს და ჩველს ეპვის თვალით ჩაუსაფრდნენ: „შენ თუ დეზერტირი არა ხარ, აქ რა გინდაო“.

ნოქარმა ცალი კარი გააღო, ვითომ რიგში ვინც დგას, სათითაოდ შემოვიდნეს, მაგრამ იმ ფაშვამასა და ჩითის თავსაფრიანს ძლივს აცალეს შიგ შესვლა, რომ აირია ყველაფერი, კარს მიესიენ, ნიაწვენე გარედან, ერთმანეთი მიასრიეს, მოკულატეს და აამღვრიეს წყა-

ლი. ვიღაცა აწივლდა, ვიღაცამ...
 ნა, ვიღაცამ მილიციას მოჭმ...
 ლად, ამ არემარეზე რომ არავის დაუ-
 ნახავს.

თეკლასაც ააბურთავებდნენ, ერთ მხარეზე კედელს რომ არ ყოფილიყო მიჯრული. დინებამ წაიღო, მაგრამ ისე დუნედ, ვინ იცის, თუ ასე ივლიდა, დახლამდე როდის მიადწევდა. ქურთმა კარის წირთხლს როგორღაც ხელი მიუწვდინა, მოუქცია, წინ გადალობებულები გაყარა და რიგში მოყოლილებს გზამისცა, მაგრამ როგორც კი თავისი თავი კარში შერგო, აქედან ისევ მიაწყდნენ და წინ წაწეული თეკლა ისევ კედელზე მიაკრეს.

გაპირდა სულის მოთქმა. ახლა მის წინ ვიღაც დაბალი, ჭაღარა კაცი იდგა და მის ზურგზე ხელმებიხვენილი გოგო მკერდს ძლივს იფარავდა, რაჟო ზურგიდან ვიღაც ისე აწვებოდა და ეტმასნებოდა, არც ერთი იმ ქალთავანი არ უნდა ყოფილიყო, მის შემდეგ რომ მოვიდნენ. და ის, ვინც ეტმასნებოდა და აწვებოდა, აწვებოდა იმაზე უხეშად. ვინემ ხალხის ტალდა, თითქოს თავისი სურვილითაც.

თეკლამ ილღიაში შემოცურებული ვიღაცის ხმელი ხელი იგრძნო, მარჯვენა ძუძუს ჭვევით რომ უფათურებდა. გოგო წინ მდგომს ორივე იდაყვით მიაწვა, რომ უკან მოწეპებული ზურგით უგუეგდო. ამით მოშორების მაგიერ ხმელ, ბაჭურ მკერდს მიეკრა და მისი მეორე ხელი ახლა, მარცხენა ილღიის ჭვეშ შემოუძვრა. გაიბრძოლა, რაც ძალი გააჩნდა და ამ ჭიდაობაში ერთადერთ იმედს — კედელს სულ მოშორდა. მღვრიე ტალამ ნათოტივით აიტაცა ზურგიდან მკერდში მარწუხებით ჩაფრინელ ვიღაცასთან ერთად, წყალწადებულს ფსკერზე ჩათრევას და გაგუღვას რომ გიბირებს. თეკლამ წინ წაწევა მოინდომა, იქნებ როგორმე კარამდე მივადწიოთ, ვერც ეს შებრუნდა. ბოლოს წინა, ჭაღარა კაცს მკერდით მიეკრა. ეს ზურგში მოწეპებულის ხელები მაინც მოვიცილოთ, მაგრამ ვინ

ნოეშვა, პირიქით, მკერდით წინ მიესრისა. ნეკნები ისე ეტყინა, ისედაც შეხუთული ჰაერი ველარ ჩაისუნთქა და რაღაც თავბრუს, თუ ბინდი წაეფარა, გონებაც რომ გაქვს, ვითომ ხედავ, რაც ხდება და კონტროლს კარგავ; გესმის, რასაც გეკითხებიან, პასუხს გუნებაში იმეორებ და ენა ვერ ამოვიდგამს. გრძნობდა, ძალიან მაგრად შემოსალტულ ხელებს, სუნთქვის საშუალებას რომ არ აღუვდენენ და ებრძოდა იმით, რომ იდლიებში ამოყრილ მარწუხებს თავის მკლავებს უპერდა, რაც გვერდებსაც სტყენდა. ნოწყდა და მოიჩივრა, თითქოს ფსკერზე დაეშვა, მაგრამ ფეხებს შორის გამოჩრილ ხმელ ცალ მუხლზე თუ ფეხსზე გარჩა. ქეჩოში კაბის საყულოსთან გრძნობდა ცხელ, პილბილივით ცხვირს, მისი ამონასუნთქი რომ ხერხემალს უწვავდა, ძუძუებზე მტკიცეული, ხმელი თითების მოშორებაღა უნდოდა, ასე უხვმად რომ ქვლეტდა; სრესდა და ძალას აცლიდა.

კარის ბაძოს ჩაფრენილმა ქალარა კაცმა გვერდიდან მოწოლილები ბეჭით მისწია და როცა დუქანში შეაღწია, დინებამ თეკლაც შეისროლა დახლთან მიიტანა, ხარისხზე ჩვარივით გადაკიდა და ამწვარი ხერხემალი, დალორწყილი კისერი, ნატყენი ნეკნები და გაწურული მკერდი ძლივს დაიბრუნა...

„პური ჩვენი არსობისა მომეც ჩვენ დღეს“...

111

— შეილო, ძირო, სულის დგმავ!...—
ლოგინზე წამომკდარი, ხელებაპრობილი ელპიტე ლოცვა-კურთხევას აღავლენდა ცათა შინა, რომ მათ სახლში გაჩნდა ოჯახის ერთადერთი იმედის — თეკლას მოტანილი პური. საწოლიდან ასმათმაც გადმოხედა კართან ატუხულ, თმაჩამოშლილ, მკლავებდალიღავებულ, ჩარბჩამოვარდნილ ქალიშვილს და ორი სიტყვა თქვა:

— კარგია, შეილო...

მისი სიტყვები ისევე უაღერსო და

თითქოს უგულო იყო, მკვნიშ-მკვნიშ რება არ ახლდა. „კარგია შეილო, თუ მალე მართოდმართო, ეულად დარჩენილი პურის შოვნას მიინც შეძლებო...“ რაღაც ამდაგვარს თუ ნიშნავდა ის ორი სიტყვა. იმ დღეს ბებიას და დედას ძალიან ეგემრიელათ გულგამოუშრობელი, ქვევის მოტლენილი შავი პური. თეკლასთვის კი მის სიცოცხლეში პირველად იყო პური ძირმწარეში გაღესილი, მძლავრ და რიყის ქვასავით ძნელად მოსანელებელი.

დღეს მის თავზე გრიგალი დატრიალდა. მტერი, რომელიც ამდენხანს სადღაც შორს, ცხრა მთას იქით იყო, ამ დილით თეკლას სულში შემოიჭრა და მწუქას პირველი ტყვია მოარტყა. მტრის ხელმა, რომელიც ამ დილითაც არ დაუნახავს, როგორც მანამდე, ხელპყო ის, რაც მამუკას ეკუთვნოდა, რაც თეთრსა და შავ მდინარეს შუა ციკქნი კუნძულზე ლურჯ სილაში და ვერცხლისფერ ტირიფებში გოგომ თავისი დიდი წადილი ვაყის საყუთრებად აქცია.

გაუცნობიერებელ ქალში გაჩნდა დაუპატივებელი, ხელნაკრავი, უარყოფილი, მიფურთხებული, მაგრამ გრძნობა... სასარცხვინოა, თვით სიტყვა „გრძნობა“ უწოდო იმ გულსისამრევე ბანგს, რომელშიაც კისერზე ქვა ჩაბმული, ძალი-სძალათი გადაგადგეს და დაგათრო, გაგაბრუა, გაბურთავა, გსრისა, გქელიტა და გონიხილი გაგრიყა.

თეკლას ერთგულ, თბილ, მოალერსე სხეულში გაიბრინა ცხელმა, ჯიქურმა, ტლანქმა გრიგალმა, რომლის წინააღმდეგ სათნოების, ერთგულების და სიწმინდის დობე-ჯებირი ირყევა. ის არც გამოჩენილა, როგორც ქარი არ ჩანს, მაგრამ ქალის ტანზე დატოვა ლურჯი ნაკვალევი, როგორც დანაწევებზე ნაცარი, რაც ღრმად ისევ ცხელია და ნაკვერჩხლები თვლემენ, თუ წვიმამ და წყალმა არ ჩააქრო და წალეკა, რომ დიდი ხნის შემდეგ ისევ მწვანე ბალახი წამოიზარდოს, ისევ დაემგვანოს მდელის და კორდი კორდს. ახლა თეკლას მინდორი და ბორცვები ნაომარ ველს ჰვავდა — და-

სახიზრებულს, მონაცრისფრო-მოლურ-
 ჯოდ დატალულს და დალილავეზულს.

ხელნართული ბრძოლა დააწყეთ...

ოჯახში გაჩენილმა პურმა და ამე-
 ზა ბებიას ის სუსტი ძალეუ წაართვა,
 რაც მანამდე აბოგინებდა... დედას და-
 ღვრებაზე ნამბის ძაღზე ვითომბული
 რწმენა ვაუზინა და ხუდადოვის ტყის-
 ენ ლინდივით წალასლასდა. თეკლა იმ
 უჯართ საზღალოვით მარტოდმარტო და-
 რჩა, რომელიც არასაღეს ჭარისკაფი
 ან ყოფილა და ბრძოლას ველი თელით
 ან უნახავს. ცხოვრება — ონი კი მძვი-
 ნივარდებდა და ფრჩხილის ოდენა შეღა-
 ვათს არ აპირებდა.

მეტრე დღისათვის თვალატირებულში,
 განწარებულში ვოგომ ვითომ თვედაც-
 ვის პირველი ზღუდე შეაკოწიწა. უთე-
 ნია ადგა, იმ უახლოეს პურის მალაზი-
 ას შორიდან მოუარა, აღმართი აიარა და
 სლოლოაკში, გზისპირა, ვიწრო ტროტუ-
 ანზე ვამოსულ დუქანს მიადგა და რი-
 გი დაიკავა. კედლისკენ პირმიბრუნებუ-
 ლი იდგა და არავინ დაუნახავს, მაგრამ
 ხალხი რომ მომრავლდა და მით უმეტეს
 პურის სუნი იკრეს, გვერდიდან ხნიერ-
 მა მამაკაცმა მკლავი გადმოუწვდინა და
 ზურგში მოწოლილი ხალხისაგან თეკ-
 ლას დაცვა მოინდომა. მაგრამ ამ კაცის
 ხელიც ზოგჯერ, „მისდაუნებურად“ მარ-
 ცხენა ბეჭის თავზე გუშინდელ ჯაჯუ-
 რში და ტყულებაში მიყენებულ ტყვი-
 ლებს „უამებდა“. მართალია, ხანშესუ-
 ლი სახეს არიდებდა, ხალხს უჯავრდებ-
 ბოდა და ქაქანებდა: აქ მართლა ისე კი
 არაა საქმე, ჩვენისთანა ღონივრები და
 ჭველები კი არ არიან, სუსტი არსებანი
 და მოხუცებია, რომელთაც უნდა გა-
 ვუფრთხილდეთო. მაგრამ თეკლას
 მრგვალ, სალუქ მხარზე, თუ ლურჯ-ნა-
 დრისფერს არა, თითების ცისფერი კვა-
 ლის დატოვების მაინც აპირებდა...

მესამე დღეს თეკლა მალაზიის კედელს
 ზურგით იყრა და ვინც საეკვოდ მი-
 იჩნია, მათგან თავი მამინევე შორს და-
 იქირა. რიგეც კი დაკარგა, ორი კაცით
 უკან გადაინაცვლა და ძლიერი ხორცსა-
 ვსე, ღონიერი ქალის ზურგსუკან მოე-

ქცა. კართან მიხლოებისას, ჯგუფთაში,
 ანოდენა მთა ქალიც შეაჩუყეს და ნა-
 ბიჯით მაინც უკან დაახვეინეს. თეკლას
 ფეხის თითებს დაბალქუსლიანი ფეხსა-
 ცმული დაადგა და წინ მიაწვა, უმწერო
 გოგო აწივლდა, თითქოს საჭაპანო ცხენს
 ფლოტვი დაიღვას, მაგრამ, წივილ-კივი-
 ლი, ოხვრა და გინება ახლა ისე არავის
 უკენდა, ნაგონარც ერთ დროს გულიანი
 მასლაითი და მუსაიფი. ამის შემდეგ
 ორი კერა გააჩებულ ფეხს ქოშზე ზე-
 ვიდან თასმებით დაკრულს დაათრეკდა
 მალაზიებში, ბაზარსა და ლექციებზე.

IV

თეკლა ქადაგიძის ბედი იმდენად მძი-
 ზე და აუტანელი იყო, რამდენადაც იმო-
 დენა წირდნას, მთელ ქვეყანას რომ
 ნთქავდა, მიმუჯასთან განშორების შე-
 მდეგ, მარტოდმარტო შერჩა.

ბებიას, მიხრწნილი ქმრისაგან ასმა-
 თის მეტი შვილი არ ჰყოლია. მამის —
 ლაზარე ქადაგიძის ძმებიდან, ერთი —
 პოლშევიკი, დაღესტანში თეთრგვარდი-
 ელებმა თუ თურქეთის ფაშამ მოკლა,
 როცა რევოლუციონერი ბუნიაკსკი და-
 ხვრიტეს. მეორე მენშევიკებს ემხრობო-
 და და მათთან ერთად საზღვარგარეთ
 გაიქცა. ახლომასლო, ხელმისაწვდომზე
 თეკლას ახლო ნათესავთაგანი არავინ
 ჰყავდა. მგზობლებისაგან კი მათი ოჯა-
 ხი ახალი წყობის დამყარებისთანავე გა-
 ირიყა, როგორც შეძლებულთა ფენა.
 ისინი, ვინც სოლომონ თათვიშვილის
 ამოდენა სახლში დამკვიდრდნენ, ორ
 ოთახში შეუქმულ ძველ შეპატრონეებს
 ამრეზილ-ჩასაფრებულნი უთვალთვალე-
 ბდნენ, რაკი მდიდარ თათვიშვილის ქო-
 ნება მთლიანად ვერ დაისაკუთრეს. ორი
 მორჩილა ოთახი, ძველი დივან-სავარძ-
 ლები, კამოდი (წინა ოთახში რომ იდგა)
 და კარადა, კედლის ხალი და ქვრივის
 სამკაულები პატრონებს მაინც შერჩათ
 და ქუჩაში ხელგაწვდილი არ დამათხო-
 ვრობდნენ. ამ ამბავს იმასაც აბრალებ-
 ბდნენ, რომ რევოლუციონერი ქადაგიძე
 ჩაისიძეს. დამაშვრალთათვის თავდაღე-

ბული თვით ლაზარეც არ ეხატებოდით გულზე.

ბავშვები მაინც ბავშვებია. თეკლას შეიძლება მით შორისაც ეპოვნა მეგობარი, მაგრამ თათვეშვილ-ქადაგებიძის ახლანდელ ბინას ეზოში ჩასასვლელი არ ჰქონდა. მისი ერთადერთი კიბე პირდაპირ ფიქრო ქუჩაში გადიოდა. ეზოში შეხვლა ილაყაფის დიდი, ოცნის კინკრადან შეიძლებოდა, სადაც მუდამ დაძრწოდნენ უჯიშო ძაღლები და რაკი ეზო არავის საკუთრება არ იყო, თავს არაფერ იტყობდა „გაენაწყენებინა“ „უხახლკარო“ მაწანწალები. ისინიც ირეოდნენ და წაგვეკავებდნენ, უყუფავდნენ ყველას, სტუმარს და მასპინძელს. ვინც კინკრასში ფეხს შემოადგამდა, მაგრამ საკმარისი იყო მათგან არ მიგეხედა, ან ფეხი დაგებაკუნებინა, რომ მაშინვე ხმას ჩაიკმენდნენ, კუდის ქოცინს და ლაქტულს დაგიწყებდნენ. თუ ვინმეს დაიბრაუყებდნენ, როგორც მაწანწალებს ზევით, ხოლო მიეკოდნენ. კარუსული და საქანელა სოლონობი თათიშვილს არ დაუტოვებია, ამოდენა ეზოს ბავშვებთანათვის ხმელა ფაჩინც კი არსად იყო, რომ ცხენ-ჯოხებზე ამხედრებულყოვნენ, მთელი გასართობი და თავშესაქცევი ძაღლები იყო, რომლებსაც კატებს, სხვი ეზოს ძაღლებსა და ბავშვებს, განსაკუთრებით გოგონებს, მიუჭსევდნენ.

თეკლა პატარაობისას მათი ეზოს გარეთ დარჩა და სკოლაშიც, რაკი უამბანაგოდ და უმეგობროდ მოვიდა, გარეგნულ უშუალობასა და სიხალისეს მოკლებულმა თავიდან ვერც იქ იპოვა გულის სწორი. მერე ბავშვები დაჯგუფდნენ. ღარიბების შვილები, თუ ხასიათითაც შეეწყვენ ერთმანეთს, ცალკე გადგნენ, უფრო ცოტა „საშუალოები“ ცალკე და ორიოდ „მდიდარი“ სულ ცალ-ცალკე, უერთმანეთოდაც კი. „მდიდრების“ მეგობრობა საეჭვო იყო, როგორც რაიმე კავშირი ღარიბების წინააღმდეგ ხდებოდა მათი „ღარბეაც“ — რვეულების, ფანქრების და კალმების შიტაკება; „მდიდრების“ შევიწროე-

ბა და ატირება „ცოდვად“ ბავშვების ბოდა. თეკლას, როგორც ბავშვების უმრავლესობას, სიძულვილი არ შეეძლო და ისევე ეძებდა მეგობარს, როგორც ყველა მისი თანაკლასელი, მაგრამ თუ ვინმე „ღარიბი“ ამას გაბედავდა, იგი „მოღალატედ“ ჩაითვლებოდა, თუ „საშუალო“ დაუახლოვდებოდა, მაშინვე „მდიდრად“ მოინათლებოდა და „ღარბებისა“ და „გაჩანაგების“ მსხვერპლი გახდებოდა. თვით მასწავლებლებიც იმას გაიძახოდნენ. მდიდრები და მწაგვრელები დავამხეთო (თითქოს მასწავლებელს დაემხოს), წურბელები და ექსპლოატატორები (ბავშვებს მხოლოდ წურბელები ესმოდათ, ეგონათ, მდიდრები პირდაპირ სისხლს სვამდნენ) გავსრისეთ და დაიწყო ახალი ერა — ექსპლოატირებულთა, პროლეტართა დიქტატურით. მოსწავლეებს, რა თქმა უნდა, არ ესმოდათ არც „ერა“, არც ექსპლოატირებული პროლეტარი და არც დიქტატორი, მაგრამ შედაგოგი ამას უბრალო, ჩვილისათვის ვასაგებ ენაზე არ თარგმნიდა, რომ მოსწავლეს მისი რიდი და პატივისცემა არ დაეკარგა.

ბავშვებს, რა თქმა უნდა, წლების მანძილზე მოსწყინდათ ეს „კლასობანას“ თამაში და ახალ — კეთილ, მეგობრულ, ნაკითხ, გულდრძო და უზღიან „ფუნებად“ დაიყვნენ. მათ იმდენა შორისმჭურტელობა ჯერ კიდევ არ გაჩინდათ, გარეგნულად თვალში ააცემის გარდა, ეულის სიღრმეშიც ჩაეხედათ... ამას დაემთხვა თეკლას მამის ამბებიც და იგი ისევ „საეჭვო“ და მასთან მეგობრობა ისევ „საჩოთირო“ ვახდა. თანატოლებს ამორებდა ბებიაც. თითქმის საშუალოს დასრულებამდე, გაკვეთილების შემდეგ, სკოლის კარებთან უცდიდი და შვილიშვილს მკლავში ჩაფრენილი სახლში გულისკანკალით მიარბენინებდა, თითქოს ყოველი მანქანა და ეტლი ქუჩებში იმიტომ დარბოდა, მხოლოდ მისი ერთადერთი იმედი და ნუგეში რომ გაესრისათ და გაეთქორათ.

ინსტიტუტში მისვლისთანავე ჯერ მერხნეც არ დამჯდარიყო, რომ მამუკა

გამოჩნდა და რაც ამ ქვეყნად მოსვლის დღიდან, მეზობელი, მეგობარი და გულის აწორი აკლდა, ერთად აღნაზღაურა. არაფრის მქონებელი და არავის მყოლებელი, ქვეყნის პატრონი და „დედოფალი“ გახდა. მარტოობით და „დევნით“ უნდობელ და თავკერძა თეკლას, ასეთი დამთმობი და გულალალი ვინმე რომ არ შეხვედროდა, ვისაც ქვეყანა ვარდისფერი ეგონა და ადამიანები — ანგელოზები, პირველი მიხსლოვება გაუჭირდებოდა. ძლივს გაუმართლა — ვაჟის გულის კარები დაღებულნი დახვდა, იმშვა თავი ამდენმა სიმარტოვემ და მეორე უკიდურესობაში გადავარდა — ყველასადმი ნდობა და სიყვარული ერთბაშად დაიბრუნა.

დაიწყო ომი. გაქრა მამუკა და ისევ სრულიად მარტოდმარტო, ერთი კაკალა, დარჩა ისევ ბებოს კალთას ჩაფრენილი და დღე-დღეზე ხელიდან გამოსაცლელი დედის შემყურე.

ლექციები დაიწყო. გოგოების ამარა დარჩენილი აუდიტორიები ძველებურ, ქალთა გიმნაზიებს დაემსგავსა, სადაც თეკლას ისევ არცერთი მეგობარი არ ჰყავდა. შარშან მათთვის არ ეცალა და არც სურვილი ჰქონდა, რაკი ისინი ერთნაირად უყვარდა და ყველა ახლობლად მიაჩნდა. სხვაგვარად არც სჭირდებოდნენ და მათზე არც უფიქრია. აქ კი ისევ „ნოესწროთ“ დამეგობრება და დაახლოება. თეკლა თურმე ისევ „უცხო“ და „მდიდარი“ ყოფილა, როგორც პირველ კლასში დაემართა და ახლა, მართალია, მას არავინ „არბევდა“ და „ავიწროებდა“, მაგრამ არც მისი სიმარტოვის „ხელყოფას“ აპირებდნენ. შით უმეტეს, ამ გაჭირვებასა და სევდა-ტოვილში თავისი ახლობელის და ძველი მეგობრის მოვლისა და „პატრონობისათვისაც“ აღარავის ეცალა. დღეს მართოსულ გოგოს მათი რცხვენოდა, ერიღებოდა და ეკრძალოდა, რომ შარშან მთელი წელიწადი ბედნიერმა, ისინი ვერ დაინახა, თავისი სიხარული და სიმდიდრე ვერ გაუნაწილა და ახლა, არას მქონებელი, ხელგაწვდილი ვერ მიადგებო-

და. იქნებ გუშინ მათაც უჭირდოდა, იქნებ ისინიც ეძებდნენ თეკლაში მეგობარს, ხელგაწვდილი უკან დასდევდნენ და „მდიდარმა“ გროშები არ გაიმეტა?... იჯდა ახლა მათ შორის და სინდისი ქენჯნიდა, მარტოობისათვის განწირულს.

სწორედ ამ დროს, მან უნივერსიტეტში მიიღო მაგრად დაწებებული და დაბეჭდილი ბარათი. რა თქმა უნდა, ერთი წამითაც არ უფიქრია, რომ ბარათი რაიმეხნო მამუკასთან იყო დაკავშირებული.

კონვერტზე შავი მელნით, ბეჭდურიდან ძნელად გამოარჩევდი, ისე შეაკრად და ზუსტად იწერა მისამართი, მაგრამ ვისგან ან საიდან, არაფერი ამის თაობაზე ნახსენები არ იყო. თვით ეს თერთი ბარათი საიდან გაჩნდა თეკლას ხელში, ვერაფერი გაეგო. არ ახსოვს რომ ვინმეს მოეცა, ამ დღითაც მტვრიან შავ მერხზეც არაფერი იღო. უჭრაში, მართალია, არ შეუხედავს, მაგრამ თუ იქ უნდა ყოფილიყო, იქ არც მანამდე უძებნია რაიმე. ამ შუა ლექციის დროს საიდან გაჩნდა ეს ოთხკუთხა, ქათქათა, საგანგებოდ დაწებებული კონვერტი, რომელსაც, თავისი საიდუმლო მოფრენით და სისუფთავით, არც ემჩნეოდა თუ ვინმეს მისთვის ხელი ეხლო, თითქოს რაღაც სხვანაირ მოკრძალებულობას და სისათუთეს მოითხოვდა, ცნობისმოყვარე ავ თვალთაგან კრძალებს და საიდუმლო, სუფთა სამოსელს. იგი არ იწვევდა სიხარულს, არც სურვილს ჩქარა გაეგო შიგ რა ეწერა, რაკი არაფრით არ ჰგავდა იმ წერილებს, რომლებსაც საყვარელი ადამიანი, მეგობარი, ნათესავი ან ნაცნობი გამოგიგზავნიდა. მისი განსაკუთრებული სიწმინდე, სითეთრე თუ უბიწობა, არასტანდარტულობა და არავითარი საფოსტო ნიშანი, შინაწარე გაურკვეველობას და ბუნებრივ სურვილს — გაეგო შიგ რა ეწერა, ახლდა სურვილი, როგორმე შეცდომა ყოფილიყო, შინაარსი გაეგო, მაგრამ ბარათი სხვისი გამომდგარიყო.

ლექციას ქართულ გრამატიკაში,

მკლე, მაღალი, მაგრამ მხრებში წინ წასრილი უფროსი მასწავლებელი კითხულობდა, კონსპექტები თუ ჩანაწერები შუა მაგიდაზე ედო და ზევიდან დაჩერებოდა. კითხულობდა მონოტონურად, უხალისოდ, უდიდამოდაც კი, თითქოს სტუდენტებს უნდა მიენიჭებინათ მისთვის საშეცნეო ხარისხი და რაჟი ეს არ მიინდომეს, მსმენელებზე გულაყრილი უფროსი მასწავლებელი, ცოცხალ ორატორულ ლექციებს თავს არიდებდა. აღსაზრდელებს თვალეებში არ უცქეროდა, რომ ამოეცნო ეს რთული შეცნეობა მათთვის გასაგები იყო თუ არა, ისმენდნენ, რწერდნენ, თუ ისინიც ისევე გულგრილნი იყვნენ, როგორც აღმზარდელი.

თეკლამ თეთრი კონვერტის გახსნა რომ დააპირა, ირგვლივ ისე მიიხედ-მოიხედა, თითქოს ხელი სხვის ჯიბეში ჩაეყო.

„ცოდეთა და ტანჯვით შობილი, შვილო უფლისა თეკლა“ — ეწერა უხაზო, თეთრ ქაღალდზე, რომელიც მხოლოდ ორად და ზუსტად იყო გაკეცილი, თითქოს ცხელი უთოაი.

თეკლას შეაყრთოლა, რომ ეს ცოდეთა და ტანჯვით შობილი შვილი უფლისა სხვა ენაზე კი არ იყო, ან სხვათაოდ აღამიანი, თითონ ყოფილა. ბოლოში სასვენნი ნიშანიც კი არ ეხვია. ამითად არ ჰგავდა იგი ჩვეულებრივ წერილს. ყოველი წინადადება აბზაცით იწყებოდა და უწყერტილოდ თავდებოდა.

„კეთილსა სძლია ბოროტნან, ღეთის ხელთქმნილ სოფელს ეშმაკეული დაეპატრონა.“

იღამის ძენი განუდგნენ ძმასა თვისისა არა თუ ილოცვიდეს მტრისა თფისსა მტრად ექნა მოყვასა თფისსა

„თაფნი თეაი და ცხოვრება თვისნი ნატანასა და მაცდურს ხელთ უპყრეა ურწმუნობითა უწმინდურობითა, ფოლისწამებითა, შურითა, ძალმომრეობითა“

„ცილისწამებითა, ძალმომრეობითა“ — გაიმეორა თეკლამ უხმოდ, ისევ გაყრთოლა.

„თრგუნება ბოროტისაგან წაიხრება, შეპირებული, ივისაგან კეთილი, დევნილია ბიწიერთაგან უბიწო, იუდის მსახურთაგან ღეთის მოსაგნი, სრულიად წარწყდა სასუფეველი უფლისა“

იღამის შეიღოა წარღვნა ელის არა წყლითა, რათა ნოემ კადობანითა იხსნას მოღვმა კაციც ცხოველისა და სულღვმულია.

მეორედ მოსვლა ცეცხლითა მმუსე-რელი ძე ხორციელთა უკუნიით უკუნი-სამდე“

„ომი?!“ — ენიშნა თეკლას და ცეცხლწაიკედებული მუყაოს გლობუსი დაუდგა თვალწინ, სადაც ზედ მიწებებული კალის ჭარისკაცი — თოფიანი მამუკა ნელ-ნელა დნებოდა.

„შვილო უფლისა თეკლა“...

თეკლასათვის თვით ცეცხლით წარღვნა არ იყო ისე შემამარწუნებელი, როგორც სასიკვდილო განაჩენივით „შვილო უფლისა თეკლა“... მერხზე მოკუნტული გოგო თანდათან კი აღარ კითხულობდა, კარგად, გარკვევით, მკაცრად გამოყვანილ ქათქათა თეთრზე ძალიან შავ ასოებს, თითქოს ისმენდა, როგორც მლოცველივით დაბრილი თეთრთმიანი ლექტორის წაკითხულს.

„...ქადაგიქათა გვარ-ტომისა ისმინე ჩვენი მავედრებელთა უფლისა სიკეთი-ხი შენთა“

ღეთის წმინდა ტაძარი გელის რომ აღავლინოს ლოცვა უზენესთა მორჩი-ლთა თვისთა და შენდობა და შეწყალე-ბა შეაუდროს

განატყიე სულითა შენითა უკეთი-ლნსახურესა მონა ღეთისა და იქმნიდე ეშმაკისგან

განამრავლე სიტყვა ესე შთავონებუ-ლი ცითა ცხრად და განავრცე ცოდ-ვათა წილ

არა ეკრძაღვოდე ცოდვათა შენთა გამო ღეთისმოსაობას რამეთუ მაღალ არს უფალი

არა ეკრძაღვოდე კეთილმსახურებასა სიმცირითა შენითა რამეთუ ღმერთმა მოყვასი ჰყო თვინიერ სახისა მისისა.

თავნი ჩვენნი და ცხოვრება ჩვენი ქრისტესა ღმერთსა მივანდოთ ამინ“...

«ცით შთავგონებულ“ ბარათში არ იყო დაშვებული არც ერთი შეცდომა, არ იყო გამრუდებული სტრიქონები, რაც ჩვეულებრივ ხდება უხაზო ქაღალდზე, ან დაუმთავრებელი ასოები...

იქნებ ეს მაინც სასაცილოდ მოჩვენებოდა, იქ რომ ნათქვამი ყოფილიყო — ამ საქმეში ადამიანის ხელი არ ურევია, ზეცილიან პირდაპირ ანგელოზებმა ჩამოიტანესო. აქ თითქოს ისიც იყო ნათქვამი, ამ საქმეს შენი — ადამიანთა სიკეთისათვის მავედრებელი პირები აკეთებდნენ, ღმერთით — სიკეთით შთავგონებულნი, რაკი ქვეყანას წარღვნა მოადგა, რაკი კეთილს ბოროტმა სძლია და ცილისწამება და ძალმომრეობა — ომი მძვინვარებს...

თეკლა ლექციის შემდეგ შინისაკენ გზას მარტოღმარტო, ფეხით დაადგა.

«ღმერთი ჩვენგან ლოცვა-კურთხევას, ეკლესიაში — ღვთის ტაძარში დანოქილ დალადს და გუნდრუკის კმევას მოითხოვს, რომ ადამის მოდგმა წარღვნისაგან იხსნას? თუ ამას არ გავაკეთებთ, ცეცხლს მისცემს მის გაჩენილ ქვეყანას?» — ტროტუარზე მიმავალ გოგონებულ გოგოს წინ შემოფეთებულმა გაოფლილმა მგზავრმა მუხლზე ფირფიცრის ჩემოდნის, თუ ყუთის მახვილი კუთხე მტკივნეულად მიარტყა და გზა უბოდიშოდ განაგრძო. თეკლას მისკენ არც მიუხედავს, იდგა და ელოდა ტკივილი როდის გაუვლიდა. „არ უნდა შეფიქრა: თუ ამას არ გავაკეთებ, ღმერთი მის გაჩენილ ქვეყანას ცეცხლს მისცემს-მეთქი? ის, ვინც ის ყუთი მომარტყა, არაფერ შუაშია? მით უმეტეს, როცა ტროტუარზე თითო-ოროლა გამვლელია?“

მე თუ ღვთის მოსავი და კეთილმსახური გავხდები, ცეცხლგამძლე კიდობანს ავუგებ მამუკას და წარღვნისაგან დაეფარავ? მე შემწვევს ამის ძალა? ბოროტისაგან ძლეული სიკეთე ვი-

ხსნა? თუ, ეს რომ არ შეფიქრა, მამუკას მადრთობილებს: არა ეკრძალებიდე კეთილმსახურებასა სიმციროთა შენითა, ანებეთ ღმერთმა მოყვასი... ესე იგი ადამიანი? — მე, თავისი მსგავსი ჰყო?

თეკლას არასოდეს, მამუკას გაცნობამდე არ დასჭირებია ვინმე ახლობელი ადამიანი, ჰკუადამჯდარი, მოაზროვნე, რომელთანაც ყველაფრის თქმა შეეძლებოდა და ყველაფერზე გარკვეულ, გასაგებ პასუხს მიიღებდა. ასეთი ვინმე ალბათ მამა იქნებოდა, როგორც ფარნა იყო მამუკასათვის; თეკლას სანამ მამა ახლოს ჰყავდა, ასეთი კითხვები თავში არ მოსდიოდა. ახსოვს, ერთხელ ჰკითხბა:

— რატომ ლოცულობს ბებია და არ ლოცულობს შენ და დედა?

მამამ ღიმილით, თითქოს თავის დანაშაულში გამოტყუაო, უთხრა:

— კი მაგრამ, შენ რომ პატარა ხარ?

თეკლას გაუკვირდა პატარა რომ იყო, ამიტომ კამოდს მარტოღმარტო გადაედგამო ხომ არ უთქვამს.

ლაზარე მიხედა თავისი პასუხის არადამაჯერებლობას და გაელშია, თითქოს უხერხულობის გასაფანტავად.

— ბებია ლოცულობს იმიტომ, რომ მოხუცია.

— როცა შენ და დედა მოხუცდებით, ილოცებთ? — ჰკითხა თეკლამ.

მამას აღარ გაპლიმებია. ეს გულუბრყვილო კითხვა მისმა ზერელე პასუხმა დაბადა და სცადა აეხსნა ისე, როგორმე ბავშვისათვის გასაგები და სარწმუნო გაეხსნა, მაგრამ როგორც თეკლა ახლა გრძნობს, მამას მაინც გაუჭირდა, რაკი ბებიას რწმენის აბუჩად აგდებ არ უნდოდა, თან თავისი ურწმუნოებაც ხელს უშლიდა, რომ ბავშვს ისევე არ დაბადებოდა მისი პასუხით გამოწვეული საპირისპირო შეკითხვა.

— ბებია ლოცულობს, რაკი მას სწამს და ჰგონია ღმერთი არსებობს. მე და დედაშენს გვგონია, რომ არ არსებობს და ის რაც არ არსებობს, არც გვექმს...

დასრულდა... ბანრამდნა იქნება თეკლა და მამა და დედა —

რეპან მიხველამი

მოთხრობები

ფ ა თ უ შ ა

კიბე ჯეირანივით მოხდენილმა ქალმა ჩამორბინა. მიწას ფეხი დაადგა თუ არა, თითქოს ბალახის სირბილემ შეაერთო, შედგა. დარაია ნიკაპქვეშ ამოიყვია. ეშმაკებითა და სიხარულით სავსე თვალეშში სიმკაცრე ჩაიგუბა და ისე ნელა, ღირსეულად გააბიჯა, თითქოს არაფერი ჰქონდა საერთო იმასთან, წუთის წინ კიბეზე კისრისტეხით რომ ჩამორბოდა.

აივანზე კლუბის გამგე ვანო აბაკელია გადმოდგა და კისმარში გასულს დაადევნა:

— ფათუშა, მოიწი ერთი აქეთ.

ქალი შედგა. თითქოს დანაშაულზე წაასწრესო, ერთწამს გაუნძრევლად იდგა შემკრთალი შველივით. მერე მობრუნდა და აივანისაკენ წელმოწყვეტილივით წამოვიდა. კიბეზე არ ასულა. კლუბის გამგეს ეხოდანვე ჰკითხა.

— რა იყო, ვანო?

— სულ დამეიწყედა მეკითხა, შენმა ქმარმა თუ იცის ეს ამბავი?

ფათუშას გაეცინა. ანგელოზის უცოდველი და სუფთა სიცილით.

— იცის.

— მერე?

— არაა. მერე?

— შარში არაფერში გადამაგლო,

თუ ქალი ხარ. ზომ იცი შალიკო ვაწაძის ფხუკიანი თავის ამბავი.

— ასე გეშინია?

— შეშო რა შუაშოა, — ხმა დაიბოხა კლუბის გამგემ — არ ეწყინოს კაცს. ეს ჩემი ცოლი კონცერტზე რომ გამოგყავს, ეგება არ მსიამოვნებს მეო. ზომ იცი, კაცია და გუნება.

— შენ მაგის ჯაფრი ნუ გაქვს, პატარაზე ჰე ასტა პირველად მარა, რომ აღარ მოვეშვი, ჩათრევას ჩაყოლა არჩია.

— აბა, ხვალ რვა საათზე, რავარც მოვილაპარაკეთ.

— კი, ბატონო.

— ბავშვებს ვის უტოვებ? — აშკარად ფეხს ითრევდა კლუბის გამგე, თორემ, კაცმა რომ თქვას, რაში აინტერესებდა, ვის დაუტოვებდა, ხვალ საღამოს ბავშვებს ფათუშა ვაწაძე.

— დედამთილს. არაფერი უჭირს. ერთ საღამოს მიხედოს თავის შვილიშვილებს. მე ცხრა წელიწადია სახლიდან ფეხი არ გამომიდგამს.

— უმცროსი რა ხნის გყავს?

— წლის არაა ჯერ.

— მერე გოგო? — მოიღუშა კლუბის გამგე.

— შეიღ საათზე ვაქმევ და დავაძი-

ნებ. ნეტავი მაგაზე ადვილი მოსაელელი ის დიდი ვირები იყვნენ.

— ძუძუზე გყავს?

— აბა რას იზამს, სამ-სამი წელიწადი სწოვდნენ მაგის უფროსი ძმები. სისხლი გამიშრეს. ჯიში აქვთ ასეთი თურმე.

— კაი აბა. კარგად იყავი, — ვანო აბაეელია მოაჯირს მოშორდა.

— კარგად, ჩემო ბატონო.

— ერთი სიტყვით, შალიკოს მხრიდან ყველაფერი გარკვეულია.

— რაეა გეკადრება. აბა შალიკოს უმისოდ გავებდავდი კონცერტზე გამოსვლას?

ვანო აბაეელის წასვლა მაინც არ უნდოდა.

— კი მარა, შენს დედამთილს რომ ტოვებ ბავშვებთან, თვითონ არ უნდა კონცერტზე წამოსვლა?

— გადაირიე ჩემი მტერი? საწყალი ჩემი მამამთილის მერე აგერ ოცი წელი გავიდა, შვეები არ გაუხდია.

— აბა მშვიდობით ახლა, ხვალამდე. ფათუშა ვაწაქემ შეატყო, რომ გამგე უსაქმოდ ენას ისველებდა და ისე გაშორდა კლუბის ეზოს, როგორც ლამაზმა ქალებმა იციან ხოლმე, როცა თავიანთი მოხდენილი ტანისა თან ეამყებათ და რცხენიათ კიდევ, რადგანაც მათარაზივით გრძნობენ ზურგში დამიზნებულ უტიფარ მზერას.

იქნებ სისულელეს სჩადის? რალადროს ფათუშას სიმღერაა, ოთხი შვილის დედამ კონცერტისთვის და ხალხის გასართობად სად მოიცალაო, ხომ არ იტყვის ხალხი? ჭორიკანა დედაკაცების ყბაში არ ჩავარდეს. შალიკოს ვინმემ აღმაცერად არ შეხედოს, თორემ რალად უნდა მერე სიცოცხლე. ბევრი ებრძოლა თავს ფათუშა. ათასჯერ გადაწყვიტა და დაიშალა, მაგრამ წლების მანძილზე გულის კუნჭულში მიძინებულ და ამ ბოლო დროს საბედისწეროდ ახმურებულ სურვილს ველარ მოერია. ხელოვნების სამსახურის დაუოკებელი გრძნობაა ეს თუ შინაგანი მოწოდება — ამ ქვეყნად თავისი

სათქმელი მარტო დედობურ საქონელს თქვას, სიმღერთააც გააოცოს დღეს სოფელი.

ცხრა წლის წინათ დაამთავრა ფათუშამ კულტმასობრივი სასწავლებელი. სასწავლებლის დამთავრება და გათხოვება ერთი იყო. სანამ ოჯახის უღელს შეიდგამდა, ხვალინდელი დღე სულ სხვანაირად ესახებოდა. აბსოლუტური სმენა, რბილი, ხავერდოვანი ხმა და ესტრადის ცნობილ მომღერალთა მიზაძვის არაჩვეულებრივი უნარი მჭკონდა. სასწავლებელი ყველაზე მტკ იმედს ფათუშაზე ამყარებდა. გავამხელ და ხშირად დასიზმრებია თავი გრძელ კაბაში გაჩახჩახებულ უზარმაზარ სცენაზე „ორერას“ ბიჭებს შორის. მურმან ნიკუშაქემ გიტარაზე დაკვრაც ასწავლა და საქალაქო კონცერტებზე (დეპუტატთან შეხვედრა, საზეიმო სხდომა, ტუნგოს პლანტიციების ვეტერან მუშებთან შეხვედრა, ქალთა ემანსიპაციის დღე) ხშირად გამოდიოდა. ფათუშას ყველა იცნობდა. ყველა აფასებდა მის ნიჭს და უფრო მეტად მის ლამაზ ყვავილობას.

ფათუშას გათხოვება ქალაქში მეხის გავარდნასავით გაისმა. შეიქმნა ერთი მითქმა-მოთქმა. ზოგი ამბობდა — მოიტაცეს და ცხრაკლიტულში ჰყავთო, სხვანი ამტიციებდნენ, ამხანაგმა გოგომ უღალატა, ვილაც შოფერს შეატოვა ხელში და დაღუპა საწყალი გოგოო. ქალაქს პირს ვერ აუკრავ. არცაა გასამტყუნარი. ქუთაისის თვალი — ლამაზი ფათუშა გასათხოვრად და დასაკარგავად არავის ემეტებოდა. მერე ვილაცამ ამბავი მოიტანა, ოკრიბელ ვაწაქეს გაყოლია თავისი სურვილით, სიმღერას თავი დაანება და აკვანს უნისო. ეს უკანასკნელი ჰმა მართალი იყო. თუმცა ფათუშა თავისი შემოქმედებითი კარიერის ასე უცხად დამთავრებას არ ელოდა, მაგრამ ჭკვიანმა და მრისხანე ქმარმა ჭორწინების მესამე დღესვე გაუცხადა — სცენობია და ჯღანაობა არ დამიწყო აქანა, ფილარმონია სადაცაა, იქ შეზარება, მე

ბოვშევები მინდა და ცოლი მინდაო. აწი სხვის კონცერტზე ვიაროთ, შენი კონცერტი შენი სახლიაო, დაჯდები სოფელში და კერას მიმიხედავო.

რა მეტი გზა ჰქონდა. ხელოვნების ნაკვეთრები კარგა ხანს ღვიოდა ფათუშას გულში, მაგრამ როგორც ეიღედა ვახდა, არტისტობის ეინი ნელნელა მიიწილა მის არსებაში. კედელზე ჩამოკიდებულ ფოჩიან გიტარას, თვე გავიდოდა, ზედაც არ შეხედავდა.

ცხრა წელიწადმა ცხრა დღესავით გაიარა. ფათუშამ ოთხი ბიჭი აჩუქა ვაწაძეების ოჯახს. მუყაითი, გამრჩე, შვილებზე გადამკვდარი დედა შეიქნა. სოფლის თვლით რომ იტყვიან, სწორედ რომ ფათუშაზე იყო ზედგამოჭრილი. ღმერთო შეგკოდე, ვახოვებამდე რომ ვინმეს ეოქვა, ოთხი შვილი გეყოლებათ, თავს მოიკლავდა. ათვი ხელოვნებისათვის შეწირულ არსებად წარმოედგინა და მრავალშვილიანი დედის როლი პროვინციული ქალების საქმედ მიაჩნდა.

ოთხივე ერთმანეთს მიჰყვა. ოთხი სიცოცხლე, ოთხი სისარული. უნეტარესი წლები იყო ფათუშასათვის ეს ცხრა წელიწადი. მისი თვალეები, მისი სისხლი, მისი პატარა ანგელოზები, მათი პირველი სიტყვა, პირველი ნაბიჯები, დედოქოს ჩასახუტებლად გამოშვერილი პატარა ხელები. დამეებს როგორ არ გაათენებდა, გულს როგორ არ ამოიღლევდა თავისი ბიჭებისათვის.

ეს რამდენიმე თვეა ავი ფიქრები მოეჯარა. წონასწორობას კარგავს, სცენა ეძახის. ტაში მოენატრა. რისთვის მინდოდა ან ეს სიმღერის ნიჭი, ან ეს დობლომი, თუ სახლში უნდა ემჯდარიყავი მთელი ჩემი ცხოვრებაო. სადღაც გამოქევა — ლოლიტა ტორეზსაც ოთხი შვილი ჰყოლია, მაგრამ სიმღერისთვის თავი არ დაუნებებიაო. რაღა მე შევიქენი ასეთი უიღბლო. ათასში ერთხელ კონცერტზე ჩემი გამოსვლა ვის შეუშლის ხელსო. იქნება, რა ნიჭს ვმარხავ ჩემი ნებით, მაქვს ამის უფლება მეო?

იმდენი უნიჩინა ქმარს უნდა ჰქონდეს ორც იქნა დაიყოლია და ხვალ საღამოს რვა საათზე მოსავლის უდანაკარგოდ აღების აღსანიშნავ კონცერტზე, ხანგრძლივი შემოქმედებითი შესვენების შემდეგ, ფათუშას ნიჭის თავიანისმცემლები კვლავ იხილავენ თავიანთ საყვარელ მომღერალს. ვანო აბაკელიას პროგრამაში სამი სიმღერა ჩააწერინა — „ციცინათელა“, „ბოშური რომანსი“, და „ავემარია“.

* * *

კონცერტი კარგა ხანია დაიწყო.

მამალაძის პანტომიმაზე ხალხმა ტაშით ჰერი კინდამ ჩამოანგრია, თვით ფათუშასაც კი ეცინებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ეს პანტომიმა (კაცი რომ ქლიავის კურკას გადაყლაბავს და კუჭი რომ აეშლებს) სცენის უფრო გამოჩენილი ოსტატების შესრულებით ათასჯერ ჰქონდა ნანახი სხვადასხვა კულტურის სახლის სცენაზე.

ხანდახან ფარდას გასწევს და „პარტერს“ ათვლიერებს.

შალიკო მესამე რიგში ზის გაქვევებული, დანა პირს არ უხსნის. არც იცინის და არც ტაშს უკავს.

„რა ექნა, ჩემო შალიკო. ათასში ერთხელ ჩემიც უნდა გაიგონო. ჩემი ახირებაც უნდა იტანო. ოთხ ვაჟეკეს ხომ გიზრდი. თავს მირჩვენებარ და შენს ლალატს სიზმარშიაც კი არ გავიფიქრებ. რა მოხდა ასეთი? არ გაქმევე სირცხვილს, ნუ გეშინია. სიმღერისათვის ვარ გაჩენილი. ნიჭის დაკარგვა ღმერთის წინაშე ცოდვად ითვლება. ათასში ერთხელ გამოვალ ასე კონცერტზე და ჩემს ჭიას გავახარებ. ვახსენი წარბი, ნუ იღრუბლები, თუ კაცი ხარ“.

ახლა დღისაძე და ქვეთარაძე იცეკვებენ ქართულს, მერე ვაჟა ალხაზი-შვილი წაიკითხავს „ბაკურს“ და ფათუშას ჯერია.

რა ემართება ამ ვიტარას. გაიტანს დერეფანში ააწყობს, შემოიტანს და მესამე სიმი ისევ აშლილია.

ეტყობა ხრახნია მოყანგული და ნელ-ნელა იშვებს.

ღმერთო გადამარჩინე!

რა ღმერთი გამიწყრება, ამით მოსაწონს როგორ ვერ ვიმღერებ. რა ესმის ახლა ამით „ავე მარის“ და „ბოშური რომანის“. აჲ, ძირითადად, სკენის მოყვარულები არიან. რა ვქნა ახლა, მე ჩემსას ვეცდები და თუ არ დაუკრავენ ტაშს, ნუ დაუკრავენ.

შუა სიმღერის დროს ვინმემ რომ დაუსტვინოს?

არა, ღმერთმა დამიფაროს. ამას ვინ გაბედავს. შალიკოს შიშით მაინც ვერ გაბედავს ვერავინ.

დს იყო ვაჟა სცენაზე გავიდა, ჩაახველა და რიხით დაიწყო: „გვიამბე ელიზბარო, რა ამბავ მოხდა ელოსაო“, რომ სცენის სიღრმიდან ბავშვის ტირილი გაისმა. დეკლამატორი შეჩერდა, რადგანაც ბავშვის თავგანწირულმა ჰყვირილმა ხალხი გააცინა.

ფათუშამ კულისებიდან გაიჭყიტა. ბავშვი გვირამაძეების იყო. ლეილას დედამთილს გულზე ახებუტებინა ჩვილი და ტუჩებმოკუმული, გაკერპებული არწევდა. ეტყობა მოხუც ქალს თან რცხვენოდა თავისი შვილიშვილის „ხულიანური“ საქციელისა და თან კონცერტის შიტოვებაც ენანებოდა.

„ამ ერთხებ ბავშვის წამოყვანა კონცერტზე გამოგონია? რანაირი ჰქუისაა მაინც ზოგიერთი“ — გაიფიქრა ფათუშამ.

„გვიამბე ელიზბარო, რა ამბავ მოხდა ელოსაო, როგორ დაედინე ლეკვა ბავშრის ცახე ეზოსა.“

ეს ერთი სტროფიც ვერ მოამთავრა ვაჟამ და ისევ ატირდა ბავშვი. დეკლამაციის ოსტატი კვლავ შედგა და კულისებისაკენ გამოიხედა. ამით პირვე-

რამის წამყვანს ანიშნა, „თუ შეგიძლია დაამყარე დარბაზში წესრიგი, თორემ მივანებებ ლეკვის კითხვას თავს და იყავი მარტო ამ უნიკო ცეკვა-სიმღერის და უხეირო სეკჩების იმედზეო“.

ფათუშამ თავისი სახელი რომ გაიგონა, თვალი დახუჭა და ტანზე ბუსუსები დააყარა. გულმა უგრძნო — რაღაც კარგი ამბავი ვერ იყო მის თავს. მოიხედა. ვანო აბაკელიას მუდართით სავსე თვალებს წააწყდა.

— ფათუშა უნდა გვიშველო!

— მერე ჩემი ნომერი?

— გადაეწეე იქით. ვილუბები, კონცერტი მეშლება. ბაბალიკაშვილის სპორტული ნომრის მერე გამოვაცხადებ.

— კაი აბა.

ფათუშამ დერეფანი გაირბინა. მარცხენა კარებიდან შევარდა დარბაზში. ლეილას დედამთილს ბავშვი გამოართვა, გვერდით მიუჯდა, მკერდზე თავსაფარი ჩამოიფარა და აღნაგებულ თითოს ძუძუ ჩასჩარა პირში.

რა შელოცვა გააჩემებდა ისე პატარა გვირამაძეს!

„დისციპლინის დამრღვევი“ დამარცხებულია. კონცერტი გრძელდება.

„მაინც რა ღონიერია ეს გასაზრდელი. ძუძუს პატარა თითები შემოაპლო და სულმოუთქმელად თქლაფავს. არ უჭმევიათ დღეს ნეტავი არაფერი?“

ფათუშამ ორჯერ სცადა მოეშორებინა ბავშვი ძუძუზე და ბეზიამისისათვის დაებრუნებინა, მაგრამ ბავშვმა ისეთი ბლავილი მორთო, რომ მაყურებლების წყრომით სავსე შეძახილები დაიშახტრა და ფათუშამ თავი ჩაჰქინდა.

„არ ვიცოდი ჩემი იღბალი მეე?“

ბაბალიკაშვილმა ბოლო გირი რომ მოისროლა კულისებში, ფათუშა აკანკალდა. „ახლა მე გამოამცხადებენ, გიტარა სად მივჩუროფ ნეტავი?“ ბავშვს ნელა გამოუტურა ძუძუ პირიდან და ის იყო წამოდგომა დააპირა, რომ ღონეზე მოსულმა გვირამაძეების ნაშვირმა იქაურობა გააყრუა.

— სად გეჩქარება ფათუშა, შე ქალო, გააჩუმე ეს ბოვში პატარა ხანს, დმერთი არა გწამს?! — მოესმა ფათუშას ვილაცის უკმაყოფილო ხმა.

უკან არ მოუხედავს.

კონცერტი დასასრულს უახლოვდებოდა.

ესთეტიკურად დამტკბებელი მუსიკა ბელთა დარბაზში ერთადერთი უკმაყოფილო ქალი იქდა.

ფათუშას გულზე აეხუტებინა ჩიუტი გვარამაძე და თავსაფრის ბოლოთი ცრემლებს იწმენდდა.

რა ატირებდა?

3050

ოლასკურას სანაფლავს უკან, სალუქვაძის მინდორზე ბაზრობა გაიხსნა, ოდესღაც ეს მიწები წყალწითელას გაღმა-გამოღმა ვინმე სალუქვაძის ყოფილა. დრონი იცვალნენ, მიწაზე კერძო საკუთრებამ ჭირი მოგვამათ, სახელი კი მინდორს ძველი დარჩა. არ ვიცით ცხოვრებული სალუქვაძე რაში იყენებდა ამ მინდორს. კოლმეურნეობას კი ნამდვილად არაფერს არგია. მოუსავლიანი, წითელი მიწაა. ბალახიც არ ხარობს ხეირიანად.

აღებ-მიცემობამ ხალხი ნამეტანი რომ არ მოაცდინოს, ადგილობრივმა ხელისუფლებამ ნება დართო ბაზრობა თვის პირველ კვირას გაიმართოს.

ადამიანი? დამანებე თავი თუ კაცი ხარ. თურმე, ნება თუ მიეცი, უდაბნოში ქვიშას დაადებს ფასს.

რას არ იშოვის კაცი აქ. რა არ ჰქონია ჩვენებურს საყიდი და გასაყიდი. კოჭის ძაფიდან დაწყებული წისქვილის მოუკოდავი ქვით გათავებული — ყველაფერს იყიდი ოლასკურას ბაზრობაზე.

დილის ხუთი საათიდან შვის ჩასვლამდე ბუხივით ირევა ხალხი.

მთელი იმერეთი (ზედა და ქვედა) ხომ აქ არის. გარეჭართლიც ამოჰყოლია საჩხერის გადასასვლელს და ხეამლის ვიწროებიდან რაჭველებიც ბლომად ჩამოსულან.

გზატყეცილის გაღმა-გამოღმა ჩამწყრივებული მანქანები ზესტაფონის გადასახვევს უწევს.

ივესტონ კბენია მზე დილიდანვე იმუქრება, მაგრამ მზე კი არა, ცა წყლად რომ ჩამოიქცეს, ისიც ვერ გაანელებს ბაზრობის უკიდევანო ენთუზიაზმს.

თადარიგიან ებრაელებს ბრუნების ნაჭრები წამოუღიათ, ფარღალა კარგები გაუმართავთ და თავი, რომ იტყვიან, ქედში აქვთ... ახალბედა ვაჭრებს კი ოთხკუთხივ განასკვული ცხვირსახოცების იმედი აქვთ.

ჩემნაირად, უქულოდ და უგზო-უკვლოდაც ბევრი დააბიჯებს.

სიმართლე გითხრათ, საყიდი მაინც დამიინც, არაფერი მაქვს და არც ფული მიხევეს ჩიბეებს, მაგრამ ამაზე უკეთეს ადგილას სად წავალ. სად ნახავ შენს ქვეყანას სხვაგან ასე უკლებლივ და ერთსულოვნად შეკრებილს.

მოდი და ათვალთ იერე ეს ხალხი. შენი მიწის სუნთქვა იგრძენი, ტკბილი ქართული გაიგონე. სახეები, სიტყვები, ფრაზები დაიშახსოვრე და ჩაიხატე ადამიანთა უმდიდრესი გამოფენა სწორედ ეს არის.

ამ უსასრულო რიგში ერთიმეორის მიყოლებით ჩამწყრივებული ყველა საეპრო ფარდაგი თავის პატრონს ჰგავს. შეხედავ კაცს და მაშინვე მიხედვით რას გამოიტანდა იგი გასაყიდად. ანდა, პირველად თუ გასაყიდად ხარა-ხურას დაადგი თვალი, როგორც კი გამყიდველს გახედავ, შენივე მიხედვით კმაყოფილი დარჩები, ამ კუხტარული ჩექმების და სახელდახელოდ

შეკრილი, საორდღისო ფოჩიანი წუ-
ლა-მესტების გამყიდველი სწორედ ამ-
ნაირი კაცი უნდა ყოფილიყო.

რა წერილმანი, რა ღვთისაგან დავი-
წყებული ნივთები არ გამოუჩნრეკათ
აღამიანებს, გაუფერთ-გაუპრიალე-
ბიათ და გასაყიდად გამოუტანიათ.

რა ბევრი გაგაგრძელო, დიდი საუ-
ზმის დრო გადასული იყო და ერთი
პირი ბაზრობა მოთავებული გახლდათ,
როცა იმ მოხუცს წაეაწყდი, ვისზედაც
ეს პატარა ნოველა იწერება.

ვისაც ჩემი ახალგაზრდობა არ უნა-
ხავს, სიბერე ღმერთმა ნუ აჩვენოსო,
გენიოსის ნათქვამია.

ცალი ფეხი სამარეში უდგასო, სწო-
რედ ამ მოხუცზე იყო ზედგამოჭრილი.
რომ ეთქვა, ცამეტ სირიელ მამას ჩა-
მოგყვეო, დაუჯერებდნენ.

ჯორჯოზე ფეხმორთხმით იჭდა. წინ ქი-
ლოფის დაგლეჯილი ფარდაგი ეგო და
ზედ დიდი გულმოდგინებით დაელა-
გებინა დაყანგული ცხენის ნალები,
ურმის თვლის საპოხი ქონის ჩასადები
— თხის რქისაგან გაკეთებული ყანწე-
ბი, ტარგაცვეთილი შალაშინი, ძველთა-
ძველი ქანჭიკები და ქანჩები, ორი ლა-
მბის შუშა და თქვენ წარმოიდგინეთ,
დაღუნული ლურსმნებიც კი. მომკლა
მისმა საცოდობამ. ამ ბაზარში ყველა-
ფერი რომ გაყიდულიყო, მოხუცის ძვე-
ლმანების მუშტარი მაინც არ გამოჩ-
ნდებოდა.

კისერში ჩასულ ოფლს ფართუნა იმ-
ერული ქედით იწმენდა, სულისშემ-
ხუთველი სიცხისაგან ძარღვებდაბერი-
ლი ხელები უკანკალებდა და წამდა-
უწუმ ხრინწიანად ახველებდა.

თეთრი წვერ-ულვაში შეულამაზებ-
ლად, ზედ ცხვირ-პირზე ჰქონდა მო-
დებული. ულვაშიც და წვერიც ერთი
ზომისა იყო. ესე იგი, როცა იპარსა-
ვდა (და ეს, აღბათ, იშვიათად ხდებ-
ოდა) წვერ-ულვაშს ერთდროულად
იპარსავდა.

ბადრიჯნისთავიანი, დიდი ცხვირი
ქვედა ტუჩამდე წვდებოდა, წითლად
ჩამოქაჩულ უპეებში დიდრონი, თაფ-

ლისფერი წყლიანი თვალემა მოუჩა-
და. თვალებს მისი ასაკისა და ენერგი-
ისათვის სრულიად შეუფერებლად, ცო-
ცხლად ატრიალებდა იქეთ-აქეთ.

კარგა ხანს თვალმოუშორებლად მი-
ყურა. მერე, თითქოს შემატყო რომ
მყიდველი არ ვიყავი, ჩემდამი ინტე-
რესი ერთბაშად დაკარგა. ყალიონი გა-
აწყო, გააბოლა და გვერდზე გააბურ-
კვა.

— ნალი მინდოდა, კაი ნალი, და ვერ
შეგხვდი ვერსად, — ჩავილაპარაკე მო-
ხუცის გასაგონად და კილოფს ჩავა-
ქერდი.

— რაის ნალი? — უხალისოდ შემ-
ხედა გამყიდველმა.

— ცხენის. ცხენები დაუშვდავი
მყავს — ღმერთო, ოღონდ არ შემატ-
ყოს რომ ამ მოხუცთან გამოლაპარაკე-
ბა მინდა და სხვა არაფერი. რა თავში
ვიხლი ნალს, სადაა ცხენები.

— ცხენის ნალი არაა მაგი, ხელში
რომ გიკავია?

— კია, ჩემო ბიძია, მარა ნახმარი
როა?

— ნახმარიაო? — გაეცინა და მაგა-
ლითებად აქა-იქ შემორჩენილი სარი-
ვით კბილები გამოაჩინა.

— აბა შენ გცოდნია კარგად ნალის
ამბავი. გინდა იყიდე და გინდა ნუ
იყიდი, მარა იცოდე, ჩემო ბიძია, მით უკე-
თესია ცხენისათვის. ა, ეს კბილი არ
ჰქონდეს მოჭმული და სიძველით რა
უჭირს. ეს ახლა მორგებულთა ცხენის
ფეხზე ფლოქეს არ ატყენს და არაფე-
რი.

ამას რომ ამბობდა მის დანაოჭებულ
სახეს დაგავიერდი. ნაოჭები აღარც
ეთქმოდა, მოხუცს დაწვებზე ღრმა
ღარები ჩამოსდევდა და ღარებს კი
წურწურით მოჰყვებოდა ოფლი.

— დიწვა ქვეყანა — სიტყვა შევა-
შველე.

— ჯერ სადა ხარ, ამ კვირაში ისეთი
სიცხე იქნება, დედა შვილს არ ვიყ-
ვანს.

— აბა დავლუბულვართ წრეტულს. ამა

ნაირმა სიტყვებმა სამ დღესაც რომ გასტანოს, დახარშავს ყველაფერს.

— ვენახს ვერაფერს უზამს, პირიქით მოუხდება, შაქარს დაუგროვებს და სიმინდმა მოგვამა ჭირი.

— ვარგა აბა, ეს ნალები, პატივცემულო?

ქული იშვლია და თეთრი, მზედაუხედავი მოპრიალებული თავის კანი დამანახვა.

— კაცის მომლორებელს და მავნებელს ვგავარ ბიძია მე? აგერ ა, ორპირში ვცხოვრობ, გამქცევი ვარ სადმე? წეილე შენ ეს ნალი და რამდენი მლოცო, იმდენი გახარება ჩემს ნაგრამს ამ ქვეყანაზე.

— რა გვარის კაცი ბრძანდებით?

— ხუნდაძე ერთი მოსახლე ვარ ორპირში, ნესტორი-თქვა იკითხე და ყველა მოგასწავლის.

უცნაურმა სურვილმა შემოიპყრო, მოხუცს ხელი დავუცალო და ამ გაგანია სიტყვში, ამ ყიამყრალ ხალხში დგომისაგან გაეანთავისუფლო.

— რას აფასებთ ნალს?

— ათი შაური უნდა თითოს.

— ერთიანად რომ წავიღო?

— რეა შაურად გაგატან, მეტს ვერ დაუვკლებ, ცოდო ვარ, ჩენო ბიძია. წადი თუ გინდა, ნახე, გაიარე. სხვები ამნაირ ნალს მანეთად ჰყიდიან.

ნალები გვერდზე გადავაწიე.

— შალაშინიც ქე მინდა ერთი კაი.

— ა, ბატონო, შალაშინი!

— ივარგებს ეს ვითომ? ნამეტანი გაცვეთილია ბიძია, ამას თავისი დრო მოჰმული აქვს.

მოხუცმა ქვა აიღო, შალაშინს დაუკაუნა, რკინის ენა ამოიღო და მაჩვენა.

— ნახე რა რკინია. ესაა გაცვეთილი? ორჯერ დაუსობ სალეს ქვას და მეტი კი არ უნდა. ზორასნის რკინია. შენ ის არ გეგონოს, კოპერატივში რომ ჰყიდიან. ნახე ენაგის ნასახი თუ სადმე აქვს.

— შალაშინს?

— სამი მანეთი უნდა.

— ბოლო ფასი მითხარი.

— ორად წაიღე. გეტყვამ, შეუტყვევებ კაცი ხარ, არ მინდა ვილაყა უბედურს ჩაუვარდეს ხელში.

რა შემატყო „მეურნეობის“?

— ლამპის შუშა სადღა იშოვე ამ ელექტრონობაში?

— რა ვიცი, ეგდო სახლში. მე არაფერში მარგია. ეგება იყიდოს ვინმემ თქვა და წამევიღე. თუ მუშტარი გამოუჩნდა ზომ კაი, თუ არა და ქე წევილებ უკან. ხომ არ გადავაღებ აბა.

— რა მოგცე ასე, წყვილად?

— გჭირდება თუ?

— თუ მოერგო ჩემს ლამპას. ერთი ნავთის ლამპა მიგდია სამზადში.

— სწორია. უნდა გქონდეს კაცს, აბა რაი. მთლად სადგურის იმედზე დადგომა არ ივარგებს. ხან დენს გამოთიშავენ, ხან დამცველიო, თუ რაცხას ეძახიან, ის გადაიწეება და იყურუბტე მერე სიბნელეში.

— ნესტორ, ბატონო, ყველაფერი დაქირვებაზეა. თუ დაგჭირდა, ოქროს ფასი აქვს მაშინ და თუ არ დაგჭირდა, ფიქრობ კაცი — რათ მინდა, ადგილს მიცდენს ტყუილ-უბრალოდო. რამდენი მოგართვათ?

— რა ვიცი. ლამპის შუშა მიღღემჩი არ გამიყიდილა. კი არ ვიცი მაგის ფასი. მანეთად წაიღე ორივე, თუ ვინაარაღე, ალალი იყოს შენზე. რა ვქნა ახლა.

თხის ყანწებზე რომ ჩამოვუგდე სიტყვა, ცოტა არ იყოს შეერთა და ეკვის თვალთ შემომხვდა. მეურნეს ეს არ ჩამოჰგავს, ვინმე აფერისტი ხომ არ არის და საგლაზოდ ხომ არ მემუსაიფებაო, გაიფიქრა ალბათ. რაც შეეხება დაღუნულ ლურსმნებს, როგორც თავდადებულ მუშტარს — უფასოდ დამიმატა. თანაც დამარცხა, გამართე ამ ლურსმნებს და ახალს აჯობებსო. გაზეთილი ლურსმანი ხეს არ იკიდებს, დაქანგული კი ისე საიმედოდ ჯდება, რომ შენი მოწონებულიო.

ნესტორ ხუნდაძის ავლა-დიდებამ სულ თერთმეტ მანეთში გადამაგდო. გასტრონომის ფილიალს მივაკითხე, ტომარა ვიყიდე, ნავაჭრი შიგ დავაბი-

ნავე (ჩალაგებაში მოხუცივ მეხმარე-ბოდა) და ეს საკმაოდ მძიმე და უხერხული ტვირთი ზურგზე რომ მოვიგდე, მოხუცს ისეთი გულიანი მადლობა მოვახსენე, თითქოს ამ წლის სარჩოსაბადებელი გაჩინოს ჩემთვის.

— მერე ვითომ, სხვა საქმეებიც მქონდა, ტომარა იქვე, საბნის გამოიღველს მივაბარე და ნესტორ-პაპა გზამდე გამოვაცილე.

— ღვიწვა ქვეყანა.
— ჯერ სადა ხარ. ამ კვირაში უარესს იხამს — უკან მოუხედავად ჩაილაპარაკა. თბრილს ნელა, ბებრულად გადააბიჯა.

— რით წახვალთ აბლა, ნესტორ, ბატონო?

ჩემი ნამეტანი მზრუნველობა ეხამუშა, შევატყვე ფეხები უკან რჩებოდა.

— გამეივლის რაცხა.

ჩვენდა იბლად წყალტუბოს აეტობუსი დაბარებულევით წინ გაგვიჩერდა.

ასვლაში ვუშველე, დავემშვიდობე და აეტობუსა რომ დაიძრა, ხელიც დავეუქნე.

ესეც ანუ... დღეს ერთი მადლიანი საქმე მაინც გავაკეთე. ტვინი აუღულდებოდა მოხუცს ამ გაგანიაში. ტყუილად მოცდებოდა. ვერც ვერაფერს გაპყილდა და უკანვე სათრევი ექნებოდა თავისი ძველმანები. დროზე მაინც მივა სახლში, ჩრდილში მაინც დაჯდება და შვილიშვილებში გაიხარებს.

• • •

მაინც მომწყინდა ბოლოს.

უთავბოლოდ ხეტილისაგან თავი ამტკივდა, მუხლები დამეღალა და მომშვივდა კიდევ.

ისლით გადახურულ ფარდულში ცხელი ჰაერი, უმარილო ყველი, ჯამით ლობით, ერთი ბოთლი „იმერული“ გვახელით და მზე თავდაღმართზე ეშვებოდა, ბაზრობას რომ ზურგი შევაქციე.

გზისპირას, სიცხეში, მტვერში კარვა

ხანს დგომამ მთელი დღევანდელი სიამოვნება ყელში ამომიყვანა.

ოციოდე მეტრის დაშორებით თვითმცლელი გაჩერდა და მტვერი შემოგვახვია.

ერიპაა, ჩემი მოხუცი!

კაბინიდან დინჯად გადმოვიდა, ძველთაძველი ხის ჩემოდანი გადმოათრია და იმ ვაჭრის ენერგიულობით წამოვიდა, რომელსაც მიზეზის გამო შეაგვიანდა და შიშობს საქონელი გაუსაღებელი არ დარჩეს.

დალამ ერთბაშად გამიარა. შორიხლოს მივეყვი.

ადგილი დიდხანს არ ურჩევია. ჩემოდანი გახსნა, ქილოფის ფარდაგი გამოიღო და ჩვეული სიფაქიზით დაალაგა ზედ გასაყიდი „საქონელი“ — კარ-ფანჯრის ანჯამები, თარაზო, სპილენძის ქვასანაყი, ცხენის სამუნელი, ორშიშო, ჩამოუქნელი თაფლის სანთელი, ხმარებისაგან გამავეებული ხის გობი და ძველთაძველი ჩქიფი.

ცარიელ ჩემოდანზე მოკალათდა, ყალიონი ვააბოლა და ისევ დაემსგავსა ამ სალუქვამის მინდორზე რომელიღაც ათასწლეულიდან ჩამოფრენილ ბებერ ყვავს, აფრენა რომ ეხარება და ფრთებში შემალული ნისკარტით ამ ქვეყნისაგან შეუძნეველად დარჩენას რომ ცდილობს.

ან როგორ არ დაეზარა ხელმეორედ წამოსვლა, ან ასე უცებ სად მოძებნა ოჯახში ეს ჩამოწერილი, ღვთისაგან და კაცისაგან დავიწყებული ნივთები.

არა, ბატონო, ჩვენებურ კაცს შენ ასე ადვილათ ვერაფერს მიუხვდება.

იქნებ ნესტორ ხუნდაძეს თავისი ძველმანების გაყიდვა სულაც არ აინტერესებს, იქნებ მასაც ამ მიღეთის ხალხის ყურება უნდა, თავის შექცევა სურს დარჩენილ ორი დღის წუთისოფელში.

ასლოც როგორ მივალ, როგორ დავენახვები, ისედაც სირცხვილით ვიწვები და ჩემი წელანდელი საქციელი ჩემი თავისთვისაც ვერ მიპატებია.

სიღამონ ხერხადე მანქანის ღმუილ-
მა გამოაღვიძა.

თავი ასწია. ერთხანს მობრუნდა გუ-
გუნს უსმინა და მერე კედლის საათს
შეხედა.

ახალგაღვიძებული კაცი ხომ გინახა-
ვთ, ძილ-ბურანში რომ არის და საგნებს
ყუყუჩივით დიდხანს რომ აკვირდება.

ექვსის ნახევარი იყო.

— გადაგიშენდა გამომგონებელი. ეს
მაკლდა ახლა! დღეს კაცად აღარ ვიგა-
რგებ, მე ვთქვო, წაიძინებ პატარას-
თქვა!

მანქანის ხმა ცოტა ხნით შეწყდა და
მაღე გაორმაგებული ზედ ყურის ძირ-
ში გაისმა.

— ჩემს ეზოშია, მგონი, ეს უპატრო-
ნო!

სიღამონმა თასმები წვივებთან შეიკ-
რა და ფეხშიშველა გამოვიდა აივანზე,
საბარგოს ცხვირს მოჰკრა თვალი და
როდესაც მანქანა შემობრუნებისას ღო-
ბის მესერს მიაწვა, სიღამონი აივნიდან
გადაფრინდა და ყვირილი მორთო.

— ოუ! ოუ! რას შვრები, დაგქეცა
ოჯახი! არ დამღუპა კაცი?! არ ამომაგ-
ლო!

შოფერმა ყვირილი გაიგონა თუ
ლორღონჭივით მოფარფატე კაცი შე-
ნიშნა, ძრავი გამოართო და გადმოხტა.
მონგრეული ღობე და გაგიყვებული მას-
პინძელი რომ დაინახა, ისევე კაბინაში
შეხტა, მანქანა ეზოს მოამოთრა და დამ-
ღურღურ სიღამონს მიუახლოვდა.

თქმით არაფერა უთქვამს. დოანჯშე-
მოყრილი შეჰყურებდა ფეხშიშველი
გლეხს, საბურავის მიერ გასარეილ ყვა-
ვილებსა და ქლიავის ნერგებს ფეხზე
რომ აყენებდა.

დამნაშავე რომ დაინახა, სიღამონმა
რალაც ჩაიბუტბუტა, ორი ნახტომით
შეგარდა სამზადში, იქედან ნამგალ-
მომარჯვებელი გამოვარდა და შოფერს
წაწა დაუდგა.

— არ უნდა წაგაცალოს ახლა ამ
ნამგლით კაცმა თავი?!

სტუმარი მიხედა რომ ნამგლიანი არ
ხუმრობდა და ხელოვნური სიმშვიდით
მიუგო:

— რა მოხდა, შე კაი კაცო, ამ დამ-
პალ ღობისთვის და ორიოდე ნერგის-
თვის მკლავ? ძალით ხომ არ მიქნია,
შემთხვევამ მოიტანა.

— რას პქვია შემთხვევა! — სიღამონს
სიბრაზისაგან აღამის ვაშლი აღმა-დაღმა
უხტოდა და ნამგლიანი მარჯვენა უკან-
კალებდა.

— მითხარი რამდენად გიღირს ეს
ზარალი და ავინაზღაურებ, ბატონო,
ყველაფერს. გამქცევი ხომ არ ვარ!

რას ამინაზღაურებ, ბიჭო შენ? ამ
ქლიავს დამირგავ და გამიხარებ თავი-
დან? იაპონურ გეორგინას დამითესავ
და მომიწყავ დღეში ორჯერ? ზარალი
და ოხრობა არ მოშორდა, ვინც შენ მან-
ქანა განდო. თუ არ იცოდი წაყვანა,
გდებულიყავი სახლში!

პირველმა ელდამ გაიარა. შოფერს
უკვე აღარ ეშინოდა, მაგრამ ყოველ-
შემთხვევისათვის რამდენჯერმე მიიხე-
და უკან, თუ გამოემკიდა, ამ თხრილზე
გადავხტები და გაეიქცევიო.

ჯახზე გამოსული მოზერებივით ერ-
თმანეთის პირისპირ იდგნენ. სიღამონი
პატარა ტანის იყო, სამოცს მიტანებუ-
ლი. ფეხებგაფარჩხული, ნახვისარი-
ვით სრულ პერანგში ჩაქარგული საფ-
რთობელას ჰგავდა. ახალამოწვერილი
მზის სხივი ელამ თვალებში ურტყამდა
და წამწამებს კონტრუსიანივით ახანა-
მებდა. შოფერი ორმოცი წლისა არც
კი იქნებოდა. წაკაბიწებულ სახელოებ-
ქვეშ მსხვილი, ტატლირებული მკლავე-
ბი უჩანდა. შავგვრემან სახეზე უძილო-
ბის კვალი აჩნდა. დოინჯი არც მაშინ
მოუცილებია, გამწარებული სიღამონი
ნამგლიანად რომ მიეახლა და შექმა
დაუპირა.

— რა ეშველება ახლა ამას?! — მის-
პინძელმა ნამგალი წაქცეულ ღობეს და
გადათქერილ ეზოს მიაშვირა.

— შენს ბეტრს დაემართა უსაშველო.
რა იყო, შე კაცო, დავიანგარიშით აგ-
ერ და გავსწორდეთ. შენ რომ დაგმარ-
თოდა ეს ამბავი, რას იზამდი?

— ხარალზე არ მაქვს შე საქმე. სა-
ქმე შენს სიგლაზეა. ვერ მიხვდი, აქ
რომ ვერ მოაბრუნებდი ამხელა მამი-
ნახ?

— ვერ მოგზომე, მომკალი ახლა. —
შოფერმა გაიცინა. — დაუძახე მეზობ-
ლებს, ერთ-ორ კაცს, გავსწორდებით
და წავალ ჩემს გზაზე.

სიღამონმა არ უპასუხა. ამრეზილად
ახედ-დახედა, ხელი ჩაიჭნია, შეტრიალ-
და და ნაღას მიაშურა. ცოტა ხანში
ბოსტნის ალაგესთან გამოჩნდა მისი მე-
ლოტი თავი — ქამარში წალდი გაერტო
და გაშლილ მკლავებში რომ დაეტევა,
იმდენ თხმელას წენელს მოათრევდა.
მონგრეულ ღობეს მიაყარა წენელი და
შოფერი ძველ ადგილზე რომ დაინახა,
უფრო გაბრაზდა.

— კიდევ აქ ხარ, ბიჭო, შენ?! სანამ
ცოდვას არ შემამთხვევ, არ მომშორ-
დები თავიდან?!

შოფერმა კაკლის ხეს ფოთოლი შე-
აწყვიტა და ფოთლის ყუნწი კბილით
გაკეცია.

— მითხარი რამდენია საჭირო და ვი-
ხამ ჩემს ანგარიშს. მერე, შეიძლება,
აქეთ გზა აღარ დამირჩეს.

— წადი ძმაო, გადადი გადაღმა. არ
მინდა შენი არაფერი. — სიღამონმა კუ-
ნტი მოაჩოჩა და ჭოხებს წვერს უთლი-
და.

— არსად არ წავალ. რაღაცა ორი კა-
ბიკის გულსთვის მე შენ მკვდარ დე-
დას არ შეგაგინებინებ, — გაჩიუტდა
შოფერი.

— არ გაგინებ, ძმაო, არაფერს. შარ-
ზე ხომ არა ხარ შენ ამ დილით? ღობე
დამინგრავ და არ ვიყო ნაწყენი? წადი,
მიყვები შენს საქმეს. მოუველი მე ამას
როგორმე!

შოფერი წავიდა კი არა, უფრო მე-
ლოს მოვიდა, წვერწითილი ჭოხები
აიღო და გადათელილ ნერგებს დაურ-
ქო, შემოლობგავიცი წაუყრა მასპინ-
ელს ხელი.

მთელი ამ ხნის განმავლობაში სი-
დამონი სდუმდა, სტუმარს კი ენა არ
გაუჩერებია.

შობელი ვარო, კოლმეურნეობის
შოფრად ვმუშაობო. ქვევრები მაქვსო
გასაყიდად წამოღებული. მამაჩემი ძვე-
ლი მექვევრეა და არ იშლის თავისას,
თორემ გაკეთებდად და წამოღებად არ
ლირს ახლა ეს საქმეო. მე ვოქვი, გავუ-
ყიდი ბერაკაცს ერთ-ორ ქვევრს-მეთქი,
მაგრამ სულ ტყვილად დავალამე ხა-
შურში გუშინო. სადაა ქვევრის მყიდ-
ველი. ვინდა ყრის ახლა ქვევრებს. ფა-
სიკ კი არ უკითხავს არავისო. გამოპა-
რული ვარო, ჩვენი თავმჯდომარე (ერ-
თი თავქარიანი კაცია), იბღღენის ახლა
თმა-წვერს, ალბათ, ჩემს ძებნაშიო.
სად მქონდა ამის დრო, მაგრამ მოხუცი
კაცის ამბავი მოგეხსენება, მოპყვება
წყუწყუნს, არაფრად არ მიგაჩნევარ, თავ-
კერძა კაცი ხარ, ამხელა ამავს წყალში
მიყრიო. წუხელის ღამის თორმეტ სა-
ათზე გადმოვედი ხაშურიდანო. ადრე
შემეძლო წამოსვლა, მაგრამ გზაზე ინ-
სპექცია დამიჭერდა, არც საგზური
მაქვს გამოწერილი და არც ქვევრების
საბუთი მაქვს რამეო. ჩემნაირი კაცი
აღდგომაა ახლა ინსპექტორისთვის,
ერთ ას მანეთს ისე ამაფცქენის, რომ
სიტყვას არ შემაბრუნებინებსო. გომის
გადასასვლელით წამოვედიო, გორისას-
თან წავეძინე ერთი საათი, თვარა
მეტი თვალი არ მომიხუქავსო. ამ
თქვენს სოფელში ადრინადად იმიტომ
შემოვედი, რომ სანამ ხალხი ყანაში გა-
იკრიფებოდეს, ეგება ერთი-ორი ქვევ-
რი მაინც გავყიდოვო. სამი ქვევრი
მაქვს წამოღებული. შვიდ-შვიდ კოკი-
ნებია, ისეთებია, მამა შეილს არ დაუ-
თმობსო, ხუთი თითის დადება მარტო
კედლის სისქე აქვთო. ქვევრის მოხელ-
ეა მამაჩემი და ველირ ძვგენენს, თვარა

მე მილიონი რომ მომცე, ამის გამყეთებელი არ ვარო. რაც იმას თიხის ზეღვა და ჩარხის ტრიალი ჭირდება, სად მაქვს დასაწყვეტი მკლავებიო. ახირებული მამა მყავს, თორემ ორი რეისი ხრემის ფული ღირს თითო ქვევრი, მეტი კი არაო. თუ გნებავთ ქვევრი, აგერ მოტანილი მაქვს ბარელამო. ამ ზარალის ფულს გამოგიბრით და რაც მეტი იქნება, გადამიხადეთ, ჩამოვიღოთ ბარემო. უმადლესი ქვევრებია, სამ შვილს გეფიცები, კაცული შველიძის ქვევრი მთელს იმერეთში ცნობილიაო.

სიღამონი არც ახლა გაეპასუხა. მეურნე კაცისთვის ამდილანდელი მარცხი ასე ადვილი მოსანელეებელი არ იყო. გულს ურევდა ამ უხვირო შოფრის გაუთავებელი ლაქლაქი. „არც ამის მოხმარება მინდა და არც დანახვა, რას მეჩხირება თვალში, ჩაიგდოს მუცელში ენა და გაუტეოს თავის გზასო“.

ნერგები სარებს მიაშვარეს, ეზო სახელდახლოდ შემოღობეს და საქმეს რომ შორჩნენ, ხელების ფერთხვით და აშკარა გაგულისებით უპასუხა სიღამონ ხერხაძემ მექვევრე შველიძის ვაჟის წესდანდელ შეკითხვას:

— რათ მინდა ქვევრი?! რა ჩავასხა შით! — მეტი არაფერი უთქვამს, წალდი და ნამგალი ერთმანეთს გაუხვ-გამოუსვა და აივანზე ააბიჯა.

შოფერი კარგა ხანს იდგა ეზოში. სიღამონის გამოსვლას საშველი რომ არ დაადგა, ჭიშკარი ფრთხილად გაიხურა და მანქანას მიაშურა. ძრავი რომ აათუხთუხა, კიდევ ერთხელ გაიხედა აივნისაკენ, ერთხანს ამაოდ ელოდა მასპინძელს, მერე ნელ-ნელა დაძრა მანქანა და მონაცრისფრო ბული გაიყოლია.

სიღამონმა ჭადი და ყველი წაიტეხა, თიხის დიდი ჯამი წყალღვინით გაავსო, დალია, იმერული ქუდი შუბლზე აიკეცა, შარვალ-ხალათი ჩაიცვა და ეზოში ჩამოვიდა. კიბის ქვევიდან ცელი გამოიტანა, კარგა ხანს ლესა ქლიბით და მხარზე ცელგადებული ჭიშკარამდე რომ

მივიდა, სათიბში წასვლა უნებურად ლოოდ გადაფიქრებული ჰქონდა. „მოვიშალე ნერგებზე. სულ ერთია თიხვას გულს ველარ დაეუღებ დღესო. ბადეს ავიცილებ და მდინარეზე ჩავალ. წუხელის მთებში გრგვინავდა, იწვიმებდა კიდევ, ეგების ჩამოპყვა თევზიო“. ცელი კახაბლის გამხმარ ტოტზე დაპოდა, სამხადის სხვენიდან რეზინის ჩექმები ჩამოიღო, ძველი, გაუქმებული საწნახელიდან ბადე ამოათრია, კონდარზე გაშალა, რათა შლამ-ლორდის მიერ დაწყვეტილი ადგილები ძაფით ამოეეცმსა.

სოფლის ბოლოში, ნაკლოვართან ჩაუხვია და მდინარეზე რომ ჩადიოდა, მანქანა შენიშნა, მძლოლს ძარასთვის ბრეზენტი აეხადა, გზის პირას თავდაღმართში ისე გაეჩერებინა, რომ გამგლევი უსათუოდ ქვევრებს დაინახავდა. თვითონ ცაცხვის ჩრდილში მიწოლილიყო და მუშტარს ელოდა.

* * *

ისე შემოეფიქვნა დღე ხელში, არ გაუგია.

ლაქამებში ღამემ რომ დაიბუდა, მაშინ გაახსენდა, რომ მთელი დღის მშობრივი იყო.

ლილებიანად დამბალ-დასველებული ამოვიდა წყლიდან, ჩექმები გაიხადა, და წყალი გადმოდგარა, შარვალი ტანზევე გაიწურა, ბადე დაფერთხა, მხარზე გადაიგდო და აღმართს შეუყვია.

რა შორს წამოსულა, ამ ჩამოტეხილში მაინც რადამ ჩამოიყვანა. ამ მეჩხერზე რა გააჩერებს თევზს. ახლა თაღას ნასახლარზე აუხვევს და ნაგენახარზე ბლიკს აპყვება, ასე უფრო ახლოა სახლამდე.

ქარაფზე რომ ამობობლდა და ბილიკი მოძებნა, მუხლებს ცოტა ქარი ამოადებინა, ბადეს მხარი შეუნაცვლა და უკან, ნაკლოარისაკენ წამოვიდა.

„ასე მძიმეა ვითომ ეს ბადე და ოციოდენ წვერა, მონადირის დაჩვრეტელ ხანთაში რომ ხვანცალებენ? ამ მუხლებს

რალა წისქვილის ქვა მოეკიდა, ძლივს რომ მივათრევ? არა, არა ვბერდები ნამდვილად, თავს არ ვუტყდები, თორემ ვბერდები. რა იყო აბა, რა ამბავი დავათვი ორი ძირი ნერგისთვის ამ დილით იმ კაცს. იფიქრებდა, ვინაა ეს დამთხვეულიო. რა ჰქნა ნეტავი, ვაყოდა? გამიგონია? ვინ იყიდდა ქვევრს ჩვენს სოფელში. სადაა ქვევრში ჩასახამი ღვინო. ხელში გაქულითავენ ყურძენს. ქაჭამ და წყალ-შაქარმა დაწამლა ხალხი. ამდენ ხანს რას მოუცდიდა, წასულია ალბათ, წავიდოდა, არ უნდა ამას ლაპარაკი“.

სერზე შემდგარს სიხარულისაგან გული აუტოკდა, მანქანის ფარები გაღმა, ჩლაიძის ალვის ხეებს ურტყამდნენ შუქს. შოფერი ძარაზე ასულიყო და ბრეზენტს ჰიშავდა.

სიღამონმა ფეხს აუჩქარა, სანამ ჩავალწევდე, არ გამასწროსო.

— საღამო მშვიდობისა!

მექვევრის ვაჟმა ჩამოხედა და ხელი აუწია.

— იცოცხლე.

— რა ჰქენი?

შოფერი გადმოხტა, კაბინის კარი გამოაღო და ჩერით ხელები გაიწმინდა.

— ვერაფერი, სადაა ქვევრის მუშტარი!

— ხომ გითხარი. — სიღამონმა მხრიდან ბადე ჩამოიღო და ხელში ისე დაიჭირა, რომ ტყვიის გირჩები ბლახს ეხებოდა.

— არის რამე? — შოფერმა ბადეზე ანიშნა,

— ცოტა, რაცა. იმდენი სადაა, რომ იყო. მარა მაინც დავიჭირე პირის გასასველებელი რალაცა. წამლავენ, რომ არ წამლავენ, ქე იქნება. რას იზამ აბა ახლა?

— რა ვქნა, თავს ზევით ძალა არაა. — შოფერმა გაღიმა — წავალ ახლა, ასე, აღმა შევეყვები, ამაღამ ჰალაში გა-

ვათვე დამეს, ყვირილას ჰიროს. თუ ხვალ შუადღემდე ვერაფერი გავაწყე, მეტი მე აღარ მცალია. ჩავუტან ამ ქვევრებს მამაჩემს უკან და რავარცხა უნდა, ისე ჰქნას.

— რას ჰქვია ჰალაში ვათვე, ამოწყვეტილები კი არ ვართ. — სიღამონ ბერხაძემ ბადე ძარაზე მოისროლა და კაბინის კარი გამოაღო.

— მაღლობელი ვარ, ჩემო ბიძია, მარა არ ეწყობა ჩემს საქმეს ეს ამბავი. ხვალ შუადღემდე რალაც უნდა ვიღონო.

— დაჯექი, დაჯექი, ნუ გამამწარებ, მეორეჯერ. აგერ ამ თევზს შევაწვევინებ ოჯახობას. ვივანშმებთ და წახვალ შენს გზაზე, აბა რას იზამ. კი არავინ დაგაკეებს ძალით.

ისე კატეგორიულად იყო ნათქვამი, რომ შოფერი მიხვდა, ახლა აქ თავპატივის გაღების ადგილი არ იყო.

...შუა ღამე კარგა ხნის გადასული იყო, თამიღამ საყოვლათწმინდო რომ დალია და სუფრა დამთავრებულად გამოაცხადა.

სტუმარს სასტუმრო ოთახში გაუშალეს ლოგინი, მაგრამ იუარა; თუ შეიძლება აივანზე დავიძინებ, მიჩვეული ვარო. მთვრალი იყო, მაგრამ იმის აზრი კი ჰქონდა, აივანზე დავწევი, ასე აჯობებს, ნამეტანი დავლიე და არ შევარცხვე ჩემს მასპინძლებთანო.

ბოლო სიმღერა ბერხაძემ და შევლიძემ აივანზე თქვეს ხელიხელგადახვეულებმა. მათ სიმღერას ეტყობოდა, ფხიზლები რომ ყოფილიყვნენ, თქვენს მოსაწონს ვერც მაშინ იმღერებდნენ.

.. დილაუთენია გაბურბუსალებული სიღამონი აივანზე რომ გამოვიდა, სახტად დარჩა: სტუმრის საწოლი ალაგებული იყო, ჰიშკართან მანქანა აღარ იდგა, ეს კიდევ არაფერი — მსხლის ძირში, კოინდარზე უღამაზესი, ნარინჯისფერი, შვიდკოკიანი ქვევრი ეგდო.

„მნათობის“ რედაქცია ულოცავს საპროტა ჯიჟინის ქალვას
დიდ ღღესასწაულს — 8 მარტს!
შურნალის ამ ნომერში ვამკვენებთ ქართული მწერალი ქა-
ლებს ნაწარმოებებს.

მა მამზვარინი

მსოვნა გულისადრე

ჩემი გული პატარაა, და ფერი აქვს თითქოს მარწყვის;
სხვისი ხითბო სითბოდ უჩანს,
სხვისი ცრემლი ცრემლად აწვიშს.
მაგრამ, მაგრამ ასე ნაწი, ზოგჯერ ხდება
ძლიერ ფიცხი,
სიყვარული, ხიბუღილი, შურისგებაც
კარგად იცის!
ხშირად ვფიქრობ: გულო, გულის კვალობაზე
იარ, იარ,
სხვა ვერავინ ვერ გამიგებს ჩემთა ფიქრთა
თანაზიარს.
შენ მალღდები, გულო, ჩემში და არავის
არ ეცნობ, არა,
ეს ხომ ვიცი რა ხარ, გულო, ცხოვრებისთვის
ესეც კმარა!
ნუ ინდომებ, რომ აქციო ოქროს მარცვლად
მწვანე შვრია,
გულო, გულად დარჩი მაინც
სიყვარულშიც, მტრობაშიაც...
გამაღვივე, გამალაღე პატარაო ასე, ჩემო,
სხვისი ცუდი თუ ინდომო, გულობა არ დაიჩემო.
შემახვედრე დილას მუდამ სიკეთით და
სხივით საფესე,
ამტკივდი და ამატირე ხვალაც ასე,
ხვალაც ასე!

ოცნებით დაშვარს შვეხვერონი

განა ჩემი სევდა მთის წყალაია,
განა შენი ნახვა მენატრება!
მე ჩემი ბუნება მიხარია
და მიტომ ფიქრებიც მემატება.

ოცნებით ლაგვარდს შევცქეროდი,
ცაზე მეხატება ვგ თვალები,
განა შენი ნატვრა მიმატოვებს?!
თუ რისთვის, სადღაც მემალები.

მე მთებიც, ველებიც დავიარე,
გულში მზე ჩაღვრილა ჩანჩქერივით,
მე შენი ხიყვარულით დავიღალე,
მზით მოვლუვარე წყაროს მოფერებით.

გინდა გავიფინო, ყინულად დავდნები
ცრემლად დაგედვრები, თუ მზით დავიწვები,
ამ მთებში დაპჭრიან წინაპართ ლანდები,
ხამშობლო უფვარდათ თავდავიწყებით.

და დანგრეული ტაძრები — ბრალაია,
თუ დაღუწილი ხმლები და ხელები,
ჩურჩულით გვეტყვიან, რომ წლები გარბიან,
იბრძოდნენ, არ ეღიროსათ ჟილდო, არც მედღები.

და ჟილდო — ეს მთები, ეს ტყე და ველები
ჩვენთვის შეინახეს, ასე აამწვანეს,
ასე ჩამოღინდა ამ წყაროს ცრემლები,
რომ ჩვენც მოვინათლოთ, ვიყოთ წმინდა ასე...

ფფიცაგ კაგეასიონი, მე არ დაგეუფმი,
კიდევ აწმალდებო, კოდც ავენთები,
მხოლოდ ჩვენი ღიწით, მხოლოდ ჩვენი ვრით
და მუდამ ვიწნები ასე მშვენიერი.

და ჩვენც საკეთილთვის და შეგობრობისთვის
ვთვსოთ და ვაპაროთ ვარდი და იანი,
გოყვარდეთ, ვუღლიდეთ და ვენდოთ ერთმანეთს
გახსოვდეთ! ვინ? ია მაჭავარაიანი.

სინათლე მგზს სამხრეთში

უფრცხნი და უნათლესი
 ცა სხივებით იფურება.
 გადმოდინდეს დროა ლექსიც,
 ხიფოცხლედ და სიმღერებად.
 გადახედვ: სივრცე ბნელი
 რა სინათლით ანთებულა,
 დგას ბელადი აწედილ ხელით
 და უკრთება ფერი ბურანს.
 მისი მშურა მტკვარს არ აცდა,
 მშვიდად ისმენს ხმაურს დიადს,
 ლენინის თვალს ატკალასთან
 დამე შუქით გაუდენია.
 ფრიალებენ ელვის ფრთები,
 თავს იყრიან ზვირთნი ერთად,
 ჩქრიალებენ ჩანჩქერები
 და ტალღები მდინარეთა.
 რა ვიფავეთ ჟურაც გუმინ,
 ის ხმა, განა უკმაღ გვესმია?!

ატკალიდან დაძრულ შუქში
 მხრებს იმალღებს ენგურკესი.
 ჩაიბუდა სულში ღუნამ
 ალალ გულის გაბურებით,
 ჩვენ გვახარებს ის, რომ ჩვენაც
 ვართ სინათლის მსახურები.
 ჩვენი ღონით ველ-მინდვრებში
 ქვად ნაყარი ბულტიც მოღბა,
 ჩვენ ვათენებთ დილას ბნელში
 და ვაბრუნებთ ქვეყნის ბორბალს.
 ოქროდ ადგას სახლს და ოდას
 სხვა ჩახჩახი, სხვა სიაღვ,
 და რამდენი ჭრაქიც გვერნდა,
 დღეს იმდენი მზე ბრიალებს.
 გვბიბლაგს ცინცხალ დილის უმში.
 ლამემ გზები ვუღარ თვლოს,
 მილიონი ლამპრით ხელში
 სინათლედ დგას ხაჭირთფლო.

მანა სხმოკია

გზაგადასული და ნაპირგაყოფანი გაგვში

ბავშვი მარტოა დიდ ბინაში,

გარეთ მაისმა

კვლავ თბილისურად

საგანგაშო დასცა ყიფინა,

ფერმკრთალ სახეზე წამწამების ჩრდილქვეშ თვალებმა
 ეშმაკუნების სიმორეში დიდხანს იძინა.

ახლა უხმოზენ, მიშალულნი მწვანე ფოთლებში,

მადლიან თქემში, ოქროსფერი ზადის ბზინვაში,

იასამნებზეც დაუდასეს ნავარდისათვის

და ამოიღეს პაწაწინა გული მიზანში.

მეგობრის ზარმაც ტელეფონით შემოურეკა,

როგორც გვორცედა ჩვენ ოდესღაც ტრამვაის ზარი,

და დასუსტებულ ნასწეულზე პატარა სხეულს

ერგო სულსისთვის სისარჯლის თეთრი ტაძარი...

ქერათმიანი, თვალყუქუნა ატლასის სახე
ფანჯრის ჩარჩოში — ვით ციხეში მზეთუნახავი,
უსიტყვოდ აძლევს პასუხს ტოლთა შეხშიანებას
უზოდან — სიღრმე
ბავშვის სულის
დაუნახავი.

სმებებრის სავაჟო

აი, აქ, ამ ადგილას, სექტემბრის საღამოს
შემომხვედი ისეთი გულთბილი ღიმილით,
ყვითელში, რომელშიც უგონოდ მოწონდი,
მოხვედი, რომელიც უღმერთოდ მიყვარდი!

ცხელი აღსარება, დაღვრილი ქუჩებში,
შესმენილ ვედრებად შენგან შენდობილი!
ტანტზე დედოფლურად იჯდა სიყვარული,
მე ვკრეფდი მარგალიტს, შენს წინ დამსობილი.

საკმეველის კვამლივით ტანზე წეგმოდა
შენგან მონაბერი ხიფს მეცხუნვარება,
შენს სულს გვირგვინოსანს, სულს შენსას ოქროსფერს,
ამკობდა მადლივით წმინდა მღვლეარება!

ის თავბრუდამხვევი შენი ხიაბლოფი!
წადილი იწვოდა, წერას აყოლილი!
სუნთქავდა ალერსით თვალთა მწურვალება
და შენი ქოჩორი, შუბლზე ჩამოშლილი.

ხმა შენი ყურებში — მთვრალი მაჭარივით
მიდუღდა — ჰაერის მესმოდა სიცილი!
შენით შემწყვდარიყო ქვეყნის არსებობა,
და მაგ შეხს მკლავებში მინდოდა სიკვდილი!

ჭავდა დღუბასწაულს ჩემი დამარცხება!
ზეციხეცენ მიქროდა ფოთლების გალობა;
გულში მისუტებდა შენი თანაგრძნობა,
და შენი უარი, ნაზი, ვით თანხმობა!

მ. ნუ იხაჟიან!

ხანძარი შენი გამოჩენის
ბრიალებს ისევე!

თუმცა ვერ ხედავ ჩემს სახეზე შენ მის ანარეკლს.
წარმოიდგინე, მე არ ვნატრობ იმ მყუდროებას,
როცა დროება ჩემს სიყვარულს გადააბურებს.

გონებამ შენმა სულ უჩემოდ ვერ გაძლო მაინც,
 მაღალ ლარნაკში დღეს ინათა ისევ იელმა,
 მამ, რად ამბობენ, თითქოს ტრფობა სდევდეს „ჯამთა ცვლას“,
 რატომ ამბობენ, ძველებურად აღარ მიყვარხარ?
 მრავალი დილა მოგონებად დაგათენდება,
 როს სული ჩემი შენს სარკმელთან ყვითლად იყივლებს;
 და თუ ოდესმე დიდხანს, დიდხანს ვეღარ მიხილავ,
 სულ ნუ დამკარგავ, სამუდამოდ ნუ დამივიწყებ!
 ქორბუდა თმებში გაზაფხულმა კვლავაც ისარა —
 თვთრმოსილ მხრებზე ნუშის ტოტი გადმოიყარა.
 მამ, ნუ იტყვიან, პოეზია კვდება ოდესმე,
 ო, ნუ იტყვიან, ძველებურად
 აღარ მიყვარხარ!

გ ე ზ ა

მონვედ ყვილიზე
 ყვითელ აპრილის!
 ტკივილად დატკბი მძიმე ცისკრებზე...
 ზამთრით დამაზრალ ხის ტოტებიდან
 უსუსურ ბარტყად გამოიხსენი.

ოყავ — სიწითლე
 გარეჯის მთების —
 ზაფხულის დანდვს გადაქვევლი,
 თვალები გქონდა — ერთ აღსარების,
 და ერთადერთი შეყვარებულას...

მე მოგელოდი, —
 ვით ურჩ საყვარელს;
 კლდოვან მეტეხთან ჩემად გახსენე...
 და გორგასალა, გაცოცხლებულმა,
 ამიტაცა და შემისვა ცხენზე!..

მე შეგ კავშიან
 გიშრის მძივებად
 მადლობის ნიშნად ისევ ავისხამ,
 რადგან მსგავსია შებვედრა შენთან
 ულამაზესი პემანისა!..

ყინვართა ზეგად
 რამ მოგიყვანა! —
 თვით სიყვარულის დამაძლეველად.
 ჭართულ ჩუქურთმად გეხატა შუბლზე
 ნარინჯისფერი ცის აღმადრენა!

მოდე —
 მაშინაც,
 ჩემს სასთუმალთან,
 როცა სიკვდილში
 ღრუბლად ვიშეები!...
 და განვქარდები, უჩინარკმნილი,
 შენს მარადიულ სივარდისფერში...

ზამთრის საღებავი

გვირილობაზე
 მოთქვამს ყვითლად
 რკალი გვირგვინის,
 სიწითლით სკდება რქები ირმის
 ყვირილობაზე...
 შემოდგომაზე სისხლი ხდება ფერის ყვითელის,

ხმაურობს წითლად გაზაფხულის დილის მოსვლაზე...

ნეტავ გაგუძლოთ გვირილების ყაყაღოფრობას,
 როცა აპრილი წაჭრილ ჭადრებს
 კვირტებს უშრავლებს;
 რქაწითელივით ენთოს სევდა შემოდგომისა,
 და შეგვჩრქეს ძალა, ძალა...
 მყვირალ გაზაფხულამდე!

ბელა ზალვაშვილი

ქინვალთან არაგვი

ვინვალთან არაგვი — ლომი გალიაში,
 ვაიმე, ლომი და გალია?!.
 სჯობს მოკვდეს ვატყავი თუ ვინმეს წინაშე
 ტყვევქმნილა და... შესაბრალოა.

მაგრამ თუ ტყვეობა მზრდელინავე ლომისა
 სინათლის მიზეზიც კი ხდება...
 ტყვეობას ამნაირს შევებდები ნდომითა
 და ჩავთვლი არსთ-არსების ნებად.

ღ ა მ ე ნ ა ნ ე ბ ა

მზე მეტ სითბოს და სინათლეს ბარდნის,
 ფერადოვნებას აჩენს მაისი,
 და მეჩვენება აღარ მაქვს დარდი,
 არავისი და არარაისი.
 გადავიზამთრე. არემიდამომ
 გამიბატონა ხახხასა მწვანე,
 და სარდიონის ფერით მდიდარმა
 ყვავილმა ცეცხლი წაქიდა ყანებს.
 ამ სიმწვანით და სულში უშქარი
 ჩიტბატონებით აფრთოვანება
 ახლა ვიდაცას თუ არ ვუთხარი,
 მერე... ძალიან დამენანება.
 დამენანება, ამოხშიანი,
 გულში ნამღერი ოდა მაისის
 თუ არ გავხადე თანაზიარი,
 არავისი და არარაისი.

პოეტი რა ძნელია...

პოეტი, რა ადვილია ლექსების წერა,
 როცა ამ დემონის არ დაგდევს მხერა.

პოეტი, რა ძნელია ლექსების წერა, —
 თუ გრძნობ ამ გრძნეულის გამჭოლავ მხერას,

წამით ჩამითრია ლექსმა და... წამილო
 და ყურში ჩამესმა: ლექსსა წერ ძამიკო?!

ბ ა ნ შ ო რ ი ე ბ ა

თქვენ ღრმად დაფიქრდით, მეტიხმეტად დაფიქრდით
 ერთხანს,

დაფიქრება კი სიყვარულის დიდი მტერია...
 ტრფობას, მახარე, ძალზე მოკლე დღე უწერია,
 იქ, სადაც გულზე მოჭარბებით გონება ფეთქავს.

დამძიმებული მიედით ხელში იებით,
 ამჩატებული მომყვებოდა უაზრო ქარი...
 სიმშვიდე, ჩემი ძლიერი და ერთგული ფარი
 უცებ დამისხლტა და... შემომრწა მღვდის ფარი.

ჯების ველურად აწყდებოდა მეტებთან მტკვარი,
 გამოვერიდე... შევეფარე იდუმალ სიონს,
 სიონის კართან ჩამომცილდა ჩერჩეტა ქარი...

საკმეულის სუნი მიმოქონდა სიონში სიონს, —
 ნეტარ დედასთან ვიდევქ ფრთხილი, გაუბჭდავი...
 თეთრ ცხენზე მჯდარი მამშვიდებდა წმინდა მხედარი.

ნ ა ნ ა ლ მ ი ნ ე შ ა მ ა

ს ი მ ლ ე რ ა

მთაო, რა შვირე ყოფილხარ, —
 გადმოგლაზა და მოგაგნო!
 მზეო, რა ხუსტი ყოფილხარ, —
 შევეცილა და თვით მზეობს!
 ზღვაო, — ფირუსად გაქცია,
 ბეჭდად გატარებ თითხეო!..
 მთაო, აქლემად გაქცია,

დაგაჩოქა და გატარა!
 მართლა ყოფილა მიჯნური,
 მართლა სცოდნია გატანა!
 ცაო, შენც უნდა იწამო,
 კვერი დაუკრა ფიცხეო,
 ზღვა აღმასებდა აქცია,
 ბეჭდად გატარებ თითხეო.

ცისარტყელებით მოზატა
შენი მალალი თავანი,
ღმერთივით მონანიეა,
შესხავეთ მხნე და თამამი.

მზეო — ნუ მიწყენ, ბატონო,
შვევეცილა და თვით მზეობს;
ზღვაო, ფირუზად გაქცია,
ბეჭდად გატარებ თითზეო!..

მოდოლინი ქვაბი, ანუ რაღი

ვახტანგ ონიანის „მოდოლინის“ გამო

შევაჩერდი, შევავედრე სული, —
როგორც ვითინს!..
ვერ დავფარე სატკივარი,
ვერ ვიკავებ ქვითინს...

დგას სიცოცხლის დასასრული
და საწყისი მითის...
შევავედრე სული ჩემი
როგორც ლაშხურ ვითინს...

ღ ა გ ე

მე ღამე მიყვარს ოცნება,
გაშაირება მუზასთან....

მე ღამე მიყვარს ფიქრებში
გათეთრებული, ძლეული;
ღმერთამდე ლექსის მიგზავნა,
წუთები საგვს გრძნეული.

მე ღამე მიყვარს მოსმენა
ვარსკვლავთა წყნარი სიმღერის;
შენამდე ფიქრის მოგზავნა,
*შენამდე გაბზა სიმების...

მე ღამე მიყვარს ოცნების
აკინძვა ლექსთა რვეულად,
მე ღამე მიყვარს მთვარეზე
გასეირნება ვულად...

მე ღამე მიყვარს მთვარეზე
გასეირნება ვულად;
დილაზე ნაფიქრ-ნამღერის
აკინძვა ცისფერ რვეულად...

მე ღამე მიყვარს ოცნება
გაშაირება მუზასთან...

ფ ი ქ რ ე ბ ი

ქერწავ და ქერწავ
და მცხ გავეჭვავდი...
ახე დაღლილა ბევრი მოდელი.
ვიდრე ჩემს ნიღაბს
გამოქერწავდე,
შორი ფიქრების
ფარას მოვდენი.
ვიდრე ეგ თიხა
დამუმსგავსება,
მკლავებს ჩამოყვრი
ვითარცა ძეწნა;

და ნერვიული შენი ზელები
შეზინდებამდე ქერწავს
და ქერწავს.
ვიდრე ეგ თიხა
დამემსგავსება,
შავი ფიქრების ფარას
მოვდენი...
— რა ვარ მე შენთვის?
რა ვარ მე შენთვის?!
— მხოლოდ მოდელი?!

მეოთხეანე ბილაზხოლი

ფეხადგმულა

მოთხრობა

ბინდბუნდში ფარების ბრდღვიალით შემოქანდა ავტობუსი სოფელში; სანამ გაჩერდა, უკანა თვალი თბრილში ჩაპკრა, ერთმანეთზე მიაწვინ-მოაწვინა მთვლემარე მგზავრები, ერთი შეჯანჯლარდა და ადგილს დაეკრო.

— დამიჭი, შაქრო! — ხელები გაშალა წინაქარში ჩახერგილ ბარგი-ბარხანზე გადაქცეულმა ქალმა.

— დედაკაცო, შენთვისა მცხელა, ფეხი მომეჭეკეყა, — სიმწრისაგან იმანქუბიდა შაქრო.

— ჰაი, გაიწით, ხალხო...

— კაცო, რას გახილულხარ, ან მიდექან მოდექ..

— შოფერ, უკანა კარი გახსენ, — ყუყანებდნენ მგზავრები და ერთმანეთის კუთის სწავლებლაში ძვრა არა ჰქონდათ.

— ე კობილა მაკლდა? — სიმწრისაგან კეთას იფხანდა ზემოუბნელი გიგოლა.

— მა, გლვიძება არ გინდოდა? შენმა ხვრინვამ ყურები გამომიჭედა, — სავარძელზე გადაიხშორა მძღოლი.

— მეხი კი დაგეცეს, კინლამ ჩაგეხოცა და კიდევ ქილიკობს, — მურმურით ჩადიოდნენ სოფლის მანდილოსნები და ლმერთს მადლობას სწირავდნენ, რაკი მშვიდობით გადარჩნენ.

მძღოლისათვის ასეთი კრიამული უც-

ხო არ იყო, მშვიდად ელოდა ავტობუსის დაცლას.

— თქვენ სოფელს „ფეხადგმულა“ უნდა ერქვას, დედაბუდიანად გზაზე ხართ გაკიდულა, საყვედურზე თუ მიდგა, ზოგი მეცა მკითხეთ, ათგზას ავდი-ჩავდივარ და მგზავრი ვერ გამოვლიე.

— მართალი ხარ, შოფერ! ერთი მგლისკენ, ერთი ცხვრისკენ, ესეც ავტობუსია აშწე კრანი ხომ არ არის! — ბეჭებზე ხელი დაპკრა ანდიამ „კარგად იყავით“, და ხვნეშა-ხვნეშით ჩაბოზდდა.

დაცლილი ავტობუსი სიბნელეში, გაჭრა, აღმა-დაღმა ბილიკებზე შემდგარი მგზავრების კანტი-კუნტი ლაპარაკი კი ერთხანს ფერდობიდან ფერდობზე გადაჰქონდა ნიავს, მალე ისევე ჩაჩუმდა გარემო.

მაკა მდუმარედ მიიჩქაროდა შინისაკენ, ტყვიასავით მოხედა მძღოლის ნათქვამი, კაცის უთქმელი არაფერია, „ფეხადგმულა“ საიდანა მოადგა ენის წვერზეო. ისედაც თვალს ვერ უსწორებდა თანასოფლელებს, სახე ჰალტოს საყველოში ჰქონდა ჩამალული და ამ სიტყვის გაგონებამ ხომ მთლად აური გუნება.

მაკამ ჰიშკარს ფრთხილად შეხსნა ბოქლომი და თვალი დაება კარმიდა-

მოზე. — „ფოთოლიც არ შეარხიეს ხეხილთ“ — ჩაიხურჩულა, ღობეს მიეყრდნო, ბიძის სახლიდან უხვად იფრქვეოდა სინათლე, ვეება ჩრდილები ეფინა ირგვლივ.

— მემდღერი, ჩემო კარმიდამოვ? გული გადაგელია არა, ჩემი მოლოდინით? გაზაფხულზე ალბათ, ავი თვალთ არ ინახებოდით, ისე იყავით დაპენტილი ჩითჩუთა ყვავილებით... განა დამაგიწყდა როგორ შრიალებენ თქვენი ახლად გამობუსკნული ხასხასა ფოთლები. ჭერაც არ დამკარგვია გემო თქვენი დახისლული ქლიავებისა...

საღდაც შაშვმა დაიჭახჭახა, ალებლები შეირხნენ.

— რათ, კუნწულებიანებო, დიდხანს ღლოდით? მერე ჩადვინდით, ჩემს მოლოდინში ჩაჰკნით და ჩიტების მადლიდა მოისხით... შენა, თუთავ? — შემოეხვია მაკა ხეს და მის ძირში მორზე ჩამოჯდა. — არ მოგენატრე შენი ჭინკა გოგო, ვახსოვს წვერზე რომ მოგეკეცოდით ჩაგეკონებოდი და ერთად ვირწყოდით ნიაგქარზე? „არ ჩამოვარდე, გოგოვ“... შიშით ქრებოდა დედა.

„დაეხსენ, უფრო არ წათამამდეს“ — ბუტბუტებდა ჩემი ჰკვიანი მამა. ექ! აღარ არიან და რა გქნა... შენ თვალწინ დალიეს თავისი დღენი.

„დათამ რომ ჩაგჩურჩულა, მიყვარხარო!“ — შეიშრიალა თუთამ. „იმ ბიჭისათვის გაიკალ თავი ქალაქში, იმას გვანაცვალე“.

„ჰოო“... შეჰკვნესა მაკას გულმა, თვალეზი დაენამა. სამი საფეხური აიარა და ახლა ოთახს შესხნა კლიტე.

მძიმე ჰაერი ეცა, შემობრუნდა — განიავდესო.

ღამის სილურჩეში მკრთალად ციავობდა ფილანთქობის დერეფანში ჩამოკონწიალებული ნათურა. რაფებზე კვლავინდებურად ჰყვოდნენ თუნუქის ქილებში პატარძალას პირისფერი ყვავილები. დერეფნის კუთხეში გოლიათი კოკა მიწოლილიყო.

— ჩანს უოჩაღად არიან ფილანთ რძლები ანა და სოფიო! ღმერთმა კა-

რგად ამყოფოს... — ბუტბუტებდა გულში მაკა და უნებურად თვალი მგალობლიანთ ნასახლარისკენ გაექცა. კარგა ხანია შრომით დაფასებული ეს ოჯახი მალაქვერქვეშ ცხოვრობს, გამრავლდა, სოფლის თვალსაჩინო გახდა, მაგრამ მაკას ხსოვნაში ტაძარივით დგას მათი ხუნულა, — სარჩო-საბადებელით ღარიბი, ბინადარებით კი — მალალი და წმინდა. ოჯახის მამა ფრონტზე იყო, დედა წელეზე ფეხსიდგამდა და ვაცრეცილი ჩითის კაბის კალთას აწვდენდა უმწეო კერძას, მზისჩასვლისას კოლმეურნეობის მინდვრებიდან წისქვილში ჩქაროდა, აკვიდებდა თავის უფროს ვაჟს დათას ჩამოფევილ ერთმუჟა ხან ხორბალს, ხან სიმინდს და იმედიანი ეგებებოდა გზაზე მყუჟრებელ წვრილშვილს.

ღარიბის ლუკმა გემრიელიაო — შეილებში არ არჩევდა მაკას დიასახლისი, ჭერ იმას წაუტეხდა ხოლმე სახელდახელოდ თუნუქის ღუმელზე აღანძულ ხშიადს, სანამ რუსწყალში საგულდაგულოდ გაღვრეჭილი ქიქმატი კარტოფილი მოიხარშებოდა...

ჰაწია, გამხდარ ხელებში გორობენ წენიკი კარტოფილები, თან სულს უბერავენ, თან გაფაციცებით ფტკენიან...

— ნეტავ იმ დროს! — ამოიხორა მაკამ და გაფრენილი ბავშვობის მოგონებამ გაიტაცა...

— მოხვედი, გოგო? — ფანჯარა გამოაღეს ბიძაანთა.

— მოვედი, ძალო!

— მერე, შე კი ქალო, მანდ რას უდგეხარ? — შალში გამოეხვია პელო და მახლიშვილთან ვადმოვიდა.

— როგორ მოხდა, ნავსი გატეხე? — პელომ საჩვენებელი და ცერათითებით ტუჩები მოიწმინდა და ოჯახის სტუმარი გადაკოცნა.

— ბარემ ფიქრი სულ აქეთ მაქვს, მაგრამ...

— მაგარი რაღაა, აღარ უნდა მოხედო შენს კარმიდამოს? ამ ფუქის გაქიც შენა ხარ და ქალიც, ეს ამოდენა ხილი ისე შემოდის და ისე იღუპა,

თვალისდამკვრელი არა ხარ, სხვა არა იყოსრა, ცოდნა ხეხილი, ესეც სულ-დგმულია... სანამ მე და ბიძაშენი ცოცხლები ვართ, ამ კარმიდამოს მტრის გულისად არ გავხდით, მაგრამ როდემდე? ცას ხომ არ შევებერდებით? ჩვენი შვილები თავიანთ საქმეს ვერ აუღიან და აბა, იმათ იმედზე... პატრონის ხელი სულ სხვაა.

— აი, პენსიაზე რომ გავალ... — ჩაილაპარაკა მკაემ.

— ჭა, რა დროს შენი პენსიაა, მავას თუ ელოდე... გოგო, რა დაგრჩენია იმ ქალაქში, ჩამოდი ვახარე შენ ჭერქვეშ, ღუთის მადლით, ღმერთმა გიმრავლა ნათესავეები...

— ძალო, არ მინდა სოფლის სალაპარაკო გავხდე, მე ჩემი ცეცხლი მყოფნის, იმათი ნათილა მინდა...

— შენმა შერჩენამ ცუდი გულით არაინ არის, ისევე შენი სიკეთე ალაპარაკებთ, იმ დღეს წყაროზე დედაკაცებს თურმე რაღაცაზე უხსენებინარს, დათას ამოველო მანქანით, წყალი სწყურებია, შეჩერებულა... ყური მოუკრავს, თურმე ისე დაუტატანებია, სულ კუდით ჭვა ასროლინა, „საქმე, საქმეო“ — დასძახა და ყველანი ჭარხლის ამოღებაზე გალალა. დამუქრებია კიდევ ზოგზოგებს, აგრერივად ვეღარც ქალაში იტუნტულებთო... ღმერთმა ვახაროს, რა ვაქაცო დადგა, რა ნათიად ჩაუდგა სოფელს სათავეში. რაც ეგ დადგა საბჭოს თავმჯდომარედ, სული მოვიტოვეთ... ერთი ეგ არის, პირფარი ვერ დავაწერინეთ ცოლის შერთაზე. „ხვალა, ხვალას“ დაგვძახოს.

— ძალო, სკამიც ვერ შეგთავაზეთ!
— ამაღამ ჩემთან წამო, გამოყრუებულ ჭერქვეშ ვერ მოისვენებ, ხვალ მთვალაგამოვალაგოთ და ისრე... — დაწინაურდა პელო.

— კარს ღიად დავტოვებ, განიავდეს — დაჰყვა მკაე, მაგრამ ვერ ეთმობოდა მონატრებული სახლი, სურვილი ეძლეოდა ყველაფრისათვის აღერსით გადაესვა ხელი, ჩაჰკვროდა და ტირი-

ლით მოეოხა გული... უცნაურმა მკაემ ხლის აივანი შემონათებული შექის ნისლში გამოეხვია, თითქოს მიწიდან ამოძვრა მანქანა, უცებ დამუხრუჭდა და ღამისეული სიმყუდროვე ვაქაცის დაბუბუნებამ ააფორიაქა.

— საღამო მშვიდობისა, პელო!

— მშვიდობა ნუ მოგკლებოდეს! კარგია, სახლის გზა გავახსენდა...

— დედაჩემი შემოგჩივის, არა... რა ექნა, პელო ძალო, საქმე მოითხოვს, სოფლის საჭიროებას წინ რა უდგას?

— ღმერთმა ძალა და შეძლება მოგცეს, მაგრამ განა შენ თავად სოფლის წილი არა ხარ!

— აბა, სიტყვაში მე როგორ მოვიგებ, პელო ძალო, დიდ მადლს ისხამ, რომ ამ მიტოვებული სახლის კერას დროდადრო აღებ და სინათლეს უნთებ... მართლა, რასა იქმს ი შენი მზულიშვილი, რაო, აღარ უნდა მოეხედო აქაურობასაო?

— მოხედამს, მა რას იზამს! — ჩაილაპარაკა პელომ და შეეყონდა ფიქრით, მკაე მოვა და პუსუხიც ეს იქნებაო, მაგრამ მკაეს მუხლი მოჰკვეთოდა.

— მაინც სად არის, როგორ მიდის იოლადა...

— ბაგა-ბაღშია ექთანად...

— ი, ბაღი?

— ი ბაღიც თავისთანა ჰყავს...

— მერე? რატომ არ ეტყვი, რომ სადაც არის ჩვენი მეურნეობის ბაგა-ბაღი უნდა გავხსნათ, ჩვენ სოფელს ისეთი რა გაკვირება ადგა თავისი შვილები სხვის კარზე არ ამყოფოს?..

— ენაცვალოს ძალო, მერე იცი რა ოჭროს ხელი აქვს იმან არ გაიხაროს მაგის ცოდვით, — პელომ მოსახვევის წვერით თვალეები ამომიშრაღა.

— ნუ კი ტირი, წაიძ ქალაქ და ჰკუა დაარვი!

პელომ კიდევ გახედა მკაეს გზას, არც ახლა გაუმართლდა იმედი: მოვა და პასუხიც ეს იქნებაო.

— თვითონაც მაგ ჰკუთხუა, ზოგიერ-
თებივით ვარე-ვარე კი არ ვაურბის
თვალი და გული.

— ჰოდა, ეგრე... — საჭეს მიუბრუნ-
და დათა...

— ბიჭო, დათა, დილაზე ხინკალი უს-
და ჩაყარო, ეგების ჩამოგვიარო, ჰა?

— სიტყვა მიაწია პელომ თავმჯდო-
მარეს.

— ჩაყარე! ჩაყარე!..

მანანა აბრამიშვილი

ნახრობი ბელონი

თითო-ორი გაფითრებულ ფოთოლს
თეთრი თელა ძლივს იკაგებს თრთოლვით,
ფიანდაზად ეფინება ქუჩებს
ნება-ნება წამოსული თოვლი.
სადღაც ჩუმად დასჯირნობს ფიქრი,
სადღაც ჩუმად დასჯირნობს უკან,
ვიდაც, ალბათ გაყინული ხელით,
ჩემს საყვარელ მელოდიას უკრავს.

უცნაურად სწყდება ზეცას ფიფქი,
სევდასავით მოფარფატებს ნელა,
ძლივს იკაგებს თითო-ორი ფოთოლს
ძილ-ბურანში გაფრენილი თელა.
ნაცნობ ქანკებს აკყოლია გული,
მწუხრნარევი ნიბურობს ჩემი თრთოლვით,
ფიანდაზად ეფინება ქუჩებს
ნება-ნება წამოსული თოვლი.

გზაბნეული შველივით ვეძებ
ბილიკს, რომელიც წენტან მომიყვანს,
და გული ჩემი ნიაგავს ხოხობს,
შენ რომ თვალების ისრით მოგიკლავს.

ნელა ვერევი სისხამზე ნიავს,
ჰაუ, რა ცაა?! — თითქოს მღეროდეს,
მოვალ, მოგიტან ღიმილის იას,
ოღონდ მინატრე, ოღონდ მელოდე!

გადაგავიწყებ ზამთრის სიაცვს
და გრძნულ თითებს შუბლზე შეგახებ,
მოდი, ლამაზი მითი მიაშე
მიაგულის და ბეჭნუს შესახებ.
ნისლიან კოსკში ტირის ჭუნირი,
ოდესღაც თქმულის მაწვალებს ხიწვი

და ხანთელივით საკუთარ ფიქრის
სევდაგაუმსელ კოცონზე ვიწვი.
შენს ნათელ ბილიკს ბალახი ფარავს,
დადლილს ვერაგინ მოგეშველება,
შენ — მონადირე — ნეკერ მსხვერპლად
და ალბათ მოგკლა დალის მშვენებამ.

ინაზრა რაზე

აპრილი ისევ მოფრინდება ცისფერი ფრთებით,
დაკვიდება ისევ ცაზე ნამგალა მთვარე
და გაიხსნება უძირო ცის კარები ისევ.
აგისრულდება, ოღონდაც კი ინატრე რამე!
აპრილის ქარებს ჩამოკვევბა ფერადი წვიმა
და აფეთქდება სიხარული სიმღერად გულში;
ტყემლის ყვავილთა დაიწყება ლამაზი თოვა,
დაგაეიწყდება, თუკი რამე გეწყინა გუშინ.

ოღონდ გჯეროდეს გაზაფხულის ძალა მარადი
და ნუ მოიწყენ, არ დაგმანო, გახსენ კარები,
აგისრულდება ნატვრა, რადგან ქვეყნად არის მზე
და რადგან ქპრიან კვლავ აპრილის თეთრი ქარები!

იქ, ლურჯ რტობეზე, ბუღბუღები გალობენ ისევ,
მინდვრების თავთან ქათქათებენ თეთრი ალგები,
ჩვენ ისევ მოვალთ, მოვირთვებით თეთრ სამოსელში,
თეთრი ქარების შესახვედრად ისევ დავდგებით.

ცისფერ მინდვრებთან დაიწყება კვლავ გაზაფხული,
იასამნების სურნელებით ითრთოლებს ზეცა,
ჩვენ ისევ მოვალთ თეთრ ალგებთან, თეთრ სამოსელში,
დაველოდებით მზის ამოსვლას და ქართა თეთრთა.

მე მეცვა კაბა მოხასხასე, ფირუზის ფერი,
მუხლზე მწვდებოდა ჭრელი თევზლის გრძელი ტოტკეპი,
ყელს მიმშვენებდა მრავალფერი მძივების წყება
და თავზე შედგა მე გვირგვინი პალმის ფოთლების.
წელზე მეყარა უმავესი, ხუჭუჭი თმის შლილი ტალღები,
ხელს მიმშვენებდა სამაჯური ოქროს და ვერცხლის,
და გაშლილ მკერდზე, მჭახე ფერის მოსასხამს ქვემოთ,
მედო თილიანა, ვინახავდი რომელსაც შენთვის.
მრუმე თვალბში, კუპრის ტბათა მენთო ხანძარი
და უტურფესი ასულები, მშვეენებად მხმობდნენ, —
ქანაანისკენ მინავალნი მზურვალე მზის ქვეშ,
გზად დამასკოში შეეჩერდით ოდეს.

შ ე მ ო ქ მ ე რ ი

იღვა კაცი და ეძებდა ფერებს.
 შორს რიალებდა ქართა ვაება,
 აწეწილ სულში ტიროდა დიდხანს
 დიდი სურვილი და უკვდავება.

იღვა კაცი და ეძებდა ფერებს...

მაცხალა გონაწილი

და ნახნობია ყველაფერი

გავეჭერი სარკმელს...

ქვაფენილი...

ჯიხური...

ხალხი...

აქ, ამ ჯიხურში გაზაფხულზე იებს ყიდიან
 და ნაცნობია ყველაფერი და ახლობელი,
 ვით ეს სურათი, ჩემს საწოლთან რომ მიკიდიდა...
 აგერ ეს ბიჭიც, პო, მე ვიცი, რად ატუწულა,
 ან ამ გოგონას რად ერევა ნაბიჯი ასე,
 ან გუნდას ესვრის, ან მოწიწკნის ღამაზე კიკინებს,
 დააგდებინებს ანდა ჩანთას, წიგნებით სავსეს...
 და მერე გოგო ატირდება სარკის წინ ჩუმად
 და მერე გოგო შეერევა ჩურჩულს და ალერსს,
 დედის მალულად დაითხიპნის შავად წამწამებს
 და საჭურათოდ ქაეც ყოფნით ჩვენ უბნელ ქალებს...
 და მახსენდება, შენ რომ მელნით მითხერიდი ბაფთებს.
 შინა თუ გარეთ აირდილივით ყოველ წუთს მდევდი,
 და სარკმელს ვხურავ, ვით ბავშვობის ღურჯუდიან ალბომს,
 ნუთუ შემშურდა ამ პატარა დიაცის ბედი???

იყო და არა იყო რა

შენ ილიმები და დევისტოლა

მარჯვენას მხრებზე ნუგეშად მომხვევ,

რა დრო გასულა, ჭრელი ხურჯინით

ველარ ამიყვან იქ, შალლა, ხომხელს...

ხომხელის — ზღაპრის ფერადი ქობი,

მკბნერა მზე და კაკლების ჩერო...
 — ბალო, რას ამბობ?! — შემომიწყურები,
 ჩემი ბავშვობა რომ დამაჯერო.
 მე გამოვვქვც შენს ზღაპრებს, პაპა,
 გზად შევეჩერე აესულებს, დგებებს.
 რად არ მახსოვდა?! ღმერთის მორკინალს
 ზღაპარშიც სჯიან, ზღაპრადაც სდგვენ.
 თურმე ცხოვრება ძლიერ ჰგავს ზღაპარს
 და სოფლად დამჩნის ვით ჭინკა — კორი
 გზაჯვარედინზე... ხავსიან ჭვიდან
 გზა ავიჩიე ძნელი და სორი...
 შენ არც კი იცი ჩემი ტყვილი
 და სიმარტოვის მწველი აარა.
 პაპი, რა იცი, ბედის ბორბლებმა
 გულზე რა მწარედ გადამიარა!
 შენ ნუგეშით მომხვევ დღეს ტორს,
 „როგორ შემკრთალხარ, ნამცეცა, როგორ?!
 ზღაპარი მუდამ იწყება ახვ,
 ბოლო კეთილი იქნება, გოგო!“

თამარ დემეტრაშვილი

ალაზნის ველი

ალაზნის ველი...
 ცის ტატინობზე ჩამომჯდარი
 ფერმკრთალი მთვარე...
 კუდიგორის თავს მომცინარე
 ციხკრის ვარსკვლავი...
 მწიფე თავთავის სურნელებით
 გაბრუებული
 ჭრიჭინობულას —
 ღამის კონცერტი,
 ჯერხვების ჩრდილში —
 წყვილთა
 ჩურჩული...

...
 ალაზნის ველი...
 კახეთის ღამე..
 და
 ნათურების მოციმციმე
 მანიაკები...

მე
 ნაცნობ ბალებში კვლავ მივყვები
 ლამაზ თელიანს...
 მომდევნ წლები...
 ჩუმად...
 ნელიად...
 მე ჩემს წარსულთან
 ისევ ვბრუნდები.
 სიყრმის დღეები —
 სად წასულან,
 რომ არ მელიან.

ოლია ზანუაი

რ ე რ ა მ ი ნ ა

„სალუტ-5“-ის ეკიპაჟის წევრებმა, კოსმონავტებმა ბორის ვოლინოვმა და ვიტალი გოლობოვმა მსოფლიოს გადმოსცხეს: „სალამი ყველას, ვინც დედამიწაზეა“.

თავი შინ ჩავთვალეთ პარიზშიც, მოსკოვშიც,
 მიწა ყველასათვის სამშობლო ყოფილა,
 აფრენილთ მიწიდან, მიმაგალთ კოსმოსში
 შესტირა მიწამ და ცად აეფოფინა.

კოსმოსში უმიწოდ დელავს გვიპაჟი,
 მათთვის სამშობლოა აფრიკაც, აზიაც,
 მათ უყვართ სამყარო, მთელი დედამიწა,
 მათ უყვართ ყველა, ვინც დედამიწაზეა.

„სალამი მსოფლიოს, ახლა ჩვენ ვიძინებთ,
 ვიცით, რომ მოგველით, ვიცით, რომ გვნაკლულობთ,
 ჩვენც მიწის დილას და მზიან დღეს ეჩხსენებთ“,
 და მათ გაღვიძებას მსოფლიო ნატრულობს.

„ჩვენ გამოგვეღვიძა, მსოფლიოს მივმართავთ,
 სალამი ყველას, ვინც დედამიწაზეა“,
 ეს იმას მოგვეთხრობს, ეს იმას გვიმარტავს,
 მსოფლიო მშვიდობის უშიშარ ხაზზეა.

მით უნდა

ქალაქ ბაქოს ერთ პროსპექტს თბილისის სხელი დაარქვეს.

ვით ენძელას გაზაფხულის მახარობლად
ბუჩქის ძირას მარტის თოვლქვეშ თავი უჩანს,
მეგობრობის სანიშნოდ და მუწუყებლად
ბაქო ქვედა ჩემს თბილისში ერთ კარგ ქუჩას.

როგორც ჯარა გრძელ ძაფს ართავს მცირე ფთილით,
თაიგულად ძაფი კონაეს ვარდთა რტოებს,
ბაქო თურმე ახალ პროსპექტს არქმევს „თბილისს“
და შვილთათვის მდინარეზე ბოგირს სტოვებს.

მეზობლურ ხმას, გამოძახილს, ჩემგან ნამზირს
სიტყვა ვუთხარ სივყარულის შესაწირად,
„თბილისს“ არქმევს ბაქო თურმე ახალ გამზირს,
ყრმას სახელის სილამაზე ერგოს წილად.

ნათო ფსაველიშვილი

თუშის ძალს

მიდიხარ, ჭრელ-ჭრულა ბაწრებით წინდას ქსოვ,
მიდიხარ, ნელ-ნელა ქსოვ...
იქნებ ვე ბაწარი ფიქრების ძაფია,
მითხარი, ვთხოვ!...

ვის უქსოვ, ვის უქსოვ ამ ლამაზ წინდებს
ლამაზ ფერით რომ რთავ?
იქნება იხსენებ ღხენას, დროს გაყოლილს,
ან მოგნატრებია სხვა?

მიდიხარ, ჭრელ-ჭრულა ძაფებით წინდას ქსოვ,
მიდიხარ, ნელ-ნელა ქსოვ...
ვინ იცის, შენს სულში ამ წინდის ძაფებით
რა განცდა მოქსოვა დრომ?

ღამისუბრადა გაყვანილი

დამწიფებულა მაცვალი,
გადმოკიდულა შეადა,
ნეტავი მართლა მწიფეა,
თუ დარდით არის ავადა?

ნ ვ ი მ ა

წვიმს, რა ხანია, წვიმს,
ნისლი მისველებს სიმს
და, რა ხანია, ცრემლი
სდის კლდეთა ჰმაყ სიმს.

წვიმს, მეც ნალექი მმოხავს,
მზეს ვეძებ მგზავრი მიწის,
ზეცა თუ ხედავს რამეს...
მიწამ მადლიც თუ იცის...

წვიმს, ზეცა ტირის რაზე,
ან მიწა თხრავს რისთვის?
— ვინ იცის, წვიმით ზეცა
მიწას უკვება ამბავს,

ვინ იცის, წვიმის კიბით
ზეცა ჩამოდის დაბლა,
ან მიწა წვიმის ქსელით
სათქმელს რაიმეს ბლანდავს.

მარიანე ქავთარაძე

ნ ი ნ ა მ უ რ ი

ო, წიწამურო,
რა დარდს ამიშლი,
რა უნაპირო სევდის
ფსკერი ხარ,
შენ ხარ სიკვდილი
დიადი აზრის,
დიდი სიცოცხლის
მკვდარი მტვერი ხარ.
ცოდვილ მიწაზე,
რა უნდა იებს,
რა უნდა იებს
ანდა ენაქლებს.
ეს საშინელი
სისხლის ბილიკი,
შენს გზას,
ისედაც ძლიერ აძნელებს
ო, წიწამურო,
საშინელ ცოდვას,

ეს ობელისკი გააძლიერებს...
მაგრამ რას ვამბობ,
იქნებ გაბრალებ,
იქნებ არა ხარ,
მიზეზი მისი,
იქნებ დალილ მგზავრს,
თავს შეაბრალებ,
რადგან გბრალებდა
სიმუხთლუ სხვისი...
მაგრამ აქ ასდა
ის დიდი ცოდვა,
და აღგებუდა
ობელისკად შენ,
ეტლი მოსწყდება
სისხლიან ბილიკს,
საგურამოსკენ,
საგურამოსკენ...

გულნარა ხოთაშვილი

პაპარა შინიში

სახლის წინ, პატარა, ტიროდა ტირიფი:
— შემატეხეო, უხეზად ტოტი,
მწვანე ცრემლებად გადმოსკდა ტკივილი
და შემეპარა ფესვებში შფოთი...
ამდენი კენესა და ცრემლი დამცვივდა,
ცაში და მიწაზე გაიზნა მრავლად...

მზის სხივმა ვარსკვლავად აქცია სისველე,
მძივებად ააბა დაბლიდან მადლა...
ასალი ფიქრით და ბებური ტკივილით
გადიან დღეები, ვეშვები დაღმა...
მივართვე უღელს წუთისოფლისას,
და, დროსთან ერთად, იზრდება დაღლა.

მარისტინე მინჰარაული

* * *

ხელიხელსაგოგმანები
ჩემი მთა,
ტყე და ჭალები!
მისად საცქერლად
მიხარის
ხევსურ ქალს
ორთავ თვალები —

თუკი დასჭირდა სამსხვერპლო,
თუკი
აბღავლდნენ ზარები,
როგორც წყნეთელი მაია,
სიკვდილს
არ დავემალები!

[* * *

ხონჩით მივართვი მარილი,
ბალახიც ქორფა ვურჩიე
ეს უდარდელი ღიმილი
ფრაფრით შემოვიჩვიე;
სიტკბოც მოვხინჯე — სიმწარეც,
ფრც სიმართლის თქმამ ივარგა,

მოვიდა, ერთი დამხედა
და სადღაც გადაიკარგა;
ვით დილის ნამი მზის სხივით
დროთა ქარ-წვიმად ვორთქლდები,
აქამდის მივიწვებული,
ან რაღას დაველოდები.

* * *

ვით მწვემს ფარა,
ეს სიცოცხლე
მხოლოდ შენ ერთს გაბარია,

ტყვიც დამკრან,
სიყვარული
შენი
ფარად მაფარია.

ღმრინი

ეს მე ვგზავნიდი ოთხივე მხარეს
 უბედურების მაუწყებელ სვედიან ბგერებს, —
 იძირებოდა თეთრი ხომალდი,
 რადგანაც მასზე უსომოდ მძიმე ტვირთი იდო —
 ლოდინის ლოდი,
 ჩემივე ნებით მოტანილი დიდი ხნის წინათ,
 როცა ჯერ კიდევ გულარხვინად ვიმეორებდი — ლოდინი-
მეთქი
 და ვერ ვხვდებოდი, რომ ამ სიტყვის მატყუარა სიმსუბუქეს
 ქმნიდა ბოლო „ნი“,
 სიტყვის თავში კი „ლოდი“ იდო — შავი და მძიმე,
 ლოდზე მოკლება არ ეგებოდა,
 არცა მისი დაწალიკება
 და სწორედ მაშინ, როცა აღარ ჩანდა საშველი,
 მე მომეყურა, —
 ვიოლინო ჰყვებოდა რაღაც ცისფერ ამბავს
 სიყვარულის ქვეყანაზე,
 სადაც საგნები მკვეთრ ფერს ჰკარგავენ
 და ხდებიან დაბინდულნი და ჰაეროვანი ,
 ვიოლინომ იცოდა მხოლოდ დასაწყისი ამ სიმღერისა,
 დასასრული კი ვერ ისწავლა, თუ არ ისწავლა,
 აღარ იცოდა
 და სიმღერა სიყვარულის ქვეყანაზე
 რჩებოდა ლამაზ ნაწყვეტივით,
 რომელსაც დიდი სიხარულით ვუბრუნდებოთ ისევ და ისევ...
 მე მომეჩვენა ლოდი ამღერდა,
 თუმცა მას ლოდიც აღარ ეთქმოდა,
 მის შიგნით, უკვე ფრთებს ისწორებდა უმწეო ბარტყი,
 ჟამიდან ჟამზე ისმოდა მისი გულის ცემა
 და წია-წია,
 ხვალ... — მღეროდა თეთრი ხომალდი,
 ხვალ... — მღეროდნენ შურგის ქარი და თეთრი აფრა,
 ხვალ... მღეროდა აფრის ზვეით თეთრი ღრუბელი,
 ჩანდა ნაპირი,
 შენ მოდიოდი სიყვარულო ცხრა მთა იქიდან.

ყ ვ ა ვ ი ლ ე ბ ი

ყვავეილები, ყვავეილები...
ჩუმი მინდვრის პატარძლები,
ხან თამამად აბიჯებენ,
ხან სიმორცხვით
თავმდაბლები,
ჩაიფლიან ჩემს წინ ხელად —
მალღდებიან
ცისარტყელად.
ხან მიძღვნიან გვირგვინებს და
ხანაც უცხოდ რბიან ველად...

აქ ერთმა კაცმა
დატოვა ქალი,
დასთმო ადათი და შიშით, იჭვით,
კარს მომდგარ ნათელს
დაუნსო კარი,
ცა გააყრუა უფონო
ფიფით.
კარდაკარ დადის ბევრი
ჭორი და,
ძლიერი არის ადამის ჯიში,
რომ წყლის ნაყვია ახლა
ყოველი
და მარადია ყივილი სისხლის
აქ ერთმა კაცმა დასტოვა ქალი,
სიტყვა თქვა ესე
დამამსობელი, —
დასთმო ოჯახი, პატარა ბავშვი
და დადგა გრძელი
წვიმის სეზონი.

მოთხრობები

მ ა ბ ი

ბეჯანი ღიღინით ჩამოჰყვა ფერდობს. გადაღედილი პერანგიდან ჯანიანი მკერდი მოუჩანდა. ხუტუტი თმა წარბებსა და საფეთქლებს უფარავდა. ფართო ნაბიჯით დადიოდა ყოველთვის. მზიარული და შრომისმოყვარე, მაგრამ უკვე საკმაოდ მოწიფული, ზოგჯერ თოხს გვერდზე მიაგდებდა და პეპელას გამოვინთებოდა დასაქერად, ხანაც ჩაცუცქედებოდა და ბალახებში ობლად ამოსულ ლამაზ ყვავილს ეფერებოდა.

რალაც უთავბოლო, გაურკვეველი მელოდია ჰქონდა ამოჩემებული. მიდიოდა და ისეთი მონდომებით ღიღინებდა, თითქოს ეს-ესაა გაიგონა და დავიწყებისა ეშინიაო.

სწავლაშიც ვერ აუბა მხარი ტოლამხანაგებს — მეექვსე კლასიდან წიგნი აღარ აუღია ხელში.

ბლავეს ეძახდნენ. ისიც შეეჩვია.

ფერდობი რომ ჩაიარა, შეჩერდა.

თვალეზი დაებრიცა: მთელს სხეულზე უცნაური ცეცხლი წამოენთო — რუში ჩამდგარ ფატის თეძოებამდე აეტანა კაბა. ლამაზი ქალი იყო ფატი. მადლიანი ღმილი ჰქონდა. ერთ ქალად მარტო მისი მკერდი ღირდა. შეცბა ბეჯანი. დასამალი ადგილიც არსად იყო, რომ ჭურღულად დამტკბარიყო ერთხანს. ასე კი სადაცაა შეამჩნევს ფა-

ტი და მერე სირცხვილს სადღა გაეკცეს? არა, სწრაფად უნდა მოშორდეს აქაურობას, თორემ, სხვაც რომ არა იყოს რა, ვინმე შეამჩნევს და მერე რას იტყვიან, — მეზობლის ქალს ჭურღულად უჭერეტაო.

ფეხი ვერ მოიცივალა ადგილიდან. „ნენევ, რა ლამაზია მაგ დალოცვილი!“

ფატი უცებ შეერთა და მიმოიხედა.

— უიმე, ბეჯანავ, შეენ?! — ერთ მხარეს ქამარში ჩაკეცილი კაბა სასწრაფოდ ჩამოუშვა, მაგრამ მეორე მხარე თითქოსდა შეუნიშნავი დარჩა. სანახევროდ ჩამოფარებული კაბიდან შიშველი ბარძაყი უფრო სასურველად ქათქათებდა. ასე შიშველ ქალს პირველად ხედავდა ბეჯანი.

— რას ჩამოგიშვია მამი ჩიჩვირი და მომჩერებინარ ფეზლის ვაცვივით! — წარბები შეკუმუნხა ქალმა. — არ გესმის, კო? ვაი მაქედან!

ვაფი შეერთა. თითქოს გამანთებულ ტანზე ცივი წყალი გადაავლესო. ოფელში გაიხვივითქა. სწრაფად და უხერხულად შებრუნდა და ბარბაცით გააწია, მაგრამ ზურგსლკან სიცილი მოესმა და მუხლები აუთართოლდა.

„ე რა დღეში ჩავვარდი... ვაი, სირცხვილი!“

— ბეჯანი — ქალის ხმაში სითბო შეაგულა ვაჟმა. შედგა. მოხედა.

— მოდი, მოდი აჟ!

ბეჯანი მორცხვად, დამნაშავესავით წარსდგა ქალის წინაშე. ფატის ქათქათა ფეხი მხედველობას უბრმავეებდა და სხეულს უთრთოლებდა.

— რამ შეგაშინა, შე მართლა ბლავ-ვო, — ქალი თითებით შეეხო მის ქოჩორს და ოდნავ აღწეწა, მერე ჭანიანი მკერდი შეათვალიერა და თითქოსდა ახლა იგრძნო მარცხენა თემოს სიშიშველე, სწრაფად ჩამოეშვა კაბა.

ბეჯანმა ძლივს ასწია თავი:

„მაგრამ ისე მაინც რომ ჯობდა?“

— იმ გოდორს ხომ ვერ ამატანი-ნებდი? ძალიან დავიღალე... — ბეჯანმა მხოლოდ ახლა შენიშნა ბალახით სავსე გოდორი.

— აგატანიებ... —

გოდორი კოდმის თავზე შემოდო, მერე ცალი მხარი შეაგდო სამხარულაში და აიტაცა. ქალი თითქმის სირბილით აედევნა უკან.

— ნელა, შე გიგო. — დროდადრო ჩაესმოდა ქალის სულ უფრო და უფრო ალერსიანი ხმა. გოდორი რაა, მთასაც მოიკიდებს ზურგზე და ატარებს. რა კარგი ქალია ფატი!

— ცოტა შეისვენე, კო!

— ეს რაა...

— მაი თოხი მაინც მომე, გიშლის.

— არ მიშლის, ფატი!

და ორივენი სწრაფად მიაბიჯებდნენ აღმართში.

— ოჰ, დავიღალე... მეტი აღარ შემიძლია... — ნაწყვეტ-ნაწყვეტად წარმოსთქვა ქალმა და შეჩერდა. ბეჯანი

შემობრუნდა. ქალი ღრმად სუნთქავდა. შავი თმა სახესა და მხრებზე ჩამოშლოდა. საყინძე გასწოდა, მაღალი მკერდი აღუჩაუდიოდა.

ბეჯანს სახე აელეწა, საფეთქლები აუტრიალდა, გული თითქოსდა შეჩერდა წამით, მერე ერთი ორჯერ შემოაქრა დიდი ზარივით. ტანში გაღვრილმა თბილმა ჩქერმა ნეტარების ბურუსში გახვია. ქალმა შუბლქვემოდა ამოხედა ალექსილ ვაჟს, ალერსიანად შეავლო თვალი და ისევ დახარა წამწამები.

— წავიდეთ ახლა... — თითქმის ჩუჩილით უთხრა.

უბრად აიარეს დარჩენილი მანძილი. გადადგმული ბიენის ქვეშ ფატიმ ხელი შეაშველა გოდორს.

— ბესო ქალაქში წავიდა დილიდან და მე მომიწია ბალახის მოჭრა, — წარბოსთქვა მან.

— აბა, შენ როგორ ამოიტანდი ამხელა გზაზე...

— მაგი თქვი შენ.

— სხვა დროსაც მოგებმარები, შენ დამიძახე ოღონდ...

— კი ბეჯან, კი. წამოდი ახლა. შინ შევიდეთ, ხელ-პირს დაგაბანინებ.

— უხერხული არ არის?..

მაგრამ უბილავმა ძალამ მოსწია და ძალით გადაადგმევინა ნაბიჯი.

...რამდენიმე წუთის შემდეგ სწრაფად გაიღო კარი, ბეჯანი ეზოში გამოვარდა, მაღალი ნახტომით გადაეგლო ღობეს და სიმინდების ტევრს შეერია.

ფატი დაბნეული იდგა ტახტთან. სახეზე უცნაური დიმილი შეჰყინვოდა.

„ბლავვი... ბლავვი ბეჯანი...“

ნ ა ი ლ ე

ნაილე მთიელი გოგონაა. წელს ჩამოიყვანა იგი ბიძამ ქალაქში, რადგან მშობლები გარდაცვლია.

ნაილე მეცხრე კლასში სწავლობს. ზარი დაირეკება და იგი მეათე კლასის საკლასო ოთახის წინ დგას.

ვიცი, მე მელოდება...

დაშინახავს თუ არა, ადვილს მოწყდება და თვალის დახამამებაში გაუჩინარდება. მე მომწონს მისი მალული მზერა.

ვიცქერის, ვიცქერის... თვალს შეასწრებ და ლოყები შეეფაკლება, ვი-

დაცას აეფარება... შემდეგ იქაც ვეღარ ისვენებს და გარბის.

ახლა ყოველთვის მოუთმენლად ველი გაკვეთილების დამთავრებას. მართალი გითხრათ არც მე ვარ ცუდი ბიჭი, ბოლო დროს ხშირად ვიჭერ გოგონების მზერას და ვწითლდები.

ზარი ირეკება. ჩანთას ხელს ვბელებ და დერეფანში გამოვრბივარ. ნაილე მოშორებით დგას. ჩანთისათვის ორივე ხელი ჩაუჭიდა და მთელი ტანით აქეთ-იქეთ არწევს.

პოი, ბიჭო, როგორი ტანი აქვს. არა, როგორ ასწრებს მაინც ასე სწრაფად კლასიდან გამოსვლას? მისკენ მივდივარ, მაგრამ თინიკო მაჩერებს.

თინიკო ჩემი კარის მგზობელია. სულ ხუთბზე სწავლობს, თუმცა კარგი თხაცაა.

— თენგიზ, კინოში წავიდეთ... ნაილეც წამოვა, ხომ წამოხვალ?

ნაილეს ცნობისმოყვარე მზერას ვგრძნობ.

— ვერა, ვერ წამოვალ.

— რატომ?

— ჯერ ერთი, დედისათვის არაფერი მითქვამს, მეორეც, გაკვეთილები როდის-ღა მოვამზადო?

— კარგი, ერთი შენც... ხვალ ხომ კვირაა... ნანამ თქვა, გადასარევი ფილმიო... იტალიური ყოფილა, ნუ გეშინია, ბილეთებს მე ვიყიდი.

— თვითონ ვიყიდი, თუ მინდა!..

— ერთი, რას ეხეწები... თუ უნდა წამოვიდეს! — ვეღარ ითმენს ნაილე.

ჯერ ბილეთებს ვყიდულობ, შემდეგ ნაყინს შევექცევით და შინიდან პური-სა და შაჭრისათვის გამოტანებულ სამანეთიანს ბოლოს ვუღებ.

ღარბაზში შევდივართ. მე თინიკოსა და ნაილეს შუაში ვთავსდები. მალე კინოც იწყება.

აი, იტალიელ პარტიზანს ფაშისტები მისაღვედნენ. პარტიზანი დაღლილია... ძლივს-ღა სუნთქვას...

— ნენეგ, საწყალი! — თანაუგრძნობს ნაილე.

პარტიზანი ერთ-ერთ საღებავში შერბის და კარებს უბრაბუნებს, მას მალავენ.

ნაილე შვებით სუნთქავს.

— შეეცოდათ, გოგო, ხედავ?... დიასახლისი ჭრილობას უხვევს პარტიზანს და თან ალტაცებით უყურებს, მის ლამაზ სახესა და ფართო მკერდს.

— რაცხა, არ მომწონს მე მიი ქალი!

— ექვი ღრღნის ნაილეს.

შუალამისას ქალი სტოვებს მძანარე ქმარს და მიიპარება ოთახიდან.

ნაილეს მოუსვენრობა იპყრობს...

— ახლა, სად მიდის, ცაგ, მაგი... ნენეგ, იმასთან მიდის, ხედავ?

თინიკო ხელს ჰკრავს, გააჩუბდით, მაგრამ ნაილე ვერ მშვიდდება, ლოყები ეფეაკლება... თვალეები არ იციის სად დამალოს.

— უსირცხვილო!.. რას აპირებს, ხედავ?... აჰ, მაგაზე არ იყურება, ქმარი ჰყავს და...

ნაილე თვალეზე ხელს იფარებს, მაგრამ დიდხანს ვერ ძლებს ასე და თითებს შუა იჭყიტება.

— დედა, რას... აჰ, წავიდეთ აქედან! — და სახეალანძელი თინიკოს ეწევა. — სირცხვილია, აგი რას მაყურებინებ!..

მაყურებლების ყურადღებას ვიქცევთ... ზოგი იცინის, ზოგიც აღშფოთებას გამოთქვამს.

— კარგი, ნაილე, რა მოგივიდა, კინოში პირველად ხომ არა ხარ! — საყვედურობს თინიკო.

კადრი იცვლება და ნაილე შვებით სუნთქავს... თუმცა დიდხანს ვერ მშვიდდება.

— იგი რა იყო: ცაგ... რა ნახა ჩემმა თვალეებმა... აჰ!..

ჩემს მზერას ერიდება, სკამის საზურგეს ღრმად მიყრდნობია, მრგვალ მხრებში ჩაურგავს თავი.

— მეტს აღარ ვნახავ ასეთ სურათს!

— ასკვნის იგი.

ღარბაზიდან გამოვდივართ, ნაილე გამოსასვლელშივე ემშვიდობება თინი-

კოს ისე, რომ ჩემსკენ არც იხედება და გარბის.

თინიკო იცინის.

მეც ვიცი და თვალებს არ ვაშორებ ნაილეს ლამაზ ტანს. თინიკო ხელზე ხელს მკიდებს და შინისაკენ გავრბივართ. თვალწინ კი ნაილეს აღმოღებულა სახე მიდგას.

— ხომ კარგი გოგონაა, ნაილე? — მეკითხება თინიკო.

მე ვულგარილ სახეს ვდებდით... — ისე რა, არაფერი მაინცდამაინც!

ვიცი, ხეალ ნაილე აღარ დამელოდება კლასის წინ... შეიძლება არც ზეგ.

შემდეგ კი მაინც მოვა... აუცილებლად მოვა.

მოვა, შემხედავს მალეულად და... გაიქცევა...

შემდეგ ისევ წავალთ კინოში.

0 0 0 0

საავადმყოფოს ეზოში ყვითელი „ქვიგული“ შემოიჭრა, ქირურგიული კორპუსის წინ ნახევარწრე მოხაზა და სადარბაზო კართან დაერქო. კარიდან კისრისტეხით გამოცვივდნენ თეთრხალათიანები, მანქანიდან სისხლით მოთხვრილი ექვსიოდე წლის გოგონა გამოიტანეს, საკაცზე დადეს და საავადმყოფოს დაქარბულებელ ტალანებით გააქანეს. თეთრხალათიანებს სიჩხილით მისდევდა ახალგაზრდა დედა...

თეთრხალათიანებმა დიდხანს ატარეს საკაცე (ყოველ შემთხვევაში, დედას ასე ეჩვენებოდა) შენობის ცივ ლაბირინთებში. ბოლოს ერთ-ერთი ოთახს კარი გაიღო. თეთრხალათიანებმა საკაცე გრძელ მაგიდაზე დადეს, ქალს უნდოდა შესულიყო, მაგრამ მის წინ ცივად გაიჭრიალა მალალი კარის საკისარებმა და ქალის წინ შავად შეღებილ მინაზე თეთრი ასოებით გაიღვრა და მყარად გაჩერდა — „საოპერაციო“.

„ქიროვის ოცდაათიანი შრიფტი“, გაიფიქრა ქალმა და საღებავებისაგან გამოტრული, ალაგ-ალაგ დახეთქილი თითები სასოებით გადაესვა ობრას, დერეფნის თავში ახალი თეთრხალათიანი გამოჩნდა. თავზე ჩაბი ეხურა, რომელიც კიდევ უფრო ამიღებდა. უკან ასისტენტების ამალი მოჰყვებოდა.

ქალს სურდა ეთქვა ექიმისათვის, ჩემი შვილის ბედი, საერთოდ ჩემი ბედი, მთელი ჩემი სიცოცხლე, ყველაფერი ჩემი ამქვეყნად თქვენს მადლიან ხე-

ლებშიაო, კიდევაც მოემზადა სათქმელად, ნაბიჯიც გადადგა მისკენ, მაგრამ ექიმის შთამაგონებელმა თვალებმა, მალალ შუბლზე ღრმა ნაოქმა, მკიდროდ მოკუმულმა ბაგეებმა და შეუცნობელმა შინაგანმა ძალამ გამბედაობა წაართვეს და იმედი შთაბერეს.

ოპერაცია მეტად რთული გამოდგა. დიდხანს და თავგამოდებით მუშაობდა ქირურგი. დროდადრო გოგონას ფერდაკარგული სახისაკენ გააპარებდა თვალებს, თითები კი განუწყვეტლივ მოძრაობდნენ, მოძრაობდნენ... კარს უკან, დერეფანში ადგილს ვეღარ პოულობდა დედა, სტამბის საღებავებით გამოტრულ და დახეთქილ თითებს იკებრდა და უსიტყვოდ, ცრემლების დაძაღუბით გოდებდა და ლოცულობდა...

— მაპატიე, ძვირფასო, — მიმართა სახლში გვიან დაბრუნებულმა ექიმმა შეუღლეს, — ამ საღამოსაც ვერ ვესტუმრეთ შენს ინეზას...

— არაფრის გაგონებაც...

— დღეს ისეთი შემთხვევა მქონდა... ჩვენი დირექტორის ბიჭმა მანქანით გოგონა გაიტანა. ოპერაცია მეტად რთული იყო. ის ბავშვი რომ გარდაცვლილიყო, ჩემი განყოფილების გამგეთ დანიშვნის სიქმე...

მერე მარჯვენა ხელი პიჯაკის ჯიბეში ჩაიყო. კონვერტს წააწყდა. შიგ ოცდახუთმანეთიანი იყო. ახალგაზრდა დედა რომ თრთოლვით ჩაუღო ჯიბეში.

ექიმმა ცერად გაიღიმა და კონვერტი დაუღწევრად მოისროლა მაგიდაზე.

ზარაბ ქართლელი

პაპარა გომონას

ზღაპრის პატარა
ანგელოზო,
ოჭროსთმიანო,
შენი სიწმინდე
დაილოცოს
თეთრფრთებიანი!
ბავშვურ თვალების
ჩველი სითბო
ზღაპრებს მიაშბობს
და ვარსკვლავების
უნაზუესი
შიბლაეს ციალი.

გაიელოს ეამი,
მაგ თვალბში
აელვარდება,
ანკარა ნამი
მთვარის შუქით
შეღებილ სვედის...
ანგელოზი ხარ
და თუ ვინმე
შეგიყვარდება,
მზის ათინათი
იყოს შენი
მღარველი ბედის!

რესპუბლიკის სახალხო არტისტს ნინო კირ-
ვლიძეს.

მრავალ ყვავილებს მოგიტანდი
თაიგულუბად,
თუმც შენი ღირსი
მე ყვავილი არ მეგულუბა!
და ერთადერთი,
ჩემს ედემში რაც მიძებნია,

ის ყვავილია,
ურთხელ, სიზმრად მკერდს რომ გებნია,
მკერდს რომ გებნია —
მწეთუნაბავს მზის სხივის ცრემლად
და სუნთქვა შენი რომ ატკნობდა
შეუბრალებლად!..

გიორგი პაპუაშვილი

ზორეული ციალი

ბულბულის კანცისა

არაგვის ნაპირზე დიდი ფანიატური იყო. ფანიატურამდე ხეივანი მიდიოდა გზა. არაგვის ერისთავებს ოდიოვან უყვარდათ ამ ფანიატურში ნაღიმი და დროსტაქება.

არაგვის გაღმა მუხნარი შრილებდა, საიდანაც ბუღბუღებისა და მრავალნაირ მგალობელთა სტვენა ისმოდა. გამოღვით კი, ფანიატურის მარჯვნივ და მარცხნივ, გაუთავებული ხილნარი იყო: ვაშლის, თუთიისა და გულაბის ტყეები, ჩაბერებული ძვალმწველი კაკლები.

ფანიატურში სულ რამდენიმე კაცი იყო. მათ შორის ქართლის ვეჭილი გივი ამილახვარი, მისი მეუღლე და მათი უფროსი ვაჟიშვილი რევანი. არც მასხინძელთა მხრიდან იუვენერ რიცხვქარბაღი; მეუღლის გარდა, ბევან არაგვის ერისთავს თავისი ბიძაშვილი ოტია და მისი ქალიშვილი ნათია წამოყვანა. ეს მშვენიერი სატყუარა რევანისთვის იყო გამიზნული. არც შემცდარან; როგორც კი რევანმა შესამე თასი გამოცალა, ატენური ღვინო სასიამოვნოდ მოერია, ნათიას თვალღებოვით ვრუანტულად დაუარა ძარღვებში და მის ქორულ გამოხედვას უფრო მეტი ვნება და ურცხოვბა დაეტყო.

— ძალიან მშვენიერი გამხდარა თქვენი ნათია, — ციცილზე წავთი დაასხა ამილახვარის მეუღლემ.

— ღვთის მადლით გოგნი არა შეყვს, — უწომოდ გაუხარდა ოტიას შვილის შექება.

— მართლაც მშვენიერია ჩემი ძმისშვილი, — დაუდასტურა ბევან ერისთავმა, — მაგრამ, გამოვიწია, კარგ ცალს კარგი ცალი უნდა დაუწვეოდეს, ჰეშმარბ ბედნიერებას რომ მოეწი-

ოსო. ეხლანდელ დროში კი ისე გაირყვნენ და წახლდენ ჩვენი ახალგაზრდები, რომ...

— მართალი ბრძანებაა! — კვერი დაუკრა გივი ამილახვარმა და სხვებიც უშალვე დემოწმენ თავის კნევით, — ოღონდ ეს უველაზე რადი ითქმის?..

— ამის თქმასაც ვამიჩებდი. ვისაც ოჯახის საღავეები ჯერ ისეც მაგრად უჭირავს, შეუძლია, უცხო სამოსითაც შეიჭოსოს, მაგრამ წუნეწვეულება ქართული ატაროს.

— გამოვიწია, წოგირით თითარს ათი ცოლი შეყვსო, — გულბურყვილოდ ატიტინდა ნათია, თვალბში რისხვა გამოუერთა და ქვედა, გამობუხებული ტუჩი ისე აუთოთოლდა, როგორც ძმუთა ბავშვს აუთოთოლდება ზოღმე ტირილის დაწვების წინ.

მის ნათქვამზე, უშეტებად კი მისი გულბურყვილოდ განრისხებული სახის მოძრაობაზე უველას საამოვნებით გაეცინა.

— ნუ გეწინია, შვილო! ხანამ ბიძაშენი ცოცხალია, საუზილბაშოდ არ გაავიხდი საქმეს! — ანუგეშა ბევან ერისთავმა.

— ეპ, ჩემო ბევან, ამას წინათ რომ ხამახი ქალიშვილი, ხამახი კაბული და ხამახი კვრივი ქალი გაითხოვეს ურჯულბებანი? — ამოიხარა გივი ამილახვარმა.

— მერე? გაატანეთ?

— მასინჯები აუერჩიე, მაგრამ მბრძანებელს რისხვა შემოეთვალა, ხამოთბის მურბის მსგავსნი უნდა შეგერჩიათ. თავად შემოვალ და უოველვე უფლებას ჩამოგბდიო.

— ხამოთბის მურბის მსგავსიო?

— დიბ... დღემდე არც ვიცოდი, როგორი უნდა უფოილიყო ხამოთბის მურბი, ოტია ბატონის ღაშაში ასული, რომ ასე აბლბს არ შეხილა. აი, სწორედ ასეთ ქალიშვილბს მოითბოვენ უწილბაშებში.

* დასასრული. დასაწყისი იხ. „მნათობი“ № 2.

— დედას ვუტირებ! — წამოსცდა რევას.
ნათიამ დაიმორცხვა, თავი ჩაღუნა, ტუჩი ხელახლა აუცახცახდა და ამ უაღრესად ქაღურმა კრთომამ ერთიორად გაულამაზა სახე.

— ადვილ, შეილო, ხეივანში გაასვირნე ერის-თავის ასულს ჩვენთან მოიწყვეს. — მიმართა ამილახვარმა თავის ვაჟიშვილს და თანაც ერის-თავს გადახედდა, მის უნებურს ზომ არახ ვამბობო.

— ზო, შეილო, ახე აქობებს. საქვეურო ტირ-ზე ლაპარაკი მაგის ნორჩ გულს ვერ გაახარებს. — დაადასტურა ერისთავმა.

* * *

ისინი ხეივანს გაუყვეწნ მდინარისაკენ. მერე მხარი იცვალეს და თბილისში დაბრუნდნენ. იქიდან ისევ არავის ნაპირზე გავიდნენ და დინებას დაჰყვეწნ. წყალგაღმა ატეხილი მუხნარის-დან ბუღბუღებებს სტყენა ისმოდა. ნათიამ თვა-ლები მიანება და რევას მკლავზე მიუყრდნო, — არ მიყვარს უპოვლობა, ხელთ რომ ჩამო-ვარდეს უთუოდ მოკვდავ.

— მოკვდავ?.. როგორ მოკვდავ — გამოტო-ცხლდა რევასი.

— შხამსა და სახსალას დავადღვიენებ, თუ არ დაღვია, დამით როცა დავძინება, მივწვედები ხმალსა და... — ნათიას ნახი ხელი რევასის ხმალს წყეტან, მაგრამ ისევ მალე გაშორდა.

— მისწვლო, ნუ გეშინია... ისე კი ვეჭობ, შენ-მა დარტყმულმა ხმალმა, სიამოვნების გარდა, სხვა რამ აგრძნობინოს ჩემსთანა ვაყვაცს.

— გგონია, არას ავნებს ჩემი დარტყმული?.. შე ისეთი ღონიერი ვარ... გუნებავს, მაშინვეს ზეთობ!

— ღონიერი... ზო-ზო-ზო-ზო-ზო — რევასმა მისი პატარა ხელი მარჯვენა მუწეში მოიჭყია და ოდნავ მოუჭირა.

— ნუ გეშინია, არ შეტკინება, მომიჭირე! რევასმა ოდნავ შეტკინა.

— არც ახლა შეტკია.

კიდევ მოუჭირა.

— ყველაზე ღონიერი მეგონე და ღონე სულ არ გქონია.

— ყველაზე ღონიერი ვარ.

— ახა, მაშ, შეტკინე!

რევასმა თანდათან მოუჭირა და მხოლოდ მა-შინღა შეაჩერა, როცა უკვე კუნწულა ცრემ-ლი გადასცვივდა ნათიას.

— მართალია, შეტკინა, მაგრამ მაინც არ იქ-ნები ყველაზე ღონიერი, — ხელის თითები ძლიერ გააშორა ერთმანეთს ნათიამ.

— ეგ რა მოგსვლია? — შეწუხდა რევასი.

— რატომ მოშაპტრინე ასე ძალიან?

— ეგ არაფერი! ყველაზე ღონიერი მაინც არა ხარ.

— ეგ უბრალოდ მოგიპიტე, თორემ... ჩემზე ღონიერი მხოლოდ მაშინღა.

— კიდევ?
— კიდევ... ვახუშტი ახაშიც შეიძლება იყოს.
— ერეკლე?
— ვინ ერეკლე?
— კახთ ბატონიშვილი.

რევასმა ისე ხშიაღლა გაიცინა, რომ გაღმა მუხნარში ჩიტები შეფრთხილდნენ.

— რას იცინა?.. ვაიშე, როგორ მტკივა! — ხელი გაიქნია ნათიამ და სიყვარულით გაუღი-მა.

— მაგ ტყვილის წამალი ვიცო, მაგრამ... — არა! — ისევ განაგრძო ხელის ქნევა, — თავად დამიამღებ... რად გაიცინე?.. აი, აქ და-სხდეთ! — ანიშნა კუნძულზე.

ჩამოსხდნენ.

— ერეკლე ბატონიშვილი მაშინვე უკეთესად მე-კუთვანს და ერთად ვიზრდებოდით.

— მერე?

— ჩემთან რა სათქმელია?..

— რაო, ჩემთან რა სათქმელიაო? — გული-ანად აკისკისდა ნათია, — ერეკლე ბატონიშვი-ლი შენთან სათქმელი არ არის?

— რა გავიკვირდა?.. ახოვანიცა ვარ იმაზე და ღონიერიც.

— ახოვანი შეიძლება იყო, მაგრამ ღონიერი როგორ იქნები?

— ვარ, მაგრამ არ გსურს, დაიჭრო — რე-ვასმა ახლოს მიიწია, თავისი უხეში თითები ნახად გადაუსვა დაქნილ თითებზე და დაბეჭი-თებით განაგრძო: — აკი გითხარი, ჩემზე ღო-ნიერი მხოლოდ მაშინღა-მეთქი?

— ნეტავი ასე იყოს, მაგრამ ერეკლემ სპარ-სეთი განაჯივარაო და შენ?..

ამახოხმაში რევასმა ხელებში მოიგდო ქალიშ-ვილის ნატკენი ხელის მტვეანი და ფერება და-წულყო:

— ხომ დავიამდა? ცოტათი ხომ მაინც და-გაიამდა?

— კი, დამიამდა. მთლიანად დამიამდა.

— უკეთესი წამალი ვიცო, მაგრამ... — არა! — გასტაცა ხელი სათბიდან.

— ნათია, შენ თუ იცი, ჩვენი მშობლები რას ფიქრობენ?

— არა.

— მათ უნდა, რომ ჩემი თანამოსაყდრე შე-იქმნე.

— ვერ გავიგონე. — ყურებაზედ გაწითლდა ნათია.

— გადაწყვეტილი აქვთ, რომ ქართლის დე-დოფალი გახდეთ.

— დედოფალი?

— რად გყვიარის?

— შენც ვინ იქნება?

— რა თქმა უნდა, მე.

— არ მესმის. — ნათიამ შეპყრობილი ხელი კვლავ გაითავისუფლა და შემკრთალი თავადე-

ბით შეხვდა რევანს, — ასეთ რამეზე არ ზემო-
რობენ!

— არ გეხუმრები. მამანემმა და ბიძაშენმა
უკვე ყველაფერი მოილაპარაკეს.

— მამანემმა?

— მამაშენიც თანახმაა... ქართლი უმეცვიდ-
როდ ღარა და უწილბაშთა სათარეშოა. საჭი-
როა, გაშორდეს ვინმე, ვინც სათავეში ჩაუდგე-
ბა და მტერს გადაარტყავს საქართველოდან.

— მერტვა, ვინ გადაარტყავს უწილბაშებს?

— შე გადავრტყავ.

— მარტო შენ?

— მამანემი და შენი მამ-ბიძანი, თავიანთი
ერთგული კაცებით.

— მერტ?

— მერე უკვე ქართლს გავერთავენ... რად
გელოებთ?.. კნის ზეობა უკვე მამანემს ეკუთ-
ვნის და უწო ქართლს მისივეა. თანაც არ და-
გავიწყდება, ქართლის ვეკილია. არაგვის ზეობას
ბიძათყვენი ფლობს და მამაშენიც მხარში უდ-
გას ვევიქრობ, არც ისე ძნელი უნდა იყოს ქარ-
თლის გაერთიანება.

— მერტ?

— მერტ... შენ დედოფალი შეიქმნება, რევანს
აძილავარი კი...

— შენ ხომ უწილიაში ხარ, ხარსთა მოხე-
ლე?

— დიახ, ხარსთა მოხელე ვარ, მაგრამ ყო-
ველავე ეს ღრობითია ძალიან მძლე... მეფე
ვიქნები.

— ყური მიუგდე, რა კარგად გალობს ის
ბულბული! — ნათიამ თვალბი მიწაბა, მუხის
მორს უკანგადაწვდილა ზედებით გადუერდნო
და სხენად გადამტყა, — ნეტავი რას უზნობს
ის ბულბული?

— არ ვცდა. — ნათიას აბურცულ მერტდს
თვალი ვლარ მოსწყვიტა რევანს აძილავარი.

— უნდა იტოვდი!

— ის ამბობს, მიუვარხო.

— ვ-ნ მყვარსო?

— ყველაფერი მიყვარხო. ყველაფერი ჩე-
ხაო. აბა, უსმინე, თუ ასე არ იძაბდეს ის ბულ-
ბული: „ჩემია, ჩემია, ჩემია!“

— თუ „მტკიცია, მტკიციაო“...

— არა, „ჩემია, ჩემიაო“...

— ზო, მართლა ასე იძაბის, მაგრამ რაღა
კენების?

— ამატომ კენების, რომ ძალიან უყვარხ.

— რა უყვარხ?

— ის ზეივანი, თხილნარი, კაქლები, თუთუ-
ბი, არაგვი, მუხნარი, ზეცა, მზე და... ერთი ხი-
ტყვიო, ყველაფერი.

— სხვა რასა ჩემულობს ის ბულბული?

— ყველაფერს. შენს თავსაც ჩემულობს, მა-
გრამ ვინ დანებებ?

— ვინ არ დანებებს?

— ერთი ვინმე. ვისაც ბულბული უყვარხო.

— შენ თუ იცი, ზურაბ არაგვის ერისთავი
რომ ამ ზეივანში მოკლეს, რევან? — მოულ-
ოდნულად შეეკათხა ნათია.

— გაშიგონია. თეიმურაზმა მოკვლევინაო.

— დიახ, თეიმურაზ პირველმა... რატომ დას-
ცინე პატარა კახს?

— არ დამიციანია.

— დასცინე... პატარა კახის მამა ვინ არის?

— კახთ ბატონი თეიმურაზია, მამანემის სიძე.

— ზურაბ ერისთავი რა იყო მათათ?

— თეიმურაზ პირველის სიძე იყო, შვილის
ქმარი... ბონდზე გავიდეთ!

— მერე რა უყვებს ზურაბს?

— მოკლეს, ნათია. რა ბავშვურ შეკითხვებს
მადლებ?

— რად მოკლეს?

— იმად, რომ განდიდება უნდოდა თეიმურ-
აზს.

— თეიმურაზს თუ ზურაბს?

— არ ვიცი. ბონდზე გავიდეთ! — წამოდგო-
მა დააპარა რევანში.

— შე როგორც ვხედავ ყველა ხარბია ამ
ქვეყანაზე, რევან. აი, თუნდაც ის პატარა ბუ-
ლბული. ისე პაწაწაა, ფოთლებშიც არ ჩანს, და
მაინც არ უკლნის ამდენი ტყე- დედადამ იძა-
ბის, ჩემია, ჩემიაო.

— მართალი ხარ, ნათია!

— იდამიანს თავისი ხიხარბე დუბავს, რევან.
ცდილობს, უკველივე დიხაკუთროს და რაკი
ამას ვერ აღწევს, უმედიოდ იღუბება ცოცრე-
ბის შეაგზავს, ან უფრო აღრცე. რად უნდა
ბულბულს მთელი მდელიმ?

— ხედავთ ერთი ტირიფი, თუნდაც ვარდის ბუჩქი?
ან შენ რად გინდა ქართლის მეფობა? რად უნ-
და იბრძოლო ამოდენა ქვეყნის ზედში ჩახაგდე-
ბად?

— უმამული კაცი რომ ვიყო, გამოწყებო-
დი?

ნათია არ შერბულა, არც თვალი გაუხე-
ლია... რევანში ჯერ სხისამოცნოდ მანახულ თვა-
ლებს გაუხწორა მხერა, შემდეგ მიხე მძალი
სწორი ყელი შეათვალეირა და შენიშნა, რომ
ერთი წერტილი გამაღებით უცემდა ძარდვზე,
ამაზურცული მერტვი კი მოხშირებით აღინა-
ლოდა და გასხლტომას ღამობდა დაქიმული
გულისხარადან. ისიც შენიშნა, ქვედა ტუჩი
რომ ხატირლად მომზადებული ბავშვავით უც-
ახცაჩებდა.

თვალბიმიანულ ნათიას სხვა ჩიტების სმაც
შემოესმა, ბულბულის გარდა. მიხვდა, რომ იხ-
ინიც რაღაცას იძაბდნენ თავგამოდებით. აი,
ის, მეორე ჩიტი მკონი, ასე ამბობს: „გოგო,
გაიწი, გოგო, გაიწიო“. კი, ნამდვილად ასე ამ-
ბობს. ექნებ ნათია მერტად აბლო ზის ამ ქორის-

თვალზე ვაფრთხილ და ჩიტი აფრთხილებს, „გოგო, გაიწიო?.. გაიწიოხ თუ?..“

რევაზე ღიხარა და ტუტებში აკოცა.

— უბ, შე საწილარო! — წამოხტა ნათია.

— წუ, ნათია!.. არსად გაქცე!.. მინც ჩემი ხარ, ეს ყველამ იცის!..

— აქნებ მე არ მსურს შენი ცოლობა?

— რატომ არ უნდა გსურდეს, ურიგო ვაფრთხი ვარ?

— ურიგო არა ხარ, მაგრამ ტრახახა ხარ!

— არა ვარ ტრახახა.

— მაშ, ერთგულზე ღონიერი ხარ?

— ვარ.

— მაშ, თუ ასეა, საქართველოს დედოფალი გახსნად.

— გაგებდი, ნათია! — წამოხტა რევაზე და ნაბიჯ-ნაბიჯ მიუახლოვდა.

გლეხის დამაბრძოლი საბავშვო

საგურამოსთან ღამიშვი კაბუჯი ჭარს მიუძღოდა. გზაღმარაგ დედაბერს ძალიან მოეწონა თავმზადარი და მიესიყვარულა:

— ვინ ხარ, შვილო, ეგეთი მოხდენილი?

— ლეკი ხარ, დედი, ლეკი!

— უი, შენი დედა დედაშენს შენი გაჩენის-თან, შე წუნკლავიშვილო, შენა რომელი ლეკი მინახავს, რომ საცაყავოდ შემოსულუფოს ჩვენთან?

— წუ სწყველო, დედაქან, საწყალ ოსმანას ობოლი ბიჭი ხარ და დანიარები.

— აქ წუ მოხვდი დედა და არ დაგწყვედილო, შე ამოსაწყვეტო!

— ეს ჩემი ბიჭები ბატონიშვილთან მიგყავს დასახმარებლად, დედა.

— რომელ ბატონიშვილთან, შე გაგლეჭილი-სავ?

— ერთგულ ბატონიშვილთან, ჩემი ბატონი ხარ ერთგული!

— როგორ თვალდათვალ მატყულებს ეს და-საწიწებელი, ესა? — შეიცხადა დედაბერმა.

— არ გატყუებს, დედაქან. თვითმურაზ ბატონი და ერთგულ მოგატანებს აქ. ორივენი უნდა გადაყაროთ აქედან.

— ვინ ორივენი უნდა გადაყაროთ, შე დღონებულისავ? გაბრახდა დედაბერი.

— ორივენი: ლეკიცა და უწილბაშვიც.

— ძაღლი ძაღლის ძვაღს კბილს არ დაად-გამს, ლეკს როგორ გაჰყრი, როცა შენ თვითონ ლეკი ხარ და გადაითვლი?

ლეკს ბიჭი გაიცინა და ერთიორად გაღამ-ახდა:

— ოსმანა მოყვდეს, თუ არ გადაყაროს. ეგ ლეკი ჩემი ლეკი არა ხარ. მაწინაწადა ხარ. აქ უწილბაში დადებტანი ავაობრა და ეგ კიდევ გროშებისთვი დაწინაწალებს.

— შენ რა, გროშებისთვი არ დადებარ?

— არა, დმერტანის მე კაცობისთვის დად-ებარ. ერთგულ გიტყვის, ცეცხლში ჩადები, ჩა-დებები, ამოდ... ამოხვალ. იმითმა, რომა გ-ყვარს დადებტანი.

— ერთა რომელ ბატონიშვილთან მიბრძან-ლებს, ჩემი თვალთ უნდა დავინახო. — დედა-ბერმა თავსაფრთხის ყურები პირთან ჩაიკეტა, შა-ვი წინსაფარა ხელში აიკრიფა, თითქოს შიგ-რამე გამოიხვიათ, და ხუსხუსით აედევნა ოსმან-ის ცხენს.

ჭარ ბილიკზე მიდიოდნენ. მერე ბილიკი გა-განვირდა. აღარც ბილიკი ეთქმოდა და არც საურმე გზა იყო. მუხნარში გამავალ ასეთ გზა-ბილიკზე ბიჭები იხსდნენ ნამწკრივებით. ჭერ — თითო-თითონი, ხოლო მერე და მერე — ორ-ორნი და სამ-სამნი. უფრო წემოთ კი ჭვრუ-ჭვრუად ნამწკრივებულად იყვნენ.

ნორჩი მუხის ზრდილში რამდენიმე კაბუჯი დატრულაყო. შუაში სპარსი დიდებულის ტან-საცმელში გამოწყობილი, კორცა წვარულვა-შაინი უმარჯალი გადაყრდნობოდა მარჯვენა-იდაყვს და ვაგატებით უხმენდა ვიღაცას.

— აი, დედი, ბატონიშვილი — უწიწრულა ოსმანამ და ცხენი შეატერა.

— რაო? — შეიცხადა დედაბერმა, ეგ შეხ-დასაცემი უწილბაში, თუ ერთგულ ბატონიშ-ვილია, ავსუნებულვარო და ეგ არის.

— გაეწუმდე, დედა, არ გაიგოს!

— ყურებზე ხახვი არ დამიკრას, თუ მარ-თლა გაიგოს.. უი, თქვენი სინხლა კი ვაქრა ქართლის ქვეყანაში ახას... შეც არ შეგონა, — გაბრუნდა ნაწყენი.

ბატონიშვილმა ყოველივე მოისმინა და გუ-ლთანად გადაიხარხარა:

— მობრუნდი, დედი, რად მწყევლი ასე გუ-ლიანად, დედიცერთა ვარ.

დედაბერს ხმა და კიდე ძალიან ეცნაურა და მამიდანე მიბრუნდა:

— ვაიმე, შვილო, თუ მართლა ბატონიშვილი ხარ და... — მიუახლოვდა ფეხბანვეით.

— ვახტანგ მეთეს შვალიშვილი ვარ, დედი!

— წამოხტა ერთგულ და თვითონე მიუახლოვ-და მოხუცს. — ქართლის ხახხნელად მოხვარა და დახოცო. თუ შენებება! — ცალ მუხლზე დაიწოკა დედაბერის წინაშე და მისი კანის კალ-თას ეახშორა.

— მაგას წუ იწებებს, შვილო, თუ მართლა ვახტანგის შვალიშვილი ხარ. მამატი!

— საპატებელი მე მაქვს, დედა, და უნდა შემიწოდო, როგორც ადგალის დედაშ: ძმათა წინააღმდეგ მივდივარ საომრად.

— ძმათა ომი რამ გაუთქრებინა, შვილო?.. არ გინდა, გაბრუნდი უკან!

— შეტი გზა არ არის, დედი. გავი ამილახვა-რი ციხეში ჩაიკეტა. ლეკი მოუწყვეთა და ქართველებს იწაკლებს.

— ძმათა ომისთვის არა და საქვეყნო საქმისთვის თუ მოღიხარ, დამოლოცისხარ! შუბლზე აკოცა დედებერმა და მამინვე წამოდგა ერეკლე. — ამაღაზრისა კმაყოფილი არავინ არი. ყველაფერი ააბრებს იმისმა შემოყვანილმა დეკებმა. ჩემს აჭგამოთხოვილ შვილს ქმარი მოუყვას, შვილები გახტაცეს. ახლა ზის და ტორის მტრდევით დაღუღული. ვეუბნები, ჩემთან წამოდი-მეთქი, ტაბახმელაშვი, მაგრამ უარზეა. ამ ბიჭმა რა თქვა, დეკა ვარო, მინდოდა, ყელში ვცემოდი, მაგრამ თავს ზემოთ ძალა არა მაქვს.

— ჩემი ერთგული დეკია, დედი!

— ისეთი დროება დაგვადგა, ერთგულებისა აღარავის სჭერა... იცოვხდე, შვილიო! ოღონდ ხალხს გაუძღეს და — დედებერმა ხალხის მხრიდან პირზე ზელი აფარა და ასე უჩურჩულა, — ორ ისეთ დეკებს გიჩრდი, თითო დაშუქარს აქოლებენ. მამაშენსაც ვაჩვენე, მაგრამ მამის ჭერს პატარები იყვნენ.

— ხალხის თესლს ხომ არ აგროვებდით, როცა აჩვენე?

— პო, ხალხის თესლსა. შენ საიდან იცი?

— გიყნობ, დედი. სახელიც მითხრა, მაგრამ აღარ მაგონდება.

— სახელი შქვია, შვილო, მაგრამ ჩემზე უბედური არავინ გაჩენილა დედამიწავ.

— საარაგვოც კახეთს ეკუთვნის, შვილო. ჩვენც თქვენი ძმანი ვართ. — მივხევენენ ბერიკაცები არაგვის ხეობაში შემოსულ თეიმურაზ კახთ ბატონს.

— გაივტო, დარუხანდში ბრძანებულხარ ნაშდირ შაბაძა და კახეთისათვის გადასახადი ვიპატავი. — წინ წადგა ძველახალხიანი წელში წახრილი ბერიკაცი.

— უთხარი ჭრტლო! მართალია — წააქვებს აქეთ-იქიდან.

— ამდენი მტერი არც ერთხელ არ მოწოდებებულა. — განაგრძო ჭრტლო, — იქიდან — ურუშნი, აქედან — დეკნი, ქვემოდან ყიზილბაშნი, თავს არ ეიზოგავთ, მაგრამ მოყვარე რომელია და მტერი რომელი, ეგ ვერ გავივია.

— პო, შვილო, შენ მაინც გვიხიარო სიმაოთელი. დეკს არ ესროლო, ჩვენს სახსენლად მოღისო და ჩვენც თავზე დავისვით. ყიზილბაშსაც ზელი არ დაადითო და ამისობაშია გულზე ზელები დაგაერტყინეს. ისინი კიდევ მოგვგდდენ და გაფარცვავენ. ვეღარც ის გავივია, გვი ამილახვარსა და ბევან ბატონს უნდო ჩვენი სიკეთე, თუ კახთ ბატონებს. — ქვანე არგანი დააკაუნა მლეოღელმა გიორგიმ, რომელსაც თეოდოს ჩინი იმდენად წარბეოდა, გუმანითდა არჩედა მეფეს.

თეიმურაზმა იცნო გიორგი. იწინა კიდევ მისი ნათქვამი, მაგრამ პირადღ არაფერი უმა-

სუბა. მუხის მონაქერზე ახალგაზრდებს მამაკაცებელი შედგა, მეფურის წყევლის დაიჭრეს და აუღელეებელი, მტოცე ხმით დაიჭრეს:

— არაგვისხეველებო! თქვენი ვაჟაკობა ადრევე ცნობილია. თქვენს წინაპარზე ვერცინ ბატონობდა, თვინიერი მეფისა. მეფეთ ყმა იყვნენ და მეფის ერთგულნი. თქვენ ის ხალხი ხართ, რომელთა მამა-პაპანი მხოლოდ მეფეთა ღირსებას იცავენენ. თვით ერისთავნი, თქვენნი თავმდგომნი, მეფეთა ნებასურვილს ეთანხმებოდნენ. უკეთო ეშმა აცთუნებდათ და ორპირ აზრს გულში გაუტარებდათ, თქვენნი წინაპარნი მუსხევ მთაშითბოდნენ და თავად კი ისევ ხელმწიფოს ერთგულნი რჩებოდნენ.

— გვიჩნე, მეფეა, ავიჩრე, როგორ მოვიქცეთ?!

თეიმურაზმა ამყაღ მოათვალეგრა იჭაურობა და შენიშნა, რომ ყველანი დამაბულად უსმენდნენ. ისიც იგრძნო, ასეთი დამაჭრებელი რომ არასოდეს ყოფილა მისი სიტყვები. გამხნევედა, თვალეში უცნაური ნათელი ჩაუდგა და სათქმელი თვისთავად მოადგა ენაზე:

— უკვე თქვენც გსმენიათ, რომ ნადირ შაჰმა გადასახადი ამატაო კახეთის მკეოდროთა. ეს ხიმაოთლედა. და ეს ამბავი უხრალო გამარჯება წურვის ეგონება. ასეთი გამარჯება მარტოდენ გონიერ მეფეთ შეუძლიათ, რამეთუ ქვეყნის სიკეთე მხოლოდ მეფეთ ახარებთ.

— ქეშმარატი ბრძანებაა, მეფეო! — დავთანხმენ უხუცესნი.

— მამანო, მამანო და შვილნო ჩემნო! — განაგრძო თეიმურაზმა, — ერისთავი ბევანი სიკეთეს არ ვიქაძეთ. მას არ შეუძლია, თავისუფლები მოგანიშნოთ. ვერც ყიზილბაშთა გადასახადებისაგან დაგაფარავთ და ვერც საზატონო ხარკს შეგიმსუბუქებთ. ეს მხოლოდ მეფეს ძაღუძს და მეფე კი ქართლის ქვეყანას, დიდი ხანია, აღარა პუავს... — თეიმურაზმა სიტყვა შეწყვიტა და უსინათლო გიორგის ვაბედა. გიორგიმ გუმანი იგრძნო მეფის გამოვლენა, გრძელი არგანი დასტურის წინაღ სიხე დააკაუნა და სივრცეს გაუფხნა:

— ჩიბარე, მეფეო, ჩვენი საარაგვო გაგვიძენი და გვიმსახურე შენი უნენი ყმანი!

— სიტყვით თანხობა არას გვიშველით. ვივო ამილახვარს ქალაბობას ხალხს ხეობაში იფარავთ და მცველად აღეპართ. თქვენივე მტერი თქვენს ზელო არის და არას ეუბნენბათ. თქვენი მამა-პაპანი მტრის მაწყინარნი და ამტრებელნი იყვნენ, თქვენ კი ყუყმანობთ. ყიზილბაშთა გადასახადს მამინვეთ თავს დაადევთ, როგორც კი მოშუღარი ამილახვრის ქალაბობას ხალხად გამოაქვევებთ. ბევანი ერისთავი კი უსინათლო ვერ გადაჯორჩება. თუ ამ მოსალოდნელს ხიხლსაც აჯავშორებთ, ვაძლევთ თეიმურაზნი ზელმწიფურ

ჭკუცვას, ჩამეთუ ყოველგვარი გადასახადი გეპატოთ, როგორც სპარსოვან, ისე სახატონო. თვინიერ ხამეფო გადასახადისა.

— გვიპატრონე, მეფემო... ორი დღე გვადროვე და ყოველივე ჩვენ მოვაკვარებთ!
— ათი დღე მრბოცა!

* * *

შეორე დამესვე ამბობებულმა მითულებმა სიცოცხლეს გამოასახლეს ბევან ერისთავი და მისი ბიძაშვილი ოტია. მერე მიუხდენენ ხადის ხეობას, აიკლეს გივი ამილახვრის ქალაპობა და ხადიდან გამოაძევეს.

როცა ეს ამბავი გივი ამილახვარმა შეიტყუო, საშინლად განრისხდა და გაღაწყვიტა საშავალიოდ დღესაჲც არა მარტო მთელნი, მათი წამქებულნიც: ქართლელნიც და კახელნიც, ვისაც კი ამ საქმეში ბრალი მიუძღოდა. სწორედ ამიტომ ახალიციტისა და დაღესტანში სანდო კაცები ვაგზავნა, ვანძეული გაატანა და დიდძალი ჯარი გამოითხოვა ქართლ-კახეთის დასარბევად.

სამართლმართლს შირმისშეშალი

გზაზე კუბოს მიახვეწებდნენ. დროდადრო ქვეს ნიავი უბერავდა და შოტირალის ზმა ბუჩქებში ჩამოხუთული მოლაშქრეების უტრამდე აღწევდა. ზოგჯერ თუ შეაფიოდ ისმოდა, ზოგჯერ ნაწყვეტ-ნაწყვეტად შოდიოდა.

— შეილო, შენი ცოლით დაიტანჯნენ, ვინც ეს ქვეყანა ავიტრ აწეწა და საძაღლოდ გავაქცეა... შეილო, უდროოდ მოწყვეტილო ვარსკვლავო, შეილო... ღმერთმა ისეთი იღვრა-ქემა და შეხთა ტეხა დავრანგოს ქართლის ქვეყანაზე, რომ შოლიანად მისპოს დიდებულთა სახელ-კარი და მისხისხისი შენი უღმერთო ხეკვილიხათხა... ერთი მგლად გადაქცეულიყოს, შეორე — ძაღლად და ერთმანეთი დაეფლითოთ... უდროოდ მოწყვეტილო ვარსკვლავო, შეილო...

გუნება მოეშხამა ერეკლეს. სახე გაფარჩხულ ხელებში ჩარგო და ფიქრმა წაიღო. არავინ იცის, რამდენ ხანს ვაგრძელებოდა ასეთი წუთები, ნაცნობ ხმას რომ არ გამოეფხიზლდებინა:

— ბატონიშვილო, დღემა ბატონმა ბრძანა: მოეშადენითო.

ერეკლემ თავი აიღო. თვინურაზის შეკრიკს ჯერაც ვერ მოესწრო ცხენიდან ჩამოსვლა და გულამოვარდნით დაპარაკობდა.

— დაიქვეითე და წყნარად მომახხუნე ყოველივე! — შეუბო მონისძია ერეკლემ და თითქოს არად ჩააგლო მისი აღელვება.

— გივი ამილახვარს ლეკის ბელადი მალაჩი ვაუგავენია დაღესტანში, — დაიწყო შეკრებმა, როცა ჩამოქვეითდა და იკრძო, რომ ერეკლე მთელი გულმსუბურით უსმენდა, — 6. „შინათობი“, № 3.

თურქეთის სულთნისაგან მოძებნულნი ღმერთნი და განძი ვაუტანებია და დაღესტანში წაიღეს ლესტენელი ლეკები შოისუიდეო. მეფე ბატონმა შემოგითვალა, მარჯველ იყავი, ეგების მავგზით გავიდნენ ფონსაო, და მეც მათთანვე გამოვეშურე.

— რაღა გაღელვებხ?
— მე ის მადელვებხ, რომ მართლა აქეთ მოდიან.

— ჰტყუი — შესძახა ერეკლემ.
— მატხოვარს ვეფიცები, აქვე არიან და გვიპალოვდებიან.

— ოხმანი
— აქა ხარ, ბატონიშვილო!

— ერთიც სხვა წაიფანე და დავერე, ნამდვილად მალაჩია თუ შეეშალა!

— ომარი — გასძახა ოხმანმა.

ტყის სიღრმეიდან მხრებგანიერო და ბებერს მუხის ქერქივით უხეშყინიანი ლეკი გამოვიდა. ეს ის ლეკები იყვნენ, რომელთაც დაღესტანში იბრემს ხანი მოკლეს და სპარსეთიდან დაბრუნებულ ერეკლეს კალთას შეეფარნენ.

— წამოდი ჩემთან — უთხრა ლეკურად. ორივენი ბუჩქებში გაფრნენ და სწრაფად გაუჩინარდნენ.

— ჭირისუფალი... — გაიფიქრა ერეკლემ, — ის დედაკაცი მარტო თავის მკვდარს კი არა, მთელ საქართველოს დახტარის... ჯამშერ — ვასცა ბრძანება, — უბრძანე ბიჭებს, დასადავებული ცხენებით გამომყენენ ფეხდაფეხს და ჩემს ამხედრებას დაელოდნენ. ისე უნდა ვეკეთნეთ, როგორც ერთი კაცი.

— მესმის, ბატონო.

— კარგია, თუ არაგვის გადმოლაზვას შეეცდებიან. — მიუბრუნდა მგელიას, — მდინარეში რომ შემოტოპავენ, ერთბაშად ვეკეთებით და, სანამ თოფების მოხსნას მოასწრებენ, ხმლით უნდა ავირთო.

ოხმანა და ომარა მალე დაბრუნდნენ.
— მალაჩი ხარ, ბატონიშვილო, ფონზე მოდიხარ.

— ოხმან, თუ ძმასთან ბრკოლას მოერიდები, გარჩევე. აქ დარჩე შენი რაზმით.

— მალაჩი ძმა არა ხარ. მალაჩი ჩემი მტერი. მალაჩი ფულზე გაუფიდა ქვეყანა.

ერეკლემ საჭურველი შეინწორა და დასადავებულ ცხენით არაგვისკენ გაემართა. მხარდამხარ მგელი ქართლელი, ჯამშერი, პატარაკაცი, იოთამი და ხამი ქიზიყელი ჰაბუკი მომყვებოდნენ.

ტყერი რომ გალიეს, ლეკები შენიშნეს ფონთან. მალაჩი არხად ჩანდა და ეს ეწყინა ერეკლეს.

— მოკვტუვლით სხვანი არიან.
— აი, მალაჩი, ბატონიშვილო! — შენიშნა ვილაცა.

მალაჩი უკვე გამოიღმა გამოსულიყო და

ნელი დღიანი ველიანზე მოხვდა ცხენი, ეტყობოდა, სარდლანი საქმით იყო კმაყოფილი და არა, თუ საფრთხე აღიქმებდა, ახალი ნადავლის იმედიც კი ჰქონდა.

ერეკლემ გაწვლილი ხელი მალე ასწია ბრძანების ნიშნად და უნაგირზე მოქცევაველანი თავლის დახამხამებზე ამხედრდნენ და ერეკლეს შეძახლზე, ხმალი მაგ წუწკლებსო, საოცარი ხიხინით იმეზღებ ხმლები.

შალაჩი ცხენი შეარერა, მაგრამ, რაკი შენაშა, ყველა მხრიდან აღუვებელი ხმების ტყე უახლოვდებოდა და გონთმოსვლისთვის კი წამებიც აღარ დარჩენილიყო, სადავე მიდრია და უკანვე მიაშურა არაგვს.

ფრწვი შემოსულა მხედრები ერთბაშად აირივნენ. ყველანი უკანგაბრუნებას შეიცადნენ, მაგრამ ამხობაში ცხენები ერთმანეთს მიაწყდნენ და გახვლა ვეღარ მოახერხებ. თითქოს აღარ იცოდნენ, საით წასულიყვნენ. ამით ისარგებლეს ქართველებმა, გულსრულად შეუტყეს და რამდენიმე კაცი ჩამოაგდეს კიდეც ცხენიდან.

— მომეფეთ, ვახაც ქული გზურავთ! — დაიძმა ერეკლემ და პარველმა შეაგლო მდინარეში თავისი ულაყო. შეაგლო, მაგრამ, როგორც კი წყალში უკანა ფეხები ჩაიტანა ცხენმა, გააღრიადა და გაჩერდა. ზეაწეული ხმალი უხერხულად შეათამაშა ბატონიშვილმა, ცხენს გამეტებით უთავაზა ფერდებში ქუსლი და მეტა ბრახისიდან კბილები გააქრაქუნა.

უკანმოყოფილმა ავად ინიშნეს ერეკლეს ცხენის შეჩერება და სადავეები დაიმოკლეს. სვლა შეანელებ და შეჩერდნენ კიდეც. ამით ისარგებლეს დეკემბა, იფიქრეს, შეშინდნენო, და სამი უახალი გულდაგულ მიეჭრა ერეკლეს. გაღრმავლ ცხენზე მჭადარმა ერეკლემ პირველივე მომხდურის ქარჭვე დარტყმით ჩამოაგდო და მეორეს წაეცინკლავა. მესამე უახალს მგელას ხმალი მიწწვდა და მკლავში დაკოდა. ამხობაში ერეკლეს ცხენი გაიშართა და დაძვრა მოახერხა.

ერეკლეს რაწმელები მაშინდა მიხვდნენ უნებური შეფერხების მიზეზს, გონს მოეგონეს და ორბაგი გააფორებთი გაეკიდნენ გაქცეულ ყაჩაღებს, რომელთა ცხენები არეული ნაბეჭთა და ბორბლით მიიკვლევიდნენ ჩირკვნირიან გზას.

ერთი რაწმი მგელიამ გაიფრიალა, მოკლევით გახდაუჭრა, და კიდეც უფრო თავგზა აღწინა დაფრთხულ ყაჩაღებს. მხარი აცულევიანს და ქსანისკენ გააქციეს.

— დაქარბით მაგ ძაღლიშვილებს! შეგადაშვი ისმოდ და გაასატებული შეძახილი, რომელიც შიშის ტრუანტებლად უვლიდა გაქცეულებს.

ქსანამდე მისდიეს ამ ყოფით.

— დევნა აღარ დარს, ბარგი აქრით და ჩვენს მკედრებსაც მიხვდეთ! — გაძანა ერეკლემ. თვითონ დაღლილი ცხენიდან დაქვეითა და უნებურად ის პარკუსია გაახუნდა, ჭირისუფალი რომ ხმამალა ტრიოდა. მართლ თავის მკედარს კი არა, მიუღ საქართველოს დასტაროდა ის დედაკაცი... საქართველოს ჭირისუფალი... იქნებ თვით ერეკლეა საქართველოს ჭირისუფალი.

— ჭირისუფალი რატომ ჰქვია მკედარს პატარონს, ქონაყოფი? — შეეყოხა ქვანუ ჩამომქდარი ერეკლე მალე გეოკლას.

— ყველაფერს უფალი ჰყავს, ბატონიშვილო, და ჭირს რად არ ეყოლება?

— იქნებ საქართველოსაც ჰყავს ჭირისუფალი?

— არა ჰყავს. ძნელია საქართველოს ჭირისუფლობა.

გვიან დამით დაბრუნდნენ მეომრები და უზომოდ გაიხარა ერეკლემ, როცა აუარებელი განძეულის ხელში ჩაგდებასთან ერთად ისიც აცნობეს, რომ დაქრილითა გარდა, არც ერთი კაცი არ დაცემულა ქართველთა დაშქრილანო.

თამაშური კავშირი

თქამაშონ ვიღაც ყველაყარა და ტანაშოლტილმა გოგონამ ვენახს წწული კარი დაუდგვარა მიზურა და გზაზე გაღმობტა. მხედრების დანახვზე უფრად დაიხმა, შეერთა, ირმის თვლები დაფრთხობით მოაგლო იქაურობას და მოკლე ნაბიჯით გაიქცა ქარის საყურებლად გაშოსული ხალხისაკენ.

— ნუ გაგვირბინებ, გოგო, არაფერს ვერჩით! — მოეწონა ერეკლეს ქალიშვილის ტანადობა და სხატო მოძრაობა.

— ნეტავ რახა უნდა შეშინოდეს? — შეხული შეიქრა ქალიშვილმა, წვეთ მოხედა და კვლავ გზა განაგრძო, მაგრამ იქით კი არა, სათაყ მათი სახლი იყო, საწინააღმდეგოდ. იქ უფრო მეტა ხალხი იდგა.

— სიტყვის შებრუნებას როგორ უხედე, შე განაქრბო, მეფეა? — რბილად დატყუხსა წვერულვავაზუნებულმა ბერაკაცმა, ერთადერთი მორყეული კბილი გამოაჩინა და საბჭენი წიხი მოინაცვლა, რომელსაც საიმედოდ იყრდნობოდა.

— შეფე კი არა, ვინც უნდა იყოს, — დაუდევრად უჩახუნა გოგონამ და ახლდა მიხვდა, რომ სწორი გზით არ წამოვიდა. ერთხანს მიბრუნება დააპირა, მაგრამ იფიქრა, დაშქარს წინ შევედრებოდი, და გაჩერება ამჯობინა.

— რაც გინდა გითხრას, ენა არ დასძრა. შეგლო. კახთ ბატონია და არ განარახსნი! — დაარბო მეორე ბერაკაცმა.

— ეხი ბატონოც ეს არის, იმან არ ღაძრას
ენა.

— არ განარისბო!

— თუ განარისხება შეუძლია, უწილბაში ბე-
ერი ვაგებდა, წავიდე და ისინი შეაშინოს.
მაგისი არც მეშინია, და არც — არაფერი —
გადადგულდა გოგონა, კალათა ხელში მოიანი-
ცვლა და უკანწახვლა დააპირა ურჩობის წიშ-
ნად.

ამასობაში ერცულენ რაწმიც დაუპირისპირდა
სიამოვნებით თვალბაციმიმებულმა ბატო-
ნიშვალმა ჯერ აქეთ-იქით მიხსალმა ხალხს,
მერე ქალიშვილის წითლად ატარეწილ სახეს
გაუსწორა მხერა და ასე წაუძღერა:

ნეტავი, ქალო, ვიციოდე,
მოიდან მოხვად თუ ბარადა?
უურძნის საკრფად უოფილბარ,
ხელში გვიტარებს კალათა,
შენმა თვალმა და წამწამმა
მე გულში გამიხადვითა,
თუ გამატანენ შენს თავსა,
აღარ გავხდები აფიდა.

გოგონა დაბნა ასეთი მოულოდნელი წაღ-
ქნებით და თანაც უწმიოდ გაახარა მეფედ ნა-
ხსენებმა ახალგაზრდა კაცის უბრალოებამ. უც-
ნებ წარმოადგინა, რომ მეფე კი არა, ჩვეულებ-
რივი ბიჭი იყო. გამხრდაობა მომემატა, და ასე
წაუღეკა საპასუხოდ:

მეფენი ბეგრი მინახავს,
რომ მოდიოდეს ჭარითა,
შენ ჩემ თავს არცნე გაგატანს
და ვერც წამიყვან ძალითა.

— და ვერც წამიყვან ძალითაო? ამა-მა-მა-
მა-მა — ახარბარდა დიდ-მატარა, — ეს რა
გაუბრდა ამ გასაქარბმა?!

— კიდევაც, რომ ვერ წამიყვანს. — გათამა-
მლა გოგონა, და ქურდულად შეათვლიერა
უწმიოდ მოხდენილი ბატონიშვილი.

— ყომაღ, ქალო! ვინ ხარ ასეთი კარგი? —
შეაქო ერცულემ.

— ილიკობი.

ერცულენსთვის სრულიად უცნობი იყო ილი-
კობ ვინაობა, მაგრამ გოგონამ ისეთი რწმენ-
ითა და სიამაყით ახსენა თავისი მამის სახელი,
რომ ვინაობის გამოკითხვა უადგილოდ ჩაი-
ვალა.

— მამაშენი ხად არის?

— ვენახშია, რთველი გვაქვს.

— დაკარგობს, და, როცა მოიცალოს, მუდამ
ზნად იყავი, მღვეარში უნდა წავიყვანოს
ერცულემ-თქო. შენ კი, რაც შეიძლება, მაღე
გათხოვდი და ბეგრი შვილი გააწინე. ყოჩაღი

ქალი ხარ და სახელგანთნებელი შეგონებენ
ლი.

— ეს ჩემი საქმეა, ბეგრს გვაჩენ თუ ცო-
ტას. — იწინა გოგონამ.

— რას უბედავ, გოგონა? — მუქლუგუნე წამ-
კრა ვილაყამ.

— მოლა, რა მაგისი საქმეა, გათხოვდები
თუ არა.

ხალხის იხვე სიცილი ატყდა. ასეთ პასუხზე
ერცულენაც გაუღინა.

ქალიშვილს კიდევ უფრო ძალიან მოეწონა
ერცულე და ინტრა, ჯერ არ წასულიყო. მე-
ფემაც თითქოს იგარწო მისი სურვილი და
იხვე ქალიშვილს მიუბრუნდა:

— რა გქვია?

— ლილე.

— ამა, კარგად იყავი, ჩემო ლილე! თუ ურ-
ჭულეობმა თავი არ მომკვეთებს, კიდევაც გი-
კითხავ, როცა ამ სოფელზე გამოვივლა. გავი-
გებ, როგორი ქალი დაღეგები.

— ნეტავი რა მაგისი კითხვა მინდა? —
წაღლაპარაკა სხვათა გაახიზნად, როცა ერე-
კლე იქაურობას გაშორდა, მაგრამ, ყველამ შე-
ატყო, რომ მისი თვალ-გული ამ ღაშქარს
გაბუნა.

«თუ ურჭულეობმა თავი არ მომკვეთებსო?
ნეტავი ვინ უჭულეო უნდა იყოს, მაგას თავი
რომ მომკვეთებს? ან ვინ შეტკადრებს?.. და
უცნებ ბატონიშვილის მოკვეთილი თავი წარმო-
იღვინა. ამისმა, გაფიქრებამ ტანში გააფრთხლა
და თავი დატუქნა, ეს როგორ ვიფიქრეო. მერე
იმაზე გაუწერა თავს, ბეგრი რად გკადრეო,
და უეცრად ტირილი აუვარდა.

— რა გატირებს, გოგონა?

— რა გატირებს, შე გასაქარობო?!

ქალიშვილს უნდოდა, ეყვირა, მომშორდი
აქედანო, მაგრამ ბრაზი დაიოცა და:

— უურძენე რომ ვერ შევარდვი, იმიტომ ვტი-
რივარ. თქვენ მაინც ვერ მოთხარითი? — მე-
რე გაშეშებული ხელით კალათი წინ წამიძღვა-
რა და სახლისკენ წელუქნით გაემართა.

ახლენილი სიხარბი

თავისი ჭარი ქვიშეთში დაბანავა ერცულე
ბატონიშვილმა. ქართლის დაწვეული ვლტა-
ტობა პირიდან ლუკმას იცლიდა და ჭარს ამა-
რაკებდა: იღონდა ამ დღუქირის ჩამოვავაშორეთ
და ხულნაც არ დაეიშურებთო.

ერცულენს დეიდა ანუკა ბატონიშვილი ქვიშ-
ხეთის ბატონ ვახუშტა აბაშიძეზე იყო გათხო-
ვილი და, იფიქრა, დეიდას მოვიწახულებო.

უახლევროდ გაახარა ანუკა ბატონიშვილმა,
როცა ერცულე დაინახა თავისი მცირე ახლით.

— უო, დეიდა გენაცვალოს, ჩემო შევარდენო,

საიდან მოდრინდო? მივიჩნებ, ვაგბსენივიარ?

— რა უნდა, დედა, ხომ იცი, როგორ მიყვარხარ, მაგრამ, მას შემდეგ, რაც თხოვრები წლისა შევიქმენი, ვახლელს აღარ მძინებდა და შენთვის როგორ მოვიცლიდი.

ერეკლემ ხომარა ჩაქვი გაიხადა, ჩაბი მოიძრო და მოწვევით დედა შეთავაზებულ სკამზე დედას ოთახში, სადაც მხოლოდ ვახუშტისა და მის ვაჟიშვილ პაატას შეეძლო შეხველა.

ანუკამ ჭერ იარაღი ჩამოართვა ერეკლეს და ირმის რტებზე ჩამოკიდა, შემდეგ ხომარა ტანსაცმელი გამოართდა და თავსაცრეზლიანი აწუწუნდა:

— ამბობენ, ბატონი თეიმურაზიცა და მისი ვაჟიშვილიც ვახუშტის ტახტის მისატაცებლად იბრძვანო, და როგორ დავიჯრო? წყურულმა გივი ამილხვარმა, განაყოფია, მაგრამ არ დავყოვავ, ჩემს ვახუშტისაც გონება აუბნია და დაღუპა. ამბობენ, ვთომ ბაქარა უნდა მოვიყვანოთ და აღედმდე ვერაფერი მოახერხებს. ეს რუბის ხელმწიფეც კარგად გვათამაშებს: გამოვყავინს ჩემს ძმა ბაქარას საქართველოსკენ, უწილარამდე მოაცილებენ. ჩვენცა გვგონია, მისი გამოფხება სწავლაო, აქედან ხალხს ვაშველებთ, და უცერედ ისევ უკან გაიწვებს ხოლმე. ჩემს ძმას ბატყურად იყენებენ და ჩვენ კი ერთმანეთში ვვათებენ... სულრას ზვიანში ვავაშველებ!

— გვიც სატყურად იყენებს ბაქარს. მეფობა თავად სურს.

— როგორ დავიჯრო? საწყალ ვახუშტის კი ნამდვილად სეროდა... სულრას ზვიანში გავაშველებ.

— შენთან სადელი ფრედან მეგობრებელია, დედა, — დამოქნარა ერეკლემ, — ჩემი ამალა რა უყავი?

— ზვიანში ერთობიან... გეტყობა ძილიც გაქვია? — ანუკამ ჩაბი და ჩაქვი კედელზე ჩამოკიდა და ხედავანად გაუღმა ერეკლეს.

— აურონად მიყვლა, მაგრამ... რაც შე ხხარსეთის დასწრობაში უძილობა გადავიტანე...

— მართლა, როგორ ვადაურჩი ამ პირაშკმულ უეშაბს? — თქვა ნადირშაბის მისამართით.

— არც გამომიშვებდა, მაგრამ თავად დაღესტნისაკენ გაემართა და მეც წყულობა მიყო.

— პო, მართლა, — კარბდან მობრუნდა ანუკა, — ამბობენ, ყაფლანიანო ქალი გაუშვარო... დედად არც შე შეიტანებოდა შავთი მუყურობა. ისეთი ქალი უნდა შეგროთო, მზესა სწუნობდეს.

— ასეთი ვინ არის? — გადამა ერეკლეს და სკამზე ოდნე ჩადურდა.

— დაწოლადაყავი?

— ბრა... ვინ არის-მეთქი?

— ჩემი მარლის შეილა. დღეცეც გრუნებენ, ანუკა გარეთ გავადა. როცა შემობრუნდა სკამის სასურგეზე მისვენებულ ერეკლეს გულზელი მორჩილად დაეკრია, თავი მარჯვენა მხარზე ჩამოვარდნოდა და ღრმად ჩახსენებოდა.

„ჩემი მამა-პაპანი დასწრობამ მოიძრო და ამ თითხივრძე უმარჯილხე დასწრობა გამოათავებზე“ — ვაიფიქრა გულმარუხებულმა დეიდან და ისევ უცხაკრეთთა გააპარა უკან.

* * *

ერეკლეს დავისშრომა უცხო წაღყოტში იხვენიდა. იქვე პატარა ნაკადული ჩადოდა და ტვერში ფრანგლები გალობდნენ. კაქამა ნაკადული თანდათან დიდდებოდა და ნახიხისკენ მიიწვედა. მერც სიხელი შეერია, ამ შდინარეს, თანდათან ადიდა და ცხენ-კაცთა გვამები ჩამოატარა. ამ დროს ბუნებრივად დამაზი ქალიშვილი გამოვიდა. ქალიშვილს შეადრაცხულია ანუკა ბატონიშვილი მოუძლოდა. ანუკამ ტვერში წამოწოლილ ერეკლესთან მიიყვანა ეს ქალიშვილი და უწურუნდა:

— ნახე, რა მშენიერი დისშვილი მყავს! — წვერიანი კაცები არ მიყვარს, ძალუა ბატონო. — შეიკმუნა გატყეპილი შუბლი ღამაში ფერიაში.

— ვაჟაცო წვერიანი უნდა იყოს, შე ვახხარელი! უწვერულობა და სახის სინავე მხოლოდ ქალს შეეფის. ამას ისეთი ფაფუკი წვერი აქვს, დედა ენაცვალის! მალე შეფე ვახლებს და შენ კი დედოფალი შეიქმნები. ვინძლო, ძალუა ბატონი არ დავიწყოს! — არაოდეს არ დავიფიყებ, მაგრამ დედოფლობა მწილია. ვერ შევძლებ. ვაიმე, იღვიძებს... — ბუნებში გაუჩინარდა ღამაში ახული.

ერეკლე ბატონიშვილია მართლა გაიჯვია და მახლობელ სკამზე დედა სწუკა შენაშნა, რომელიც უსოპო სხვარულით მისინერებოდა საამაყო დისშვილს.

— ძილია წამართვა თავი. — მოიბოდიშა ერეკლემ, — რაც თელავიდან გამოვხუტვარ, არ მძინია. ზევეურად თუ დავხუტვავ თვალებს ანდა — ცხენდაცხენ.

— დედა მოგაკვდეს.

— რომ იყოფე, როგორი სიზმარი ვნახე, მაგას აღარ იტყოფი.

— კარგი?

— კარგიც და ცუდიც. რაღაც საოცარო. სადღაც წაღყოტში ესხვენიდა და ტყის დედოფალი გამოეცხადა. პო, რას იცინა? ნამდვილი დედოფალი იყო. — და როცა დავწროლებით უამპო სიზმრის შინაარსი, ანუკამ ახე აუბნა:

— მდინარე წყალი ცუდი არ არის, მავ-

რამ ამდევრულად არ ვარგა, წითელი ფერი და შავი ფერი სწრაფია. წყალს რომ ცხენები და კაცები მოჰქონდა, შენს მტერს წაიღებ... მტერს როცა მოჰკლავ, დაუმარხავი არ უნდა გაუშვა, დეიდა გენაცვალოს... ახლა კი ზედ-პირი დაიბანე და... ისეთი ბერწი ძროხა და ჰედღილები დავახოცინე, ზორცის უნახავი გახდება.

* * *

ფართო ზევიანში გრძელი სურფრა გეშალდა. ერეკლე ბატონიშვილს სურფრასთან მისვლისთანავე მურწა და კალმახი მოხვდა თავში. ესამოყვანა. ძია ვახუშტი გაახსენდა: სურფრასთან მისვლას არ იჩენებდა, მურწა და კალმახი რომ არ დეინახა.

სურფრის თავში დააბრძანეს ერეკლე. მერე მისი ამაღის კაცები და შინაურები დახვდნენ.

— პაატა ხად არის? — იყოთ, ერეკლემ დეიდაშვილი.

— ხანადიროდ ვაიდა, რაკი მიინარე და ზედი. მითხრა, ხანამ გაიღვიძებს, დაგბრუნდებაო.

ერეკლემ მურწა აიღო, ზურგი წააცალა და იხვე დეიდას მიუბრუნდა:

— აბა, ის როგორ იყო, დეიდა, ძია ვახუშტიმ რომ კუდით ქვა ასროლინა უიწილება შებს?

— ვახანს რომ მდგარიყო? მი-მი-მი — გაუხარდა ანუკა, — მაგაზე საუბარი შორს წაგიყვანს.

ერეკლემ ვახუშტის მოხატონარი დალა. ტანაშობლილმა მაცდურთვალბანამა მხაზურმა ქალმა ძროხის ხაშულმა მოატანა ვანიერის ღანჯრით, მასზე უფრო მოხდენილმა ქალიშვილმა ბექიმ შიარტვა ერეკლეს ხაშუცხოდ მოხატული თფფით.

ერეკლემ კერა დაულოცა აბაშიძეებს.

— ღმერთის დალოცვა არ დაგვაიწივებს, შვილი!

— საყუთარი ღმერთი ჭერ არ გამოჩნდია, დეიდა. ცას შიკედლებულ ღმერთს კი ხმას ვერ მივაწვდენ.

— შენც ფრანგულ ყაიდაზე ხომ არ წახვედი, შვილი? უმტკიცებიათ, ღმერთი არ არისო.

— ქვეიანი ხალხი ყოფილა. ღმერთი რომ იყოს, უიწილება და ურუმს არ გააბატონებდა ღვთისობლის წილკრამ ქვეყანაში. — გრძელტარა დანით თლა დაუწყო ბექის ბატონიშვილმა, — აჟი ღამაში სადღეოდულო უნდა მოგვეყვანა?

— მიზრძანე და ახლავე მოგიყვან.

— ოღონდ სხვა ვოგობიცი უნდა მომყვანენ, რომ კარგად გავარჩიო, ღამაშია თუ არა. წედან რომ ჩაშეძინა, სიხმარში ნახუ-

ლმა ქალიშვილმა წვერიანობით დაიწინა... შენ უმტკიცებდი, წვერიანი სტოლით, შიგრამ ვეღარ გავიგე. დაგჭერა თუ არა. შენკებში მიიმალა და გაშედიდა კიდეც.

— იმიბიმი! — გულიანად გაიცინა ანუკამ, — ცხადში ხომ არ ნახე, ჩემო შევარდნო?

— არა, შეძინა.

— აბა, მამ, იმიბარუდეთ და ახლავე დაგბრუნდება.

დეიდა ანუკამ დაიგვიანა. ამახობაში ერეკლემ ახალი ხადღეგრძელო თქვა.

ერეკლე შიარტვა შიგრიანად რამდენიმე მონაღმერთი. მონადირეებს ხოხბები, კახები და ღურაქები ეყოდათ სარტყლებზე.

პაატა ხიხარულით გადახვია დეიდაშვილს: — გავიგე, შიარტი ბედულისთვის კუდით ქვა ვასროლინებია და განძიც წაგართხვია.

— ყოწად, ბექებომ! — შეიარე მონადირეები ბატონიშვილმა, — ახე მცირე ხანში თუ ამდენი ფრინველი შიინადირეთ, ჩანს არც ორფხა მშეცებებს მონადირება გაგინდლდებათ!... თუმცა თუ ჩემი დეიდაშვილივით მარტო ნადირობა და ნადიმობა გეშარტვებათ... — რაკი პაატა უსამოღ ამირჩია, ხუმრობად აქცია ბატონიშვილმა თავისი ხაყვედური, გაუღიმა და ხახმისი შაწილა.

— ახლავე გეახლებით! — მოუბოდიშა პაატამ და ხახმისაგან გაიქცა.

ანუკა ბატონიშვილმა საგანგებოდ შორთული ქალიშვილები წარუღებია ერეკლეს.

ქალიშვილებმა სხვებსაც თავდახრიო მიცხლმენ და ქალბატონის მითითებულ სკამებზე ჩამოხდნენ.

— რომელი მოგწონს, ჩემო შევარდნო?

— გვერდით მიუჭდა დეიდა ანუკა და ყურში უჭერს უღლა.

— უველანი ღამაზება არიან, დეიდა. უველას შერთვა რომ შეიძლებაოღეს...

— ოჰ, შე უიწილებაში!

— უიწილებაშებს ერთი კარგი წესი აქეთ: ყველას ცოლად ირთავენ, ვინც მოეწონებათ.

— მაცდურად გაიღამა ერეკლემ.

ორმა ბრალმა, თაფლისფერმა თვალმა ხაყვედურით შეანათა პატარა კახს და ერეკლემ მიხვდა, რომ სწორედ ეს იყო ანუკას მამაშვილი.

— ანას ენაცვალოს ბიძაშვილი! — მისთავარული ხაწეო ტანხამელში გამოწყობილი პაატა აბაშიძე, მაგიდას შემოუარა და თაფლისფერთვალბა ქალიშვილს შებღზე აკოცა.

— მანდილოსნები დავლოცოთ! — თახი აიღო ერეკლემ.

— ჭიხვის ყანწები მოშარტვით! — დამახა პაატამ, ხანამ სკამზე დაქდებოდა, — თახით რომ ხაჯადრისია, დეიდაშვილო, ყანწებით უნდა დავლოცოთ ჩვენი სურფრის შწო და

ღაზათი. — და როცა ღამაში, მსახურმა გო-
გომ ოქროს ვარაყიანი ყანწები მოართვა, პი-
რველი უმად ერგაღეს გაღაწოდა, ხოლო
მეორე თავისთვის შეავსებინა.

— რაჲ საბაშიძეთომი ვართ და თანაც აბა-
შიძემ თავისი ადგილი დიაცავა, თანაღობაც
მასვე დაუღლოდოთ. — განაცხადა ერგულემ.
პაატამ ერთხანს იფარა, მაგრამ მალე და-
თანხმდა.

— მაშ, რაჲ ასეა, ჩვენი სულთან მშვენი-
რება და ღაზათს, ჩვენი ქალებს გაუმართოს!
ჩვენს მშვენიერ ბიძაშვილ ანაჲს — ღვთის-
მშობლის სწორისა და შეხადარის. ამ ღამაში...
მანებს, ახე რომ გვაშვენიერებნ. აბა, შეგებდეთ,
როგორ ერთდროიერ მოხდენილნი და საყვარ-
ელნი არიან. ამდენი ღამაში აღმათ თხა-
ლთა ზონთქარბა და სპარსეთის შახსაც არ
უნახავთ ერთბაშად...

— გასულიდად ზომ არ მოგწონს ეს ქალ-
წულები, აბაშიძევ? — გააღმა ერგულემ.

როცა პაატამ ყანწი ჩაოცადა, სული მოი-
თქვა და ღვთის ნაცვლად ეს სიტყვები გა-
ღემა:

— წიღიანაც დამწებრე და... საბაშიძეთო-
ში აბაშიძემ უყეთ იცის, როგორც მოიქცე-
ვა.

— ქალებს ხალღგრძელთში ჩხუბს ნუ
გაურტვით! — შენიშნა დეიდა ანუჲს.

— არ გაწვენიერებ, დეიდა! — დააშვიდა
ბატონიშვილმა და როცა ხალღგრძელი ჩა-
მოცადა, ახე დაატანა: — ვინც უნდა იყოს
ქვეყნის მმართველი, ტყვეებით ვაჭრობას ხა-
ნამ არ აკრძალავს, საქართველო. ხუდს ვერ მო-
იქცეაშს.

— საქართველოზე და ტყვეებით ვაჭრობაზე
სხვამ შეიწუხოს თავი, ბატონიშვილო, ჩვენ კი
უმიჯობისია, ჩვენს მანულებს მივხედოთ. ამბო-
ბენ, ბიძაშიემ ბაჭარი მოხრძანდებოთ ქართლის
ხელმწიფოდ.

— ვინც უნდა მოხრძანდეს, პირველ რი-
გში ტყვეებით ვაჭრობა უნდა აკრძალოს.

— მართალი ბრძანებაა! — ჩაერთა ანა
და ყველანი გააყვირვა. მხოლოდ პაატას არ
მოეწონა, მისი ხმის კილს და წყნით გაუ-
ღიმა:

— ბიძაშვილი თუ ახლავე მიღატატებს,
მერე მოლაღ შემიქცევს ზურგს.

— ხაჭვეწო საქმესთან ბიძაშვილობას ხე-
ლი არ უნდა მქონდეს.

— უოჩად, ქალო! — შესძახა ერგულემ და
ღეღას გაუღიმა.

— კარგი გუყავს, ძალუა ენაცვალოს, ნამ-
დვილი ხალღეღულეო ქალოა.

— არა, ძალუა, ეთქვათ, ყველა ღამაში
ქალ-ვათი გაიყავა, ვინდა უნდა იყოს საქარ-
თველოს ბატონ-პატრონი? — გულუბრვე-
ლოდ იკითხა ანამ.

— ჩვენ ვიქნებით. — ამჟღად განაცხადა
პაატამ.

— ვინ თქვენ, ბიძაშვილო?

— ბატონიშვილი ერგულე, პაატა აბაშიძე,
სხვა თავადნი და დიდებულნი.

— თქვას ვინ მოხნავს? ღორსა და ძროხას
ვინ მოამრავლებს?

— შემოხაზნული მრავალად არის და მო-
გვემსახურება. მუქთად გადმოსხლდებიან ჩემს
მამულში. ოსმაღანი კი ოქროს იძლევიან
ტყვეებში.

— მერედა, ამ მიწა-წყალს ზომ საქართვე-
ლოს აღარ დაუძახებენ, რაჲიდა ქართველნი
გადაშენდებიან.

— უოჩად, ქალო! — აღტაცებით შემოგყრა
ტაში ერგულე ბატონიშვილმა, თითიღან თ-
ხმისხლიანი ოქროს ბეჭედი წაძროთ, ანახთან
ბიჭვარა და, თუმცა უარობდა, ძალით გაუცო-
თა თითზე, — აი, ვინ გაიწევს მიუღულეო.
ხა!

შეიბუნებულმა ანამ აქეთ-იქი თმისებდა, მერ-
ე უმცრად ანუჲს მიეხუტა და:

— ღირსი არა ვარ, ღირსი არა ვარ, ძალუა.

— ნუ იტარებ, ჩემს მშვენიერო! ნუ იტა-
რებ, ძალუა გენაცვალოს!

გამარჯვების საშახურნი

ერგულე ბატონიშვილის ბრწყინვალე გამა-
რჯვების ამბავი თეიმურაზ მეფემ ნადირ შახს
აღწახა. ხანამ იქ გაგზავნილი შათირი უყან
დაბრუნდებოდა, არგავისხვევლებმა ერისთა-
ვისა და ამღლაგვარის კაცებისაგან მთლიანად
გაწმინდეს საარაგვო და თეიმურაზს წარუღ-
გნენ: შემობრძანდი და ზეობას უსატრონეო.
თეიმურაზმა ხიზონეზით მიიღო ეს საჩუქარ-
ი და თავისი ჯარის აწანურს ჩააყენა. შევი-
ნებულნი უხუფ ფაშა, ისევ ახალციხეში შე-
იყუდა, ზოლო გამწარებულმა გვიე ამალხავა-
რმა სურამის ციხე საგანგებოდ გაამაგრა და
ახალი გეგმების დაწესებას შეუღდა.

სპარსეთში წახლულმა მახარობლებმა ერეკ-
ლე ბატონიშვილს დიღამალი საჩუქარი და მა-
სთან ერთად ოქროთი დაარსებული საუცხოო
ფაშატი მოართვეს. ერგულე მიხვდა, რომ
ნადირ შახისათვის დაწვრილებით მოგესხენ-
ბინათ გადახდილი ბრძოლის ყოველი წერი-
ლმანი, ისიც ეთქვაო, ერგულემ რომ განაც-
ხადა, სპარსოლო ცხენად მხოლოდ ფაშატი
უნდა შეირჩესო, მაგრამ კი არ იყენია, გა-
უხარდა კიდეც. მოყულა კიდეც რომ არ სდო-
მებოდათ, ნადირ შახმა ისეთი ჩადიება იცოდა
მასთან მიხუფლ მახარობლებსა და შათირებთან,
ყველაფერს ათქმევინებდა. მით უფრო ბრძო-
ლის აღწერა უყვარდა დაწვრილებით.

საწიქრებთან ერთად მხარობლებმა სამწუხარო ამბავიც ჩამოტანეს: ნადირ შაჰს თავისი უფროსი ვაჟიშვილი რიზაყულასათვის თვალები დაეობარა, რადგან დადესტანში ჩემი ყოფნის ღრის სამეფო საქმეება სუსტად წავიშარათავსო. ღმობიერი მმართველი განგებანს არ უყვარს და რა მოვადუა, ნადირ შაჰმა შეიფაროსო.

ერთი ახალი ამბავიც მოიტანა შათირმა. ნადირ შაჰმა იმამყული ხანს თბილისის ხანობა ჩამოართვა და ზოჯა ხანს გადასცაო. ყველაზე ხანისარული ამბავი კი ის იყო, რომ არაგვის ზეობა თქმურაზისათვის დაემტკიცებინა და უკეთოთ ემის ხეობასაც დაიმორჩილებ, შავასაც გიწყალობებო.

ეს ყველაფერი არაგვის ციხეში შეიტყო მამა-შვილმა.

განსაკუთრებით რიზაყულას ამბავმა დაამწუხრა ერკლე. ისხანაში ყოფნისას რიზაყულადი დიდად შეიფარა თავი, და ერკლემც გულით დაუმობაღდა. ახლა კი, ნადირ შაჰის ამ უღმობილო განაჩენის შემდეგ, ისევ აფრტვრა გული აღმოსავლეთზე. ხანობლიოდ დარწმუნდა, რომ საქართველოში მომხდარი ყოველი მათა ომი სწორედ აღმოსავლეთის გადღენს იყო. არაბებმა, სპარსელებმა და მონგოლებმა შემოიტანეს მათა ომი და ურთიერთწყაილება, საწამლავის ზმარება და მამარგიით კაცისკვლა. ყველაზე ადამიანურ ადამიანს მთელ ირანში — რიზაყულს თვალბეა დასთანრეს. ვის ზღელში უნდა წავარდეს ახლა სპარსეთის ზღელბაში? ვის შეუძლია ერთკლესთან დაშვებობა? არადა, ვის უშეზობლას განსცდელს ვაშს? ვისთანდა იყოს კეთილგანწყობა? მოტყუვდა, ძალიან მოტყუვდა თემიურაზი, კახეთს ჩამოშტანებულეი რუსთა ელენეი რომ უბახუბოდ გაბარუნა. სწორედ მას შემდეგ შემოვიდა ნადირ შაჰის ლაშქარი. აღერ ურუნეი ბატონობდენს, ახლა — ყიზილბაშნი. რა განხვავებია? ან რაში სჭირდება შაჰის მიერ ნაწყალობევი ცხენი და სპურველი, ფული და განძი? მაგრამ ვაი, რომ მაინც სჭირდება და თანაც ძალიან დიდად სჭირდება.

— მოგწონს ნადირ შაჰის საწიქრები, მამო?

— უზომოდ აღფრთოვანებული ვარ. უკეთო ქსნის ხერასთაოსაც დავიმორჩილებოთ, უმეტესად გავაზარებთ საშუარის მზრძანებლებს.

— შესცდრ, მამო!

— რაზედ შევცდი?

— შესცდა იმაზე, რუსთა ელენობა რომ უბახუბოდ გააბარუნე.

— რა შუაშია რუსთა ელენობა? — განაცვიფრა თემიურაზი შვალის მოუღოდენღმა სავადურმა, სკამიდან წამოიჭრა, ახალგაზრდუ-

ლი მოძრაობის შეტრიალდა ცალმხარეზე, თქოს გვერდიდან დაანახო თავიერ მშვენიერი თმაწვერი, მაგრამ მალევე შემობრუნდა მინკენ და მორჩილად დაეშვა. — შერამდენედ უნდა გამახსენო, შვალეო, ეგ ერთი შეცდომა? ჩემს საქციელში რა ნახე ურიგო? ამოდენა სპარსეთის მზრძანებელი წყალობას წყალობაზე არ იშურებს, ყოველ საქმეზე ჭროვან მატებს გვაგებს და სხვას რას მოითხოვ?

ერკლემ სუსთოდ გაპარული განერის ნიკაბი მოისრისა, თითქოს მამის საწინააღმდეგოდ გამწადებულეი რისხვა მოლიანად მას გადასცაო, და დინჯად უპასუხა:

— გარემე კაცმა რად უნდა დაფასოს ჩვენი სიმამაცე?

— სიმამაცესა და მშვენიერებას გარემე შემფახებელი უნდა.

ერკლემს ჭკუაში დაუჭდა მამის ნათქვამი, მაგრამ ხალქმული მინც უკან არ წიღო:

— კაცის სიმამაცეს ქვემარჩად გარემე თვალეი უკეთ ამჩნევს, მაგრამ ჩემე სიმამაცის ხაფახურად ჩემე მტრის წყალობას რად უნდა ველოდო? იმ მტრისა, რომელმაც თავისი უბახუვარლება და უმამაცეი შვალე თვალის ამოსახტრელად გაიშტე? დღეს ვახამოვრე და მდევნი ამაღ გამოიგზავნა, ერთ დღეს რომ უნებურად განვარსებო, მაშინ რახა იქმს? — ერკლემ წამოდგა, სათუფურში გაიხტედა და შენიშნა, რომ თოვლის ფანტლები ეშვებოდენს ნელი ფარფატოთ. ფანტლებების დანახვამ შუაფხო გაახსენა, შუაფხომ — თავისი სიყრმის მგვობრები და ამან ერთგვარად დაამწვიდა. უფრო შინაური კალთოი განაგრძო ხატქმელი: — რუსეთთან საშვებობა ზღელმერულება უკიზილბაშებს ვებს ამოყვეთინებდა ჩვენი ქვეყნიდან. გაქირვების ვაშს ერთურსის დავემარტობოდო ჩვენ და რუსეთი. ამასობაში კი ისე მოვაგვარებლით საშინაო საქმეებს, როგორც ვაქობდა.

— მამჩემე ხან სპარსეთის მზარს იჭრედა, ხან — რუსეთისას, მაგრამ მაინც არაფერი გამოუფიდა.

— სწორედაც მაგით წაიხდენა საქმე თუ ერთ მგვობარს უღალატებ, მეორედ უკვე მშვით გიყურებს. ერთი აირჩიე და ბოლომდე უტრთავული!

— პეტრე... პეტრე... მარტოოდენს რუსეთს როდო მოუცვდა? საქართველოს რომ ზედი მკონდა, ვახტანგისა და პეტრე დიდის განზრახვა უფოდ აღსრულებებოდა. რაკი არ აღსრულდა, ჩანს ყიზილბაშთა ქვეშევრდობობა გვიწერია. ახლგეთ ჩვეცა და ნადირ შაჰის ერთგულებეი ვიყვეთო.

— ნადირ შაჰის ერთგულებით ვერას მოვადწევთ. კაცი, რომელსაც სიყეთე და ბოროტება ერთურთისაგან ვერ გაურჩევია, სახერას ვერას მოგვიტანს.

— თვალში შემოხედე და ისე მოთხარი, სათოფრის ნუ გასცურავ!

— ნადირ შაჰი. ერთგული მეგობარი ვერასოდეს შევაქმნებო. შეაღწე უმეტესად თავს ვერ შევაყვარებ. ხეივანულ შეილს კი, ხედავ რაც დამართა?

— მაშ, რას აპირებ?

— მთელი საქართველო ერთიანი და დამოუკიდებელი უნდა იყოს. კეთილ მეზობლად კი რუსეთი სჯობია ვეღლა სხვა ქვეყანას. ისე, ვით გლუხეყაც, ძლიერ ქვეყანასაც ეპირვემა კეთილი მეზობელი.

— ვიცი, შეილო. ჩვენს წინაპრნი უსსოვარი დროიდან დაეძებდნენ კეთილ მეზობელს და დღემდე ვერ პოვეს. ვეძებ, ჩვენც ასე არ დაგვემართოს. გამოცდილებამ დამანახა, ვეღლა მეზობელი იმას ცდილობს, რაზე წაგახოს.

— როცა შენი ქვეყანა ძლიერი იქნება, ჩახევას ვერფინდა გაგიბედავს.

— მაშინ აღარც მეზობელი დაგვირდება.

— ძლიერსაც სჭირდება კეთილი მეზობელი. — თავის ადგილზე დაქდა ერეკლე, ნიკაში მოისრისა, ფეხი ფეხზე შემოიღო და ცაცხლი-საგან ვაუწყული კედლის რომელიღაც წერტილს გაუშტერა თავალი. — ყოველდღე დაღუბვას უნდა ელოდეს ძლიერი ქვეყანა, გვერდით, თუ კეთილი მეზობელი არ ეგულავება.

— როცა ძლიერი ხარ, თავად ცდილობენ შენს მეზობლობას.

— მართალია... მაშინ უკვე წყალობის თვლით აღარ გაუყრებენ. ნადირ შაჰი ქართ შემოვიდა, დაგვაყრო და შერბე გვეზობლობს, ასეთ მეზობელს არაოდეს არ უნდა ენდო. რუსი ელჩნი კი დაპურობს გარეშე მოედინენ მეზობლობის სახიოვნელად. როცა თავად გსოვს მეგობრობას, აღმათ სჭირდები და ადვილად არც ვაღაღატებს. ხოლო როცა შენ შიდაღებო კარზე...

კოშკში დედოფალი შემოვიდა. ძალიან მოტეხილი და დაღონებული:

— თქვენ ისეე ჩხუბობთ?

— ანა, დედი, საქვეყნო საქმეებს ვებობთ... რატომ შეწუხდი?

— ავად ვარ, შეილო, ვეღარ მოვიხევე. ერეკლემ თავისი სჯამი შენთვისა და თავად ისეე სათოფრთან მივიდა.

დედოფალი ჩამოქდა, წამწამები დაფახულა და ღრმად ამოისუნთქა.

— რა გემართება, თამარ? — შეწუხდა თეიმურაზი.

— ვიღი ამილახვარს შემოუთვლია, თამარი თუ მიღაღატებდა, ამას აღარ ვერწმუნებდიო. თეიმურაზის მანაპიანი დილატის კაცნი ფურწლი დასახმიდენ, მაგრამ ბრძენი ვახტანგის ახული თუ მიღაღატებდა, ამას უკვე აღარ ვუღიდიო.

— შენ რა შეუთვალე? — წამოყვირა თეიმურაზი.

— ერეკლე მომიკვდეს, თუ შენი მიღაღატე ვიყო-მეთქი. არც ჩემს ქმარ-შვილს ეჭვარები, თუ თავს მოხბარი-მეთქი.

— კარგად შეგიოთვლია.

— რაც ხიმათვლია, ის ვაუწყე... ერთად გავიზარდენით, თეიმურაზი! მივლიდა, მანებარებდა. ჩვენ კი რა ვქმენით? ოჯახი ავუწიოკეთ და გავუნთავთ. — გული შეუღონდა დედოფალს და სჯამის საზურგეს მიესვენა.

— რა მოგდის, დედი? — მიუტრა ერეკლე. თეიმურაზიც წამოგდა, დედოფალთან მივიდა, შუბლზე ხელი გადაუყვა და გულისხირი ვაუხნა:

— მე კი არ ავუწიოკე. არაგველებმა გააკეთეს ასრე.

— შენი დასტურის გარეშე არაგველები თითს ვერ გაანძრვდნენ.

— სამაგიეროდ უწყნარად მიხვარებს შეუღლე სურამის ციხეში... უკველ წუთს მზად ვარ, შემოვიტრიგო, ოღონდ ქელი მოიდროოს.

— ქელს არ მოიდრეტს. ამილახვრიანთ სიჭაუბრე მაგას გამოიყალია.

— ანა, მაშ, რა ვქნა? მე კიდევ ხაგრატონი ვარ და...

— არ ვიცი. შენ ხაგრატონი, ის ამილახვარი და... ქართველებს ღუბავთ... ჰაბა ანაშიცე ნაწყენი უთვლია ბატონიშვილი. იმად კი არ შემოვიდა ქართლში, რომ ხალხი გაათავისუფლოს, ყველას ატყუებო.

— როგორ თუ ყველას ატყუებო? — შემოფოთებისგან კედელს მიტრა ერეკლე.

— რა ვიცი, ეუფლანაანთ ქალი მიატოვაო... აქ ჩემი ბიძაშვილი და კასპიან კედელ სხვა შეპყვარებიაო.

ერეკლეს გაახნენდა ვენახიდან გამოსული ამოღტილი გოგონა და უწიოში სიყვარულით ატყუკდა გული. შიანც მოთოყა თავი და ასე უპასუხა:

— ვისაც გავეღუწებო, ცოლად კი არ ვართავ. ერთი ამოვიტრიე სადედოფლად და არც ვუღაღატებო... მოციციდი და ქორწილსაც გადავიხდი.

— ანდა თუ თოვლი ჩამოყარა, გაზაფხულამდე ჩავიკეტებით. ქალის გული კი ბრალივით არის. გაიზარება და აღარაფრში გამოგადგება.

— აკი გითხარი, თვლავში დარჩი-მეთქი, რა გინდოდა? რად წამიხვადი? — უსაყვედურა თეიმურაზმა.

— მთად წამოვიდი, რომ უჩემოდ საქმეს კი აკეთებო, მაგრამ აღმიანბო ვაიწივებოთ. ემ ქორწილი მიღე უნდა ვაღაჯობადო.

— ყველაფერს მოვაგვარებო, დედი, შენ ოღონდ ნუ ბრახობ!

— რა ვქნა, ჩემო იმედო, იქა ვარ, თქვენ მე-

დარღვევით, აქ ჩამოვალ და იქაურობის დარდი მომიყვება... ოღონდაც ვივის არა ავნოთ რა და აღარ ვადარდებ. ზოცა ხანს ნუ მიუყვებთ ხალხს. მრად, თორემ, ცხენში გამოყვავო. ასე დაუქაღწია. თქვენ თვითონ ითავად შერბილება. ხელმწიფებსთან კი თავად წარუძღვებები და შეწყალებას ვთხოვ. უკვიანი და ძლიერი კაცია ჩემი ბიძაშვილი, საქმეში გამოადგება.

— ნუ გეშინია, დედი! რევანო თავისუფლად დადის, მაგრამ ზღვს არავინ ახლებს ჩემი ბრძანებით. ვიცო, რომ მამას ეხმარება... შევიბო. გვბო როგორც.

ივანეშვილი განუმარტობს

რევანში მთელი დღე-ღამე იარა ჭარის შესაგრავებლად, მაგრამ, ოციოდე თანამოაზრის გარდა, ვერავინ იშოვნა. ზოლოს ისევ ახალციხიდან გამოგზავნილ ზარბაზნებზე, ჩამდენიმე ასეულ კაცზე და დაქირავებულთა რაზმებზე დამსუარა იმედო. თვითონ კი დიდხ ხნაყ უნახა. ვი ნათია შოინახულა, რომელიც ბავშვთან ერთად მივარდნილ სოფელში ჰყავდა ვაზარბუღი ახალციხის კერაზე. ის ღამე იქ ვათია და დილაადრიან დაემშვიდობა.

— რომ იცოდე, როგორ შეშინია, რევან... — ტუნები აუცხავსხად ნათიას, როცა უიშარამდე მოცილა საყვარელი მეუღლე. — უშენოდ შეშინია.

— ნუ გეშინია ეს ხახლი შეუვალა და ურიგოს ვერავინ გაადრებს. ერეკლეშ იცის, ასე თავისუფლად რომ დადევარ, მაგრამ ვერას მიხედვას.

— ვახსოვს, რევან, საფურცელში რომ ვითხარი, ზურაბი აქ მოკლეს-მეთქი?

— მე ვერვინ მოკლავს.

— ნეტავ ასე იქოს. ოღონდ მაშინმისა და ბიძაჩემის სიკვდილი აქმარონ და სანთლებს დავანთებ. უშენოდ შეშინია, რევან, უშენოდ შეშინია! — ნათიას ჰქვდა ტური უმეტესად აუცხავსხად და შეუფოთებით მიეუარდო რევანის მალად მკერდს, რომელიც თითქოს ამ დღებში გაგანიერებულყო. — შენ ხომ ვითხარი ერეკლე ბატონიშვილზე ღონიერი ვარო?

— ოთარის ხყრმეს გეფიცები, ღონიერი ვარ.

— ახა, მამ, მალაჩი ზელადი როგორ დამარცხა. ისე დაუტახანია, შებმაყ ვეღარ ვაუხედო.

— მალაჩი დამარცხა, მაგრამ... მე დავამარცხებ. ადგილის კურდღელს ადგილის მწვეარი დაიქვრსო.

— არ მინდა, რევან... არ მინდა. — უფრო ძალუხად მივხუტა მკერდზე. — აქედან ვადევიარვნეთ ხადმე და ტყეში ვაცხოვროთ. ჩხუბს დანახე თავი!

— ნსუბს თავი დავანებო და იმ ბუღბუ-

ღვით მარტოდენ ტყეს ვუვალობრტყინ მხარე

— ამ ჰქვანაზე მარტო ბუღბუღი უყოფილა ბედნიერი, რევან, არავის ერჩას და მარტო თავისთვის ვალობს.

— მართალია, ნათია. ბუღბუღის გარდა, ყველა ტყუერი უბედურია, თუნდაც კურდღელითი უწყინარი იყოს. გაუმარტონი ყველგან სდენიან და უმოწყალოდ ზოცავენ. მარტო ბუღბუღის არავინ სდენის. შენს რევანს კი ბუღბუღობა ძალიან გაუჭირდება. ეგებ შეძლონ და მომინადრონ კიდეც, მაგრამ...

— მაგრამ რა? — განზე გაიწია ნათია და ცნობისმოყვარედ შეხედა თვალბუბო.

— შენი იმედი მაქვს. შენ უნდა ჩავგონო ჩემს ოთარსა და მის შთამომავლობას, რათა ჩემი სისხლი არავის ამატიონ.

— ვისთან აძირებს ბრძოლას? — ნათია ისევ მკერდზე მიხუტა.

— თეიმურაზთან და ერეკლესთან. მაგარ დამღუბეს. ერეკლეს რომ მალაჩი ზელადი არ ვაენადგურებინა, დაღუბნის მხრიდან ათი ათასი მეომარი მომივიდოდა და ესე მოცემურტლავდა მაშინმის მტრებს. — შეუტი მომუტა რევანში.

ნათიას შეეშინდა, მკერდიდან არ მოიშორროს, და უფრო მძლავრად შეაწება მკერდი, ტუნების ცახცახით.

— დაგამარცხებენ, რევან, და რაღად მითხარა?

— ვისაც გამარცხების იმედი ვადანურთულო აქვს, ბრძოლაზე ხელს იღებს.

— რას მიზნადებ, რევან?

— დედოფლობას, ნათია. — შუბლზე ეამზორა რევანი.

— თუ მართადილ ძაძა-ფლასს?

— ძაძა-ფლასის ჩაცმას მინც არ ვისურვებ. შენ ისეთი მშვენიერი ხარ, მალე იპოვნი გულისსწორს. ერთადერთი ოთარის დარდი გაშეყება, თორემ...

— სიცოცხლეს ნუ მიწამლავ... უშენოდ ერთ წუთსაც ადარ ვაცოცხლებ...

რევანმა ძლიერ ჩამოშორა ატირებული მეუღლე და კარში გავიდა.

— ბატონო ტეშაქინბაშ, — ეწოში დახვდა ერთგული მსტოვარი, — ერეკლე ბატონიშვილმა ცხენებით აიარა.

— საით აიარა?

— აქეთ, სურამისკენ, შენი ტირიმი.

ნათია ეწოში შექმნილი ჩურჩული ვაიგონა და კარში გამოვიდა. აღდგებულმა რევანმა მამის სხით დაიქუბა:

— ცხენები!... მე ვერვინებ მაგას... კვალზე დამყვება და მოხვენებას აღარ იძლევა. იოლმა გამარცხებებმა ვათამამა და...

უგოშობიდან სათოვლე ნავი უბერავდა. აქა-იქ შერჩენილი ყვითელი ფოთლები წან-

ტად ცვიოდნენ ზეზიდან გზებსა და ხეივანებში.

მიტომავიწილი მოსწილი

შუაქორწილიდან წამოხტა ერეკლე. ამხავს მოუტანეს ოსმალების ლაშქარი შემოვიდაო სურამში. რევან ამილახვრის ადგილსაყოფილიც აცნობებს და ისიც უთხრის, რომ სწორედ იმ დღისით აპირებდნენ ბრძოლის დაწყებას, რაჟი იცოდნენ, რომ ერეკლეცა და თეიმურაზიც ქვეშევრდომი საქორწილო ღმანს ეძლეოდნენ.

თეიმურაზმაც მოიწადინა, წამოვიდა, მაგრამ ერეკლემ არ დაინება: ღმინი ჩაიშლებოა. საქორწილო გვირგვინი თავის სკამზე დაასვენა პატარაშლის გვერდით, საომრად აღაჭურვა და სწრაფად გავიდა.

— ფრთხილად იყავი, შეილო! — დაიკრუნხა თამარმა, ჭიშკართან რომ მიაცილა, რევანს ერიდო. თუნდაც წინ შეგზავდეს, იარაღს ნუ ახმარი!

— კარგი იყო, მეც წამოვსულიყავი. — შეხამდა ჩაიხუტებუტა თეიმურაზმა,

— არ გინდა ცხის ვარეთ მხოლოდ რევანა დაქორავებულ ქართი. დაქორავებულნი კი, შენც კარგად იცი, მართო სოფლების საძარცვავად დაჰყვებიან მაგ უბედურს და არა დასამბარებლად.

— სოფლები არ გაგვიძარცვონ, შეილო! — უპოდიერს ვიღონებ.

ანს უდნაურად ეპატარავა საომრად გამოწყობილი წვერგაპარსული ბატონიშეილო.

— ისევ მოუშვი წვერი! — უპრთან მიუტანა ტურბები.

— აჟი სიწმარში დამიწუნე. — წვერიანაო. ამიდაც გავიპარე. — უმასუხა ხმალიდა.

— სიწმარი კი არა, ცხადი იყო, მაგრამ მაინც მოუშვი. მტერს უფრო ასაკრული ეგონებო.

— როგორ თუ ცხადი?

— ბიცილამ დამანახა შენი თავი. ისე დრმადა ვეძინა, ვიქორე, ვერას გაიგებდი და ჩუმიად ჩავიფარე, წვერიანი კაცები არ მიუყარს-შეიქი.

— დავბრუნდები და არ გაპატიებ მაგ ეშმაკობას! — თითის ქნევით დაეშუქრა ერეკლე და ნადირ შაჰის გამოგზავნილ ფაშატყე ამხედრდა. გამოშვებობების ნიშნად ხელი დაუქნია და უაღუწე შემდგარ ცხენს სადავო მათუვა. ფეხდაფეხ მცველებსა და ერთგული მხედრების დასტა აედევნა.

• • •

ქვეშევრდომის ბოლოზე დაბანაკებულ თავის ლაშქარს ერეკლემ უბრძანა: „ამილილო, ცნარაუხა გივლო და დიდურე დაბანაკებუ-

დაყო. თუ სურამიდან კაცს გამოგზავნი, მანინ დაიძარიო, თუ არადა მანდ უთვალთვალეთ, ურჯულეობმა სოფლები არ წაახდინონო. თვითონ კი თავის ერთგულ მცველებთან ერთად რამდენიმე მამაცი მოლაშქრე აყოლია და იმ გზით წარემართა სურამისაკენ, საითაც რევანის სამალავი ეგულებოდა. იცოდა, გზებზე შირბები ეყოლებოდა რევანს, ამ ამხავს მაშინვე მოახსენებდნენ და ქვემო სოფლების მონადირების ნაცვლად თავისი მამველი ქართ სურამისაკენ გამოდნებოდა.

ახედ მოხდა: ამილახვრის შეიღმა ერთბაშად ირწმუნა, რომ მხოლოდ იმ დღისით ვადმოხედა დემრთმა წუაღობის თვალთ. ერეკლემ არ იცის, თუ რევანს ამდენი დაქორავებული ქარი უღდას და ამიტომ ვახედა მცირე რაზმით ამოვლა. ქორწილი მიატოვა და... თუმცა აქ რაღაც ეშმაკობა... რატომ უნდა მიეტოვებინა საქორწილო ღმინი, თუცა ახალი არაფერი შეიტყუო? აქნებ ერთგვარი ფანდი არის მცირე რაზმით ამოვლა და ახალ სატყუარას უფლებს ამილახვრის ძეს? სულერთია, მაინც წამოვიწვია საღწე და ერთიანად შემუსრავს.

შუატყვეში ერთ ბერაკაცს ვადაწუდნენ ერეკლეს რაზმელები. გულურას ამხადებდა გზავასურე. ერეკლემ ივარაუდა, რევანი თუ გამოგვედევნა, ჩვენს შესახებ ამ ბერაკაცს ჰკითხავს რაშესო, და გამოლაპარაკება ამქობინა:

- ქარს ხომ არ აუღლია აქეთ?
- არა, შეილო. — კეთა მოიფხანა ბერიკაცმა, — ვის ქარს უნდა აეღლო?
- ერეკლე ბატონიშვილასა.
- ერეკლესას? — გაუხარდა ბერიკაცს.
- რაო, ხომ არ იცნობ ერეკლეს? — შეეკითხა მეღლია.

— ერეკლეს ვინ არ იცნობს, შეილო?! მართალია, თვალთ არ მინახავს, მაგრამ მაგან რომ მტრის ქარი დამარცხა, მაგას ვენაცვალე...

— კი კაცო არ არის. ჩვენ უნდა დაიჭიროთ. — განუცხადა ერეკლემ.

— ერეკლეს თქვენისთანები ვერ დაიჭერენ. — გოდონა ბერიკაცს, მერე ერთბაშად შუბლი შეიარა და განუე გააპურტყა, — ფუი, თქვენს ქართელომას!... ერთი პატარონი ძლივს გამოგვიჩნდა და თქვენ კიდევ დაიჭრას უქადით?!

— ქართელომას რად მიღანძლავ, ზიძინე, მო, მეც ხომ კაცი ვარ?!

— კაცი კი არა... — წიწილთ დაიღრიაჯა ბერიკაცო.

— თქვი, ნუ გეშინია! — ღმინით გაამხნევა ერეკლემ.

— რისი უნდა შეშინოდეს, აემ გამმარი ძელებსა და სავაზე წილღის შეტი აღარაფე-

რი გამანია. შეილება ურჯულო ყარაღბა დაშობეს და შეილება კიდევ ახალ-ცხენში გამოიღეს ახალიცხენი.

— ძალიან ვწუხვარ. — დიმილი წაქვალა ტრეკლებ.

— გადმოდე ეს თოფი, დაბახლე და მაშკალი. თუ კაცი ხარ ერთი პატარა შეილიშვილია ვადაშინა, იმას ვეკრებები, თორემ... ვი-ფიქრე. რაკი ტრეკლე ქარტლშიც შემოვიდა, ტაციობას ბოლო მოეღება-შეტქი და თქვენ კადევა...

— მაშ, არ უღალატებ ტრეკლე პატონიშვილს?

— ვუღალატებო?.. გულში ჩავისვამ თქვენს ქათამს. დამეცი თოფი!

ტრეკლემ ხარტულიდან ქისა ამოიღო და ბერაკაცს გადაუგდო:

— წაიღე და ის შენი შეილიშვილი კარგად გამოიწარდე!

ბერაკაცი შეცბუნდა, უკანგაწეული წაღდანი ხელი ისევ ვაუშეწოდა და ქისასთან მიხვდა ვერ ვაბედა. ბოლოს, როგორც იყო, ახე ამოიდგრა:

— შერედა, ამ ქისაზე ვაეცვალე ტრეკლეს ერთხელეებმა?!. არა, შეილო, არ მინდა შენი ქისა!

— ტრეკლეა, ბიძაქემო, ტრეკლე! — ვეღარ მოითმინა მგელამ.

— ტრეკლე?! ღმერთო მაღალო, შენ მამეცე ძალა და შეძლება, რო პატონიშვილის ცხენს ვავერებსინო! — ცხენის ფეხებში ნახავარდნად წაიწია ბერაკაცმა.

პატონიშვილმა ცხენი აარიდა და მხარზე ხელი მოუთათუნა ბერაკაცს აღერსის ნიშნად.

— არადა, — წელში ვაიშარბა ბერაკაცი, — წამოდი, შეილო ერთი შიშაქი გადავარჩინე ამ ძაღლის ნიშეირებს და უნდა დაგაქალა. ცოტაოდენი თავანკარაც შემოვდა და პურ-ჭრედიც მიგვია კიდობანში. მართლა ისეთი სწყყალი კი არა ვარ. სახლის ანგელოზს გაუხარდება, შენი ცხენსაქმი!

— რა გქვია, ბიძაქემო — მოეწონა ტრეკლეს ბერაკაცის გულქართლობა.

— ტრტია... აქვე ტუნიხარში ვცხოვრობ, შეილო, შორს კი არა ვარ.

— სხვა დროს ვესტუმრებოთ, ძია ტრტია!

— მაშ, რით გემსახუროთ, მე თავგვედარმა? — მთევარი მოგვდევს და გზა მოასწავდე. ეს იქნება შენი სამსახური.

— გზა მოვასწავლო? მე ვაცო, როგორც მოვასწავლო.

ტრეკლემ მოფიქრული გზასაყარი მოათვალიერა და გაუღიმა:

— სულერთია, კვალს მიინც ვერ დაფარავ.

— კვალსაც დაფარავ... ვიცო, თქვენ სურსაში მიღასართ.

— საიდან იცი?

— გივი ამიღახვარი სურამშია გმადლობელი და ახა, მაშ, სად წახვალ? კვალზე კი, ალბათ, იმისი ძაღლები მოგვეებინან და გზავალი უნდა აეღებნო.

— ეხე საიდანა იცი?

— მაგაზე შტო რა მისწავლია? ახა, ცოტა ხანს დამიცადე! — ბერაკაცმა ფიჩხს მიჭკრა-მიჭკრა ხელი, კონა გააკეთა და წინელი ჩააბა: ერთ-ერთმა აეგრე აიაროს, ამ წინელს ხელი ჩაავლოს და დიდ გზამდე აიაროს. მერე იქ ხევის გადაადლოს სადმე. იქ ერთი ჩაიბზე მილიც დაუხვევს ახე, იქ დაუხვიოს და ისევ თქვენ გადავიდგებოთ წინ.

— ეს რას ვგოველის? — იკითხა ვეღამ.

— შე ვიცო, რასაც გოველით: ამ საურმე გზაზე ჭევათა აეღოლა დღეს. დიდგენ და ეტებონ თქვენი ალიკალი. თქვენ ამ მოკლე გზით წახვალთ და მღევარს კადევა საურმე გზაზე მივცემ გეზსა.

ტრეკლეს მოეწონა ტრტია ახრი და მგელი-ას დაავალა გულურის ათრევა თვითონ სადავე მიუშვა ცხენს, დეზა ამოიჭრა და სხეებთან ერთად მარცხნივ დაუხვია უმოკლეს გზაზე.

კარგა ხანსა გაიარა, მაგრამ მღევარი არ გამოიჩინა. ტრტია იშინა: ვაა, თუ საცალდევნი ბილიკით გადავიდინენო მაღლა სერზე, მავრამ მაშინვე გაიბტუნა თავი: იმ გზით უფრო მეტ დროს დაკარგავენ და საერთოდ შეტია მოხალდინელია.

ამასობაში იმდენი შეეა ააგრევა, საბოლოო გულურსა შეიკვებოდა.

ბოლოს გამოჩნდნენ. ენერგიული ნაბიკით მოახვადით ცხენებს. ტუნიხარში მოხალმე ბერაკაცს საუბამც კი არ აღიარებს, ისე დაუხვიეს მარცხნივ, მაგრამ მოულოდნელად მწიფე შეინდისფერ ულაყეფ ამხედრებული მხედარი შენერდა და ფიჩხს ნათრევს დააკვირა:

— ცხენობნები საით წავიდნენ ბერაკაციო?

— ცხენობნები ორად გაიფენენ, შეილო, აქეთ უმეტესნი წავიდნენ და აქეთ — უმცირესნი.

— აქ მოლოდ ფიჩხს ნათრევა.

— იცი, რა გითხრა, შეილო? აეგრე დაწალიკდნენ და ისე წავიდნენ. უკანა მხედარმა კიდევ ფიჩხს კონა გამოიბა და აღმა აათრია. რევაის ხახე სიხარულმა გაანათა:

— აქეთ, ბიჭებო... მაშ, ესმაკობაში უნდა მაქოზოს პატარა კახმა? მეც სწორედ იმ ძაღლის რძითა ვარ გავრდილი, რაც მავას უწოვია, — მუჭარით ჩაიღამარაკა და ცხენს ქუსლი ამოიჭრა.

ფიჩხის ნათრევი ბილიკი რომ აათავებს, დიდ გზაზე გავიდნენ. აქედან უკვე კვალი ირეოდა. ცხენთა ნატრეფალი მრავლად ეტობობოდა, მაგრამ უფრო ადრინდელს მოავგედა და ამან

სურათი

დაუფქვარა. ბოლოს ერთი ცხენის ნავალს მი-
აგნეს, რომელიც ძალიან ვიწრო ბილიცისავენ
უნებდა.

ნუთუ მარტო ერთი კაცი ამოვიდა ამ
გზით? მაგრამ მაშინ კვალის წაშლა რაღად
დასჭირდებოდათ? არა, მრავალნი ამოვიდნენ.
სხდებნა დიდი გზით განავრცდეს სვლა, ერთმა
კი აქ შეიკადა კარგა ხანს, ხანამ ფიქვი ხაყ-
მაოდ მოყაყადა, და მერე ბილიცზე გადაუხ-
და კვალის ასარყვად. ვინ უნდა თუის ეს მარ-
ტოსული მხედარი? ნუთუ ერკვეთ? არა, ერკე-
ლდ მარტო არ დაჩნებოდა. ცხადია, დიდი
გზით გაემართა თავის ერთგულ მცველებთან
ერთად, აქ კა...

რეკავში დიდი გზით დადევნება უბრძანა
მხედრებს. მერე იაზრა: ეს ერთი მხედარი, რომ-
ელიმაც ვიწრო ბილიცზე შესვლა გახედა, უთ-
ვოდ პატარა კახი იქნებოდაო, და განუსაზ-
ღვრელი შიში შეიფარნო. ხომ შეიძლება, მო-
ულოდნელად გამოიჭრას და უფინა დასცეს?
მთავარი გზით წასვლა მხედრები კი აღბათ
აქვე არიან ჩახაფრებულნი და მის კეთიანზე
აქეთ-იქიდან გამოიშლებიან.

არა! ვერას დააჯღმებს პატარა კახი ამილა-
ხვისი შეილას რატონდაც ნათიას ნათქვამს
ვახსენდა: ერკველიან ვერას ვახდები და
ერთადო. ასე უბრაბა თუ უფრო სხვაგვარად?
განჭული და თქროთი დაარბტული ცხენი გა-
მოუგზავნია ნადირ შახს ერკველისათვის, ოღონ-
დაც ამილახვარი ცოლშვილიანად შეიუპარო
და სატატოში გამოიგზავნეთ. ვერ ეღარხე-
ვიან ამას!

პატატ პაპაშვილის მამარტო

მეზუთე უანწი როცა გამოცალა, სიმღერის
ხასიათზე მაშინ დადგა პატატა ახაშიძე, გასურ-
რელ მეგობარსა და ვანთქმულ მონადირეს,
აზნაურ გურამ კიკნაძეს ხელი ვადახვია და
ქართლური მრავალკაციანი წამოიწყო.

უზომოდ მსხვილი თავიკბერი და ბრტყელი,
სამილსებური ყურები ჰქონდა გურამ კიკნა-
ძეს. თავის ტახუკობაში უქილავია კიდეც. მა-
გრამ რამდენიმე კაცი დაუშტყრევია და წრე-
ში აღარავინ გადაუხვალა. ნადირობის დროს
მის გვერდით ქლომას უყვლა გაურბოდა, რა-
დგამ ეშინოდათ, შეზარსოშებულმა ხელი არ
გადაგვხვიოს და მხარი არ მოგვეტეხოსო.
მხოლოდ პატატა არ ერიდებოდა.

ენა ეღიქებოდა ვერამის. სმაში შესვლისას
კი ებორკებოდა კიდეც. რომელიმე სიტყვას
გამოთქმისას წუთები ეკარგებოდა.

გურამი პირველად ზაალ ახაშიძესთან გაი-
ცნო პატატამ და აქვე დაშეგობრდნენ. მერე,
როცა პატატა ახაშიძეს ზანიეროსუბუცე-
სობა შეეჩივა, გურამიც თავისთან წამოიყუა-
ნა და გვერდიდან არ იშორებდა.

საოცარი ის იყო, ენაბრგველს არც ერთიმ
ბგერის გამოთქმა არ უძენდებოდა სიმღერის
დროს და ისეთი მშვენიერი ქართლ-კახური
მანებბა ამოსდიოდა, ვანთქმულ მომღერლებს
აჯერებებდა.

— ახლა ის მითხარი, გურამ, ზაალმა რა
დაგახარა? — ჰკითხა პატატამ, როცა მექორწი-
ლებს თვალები მიეღულათ.

— მშ...მშ...თვეი უნდა ჩჩჩ...ჩემს ანსო.
თეიმურაზი დროდადრო გაასარებდა ზოლ-
მე მწერას პატატა ახაშიძისკენ, რომელიც სიმ-
ღერასა და ხაუნარს ერთთვის ანაცლებდა.
მის ყურამდე, წირსული არა და, სიმღერა და
ოხუნჭობა აღწევდა.

— მე ხომ არ გაუმეოთავ?
— სს... საქონელს თუ გგგ...ამომიგზავნის,
ახალციხეში როო...ოქროდ ვაქცევო.

— ახლა საიდან გავუგზავნო?

— ააა...ახლა უკეთთ...თესია. მშ...მეუარი
გგგ...გავგზავნოთ.

პატატს მოეწონა გურამის აზრი, გახარებუ-
ლმა გადააკოცა და ჰკვიანი ხარო, უჩურჩულა.
მერე ამაყად წელში გასწორდა და ხაფე ხმით
დაიძახა:

— ჩემი თავი მოუყვებ ბიძაშემ ზაალს!
ახლა ჩვენ აქ ვმზიარულობთ და ეს კიდეც
მოწყენით ზის იმერეთში. არც საჭმელი აქვია
და არც — ხასმელი, მაგრამ აქვია ასეთი
მშობარულობა.

— მართალია, მართალი — დაიძახა რამდე-
ნიმე ხმამ.

— მე მინდა, ბატონებო, თქვენი თანხმო-
ბით, ახლომახლო სოფლებიდან რამდენიმე
წყვილი ლაშაში ქალ-ვაფი დავიპატოვო და გუ-
რამის მეთაურობით მაყრად გავგზავნო იმერე-
თში.

— გულთბა გოგო-ბიჭების გაგზავნა ჭერი
არ არის. — თქვა ვილაყამ.

— რაკი ახაშიძეს ასე ეპრიანება, ჩანს, ჭე-
რიც არის.

— ასეთ ვითარებაში მაყარს არ გზავნიან
და არც მოსაკითხოდ მიდიან. — შენიშნა თე-
იმურაზმა, რაკი გულწრფელად დაიჭრა პე-
ატატს ნათქვამი.

— ეგ კახეთში იციან ასე.

— არც ქართლში იციან უმეფო და უღედ-
ოფლო მაყარი.

— თუკი უსიძო ქორწილია? — მიუთითა
პატარაძლის გვერდით დასვენებულ ერკველს
გვირგვინზე.

— ეგ მხოლოდ ვარემოებათა გამო...

ამსობაში გურამ კიკნაძე და პატატს ერთ-
გული კაცები უკვე წამომიშლენი და ქიშკრის-
კენ გაემართნენ. გრძელად გაუმოული საქორწი-
ლო სუფრა სეტყვისგან ჩარევილს დემგვანა.

— ქართლის სამეფოს ვინც უნდა დაეპატ-
რონოს, ახაშიძეებს ვერვინ წამოართმევს უმა-

სა და მაშულსი — განაცხადა პაატა აბაშიძემ და, რაკი გურამ კიკნაძის სკამი ცარიელი აღმოჩნდა, ორიოდე სკამით იქით გადაიწია და ახსურა მაღალაშვილის ღამაში ცოლის გვერდით აღმოჩნდა.

თემურაშმა შენიშნა, რომ პაატა უკვე ზომავზე მეტად დამთვრალიყო და ანუკას ანაშნა, დაასველო. პაატამ შენიშნა თემურაშის თვალუბის მოძრაობა და ძალიან შეიცხადა:

— განა ვახუშტის ძე ისე წამხდარა, ხხვანე ადრე დაიძინოს და ღამინი ჩაშალოს?! ეგ არ მოხდება კახთა ბატონო!, აბა, სიმღერა!

— პაატა! — დაიბურჩულა ანაშ და სკამზე დასვენებულ გვირგვინზე ანიშნა.

— რაო, დედოფალო, ხომ არ გგონია შენი მეუღისა შეშინოდეს?! —

— რად უნდა გეშინოდეს, შეილო, ეს ხომ შენი დეიდაშვილია? — შენიშნა დედამ.

— დიას, უმცროსი დეიდაშვილია და ნიადაგ ტყუარე მართებებს.

— იცის, შეილო, და ამატომ გარიგებს.

— არა, დამარბოს. უფროს დეიდაშვილს დარიგება მოუხდება უმცროსისაგან. აბაშიძეს კა... ხხხ... ფრთხილად!

— ხომ ვიცო, ძალიან ვფეხვარს და რად ამბობ ანაშე! — დამწვიდებებს შეეცადა ანუკა ბატონიშვილი, მაღალაშვილის ცოლია რომ ერთი სკამით იქით გადაიწია, იმ სკამზე ჩამოქდა და თაზე დაუწყო მოფერება პაატას.

ანასობაში სუფრა გაიშარგა.

— მთევარს, დედანემო, შავრამ ძია ბაქარს ტახტს არ უნდა ეცდებოდნენ.

— ოღონდ ჩემი ძმა საქართველოში შემოვიდეს და არა თუ ქართლის, კახეთის ტახტსაც შას დაუთმობო. — ჩაერთა დედოფალი თამარს. — ჩემი ქმარ-შვილი კი მარტოდენ ხახალარობას აქმარებენ.

— მე მხოლოდ ხაშართლის თქმა მთევარს, დეიდა. შეიძლება, შენმა ქმარ-შვილიმა თვალდებიც ამოიზიაროს, შავრამ შავათ რომ ხხვა თავადებისთვის შვარი დაქობათ, ძია ბაქარი ხაქართველოში იქნებოდა.

— ხარსელებმა არ შემოუშვეს ჩემი ძმა, შეილო. რატომ არ ვინდა, გააგონო? — ჩავიწყობას შეეცადა ანუკა.

— ეგ არცინ იცის, ვინ არ შემოუშვა. ახლა რომ ქართლსაც კახელები დაეპატრონებინან, რას იტყვის ხალხი?

— რას იტყვის, შეილო? — გაკვირდა თამარმა.

— იტყვიან, ქართლი კახმა დაიპყრო... ანაშ მეტი სირცხვილი გაგონიდა?

— დაპყრობა რა ხატქმელია? — იწყინა თემურაშმა, — ჩვენ აქ ქართლის ვახთავისუფლებლად შემოვედით და არა — დასაპყრობად ერთი ქვეყანა ქართლ-კახეთი და შეგობრულა ხელის გაწვდენა დაპყრობად არვის ჩა-

ეთვლება. დედოფალმა მართალი ბჭისწამა შეხუბულ ჩემს სიმამრს რომ შეფობა დასცლოდა, ქართლ-კახეთის გაერთიანებულ ტახტზე იჯდებოდა.

— მაშინ ღმისთიერეთი და ქართლ-კახეთიც ერთი ყოფილა. — იწყინა პაატამ.

— მერედა, ვინ თქვა, ერთი არ არისო? ან ვინ დააქუცმავა იმ დაწვეტილებმა ასე უღმერთოდ? მაშინ ალბათ ვეღარც იოლად დაგვობრიუებდნენ... ძალი შემწევდნენ ქალიხასო...

კათალიკოსი ნიკოლოზი

ცხენთა ფეხის ხმა მოიხმა ზემოდან. ერთკლემ სვლა შეანელებინა რაზმს და ბოლოს შეაჩერა კიდევ.

ლოდინი დაღბანს არ დაბჭირებიათ.

ჭერ ცხენოსნები გაშირდნენ. შემდეგ — ჯორზე ამხედრებული კათალიკოსი მაღალციანი ქუდიოთა და მუხლებზეგაღმოდენილი ანაფრით. ხელში გაპრიალებული ღამაში არგანო ეტარა და ღიღინით მოერტებოდა ჯორს. უკანდავად ცხენოსნები მომხვედოდნენ და ასე მოაღვივებდნენ.

— გამარჯობა, მამაო! — შორიდანვე იცნო ერთკლემ კათალიკოსი ნიკოლოზ ზერბეულიძე, რომელიც ჭერ კიდევ ხპარსეთში გამგზავრებამდე ენაბა ალექსი დეკანოზთან.

— დმერთმა წუჯლობა და სიკეთე ნუ მოგიშალოს!

— ხათ გივლიათ?

— თავად ხათ შეწუხებულხართ, შეიღწო ჩემო ან ვინ ბრძანდებით?

— მეუფე თემურაშის ძე ვახლავარ, ერთკლემ ბატონიშვილი.

— აბ, ერთკლემ ბატონიშვილი? — ჯორიდან ჩაოსხვას შეეცადა კათალიკოსი, შავრამ ერთკლემ არ დაანება:

— არგი აქნება, ცოტა ხანს თუ მარტო დაჯრჩებიო.

— ხაშოვნებით, შეილო. სიკეთის ვარდა ხხვას რას იხურებენ წმინდა მამისთვის. — მხლებლებს ანაშნა, დაგვტოვეთო, და ჯორი იოლად მოიარშია. ერთკლემ რაზმელებიც ოფიოდენ ნაბიჯზე გაშორდნენ და იქ დაელოდნენ.

— ახლა უკვეღვე შეცნობ, ხად იყავი და რა საქმე გააკეთე? — ჭიოხა ერთკლემ ბრძანების კილოთი, — უკეთეს მოტყუებას შეეცდები, ღვთის ვანრიხებნახად არად ჩავაგდებ.

— მოხატულებელი არაფერი მაქვს, შეილო. დღეებულთ ნადირ შამის კეთილ სურვილებს ვემსახურები.

— ალბო ჰლარავდეს ნადირ შამსი რით ემსახურები?

— ამისი გისმინოს უფალმან. იმ ღვთისგან

შერისხული გვი ამილახვრის ციხის კარს ვეუ-
ვა. ვევიდრე და ვეშუდარე, რამეთუ მტკიცედ
შეგურეთოდეს თბილისის ხანსა.

— რა პასუხი მოცეცა?

— ყოყმანს ამკობანდებს. ვიქტარე, თოვლმა
არ მომასწროს-მეთქი და ბოლომდე ვეღარ
მოვთეთობარე. ენა სვირდება, შვილო, დაყო-
ლივბა. სპარსეთი ჩვენთვის. ნიადაგ სიკეთის
მსურველთა და ერთგული შეგობარა.

— შევლია — ვეღარ მოთმინა ერეკლეშ.

— რას მიზრძანებ, ბატონიშვილო? — ცხე-
ნდაცენ მიუახლოვდა მგელია ქართლელა.

— კათალიკოსი ნიკოლოზი ბრძანდება.

— ეს თუ კათალიკოსია, მაშინ ურთიან ან-
ჯელოზთა გუნდი ყოფილა ლეკთა მარბიელი
დაშეპარა.

— რაო? — შეცუნდა კათალიკოსი და
ჭარზე შეტრიალდა, რათა უფრო კარგად მი-
გებრო.

— რად გეუფრება, წმინდა მამო. — მერე
ახვე ერეკლეს მიუბრუნდა, — ამან შეურაც-
ხუ ვეფლა მონაზონს, შეაგანა და სპარსეთში
ვაყოლა.

— ეს სიცრუეა — უმწეოდ დაიწავლა კა-
თალიკოსმა.

— როცა მოვაცილით, ბატონიშვილო, ერთ
საცოდავ მწიარს შეგახვედრებ, რომელიც
რდივს დაუხსნტა ამ წმინდა მამას და ახლა
შუაშთის მონასტერშია. ის მოგახსენებს ყოვე-
ლივეს.

— სიცრუეა რომელიმე მონაზონი სიძვისა
გამო ვავადეც და ამას მოგახსენებს, ბატონიშ-
ვილო. მეფა-მართოთ არ ერწმუნო!

— ის ვიამბობს, როგორ ვიხსენებია უმწეო
მონაზონს შორეულ სპარსეთში, როგორ ვა-
უიდა შეწირული ხატები და სხვა განძეული
მცხეთის მონასტრიდან, მაგას ახლა ვაკრეცა
უფრო ტყადრება, ვიდრე კათალიკოსობა და
ამ ბატონსან ჭარზე ჯდობა.

— ეს ყოველივე ღვთის გმობა და ღმერთი
არ ვაპატიებს. მაინც ვილოცებ შენი სულის-
თვის, რამეთუ სცოდავ უშეცრებობთა შენითა
და სიზრმავითა.

— ბატონიშვილის მზეს უშადლოდვი, აქ
რომ შეგისწრო, თორემ... — ცხენის ვაზრუ-
ნება ძღვის მოახერხა განრისხებულმა მგელი-
ამ.

— კათალიკოსის სახელი და სიწმინდე არ
უნდა შეარცხვინო, მამო, უძველესი დროი-
დან მრევთა მხარში იდგნენ ღვთისმსახურნი
და არც ახლა გშეენით ქრისტეს მცნების გა-
ტება.

— ჩემი გზაც ეგ არის, შვილო. ჭრ თუცეა
მარონცხებული მეფე არ ბრძანდებო, რასაც
პაბრძანებ, იმას შევასრულებ, ოღონდ ეგ
ტერებელი...

— მამ, თუ ასეა, ისევ უკან ვაბრუნდი და

გვი ამილახვარს აცნობე, ერეკლე-ბატონიშ-
ვილი ვიახლოვდება-თქო დიდადლი ჭარით. თუ
შემოაგრებოთ თანახმა ხარ, თოვს არ ვაიხვ-
რის-თქო. თუ არადა ქვას ქვავზე აღარ დატო-
ვებს ამილახვარიან მამულში და შენც მეგ
ციხეში გამოგაპყვედრებს-თქო.

— საშახურზე უარის თქმას არ ვეიადრებ,
შვილო, მაგრამ, ვაი თუ ამდამ თოვლი მოვი-
დეს და იქ ჩავრჩე?

— საქვეულო საქმეში თოვლმა და წვიმამ არ
უნდა შეგაშინოს, მამო. ქრისტემ თუ ჭარის
იტივრთა, შენ აქ, სურამში ასვლა არ უნდა
გაგანდელდეს.

— დავილაღე, შვილო და...

— არადა რად აქ მოისმინე თქვენს ღვთის
მოსაობაზე, ქვეყანა გაიგებს და მრევლი ავი-
ქანედება.

— წავალ... ოღონდ ნუ დაიჭრებთ იმ მკრე-
ხელს ნათქვამს. პასუხი?

— ცხნა მუხასთან. ჭარი...

— ჭარი დიდი ჰუავს-მეთქი, — ვიტყვი
მიიღე ქართლისა და კახეთის მხედრობა შე-
უყრია-მეთქი, თავად უფლისწული წინამძღო-
ლობს-მეთქი. — ჭარის უნაჯირზე აცმუდა
კათალიკოსი და გამყოლებს ანიშნა, უკან და-
ბრუნდითო.

რაც ამილახვართან მოციქული ვაგზავნა,
ერეკლემ უკან დაბრუნება ამკობინა. იფიქრა,
ქორწილი ასე ადვილად არ დამთავრდება და
კიდევ ჩავუსწრებო. საბაშვიდროში რომ ჩავიდ-
ნი, ვლუხის დიდგამოვბა — გადასული იყო,
მაგრამ, შენიშნა, რომ ხალხს არ ეძინა. ად-
ვილ-ადვილ შეუწილიყვენენ და ყუყანა გაქკონ-
დათ. ერეკლემ მოწყაანე ბრბოსთან ცხენი შე-
აჩერა და მისაღმების შემდეგ უშიღობის მი-
წეში აკიბთა.

— რა დამაძინებს, შე კაი კაცო, დანა კბილს
არ მიხსნებ. — უბასუხა შუაბრბოში მდგარმა
ვლუხაცამს, რომელიც ორთითას მაჯვარ რა-
დაც კეტს ეყრდნობოდა.

— ამა, რა ვითხრა, შვილო, ირაკლი ბატო-
ნიშვილა რომ მეგულეობოვ, შემოგაჩვილებდი,
მაგრამ შენ რას მიშველი, მდინარე წყალი
ხარ; ჩაივლი და აღარ ამაივლი.

— ირაკლი ბატონიშვილი სადღააო?

— ქვიშვთხა იმისი ქორწილია და თვითონ
კი გვი ამილახვართან წასულა ხარხურბად.
აქ კიდევ პაატა აბაშიძის ძაღლმა გურამ კო-
ნაძემ ბაღლები წავგვართვა.

— რა ბაღლები წავგვართვს? — შეკრთა ერ-
კლე.

— ღამაში ქალ-ვაჟები მყარში უნდა გავ-
გზავნოთო, ზაალ აბაშიძესთან. ერეკლესაც
ასე ნებავსო, მაგრამ არ დაიჭრეთო.

— სტუო, ბერაკაციო!

— პურის მადლი გამოწოდებს, თუ გატყუებ-
და!

ერკელე დადუმდა. ხმის ამოდება ვეღარ მო-
ახერხა.

— გუმანი რას გითქვამთ, მუყარში გაგზავნი-
დნენ? — აკითხა, როცა ხატუყვის თქმა შეხბ-
ლო.

— არა. საბაშოძეო გზას გაუყუენებდნენ.

— რამდენი წაიყუანეს?

— ორმოცოდე წუელი. გარმეტერი რას
დამაჯღებდა, შინაური რომ არ მისწრაობდეს.

ერკელემ ქუსლი უქარა ცხენს.
გათენება აყო, ქვაშეტის რომ ჩაივდა.

ყველაზე პარველად დეიდა ანუკამ გაიგო-
ნა მისი დაბრუნება და გამოეგება.

— სად წავიდა ანაური კრემი? — მის-
ვლისთანავე აკითხა ერკელემ.

დეიდა გაუთარდა. მიხვდა, რომ ძალიან გუ-
ნისხეხული აყო ერკელე და გუული აუტყენს-
და:

— არ ვიცი.

— პაატა? — გაიწია პაატას ოთახსკენ.

— რაც მოხდა, წუ დამაწავდა? დედა ვარ
და ჯერ შე მოთხარი — გზა გადაუღო და დე-
იდაში, მაგრამ, მალე მიხვდა, რომ წინააღმდე-
გობას ვერ გაუწვდოდა და ჩამოეცა: — არა
აფსო რა, დეიდა გენაცვალოს!

ერკელემ კარი შეადო. პაატა შეიშეშნა და
ვევრდა იცვალა.

— ადექო, პაატა!

— დაახლო, დაველვი! — ამობრბოდა პაატამ.
ოთახში ანუკა ბატონიშვილი შემოვიდა და
აქანალებულად მიუახლოვდა ერკელეს, მერე
სანთელის მოუკიდა და შეაღებ მიუახლოვდა:

— გადვადი, შეალო, ერკელე ბატონიშვილი
მობრძანდა!

— რაა, რა მინდაო?

— გამოუხიზლდი და ადექი ჩქარა! — უბ-
რძანა ერკელემ.

— როგორ?... მთვრალი ვარ?... პაატა და ხე-
მთვრალე შორისორს არიან.

— აბა, მამე, მითხარი, სადა გვავს შენი ერ-
თგული კიკნაძე?

— არ ვიცი... ალბათ, დაიბანა.

— მითხარი, სად გაგზავნენ, თორემ აქვე გა-
გოავეცი! — ვეღარ მოითმინა ერკელემ.

— გაგზავნენ? — წამოჭდა პაატა და ხმა-
რსულ ხალხს წაეტანა, — სიცრუვა. ალბათ,
ვინცამ დაშახინა.

— დაახ, დაგახმინებს, ახალციხეში რომ გა-
გიტანება უმაწვილებო.

— ახალციხეში? — პერში გაუშეშდა ხე-
ლათში გაურბული მჭლავები. მერე შეინძრა,
ხალათი მოირგო და წარწახდარძა ჩაილაპა-
რაჯა: — სახუდელეა... — მცირე ხნის შემ-
დეგ კი, თითქოს ხატქმელი მოძებნაო, სახუ-
მარო კილოზე გადაიყვანა საუბარი: — შინ-

დადა, მუყარი გამეგზავნა იმერეთში და...
ახალციხე, რის უმაწვილები! — და...
წამოიზღაწა და, როცა წელში გასწორდა და
მთელი თავით ასცალდა ერკელე ბატონიშ-
ვილს, გუული მოეცა, — მერედა, რაო?

— როდის ვიბრძანე, იმერეთში მუყარი გა-
მაგზავნე-მეთქი?

— როგორ თუ ვიბრძანე?... მინდა, გაგზავ-
ნი ჩემს უმასა და მინდა, არ გაგზავნი. —
უპასუხა დაუდევრად.

ერკელემ ოდნავ უკან დაიწია. და გაშლილი
ხელი მთელი ძალდონით სტიცა სახეში.

პაატა შეერთა, შეტორტმანდა, წაქცევისაგან
თავი შეეკავა, ურულ ამოიგმინა, და კედელში
დაიკვებულად თოფისკენ გაიხედა.

— ხელი არ გაანძრია! — ხმალზე ზელი და-
ეყავა ერკელემ.

— ღმერთო, ეს რა დღეს შეგებწარი! —
შეხუტარა ანუკამ და ხელეში წაეტანა ერკე-
ლეს.

— ჩამოეცალე, დეიდა!.. ამითანა უხინ-
დისობმა გაუთღეს საქაოველო.

— მამე, ასე, არაა? — ისე გამოუხიზლდა პა-
ატა ახაშიძე, თითქოს მთელი კვირა გადაბ-
მით კი არ უქცეოდა, წვეთი არ დაუღვევიაო,
— ჩემივე სახლში, არა? ჰმალევი გებრის და
სახლზე შენს მხარეზეა, არა?..

— ახლავე შექეი და წამოეწიე უველანი
უკან დააბრუნე, თორემ დეიდა ანუკაც ვე-
ღარას ვიწვევლის!

— წავალ... რე უოველივე შენი ცოლის სამ-
წითოდ მინდადა, შენ კი...

— ცოლის მოტანად თანამარგალიტებს ერ-
თი ვლდებჯი მირჩენია.

— ენახოთ, როგორ დაეგახებენ მაგ ერთ-
გულეხას რე ტურტლიანი ვლდებები?! ,

გუზაზე გაწევილი სპიტი

კათალიკოსი ნიკოლოზი მესამე დღეს დაბრუ-
ნდა ცხრა მუხასთან და გვიცი ამილაზვარის წიგნი
შოართვა ერკელე ბატონიშვილს. ამილაზვარი
იწერებოდა, რომ თეიმურაზიწა და ერკელემ
წუ იწებებდნენ მანზე ვალაშქერებას, რადგან
მისი მიზანი უწილბაშოთაგან ქართლის გან-
თავისუფლება აყო და არა საკუთარი მამულე-
ბის გაფართოება. უმჭობნია, მხარი დაშეი-
როთ, ერთიანად გადღვეწათ გარეშე მტერი
და მერე მეფედლოთ შინაურს ხაქციებსო.

ერკელე დრმაღ დააღაჭრა ამ წერილმა. არ
იცოდა, რა ეპასუხა? როგორ მოქცეულიყო?

ამ ფიქრთა ტეხაში მაცნე მოვიდა: თამაზ
ენდრონიკაშვილმა ქაიყი შოართბა და ოთღვ-
საც დიდი ზიანი მიხცაო. ერკელემ ქეიშეხობ
მოცაქული გაგზავნა და შამას აცნობა ეს უო-
ველივე. ისიც ურჩია, თამარი და ანა თან

წამოცვანა, რათა ორივენი თბილისში დაბინავებულიყვნენ.

თბილისში ჩასვლისთანავე ახლულა ბეგი იწახულა თეიმურაზმა, აქ მან შეიტყო, რომ დედოფალი თამარი და ახლულა ბეგის მეუღლემ ბეკუმი ბატონიშვილი სპარსეთში დაებარებინა ნადირ შაჰს.

ერტყლემ შაჰს ურჩია, უარი ეთქვა ამ გამგზავრებაზე. ნადირ შაჰისაგან დაქვეითებული ახლულა ბეგიც თავიანთ მხარეზე გადმოვირბნათა, ვიგი ამილახვარს შეერთებოდნენ და ერთიანი ძალით შებრძოლებოდნენ უწილბაშებს.

კარგა ხანს იყუნა თეიმურაზმა ასეთ არჩევანზე. ბოლოს ღრმად ამოიხარა და:

— ახლულა ბეგის გადმობრუნება ხერხ არ მოგვეცემს. არც ვიგი ამილახვარია მისანდო. იგო ოსმალთა მხარდაჭერით აბრჭვის უწილბაშთა წინააღმდეგ და ყვეოთ საქართველოს უწილბაშთაგან ვავათავისუფლებთ, ამითვე უფრო ბნელსა და სახტაც ოსმალთ ზაუვარდებით საქონგავად. არც ნადირ შაჰის გამწარება იქნება ხელსაყრელი საქართველოსთვის. ეგვეც არ იყოს, ამ ბრძოლის მხოლოდ ერთი მეთაური ექირება და არა — რამდენიმე. ვიგი ამილახვართან შეთანხმება კი მისი პირველობის აღიარებას ნიშნავს.

ეს აწრო თამარსაც ჭკუაში დაუქდა.

— მაშ, როგორ მოვიქცეთ? — საგონებულში ჩავარდა ერტყლე, — დედაჩემო, რომ ჰქოთვან დედოფლს ხეღარი გაქააროს?

— დედაშენს მარტოდ არ გავუშვებ შაჰის კარს. თავად წავუვებო.

განხვის დრო აღარ იყო. უკველ შემთხვევაში ასე უკეთ მიიჩნია ერტყლემ. დედამა თბილისში დატოვა და თვითონ კახეთში გაემგზავრა ლაშქართურთ.

დაე, წავიდნენ თუ კეთილად არ დაუხვდებან ნადირ შაჰი, ერტყელ მიიმხრობს ერანის მოწინააღმდეგე ყველა დიდებულს, ეჭირაებს ნადირ შაჰისაგან გაწამებულ დაღესტნელ ლეკებს, არც ვიგი ამილახვართან კავშირზე იტყვის უარს, თავადვე უხარდლებს და მუსხრს ვაყლებს უწილბაშებს. სპარსეთში ახლა არნახული შინააშლილობაა. ყველა მისგან დაპყრობილი ქვეყანა თავისკენ ეწევა უღელს და ტბიოებს ამტკრებს. ურთხილი პოლიტიკა იქამდეა სპირო, ვიდრე შენი მოწინააღმდეგეც ურთხილად ვეპყრობა. ახლა კი, როცა მოკიდევხავით წელში შეგვიჯრდა და მალლა ატაცება გვიბრებს, შენც ფიცხელი ჰიდაობა უნდა გავუმართო და სული არ მოათქმევინო, თუ გამარჯვება გხურს.

— სპარსთა წინააღმდეგ რომ ომი დაგვიკრძებს, რას შეტყვა, ჭიშერ? — ჰკითხა აქამდე მღელმარედ მომავალ მგობარს.

— ისე შევერვიე ამ სატალიარ ცხენზე ქლო-

მას და დღეღამ გარეთ გდებს, ნადირსა და ლაშქარად დაედივარ. როგორც სპიროსა, ისე იმოქმედეთ!

— ნადირ შაჰის დამარცხება თუ შეიძლება?

— დაუმარცხებელი არავინ დაბადებულა, ოღონდ დიდ მსხვერპლს ვავიღებთ.

— სწორედ მსხვერპლსა შევინია. თუ გამარჯვება დიდი მსხვერპლს ფახადა გიქდება, დამარცხების უღრის, უმსხვერპლო დამარცხება კი საბოლოო დამარცხებას სულაც არ ნიშნავს. სპარსეთში რაი წლის ლაშქრობათ მტრზე გამარჯვების ყველა საიდუმლო გამოცხადე ნადირ შაჰს და მისი ყველა ხსენი მხარეც შევისწავლე. ის ახლა ფრთად შეშინებულია. ხელმწიფე როცა იმ წიომამდე მიდის, თავის საყვარელ პარშოს თვალში დახათხაროს, ურთად შეშინებულია მომავალი დიდი განსაცდელით. ახლა ის კანკალებს და თრთის. ეწევნება, რომ ყველგან ღალატია და ამტომაც წარამაია იმარებს ქართველ დიდებულებს. ვიგი ამილახვარს ხან რისხვას უთვლის და ხან ხაშუქრებს აღუთქვამს. ეს იმას ნიშნავს, რომ თავის ძალეუბნე ეტეო ებარება.

— გონივრულია, ბატონიშვილო. მაშ, რაღად უკუყმანობთ? მეფე და დედოფალი რატომ უნდა ჩაფუგდოთ ხელში?

— ხალხი, ჭიშერ, ხალხი არ გამოგვეყება. კახეთი გინდაც ვავიკლიოთ, ქართლი უკუდგება.

— მაშინ როგორღა გამოგვეყება, ნადირ შაჰი თუ მეფესა და დედოფალს დესქას?

— მაშინ გამოგვეყება. უსამართლოდ დაღვრილი სისხლი ხალხს ვახელებს და ერთი მიზნით ვადრთიანებს, თუ?..

— რა?

— თუ აქაც თავადთა ღალატმა არ იწინათაი.

— შენ რომ მთლად საქართველოს მეფე იყო?.. — ჭიშერმა შენიშნა, რომ ბატონიშვილს წვერი დახტულობდა, — წვერი აღარ ვაიპარსო, ბატონიშვილო!

— ეს — ზელი ჩაქნია ერტყლემ და ჭიშერი ვერ მიხვდა, წვერის ვაპარსვას ეტებოდა ეს ზელის ჩაქნევა თუ მთლად საქართველოს მეფობას.

ერტყლეს ლაშქარი სავარჯიშოა და ბევრნადის გზით ჭიზიყში შევიდა. ქარის დაბრუნება რომ შეიტყვის, ჭიზიყელები სიხარულით გამოიფინენ გზებზე. ბატონიშვილამდე გზას მოიკლევდნენ და ვულისტკივლით შენიშოდნენ ვახაპირს. ჰვეებოდნენ მტრის მოულოდნელ თავდასხმასა და ენდრონიკაშვილის გამცემლობაზე. აქ შეიტყო, რომ დღეებთან

ბრძოლაში გვიხლოდა შეიღობილი დაჭრილიყო და ახელ ენდრონიკაშვილიც.

სანამ თელავში დაამარტებდა წასვლას, ქიზიყი მოიარა და ახელ ენდრონიკაშვილიც მოიხსნა.

— არ ვიცო, შეიღო, ერთი დღის ძაღვ გვიწოვია, მაგრამ მაგან რა შხაში შეუყოლა თავის წილ ძაღვს, ვერ გამოგია. — ამიბუნება ახელ ენდრონიკაშვილმა ერეკლეს მისვლისთანავე, ჩვეულებრივად უღვაწის წვერები.

გადაიჭრისა და საწოლიდან წამოიწია: — რა-კი შენ უყრებლად გხედავ, არას ვინაღვლიყო.

ერეკლემ სჯამი ახლოს მიიტანა, სასთამაღო თან ჩამოუჭდა თავის მასწავლებელს და მღუმარედ დედოფალი, კიდევ რას შეტყვისო.

— ახლა ფეხს აიკეთებენ, მაგრამ, როგორც კი კახეთიდან გასულს დაგივლებენ, ისევ შემოგვხვებიან ეს წყევლები. — განავარძო აბულმა.

— შამ, როგორ მოვიქცეთ?

— ცოტათივე გარს შევავრებებ და მუდმივ მზადყოფნაში შეყოლება.

ერეკლეს ქუთაში დაუჭდა მისი აზრი:

— შერედა, რა დაქალოთ გარს?

— პურს შინიდან წამოიღებენ, ზოგსაც სოფლებში შევავრებებო და... რუს ხელმწიფებს ჰყოლია, შეიღო, მუდმივი გარს.

— ძალიან კარგია... პრუსიას უწინ ჰყავდა, ფრანგთა ქვეყანასაც და კიდევ სხვა ქვეყნებს ჩვენც ოდესმე ვევეყოლება... ჭრჭერობით კი ისე გვაკეთოთ, როგორც შენ ამბობ.

ქიზიყიდან თელავს რომ ავიდა, გვიჩოლოდა იმდროინდელი გლეხობა და თელავის სასახლე.

მოულოდნელი სტუმარი

იმ წამთარს კახეთში დარჩა ერეკლე ბატონიშვილი და ღუგუთიან საქმის გარჩევას შეუდგა. ხანდა კაცობით მოლაპარაკება გააბა ქარბელაქონასა და დედოფლთა ბელადებთან, პარობა დაადებინა, რომ საქართველოს ჩამოეხსნებოდნენ და ერთფურთხად კეთილმეზობლურად იმოქმედებდნენ. ამის დასამტკიცებლად იქ გაქცეულ ქართველები დააბრუნებინა. მთ შორის თამაზ ენდრონიკაშვილიც, ვადმოაუვანინა, რომელსაც ისევ თავის მამულში ცხოვრების ნება მისცა შეგონებისა და დამოძღვრის შემდეგ.

ამსობაში მეფე თეიმურაზი, თამარი და ბექუმ ბატონიშვილი სპარსეთიდან დაბრუნდნენ. ნადირ შამმა მთელ წამთარს უმასპინძლა და ვაწახსულზედა გამოიხატებრა უხვად დატვირთული ძვირფასი საჩუქრებით. საჩუქრებთან ერთად, ერეკლე ბატონიშვილს ხელმწიფის იმედიათი დაპირებები ჩამოუტანა თეიმურაზმა: უკეთუ ქართლ-კახეთის საქმეები

კვლავაც რიგანად წარიმართება და საწოლოდ ჩაახშობთ დიდებულთა ამბონებას, უფრო დიდებულ საჩუქარს გიწავლებებო. განსაკუთრებით გვი ამილხვარის მოთხოვნას მოითხოვდები რა შამი.

ერეკლემ ისევ შეიტყო, აღმოსავლეთის მზრდანებელს რომ სამეფო საქმეები უფრო ახწევდა. სამეფო ტახტზე რა-კი უღებს ბავშვი დაესვა და თვითონ კი სწლით ვაგერტელებინა ბრძოლა დაშლილი ქვეყნის კალაპოტში ჩანადგებდა. გარეშე შტერთა აშლილობის გარდა, შენამოშურდარნიც მომლაგებინა და შევაზობეთა ორ ბელადს კი თავი სპარსეთის ტახტის კანონიერ შემყიდვრებდად გამოუტყვებებია, რომელნიც ოსმალეთსა მხარდაჭერით აპირებნო ხელისუფლების დაპატრონების.

შამის მოტანილმა ამბებმა ერეკლე ბატონიშვილი დააშწურა კიდევ და ვაახარა კიდევ დააშწურა, იმედნად, რამდენად ნადირ შამს კარგად იცნობდა და ტახტიდან ჩამოგდებას თუ მოუხერხებდნენ, არავინ იცოდა, როგორი პაროვნება მოეძვეოდა სპარსეთის ტახტზე. მოახერხებდნენ კი თეიმურაზი და ერეკლე შამსთან საერთო ენის გამოხატებას? ხოლო ვაუხარდა იმიტომ, რომ დიდი სპარსეთის დასუსტების ნიშნები მოჩანდა და ეს ამბავი კი საქართველოს განთავისუფლებას მოასწავებდა. უკეთუ ნადირ შამს კიდევ უფრო შეტად აძენწებოდა საშინაო საქმეები, ტახტს ვეღარ მიატრებდა და საქართველოს საქმეებშიც ასე იოლად ვეღარ ჩაყოფდა ცხვირს. ერეკლეს აზრი შამის აზრს დავიშობდა და ამიტომ უფრო ირწმუნა მთლიანად. ისინი ბოლომდე ნადირ შამის ერთგულ კაცებად უნდა დარჩენილიყვნენ ხალხის თვალში და, როგორც კი მზრდანებლის ტახტი რყევას დაიწყოდა, საქართველოს დამოუკიდებლობა უნდა გამოეცხადებინათ. საქართველოში კი ჭრ ისევ უწომოდ ბენათ რამ თუ მოხვედრებოდა.

იმ წამთარს ხელახლა აიწეწა ქართლის საქმეები ქართლის ქალაქთარი, გათათრებულ მარალიბეც ციციშვილი საციციანოს შეტია და თავისი ბაძაშვილების მამული იყლო. იოხამ ფაღვანდიშვილმა სამანბლო და ხაფაღვანდიშვილო ააწიოკა, აბაშაძენიც რამდენჭკრამე წაიკიდნენ და თუ რამ უნა ჰყავდათ, ოსმალეთში გაუყოფეს ერთმანეთს. არუდლობით გვი ამილხვარმა ისარგებლა: სურამის ციხიდან გამოვიდა და აფეთქად დაიბნა საციციანო, ხაფაღვანდიშვილო, არაგვისა და ქსნის ხეობები. ხელახლა ვაამგრა ქსნისა და გორის ციხეები. ზოგიერთი თავადი ძველებურად თავისკენ გადაიბირა და ოსმალეთიდანაც დიდძალი დაშქარი დაინარა თეიმურაზსა და ერეკლეს ისევ თავიდან უნდა დავწოთ ბრძოლა.

1744 წლის გაჯანჯვალზე თეიმურაზ-ერეკლეს ლაშქარი ერწო-თიანეთის გზით არავჯის ხეობაში შემოვიდა. არავჯისხეველები ადრევე მამა-შვილის მხარეზე იყვნენ და არა თუ დამორჩილდნენ, თვითონვე ეწოცაქულდნენ ქსნისხეველებთან: კახთ ბატონებს ურიგო არ ნებაზე ქართველებისათვის და ნებით დაემორჩილდნითო.

თეიმურაზი და ერეკლე ანანურის ციხეში გამაგრდნენ და იქედან ვაახეს მოლაპარაკება ვიცი ამილახვარის ბიძაშვილ რევანთან, რომელსაც ქსნის ციხე ებარა, რევანი დაარწმუნეს, რომ ვიჯის საქმე უკვე განწირული იყო, მისი მხარდაჭერა უარყობა იქნებოდა. თუ თავისი სურვილით დასცლიდა ქსნის ციხესივარტს, მაშინ მის ცოლ-შვილიანად კახეთს დააბანავებდნენ და სჯანჯებო პატივში ეწოდებოდათ, მაგრამ თუ არ ისურვებდა და ქუთობას ნაჯიჭვებდა, შეეცოდნენ და დედობლიანად გაანადგურებდნენ. მამა-შვილის ასეთი შემონათვალი ადვილად ირწმუნა ამილახვარის ძმამ და ციხის ვახალები უფრუმანოდ გადასცა მათ მოციქულებს. თავად კი ცოლ-შვილითა და ერთგული ამალით კახეთში გადაბარგება იჩინა.

* * *

შოღოლდნელი თავჯარი იყო ქსნის ციხის დაცვა ვიცი ამილახვარისათვის. უკანასკნელი იმედი ახალციხეზე დაამყარა და ფათალი ხანს კაცი გაუგზავნა: რაც შეიძლება, დიდძალი ლაშქარი გამოიგზავნეო. ეს ამბავი ქსნის ციხეში აცნობეს თეიმურაზს ერთგულმა მსტორებმა.

ორი მალეშპროლი აფრინა თეიმურაზზე: ერთი — ქართლის სარდლდ ორბელიანთან, რომელსაც ქარის მოწვევლებას ავადებდა და მეორე — პატარა კახთან: არავჯის ფონები ვამაგრე და ძებორციელი არ გადუშვა მდინარეზეო.

ხანამ მალეშპროლინი პასუხს მოართმევდნენ, ქსნის ციხესივარტს შუბლნახმდევიანი მხედრანი კაცი მოადგა.

— ვინ უნდა იყოს, არავჯის მიღება არ მკვს ნაბრძანები, — უპყნდა უპასუხა მასეთი ახოვანმა, მაგრამ მხარებში საქმიოზე მეტად მოხრილმა შეცხოვნემ.

— ზალაფორი ვარ, ბატონის ერთგულება დაბაც კარგია, მაგრამ წუთები ზოგჯერ ყველაფერს წყვეტენ. შემეშვი ციხეში, თუ საქართველო გყვარას!

— ვერ შევიშვებ, შენს სახელს მოვახსენებ და თუ ნებას დამრთავს... — შეცხოვნემ ჭიშკარი აუქარებულად ჩაეჭა და არხეინი ნაბიჯით გაბრუნდა.

— ჩქარა, შე შლეგო და ჭკუადამოხვედლო! — ჩაიღაპარა ზალაფორმა.

ცოტანის შემდეგ რკინის მძიმე კარი ალით გაიღო. კოშკზე გადმოხედნა, მასზე რმა ხელით მიანშნა, საიდანაც უნდა შესულიყო ციხეში. ის კი არ იცოდა, რომ შანზე ერისთავის დროს სწორედ ეს კაცი იყო ამ ციხესივარტის ყველა საიხედო ხერყლის მფუფე.

— მეფეო, ციხის კარიბჭესთან შაის ტახტის კანონიერი მემკვიდრე დგას. მას მიანნა, რომ ვიცი ამილახვართან მოვიყვანე. — სხაპსტუანი მოახსენა ზალაფორმა.

— ახლავე მომგვარეთ! — აღტაცება ვედარ დაფარა თეიმურაზმა, — ვმადლობთ, ზალაფორ, ერთგულებისათვის!

ქსნის ციხის კარი ხელახლა გაიღო. მსახურებთან ერთად ზალაფორი კწაოფილი სახით ვაჟადა ეწოდან, წელში მოიდრცა და ალერსიანად მიიპატივა უცხო ამალა.

ეწოში რამდენიმე კაცი შევიდა. ყველანი სპარსულად ჩაცმულნი.

შანშესეულ ვანიერ ტახტზე, რომელიც ოქრომკედით ნაქარგი ბაღაშებით მოფინათ, ფეხმორთმით იჯდა თეიმურაზი. თავლები ციხის სამხრეთის კედლისკენ მიეპყრა და სპარსეთის შაისათვის დამახასიათებელი გორიხი საზე მიეღო.

— თქვენ წინაშეა სპარსეთის ტახტის კანონიერი მემკვიდრე! — წარუდგინა ზალაფორმა ლამაზად ჩაცმული ახალგაზრდა, რომელსაც სწორედ ისეთი მოსახსამი ემოსა, როგორაც თეიმურაზს არუქა შაჰმა.

— მადლობელი ვარ თქვენი ზილებისა, დიდა საამის შთამომავალი! — სპარსულად მიმართა თეიმურაზმა და ადგილიდან არ განქრულა.

— ჩემი პატავი ვიცი ამილახვარს! — გულზე ხელის დადებით მიესალმა კანონიერ მემკვიდრედ მონათლული ახალგაზრდა და თეიმურაზმა შენიშნა, რომ პირი ეღრცებოდა. თითქოს საღაღც ენახა, მაგრამ ვერ გაიხსენა.

— ნუთუ თქვენ ჭეშმარიტად საამის შთამომავალი მრძანდებით? — შეეკითხა თეიმურაზი და დაჭლომაც არ შეუთავაზებია სტუმრისათვის.

— ჭეშმარიტად... მალე აღზათ ქეროვანს მომიზღავს აღაპი და საქართველო კი, როგორც ჩემი ერთგული შეილი... — მადალფარდოვნად დაწყო ყმწვილმა, რათა ხასიათი დაეწმინდავინა თეიმურაზისათვის და ვადმხიარულებინა.

— აღზათ, ქართლის ტახტაც ეღირსება კანონიერ მემკვიდრეს?

— ქართლის სახანი ამილახვარისაა და ვერ გამოგბირავთ.

— მე თუ ამილახვარს?

— თქვენ ხომ ამილახვარი მრძანდებით?

— დიას, ამილახვარი ვარ. წაიყვანეთ და
ჭეროვნად გაუმასპინძლდით!.. ციხიდან არ
გაუსვით, არხად გავიქცეთ! — ბრძანა ქარ-
თულად, მაგრამ სტუმარი შინც მიხვდა, რომ
ეს ბრძანება კარგს არას ნიშნავდა.

მსახურებმა ვანი დაუგდეს და ვერო
ხერღში მიხედეს ზნა ერანის ტახტის მამა-
ებელს. ბადათურს ჩაეღიმა და გამარჯვებუ-
ლი კაცის მუხლით შეხედა მეფეს.

— ახლა მამებე, ხად დავიკარგე, ჩემო ბა-
დათურ? უფალმა იცის, ცუდი რამ ზრახვა
არ მქონია ქსნის საერისთაოზე. რატომ აქა-
მდე არ გამოჩნდი, თუ ცოცხალი იყავი? ან
როგორ ჩაივდე ეს ძვირფასი ტყვე? ახლა
ამას ნადირ შაჰს მივგვარი და... შენ არ იცი,
რა დიდი საქმე გამოიქვამს!

ბადათური ქვეს სკამზე ჩამოჯდა:

— შანშესთან ერთად გავიქციე ახალციხე-
ში, შეუფუო. ნუ გამოწერები უშა თუ თავის
ბატონს არ უფრთხილებს, ხხვას უფრო იო-
ლად უღალატებს... ვის ბატონობასაც ღმერთი
ვარგუნებს, იმას უნდა ემსახურო. თავა-
დაც კარგად მოგვსენებათ, როგორ მიუყარ-
და თქვენი სიმაჰრი. ეს ჭრილობაც ზომ მიხ-
თვის მივალე. შემდეგ კი ბედმა შანშე ერი-
სთავის შეცნობვება მარჯუნა და არც მისთ-
ვის მიღალატია. მეფე ვახტანგი როცა რუხ-
ეთს წაბრძანდა, მე ვეღარ დავთმე ჩემს ქვე-
ყანა და შანში ავირჩიე შანშე. შანშე არ იყო
დალტახი კაცი, შეუფუო. მარადის ტახტის
ერთგული იყო და ახალციხეში გადახვეწამ-
და ბაქარის ჩამობრძანებას და რუსთან კა-
ვშირზე იცნებოდა. როცა აქედან ახალცი-
ხეში ვაიქცა, მეც თან წამიყვანა: მოგამოთ-
ბენო. მარწმუნებდა, მალე დავბრუნდებითო
და უარი ვეღარ ვკადრე. მაგრამ როცა ახა-
ლციხიდან სპარსეთს გაიწვიეს, იქვე დავრჩი
და ზელსაყრელ შემოხვევას დაველოდე მა-
მულში დასაბრუნებლად. ზელსაყრელი შემო-
ხვევაც ეს იყო. ამ უმარჯილის მეგზურობა
ვიასრე და გვი ამილახვრის მაგივრად შე-
ნთან მოვიყვანე.

— გამაღობთ, ბადათური. შანშეს ამხავი
თუ გავიგია?

— თავი მომევეთხო.

— არა, ბადათურ, ცოცხალია.

— ცოცხალია? — წამოხტა ბადათური და
ხელში ჩაბღუჭულ ქუდს სრესა დაუწერა, —
ნუთუ მართალია, შეუფუო?

— მართალია, ოღონდ თვალდაშრებელია.
მე თვითონ ვხახე.

— ესეც სიცოცხლებს... — წელმოწვევით
დაუშვა ქვეს სკამზე. — რა ვითხრა?

— ბავშვივით იტირა. ჩამსრტელი თვლები-
დან შეუწყობტლად ეღვრებოდა ცრემლი და
წერტულაზე წყალივით ჩამოსდიოდა. ნა-
ღის შამა განგებ მოყვანიდა და შორიას-

ლოს ჩამოსვა სკამზე. მაშინვე ვიქნენ წინაშე
რამ გასაუბრება არ ეცებოდა და მტკიცე ხმით
ღმერთს განუვარცხნა შანშეს მამ-
ხვილ სმენას შანშე მისწვედნოდა. ჩემი დაბა-
ლი კრინი და მოულოდნელად სკამიდან წა-
მოიჭრა: მეფეო, თქვენი რომ აქ წამობრძა-
ნებულხართ, საქართველოს რა ეშველებათ?
მეტის თქმა ეწადა, მაგრამ ქვითინი აუტუ-
და. ძალიან შეშებრალა. ნადირ შაჰს შევე-
მუდარე, არ მოკლეთ-მეთქი. პირობა მომცა,
არას ვეწენო.

— რატომ თან არ წამოიყვანე? — ცრემ-
ლი ვეღარ შეიკავა ბადათურმა.

— შავისი გამოჩინა ახალ შეთვის გამოწ-
ვედა ქსნის ხეობაში. უმწობესია, საქმე
ზოლომდე მივიყვანოთ, ქართლ-კახეთი მაგა-
რი ხელით გავაერთიანოთ და მერმედა გა-
მოვითხოვ. შანშემ ბეჭია რამ კვიანური მი-
რჩია წამოსვლის უამს.

— რა ვიჩნია, შეუფუო?

— რუსეთთან კავშირი გადავარჩინესო. ეს
მეც კარგად ვიცი, მაგრამ მისმა ნათქვამაც
გამახარა. ჩემი მამა-პაპა ამ საქმეს შეეწირა
და, ვუქრობ, მეც ასე დამემართება.

— შენი მუხლების ჭირიშე, მეფეო, ოღო-
ნდაც ქართველს ნუ გაათორებ, თავისი ენა
ვეფნახე და ცუტლწმა ჩავიდებება ბადათური..
ნუ გამოწერები, შანშე ბატონისთვის რომ
ნიადაც ვილოცები!

— ჩვენი ხალხის უხედურება სწორედ იმა-
შია, რომ ერთთვის სიცოცხლედათვის კი არ
ვლოცულობენ, სიყვდილის უმხალბენ. პირში
გვილიანი და ზურგსუჯან საფლავს გვითხ-
რიან.

— მიწა გაუსკდეს, ვინც პირში უღიშის
კაცა და ზურგს უჯან კი სამარეს უთხრის!
— გისმინოს უფალმა, ჩემო ბადათურ...

საკრამულიანოც

რაც გავწავნილი ქალ-ვათი პაატა ახაში-
ქმე უჯან ვეღარ. დაიბრუნა, შინ აღარ მიეს-
ვლებოდა და გადაწვეტა, თავისი მცირე-
ოდენი რაზმით გვი ამილახვარს ხლებოდა.
რევანს ძალიან გაუხარდა პაატას გამოჩინა-
და თვითონვე შეპირდა, თუ მაჩრემს გაემარ-
ჯა, სარდლობა არ ავცდებო.

პაატა არ გამოუჩინა, ერთვლებს რომ სი-
ლა გაართვა, მაგრამ იმდენად იყო აღშფოთე-
ბული, რევანში უფლაფერი იუნობა:

— იცოდე, მტკიცე უნდა იყო ზოლომდე?
— მტკიცე ვიქნები.

ზოლოდნენი სიხარული იყო პაატას და-
ნახვა გვი ამილახვრისათვის. მისი ოციოდე
კაციხაგან შემდგარი რაზმი კი მთელ ლაშქრ-
ად წარმოიდგინა.

— ცხონებული მამაშენი შერეული კაცო თუ. ხან ჩემი შხარი ეცირა და ხან-შანზე ერისთავისა. კაცს თუ ორი დმურთი სწამს, ორივეს ადვილად უღალატებს. ჩემთვის რომ ბოლომდე შხარი აება, გავამარჯვებდით, ბაქარი დედამშენის შვედრი ძმა არის და თქვენთვის კარგ სახელოს არ დამიურებდა, უკეთეს ტახტზე ავაბრძანებდით.

— ძოა ბაქარს მეც მივეშხრობი.
 — მე და დედამშენი ერთად დავაზარდენით და ძალიან კარგად იცის ჩემი კეთილი გულის ამბავი. ერთადვე ბატონიშვილი, მართალია შენი დეიდაშვილია, მაგრამ ისეთი მამა-პაპის ჩამონავალია, სასიკვდილოდაც გავიშვებებს, თუ რამ აწვევინებ.

— ვიცი, არ დამინდობს. — ენიშნა პატაბ.
 — შენი დახმარება ის იქნება, კაცუბო დავგწავნი ხალხში, მიიშობო გულებომა და ერთკლე ბატონიშვილი აღარ შემოვუშვავთ ქართლში. ხმა გავარცხელთ: კახელები სახატონოდ მოდიან-თქო. ამ მოჩსუბარა, მოდავი-დარბებ და გულბორკი ბახლის ბატონობას კი ოსმალო-თათრის ბატონობა გვიჩრევინათქო.

პატაბს გურამი კენამის ნათქვამი გაახსენდა და მაშინვე ერწმუნა ამილახვრის შვეკუნებას.

— ვიცი, ძოა ბატონო, კახელთა ბატონობას ოსმალის ბატონობა გვიჩრევინა.

— დროებით ოსმალინი იბატონებენ, უიზილბაშთ გავდევნით და შემდეგ კი, როცა გვი ამილახვარი ხელ-ფეხს ვაიხსნის, ბაქარ ბატონიშვილს გადმოვუყვანთ და ჩვენს ტახტზე ისევ ჩვენს მეფეს დავსვამთ.

— მართალი ბრძანებაა.

— გავიგე, შენი ბიძაშვილი ცოლად უთხოვია ერთკლეს. ეგებ ნათესაობა უფრო განამტკიცოთ და კარგი სახელოც შემოგთავაზოს, მაგრამ...

— მიმიფურთხებია შავისი ბოძებული ხახელოსათვის! შავისას უყვარს აღარას ვირწმუნებ, ძოა ბატონო, და, როგორც თქვენ განსჯით, ისე ვიმოქმედებ. მთავარია, ჩემს სახატონოს ჩემი ეთქმოდეს და, როგორც აწადია, ისე ვიმოქმედო. დედაჩემის დეჰლ ძმად მიმანხიარ და, თუ ძოა ბაქარს საქართველოში არ შემოუშვებენ, თანაშა ვიქნები, თქვენ იმეფოთ ქართლის ქვეყანაზე.

— აი, რას ნიშნავს, რომ ვახტანგის შვილიშვილი ხარ. მამაშენსაც რომ ასე ეფიქრა, უფროდ სხვაგვარად წარმართებოდა ჩვენი ქვეყნის საქმე.

პატაბს სიტყვებმა გაშარჯვების იმედი მისცა გვი ამილახვარს და ისევ გაუდევია გულში მეფობის მინავლადი სურვილი. ოხ, ეს წუელი გვიჩრევინებდა! ვითომ ბაგრატიონებზე ნაკლები რითი არიან ამილახვარნი?

აღნავობით თუ ჭკუამობრძობით, მაგრამ ვაი, რომ ბაგრატიონი სამეფო გვარია და ამილახვარი კი მეფის მოხელეა. მართალია, დედამისი ბაგრატიონია, მაგრამ დედის გვარს უპირატესობა მაშინ ეძლევა, როცა ბაგრატიონები მოდიანად ამოსწვდებოან. ამოსწვდებოან კი ოდესმე? თუნდაც არ ამოსწვდნენ, ყველას მოუხელიდა ამილახვარი, თეიმურაზი დაა მისი უოულოჩინა ვაჟი რომ არ ეღობებოდნენ სამეფო გვარზე.

* * *

გვი ამილახვრის დახმარებლად შემოსული ოსმალითა და დეკთა ლაშქრით გაივსო სურამის შემოგარენი.

დეკთა ლაშქარმა თარეში ამქობინა. მტკვარზე ახალი ხიდი გაეკეთეს. პატარა მიდმარებების ძამას, ტანახა და თემის სათავეში ხელმარცხნივ წამოიტოვეს, ჩაითარეშეს მანგლისის შემოგარენი, გავიდნენ ზრამზე და დმანის-ბოლნისის მიდამოებს შეეხივნენ. რევან ამილახვრის ნებართვით დაწვეს და ვანდაგურებს საორბელიანო, რათა ჭეროვანად დაესაჭო ორბელიან-უაულანიშვილებმა სპარსეთთან მიმხრობისათვის. დმანისსა და ანარეკში ქვა-ქვავზე აღარ დატოვეს და ბოლნისისკენ გავმართნენ. მიდიოდნენ და მიქონდათ ყველაფერი და ტოვებდნენ ნახახარებს.

— დეკი მოდის, დეკი მოდის! — გამკიოდნენ შეშინებულნი.

— ნუ გეშინიათ, ხალხო! — საიდნადც მოვარდა მამასახლისი ბადათა, — გამაგრდით, ვინაც იარაღი არ გავარჩიათ, ხელკეტები ახლეთ და არ შემოუშვათ!

— რა გეშინიათ, ხალხო, სად გარბობართ? — რიბი მოიციეს ბერეკაციებმა.

ხალხს გული მოეცა, გამხრედა და დედაპატარა უმეშრად შეება შემოსულ მტერს. მოწინავე რაშმელები ზედიზედ ჩამოყარეს ცხენებიდან და ამან უფრო გამხრევა ბოლნისელებმა.

— ნუ გეშინიათ, ცოტაც გაუძელით და ქაიხოსრო სარდალი მოგვეშველება! — გამკიოდა ვილაციის ბანზე ამხტარი ბადათა და მხრეობა შექონდა თავიხიანებში.

— მიიტ. თქვენი დედ-მამის სული... — მოვარდა ტყავისქუდიანი მეტყვარე და კომპალი ისეთი ძალით დასცხობ თავდასხმელთა ბელადის გვერდით მდგარ უჩაღს, რომ ცხენიდან ჩამოგდო. ამან უწყოზოდ ვანარისსა ბელადი და სოფლისათვის ცაცხლის წაკიდება ბრძანა.

მოთარეშებმა რამდენიმე ადგილზე გააჩინეს ცეცხლი.

ამსობში ტყავისქუდიანმა მეტყვარემ სამი უჩაღი კიდეე ჩამოგდო, მაგრამ ბოლოს ისიც დეკთა თავგანხილია.

გაწარებული ზადათა სწლით გადმოერთო
 ბანიდან, თავის ცხენს მოახტა და ვისაც კი
 მისწვდა, ყველანი დაიხეხა. მისმა სიმაჰაცემ
 არც-დარცეა შეიტანა — მოთარეშეთა რაზმებში
 ერთგვარად შეაფურხა და შეაგუბა კიდევ.

— დაჰკარით, ხალხო, ნუ შეშინდებით! მალე
 სარდალიც მოგვეშეღებო და დედებს ვუ-
 ტირებთ! — იძახდა ზადათა, და ფაცხვად
 ატრიალებდა თავის ზედაურს.

აქა-იქ გაჩენილმა ხანძარმა ერთბაშად და-
 აფრთხო ხალხი და ყველამ თავის სახლს მია-
 შურა. ზადათამაც თავისი სახლისკენ გაჰქე-
 ნა, მაგრამ მსხვერპლით განაწყენებული მო-
 თარეშეთა ერთი რაზმი ფეხდაფეხ მიჰყვა და
 შებყრობა გადაწყვიტეს. ზადათამ იფიქრა,
 ტყვეობას ვაფრთხილი სიკვდილი მირჩენიაო
 და ახალი ძალით შეუტია მომხდურებს. ღია
 კარის შვილით გამაგრდა და ვინც კი შესვლა
 ვაძებდა, თავი ვაგადებინა.

სახლი როცა შეკვრებით ვაივსო, მაშინ-
 და მოვიდნენ გონს მოთარეშენი. მიხვდნენ, რომ
 ამ უცნაური ქაჩის ხელში ჩაგდება შეუძლებ-
 ბელი იყო, კარი გადაუკეტეს და ცეცხლს
 მისცეს ზადათას სახლ-კარი. დაქრილ-დაპოც-
 ილ შტრებთან ერთად ცეცხლში ამოიბუგა
 უთანასწორო ბრძოლაში დაღლილი ზადათა,
 რომელიც განსაკუთრებულად დაინანეს ბო-
 ნისებლმა ქართველებმა, აწერბიანებლებმა,
 სომხებმა თუ ბერძენებმა.

ზადათას სახლი ქერ ისევ ბოლავდა, როცა
 თბილისის მხრიდან ცხენოსანთა რაზმი შემო-
 ვიდა ქუჩებით. რაზმს ქაიხოსრო ორბელიანი
 მოუძღვებოდა ოფლში გაბანებული ლურჯი
 ზედაურით.

— წავიდნენ, შვილო, ვაგასწრეს იმ შეჩვე-
 ნებულებმა!

— ორბელ უფლანიშვილი გადევნა ასოფდ
 კაცით, თუ რამეს ვაგდება.

— ისეთნაირად იყო ვაღმასებულთი, უსის-
 ხლოდ არ დაბრუნდება.

— უფლაფერი ვაგვტაცებს, შვილო, ვადაგ-
 ეწვეს და ისე წავიდნენ. — ტირილით მიგზი-
 ვინენ კანტაქუნტად ვადარჩენილი დედაბები
 და ბერკეცები, რომელნიც უბე-ვალითთ შეი-
 ლიშვილებს ვადაფარებოდნენ და ახლად ვა-
 მოჩენილიყვნენ მისაშველებლად მომავალი
 ლაშქრის დანახვით.

— უკნის-თვლით ადარ იკმარებს, არა? დე-
 დას ვუტირებს — კბილები ვააკრაქუნა ქაიხო-
 სრო ორბელიანმა, რომელმაც თორიანი მყერ-
 დი ისე მძლავრად ფუფთაჰდა, თითქოს მას
 ერთბაშად და არა — მის ზედაურს, — საით
 წავიდნენ ის ძაღლისშვილები?!

— აქედან მოვიდნენ და ისრევ აქეთ აიღეს
 გუნი — ანიშნეს აქეთ-იქიდან.

— ვინ იყინ, როგორ შეიძლება გზებს?
 — დაამატა ვილაცამ.

— დედას გიტირებს, ამილაზვარი! რაი
 ესეა, ესე ივოს! — მერც თავის ზინძვალთ
 შიტრი ორბელიანს მიუბრუნდა: — მე თრია-
 ლისთს ავუფუევი ერთი რაზმით. ეგების სადმე
 წამოვეწიო. შენ კი ისევ თბილისში დაბრუნ-
 დე მარნეულზე ვაკალით. მოსალოდნელია, იქ
 ჩავიდნენ კოჭრის ან წუნეთის გზით. და თუ
 არსად ვამონდნენ, გორისკენ აიღე მიმართუ-
 ლება. რაც უფრო მალე ამოგვეშველები, მით
 უფრო ვერ ვამოგვტაცებენ ვამარჯვენას. თუ
 შენ ამასწრო, ნუ დამელოდები, შენს სიმაჰას
 ეახლელ და, როგორც ვიბრძანოს, ისე მომიქ-
 მედე!

ლაზბინანი კაცის ნახიჯი

კახეთთა ჭარის დაუხმარებლად შოინდომა
 აბდულა ბეგმა ვივი ამილაზვრის დამარცხება,
 მაგრამ მისი თაოსნობით სასაცილო შეიქნა
 ძველქართული ღამაში საბრძოლო ფანდი —
 ცხენებთან სწრაფი დაქვეითება და შტრთან
 კეთება. მისმა მხედრებმა რომ დამკვირდეს,
 უმხედრო ცხენებს ბუნებში ჩამალული ლე-
 კები მოახტნენ და საითღაც გააქუნეს. ამ სუ-
 რათის ხილვამ შეიწი იმდენად ვაუცხოველდა
 აბდულა ბეგს, რომ მაშინვე კაცი აფრინა თე-
 იმურათთან: საჩქაროდ მომეშველო. თეიმურა-
 ზი ამ დროს ორბელიანთან ვაგზავნილ შოქ-
 რიეს ელოდა და ბრძოლის დაწყებას ქერ კი-
 დევ არ ამირებდა, მაგრამ ასლი იგრძნო, რომ
 დაბანებული ყოველი წუთი საშიშროებას მო-
 იტანდა მისი ლაშქარისთვის: ციხისმივარდიან
 გამოსული ვივი ამილაზვარი ლეკთა ვამარჯვე-
 ბით აგულაიანდებოდა და მთელი ქართლის
 ქვეყანას მოედებოდა. ვამარჯვენას თუ ვერ მი-
 აღწევდა, ვაგლახით მოგროვებულ მოსახლეო-
 ბას კვლავ ვაფანტავდა და ნაცოლს ვაიოფუ-
 ლებდა. ამიტომაც ააჩქარა თეიმურაზმა თავისი
 ლაშქარი გორის მიმართულებით, სადაც ახვ
 სამარცხვინოდ დამარცხდა მაგრატიონთა ქარ-
 თლის შტოს წარმომადგენელი აბდულა ბეგი.

ლეკთა ჭარის ვამარჯვენით კმაყოფილი გი-
 ვი ამილაზვარი გორის ციხის სათვალთვლო
 კოშკიდან გრძელი ჭოგრიტით იცქირებოდა,
 მარჯვნივ თუ მარცხნივ. ეს ჭოგრიტო ახალცი-
 ხის ფაშამ მოართვა. თავად ფაშას კი თურქე-
 თის სულთანმა ვამოფლავა ერთი წლის წი-
 ნით. ჭოგრიტში ყოველდღე კარგი მოჩინდა, მა-
 გრამ მხოლოდნელად თავისი მელმსრბოლის
 ურეველოდ შემფოთებული ხმა შემოესმა:

— თეიმურაზი მობრძანდება დიდძალი ლა-
 შქრით, ბატონო!

ვივიმ ყურადღება არ მიაქცია უსიაშო ამ-
 ბის მომტანს. ჭოგრიტით ერთხელ კიდევ დაზ-
 ვერა შორეული სანახები და ყრუდ ჩაახვედა.

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

— თეიმურაზი მობრძანდებო, — გაუმეორა, მალეშინობლა.

— მობრძანდებო თუ მოძალდედებო?

— არ ვიცი, ბატონო, ვადამოცეს, ძალიან დიდი ლაშქარი მოუდესო.

— არის, ვინ უშლის?!

— რევანმა გამოგზავნა, როგორც თადარიგად დავიჭიროო?

გივიმ ახლა იგრძნო საშიშროება და ერთბაშად მიხვდა, რომ მარტოოდენ რევანის თადარიგი ვერას უშველიდა. თეიმურაზი ახდულა ბეგი არ იყო და მასთან შეებნა უკვე ღრმა დაუფქრებას მოითხოვდა. ღრმად დაუფქრება კი ღროს მოითხოვდა.

— კიდევ რა არის ახალი?

— თეიმურაზის ლაშქარს თქვენი ბიძაშვილი რევანაც ხლდება.

მოდლატე ბიძაშვილის სახელის სსენებამ მძაფრად შეაშფოთა გივი ამილახვარი. რევანმა, რომელმაც ქნის ციხე თუთოფეე გადასცა თეიმურაზს, მისი უფელა საიდუმლო იყოდა. გორისა და სურამის ციხეების ურველი ზერელი ცნობილი იყო მისთვის, სასმელი წყალი თუ პურის მარაგი.

მდეღვარების დასაფარავად ამილახვარმა ერთხელ კიდევ მომართა ჰოვრიტი და იმ მხარეზე გაიხედა, საიდანაც სულაც არ იყო მოსალოდნელი თეიმურაზის შემოსვლა.

— მაშ, ის ბებერი მგელი ვალე შეშოვა? — იკითხა ჰოვრიტიდან თვალმოუცილებლად.

— ასე ვადამოცა რევან ბატონმა.

— სადაც მგელია, ცხადია, ლეკვიც იქვე ახლოს იწაწალებს?

— ამბავი ამოიტანეს, ლეკთა და კახთა ლაშქრით აქეთ მოდიოდა ერეკლე ბატონიშვილიო, მაგრამ...

— მაგრამ?

— ისევ უკან გაბრუნებულა, რადგან შეუტყუია, ბოლნის-დმანისიდან ამოსული ლეკები დიდიძალი ალაფით არაგვეტ აპირებენ გადახვლასო.

— რევანსაც ხომ არსად გადაეურება ის ძადლიშვილი?

— არა. რევანე სიმედოდ არის გამოგრეზული და თქვენს ბრძანებასდა ელის.

გივი ამილახვარმა მძიმე ნაბიჯებით გაიარა-გამოიარა. ჯერ კიდევ მთლად შავი უღვანისწერტი მშვილად გადაიგრინა და იქვე მდგარ პაატას გადახედა:

— ამა, თუ იცი, ჩემო პაატა, უღვანე რატომ მაქვს შავი და თმაში კი თეთრი მომიარავლდა?

— არ ვიცი, ბატონო.

— ასტე ვიცოდი. უღვანე ოცი წლით უმცროსია თმაზე და მიზევი ეს ვადავს.

— მართალი ბრძანებაა. — გუდამა პაატას.

— ჩემს რევანე ოცი წლით უმცროსია თ-

ვის მამაზე და შენც მისი ტოლუხარ მამყუნელია, არც მე მოვტეზილვარ, მაგრამ ახლა თქვენშია. მამაშენი რომ ცოცხალი უოფილოყო და მხარი აება, ადვილად მოვაბრძობდი მგელსაც და მის ლეკვსაც, ახლა კი ჯერი თქვენზეა და უნდა იმარჯვოს. მგელს მე შევებმები და ლეკვი თქვენთვის დამინებება. ერთ მგლის ლეკვსა ორი ლომის ბოკვერი ადვილად მოხარნობს, თუ სადმე მოიადგეს.

პაატა მიხვდა, რა დიდი ტვირთის წამოკიდებას უძირბოდა ამილახვარი. ერეკლე ბატონიშვილი იმისთანა მგლის ლეკვე იყო, რომელსაც პაატასთანა და რევანისთანა ლომის ბოკვერები კბოლის ქარადაც არ ეუოყოდა. მისი მომწვედედა და მით უფრო მოხარნობა არც იბეოილი იყო.

გივი ამილახვარმა უფნაური კრთომა შენისმა პაატას, მაგრამ არ უნდოდა გაემფლანგებინა და მის გასამხნედედად სხვაფარად წარმართა საუბარი:

— რაო? როგორ შეაგინა ჩემს რევანს ამ უკეთურმა?

— ვინა, ბატონო?

— თეიმურაზის შემკვიდრემ.

— მოო, მახსოვს. დედას უტოტრებო.

— ვნახოთ, ვინ ვის უტირებს? შენ როგორ გიხებრა?

— მეც დამეუჭრა, დედას ვტირებო.

— ეგ როგორ ამატი შენივე ჰერქვეშ?

— დედაჩემმა არ გამოშვა, თორავ ხმალი ვიშეველე, მაშისულს გეფიცები! — პაატას თავისი ნათქვამი სიცრუე არ მოეწონა და ამით-და გაისწორა: — თუმცა მანც ვერას ვავბდებოდი; მთელი კახეთის ლაშქარი ცხრა მუხის ბოლოზე ფენა და ჩემი ელსუფრეც ხავსე იყო მისი ერთგული მოწეზობი.

— არა უშავს რა, დადეგა ფამი შურისგებისა, ჩემო დისშვილო! გივი ამილახვარის პირიდან პირველად გაიგონა სიტყვა „დისშვილო“, მაგრამ მისი ხმა როგორდაც ვაზარულეს ეჩვენა და არ მოეწონა. ეგებ უჭირს და იმიტომ ეფერება? ახეთ შემთხვევასა წყალომასაც გაიმეტებს, თუ მართლა გაიმარჯვა, მაგრამ, ვაი, რომ ვერ გაიმარჯვოს?! თანაც რა სჭირს მას გივი ამილახვარის წყალობისა? უშით და მათულით თუ ჩამორჩება, სამაგიეროდ ამაში-ძეთა სიამაფეთ განთქმულ გვარეულობას ქედა არვის წინაშე არ მოუტრია და ახლა რატომ მოხაროს პაატა ამაშიძემ: დისშვილოო?.. გივი ამილახვარი ანუ: ბატონიშვილის მამიდაშვილია, ერეკლეს დედა ლედილი და არის, რომელი უფრო ახლო ნათესავია? იქნებ აჯობოს, გივი ამილახვარის კლანჭებს თავი დაადწიოს და ერეკლეს ლაშქარს შეუფრთდეს?

პაატა ამაშიძემ ირბიად შეხედა გივი ამილახვარის უორნისფრად გაფანულ წარბებს და მრისხანედ მოცეცევე თვალის გუგებს, რომ-

დღეს მხოლოდ რისხვისთვის იყვნენ გამზადებული და შიშს არ იშინებდნენ. მართალია, პატასაკენ მიხედვას ერთდებოდნენ, მაგრამ ემჩნეოდნენ, რომ იცოდნენ მისი აქ ყოფნა.

ნუთუ არ ეშინია გვი ამილახვარს? ეგებ ვერც დამარცხდებიან ერთდებოდნენ და შიშს არ იშინებდნენ. მართალია, პატასაკენ მიხედვას ერთდებოდნენ, მაგრამ ემჩნეოდნენ, რომ იცოდნენ მისი აქ ყოფნა. ნუთუ არ ეშინია გვი ამილახვარს? ეგებ ვერც დამარცხდებიან ერთდებოდნენ და შიშს არ იშინებდნენ. მართალია, პატასაკენ მიხედვას ერთდებოდნენ, მაგრამ ემჩნეოდნენ, რომ იცოდნენ მისი აქ ყოფნა.

მაგრამ ხომ შეიძლება, ლეკებმა უღალატონ ერთდებოდნენ? თავიანთ ბელადს მიემხრონ, ალყაში მოიქცეონ და დაატყვევონ კადეც? პატა ამაშიც რომ ლეკთა შორის იყოს, სწორედ ასე ამოჭმედებდათ. მაგრამ, ვაი, რომ იქ არ არის და თუნდა იქ იყოს, არავის დაუტყვევებს.

— დადგა უამი შერისგებისა, ბიძანო, მაგრამ ვინ ვის ჭავრს ამოიყრის, ეს არის ძნელი სათქმელი.

— რაო, ხომ არ შეგეშინდა? — ახლდა ჩაბედა თვალბედა გვი ამილახვარმა და გამძინვარებული ვეფხვის გამოხედა შენიშნა პატამ. სწორედ იმ ვეფხვისა, რომლისთვისაც საშიშოდ წლის წინათ შიშვებსებს ტყვა დამხრათ და პატა ამაშიც ბილყვე შედგედა ალბათ შეშინდებოდა კადეც ახალგაზრდა ამაშიც, მაგრამ შიშის განცდილობის ხანი არ იყო და პირდაპირ შუბლში აჭყრა შიშის ნაჩუქარი შუბი. ამაწრწენად შებღავდა ვეფხვმა, უაღრუშოდ დააპირა, მაგრამ ძალი არ იყო, წინა ფეხები ჰაერში გაასხვავა და უსუსლოდ დეცა. სწორედ მაშინ დაადგინა მამამისმა, ჩემმა პატამ შენი არ იცისო. ახლა კი... მის შეშინებ, რაც ერთდებოდნენ ბატონიშვილმა თვალბედაში ჩაბედა ვაუბედა და სილა გაწნა, კითხვას მიგნია მისი გული. გვი ამილახვარის განარსებული თვალბედას დანახვარც მშველ შეუტყდა და უსამო კითხვა შეიგნო. თუ შიშვ ძალიან კარგად იცის, რომ ამილახვარის მისხანება ერთდებოდნენ არის მიმართული და არა პატასაკენ. მას ხომ ერთი წუთის წინ დისშვილი უწოდა?

პატამ ერთდებოდნენ კადეც გაამარა შიშვ გვი ამილახვარისკენ და, ღმერთო დიდებულო, თი-

თქოს მიუხედაო ნაიქარს, იმგვარად დაიშინდა ვეფხვებმა ბიძამისი.

— რაო? ხომ არ შეგეშინდა?

— არ შეშინებია.

— წარუბედა რომ ვეფხვი მოქალი, მგონი, შენი იყავი, ჩემო დისშვილო? — მას როგორღა მიუხედა ნეტავ?

— დიხ, ბიძანო.

— ხანს, ვეფხვზე ნაილება არც შენი უღალატა!

— მამამაც ასე მიხრია.

— უფუქრობ, არც რევაზია დავარდნილა ლომის ბოკერის!

— ნაშედილი ბრძანება.

— ახა, მამ, ვეფხვისა და ლომის ბოკერებს ერთი მაწინადაც მგლის ლეკვის მიხრჩობა არ უნდა გაუმწელებს.

სიტყვა „მიხრჩობა“ უფრო უღრუშო ამოუცედა პატას. თანაც ეწინა, ვახუშტი ამაშიც რომ ვეფხვს შეადარა ამილახვარმა და თავად კილომად წარმოიღვინა თავი. ერთდებოდნენ ბატონიშვილისთვის კი რატომღაც მაწინადაც მგლის ლეკვისა იტყვარისა და უნებურად წამოსცდა:

— მაწინადაც?

— მაწინადაც, ჩემო შვილო, ასე უთავბოლოდ რომ დამწინა მამასავით. თავისი ქვეუნისთვის ვერ მოუვლიათ და აქ ერთდებოდნენ სხვის საქმეებში. მაგათ თუ გაიმარჯვებს, თავადებს ალბათ თავებს დასტრინან... წადი ახლა და ნუღარ დაიგვარებ!

— წადი, ძია ბატონო! — თხოვნის ელფერით თქვა პატამ და კაცო ვერ ვაიგებდა, შენგაშეებს მოითხოვდა, თუ რევაზის დახანბარებლად წახვლას. ვერც გვი ამილახვარმა ვაიგო ასე იოლად.

— წახვლას სად აიბრებ? — წარბები შეატყა და კოვკოტი ზელში შეატრიადა.

— სადღე მიხრჩანე.

— წადი, შვილო!... თუ გაივარჯევ, მე ვიცი და ჩემმა კაცობამ, თუ არა და, ღმერთი მაპატიებს. მასწუ უკეთესად არავინ იცის, რამდენს ვიბრებები ჩემი ქვეუნისთვის:

— რას დამხარებ?

— ორად ვაუვავით და სხვადასხვა გზით წარმართვით საარაგოსკენ. ეჭვი არ არის, ისევ არაგვთან დაუხედედა ერთდებოდნენ. იოლმა და შემთხვევითმა გამარჯვებებმა გაამამა და უკან არ დაიხეც. თუ მისწარიო, იქიდან ლეკნი, აქედან — თქვენ და... ვეკობ, ვადავარჩიო. შორიდან დარბევით ფონს ვასვლა ძნელია და, როგორც განსაკუთრ. ისე ვადაწვევით. — გვი ამილახვარმა ერთდებოდნენ კადეც გაიხედა კოვკოტი, მაგრამ მაღლედ დაუშვა ძირს და ამოიხედა: — თბილისის მხრიდან კარბი შემოვიდა, დასავლეთის კარიდან გადი და ძალიან იჩქარე! თუ გაიმარჯვით, ამომწველენო! შურბიდან რა ვინდ მცირე იგრინო მოიტანოთ, მაინც შეაერთებთ. ახა, შენი იცი მო-

და, დაგლოცო! — გვიმ პირვეარი გადასწარი და მეტრეში ჩაიხუტა პაატა აბაშიძე.

— თქვენ რაღას ამირებთ, მის ბატონო? — ჰკითხა აბაშიძემ ზერელიშს ვასელისას.

— ცხიდან გავლა და ჩქერ ვეკეთები დაუ, იქ გავუღებ, სადაც წვრილია.

* * *

პაატა აბაშიძე თავისი მცირერიცხოვანი ქართი, რომელსაც გურამ კინაძე თავაკობდა, გორის ციხის საიდუმლო ზერელიდან გავიდა ქალაქში. აქ ისინი ცხენებზე ამხედრდნენ, ქალაქი აღმოსავლეთით მოიტოვეს და საცხენე ბილაყებით თავვედ დაეშვნენ.

— სსს... სად მშ... მფდივართ? — ჟიოთხა გურამმა.

— ჭვიშეთში. — მოკლედ უპასუხა აბაშიძემ.

— ბბბ... ბატონიშვილს უფუ... უნდა შშ... შეურიგდე?

— არ ვიცი, გურამ. იქ მოცილიქრებ. — და მიდიოდა პაატა აბაშიძის ერთგული ქარი ცხენითა თქარათქურით.

— ჰო, რა ციც... ცხენები ჰუვას ამილანვარსს! — მოკეწონა?

— დდ... ძალიან... ოქროს უსახე გავუიდედი.

— სხვა რა მოკეწონა?

— ბბბ... ბიჭები.

— რაც გავუიდეო, ჭერ ის გვაპატიოს ვრეკლე ბატონიშვილმა და მავაზე მეტე ილაპარაკე.

— უფუ... უნდა შშ... შეურიგდე?

— ჭვიშეთში ჩაკალ, ჭერ კარგად გამოვიძინებ და შემდეგ მოვიფიქრებ.

— შშ... შენ თუნდაც შშ... შეურიგდე, მშმ... მივებარები და მშმ. მოკეცავ.

— ვერ მოკეცავ?

— გგგგშინია?

— გუყოფა, კარგია... მეც თუ მშინარა ვარ, დედაშინა მხდალებით ყოფილა დასახლებული.

— მშმ... მხდალებით არის, ბბბ... ბატონო.

— ჩემში თუ ეჭვი გეპარება, ახლავ დამტოვ!

— ციც... ცოცხალი თით... თავით არ დედე... დაგტოვებ.

პაატას ესამოცნა მისი ნათქვამი. ეგებ ერთადერთი უკვლავზე ერთგული აღამიანი მხოლოდ ეს არის? თუმცა რატომ ერთადერთი? დედაშინი ანუა? ან როგორ სძლებდა უშინოდ პაატა გორის ციხეში? მისთვის რომ დეაქრებინა, ერეკლე ბატონიშვილს ნუ გადაუღებო და შენს ქერქში დაეტიეო, უთუოდა აქობებდა. იქნებ ჭერ კიდევ არ არის დაგვიანებული და უკვილივთ კარგად მოგვარდებს? ჩავა, გამოიძინებს და მერე იფიქრებს.

აღმათ, მეუბლედ ზეგრს დარდობს? ან რაუდატოვა ამდენ ხანს? ზომ შეიძლებაოდა, ლოდი-

ნი მოსწეუნოდა და მშობლებსაქმ გადასწულს უო?. ნეტავი ასე იყოს თუ წესსწულს? უკანა აღარ დაამბრუნებს და ციციშვილის მშვენიერ ასულს შეირთავს. თუმცა მშვენიერი ქალი ნათიაა მთელ დედაშინაზე. რევან ამილანვარის მეუღლე. რა ძალიან უყვარს რევანის ამას წინათ რომ სანახავად მივიდნენ, აღარ ეთმობოდა სასოებით შემუშრებდა საბარლო ქალი და თვალი ვეღარ მოეცილებინა. ახლა სრულად შარტო იქნება ნათია. რა იქნება, რომ... არა, ჭარი ახლავს. უხერხულია, ჩავა, დასვენებს და შემდეგ იფიქრებს, როგორ მოიქცეს.

* * *

ლეკო მიერ საუფლანისშვილო-საორბელიანოში მოპოვებული ნადავლიდან რევან ამილანვარმა ორი ძვირფასი ნივთი: ოქროს მაცხოვრანის უელსახამი და მარგალიტის ობოლიშვილი მსხვილი ბეჭედი აარჩია და ნათიას მოსანახულეზღად გაემართა. ოთარი უკვე სამი წლისა ხდებოდა, მაგრამ მისი დღეობისთვის არ ეცალა... იცოდა ამის გამო ძალიან უსაყვედურებდა ნათია და შინ დარცხვენნილი მიდიოდა.

უწომოდ გაუბარდა აწნაურის ბინაში შეფარებულ ნათიას ქმრის გამოჩენა: — გეშედა, როგორც იყო. აღმათ, ახლა მანც კლარ და შტოვებ.

— ემი — მწარედ ამოიხარა რევანმა, მონატრებული მეუღლე მეტრეში ჩაკალ და სხვა ნაკონით რომ გული აჭერებინა, ბავშვი მარევენო, მაშინდა სთხოვა.

— იცო, რამოდენა გახდა ჩენნი ბიჭი, რევან, ვერ წარმოიდგენ. — ნათიამ შეუკარით შეჟავა მორე ოთახში და მოზრდილა ლოგინში გულადმა გაშხლართული ვეება დათვია ბელი დანახვა: — ნახე, ნახე, რამოდენაა?!

უმწაველს გულშეუცლევ სხანა გადახდოდა და მსუქანი ძუძუები მოუჩანდა. პაპამისმაც სწორედ ასე იცის გულალმა გაშხლართვა.

— გამოცხადებული მამარეშია. — თქვა რევანმა და უტყარეთით მიუახლოვდა პატარა გლოიას.

— არ ვაადვიძიო. ხომ კარგია? ხომ ლამაზია? რევანი შუბლზე ეამბორა და რატომღაც ნათიას სურნეღება იგრძნო. ბავშვი შეტოცდა თითქოს რაღაც დაიგეშოვნა და არ ეხიანოვნო, გაბურთული სახე უხიამოდ დაღმანჭა, გვირდით გადაბრუნდა და მხართემოზე განაგრძო ძილი. ასეთი ძილიც იცოდა გვიც ამილანვარმა.

— კარგია. ძალიან კარგია, მაგრამ თუ უკვლავრში თავის პაპას დაეშვანა, ახლა ეს განტანჯას თავის შეილებს.

...დაც... გეშედა... მან... იცო... შეიძლება...

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

ნათიას გაეღიმა და ზედა ბუსუსიანი ტუჩი
ნეტარებით აუთრთოლდა:

— მაგის ვაჟაკობას მომასწრო და... ესეც
მეფეებს გაუტოლდება, არა?

— თუ უველაფერი შამაჩებს დემეჯვანა, შე-
ტახაც ანამს... მეძინება, ნათია, დამაძინე!

— არ გეშა?

— არა... მო, მართლა, აი, რა მოგიტანე! —
ახლავა მოიპრო ჩაი რვეჯაჷ, თორი ვაიხადა
და უბიდან ქისა ამოიღო.

ნათიამ საომარი ტანსაცმელი მეორე ოთახ-
ში გაიტანა, თითქოს ეშინოდა, შალე არ წა-
ვიდებოდა, და როცა შემობრუნდა, რვეჯაჷ ქისა
ჩაუდო ზედში:

— ნახე, რა მოგიტანე!

— რაც უნდა იყოს, არ გამიხარდება, ,

— ოქრობია, შე სულელი.

— ოქროები არა მჭირდება. შე მხოლოდ შენ
მინდობარ.

— მეც ზომ ცოცხალი მოგიველი, მეტი რა
გინდა?

— მეტი რა მინდა?... ათასში ერთხელ გა-
მორწეხი და... მეძინება... შეჩქარება... ნადავ
ამას ვაძახი. მეც ზომ ადამიანი ვარ?

— დამაძინე!.. დამაძინე, თორემ ჩემს ბიჭს
მიუღწევები გვერდით.

— სადაც გენებოს, იქ დაძინე.

რვეჯაჷ ისევ წინა ოთახში გამოვიდა, საკინძე
გაიხსნა და გაუხდელად გაიმშლარება ტახტზე:

— გინდა, დამხურე და გინდა, გამაციე.

— წამოდი ჩემს ლოჯინში და იქ დაჯდებოდა.

— ადგომის თავი აღარა მაქვს, დაღლილი
ვარ. შიშულ დაშეს ვიარეთ და საშინლად და-
ვიკლადნით. წყუთული ქაბოსრო მოგვედგა ქა-
რით და წუთითაც რომ შევჩერებულყავით,
უხისხლოდ ვერ მოვრჩებოდით.

— დედა და სისხლი... აღარ გაათავეთ ეს
თქვენი დედა! რით ვერ მოგწყინდათ, თქვე
კაი ხალხი?!

— მომწყინდა, მაგრამ სხვა გზა არ არის.

— რატომ არ არის? — ტახტის ბოლოში ჩა-
მოჭდა ნათია და ფეხზე დაუწყო გახდა, —
თავად ნადირ შამი გებევნებოთ, გამოდით, შე-
ვროგდეთ და წყალობას არ მოგაკლებთო. მეტი
რა გინდათ? ნუთუ მეუღრო ცხოვრება არ
შოგენატრათ, რვეჯა?

— ფეხზე ნუ გაშხლი!

— რატომ? — ზელი არ შეუწერებია ნათიას.

ათასი რამ არის მოხალღენელი. კაცნი ვართ,
რა ვლიც... არ მოგენატრათ? ძალიანაც მოშე-
ნატრა, მაგრამ ვინ შადირსებს? — რვეჯაჷ
ღრმად დამოქანარა და თვალები დახუჭა.

ნათიამ მაინც მოახერხა რვეჯაისთვის ფეხზე
გაბლა. მეგრე წამოხტა, ნაბადი გადაფარა და
ნაბადთან ერთად თვითონაც მეგრულზე გადა-
წვა.

— მეძინება, ნათია. — ამოიბუტბუტბოდა
მორეულმა.

— შენთან მინდა, რვეჯა, დღედაღამ შენთან
მინდა. მართოდ ვეღარ ვძლებ.

— ცოტა ხანს კიდევ მოთმინე და ერთად
ვიქნებით. — ბურანმა წასული კაცის ხმით
თქვა რვეჯაზე.

— მეოთხე წელია, ასე მამშვილებ, მაგრამ...
ერთკლე ბატონიშვილს უთქვამს, არას ვერჩი,
თუ ციხეებს დასცლიანო.

— ერთკლე? — შერათა რვეჯაი და ტახტი-
დან წამოიწია, — ხომ არ გაუგია, აქ რომ იმ-
ალება ჩემი ოჯახი.

— უველაფერი სცოდნია, მაგრამ ამბობენ,
ისეთი კეთილია, ქალებს არას ერჩისო.

— ქალებს არას ერჩისო? — გამტკნარდა
რვეჯაზე.

— მართო ქალებს კი არა, არც თქვენ გერ-
ჩით თურმე უთქვამს, გამოვიდეს ვიგი ამილა-
ხვარი და შე თავად ვუშუამდგომლებ ნადირ
შამთანო.

— ეს ძველი წესებია, ახალი მითხარი! —
დაეშვა რვეჯაი და თვალებზე მკლავი დაიფარა,
— მაინც არ არის კარგი საქმე, რომ თქვე-
ნი ადგილსამყოფელი გაუგია.

— აღრვეე იცოდა.

—საიდან იცი? — თვალებიდან მკლავი მო-
იშორა და ნათიას ზედატუჩს დაეკვებით მიან-
ერდა, თითქოს ის ყოფილიყოს დამნაშავე.

— აწნაურმა თქვა.

— კიდევ რა ვითხრა აწნაურმა?

— რვეჯაის ოჯახს ზელს არ დავადებო. შე-
ნი ხახლის პატახაც ვიცავ, რაკილა ვაბტანტ
მეფის წინაშე დიდი დამსახურება მიუძღვის,
მაგრამ არაც ჩემ ბიძაშვილს შევარსებვრო. რო-
დემდეც უნდა შეიფარო, ხმას არ ამოვიდებ,
ოღონდაც მამა-შვილი გამოვიდეს და შემე-
რაგდნენო.

— კიდევ?

— კიდევ ისაო, რომ ოტახა და ბუფანს ასე
უმოწყალოდ არვის მოგაკლევინებდო, იქ რომ
ვეოფილიყავი იმ ღრსოსო.

— გერა?

— ისეთი კეთილი ყოფილა, რომ მჭერა.

— ახლა რას შირნივ?

— შეურაცხი და არ იწინებ.

— მაშ, მოციქული ხარ? — გამბოლავი
თვალში მიამყრო რვეჯაზე.

— მე? — ტუჩი აუთრთოლდა ნათიას, — მო-
ციქული როგორ ვიქნები, ერთხელაც არ დამე-
ნახავს ბატონიშვილი.

რვეჯაის მოგონება, რომ ნათიამ თვალები და-
ხარა და ამით თავისი ხეაშვილის დაფარვას შე-
ეცადა. ერთხელაც არ დამინახავო, რომ დაუ-
ფილა, სწორად ამით გასცა თავი.

— მაშ, არ დაგინახავს? — მეუღლის ათრთო-
ლებული ტუჩიდან მჭერა მის შუბლზე გადაი-

ტანა და ექ შეეცადა სიმატილის ამოკითხვას, —
იქნებ დაგინახავს და...

— არა, გოგოებს დაუნახავს, აქეთ რომ აიარა.

— რომ აიარა?

— ჰო, აუღლია.

— რა? ლამაზია?

— მაგას უკვლა ამბობს. მე მარტო უშიშარი ვეპყვი მეგონა და თურმე ლამაზიც არის.

— მაშ, ლამაზია? — წამოჭდა რევანა, შიშველი ფეხებით ქოშები მოძებნა და, როცა მოირგო და წამოიშართა, მამინდა წამოლგა ნათია.

— ამბობენ, მაგრამ შენზე მოხდენილი მაინც არ იქნება.

— ო, შე კახავ, შენა! — ეღარა მოითმინა რევანამ და გაშლილი მარცხენა ზელსუღმა გაარტყა ტურნებში.

— ველი — შეტუნდა ნათია, ტახტზე გადავარდა და კედელს მიარტყა თავი.

რევანს უურადღება არ მიუქცევია ატირებულ მუდღისათვის, ქაჭურია მოძრაობით ჩაიცვა ფეხზე, იქვე წამოკიდული. თორი ვახანა, ჩანი დაიხურა, მერე ხმაღს წაეტანა და ესღა ჩილა-პარაკა:

— მძიმე იყოს ჩენი ფეხი შენთან!

— რევან, საღ მიხვალ, რევან! — წამოხტა ტურნევაისხილიანებული ნათია.

— ხმა აღარ გამცე — გესლიანად გამოსცრა კბილებში და გრძელი ნაბიჯით გაემართა კარი-საყენ.

ბახეთქილი ბაგეები ერთხელ კიდევ გააპო ნათიამ საშუღარო სიტყვების სათქმელად, მაგრამ რევანის მოძრაობაში რაღაც სასწინ დაინახა და დღობილი ამჯობინა.

წინა ოთახში ისეთი სიმშუმე დამყარდა, მგორხ ოთახის ღია კარიდან ნათლად ისმოდა პატარა ოთახის მოხიარუბული სუნთქვა.

ნათია ადგა, ღრმად ამოიკენესა და საკმლიდან გაიხედა. უნდოდა, დაეძახა, დაბრუნდი, ნუ მიღხარო, მაგრამ ძალი აღარ ეყო უკან გაბრუნდა, შუა კარიდან მგორე ოთახში გავიდა და ბავშვს დაამტერდა უანგარიშოდ.

პატარა ოთახი ისევ გულღამა გაშლართულიყო, როგორც წინდანი რევანა გააშლართა ტახტზე, ტურნები ოდნავ გაპოხოდა და ანგელოზებს უღიმიოდა. მიუახლოვდეს, ეამბოროს თუ? არა, გაედევნებოდა. დაე, იღიმოდეს, სანამ თვითონვე ატირდებოდა. მერე რა მოხდებო? მერე დმერ-თმა იცინ. დაე, მან იღარდოს, ვინც ცოცხალი დარჩება... პაპამისს მკავსო? პაპამისხავე მკავს და რევანის გადანიჭვრიც არის. გაიზრდება და მის ვერაკ სურვილმა წინ ვერაფერი გადაედობება. რა სიხარული მოუტანა ნათიას რევანა? ვის რაში სჭირდება მავათი სიღამაზე და ახოვანება?

ნათია ახლგაზრდა ღვთისმშობლის ხატთან მივიდა, რომელსაც ურმა იესო გულზე მიეხუტებინა. მოეჩვენა, რომ ღვთისმშობელი კი არა,

ეს ნათია იყო თავისი პირმშობი. მოეჩვენა და უსომოდ შეებრალა თავისი თავი. უსომოდ შეებრალა უმწეოდ დატოკებული პატარა ბავშვიც, რომელიც თითქმის გულზე ეკიდა რაღაც უხილავი ძაღვით. მაგრამ ახლა გულწიფლობის ღრო აღარ იყო პირჭკარი გაღაწვრა, მამატეოდ, ღვთისმშობლის ხატს უჩურჩულა და უკანმიუხედავად გაიპარა გარეთ, ორიოდ ქვის საფეხური უხმაროდ ჩაიარა და ენოში ჩავიდა.

ეწო გულღამით მოათვლიერა, მაგრამ საწეგეწო ვერაფერი დაინახა. არც ჩანდა ვინმე, უკვლანი სახნავში წვიდღენ დღადღანე და უკან არავინ დაბრუნებულა. იქნებ ასე უფეთისა?

რატომღაც საქინბოსკენ გაემართა ნათია. საქინბო ცარიელი იყო და პირველად მაგასთან მიმშული საბელი დაინახა. შემდეგ უშველებელი მუხის ბუღაური შეათვლიერა და გული შეეკუმშა. ჩაიფურქა და ახსნა საბელი. როგორღაც მოუხეშავი და ძალზე ხაოიანი ეჩვენა. ეტყობოდა, ახალი დაწეული იყო. განაწებულ ყვულზე მიიღო, ოდნავ გაისვა და ძალიან დაეაწარა. არ ივარგებეს ამით არ ივარგებეს საბელით ზელში ეწეულ გადავიდა და ეწო ხელაღმა მოათვლიერა. საქინბოს გვერდით თვალგატეხელი ურემი დაინახა. ურემს უღელი მქონდა გაურღი, უღელს — ტახიცივი. ერთ ტახიკს აქეური შერინდოდა, დაიუწა და ხელით მოსინჯა. გლუვი და სრიალა იყო აქეური. ხარის ოფლით გაწინთული, საბელი ძირს დააგდო და აქეურს დაუწეო შეხსნა.

აქეური ტახიკს ძალიან ჩახსილებოდა, ფრჩხილებს ვერ კიდებდა. შიშისხან ათროლოებული სუსტი თითები ჩქარობდნენ კიდევ და ეს აფერხებდა. როგორც იყო, ფრჩხილი მოკიდა გაწინთულ აქეურს და პირი უჩინა. იმედი მოეცა თავს ძალიადატანა, ძაღლოდ არ დაწოგა და აქეური გამოხსნა.

მერე წამოდგა. ცალ ზელში საბელი ეჭირა და მეორე ზელში — ერთი მკლავის გაშულ აქეური, რომელსაც პარუტყვის სუნი უღიოდა. ნათიას წამით მოეწატრა, საღმე ტვის შუაგულში ეცხოვრა და მხოლოდ პარუტყვი ჰყოლოდა მოსავლელად. პატარა ოთახი თუ მთელა თავის პაპას მკავს... რევანო?.. იქნებ რევანზე მოუხმენდა იმ უღრან ტყეში?.. ერთგობის მოუხმენდნენ და მშვიდად ეცხოვრებდნენ. ო, რა ბედნიერი იყო ნათია მამინ, საფურცელის ქალაში, ბუღბუღუნის საამურ გაღობახა და რევანის ტბილ და-პირებებს რომ ისმენდა თვალდახუჭული. ჩანს, ცხოვრებამეც ოცნება უფრო მშენიერიცა, ვიდრე თვით ცხოვრება. მაგრამ ამაზე სხვა დროს იფიქრებს. სხვა დროს?.. განა სხვა დროსაც შეგძლება ფიქრი ნათიას? ნუთუ ერთხელ რომ მიღიან ამ ქვეყნიდან, აღარასოდეს ბრუნდებიან?.. არა, არა, არ უნდა დაბრუნება დაე, მოხდეს, რაც მოხადენა!

ნათიამ მაგრად გადაახა საბელს აქეური. მერე

კარგად შეამოწმა, არ გადაიხსნასო, და ყელზე მიიღო. არ გავაწარა ღამისი ყელი. ესია მოცნა კიდევ, მაგრამ რას ჩადის?... ნუთუ?... არა, არა, ახლავე უნდა გადაწუდეს ყოველივე, თორემ თუ დაგვიანა...

ისევ საჭინობის შვეიდა ნათია. ზაგაზე შედგა და საბელი ბუღალურზე ჩამოაბა. გრძელი ეკვინა და უფრო დამოკლა. მერე აპერის გამოყურება და პატარა თავზე გადაიყვანა, თუმცა იქნებ სისულელდეს ჩადის? ვანა ისეთი რა უთხრა რევანმა? იქნებ გაცხუმის კიდევ?... მაგრამ ახ სიამაყე რაღა იყო, ქუშარაში ვასვლიანს რომ ერთხელვე აღარ მოიხდებოდა აღარ სჭირდებოდა და იმითომ დამიცვინა. ამილახვარნი ვისგანაც სარგებელს მოედიან, მათ უღამიან. ნათია კი აღარაფერს სჭირდებოდა. სახელოვანი მამა. ბიძისი აღარ შეიქნა და რა სარგებლის მოტანდა შეუძლია უფრო ქალს? ღამისა? ეგებ არც არის ღამისა? თუ არადა, ვის რაში სჭირდებოდა მისი ხილმანა, რაკი რევანს სიყვარული არ სცოდნია? ალბათ, არც იტირებს, როცა ვაიკებს, ნათია... შეიძლება, სხვათა მოსაჩვენებლად დადონდეს, მაგრამ გულში უთუოდ გაუხარდებოდა, შე საბრძოლო და სყოფადო, ნათია მამა ან ბიძა რომ ცოცხალი გუავდეს, დღესვე იქნახვილოდი და ისინი გადაუხდიდნენ სამაგეროს, ახლა კი... რა კარგი თვალებით უყურებდა ის ახალგაზრდა თავადი, ამას წინათ რომ რევანმა ამოიყვანა. ახალივე. ღია, ახალივე. სახელიან ვამოკვეთილიაო. ვინ იყის, რევანზე უფროხელია და არც სიყვარული იყის?... ბატონიშვილი მაინც დენახა და ისე მომკვდარიყო, მაგრამ რევანს მეტიც აღარ უნდა. ისე ურცხვად დასწამა ცილი, ქვეყანას მოსდებს, ხასად გახევა ბატონიშვილსო.

არა, დაგვიანება აღარ შეიძლება. ზავში ვაილივით და ატირდება, ან იქნებ უნაში შემოვალეს ვინმე.

ნათიამ ყუღღი ყელზე შემოიტანა, ზავიდან გადახტა და ბუღალურზე ჩამოიყვანა. სახელმა ტკაცანი დაიწყო. იქნებ გავწუდეს კიდევ... მაგრამ... არ წუდება ეს ტალი.

— ნათია! — მოესმა რევანის ხმა და თოკუნჩამოყიდული ნათია საშინლად აფართხალდა. ქმარიც, შვილიც და საყუთარი თავიც ერთბაშად შეებრალა. სვედა, დაცხა, მიშველდა, აქ ვარო, მაგრამ ქვედაზე ისე შეიძროდა აყუღლოდა თავს, რომ კრიკა ეღარ გახსნა, — ნათია, ზავში ტარის, ნათია, სად წახვედი?

უკანმოზრუნებულმა რევანმა ყველა ოთახი რომ გულმოდგინედ მოათვალიერა, ტახტქვეშაც შეიხიდა. მერე აწნარის დარბაზის კარზე დააკაკუნა. არც იქიდან გამოეპასუხა ვინმე.

— ნათია, სად ხარ, ნათია?! — სარბილით მოათვალიერა ენკოყუთზე და ტყის ნაპირსაც შეეხიანა.

ზოლოს საჭინობის მიადგა, შესვლა დააპირა,

მაგრამ იფიქრა, ცხენების ნადგომში არ იქნებოდა ნათია შესვლასო. ერთ ადგილას გაჩერდა და თვალდატებულ ურემს მიაშტერდა. ჭერ ურემის ზეწრები შეათვალიერა, მერე — კოლოები და უბებო, ფერსო-მორგვი და მოყუღ დანდელი, ბოლოს ურემის თავსა და უღელზე შეაჩერა მხერა. კარგა ხანს უფიქრა და უფერად გაახსენდა, რომ ამ ტახტს წელან აპეროები.

უსიამო ამაზრუნებმა ეტყვა გაქრა რევანს და საჭინობის შვეიდა, მარტენმა ბელი ფეხზე შემოხვია ნათიას, მარტენით ხმალი მოიშველა და საბელი გასწრა:

— ნათია... ეს რა გქვია, ჩემო ნათია?! რატომ დამღუპე! რაღა მეშველება უშენოდ?

უაზროდ აბუტბუტებულმა ქმარმა ოთახში შეიყვანა მერეღვე აბუტბუტული ცოლი და სწორედ იმ ტახტზე დაწვინა, სადაც წელან თვითონ იყო წამოწოლილი. მწარედ გაახსენდა თავისი უმსგავსო საქციელი და გული შეეკუმშა. მართალია, წელანვე დარწმუნებული იყო ნათია უღანაშეულოაო, მაგრამ ახლა საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ ტყუილბრძალოდ შეურაცხყო.

რევანს მოეჩვენა, რომ ნათია შეტოვდა. მერე თითქოს ზავებზეც შეარხია და ამოიბუტბუტა:

— ბუღბუღები, რევან, ბუღბუღები...

შეზამ გორის ციხესთან

გორის ქვემოხედიში დინჯად შევიდა ყოილბაშკართულთა მრავალიცხვიანი ლაშქარი, რომელმაც თეიმურაზი და თბილისის ხანი თავკაცობდნენ. ვერტვის ქალას შერაიენდ და უდასვენებს.

ქოვრიტომარტვებული გვი ამილახვარი გულდასმით უთვალთვალებდა მტრის მოქმედებას, როცა შეიკრპა ნათიას დაღუპვის ამბავი აცნობა და ისიც აუწყეს, რომ პაატა ახაშვილის რაშეულის ჩორთით შიპყავდათ ცხენები ქვიშხეილისკენ.

ყოველივე ეს ავად ენახა ამილახვარს. იგრძნო, რომ დახანება აღარ შეიძლებოდა, სადგან საუფუგო ცნობას აღარსაიდან ელოდა. დამწუხრებული რევანს ალბათ ნათიას ცხედარს დასატარის ქალივით, ზოლო მისი მკვამრზე პაატა ახაშვიმ, რაკი გორიდან გაუსხლტა, მოსალოდნელია ერთგულ ბატონიშვილს შეურთოდეს. ყველაზე საშიში ხომ მერტვეი კაცია.

გვი ამილახვარმა ვახტანგ მეფის ნაწუქარი თორი ჩაიყვანა და გაახსენდა, რომ ასეთივე თორი თეიმურაზსაც აჩუქა სწორედ იმ დღისით, ვანჯის ხანზე რომ გაიმარტვეს. ეს თორი უმტკიცესი ლითონით იყო ნაქსოვი და საუკეთესო ხმელი, მათ შორის გველისპარულიც ვერას აუღებდა. მაინც არ მოეწონა საომრად გამოყუთილი თავი ვტი ამილახვარი. გულმა უჩინა, თორ-

მუწარად გვერდზე გადაეყარა, წითელი ჩოხა გახვდა და ისე ამხედრებულიყო ბრძოლებში ნაცად თავის ზედაურზე, რომელსაც არც ერთხელ არ დასცდენია ფეხი ქარაფზეც კი ხმლის დაქნებისას კი ისე ამყად ეჭირა ამილახვარივით განიერი შტრელი, ხმაზე უმეტესად ეს აწინებდა მტერს.

გვი ამილახვარი თავისი დასტით ციხიდან გამოვიდა და ლაშქარს უბრძანა, ამხედრებულიყო, თვითონ ერთხელ კიდევ მოათვალიერა ჭოგრიტით მტრის ადგილსამყოფელი, ღრმად ამოიბრა და უსულ ფაშასთან კაცა აფრინა, საყვირის ხმას დაელოდო.

თეიმურაზი და სეფი ხანი ვერხვის ქალაში ისხდნენ უწარმაზარ ლოდებზე და საომარ ვეგმებს აწყობდნენ. ისინი სულაც არ მოულოდნენ ამილახვრის ციხიდან გამოსვლას ანდენი ლაშქარის დანახვის შემდეგ. თავად კი სანჯერებს გახანობრულად იკარგდნენ თადარიგს და მეორე დღისთვის აპირებდნენ შეზმას. მეორეებს გუდანახაძე მოეხსნათ, ჩამუხლულიყვენ და საქმელს შეტყვევდნენ. თანაც ხმამაღლა აქილიყებდნენ ამილახვარსა და მის შემწებულ ლაშქარს, რა. მდღენი მათი ვრადული, ციხის უკან კარდიან გაიპარებოდნენ და უწარად დატოვებდნენ ურველიყეს.

სპარსელებს ისმელთა გაქცევის სერიი აინტერესებდათ, ხოლო ქართველებს — ყოილხაშურუმთა წყაინალიყება და ალაბის გამოხზობა შემინებელი ხშით.

— მტერი გვიახლოყდება, მეფეთო! — მოახხუნეს ამყ სეფი ხანს, რომელიც ბურწუთით იტყინილა ცხვირს.

— ჩვენი ბიჭები იქნებან. ქალაქის შემოსავლელად ვავაზყენ და ალაბთ ბრუნდებიან. ფიქრი ნუ გაწუხებთ.

— წითელ ცხენზე ამხედრებული დევგზირი მოუდღებთ, რომელიც გვი ამილახვარს უფრო მიაგავს, ვიდრე — ჩვენს დალაბას... ვეგების თქვენ შინც მოგვიხსნიოთ, დილო ბატონო, ხანამ გვიან არ იქნება! — მიუბრუნდა შემოფოტებული მოთავალიყად ღრმადნაფიქრებულ თეიმურაზს.

თეიმურაზმა კარგად იცოდა გვი ამილახვარს ჭოტი და უშიშარი ხასიათი, მაგრამ თუ ამდენ ლაშქარს პირისპირ შეზმას გაუბედავდა, ვერ წარმოედგინა. ვერხვარიდან დინჯად გამოვიდა და კოვრატში ჩახახვდა გაემწადა, მაგრამ საჭოვრატო ღრო აღარ იყო; სულ ასლობ, ორასობოდ ნახიჭზე მოთქარუნებდა გვიის ლაშქარი.

— ცხენებზე! — დაიძახა თეიმურაზმა და ახალგაზრდული სიმკვირცხლით გადაყვო მსახურის ზელით უკანმიდევნებულ თავის ლურჯ ტაოკს.

მეორებმა არეული ნახიჭით მიამურტეს ცხენებს, შესხდომა და ვერხვარიდან გამოხვლაც მოასწრეს, მაგრამ ამისობაში გვი ამილახვრის

ლაშქარი ამყად ეყვთა მთ მეწინაყებს, ომახიანად დაჰყივლეს „კა. მაგათო“, და სწრაყად აირია ერთმანეთში ცალყე ცხენების ველური ჭიხინი და ცალყე ხმლის ჩახახუბო.

მოულოდნელობისგან დახნეული ყოილხაშო მეწინაყენი უტყრად ვედრყენ, ილიყენ და „ალა-ალა“ ჩახილით გაფატყა დაიწყეს. შემინებულნი სეფი ხანი ტყე-ტყე ვაიპარა და ვერხვარს რომ გასცილდყ, მაშინდა მოახერხა ცხენზე შეტეომა ქუსლი ამოქყა და „მოწყევიოთ“, უყან ვაიყენა.

სახლად დარყენილი თეიმურაზი ერთი მიტანება მიტანა გვიის რაწმელებს, მაგრამ შენიშნა, რომ მის წინაშე მოლოოდ ქართველები იყუნენ. თანაც მასა და გვიის შორის სწრაყად მცირდებოდა ნაძილი და სადაც იყო, ერთმანეთს შეაკვდებოდნენ. „გვიის ვაუფრობილდით, არა ავნოთ რაო“, უძალ გაახხენდა თამარის ხიტყემა, მაგრამ კი არ დამწვილდა, უფრო გაცეცხლდა და წინგამოჭრილი მეომარი ერთი დაცკრით ჩამოავდო, აი, მიუახლოყდა გვიის. ორიოდ ხმლის დაქნევა თუ იქნება მთ შორის. კინ ვის დაჰკარებებს? ვამ, თუ ორიყენი დაიხციყენ და საქარედელი კი მოლოოდ ურჯულოყეს დაურყენო? აა, არ შეებოდა გვი ამილახვარს. სადაც არა სჭობს, გაცლა სჭობსო.

თეიმურაზმა სადაყე მიუწევა და ჭენებით დავევა განიერ გზაზე.

— უყან ნუ მოწყევით. მაგ ბებერ ძაღლს, ხაფანგში არხად წაგიტყუოთ! — დაიძახა გვი ამილახვარს და ვაფანტული ყოილხაშუბის დყენა განაგრძო.

როცა უსულ ფაშას ლაშქარმა ვერხვის ქალას გააღწია და თეიმურაზ-სეფი ხანის ქარიც იქაურობას ვაერიდა, გვი ამილახვარი უტყ იმლოდზე იყდა, რომელიყე მიტრე ხნის წინათ თეიმურაზი ისეენებდა და ვალიშებული სახით თეითბირებოდა თანამოლაშქრეებს.

— გამარჯყებას ვული წყავტს, შეილო. ძალათა ხიმცირე არაფერ შუაშია. აი, ახლა ამ მცირე ქართი შე შემიძლია ერთთანად შეგმუნრო ურუმთა მრავალიცხოყანი ლაშქარი, რომელიც ხმოტრების ჭოგიეთი მომაყენა უსულ ფაშამ, მაგრამ. მაგრამ ის არის ვაო, თუ ვახაქრში დამჭირდეს და ქომავი აღარ მეფოლებუა. კაცს რომ ქომავი არ სჭირდებოდეს, ალბათ, თავის იქით ადარაყის დაიბახავდა. ყველაზე სუსტი უქომაგო და მარტოსული კაცია. ალბათ, ქართველებს ჰგონათ, ურუმნი ჩვენი მტრობით შემოიყვანა გვი ამილახვარშო, მაგრამ, ღმერთმა იყის, რამაც მათ ძულა.

— ყველა ქართველი მხარს დაიჭირდა, გვი ბატონო, ურუმთა ძაღლომტრება რომ არ ამინდებდეთ. — უთხრა ახალგაზრდა აწნაურმა დემეტრემ, — თქენი სახელი და დიდება საზღვრებს გასცილდა და გახშიანდა. დაღესტანსა და ისმა-

ღეთში, განჯა-ყარაბაღსა და შიდასპარსეთში მოწინებთ გიხსენებენ.

გივის არ ესიაზონა წედმეტო ქება. ხარის თვალზე უნდობლად მოწყურა და სხვა საქმეზე გადაიტანა საუბარია:

— იქნებ სჯობდა, წახვიდე ახლა, რევანი გა-
ამხნეო და აცნობო, რომ სწრაფად მოათავოს
დაკარბაღის ცერემონიალი და აქ ამომეშვე-
ლოს?!

— როგორც მიზრძანებთ.

სანამ აზნაური ფეხზე წამოღებოდა და წას-
ვლის თნდარიც დაიკურდა, ვერხვის ქალში
მალეგმობილი მოიქრა. ოფღში ვახვიტყული
ქავი ხის ტოტს გამოაბა და მოწინებთ წარუღ-
ვა გივი ამილახვარს.

— რაო? ხომ არსად შეჩერდნენ დამფრთხალი
რაინდები? — გაუღმა ამილახვარმა.

— ერთკლე ბატონიშვილმა შეაჩერა. — მიუგო
მალეგმობილი და დამწავევსავით აყრა ვერ-
ხვის ასწლოვან ტანს.

— ერთკლემ?... მერგო, ლეიბი?

— ლეილა დაშვარია გაუფრტოიათ. დანარჩენი
კი თავიანთ მხარეზე გადაიფრთხილნათ.

— კიდევ რას მალწუებ?

— მთელი ქართლის გლეხობაც ერთკლემ შე-
ერთებია და გორისკენ მიემართებინათ.

— თრბელიანებზე თუ იმის რამე?

— ჭაიბოსრო და დიმიტროს ორბელიანიც ბა-
ტონიშვილთან შესაფრთხელად მოიჩქარიანო.
რევანზე ისე არიან გაბრაზებულნი, რომ დანა
კბილს არ უხსნიანო.

— რევანს რა მოვასხნენო, გივი ბატონო? —
პუითხა ცხენის მყვრდთან ასვეტბლმა აზნაურ-
მა.

ამილახვარმა პახუნი არ აღირსა.

მიმიედ ჩაფუქრდა: იქნებ სჯობია, თავის
გარს უბრძანოს და უხუფ ფაშას დაშვარს
შეუტობოს, სანამ ერთკლე ამოზრძანებთ? ერთკ-
ლე თეიმურაზს გამარჯვებული დახვდეს და
თავი შეავდროს? თამარის ხატის არ უღალა-
ტებენ და ნადირ შამხან შეარჩებენ. იქნებ
ნადირ შამხან წყალობა მოიღოს და კო-
ველივე აპატოს ვანდგომოდ თავადს? იქნებ ქა-
რთლის ვეჟილობაც ისევ შეუწარმუნოს და ყვე-
ლაფერი ისე წარმართოს, როგორც გივი ამილა-
ხვარს გაუზარდებთ?... ან იქნებ სჯობია, ქართლ-
კახულთა ქარი სწროედ აქ, გორში შეერთდეს
და სპარსეთად აქ გაუსწროონ ანჯარისა? მე-
რე ბაქარი ჩამოიყვანონ რუსეთიდან და ტახტ-
ზე დააბრძანონ?... მაგრამ არა, გულბორბოი შა-
მა-შვილა დღევანდელ დამარცხებას ასე იოლად
არ აპატებენ და ანჯარის გასწორებას შე-
ეცდებიან. მით უფრო შეეცდებიან, რაკილა
მთელი ქართლი მათ მხარეს ყოფილა. იტყვიან,
მოლაღატე ყოვო. ქართლის ქვეყანაში მტერი
შემოიყვანათ ოსმალო-დადესტინიდან. ქართლის
მოწყა და მოთხრა უნდობლო და სასწავლიშვი-

ლოდ შეაწვენებენ მის სახელს. ეტყვიან...
ყოვო, მაგრამ გივი ამილახვარი რის გივი ამი-
ლახვარია, თუ ასე ადვილად დაქდება მტრის
სამსჯერსოზე.

— რა მოვასხნენო ბატონო, რევანს? — ერ-
თხელ კიდევ შეჰკადრა აზნაურმა დემეტრემ და
წასასვლელად ატოკებულ ცხენს ნეტოტებზე და-
უწყო ფერება.

არა, არ დასთმობს ასე ადვილად დღევანდელ
გამარჯვებას! უტობს, ბრძოლის ველზე დაიღუ-
პოს, ვიდრე გუშინდელ ბდარტს, ერთკლე ბატო-
ნიშვილს, მუხლებში ჩაუფარდეს და პატარა
სთხოვის... მაგრამ, ვაო, თუ თვითონ ერთკლემ
დაარქოს და პატარა ათხოვის... არა, ეს არ
მისჯობდა სჯობს, ისევ გულდაფულ შეებას და
ეკვებ გაიმარჯვოს კიდევ? თეიმურაზა ხომ
ერთი მსგეფსის მანძილზე სამ ღლეს პოეტია,
ერთ ღლეს — თვინიერა მდფე და მხოლოდ ერთ
ღლეს არის გულადი მეომარი. იმიტომაც დამარ-
ცხდა ასე სასტიკად... მაგრამ ერთკლე ბატონი-
შვილი?... მის ხომ ქაჭურა გამძლეობა აქვს და
შვილა დღეღამის მანძილზე ცხენზე ქდობა და
ხმლის ქნევა შეუძლია მხოლოდ შეშვიდო და-
მეს: ჩასოვდეს შეწურად და ისევ ხმლის ქნე-
ვას აგარდებდესო. იქნებ ის მეშვიდე და-
მე წუხულ ქონდა ანდა გუშინდამ?... მის
მშვენიერ ბიძაშვილ თამარს გივი ამილახვარს
ჭირად დაბადებია ეს წყვეული პატარა კახი. ის
რომ არ მოსწრებოდა, აქამდე დაარქობდა გი-
ვი მთელ საქართველოს.

— უთხარი, შვილო, სურამში ამოვიდეს ჩემი
რევანი, თუ ცოცხალი, გადურჩა იმ ძაღლთა
ხროვას. — ახლად უპასუხა ამილახვარმა აზნა-
ურ დემეტრეს.

— სურამში? — წერილი კისერი მიიღრიქა
აზნაურმა და უზანგისკენ წადებულნი ფეხი პა-
რსოვედ გაუშველა.

— მო, სურამში... არ მინდა პარსისპირ შევბ-
ბა, ამოვიდნენ და თავში იხალონ დაკარბელთ-
ბული გორის ციხე. ჩვენ კი ისევ სურამში გავ-
მაგრდებით და აქ დაელოდებით ზელახურად
ვამს.

— დეაბ, ასე ვერცაა. — ამხედრდა დემეტრე
და ცხენი ისე უხაღისოდ შეატარიალა დიდა
გზისკენ, თითქოს ელოდა შემაჩერებს და დაეა-
ლებას შემაცდლისო, მაგრამ ასე არ მოხდა.

ერთკლე ბატონიშვილი უკან აღარ გაიკიდებია
გივი ამილახვარს. თავისი ქარი გორის ციხეში
ჩაყენა საიმედო შეთხრებულ და თავად ქნანს
ციხეში გამოიყვა მამს შამის ტახტის ნაძიებლის
სანახავად, რომელიც მეორე ღლესვე იასპანის
გზას გაუფენა.

სპარსეთიდან შუა ზაფხულში დაბრუნდა ერთ-
კლე, ძვირფასი ტყვის საფასურად რაყამი ჩამო-
იტანა, რომლითაც ქართლი თეიმურაზს ებოძა
ხოლო კახეთი — ერთკლემს.

ჯემალ მახარიშვილი

შარშანდელი შავსული

ნარკვევი

ზღაზე დილაუთენია ჩავედი და ხანამ ხალხით გაიხვებოდა უკაცრადელი პლაგი, კამკამა ტალღებში ცურაობით ვული ვიჭერე. მერე, როცა დავიღალე, მომწივდა და ხანაპიროდ ისე გაიჭედა, რომ რაზემელები მწოლიარე და მხვენიებლებს აუენებდნენ წულისაყენ ხაცალღუბო ბილიყის ჩასაკვალად, ჩავიყვი, პარგი ჩუკატყელ ბიჭებს შივაბარე და ხასაუზმოდ წავედი.

ხასაუზმევეს სპორტმაღაზიას მივაშურე წინა, ღლით შეთვალეირებული სინინგისა და ხაცურაო ფარფლები ხაციდღალად.

მაღაზია აოზე იღებოდა, ქუჩის მრგვალი ხანათი კი ათის ოც წუთს უჩვენიებდა. მოცდა იყო სპირობა.

ქუჩა გადავკერი, მწვანეში ჩაფულედი შენობის (რომელც ხაკომისიო უოღლიყო) წინ ნერკოულად მოტორტმანე, აუაინებული ზალხის ზღაში გზა გავიკაღე და დამშრალი არხის პირას, მიმალაფური კედლის ქვეშ მერსზე არხეინად ჩამოვკეცე.

ორიოდე წუთსაც არ გაველო, რომ ხალხს გამოყოფილი ახალგაზრდა ქალ-ვაჟი ძიძგალაობით და პაექრობით წამოვალა ჩემგენ (უფრო სწორად სკამისაკენ). ბიჭი რაღაცას უმტიციებდა გოგოს, თან აგვის ზელჩანთის წართმევას უპირებდა, ის კი წინმეტდებოდა და ჩანთას არ ანებებდა.

- ნუ ხარ სულელი — დაუკლებს...
- ლია, მაგასაც დამაქარგინებ...
- მოიცა, ჩანთა არ გამიგლიჯო...
- შენ სულ ასე იყო...

სკამზე ძიძგალ-ძიძგალით დასხდნენ. ჩხუბში გართულებმა ახლად შეშინებებს და, აღბათ მიხედნენ, ქართულაო, დაცხრნენ.

== გამარჯობა, კაცო! ქართველი ხარ?

— იცოცხლოთ კი.
ბიჭი უცებ გამოცოცხლდა. ასე ემართებათ ხოლმე გასაჰირში ჩავარდნილ ადამიანებს, რომლებიც პირველხავე შემხვედრისხაგან რაღაც მხარდაჰქერას ეღიან.

— რა ჯინსებია, რა ჯინსებია — ოქროს ბეჭედს აწვალებდა ატაცებული ბიჭი, — კეჭუზე აიწვიო... ორივე: ზეღა-ჰვედა. თანაც „კრანგლერები“...

— თამაზ, — ფრთხილად შენიშნა ლიამ, — ჩილიკომ თქვა, უაღლაზე უკეთესი „ლტვი-სებიაო“.

— ჩილიკო, ჩილიკო ბევრი რამე იცის იმ შენმა ჩილიკომი — დენთივით იფეთკა თამაზმა, — ახლა „კრანგლერებია“ უაღლაზე კარგი, დეზილო, „კრანგ-ლერ-ბი“.

წვრილწარბება, შიამიტთვალეზიანი გოგო სულ ჩაიფულა — არ მოედოდა თუ ქმარი (ისინი ცოლ-ქმარი გამოდგნენ) უცხო-სთან ასე დამცირებდა.

თამაზმა სიგარტის გამომართვა და ვაშინაურებული კაცის ტონით გააბა. — ტყუილია, ძეო, ჩვენებური ქალი არხად წახაყვანი არ არის... იმ წუთსვე უფროსობას დაჯიუტებს... მეც, რო სეროვა ვარ — ზღაზე ცოლით რა მომარტინენებდა!

— არავინ გვიადებოდა. — ტური აიბზუა ლიამ.

— მამ, ბიჭო... ამოიღე ფული!

მეგონა ცოლი დაემორჩილებოდა, მაგრამ თქვენც არ მომიკედეთ: ჩანთას მიმინოსავით გადავყარი და მუდარით შემოქნებდა.

— ამას ჯინსებისხაგან სიკეთე ემართება და ცუდარატური გაუგია. თქვენ მისცემდით ხამას მანეთს?

გოცებისხაგან ენა დაშება. გამაოცა არა კი-

თხვამ, არამედ ფასმა. — ხამასი? ჭინვებში?
ისეთი რა ჭინვებია... რომელ მაღაზიაში? —
ესღა ამოკადულდულღ.

— მაღაზიაში? — ხელის მონარდიღვით შე-
მომხედა თამაზმა, — მაგას მაღაზიაში ვინ მიი-
ტანს!

— ამა ეს რა არის?
— საკომისიო.
— შერე თუნდაც საკო...

ჩემი გაუთვითონობიერებით მოთმინებადაკარ-
გულმა თამაზმა სიტყვა შემაწყვეტიანა.

— როდის ჩამოხვედი?
— გულში.
— აჰ, უბრალოდ პირველად ხარ?
— კი.
— ხაიდან ხარ?
— საქართველოდან.
— მაგას კი ვხედავ, მაგრამ აეს...
— წითელწყაროდან... კახეთიდან.

— მოოო! — მრავალმნიშვნელოვნად განავ-
რდო, უფრო მრავალმნიშვნელოვნად გაიღიმა
და აი რა მითხრა, — საკომისიოს ირგვლივ
ხალხი ხიფანდზე ტრიალებს — რამე ნაჭერი
ვითომ ჩასაბარებლად მოვიტანე და როგს ვუ-
ცდილო. მაგრამ ჭინვებმა და „სერეკოს“ ვინ
გითო ჩააბარებს!... „ლივისის“ შარვალი მა და
მა შევიფასონ 15-20 მანეთად, ისე კი ორას-
ნახევრები ღირს...

— ორასნახევარი? — გამოვიკრდა, — კი
მაგრამ ვინ აძლევს მაგდენს?

— სად არის, თორემ... მოდა თუ დაგვირ-
და რამე, იცოდე, აქ ყველაფერს იშვავი, ოდ-
ნოდ... — თამაზმა ცერი და არათითი ერთმა-
ნეთს გაუსვა, — ეს არის ბლომად საქორო...
აქეთ მოდიხ... ნამდვილი ინდიელია ეტ შობელ-
ძალი.. ლია, ფული!

— აქნებ დაგაკლოს. — ესღა ამოიკვნესა
გოგომ.

— ვერ შეატყე, ვაჭრობაშია კომპოტილი,
რას დაგვიკლებს.

— გავსინაწა მინცე.
— თქვენ ამ იყავით, — თამაზმა ჯერ მე
მომხედა, მეც შეუდღეს, — მე ამი ხახლის
სადარბაზოში შევიყვან და გავისინაწავ...

— არა, შენი კირიმე, — აწრიალდა ლია,
— კიდევ არ შეგინშნოს მალიციამ... აქ არა,
შენ წაიყე...

— ლია!
— იარგი რა, კარგი! — ატორდა გოგო, —
ზომ იცო, ჩემი ნერვიულობა არ შეიძლება
დაგავიწყდა?... წუ გადასაყლდე ამ ჭინვებს,
აღამიანი არა ხარ?

ძნელად გასარკვევი ასაკისა და ეროვნების
ახლაზარდა წვერაში კაცი, რომელსაც ზში-
რი თმა ინდიელივით წაეკრა წითელი ბანტიო,

საქმეგანადღებული კაცის იერით გვიახლო-
ვდებოდა.

თამაზმა ფული მოიშადა და შესაგებებლად
წაშოდვა.

„ინდიელია“ კვიის დებვით ჩავიარა და წე-
დაც არ მოგვხედა.

— ეი, ზემლიაქ! — გასძახა შემოფოთებულმა
თამაზმა და ღიმილად გადაიქცა.

„ინდიელი“ მოგვიბრუნდა, ცარიელი ჩანთა
მსუბუქად შეათამაშა და ხელის ერთი გახშით
გვანიშნა — უკვე გავყოფიე და გზა განაგრძო.
ბავშვზე დააკვდა ღიმილი თამაზს. მოხალღ-
ნელი დამტყობებისა და ჩხუბის მოლოდინში
ლია საწყალობლად გაიძვანა, მაგრამ თამაზს
ხმა არ ამოუღია: ერთხანს ასე იდგა გაბეუ-
ბული, შერე ვერო ხიდაკი გადაიარა და მო-
ფუსფუსე ხალხისკენ გაშართა.

ლიამ ამოიხრა და წაშოდვა.

— ნახამდის. — დანაშაუვსავით წაალა-
რავა და ქმარს გაუვა კვალში. ასე მისდევინ
ავადმოუფ ბეშეებს, რომლებიც გამუდმებულ
თვალუარს საქირებენ.

* * *

ღლიღანეც ცხელიდა. შვზე დიდხანს წო-
ლისაგან კანი ამიღანა. ათიოდე წუთი კადეც
ვიხანავე, შერე ავიკარ გულა. ნახალი და შინი-
საკენ გავწიე, რათა საღილობამდე ოთახის სი-
ვრილში ვწოლილიყავ.

საკომისიოს წინ შევირღ ხალხში რომ მი-
ვჭერბოდი, უცებ ვიღამა მკლავზე ხელი წა-
მავლო. მოვიხედე — თამაზი იდგა ქართულ
ბიჭებთან.

— როგორაა საქმე? — გამოინია, პერანგის
ქაბიდან სიგარეტის კოლოფი შეინაურულად
ამოშიღო და მიგობრებთან წარმადგინა.

— ავთო! როლო! გურამი! ვასიკო! — ჯერ-
ჯერით იმაზოდნენ ბიჭები და ხელს უხალი-
სოდ შართმევდნენ.

ეტუობოდა, ღლიღანეც აქა ტრიალებდნენ
და ღონეგამოცლილები ჩანდნენ: კედარსა და
ერთმანეთს უნდილად ეუუდებოდნენ.

საკომისიოს ირგვლივ და ტროტუარზე ტე-
ვა არ იყო: რა საქმეზე მოსული ხალხი, რა
საკუთლანტები და მოცლილი მოაგარაკე-
ები. გამუდმულ-გამომუდმულს ნუღარ აქიახავთ
— მუქლუგუნთო და მოდისგადეაულილი ამა-
ღგარდების წყევლა-კრულვით მიიკვლევდნენ
გზას.

საკომისიოს ირგვლივ მოტრიალეთა უშირა-
ვლენობას ვატენილო ჩანთები ექირა და ეშა-
კაც ვერ ვაარჩევდა შვგ ვის რა ჰქონდა: სა-
ნოვავე, სასაკუთლაციო საქონელი თუ საძლავე
ფაღას-ფუღასი!

იღგენ მსხვილ და შვირე ჭვუფებად, ზოგა
სულ მარტოკა გაქვავებულყო, სხვები ვერ-

საქართველოში
მედიკალინური
სამსახურის
მუშაკნი

ცხლის წყალივით დაძვრებოდნენ და თუ ერთი ჩურჩული, მალე, სიბილი, ენაშუბა, მილიციელის რიდი, კუყუმალაობა, ლანღანდარობა, ვარიგება, ვნახის და ბასტი-ბუბუ.

წესრიგის დასამყარებლად და სპეკულაციის აღსაკვეთად ერთადერთი მილიციელი აქტიურად ტრიალებდა, მაგრამ რას ვახდებოდა ამხელა ლიანგში: ის ერთ მხარეს რომ ვაქანდებოდა სიკვლეო ჭკულის მოხაწევრად, ამ დროს მეორე მხარეს ელვისებური ვარიგება ხდებოდა: სასტეკულაციო საქონელი ერთის ჩინთაში გადადიოდა, ფული — მეორის ქიბუში. თუმცა, როგორც მერე შევინშენ, მოაძებნებოდნენ ძალზე ფრთხილი სპეკულანტებიც, რომლებიც ხაკომისიისთან მიდიოდნენ საღვთად, მუშტარს იშოვიდნენ და მერე საღვთად მიჰყვებოდნენ ადგილას მიჰყვებოდნენ საქონლის გასასინჯად. მაგრამ ასეთები ძალზე ცოტანი იყვნენ. უმრავლესობას — გადაწყვიტულსა და მყოფელსა — სულწაქვლობა სჭირდა და პირდაპირ იქვე ვაჭრობდნენ, რის გამოც ხშირად მილიციის მსხვერპლი ხდებოდნენ. და გასაოცარი უფრო ის იყო, რომ ეს ვაჭრობები სხვებზე არ მოქმედებდა — საკომისიოს ირგვლივ ვარაუდებული ფარული ვაჭრობა ჩვეული რიტმით მიმდინარეობდა...

— არადა, „რილა“ როგორ წავიკვია, მა? — განაგრძობ ავთომ ჩემს გამოჩენამდე დაწვებულ სუბარს.

— „ლევინები“ კი აღარ არის და. — მოსტრა ღიბადმოგდებულმა როლომ, — ის კი არა „ოდრასაც“ და „რილასაც“ ძეხნა უნდა...

— ბედი არა გვაქვს, — ამოიბზრა თამაზში, — იბახიან, შახი-ინიხში აქეთ იხვეწებოდნენო: „ლევინი“ გინდოდა, „ვრანგლერი“... „სუბერო“...

— ვამ, ჩემი კარგი — ღოჯაზე იტყობა სოსომ, — რაღა დამალ ავსისტომი ჩამოვედით!

— თქვენ რა, — ნერვიულად მოქანა ავთომ სიგარეტი, — მოელი თვე აქ უნდა იყოთ და... მე რა მეშველება, თორემ...

— ნუ წახვალ. — უფარდელად შენიშნა თამაზმა.

— „ნუ წახვალ“ კარგია! — მოიღრუბლა ავთომ და ვასიკოს ჩამოეჭრდნო, — მამაჩემს კუბის ოპერაცია გაუკეთებია, კაცი სულზე წოლილია... ის ნაბიჭვარი ჭინჭებს რომ არ შემოიტრებოდა, გუშინწინ უნდა ვაფარენილიყავი...

— ნაღდი გამოშტერებული ხარი — შეუღრინა გურამმა, — ვერ ატყობ, ენაგატ-დელითა ძაღლის ლეკვია, ეგ რა ჭინჭების მომტანა იყო... ვამაგიფებთ რა... იმიხი არ იყოს, რა ჰქვია — ზურაყოსი: ექსპურსიანზე ვიდაც ჩანჩურა გაცნო — ამერიკული ჭინჭი მაქვს გასაყდიო. გახარებულ ზურაყოს — წინასწარ

ეკიფებიანი არხტორანში. მერე ჩამოვიყვანი ავტობუსში და ვაჭკოლოდე. მივიდნენ და რასა მხედავს: ჭინჭის მინამჯვანი რაღაც ტილოს შარვალია, დიდი, ტრაქტორისტიპის ჭიხები ზევადან რომ ეყრება ზოლზე... ვაცივებულულოყო, ტყუილად რას წამოთქვანეთო. კინაღამ ბალიწონიდან გადმოვგდამ... მერე დაკვიანებოდა ავტობუსები აღარ უოფილიყო, აღარც ელექტრიკა... ბედად ცემენტის მანქანა შეხვედროდა... დაბლა აღვილა არა ჰქონდა, ის ხაწყალი ცემენტისაგან თავივით ვამხდარყო...

სიჩუმე ჩამოვარდა.
— თუ ახლა, რატომ არ ვაფრინდები? — სოსო საქმიანად შეეცობა ავთოს და სიგარეტს მოჰყიდა.

— სადაა ბილეთები? — ჩაიჭირდა ავთომ და კბილები გააკრქუნა, — ბილეთებიც და მხარუნებინა, ვერც ჭინჭები მომტანა... ბიჭო, მოსაჯლავი არა ვარ. კაცი არ ვიყო, თუ ამ ჭინჭების გადაქივდ ერთს დღე მაინც ჩავსულიყავ ზღვაზე, აი, ერთი დღე!

— სხვა ვილა დიდის, — უთანაგრძნობ როლომ. შეავსთვალისანი ბიჭი მოგვიახლოვდა, მაქანე ჩამოკიდებული დასაკეცი ჭოლგა მილიციელის კერძობივით ასწია და ჩიჭირივით რუსულით შეგვეკობა: კაცის იპნოფტი ჭოლგა ზომ არ გინდათო.

ბიჭები ერთთავად დაიდრივნენ. ვასიკომ, აქამდე ზმას რომ არ იღებდა, ჩაულაპარკა.

— ჭინჭები მოგვიტა, ჭინჭები! — არ არის. — მოსტრა უცნობმა და ხალხს შეერია.

— სულელია! — გადაწიჭა ავთომ, — რა მეჭოლდება.

— რაზეა სულელი, — გულზელი დაიკრთა გურამმა, — დაიქი წვაიშია და იარე რუსთაველზე.

— მოიტათ რა სიგარეტი, — წამოიძახა ავთომ.

— მგრე დგომა ხელს არ მოგვემს, — წაილაპარკა გურამმა და ავთოს სიგარეტი გუწოდა, — ამა, ამი გოგოსთან მიდით, სიგარეტს რომ ეწევა, — ეტყობა რაღაცა აქვს ჩინთაში.

სოსო წავიდა, მაგრამ მალე წელმოწვებილი დაბრუნდა.

— ჭინჭი უკეტი და კუბალინი მაქვსო.

— ფუქს! — ერთხმად შესძახეს ბიჭებმა. ერთი წინრობა კიდევ შემოვერებათო. ოცდაათოდვე წლისა იქნებოდა.

— ზაზას ვაუმარქოსი! — ამბაურდნენ ბიჭები და ახლადჩამულ „ლევინის“ შრატახურა პერანგზე ქორებივით დააპხრნენ, — ეს მოგეტანა გუშინ?

— კი! — ამჟღად განაცხადა ზაზამ, ხელები ჩამოუშვა და უფრო გაიჭიმა, რომ ბიჭები-

სათვის პერანგის დათვალიერების საშუალებ-
ბა მიეცა.

— რა მიე?

— ოთხმოცდაათი.

— რამ გადაგრაია — შეიცხადა ვასიკომ
და აქერცლილ მელოტზე ხელი მოიხვია, —
ვერ შეევაპრე?

— გეკადრება შავი? — შეხტა ზაზა და
სივარტი ამოიღო, — ვინცა ლაწირაკს იმას
ვათქმევინებდი — ჭერ მომატანივა, მერე კი
კაპიეტზე ხივინი დამიწყოო.

— რას გეშვრებთან, ეს ოხრები, — თავი
გაბარატრატა როლომ, — ჩემმა მეზობელმა
ჩამოიტანა საფრანგეთიდან სწორედ ამნაირი,
ვიანგარიშეთ და ჩვენს ფულზე რვა მანეთი
დაიჭირა, ესენი კი...

— ესწიო? — შეეხიტყვა გურამი, — ეს-
ენი კი არა, ჩვენა ვართ დამნაშავენი, თორემ
შენ თუ არ მიხტეშ, ძალით ვინ გართმევს...

— რას იზამ — შენიშნა ზაზამ, — ერთი
ამის ჭინხვი მაშოვნინა და...

მერე სივარტის მოუყიდა და თამაზს მო-
უბრუნდა.

— კნენია რაღა უყავი?

— დაიღალა და ემანდ სკამზე წიხ.

— შე პლატზე გავაგზავნე.

— ჩემი არ მიღის.

— არც ჩემი მიღიოდა, მაგრამ ძალით გა-
ვავტე.

— რას გიშლის — წამოგვეყვანა.

— არაფერს, მაგრამ ვაშაწუალა, რასაც და-
ინახავს, „მივიღებს“ ვაიძახის. რაღა არ უფ-
ყოფდე: ფრანგული კომპინო, კუპალნიკი, დერ-
შაკოლი...

— დერშაკოლი ღიასაც უნდოდა. რა მიე-
ციო?

— ძვირია. ოცდათხუთმეტი მანეთი.

— ვახ, ვახ... წინამ მითხრა — მოსკოვში
ორი და ოთხმოცი ღირსო.

— ეე, ახა წაიღი და უდარაგე... ჭინხები
არაფერია?

— ხადა! — ხელი გაქინა თამაზმა, — წა-
შლად ვერ იპოვი... ო, ლამის გავავტდე. გუშინ
ისეთი „ტრანსლერები“ დამეკარგვინა ღიამ.

— რას ამბობ! — შეიცხადა ზაზამ, — რა-
ნაირად?
თამაზმა წერტილად მოუთხრო უველაფერი.

— შენი ბრალია, — დაახკნა ზაზამ, —
რათ ვინდა, რომ ფულს ქალს ანახვიენტ. აი...
მო, მართლა „ჭინხავაია იმპერია“ მაინც ხა-
დლა დაიკარგა?

— ჩვენც მაგას არ ვიძახით! — გამოცოცხ-
ლდა თამაზი, — ის ნადი ბიჭია, თუ შეგ-
პირდა, ვიშოვის.

მათ საუბარს რომ ვისმენდი, უცებ დამე-
ხალა იდეა: ღრმად ჩაკვირებოდი შავი ბაზრის
ცხოვრებას და ნარკვევი დამეწერა.

ნ. „მნათობი“, № 3.

ზღვაზე გვიით ორსათიანი სერანობის შემ.

დღე კალმ „კარაველაში“ ვისადილე და საკომი-
სიოსაკენ გავწიე.

— კახელის სიცოცხლე! — მომძახეს კედრის
ქვეშ ამოჩნებულ ადგილას თვეშეყრილმა ნაც-
ნობმა ბიჭებმა, — დაგვხოცა ამ „ორბიტამ“,
ერთი „კოლხები“ მოგვაწვეინე!

კოლოფი აეთოს გადავეცი და ხალხის
ზღვას გავხედე.

— შენ რაღას ეძებ? — ჭკობხა ვასიკომ და
ჩანახევრებულ კოლოფი დამიბრუნა.

რაკი ნარკვევი ჩავიფიქრე და აქ სიარული
საჭირო შეიქმნა, ვიცრუე.

— ჭინხებს.

— ჭინხები თუ ვინდა, დილიდან საღამომ-
დე აქ უნდა ერქო, ძმავ, — ტუბილად გამი-
ღიმა თამაზმა.

— ზღვაზე როდისღა ვიარო? — შევეკითხე.

— ე, შენ ბაზავ ვინდა და ჩიჩიაც.

— ახა, რაღაც ბრენუნტისათვის შევებულებას
ვერ ჩავიწარებ. ვიშოვა — რა კარგ...

— აი, კაცი! ვაიგონეთ — ბრენუნტოი —
ავთომ მხარზე ზელი გადამხვია და ნახევრად
სერიოზულად, ნახევრად დაღინვით განაგრძო,
— თუ იქნება, ვთელი, არადა ფებზედაც არა
შეიღია ორი დოლარი და ცხრაეცნანხვავა-
რიო... სწორეა! რა იყო, ჩვენ რომ აქა გვხედ-
ბა ხული, მბიტომ ვაუწიკიენით „ტრანსლერ-
ებში“... მოვეკვი მშეირი, წამო ვისადილოთ,
ხალხო!

— შენ სადღღზე ლაპარაკობ, მე საუწმეც
არ მიქამია, — მოუტრა როლომ.

— არა და, წამო, წავიდეთ.

— ხაქმლის დარდი მაქვს!

— ვახ, ახას თუ დახვენება ჰქვია და, —
ჩაცუცქდა ავთო და შერდი მოიხრისა, — ეს
ხუთი კილო ხომ დავიკელი და ბრანისაგან ახ-
ლა გულმა დამიწყო ჩხელტა... ერთი მალე
გავცელო აქაურობას!

— ჭინხები რომ ვიშოვა, მერე დღესვე
წავალ. — მხარი ატუბა გურამმა.

ერთი ნაცნობი ბიჭი კიდევ შემოგვემატა.
ჩაბა ერქვა. დამხედურთაგან ზოგს იცნობდა,
ზოგს — ვერა. დადერემილი ჩანდა.

— შოთა რაღა უყავ? — შეტეობხა ავთო
და აიზლაჯნა.

— შოთა ვინ არის? — ვერ გაიგო ჩაბამ.

— იმ დღეს შენთან რო იყო.

— მიშა.

— ჰო, თუ მიშა!

— დაიჭირეს.

ამის გაგონებაზე ჩაბას ირავლოვ შეეჭვიდრო-
ვლით.

— რა მოხდა?

საბავშვო ჟურნალი

ქაბამ სიგარეტს მოუყიდა და დაიწყო.

— კაცს რომ ბედია არ გექნება... სამშაბათს მთელი დღე, ხომ ვახსოვთ, აქ ვიტრიალეთ, მაგრამ წინას ხსენებას ვერ წავაწყდით. შინ რომ მივდიოდით, უნივერსიტეტთან ორმა ბიჭმა გავფარება — თქვენ არ იყავით საკომისიოსთან წინსებს რომ კითხულობდითო. ჩვენ ვიყავით! გეკეთ რაიმე? კიო. რა? „სუბერის“ შარვალი. შენაო, მე მითხრეს, ცოტა ვიწრო მოგივა, ამას კი კარგად ექნებაო. სად გაისინჯოს-მეთქი. აქ სად გაისინჯავს, მილიცოდებოთაა ხაზზე, თუ არადა გასინჯვა რაღა საჭიროა — ჩვენ ვიცით რაც არის, ტუფის ხომ არ გეტყვიოთ. ჩაგახედეს ჩანათა: წინა ახალთანაა, იარაღიო, წარწერა ზედა აქვს... ორას ორმოცდს ფეხს არ მოუცვალეს...

— „სუბერის“ და ორასორმოცდი — ამოიღებრა გურამმა, — ერთ ღროს 50 მანეთად იხვეწებოდნენ.

— მოიცა ერთი — შეუტია თამაზმა, — მერე, მერე!

— რაღა მერე — მივეცი 240 მანეთი. მიველი სანატორიუმში, გაიძრო შარვალი და იფეფეს, მაგრამ რა — მუხლზევით აღარ მიღის...

— ვაბ, ჩემი!... — დაკენეს ავთომ. — ვიწრო, ვიწრო, გველა ვერ გაძვრება ავტო კარტუზიანი ბიჭი რო ატრიალებს ხათვალს — იმას თუ ექნება კარგად, მი. შვი კი ჩემზე ცოტაფილა თხელა... სიბრაზე. საგან მთელი დამე არ გვეძინა. მისამართის კახვად დაგვაიწუნდა, რომ თუ ვინცობა... — შავ, ბიჭო, მოგართივედნენ — გვლიანდ ჩაიციან სოსოძი.

— მოლა, დავრით ასე. კინაღამ არ გამოვიდო: დღით აღარც ექიმს ეჩვენა, არც ანალოზები ჩაბარა, აღარც პური ჭამა — უნდა დავჭრაო. მე უთხარ, რამ გადარია, გავიტანოთ, გავვიღოთ და სხვა ვივიდოთ — „სუბერის“ მაინც გული არა გვქონდა. მეთქი. კარგო, ცოტა დამშვიდდა... არადა, ნერვების საქმე ვერა აქვს კარგად — ცოტა უწმაბებს... ჩვენი სანატორიუმის დაბლა, ზედ პლაჟთან პატარა ბაზარია და წერილ-წერალი რაღაცეებიც ვაქრობა მიღის. ჩავტანეთ და ნეტა არ ჩავგეტანა...

ქაბა დაღუბდა, ბოლომდე მოწეული სიგარეტი გადააგდო და ახალს მოუყიდა.

— არა, ძეაო, ჩვენ ნამდვილად დასახოცი ვართ — ყველაფერზე რა ვუთხდებით და პუკას ვვარგავთ, სხვებაც ასე კი არ იქცევიან! ვინცა ნახავს და: აბა, ეს რა არისო, თანაც ამერიკული კი არა, იტალიურია — პატენტო, არც ტრანსეკიაო, ისეთები არ იხებებაო და ვინ მოსთვლის რაღა არ დაგვიწუნეს! ვუხსნით, ვუხვევებოთ, ვიმუდარებოთ: ფოლი აღარა გვაქვს, პატარა მოგვივიდა, 240 მანეთი

მივეციო და ნახევარი მაინც შევადგირობოთ გიგერის? რაო, 240 მანეთიო, თბილისში რომ ჩახვალთ, ეს ზღაპრები იქ იქიციკეთო... ერთმა მოსკოველმა გვაძლია 50 მანეთი, ისიც სხვა. ხი ხათრით — ქართული ძეგალი მუავს და პარკეტი დამიგო უფასპატიოდო. ეს იყო და ეგ... ვაბ, რა ექნა, 50 მანეთად როგორ გადააგდებ, რაღა 240 მანეთი გაქვს მიცემული... ბოლოს ერთი ტაქტი გვირგებოდა 50 მანეთად, თან უოყანობდა. მიშკამ — ნერვები აღარა მაქვს, უნდა მივეციო. მე ბაზარში შევედი სიგარეტისათვის. მიშკას კი გაუშლია წინა და რიგდება, იმასაც ამოუღია ფული და... სწორედ ამ ღროს მილიცია არ წამოპარვით! ჭერ უწვევია, ყველაფერი აუკრეფია და შერე უტაცნია ბელი — სპეკულაციის მოჩნა! მეც სწორედ მაშინ მივედი. ვეხვეწე, ვეშუღარე, ვუშტაციე — ვინ გასმენს? იმას ეგონა ვიღაც კრუხნი სპეკულიანტი გაბაბა... რა იცის კი... შერე ახსნა-განმარტებშიც ჩავწერეთ: რანაირი სპეკულიცია — 240 მანეთად ვივიდოთ, პატარა მოგვივიდა და 50 მანეთად ძლივს ვყიდიდითო.

— თქვე სულელებო! — ვერ მოითმინა გურამმა.

— აბა, ბიჭო! ახლა მაგაზე შეგვსდნენ: ასე ძვირად რატომ იყიდეთო, ხელს რათ უწყობთ სპეკულიანტებსო, სტუდენტებს ვინ მოგვით მაგდენი ფულიო!

ქაბამ თბრობა რომ მოათავა, კამათი ატუდა — მიშკას რა ეღობო. ზოგი ამბობდა ცხერ ზედა აქვსო, ზოგი — ჩარიმას აქმარებნო, ზოგი — ინსტიტუტს შეატყობინებნო.

— შენ ეხლა აქ რაღას აკეთებ? — ჭიოთხა ბოლოს ავთომ.

— მეც ქინსები მინდა, — მორცხვად გაიღიმა ქაბამ და ვაწეე გაიხედა, — მაინც ვერაფერს ვშედი და იქნებ ეს მაინც...

უბერხული დუმილი ჩამოწვა.

* * *

ზღვამ, დასვენებამ, კონცერტებმა, ნახევარ და ერთდღიანმა ექსკურსიებმა ისე გამოტაცა, ხა. ში დღე ვეღარ მოვახერხე საკომისიოსკენ გავლა.

სამშაბათს, ნასაუზმევს დაზღვეული წერილები გავაგზავნე და ფოსტიდან პირდაპირ შავ ბაზარზე წავედი.

ტევა არ იყო.

ორი ქართველი გოგო დიმილით მომიახლოვდა.

— კმაყოფილი ხართ მთებში ექსკურსიით?

— მკითხა წინ წამოსულმა.

— თქვენ საიდან იცით? — შეეცხა.

— ბილეთების რიგში დაგინახეთ. — მომიგო მორიგე. დაღლილობისაგან მოთენილმა.

— ჩვენც იმ დღით ვაპირებდით წამოსვ-

დას, — დაიწყო ისევ პირველმა, — მაგრამ ჩვენი ზაფხულის გოგონა, — ევრიას რაღა არ იქნება შავ ზაზარზე, არსად წახვიდეთო. მაგრამ რაც გვინდოდა, ვერ ვიშოვეთ და ექსპურსიასაც მოვცდით.

— მართალი ხართ, არაფერი არ იშოვება. — უახლად შევნიშნე.

— არაფერი ერთია, — მომიჭრა პირველმა, — მაგრამ ეს მოტყუება რაღაა? რაღას არ შეგპირდებიან: ამას მოგიტან, იმას მოგიტან, ესა მაქვს, ისა მაქვს...

— ეგ თვისთვის იყოს, შავა, — შეაწყვეტინა მეორემ და მე მომიბრუნდა, — თანაც რა სიძვირია... „ლევის“ ამჟამად ახლდათხუთმეტო მივეცი. ერთი ესა, რომ იტალიურია, თორემ რა აქვს ამას ახლდათხუთმეტის... ცა-ცო, აქ იმიტომ არ ვეტანებოთ, ცოტა იათად ვიშოვოთ? თუცა ასეა, თბილისში კი ცოტა სპეკულანტები არიან — გაწყდა იმითი ღინ-ღინად.

— თბილისი? — შორს დაიჭრა მეორემ, — თბილისებლებს ქვარი სწერიათ, ცა-ცო, ნახე რა დავაფხას ესპანური ჩექმა — 500 მანეთი!

— კაცმა მართლაც როგორ უნდა აიღოს ხინ-ღინზე ხელი, თორემ, — დამიჭრა შავა, — ახლოსაც არ უნდა გავყაროს ამით. დასასვე-ნებლად ჩამოხვედი — დაისვენე! რაზე ვა-წეწინებთ წერებებს. მაგრამ ხომ იცო ჩვენი ხალხი — რამე გამოხანენი თუ არაფერი ჩი-ბიანი. დაციწვას დაგიწყებენ: მუცელს მოა-შარა ვეფლადფერი და ერთი ჭინხის კაბაც კი არ ჩამოიტანაო... ეხ, ჩვენი გასაჭირი მოვა-ყოლოთ და გაცდენო.

— რა ბრძანებაა. — შავა, აიქ რაღაცას ეხვევიან, აბა, ერთი... ნახვამდის! — ნახვამდის!

ის იყო გოგონები გაშორდნენ, რომ ვიღაც ხანში შესული ქალი მომიახლოვდა დასადა-პარაკებლად. შენახული, კოდესლაც დარბაის-ღორი სახე რაღაც ქრონიკულ ავადმყოფობას და შპანაქებს ღეშინებდა.

— ქართველი ხარ, შეილი? — დიას, ქალბატონო. — ერთი ამერიკული შარვალი მეც მამო-ვნიე, დედიკო! — მე? შარვალი? საიდან? — აბა იმ გოგონებს რას შეპირდი — ნუ დამიძლავ, დედაშვილობას.

— არაფერს... ისე გამოჩეღაპარკენ... — დედა, დედა, მომხპო სიცხეში ბანცა-ლა. ეს ავანტურული ქალი. შეშებრალა.

— ვისთვის ვინდათ, ქალბატონო, შარვალი? — ერთი გოგო მეყავს — ის რომ მომიტყოს

— იმიტვის. თუტეზია: ან ის ამერიკული შარ-ვალი მოვიღე, ან ზღვაში მოვადუნ ტუანანსა. თხუთმეტი წლის ახალს მეტო კი არ მოე-თხოვბა.. მე ავანტურული ქალი ვარ, შეილი, ჩემი არც ნერვიულობა შეიძლება, არც და-ლა, არც შიში, არც შიშინი, არც ლაპა-რაკი, მზე და ზმურთი ზო მსოპის, მარა რა ექნა, მარტოს ზო ვერ გამოუშვებ? ათასწა-ირი ავარა და მუსუსი დათორევა ზღვაზე-ეს სახიკვდილე კონიტიხ ტოტივით წვიდა სი-მადლეში, მარა ტყუა არ ეძლევა თავეში და რათ გინდა? მარტო არსად არ ვაიშვება: ვი-ნება შეიტყუებს სახლში, გოდოლუტეპს კარებს და... მერე რა უბიტეყო და შიშარაა, ვინმემ ერთი რომ უყვიროს, შიშისაგან გული წოთა და ხმას ვერ ამოიღებს. ე, ქალი რომ შარვალს ჩეიცვებს, მარა ამხანაგებს აცვიან და ეხებ... აგერ, მოდის!

ზანტად და მორცხვად მოგვიახლოვდა სიხა-რულისაგან სახეგანათებული, ტანდერწამა ქალ-წული.

— მაიას რომ აქვს, „ლევისი“, ისეთი ჰქო-ნია ერთ კაცს, — შტრედივით აუღუღუნდა გოგონა, — სწორედ შენი ზომისიაო.

— მადლობა დმერთი — პარჭვარი ვადა-ცხაბა დედამ, — მიდი, დედაზე.

— არა, აქ კი არა აქვს — მილიციისა მე-შინაო. წამოწყე სახლში და გაჩვენებო.

— დიდუ! — რა იყო? აქვე ვცხოვრობ — სამ გაჩერება-ზეო.

— დიდუ! — რა იყო, დედა? გავყვებო, გავისინჯავ და თუ მომერგო, წამოვიღებ. შენ დაქექი აქ და...

— დიდუ! დიდუ! დიდუ! — კინაღამ აღ-რიალდა ქალი, — გოგო, შე მოხასხობო, უცხო კაცს ხად უნდა შეხვევი, რიზა უნდა ენდო...

— ენდო, ენდო! — იტყვი ქალიშვილმა და ჩართა დედას შეაჩქა, — ფულს თან კი არ წავიღებ... გერ ვავისინჯავ და თუ...

— ეს მოხასხობი — ფულით გოგო, ფული კი არა, უცხო კაცს ხად უნდა წაყუვი, რომ შეგათრიოს სარდალში, გადაგიტოს კარი და... ამოიხორა არაქათგამოღეღმა ქალმა და მე მომიბრუნდა, — აი უზედურს ვერ გო-უგია, რომ უყვე მოწიფული გოგონა და მისი აქა-იქ ბანცალი არ იქნება, სულ სამ ვეჩი-ჩინები, — მარა ესმის? აი, ეხლაც უყანასენელი ნამუსგარეცხილი უჩაიდი რომ შევიღებს და უთხრას: ზეთუნა, აააააგერ იმ ტყეში ერთი მანქანა ამერიკული ჭინხები მაქვს დამალული და წამო, აარჩიეო, არც დაფირდება, ისე გამ-უყვება... დედა, რა მეშველობა დედა, რა მეშვე-ლებას... თბილის-ქალაქში ცოცხალი-ყველარა. რა-ვალ!... რა ჩემი სატიყვარი და რა მისი დარა-

და არა, ძლივს გამოვწარმეთ ერთი ბა-
ღანი... ვოგო, რაღას უღვებარ, წადი და იმ
მამადაღს უთხარი თავისი ფეხით მოიტანოს
აქ ის რაღაც ოხერი შარვალი, თორემ მი-
ლიციასი წვაბრიხინებ და იქ ალაპარაკებენ
მართლა აქვს, თუ რაცებს გაიპრებდა...

ხათუნა უსაღისოდ შეერია ბრბოს, მევ და-
ვაიარე დამშვიდობება, მაგრამ ქაღბატონმა და-
მასწრა.

— შე კამლადის ქალი ვარ... დედა, ჩრდი-
ლში მივდგეთ, თვარა მზე მიხიციანებს... რას
ვაშობინდი? ჰო, კამლადის ქალი ვაზღავარ,
ხელის წვერების დამწაფებაში ნიცე კამლადე
როა, ჩემი ბიძაშვილია... დედა ადრე მოგვეყ-
ვედა და შე და ჩემი სამი ბიძაშვილი ვოგო ბე-
ნიამ დაგწარდა. ჩივადის ქალი იყო — ღმერ-
თმა აცხონოს... რაზე ვაშობ? ის ცხონებუ-
ლი როგორ გვწრდა, როგორი ქერ ცხვირ-
მოსულობეი ბაღნები ვიყავით, არა ვაგვეგებო-
და რა და კაცებთან რა ვაგვეციან, ვეჭუ-
ქსავდა: როგორ იქნება კაცებთან ვაცინება,
რას თვქრებნო, რა უფლება ვაქვთ კაცებზე
უბატონოდ ხიტყვა უთხროთ, კაცი რა დაგე-
ლაპარაკო, თვალეზო ის არ უნდა შეხედოთ.

ეხლა? შეხედე ერთი ეს გასაწყვეტი გოგონა
რაფერ შესციციანებენ ბიჭებს თვალეზოში. აბი,
აი გოგონ პატრონი უავს? — როგორ წოფუ-
დებია მდარდი, ყველაფერი უჩანს... საწყალი
ბებია ღამით უჩრუმრა აწრობდა თერთუღს
ციცხლზე — კაცებმა არ დაინახონო. ახლა?
ეს სასქტალე ჩვენი გოგონებიც ისე დატრც-
ხდნენ, ღღინით, შხისით უცხო კაცებთან სან-
ქავენ და იშვინებენ — ბოდინი შენთან —
ტრიკოვან, ღაფებს, კომპინიებს... დედა, დე-
და, დასახვენებლად კი არა, ნახევარი ხალხი
ხავაქროდ ჩამოდის.

ხათუნა ვაბუტული მოვიდა.

— უფვე ვავიდრო.

— ისემც მები. დავაყარე იმას — შეიცხა-
და დედას, — ეგრე წამას ვაყიდა? ვაყიდა
კი არა, მამადაღობა ედო გულში... დედა,
დედა, ბეწვზე ვაღვარჩენილვართ — რაღაზე
გაძრეყდებოდო და... წავიდეთ სახლში, წავი-
დეთ!

— მოვკტი, შვილო, არ გეცოდებია? დას-
ხიება ვამიდა, ინვალიციავზე ვაგვიანებ, წამ-
ლებიც დასაღვრა მაქვს, დედა რა მოვკტებს,
ამერაკული შარვალი ვიშველის ვითომ?
— შენ წადი, შე ცოტასანს კიდევ ვიქნები...
— ამ! — აიღპილდა კამლადის ქალი და
ვოგოს მაქაში სწვდა. — კარგად, შვილო.
— ნახვამდის, ქაღბატონო!

კამლადის ქალი ქალიშვილითურთ ხეთი წუ-
თარ წახულიც არ იქნებოდა, ვასიკო შემეფტო.
შედა საავადე მელატზე ატანა.

— ბიჭო, ცოცხალი ხარ?

— როგორც მხედავ.

— სად იყავ ეს საში დღე?

— ექსკურსიებზე.

— რა აღარა ჩანდა, ვიფიქრე, ისიც ხო
არ დაიპირეს-მეთქი.

— სხვა ვინ დაიპირეს?

— არ ვაგვიანა? ავთო!

— რაზე?

— დიდიტობაშვი სისულელეზე! სიგაფეზე!

— მინც?

— ზეთშაბათს უნდა ვაფრენელიყო. ბრან-
საგან ბორცებს იგლეჯდა — თბილისში უქი-
ნსებოდ როგორ ჩავიდეთ. თვითმფრინავი ოთ-
ხზე მიფრინავდა. ეს კი დღლას გამოსულა პლა-
ნზე, უთვალთვალბია ვიღაც ჭინსიანიხთვის და
მის გვერდით გაუხლდა. ის რომ წყალში ჩა-
სულა, ამას ჩაუფვას მისი „ღვეივი“ და ვა-
დომც არაფერია... ვიღაცას შეუნიშნავს. უვო-
რილი, ჩოჩქოლი, მილიციან... კიბეებზე დაუ-
ქერიათ.

— მურო?

— რაღა შერე? ქურდობა, თადლითობა! კო-
მინამ აეთობს მიერ დატოვებული შარვალი
ჭინსზე ძვირად შეაფასა, მაგრამ, ქერ ერთი,
რა უფლება ვაქვს სხვისას ხელს ახლებ, მე-
ორიც, ის გოგო იმაზის — შიგ ოქროს სათი,
ოქროს ბეჭედი და ოთხმოცი მანეთი ფული
შქონდა.

— მართლა მქონდა?

— აბი, რა ვცი, მქონდა? — მხრები აი-
ჩენა ვასიკომ, — ავთომ — შე როცა ჩავი-
ცვი, შიგ ზურდა ფულისა და მომადის მეტი
არაფერი იყო, მაგრამ... რა ქენი იშოვე ჭინ-
სები?

— ვერა.

— შე ერთი შემშირდა — ორ დღეში მი-
ვიღებო.
* * *
უცებ თამაზი ნემსნახვედტივით შეხტა და
ვაბარებულმა შესძახა:
— ჭინსავთია იშპერია!!!
სახეზე უველან ხსნის იმედი აესახა და მო-
წესხულუბოვით მიაჩერდნენ საქომისიისაკენ
მომავალ გრძელ ტროტუარს
— რა არის ჭინსავთია იშპერია? — ვკითხე.
— ვადაშვიდეღვლის მეტსახელია. — ამისნა
სოსომ, — მხოლოდ ჭინსებთ ვაქრობს... პი-
რიანი ბიჭია, არაფერში მოგატყუებს, მაგრამ,
რასაც დაგოფასებს, უსიტყვოდ უნდა მიხედ
თუ შედევაქრე — მოჩნა...

თმაგაჩრქილი, მხარბეჭიანი, სახის კეთილ-
შობილურნაკეთიბიანი ოცდარვაოდ წლის გი-
განტი შედიდურად მოაბიჭებდა ხალხით სავსე
ტროტუარზე და არავის არ სცილდებოდა —
პირიკით, მას უფლიდნენ გვერდს, როგორც
კი გამოჩნდა საქომისიის აყაყანებულ ბრბოში,

ქადრის ძირას მოფუხფუხე კევის გადაწყვიტვ-
ლებმა ისეთი ფუცხუნით გაათავისუფლეს ად-
გალი, ეტკობა, იგი „ჩინსავაია იმპერიის“ ნა-
ვსაყუდელი იყო.

ის მართლაც ქადრის ქვეშ გაჩერდა და
უდარდელად დაიკრია ვულხელი.

უველას ვასიკომ დაასწრო.

- ბელოუ, ჩინსავაია იმპერიაჲ!
- რა ვინდა?
- ქართველები ვართ, ნუ ვეშინია!
- რთ მუშინოდეს, ამოდენა კი არ გავიზ-
რდებოდლი რა ვინდა-მეთქი?
- ჭინსებო.
- ვისთვის?
- ჩემთვის.

გადაწყვიტვლის ელვისებურმა შუკრამ წამით
გადახერა ვასიკოს მუცელი და შეწკო.

- არის.
- რომელი?
- „აღვივისი“.
- რაივე?
- მარტო შარვალი.
- ხად გავისინჯო?
- გახინჯვა არ უნდა — შენი ჭოშია.
- ფასი?
- ორმანეთნაბეგარი!
- რას მასუკირებ?
- საშაყრო რაა — ორას ნახევარი!
- შიერს მტოვებ? — ორას ოცი!
- აღარ ვუიდი!
- კაი რა!
- არ არა.
- ზუშრობა არ ოცი? იხებება მაინც?
- ხად ნახე „აღვივისი“ არ იხებებოდეს?
- ზრანალიური პატენტი და...
- შე პატენტიან ჭინსებთან საქმე არა მაქვს.
- მაშ, ფული დაიფავე...
- შე დათვლა არა მჭირდება. თანახმა ხარ
ორას ნახევარზე?

- ჰო.
- ფული თანა გაქვს?
- კა.
- ჭინსს ახლად ვაიღებ?
- აბა, რა!
- ჩაირბინე „კონცხასთან“ და გაზიანი
წულუბის გამყიდველს უფხარო, ერთი ტიქა
არაუი დამისხა-თქო და მოათავეთ ეგ საქმე.
- ფულიც იმას დაუტოვო?
- რასავიკრეღია!
- მერე შინ წავიღებ გახასინჯად და თუ...
- მაინც არ მიჭერის!... შორს ცხოვრობ?
- კონცხის ქუჩაზე.
- არ ვარგა — შორია, ისეც უნივერსიტეტში
შეიარე.
- ?!
- მზა ნაწარმის სექციასი შარვალს აიღებ

— ეთომ ყოფვა ვინდა, შეხვალ...
და ჭინსს ვაისინჯავ.

- ააა!
- ვასიკო თავქუდმოგლეჩილი დაეშვა ქვეით.
- ხხეცა გაქვს? — შეეცობა მიტყალივით
გადაფითრებული თამაზი.
- არა.
- იქნებ ვკონდეს.
- „იქნება“ გრამაფონშია.
- ვერც იშოვი?
- ვნახოთ.
- თუ ჩემი ზომა...
- ზომები ჩემზე არაა დამოკიდებული —
სტიქიურად მოდის.
- ხაიდან?

„ჩინსავაია იმპერიაში“ ამ კითხვაზე პასუხის
გაცემა საქიროდ არ ჩათვალა და სიგარეტს
მოუყოფა.

ათ წუთხაც არ გაერბინა, რომ იღლასი
შეკრულამორჩილი ვასიკო გამოჩნდა.

— თითქოს სტეკილურად ჩემთვისაა შეკრ-
რილი, — იძახდა ბედნიერი და დაბნეული,
— ოღონდ აემდენით გრძელია.

— უველა ასეა, — დამშვიდა „ჩინსავაია-
იმპერიაში“, — დამაოკლებინებ. მონაჭრებს რე-
ვოლუციის თოხმეტში მიიტან და სამ მანე-
თად კარტუზსაც შეგიკერენ.

— ვახ!... მართლა ჭინსისავე კარტუზი...
ხადაა ეგ ქუჩა? — გაეკვიცა!

— წუნარად, ნუ გოფლები ჭერ ზღვის წყა-
ლში ამირეცებ და გააშრე, თორემ...

— ააა, მერე რომ არ შედგეს არა? —
მიუხვდა ვასიკო, — უოხად, იმპერიაჲ, ხაშა-
სიდ რომ დასახელო, გეკუთვნის! — ალაღია!
ბიკო, კარტუზი! ვაცი ხარ, კაცური კაცი!
ჩამოდი თბილისში, თუ არ დაგზდევ როგორც
საჭიროა, თავი მოშვირო.

გადაწყვიტვლმა გულგრილად მოისმინა ქე-
ბაცა და მიწვევაც და უსიტყვოდ დაიძრა.

* * *

ქლაფიდან შინ ვბრუნდებოდი. საკრმინოს
რომ მივუახლოვდი, ხათუნა შევინიშნე: ბიჭე-
ბი ელაზდანიდარბოდენ, რომ დამინახა, მთ-
რცხვად მომესალმა.

- დედა სადღა? — შევეკითხე.
- სიტხე აქვს, წეხს.
- მერე შენ თავი გაანებ?
- ჩემძინა და ერთი წუთით გამოვიქცეი ჭინ-
სების გასაგებად... — მერე ბელი ჩამავლო
გულუბრყუალოდ და გამწია.
- აგერ იქ ჭინსის ქაღის ხალათი იუიღებ,ა
გაგოფდები, წამო გაჩვენი!
- ხანაობისა და სიცხისაგან ისე ვოყავ მი-
სავათებული, აქ ყურყუტის თავი არა მქონდა,
შაკრამ ხათრი ველარ ვაერუბრე.
- თამაზად გამოიღებ ხალაში და საკრმინოს

გვერდზე, ესპანის ბუჩქს მოფარებულ ბრბოს მიხედვით. ჩვენს დანახვად შეცდნენ, მაგრამ რაკი სახიფათო ვერაფერი იქნოს, განაგრძეს ვაჭრობა.

ჩინის პერანგი ახალგაზრდა ქალ-ვაჟს ეკუთვნოდა. ყოველი ბევრი ეწადა, მაგრამ ეჭვირებოდათ და მაყურებლის როლშია გამოდიოდნენ. მხოლოდ ერთი ახალგაზრდა ქალი აქტიურობდა. იგი დიდი დაცვირვებითა და ფახით სიწყავდა, ზევიდან იტოლებდა და ქმარს ეჩვენებოდა.

— ახი მაინც ძვირია, — განაცხადა ბოლოს. — არგენტინულია, ქალბატონო! — გაუღიზიანებია.

— აბა, სად აწერია? არა!
— ახ, როგორ გეკადრებათ, აი!
— ეს...

— არგენტინულია, ნახეთ...
ვუსმენდი პაექრობას და გაცემული ვიყავ სპეკულანტების ოსტატობით: ცდილობდნენ საუბარი ისე წარმოებოდათ, რომ კამათის მიწვევი პერანგის სიძვირე კი არა, მისი სადაურობა გამხდარიყო.

ვეღარ მოვითმინე.
— როგორ გეკადრებათ: სადაო ის კი არაა, პერანგი არგენტინულია თუ ბულგარული, არამედ ის, რომ ძვირია!

სპეკულანტებმა აღმაცერად შემომხედეს.
— ესეც!.. რატომ არ გინდათ ვაიკოთ — არგენტინულია... ვაგვიკონიათ არგენტინა? ჭრბოს ვაეცინა.

— თქვენ ისე თქვენსა გაიჭიბით, — მივუხე. — რაკი არგენტინულია, ეს რას აშტკიცებს? ტყუილს იტყვას, თავის დღეში არ გაცდებმა, ბრილიანტის დიდებს აყვრია, პალატოდაც გამოდგება თუ მაგის მფლობელს რეტორიკაში ფულს არ გადაახლებენებენ? თქვენ რაღაც ხასწოლებრივად გვარქმევით არგენტინას, მაგრამ ის თურქული რომ იყოს, ან ბერძნული, მაშინაც ასე დაიფიქნებოთ. ასე არ არის?

ბიჭმა პერანგი თანამოსაქმეს შეარჩნა და ოფლისაგან დაცვარული შეხლი ნერვაულად გადაიწმინდა სახელოთი.

— ერთი გამაგებინე, რა გინდა?
— მგონი შენც ზედები, რაც მინდა!
— ეს ვინაა! ამის მსგავსს აქ სად იშოვი — არგენტინულია! — ბიჭმა ხელიდან გამოკლია გოგოს პერანგი და ზედ ცხვირთან მომიტანა, — ნახე იარღილი!

ახლადა შევათვალაურე ზვირთანად.
— თანაც ნახარია. დახედეთ მაქვსა და ილღიბს!

სპეკულანტებს მიწის ფერმა გადაჰქრა. ბრბომ უკმაყოფილოდ დაიხუნუნა. მუშტარი ქალიც აიშარია, ოღონდ ვერ კი მიხვდით რაზე: რატომ შე ვერ შევიწწეო, თუ ატყობდა და

რაკი ყოველი ეწადა, თავის ხელებს მოეხედა და — ერთხელ მეცა თეატრში, — მოარცხვად განაცხადა გოგომ.

— ერთხელ ჩავსაზე ასე ამოყვიოლდებამ ილღიბო? — ვაგვერცხათ მაინც! — მივუხედა და დავუმატე, — პერანგი ნახარია, ნახარში კი ნახევარი ფახის თხოვნაც ერიდებოთ ხოლმე. თქვენ კი...

— თინო, ნახარია რათ ვინდა, ქალო, — ხმა ამოიღო კაცმა, რომელიც რბილი ხასიათის, ცოლის მიერ დაბრავებული ქმარი ჩანდა.

— ქალს ერთხელ სცნია, — მოუტრა ქალმა და ქეზად გამოხედა, — „მიწისტყაში“ მივიტანდი, მაგრამ... აბა, ეკარ მოდუქ, ეღიშერს! განზე გასულმა ცოლ ქმარმა რადაცა მოილაპარაკეს და აქ მოხდა, რაც მოხდა: ქალი წასასვლელად დაძრულ სპეკულანტებს ეცა, ბიჭს ფული ჩაუღო ზელში და პერანგი სასაცილო მოძრაობით გამოიტაცა. მერე ჩანთაში ჩაქუთა, ერთი კოდეც გამოხედა და ხუხუხით წვადინე ტროტუარისკენ.

— ანა? — მოუთმინდა იყითხა გოგომ.
— კი, ბიჭმა ფული ჩაუღო ჩანთის გიბში და მოპირდაპირე მხარეს ისე გაემართნენ, ვითომც აქ არაფერი იყო.

ჩრკეტანა კაცმა შე და ხათუნას თანაგრძნობით ვაგვადიმა, — არ ვაგვიღია ფანდი!

— ფანდი? რა ფანდი?
— ეეე, გინდოდა თქვენებურები ვაგვეცურებინა და ჩინის ხალათი შენ დაგარჩინოდა, მაგრამ ისინი შენზე ეშმაკები გამოდგნენ... გული არ დაეწუდე, უყუთეს უშოვია... გესმით, ხაღხო?

ნასაუზმევს ექსკურსიაზე გადაღებული ფოტოსურათების გამოსახნულად წავედი. შედიღურად გარინდული „იანე ფრანკოს“ სანახავად მოსული ხაღხისაგან სანაპიროზე ტევა არ იყო.

უცებ გზა კამაღის ქალმა გადამიტრა.
— ვამარჯობოთ, ქალბატონო, როგორ ბრძანდებით?

— შევიხედენ, რაცა ის ამერიკული შარვალი ვიშოვეთ, შეილო.

— ო, იუიდეო? კარგია!
— გვარქმებს, თვარა ჩვენ რას ვიშოვიდით... ჩემთან ერთად აბახანებს იღებს მოსკოველი არტის, ბიბიკოვის ქალია, შეხელო, მოგვეჩვენება. ისიც ხათუნასხედა ვოგოთია ჩამოსული... პროცედურაზე რა მივდივარ, ჩემს ახალდაც თან მივათარე — შეშინია მარტო დატოვების... ის უბედურად ჩემს დღეში არა ყოფილა! მოდა, აი ბაღენმა იქ გაიცნეს ერთმანეთი და დამეგობრდნენ, მარა რას დამეგობრდნენ: უფრომანეთოდ ვეღარ ძღუდნენ! ხათომ რაღა არ არქუა: საფუღე გინდა, ბატონო, არახული

ხუნამო, ბოლოს პაპის დანატოვარი სარდიონის თვლიანი ბეჭედიც გადაუღოდა... არ იღებ. და აი ბაღანა, მარა ამან თავი შეიკლა, ბოლოს ისინიც შეწუხდნენ — რა მოგწონს ჩვენი ან რა გიყვითლო... თურმე ი გოგონას ეს ამერიკული შარვალი არა მქონია!

— რას ამბობთ!

— ამა — გამოცოცხლდა კამლადის ქალი, — ჰოდა ამან უთხრა: ტატანა დეიდა, სხვა არაფერი მინდა, მაი შარვლის მეტიო! ვუღიმიე და ბიბიკოვის ქალმა, ფაცულაის ქალი-შვილს ამ ქონებს ჩავა ვეადრებო — წამოდიოთ ოქროულის მაღაზიაში. იმან — თავისი და ამან-თავისი! იმან-თავისი და ამან-თავისი მარა, რომ არ ქნა, რაღას იზამდნენ?.. ჰოდა, წერიცა მაგი შარვალი და დაღის-ახე ქუჩა-ში. ეს ხასიკტაღე ისეც ჩაპუტურებული იყო და შარვალში უარესი გაშინდა.. კაცები თვალს არ ამორებენ, მერე როგორები — მაშად რომ ერგებიან.. გოუწყდათ სინდისი..

მთებში ერთდღიანი ექსკურსიიდან რომ და-ვბრუნდით, ახლად შებინდებული იყო და გარეთ სერანობას არა ჯობდა რა, მაგრამ ისე ვყავით დაქანცული, შინ წასვლა ვამჯობინე.

საკომისიოს ირგვლივ რაღაც დღეცა და ჩორქოლი იღვა. ხალხი ერთმანეთზე გასწრებით ისე გარბოდა საკომისიოს წინ მდგომ ოთხსართულიანი საცხოვრებელი სახლის ენოსკენ, რომ, ეტყობა, რაღაც სასიერო ამბავი ზღებოდა. მეც მივედი და რას ვხედავ: პერანგჩამოხეულ, ტრუსისა და წინდების ამარა, გაჯი-უტებულ თამაზს ორი მილიციელი ეჭაჭუ-რებოდა.

— ვანოფილებაში გავარკვევთ! — ქაქა-ნებდა ბლამაძენისაგან გულამოვარდნილი მი-ლიციელი.

— არხადაც არ წამოვალ! — ითახებოდა თამაზი და მილიციელისათვის შარვლის გამოკლევას ლამობდა.

— რამდენჯერ გაგარბობილეთ! — უვი-როდა მეორე მილიციელი და ახლათაჲდ ჭინბის შარვალს ცხვირწინ უფრიალებდა, — რა არის ეს?

— რა მოხდა, რაზე მიპყავთ — მაგისა ჭი-ნის?

— მაგისი კი არ არის, მაგას უნდა ეუი-და. იზომებდა და...

— პატრონი?

— რას გაიგებ? გაქცა, წავიდა!

— ჭინისი კი დატოვა?

— არა, ბიჭო, მილიციას ჩაუვარდებოდა ხელში!

— მერე ამისგან რაღა უნდათ?

— როგორ თუ რა უნდათ! სპეკულანტი

მეშტარი სპეკულანტი უარსიარტი ჩინებელი მოლა აქეთ-იქედან.

ამ დროს ხალხის წრე წივილ-კივილით გამოარბვია ღიამ და მილიციელს მკლავზე ჩამოეყონწიალა.

— გაუშვით! გაანებეთ თავი... ვინც... ის კი ვერ... ამან რა დაშავა — უადულობდა, ხომ არა შეიდიდა ვიშვიეც!..

— ლაა, დაუსვა აქედამ! — ხაოდა თამაზი და ცდილობდა ზედსიკვით გაეგლო მეუღლემ, მაგრამ მილიციელები არ აძლევდნენ ამის ხა-შუალებას, — დაუსვა-მეთქი.. აჯუწავ!

იქვე ზაზა (ზაზას ერთ-ერთი მილიციელის მტერიანი ქული ექორა) და ვიღაც წარმოსადე-გი ქართული ბიჭი ტრიალებდნენ და ცდილო-ბდნენ მილიციელებისათვის რაღაცა აეხსნათ, მაგრამ ისეთი ჭნაობი და წაყვრა-წატანება იყო გახურებული, რომ არავის არ სურდა რამეს მოსმენა.

წიგნების მაღაზიიდან რომ გამოვედი, ზაზა შემჩინა მეუღლითურთ.

— რა გიყვია? — შეათხა ზაზამ.

— არაფერი. შავი ზღვისპირეთის ტურისტული სქემა.

— კარგია? მეც უნდა ვიყიდო!

— თამაზისა არაფერი იცოთ?

— ეხ, თამაზი კი გამოვაშვებინეთ, როგორც ექნა, მაგრამ ლაა, ბიჭო, საწყალი ლაა...

— რა დღეშართა?

— შიშისა და ნერვიულობისაგან ოთხი თვის მუცელი მივშალა.

— ეხლაც ექიდან მოვდევართ, — ამერი-კული სათვალე მომანათა ზაზას მეუღლემ,

— ექიმმა თქვა—ეს პირველია და შეიძლება ხა-მუდამოდ გაუბედურდესო. საშინელება!

დუმოლი ჩამოვარდა. ზაზამ დამიბრუნა ტუ-რისტული სქემა.

— ჯერც შენ იყიდე ჭინბი?

— ვერა.

— ჯერც მე. ხად მიღისარ, წამო საკომი-სიოსკენ, ერთმა ტიპმა კაცის კარგი რაღაც რაღაცეები უნდა მომიტანოს.

— არა მცალია. თვითმფრინავის ბილეთ-ბისთვის წინასწარი რაღაც სიები დგება და ესლაც ოციოდ წუთითა ვარ გამოქცეული.

— ე, კარგი საქმე გაყვებნამ! ჩვენ ჭერ არაფერსა ვფიქრობთ და არ ვიცო...

— ხელს რაღა გიშლით?

— ჩვენებური დაუდევრობა. — გაციანა ზაზამ.

მინაწერი: მკითხველს შესაძლოა დაეხადოს სამართლიანი კითხვა — ნუთუ კურორტზე მხოლოდ ნარკვევაში აღწერილი ჭურბს აღამი-

ანუ იუვენე რა თქმა უნდა, არა და მე ძალე ვწუხვარ, რომ ნარკვევის მიზანს არ შეადგენს ამ ზაფხულს კურორტზე გაცნობილი ქართული სტუდენტების, ოჯახების, მუშების, კოლეორნების, ინტელიგენციის წარმომადგენელთა აღწერა, რომლებიც არამცთუ არ გივდებოდნენ უცხოურ ფაღას-ფაღასზე და არ დადიოდნენ შეგ ზანარზე, არამედ არც იყოდნენ ამ უკანასკნელის არსებობა — ისინი დასასვენებლად იყვნენ ჩამოსულნი და ისვენებდნენ კიდევ. და რომელ საზოგადოებაშიც არ უნდა მოხვედრილიყვნენ, თავიანთ კეთილშობილებით, სიკეთით, რაინდული უფაქცივით, თავაპერით, გულუხვობით, უბრალოებით, გემოვნებით უველას პატარისცემას და აღტაცებას იმსახურებდნენ.

მაგრამ იუვენე აქ აღწერილი ტიპის მსგავსი თანამშობლებიც, ვისზეც გამაგივებლად მოქმედებს ფრანგული პერანგის ვრძელი ხაყელი, იაპონური ხათის ღურჭი ციფრბლატი, „კრანვლერის“ დიღება, არაბული სუნაშის სუნა, არგენტინული პერანგის იარღი-ქო, გერმანული თვითმანთიას გონებაშაბვილური მექანიზმი, იუგოსლავიური ფენსაქშილის ტლანქი ქუხალი, იტალიური ჩექმის საამო კრაქუნა, ტიტვლი ქაღების გამოსახულების კალენდოსკობიანი თურქული ავტოკალამი, კანადური „დუბლიონის“ ორნამენტი და ათასი სხვა რამ.

მოიხვედნა ისე არ გამოგოს, თითქოს ჩვენს ახალგაზრდობას გემოვნების გაუხეშებისაკენ მოვუწოდებდნენ, ან უფლებას ვართმევდნენ უცხოური ნაწარმის ღირსებაზე თვალის დახუჭონ. არა! ხშირ შემთხვევაში მათ უცხოური ნივთი იმიტომ კი არ ავიყებთ, რომ მასში რაიმე სახარბიელო ღირსება და თვითება აღმოაჩინეს — არა! ახე რომ იყოს, კიდევ არა უშავდა რა. მთელი უბედურება იმაშია, რომ თვით ამ საგნის ხილვამდე ემა-

რთებათ ხოლმე ელემენტული „ინდივიდუალიზაცია“, მაგრამ სამაგიეროდ უცხოურია! — აი მათი მსჯელობა და დევიზი — „უცხოურია“ და სწორედ ეს ერთადერთი სიტყვა ზდება სპეკულანტის ზელასაქელი ბერკეტი, რომლის საშუალებითაც უჩრამალა ატრიალებენ ადამიანის შეგნებას, მოთმინებას, გემოვნებას, წინასწარობას.

ბოლოს კიდევ ერთი: შეიძლება ზოგიერთმა მოიხვედნა ხელები გაშალოს — რისი თქმა უნდა ავტორის, რას გვიშტაკეცებს, ბოლოსდა ბოლოს, შეიძლება თუ არა ჩვენმა ახალგაზრდამ უცხოური ჭინხი ჩაიცვასო.

აქ ბევრს არ გავაგრძელებ, მხოლოდ ერთ ძველ ამბავს გავიხსენებ: რევოლუციის პირველ წლებში მოსახლეობის განზაღვრულ ფენაში გავრცელებული იყო ცრფრწმენა: მალსტუხი ბურჟუის ტანსაცმლის კეთონილებაა და არ შეიძლება ატაროს საბჭოთა მოქალაქემო. და აი, ერთხელ, ერთ ტნობილ პოეტს, ლიტერატურულ ხელაწიზე მთელი სერიოზულობით ჰკითხეს — გობზოვთ გავარკვიოთ, შეიძლება თუ არა საბჭოთა მოქალაქეს მალსტუხი ეკიდოსო.

— გაანია, — ეშმაკური ღიმილით მიუგო პოეტმა, — თუ მალსტუხი ჰკიდია კაცს, — შეიძლება! მაგრამ თუ კაცე ჰკიდია მალსტუხს, ეს მართლაც არ შეიძლებაო!

იგივე უნდა ითქვას ჭინხებზეც! თუ კაცს შეგნებული აქვს მისი დანიშნულება და მართლაც დანიშნულებისამებრ ხმარობს კიდევ — რა არის ამაში ცუდი და ვინ იქნება წინააღმდეგი? პირიქით, დაიხაც, რომ ჭინხები ძალზე გამძლე, პერეიანი და პრაქტიკულია.

მაგრამ თუ ზოგიერთმა ჭინხები ხალცევე ზატად გაიხადა და მისთვის არ ერთდება ძარცვას, სპეკულაციას, მომშის ხიკვილს, ეს მართლაც გულისხმრევი ამბავია და ამგვარ ჩვევებს ბრძოლა უნდა გამოეცხადებოდნენ.

[Faint, mostly illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through or a second column of text.]

ივ. ჯავახიშვილი

კულტურის ბურჟუაზიული თეორიების კრიტიკა

ოცდანი წლების კართული ფილოსოფიის მასალის მიხედვით

მე-19 საუკუნის დასასრული და მე-20 საუკუნის დასაწყისის მიჯნაზე მსოფლიო ფილოსოფიური აზრის განვითარების სერთო ტენდენცია იყო გნოსეოლოგიური სისტემების ბატონობა. კანტის ფილოსოფიის გავლენით შექმნილი ნეოკანტიანური სკოლები, შეროდ — პოზიტივიზმი, იმანენტიაზმი და სხვა მიმდინარეობანი ძირითადად გნოსეოლოგიის სფეროში თავსდებოდნენ. ფილოსოფიის არსება გაგებულ იყო, როგორც შეშენების ამოცანების გარკვევა. ეს თავისებურად გამოხატა ვინდელბანდმა თავის წერილში „რა არის ფილოსოფია“. იგი წერს: „სხვა მეცნიერებათა გვერდით მკაცრად განსაზღვრული დისციპლინის სახით უაღრესად მკაცრად მეცნიერების თეორია. თუ იგი არ არის სამყაროს შეშენება, რომელიც მოიცავს ყველა თავის წერილში „რა არის ფილოსოფია“. იგი მეცნიერების თვითშეშენება, ცენტრალური დისციპლინა, რომელშიც ყველა დანარჩენი მეცნიერება გამართლებას პოულობს. ამ „მეცნიერების თეორიის“ გადაიტანება ფილოსოფიის სახელი, რომელმაც დაკარგა სავანი. ფილოსოფია აღარ არის უკვე მოძღვრება სამყაროსა და ადამიანის ცხოვრებაზე, იგი წარმოადგენს მოძღვრებას ცოდნაზე. იგი უკვე „ნივთოა მეტაფიზიკა“ კი არაა, არამედ — ცოდნის მეტაფიზიკა“.

ეს ვითარება გრძელდებოდა ოცდანი წლების დასაწყისამდე. ამ პერიოდში პირველი სერიოზული ბზარი უნდა იყოს ფილოსოფიის გნოსეოლოგიკური მიმართულებით განვითარებას. 1918 წლიდან დაწყებული, ათი წლის განმავლობაში ერთიმეორის გვერდით აღმოცენდნენ და

განვითარდნენ ონტოლოგიური და ანთროპოლოგიური სისტემები, საფუძველი ჩაეყარა კრიტიკულ ონტოლოგიას (ნიკოლაი ჰარტმანი). ექსისტენციალიზმს (იასპერსი და ჰაიდეგერი). ფილოსოფიურ ანთროპოლოგიას (მაქს შელერა); განსაკუთრებული ადგილი დაიკავა კულტურის ფილოსოფიამ, რომლის წარმომადგენელი მთელი პლედო გამოვიდა სამოღვაწეო ასპარეზზე: შენგლერი, კლაგესი, შვეიცერი, კაიერლინგი, თეოდორ ლეხანგი და სხვანი. ევროპული ფილოსოფიის ასეთმა განვითარებამ გამოაჩინა პოვა საქართველოშიც. ჩვენ გვანატრებებს ერთი ნაადი, კულტურის ფილოსოფიის სახით, რომლის წარმომადგენლებიდან ქართული ფილოსოფიური აზროვნება კრიტიკულად გამოეხმაურა შენგლერისა და კაიერლინგის ნაშრომებს.

კართული ანტიმეცნიერული

მე-20 საუკუნის კართული ფილოსოფიური აზროვნებისათვის დამახასიათებელია თანამედროვეობის აქტუალურ პრობლემათა გაზრება და მისი დადრეკვის გზების ძიება ევროპულ აზროვნების დონეზე. ქართულ ფილოსოფიურ აზრს კრიტიკული ანალიზის გარეშე არ დაუტოვებია საუკუნის არც ერთი მეტად თუ ნაკლებად მნიშვნელოვანი ფილოსოფიური სკოლა თუ ფილოსოფოსი. „კულტურის ფილოსოფია“, რომლის პირველი წარმომადგენელი მე-20 საუკუნეში გახდა წარსულში გიმნაზიის სრულიად უცნობი მასწავლებელი ოსკარდ შენგლერი, ყველაზე გასაუარებელ სისტემად

იქცა, ხოლო მისი „ევროპის შვის ჩახვენება“— უვლავზე პოპულარულ ნაწარმოებად. შენგულერის ნაწარმებმა თავისი გამოძახილი პოეზია რუსეთშიც. ისე როგორც ევროპაში, რუსეთში ვარაღდა კამათი შენგულერის ირველიც. გაჩნდნენ რუსი შენგულერისაწმელები. კვირიოდულ პარესაში შენგულერის პოზიციის დამცველად გამოვიდა ვრასისი. შენგულერისაწმელებს გვერდით გამოჩნდნენ ანტიშენგულერისაწმელებიც, რომელნიც ძირითადად შარქისოშის პოზიციებიდან აკრიტიკებდნენ შენგულერის ნაწარმებს. იყვნენ ისეთებიც, რომელნიც ე. წ. ნეიტრალური თვალთვარდით აანალიზებდნენ შენგულერის თეორიას. ძირითადი ბრძოლა ვარაღდა შენგულერის მომხრე, იდეალისტურ ფილოსოფიის სხვადასხვა სკოლის წარმომადგენლებსა და შენგულერის მოწინააღმდეგე მატერიალისტებს შორის. ბრძოლამ მწვავე ხასიათი მიიღო. შენგულერის თითქმის ყველა ძირითადი შრომა იმთავითვე ითარგმნა რუსულ ენაზე, რაც მიუთითებდა მის მიერ დახმულ პრობლემადიკისა და ნაწარმების პოპულარობაზე, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ნაწარმები მიუღებელი იყო სოციალისტური რუსეთისათვის. 1922 წელს დებორინის წინასიტყვაობით რუსულ ენაზე გამოვიდა შენგულერის „ევროპის შვის ჩახვენების“ პირველი ტომი. მას მოჰყვა „არსისფილოსოფია და სოციალიზმი“, „ფილოზოფია და მანქანა“, „შემაველის ფილოსოფია“, „ლიტერატურის ფილოსოფია“, „პენსიონაზი“ და სხვა ნაშრომები. შენგულერის შესახებ გამოქვეყნდა წერილების კრებული სათაურით „ოსკალდ შენგულერი და ევროპის შვის ჩახვენება“. ვარაღდა ამისა, პერიოდულ პარესაში შრავალი წერილი დაიბეჭდა შენგულერის მომხრეების თემზე: „ფურსნალმა „კრასნაია ნოვ“ გამოაკლინა სამი განსხვავებული პოზიცია შენგულერის მამართ: კრიტიკული (ბობროვის წერილი „კონტრუარტული ვონება“); შენგულერის იდეების დამცველი (ვრასისი — „ვეზისტები შენგულერის შესახებ“) და ნეიტრალური (ზარსოვი — „შენგულერი და მისი კრიტიკისებები“). ფურსნალში „პოდ წანამენემ შარქისოში“ 1922 წლის №1-2 გამოქვეყნდა დებორინის წერილი, რომელიც შემდეგ შენგულერის ნაშრომის წინასიტყვაობად დაიბეჭდა, და ვანინის წერილი — „ჩვენი რუსი შენგულერისტები“. ორივე ეს ნაშრომი შენგულერის ნაწარმების მარქსისტული კრიტიკის პირველი ცდები იყო. შემდეგომ ეს კრიტიკა ბრწყინვალედ განავითარა ვ. ფ. აბუსსა თავის შრომაში „შარქისი და ბურჟუაზიული ისტორიზმი“. შენგულერის ნაწარმებთა კრიტიკული ანალიზი დღემდე წარმოებს. ამას მოწმობს ფრანცუვის, მარქსიანის და სხვათა შრომები.

აღსანიშნავია, რომ შენგულერის ფილოსოფიისადმი დიდი ინტერესი გამოკლინდა საქართველოშიც. შენგულერის ნაწარმების გარემო

ბრძოლა და კულტურის ფილოსოფიური პრობლემების განხილვა ქართულ აზროვნებაში ძირითადად ორი ნაკადით გამოისატა:

1. შენგულერის მიერ კულტურის ძირითადი ექსისტენციების დახასიათების გარკვეულად მიღება და მისი გავლენით საერთო ნაწარმების წარმართვა დამახასიათებელი იყო კონსტანტინე კაპანელის „ორგანოროპიზმისათვის“. თუმცა ზოგიერთი კრიტიკოსი უარყოფდა შენგულერის გავლენას კაპანელის ნაწარმებზე, მაგრამ ერთი რამ უდავოა: შენგულერის ცნებთა სისტემა და კულტურის კრიზისის შენგულერისფილოზოფია დახასიათება ასახულია კაპანელის ნაწარმებში, განსაკუთრებით მის ნაშრომში „სოციალური ესთეტიკის საფუძვლები“ (1925 წ.) ამას მოწმობს პირველი რიგში, კულტურის კრიზისული სიტუაციის დასურათება (იხ. ზემოხსენებული ნაშრომი, გვ. 43). შემდეგ კი შენგულერისფილოზოფია რელიგიაზმის მიღება. შენგულერის მსგავსად, კაპანელიც ამტკიცებს, რომ უოველ ეპოქას და კულტურას საერთო სული და სტილი აქვს (გვ. 45-46), რომ კულტურა ვაივლის კულტურისა და ცივილიზაციის საფუძვლებს, რომ უოველი კულტურა ვარაღმავალია, რადგან ორგანოზმისფილოზოფია, ბიოლოგიაურთა (კაპანელის აზრით, კულტურა და ცივილიზაცია „ბიოლოგიაურ წესს ევამლია“, გვ. 46). კულტურების მოკლებულია ერთიანობას, არსებობს შროლოდ იზოლირებული კულტურები; ამის გამო არ არის ერთიანი ნაწარმი. მხოფლიო ისტორთა, შენგულერისფილოსოფია კაპანელისფილოსოფია აღმქმენლის. სუბიექტური კონსტრუქციითა, ისე როგორც ისტორიის პერიოდოზაცია. შენგულერი და კაპანელი აგონოსტიკოსები არიან. ეს და სხვა მრავალი მომენტია, კაპანელის ნაწარმებში, უშუალოდ შენგულერის გავლენით ჩამოკლინდა, თუმცა სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ შენგულერის იდეების გავრცელებამდე კაპანელის აზროვნება ამ მიმართულებით მიდიოდა. ეს არც არის ვასაკერი, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ორივეს ნაწარმებს ასაზრდოებდა „სოციალისტული ფილოსოფია“: კაპანელი ევრდნობოდა ნიცშესა და ბიოლოგიაურ სოციალოგიას, შენგულერი კი, — ნიცშეს, შოპენჰაუერსა და გოეტეს.

ქართული მოაზროვნებიდან შენგულერს შედარებით გაცრით იხსენიებს პროფ. ს. დანელია, რომელიც თვლის, რომ შენგულერი წინააღმდეგობაში ვარდებდა, რადგან იგი მეთაფიზიკას უარყოფს. ფაქტობრივად კი თვითვე არის საუფროსი უღრღესი მეთაფიზიკოსი.

2. მეორე დიდ ნაკადს ქართულ აზროვნებაში შეიძლება ქართული ანტიშენგულერი ეწოდოს. „ანტიშენგულერის“ ცნება ვერმანული წარმოშობისაა. ამ სათაურით ვერმანაში გამოვიდა ლეონარდ ნელზონის შრომა, რომელიც მოცემულია შენგულერის სტემების უარყოფის ცდა.

გერმანული ანტიშენგლერი ერთი არსებითი ხარვეზით. ხასიათდებოდა: კრიტიკა ძირითადად ნურსეფაზიული ფილოსოფიის თვალსაზრისით წარმოებდა და არსად იგონებოდა მარქსისტული პოზიცია.

მარქსისტული ანტიშენგლერი სრული სახით გამოვლინდა რუსულ და ქართულ აზროვნებაში. საქართველოში შენგლერის კრიტიკულ ანალიზს სპეციალური წიგნები მიუძღვნეს პროფესორებმა შ. ნუცუბიძემ და ს. გოგობერიძემ, მწერალმა კ. გამახურდიამ და სხვებმა. ქართველთა შ. ნუცუბიძემ და მ. გოგობერიძემ, ყველაზე მეტად დაინტერესდა შენგლერის ნაწარმოებთა, ამას მოწმობს წერილები სერია ჟურნალ „მომავალში“, (შემდგომში ამ ჟურნალს „ახალგაზრდა ლენინელი“ ერქვა. 1924, №1-4); გარდა ამისა, ითარგმნა „ევროპის მზის ჩასვების“ მეორე ტომის ერთი ნაწილი, რომელიც გამოქვეყნდა ჟურნალ „ქართულ მწერლობაში“ (1925, №1, „პოლიტიკის ფილოსოფია“).

„სტალინის ფილოსოფიის“ წარმომადგენელთაგან, შენგლერის გარდა, ქართველ მოაზროვნეთა უურადღებია დაიხმებოდა კვიტრლინის ნაწარმებმა. მის კრიტიკას მიუძღვნა შ. ნუცუბიძისა და მ. გოგობერიძის ნაწარმოებები.

ქართულ პრესაში შენგლერის შესახებ პირველი წერილი გამოქვეყნდა შალვა ნუცუბიძემ 1922 წელს. ეს წერილი აღსანიშნავია შენგლერის ნაწარმებისადმი ირიგინალური მიდგომით და თავისებური გააზრებით. ზეულებრივ, შენგლერის მოძღვრება აღიარებულია, როგორც ისტორიის ფილოსოფიური სისტემა, კულტურის ორგანიზატორი თეორია. სწორედ ამ კუთხით იხილავდნენ მას, როგორც ეპოქის მოვლენას. პროფ. შ. ნუცუბიძე აღნიშნავს ამ კითხვას, მაგრამ შენგლერს არ თვლის თანამედროვეობის პირველ მოაზროვნედ: „შენგლერის გამოხვედამ ევროპული აზროვნების სარბივლზე უჩვეულო შთაბეჭდილება მოახდინა. რა თქმა უნდა, შენგლერი არ გამხდარა მოაზროვნედ, რომელიც აზროვნების საგრძნობ გასაქანს დაუფლავა, ის არ გამხდარა გზის მარეგულატორი და აზრის მმართველი გენიად, ეს არ ზედაწილად შენგლერს, მაგრამ გადაქრით შეიძლება თქვას, რომ ის აზროვნების ცენტრში შემოიჭრა და საერთო უურადღების საფუძველი იქცა“ (შ. ნუცუბიძე, „შენგლერი, როგორც ევროპული აზროვნების კრიზისის მარეგულატორი“, „ჩვენი მეცნიერება“, 1928, №2-3. გვ. 1).

განსხვავებით სხვა მკვლევარებისაგან რომელიც შენგლერის ნაწარმების დახასიათებისას ამოსავლად პირველ ტომს მიიჩნევდნენ, მეორე კი მას გაგრძელებად მიიჩნიათ. შ. ნუცუბიძე ფიქრობს, რომ შენგლერის, როგორც „კრიზისის გამოხატული მოაზროვნის“, დახასიათება და მისი შემოქმედების ძირითადი მოტივების გა-

მოცემა შესაძლებელი ვადა „ევროპის აზროვნების“ მეორე ტომის გამოქვეყნების შემდეგ (იქვე).

შ. ნუცუბიძე შენგლერის სხვა მკვლევართაგან სრულიად განსხვავებულ თვალსაზრისს აყენებს, შენგლერის ძირითადი თემა და აზროვნების ცენტრი მას გნოსეოლოგიისა და ონტოლოგიის სისტემაში ვადაქვს. მკვლევარი აღიარებს, რომ შენგლერის აზროვნება სიცოცხლის ფილოსოფიის ნაკადში წარმოებს, მაგრამ შენგლერისთვის მთავარია ორი ძირითადი გნოსეოლოგიური მიმდინარეობის — „ინტუიტივიზმისა და რაციონალიზმის დაპირისპირების ვარიანტი“. შენგლერის „სექსუალურიზმისა და რელიგიოზუზმის საფუძვლები ონტოლოგიურ-კოსმოლოგიური წარმოსახვისა. აქვს შენგლერის რადიკალიზმი. არსის და აზრის ტრაგედიისთვის შენგლერს ესაქირება ორი მომენტი — არსის, როგორც სავსებობის, და აზრის, როგორც მისი უკუფენის. ამ ორი მომენტის განსხვავება და დაპირისპირება შეადგენს შენგლერის აზროვნების ყველა თავისებურების გაგების საშუალებას“ (იქვე, გვ. 2).

შ. ნუცუბიძის აზრით, საკითხი უნდა დაისვას ასე: არის თუ არა შენგლერი ევროპული აზროვნების მემკვიდრე, და თუ არის, რა იწყებს ევროპული აზროვნების დაავადებას? ამ კითხვებზე პასუხი ისევ არისა და არის მიმართების საკითხში უნდა ვეძებოთ. შენგლერისთვის არსია სიცოცხლე, რომელსაც აზრი არ სჭირდება, რ. ი. არსს შეუძლია აზრის გარეშე არსებობა, აზრს კი არ შეუძლია უარსდებ. ამ საკითხის დაუერება ანტიურთობიდან იწყება, სადაც აზრი და არსი გაიჯივებულა. ევროპულმა აზროვნებამ ვადაღიბა ეს ვაგება და არსი აზრზე დაუფლავა. კანტი ცდლობდა ორივეს ვადაღივნას, მაგრამ აღმოჩნდა დილემის წინაშე — ან არსი უარსდებ, ან აზრი უარსდებ. შენგლერმა ვადაღიბა ეს უღვარა, მაგრამ საქმეს მინც არაფერი ეშველა, რადგან ვერ უჩვენა „ახალი სავსე რაციონალიზმი“, უზრადოდ ძველის დამღუპველობაზე მითითებით დაეშუაფილდა. ევროპულმა აზროვნებამ არსისა და აზრს შორის იშთავითარ კედელი ვადაღი, და იხე, როგორც საკუთარ თმებზე ზეღის წაღლებით ვერ აიწყვა ადამიანი, ევროპული აზროვნებაც ვერ ვადაბნა ამ კედელს, ვერ წადა არსს, მაგრამ, მკვლევარის აზრით, ევროპული აზროვნების კრიზისი და დაღუპვამდე მისვლა არ იშნავს საერთოდ აზროვნების დაღუპვას. იხე როგორც აღმოსავლეთიდან ამოსული მწე ანათების სამყაროს, აღმოსავლეთის აზროვნებას შეუძლია ვადაღიწინოს აზროვნება დაღუპვას და ვადანათის აზრისა და არსის სამყარო“ (იქვე, გვ. 10).

როგორც ვხედავთ, მკვლევარი შენგლერის ნაწარმებს საკუთარი თვალსაზრებით აშუქებს, ცხადყოფს ამ სფეროში შენგლერის ხასუს-

ტეს და ამოსავლად მიიჩნევს საქათბის საკუთარ დაუყენებას, რომელშიც ზედგან არსისა და აზრის დაპარვული ერთიანობის აღდგენას.

სხვა თვალსაზრისით უდგება შენგვლერის ნააზრტეს პროფ. შ. გოგობერიძე. მისთვის ამ ნააზრტეიდან მთავარია ევროპის კულტურის ბედის განჭვრეტა და უკვლადერი, რაც ამასთან დაკავშირებით შემოაქვს შენგვლერს: რელატივისმი, ციკლორობა, უსაზრისობა და სხვა. განმარტული უნდა იყოს ამ მთავარი საქათბის — ევროპის ბედის გარშემო მსკელობის პროცესში.

შ. გოგობერიძე შენგვლერის ნააზრტეში ძირითადად მიიჩნევს არა საკუთარი ინტერტესების ფარგლებში მოქცეულ საქათბებს, არამედ პრობლემებს, რომლებიც თვით შენგვლერის ნააზრტეშია განხილული; იგი აანალიზებს ამ ნააზრტეს შენგვლერის ღერებულებათა სისტემაში, გადმოცემებს მის უკვლა ძირითად მომენტს და მსოფლიდ ამის შემდეგ უპირისპირებს მას მარქსისტულ თვალსაზრისს. მისე გოგობერიძე გერმანულ მარქსისტებს უსაყუდურებს, რომ მათ ამ მომართულებით არაფერი ვაუკეთებიათ. სოციალისტისათვის სიანტერტესა შენგვლერის ნააზრტეის მარქსისტული თვალსაზრისით გარჩევა (ევროპის სოციალისტებს, თვინთ პოლიტიკურ დაჩანახებებასთან ერთად, თან დაუვა იდურა განადგურება. ჩვენი დღემდე არ გვინახეს ევროპის არცერთი სოციალისტის მიერ შენგვლერის წინააღმდეგ დაწერილი წერაობა, რომელიც წაითხვის და დასახელებს დიხის უმოღიულოს. ის კი არა, შეიღუმანის წყალობით ბერლინში გაპროფესორებულმა სოციალდემოკრატმა ლენინმა ქებათა-ქება შეასხა შენგვლერის გვინას). ჩვენი მიზანია აქ შენგვლერის ნააზრტეის მარქსისტული თვალსაზრისით გაკრიტკლება. ამისთვის საჭიროა წინასწარ თვით შენგვლერის ნააზრტეის ვადმოკვლა. შემდეგ კი ამის კრიტკული ანალიზი“ (მარქსისტული სს. ვადლ შენგვლერის მოძღვრება, უფრ. „მომავალი“, 1924, №1, გვ. 24).

როგორც ვხედავთ, შენგვლერის ნააზრტეს შ. გოგობერიძე უდგება ბერეუაზიული ფილოსოფიის კრიტკიკის ლენინისეული მეთოდით, სწორედ ლენინი მოითხოვდა მოწინააღმდეგის კრიტკიკისათვის მის ღრმა ცოდნასა და საფუძვლიან ვადმოკვებას. „მტერი რომ ვაიცი, მტრის ქვეყანაში უნდა წახვიდე“ — სწორედ ამ სტრისით ხელმძღვანელობს შ. გოგობერიძე. ამდროისათვის ვამოსხლა იყო „მშის ჩახვეების“ ორი ტომი და „პრუსიულია და სოციალიზმი“. შ. გოგობერიძე თითოეულ ტომს განიხილავს თავების მიხედვით. კრიტკიკის პროცესში იგი მოწინააღმდეგის დაქინებას კი არ ცდილობს, არამედ ობიექტურად აფასებს მას.

შ. გოგობერიძის ნააზრტეში.

„შენგვლერის ნააზრტეი დაქვემდებარებული ტურის აუცილებელ დადუქაზე მარტო მარჩიულია კი არ არის, იგი ისტორიის ფილოსოფიაა წარბული კულტურებისთვისაც. შენგვლერს აქვს თავისებური ვაგების უსარი და მოზღვნილი ენა. ისტორიული მოვლენების ასნა-ვან-მარტებისათვის მის ვაჩინა თავისებური შეხედულება იდეოლოგიის თითქმის უკვლა დარვის ხეფროში. არ არსებობს ცოდნის არცერთი დარგი, სადაც შენგვლერი უსანასკნელი სიტყვის თქმას არ ლამობდეს“ (იქვე).

შენგვლერის ნააზრტეის ირგვლივ არსებულ ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობა იყო იმის ფაქტზე, თუ რა უნდა გვესმოდეს შენგვლერის ფილოსოფიის ძირითად საქათბად. შ. გოგობერიძის აზრით, შენგვლერის ნააზრტეი, თავისი მეთოდით არის კულტურის ფილოსოფია, იგი კულტურის ბედს წინასწარმტკვევლებს; მისი აზრით, თანამედროვე კულტურის აუთენტიკუზა ვაგებად უნდა ამ დასამარ ვაბორილი“. რა ვითი მივადე უნდა დასამარ შენგვლერი? მისთვის ვამორიცხულია მიწეზობრიობა და ვრთადერთ გზად ზედისწერა მიანია. ეს კი ვაახსნება მხოლოდ მორფოლოგიურა მეთოდით („ახალ-გაზრდა ლენინელი“, 1924, №2, გვ. 46).

როგორც აღინშნა, დავა წარმოვდა იმის შესახებაც, თუ რომელია შენგვლერის ნააზრტეში ძირითადი — პირველი თუ მეორე ტომი. უმრავლესობა პირველს მიიჩნევდა ვანსაზღვრელად, მეორეს კი — მის ვაგრძელებად. ზემოთ მითითებული იყო რ. ნუკუბიძის თვალსაზრისი, რომელსაც მეორე ტომი მიანდა ძირითადად, რადგან ონტოლოგიურ-გნოსეოლოგიური პრობლემატკია, რომელსაც ის უკვლაზე არსებითად თვლიდა, მეორე ტომის შესავალშია ვადმოკვებული. შ. გოგობერიძე ორივე თვალსაზრისისაგან ვანსვაგებულად წყვეტს საქათბს. მისი აზრით, შენგვლერისეული „კულტურის კვლევა“, ორგანისთან ანალიზის საფუძველზე, და მორფოლოგიური მეთოდი — მოცემული იყო პირველ ტომში. მეორე ტომში იგივე მიზანია, მაგრამ — ვანსვაგებული ვითი. თუ პირველ ტომში დადუქავეს აუცილებლობა ნაჩვენები იყო მეცნიერებასა და ხელოვნების საშუალებით, მეორეში იგივე ცხადყოფილია სახელმწიფო სამართლის და პოლიტკიკის გზით. „შენგვლერის მეორე ტომი იმდენად ვა სოციალური ორგანისის ბუნების და კერძოდ სახელმწიფოს კონსტიტუციის განხილვასა და მათ შენგვლერისებური ფილოსოფიური — ისტორიულ საფუძველებს“ (იქვე, გვ. 47).

ამ პრებისით ვანსვაგებულობის გარდა, რომელიც მაინც ერთ ვანსომილებაში მოძრაობს, შ. გოგობერიძე ასახელებს მეორე ძირითად თვისებურებასაც, რაც შემდეგში ტომის სპეცი-

ფიკა; ესაა შენგლერის შიერ ისტორიისათვის შემდგომი გზის დასაზავა, ე. ი. „მეორე ტომი იძლევა მსოფლიო ისტორიის პერსპექტივებს“. ინტერესისმოკლებული არ იქნება შენგლერისეუ-ლი დახასიათება პირველ-მეორე ტომისა და „არსულულობა და სოციალიზმი“ შორის მიმარ-თებისა; „ჩემს კრიტიკებს, უმრავლეს შემთხ-ვევაში, შედეგელობიდან გამორჩათ ის, რომ პი-რველი ტომი — მხოლოდ ფრაგმენტია, რომლის საფუძველზე, როგორც მე ჩქარა დავრწმუნდი, არ შეიძლება არავითარი პარწმუნო დასკვნები გაკეთდეს წიგნის დანარჩენი ნაწილების შინაა-რის შესახებ, ნოვაკალი გამოცემა მეორე ტო-მისა გვიჩვენებს „მსოფლიო ისტორიის შორ-ფოლოგის“ და ამით იგი სრულიად დამთავ-რებს, უოველ შემთხვევაში, საკითხების ერთ ციკლს. მეორე ციკლა — ეთიკური საკითხებია რა-მდენიმედ აღნიშნული იყო „პარსულულობა და სოციალიზმი“ (ი. შენგლერი, „პენსიონი“, რუს. გამოცემა, 1922, გვ. 11).

შენგლერის ნაწარვის აქ წარმოადგენლ გა-დმოცემაში რამდენიმე თავისებურებაა. პირვე-ლი ეხება დასავლური კულტურის დაღუპვას. ამ ფაქტს უვლეა აღიარებს, მაგრამ დაყოფენ იმაზე, თუ როგორ უნდა გაიგოს დაღუპვა, ერთი ამ-ტკაცებენ, რომ დაღუპვა მოასწავებს საერთოდ მოსაპობას, მეორე, ემყარებიან რა შენგლერ-ის ცნობილ შედარებას, რომ დაღუპული კუ-ლტურა მგავს გამხმარ ხეს ტყეში, რომელიც უსიცოცხლოდ კიდევ დიდხანს დგას, ფიქრობენ, რომ სიკვდილის შემდგომც იარსებებს კულტურ-ია პროფ. მ. გოციბერძენი ექვს განსხვავებულ გადაწყვეტას. იგი უფრადღებს აქცევს შენგლერ-ის მოძღვრებაში იმ მომენტს, რომელიც ის-ტორიისა და კულტურის აჯივებს ქალაქის წა-რმოშობასთან. შანამედ არსებული სოფელი და მისი მკვიდრი გლეხი, შენგლერის აზრით, უ-სტორიო და უკულტუროა. ქალაქით იწეება კუ-ლტურა და კულტურული მხოლოდ ქალაქელია. კულტურის სიკვდილი ნიშნავს ქალაქების მოს-პობას; მათ ნაცვლად დარჩება ნანგრევები, მაგ-რამ უოფიერება რჩება სოფლისა და მისი მკვი-დრი მარადიული, უცვლელი, მუდამ თავისთავის ტოლი გლეხის საბით.

შენგლერის ნაწარვის ვაგებაში გოციბერძენ-ძეს, კიდევ ერთი თავისებურება ახასიათებს, რომლითაც იგი არსებითად განსხვავდება ანტი-შენგლერის უვლეა წარმომადგენლებთან. ეს ეხება შენგლერის ნაწარვის პენსიონისტურობის საკითხს. შენგლერის კრიტიკოსთა შორის არა-სოდეს სადავო არ უოფლია მისი ნაწარვის პე-სიონისტრობა, ეს იმდენად გავრცელებული არ-გუმენტი იყო მის წინააღმდეგ, რომ მან საჭი-როდ ცნო ამ საკითხზე სპეციალურად შეჩერე-

ბა და იმის მტკიცება, რომ იგი არაა პენსიონისტი. ამ საკითხისადმი მიძღვნილი მისი ნაწარვის „პენსიონის“ რუსული გამოცემის წინასიტყვა-ობაში პროფ. პენგელი აღნიშნავდა, რომ შენ-გლერის ნაწარმში უყანასენელი შესაძლებლო-ბაა „ისტორიულ-ფიქლოლოგიური სექტიციზმის მოთხოვნა“, რომ შენგლერი უარუფს ფილო-სოფიას, ზელოვნებას, მათემატიკას, ქადაგებს ევროპის სიკვდილს, „არჩება მხოლოდ სკამისი და გარკვეული სახის სექტიციზმი“. სწორედ ამ საფუძველზე, პენგელის აზრით, „კრიტიკოს-თა დიდმა ნაწილმა შენგლერის ცნო უკიდუ-რეს პენსიონიტად და მისი თავისებური ფილო-სოფია მკითხველთა თვალში სექტიციზმად იყო მიღებული“ (ჩქვე, გვ. 9).

მოსე გოციბერძენის მიხედვით, შენგლერი არის კულტურის შესაფლავე და მის დამოკიდე-ბულებაში სიკვდილისადმი არ ჩანს რამე გულ-ვატებალობა. ეს არის უზრალოდ აუცილებლო-ბის უიქსირება. „შენგლერია არ ამის პენსიონ-ის. დასავლეთის დაღუპვის ზედი მისთვის არ არის არც მოწვევის და არც ნედველის საგანი... მას სურს შეაგნებინოს დასავლეთელს მისი აუ-ცილებელი დაღუპვის ზედისწერა და ზედო შე-უწყოს ისტორიის ჩარხის ტრაილს ამ ზედისწე-რის მიღწევის საქმეში... ცხადია, აქ პენსიონიტ-არაა შენგლერი, პირაქით, პენსიონისტურია აზრ-თა წუპობა საუბრებით არ არსებობს შენგლერის-თვის“ („ახალგაზრდა ლენინელი“, 1924, №2, გვ. 47).

მოსე გოციბერძენი არა მარტო თავისებურად იაზრებს საკითხებს, არამედ უფრადღებოდ და-ტკაცებულ პრობლემებსაც წამოსწევს წინ. ამის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ ერთ-ერთ ახალ პრობლემად გამოცხადებული „უხე-ვდომორფოზა“ (ეს საკითხი აღარღულია შენგ-ლერის მეორე ტომში) შენგლერის მიხედვით, უოველი კულტურა იზოლირებულია და მემკვიდ-რეობით არც გადასცემს და არც ღებულობს არაფერს, მაგრამ ზედება ისიც, რომ გარკვეული კულტურა ღებულობს მისთვის უცხო კულტურ-

2 იხ. ი. შენგლერი, „პენსიონი“? შენგ-ლერი ფიქრობდა პენსიონში ზემო მთავარი ნაწარ-მისის სათარის გამო მომასწერესო და ამიტომ სიტყვა „დაღუპვა“ შევალა სიტყვით „დასრუ-ლება“. შენგლერი წერდა: „არის აღმობინება, რომლებიც ერთი-მეორეზე ურევენ ანტიკურობ-ბის დაღუპვას და სოკიანო გემის დაღუპვას. აღნიშნული სიტყვა არ შეიძლება ვავივივიეთ ცნებასთან — კატასტროფა. თუ ჩვენ შევცვო-ნებთ სიტყვას „დაღუპვა“ სიტყვით „დამთავრე-ბა“, რომელსაც ვოეთეს აზროვნებში სრული-ად განს. ზღვრული აზრი ჰქონდა, — ამით ზეფნ სრულიად ჩამოვიშორებთ „პენსიონისტობას“ ელ-ფერს, ისე რომ ცნების ნამდვილი შინაარსი სრულიად არ შეიცვლება (ჩქვე, გვ. 11-12).

რის კომპონენტებს. თითქოს შეტვირთვა უნდა ხდებოდეს ერთისა მეორეში, მაგრამ, ფაქტიურად ადგილი აქვს ფსევდომორფოზს. მ. გოგიბერიძე განმარტავს, თუ როგორ უნდა გავიყოს შენგლერის მხედველი ფსევდომორფოზი. „ფსევდომორფოზი ეწოდება ისეთ შემთხვევას, როდესაც ძველი, ძლიერი, ისტორიული კულტურა შემოიჭრება ახალ დაბადებულ კულტურის სულში და მას საკუთარ სიყოფიერებას ანიჭებს. ამიტომ ეს ახალი კულტურა საკუთარი ძალეობისა და თვითკმაობიერებაშიც ვერ მიიღებს და სულ სხვაზე და უცხოის უკანონო გავლენის ქვეშ იშურდება“ („ახალგაზრდა ლენინელი“, 1934, №2, გვ. 501).

შენგლერის შრომებში ფსევდომორფოზის რამდენიმე მაგალითია განხილული. მ. გოგიბერიძე დაწვრილებით აანალიზებს მათ. პირველ რიგში, მოცემულია ფსევდომორფოზი რუსეთის მიმართ; შენგლერის აზრით, რუსეთს ბედად ეწერა ყოფილყო უისტორიო, გლეხური. პეტრე პირველმა გადასხვევინა ამ გზიდან და მასში შეიტანა ევროპული კულტურა. შენგლერი ამტკიცებს, რომ ის და დონსკოვესკი რუსეთს შეფასებში თანამაზრდნი არიან. მისი აზრით, დონსკოვესკი იყო ერთადერთი ჭეშმარიტი რუსი, და, ამავე დროს, წმინდანი, რომლის რელიგიით იტოვრებს რუსეთი მომავალ ათ საუკუნეს. მისი ანტიპოდი იყო ტოლსტოი: რევოლუციონერი და მოღმევაკი, რომელიც ლაპარაკობდა ქრისტეზე და გულ-ისმობდა მარქსს; მისი რელიგიით ცხოვრობდა რუსეთი წარსულში. მეორე ფსევდომორფოზი იყო რომის მიერ მოსთვის უცხო ქრისტიანობის მიღება, რაც მოხდა შ.წ წელს, იმპერატორ კონსტანტინეს დროს; დაახლოებით იმავე ხანებში ქრისტიანობას ენაარჩენ სომხეთი და საქართველო. მათ ფეხის ხმას აწყვა მთელი მასშინდელი კაცობრიობა.

მოსე გოგიბერიძე პირველ ორ წერილში მხოლოდ ვაშლივით შენგლერის მოძღვრებას, დანარჩენი ორი წერილი კი მოძღვნილია მისი კრიტიკისადა. ამ კრიტიკის ძირითადი ნიშანია შენგლერის ნაზრტეში შინაგანი წინააღმდეგობის გამოვლენა და შენგლერისავე დებულებათა გამოყენება ამ ნაზრტევის სიუღბის ჩვენება. კულტურის თეორიის მამართ კრიტიკის იმანენტურა მეთოდის ახალი სრულყოფილი გამოყენება მარქსისტულ ლიტერატურაში დღესაც იშვიათია. მოსე გოგიბერიძის აზრით, შენგლერის ჰეავს იმ ადამიანს, რომელსაც ესმის ზარის ტყევა, მაგრამ არ იცის, საიდან მოდის იგი. ძველი კულტურა რომ კვდება, ეს არ ნიშნავს საერთოდ კულტურის კვდომას; შეუძლებელია მოკვდეს ელექტრონისა და რადიოს ემოქის მეცნიერება, ტექნიკა, ცივილიზაცია; მათს დატყევა-

ბას ჩვენ შევედებოთ შენგლერისავე აზრალით“. მაშასადამე, ავტორი მოხდა რასაც შენგლერის ნაზრტევის შინაგან დაძლევა. პირველ ყოვლისა, ის ებება შენგლერის რეტორიკულს, მტკიცებას, რომ არ არსებობს არავითარი ჭეშმარიტება, რომ ყოველ კულტურას საკუთარი ჭეშმარიტება აქვს, რომ ანტიკური მათემატიკა სულ სხვაა, ვიდრე დახვეწილი: ერთი სასრულია და მეორე — უსასრულო, ერთი აპოლონიურულ სულს გამოხატავს, მეორე — ფაუსტიურულს. შეუძლებელია ევკლიდეს გეგოა რიანის მათემატიკა. მოსე გოგიბერიძე აღნიშნავს: თუ ანტიკური და თანამედროვე მათემატიკა სხვადასხვა საზარის ცუთუნის და ამის მანერნებელი ისიცაა, რომ ევკლიდე ვერ გაიკვება რიანის მათემატიკას, მაშინ უნდა შეიძლებოდეს ამ დებულების შებრუნება და ამის თქმა, რომ რიანისათვის გაუგებარი იქნებოდა ევკლიდეს მათემატიკა, მაგრამ ეს აბსურდია, ღელს ხალხის 90-მა პროცენტმა მაინც იცის ევკლიდეს გეომეტრია, რამანისა და გაუსისა კი არ იცოდინება რამდენიმე კაცზე მეტს რა გამოდის ევროპელთა 90 პროცენტი ცხოვრობს ანტიკური კულტურის სულით და მხოლოდ ერთეულები არიან ფაუსტიური სულის მქონენი? თუ ასეა, გამოდის, რომ თანამედროვე ევროპის სული აპოლონიურულია და არა ფაუსტიური. ასეთ წინააღმდეგობაში ჩავარდა შენგლერი ჭეშმარიტების უარყოფის გამო. ფაქტიურად ახალი მათემატიკა ანტიკურის გაგრძელება და განვითარებაა. საერთოდ, მეცნიერების დარგში, მოსე გოგიბერიძის აზრით, ჩვენს კულტურას აქვს ახალი ნიშანი. ესაა მეცნიერებისა და ტექნიკის დომინანტობა; „არსად არ ჩანს ისე ნათლად ჩვენი კულტურის თავისებურება, თუ გვნებათ მისი სასიკოცხლო ძარღვის განმრთელობა, როგორც ჩვენ ეს ორ მთავარი მეცნიერების, ე. ი. მათემატიკის და ფიზიკის განხილვის დროს ენახეთ. ჩვენს კულტურას გაჩნია ის, რაც სხვა კულტურებს თუშვა: ჰქონდა, მაგრამ მათ მამოძრავებელ ძალას არ შეუადგენდა ეს განსაკრებულეული არის სწორედ ე. წ. ფუსტი მეცნიერება“ („ახალგაზრდა ლენინელი“, №4, გვ. 57). ანალიტიკური ეთარება ეთიკური ნორმების საკითში. შენგლერი მართალია, როცა ამბობს, რომ ძველი წინეღასათვის კანტის კატეგორიული იმპერატივი გაუგებარი იქნებოდაო, მაგრამ რატომ? იმისთვის, რომ მისთვის ფუნობი იყო ევროპული ცხოვრება, რომელმაც კატეგორიული იმპერატივი წარმოშვა. შენგლერი მართალია იმაშიც, რომ აღიარებს მოკალტურ ნორმათა ცვლილებას, რომ სპარტელასათვის ჭურღობა სასახელი იყო, ჩვენთვის კი საპარცხინოა, მაგრამ ამის მიზეზია არა კულტურათა იზოლირებუ-

ლობა, არამედ ცხოვრების პირობების შეცვლა.

რელიგიოზში გნოსეოლოგიაში ლოგოკურადაც დაუსაბუთებელია, რადგან დებულება „ქრეშარიტება არ არსებობს“, თვითონ უნდა იყოს ქრეშარიტი, ძალია რომ ქონდეს. და თუ ქრეშარიტების უარყოფა ქრეშარიტება უნდა იყოს, ეს ნიშნავს მის შეუძლებლობას.

მ. გოგიბერიძე ანალიზებს შენგელერის ძირითად დებულებას ევროპის აუცილებელი სიკვდილის შესახებ და მითითებს, რომ შენგელერისავე წინამძღვრებიდან ამოხვლით შეიძლება ნაჩვენები იყოს მისი დაუსაბუთებლობა. შენგელერის ამოსავალია ურველი კულტურისათვის ხაყუთარი სტილისა და სულის მიწერა და ურველგვარი კანონების უარყოფა. ურველი კულტურა მოკვდავად ცხადდება ორგანიზმთან ანალიზისა და ორგანიზმის მოკვდაობის საფუძველზე. ორგანიზმის მოკვდაობა მისი კანონზომიერებაა, და კულტურაზე ვარცხენლუბული, იგი მინც კანონად რჩება. გამოდის, რომ შენგელერს, რომელიც უარყოფდა საერთოდ კანონს, მინც ტოვებს სიკვდილის კანონს. ვარდა ამისა, თუ ურველი კულტურა განსაკუთრებული პირობებით ცხოვრობს, რატომ მიაჩნია მას შესაძლებლად სხვა კულტურათა ბედის გადატანა ევროპულ კულტურაზე? თუ ისტორია მისწობა და მოწოდობაა განსაკუთრებულია, რატომ არ შეიძლება ისტორიის მისაწმა ევროპის კულტურის უკვდაობა აღმოაჩინოს? ასეთივეა შენგელერის ურფენომენიც. იგი ნიშნავს კულტურათა მსხველდობის საერთო გზის აღიარებას, ეს კი კანონის დაშვება.

მ. გოგიბერიძის აზრით, შენგელერის მოხატვებანი ხელოვნების კვდომაზე ქრეშარიტების ვარკვეულ მარცვალს შეიცავს. ხელოვნების კრიზისი საუფუფთაოდ აღიარებულა, მაგრამ ვასრკვევია, რას ნიშნავს იგი. ამისათვის მ. გოგიბერიძეს აუცილებლად მიაჩნია ხელოვნების ცნების ვარკვევა, შეცნირებასა და ფილოსოფიასთან მისი მიმართების დადგენა. დაუშვათ, აღაწინს ვულზე, წერს იგი, აიხს დიდი სალი კლდე: მეცნიერი მას აღწერს, ვაწომავს, ვაანალიზებს მის შემაღგენელ ელემენტებს, ვაფორსცემს მის ისტორიას. ფილოსოფოსი სამყაროს მთელში მოუნახავს ადგილს ამ კლდეს, ვარკვევს მეცნიერს ამ კლდეზე შეშარობის საფუძველებს. რაღა უნდა ვაკეთოს ხელოვანმა? რომ აღწეროს მისი მშვენიერება, ეს უზარაოდ ნატურალიზმი იქნებოდა, მაგრამ თუ ხელოვანი შექმნის ნაწარმოებს, რომელშიც ადამიანს დაუპირისპირებს ბუმბერაზ კლდეს, რომელთან შედარებით ადამიანი საყოფავად გამოეფურტება, ამ ადამიანს შეუქმნის სიტუაცია, რომელშიც მისი სტატუსი ვარდება კლდედარ,

კლდე იქცევა ადამიანის მტრად, ხდება აღაწერი დაპირისპირება კლდესთან. ასეთ შემთხვევაში საქმე გვექნება ხელოვნების ქმნილებასთან. მოკლედ, მოსე გოგიბერიძის აზრით, ქვეყანა, რომელთანაც საქმე აქვს მეცნიერებს, ფილოსოფიასა და ხელოვნებას, ერთია. მხოლოდ ხელოვნების აინტერესებს მისი სიღამაზე. რას ნიშნავს ხელოვნების კრიზისი? ვანა იმას, რომ ქვეყნიერების სიღამაზედ ვადაკტევის მარაგი გამოილია? არა: სიღამაზე რაიმე საგანა კი არაა, არამედ ვანსაკუთრებული ადამიანის განსაკუთრებული განწყობილება; ამის შესაძლებლობა ურველთვის არის. კრიზისი ეხება ადამიანთა წრეს, რომელთათვისაც ხელოვნება იქმნებოდა. კვდება ამ ადამიანთა წრე და არა ხელოვნება. თაობები, ვისთვისაც შეიქმნა რუსთაველისა და შექსპირის ქმნილებანი, დიდი ხანია ისტორიას ჩაბარდნენ, მაგრამ რუსთაველისა და შექსპირის ხელოვნება ამით არ მოკვდარა. იგი ახალი წრეების კუთვნილება ვადა. შენგელერს ბურჟუაზიული არისტოკრატის სიკვდილი ხელოვნების სიკვდილად ესახება, ისე როგორც ბურჟუაზიული სახელმწიფოს კვდომა საერთოდ — კულტურის კვდომად.

დასასრულ, მოსე გოგიბერიძე ამტკიცებს, რომ მოშავალი კულტურა „უფლაზე შეტად დაფახებს“ შენგელერს, რომელმაც ურველაზე ადრე ვაბედულად და დაბეჭიებით თქვა ხათქმელი“, იწინასწარმეტყველა კაპიტალიზტური ევროპის დაღუპვა, მაგრამ შეუღა იმამი, რომ იგი საერთოდ ევროპის დაღუპვად დახახა.

„კულტურის ფილოსოფიის“ მეორე ცნობილი წარმომადგენელი, რომელმაც ქართული აზროვნების ურარდდება დაიმხახურა, როგორც ითქვა, იყო ვრადუ მერმან კაწერლინგი. მის ნაწრებს ჩვენში ორი მოაწროვნი გამოხმარა: შალვა ნუცუბიძე წერილით „შენგელერიდან კაწერლინგამდე“ („მნათობი“, 1927, № 11-12) და მოსე გოგიბერიძე წერილით „მერმან კაწერლინგის უჯანბენელი სიბრძნე“.

მ. ნუცუბიძის წერილში მოკემულია შენგელერისა და კაწერლინგის ნაწრების საერთო ფონი, ნაჩვენებია, რომ ეს არ არის მეცნიერული, ხელოვნებისეული და არც აუადმიური, ფილოსოფიური ვაზრება. ასეთი რომ უოფილოუო, ასეთ მოპულარობას ვერ მოპოვებდარო. მ. ნუცუბიძე ამტკიცებს, რომ მათი ნაწრები პუბლიცისტისა და ფილოსოფიის სინთეზია და პუბლიცისტურ ფილოსოფიას ეკუთვნის. ორადე მოაწროვნი ელაშქრებს აუადმიური ფილოსოფიის წინააღმდეგ. მ. ნუცუბიძე განმარტავს პუბლიცისტური ფილოსოფიის ცნებას „პუბლიცისტური ფილოსოფია არსებითად არც პუბლიცისტია

ამ სიტუაციის ჩვეულებრივი მნიშვნელობით და არც ფილოსოფია. აქ კუბლიცისტია იმდენად, რამდენადაც საზოგადოებრივი ინტერესის შემცველი საკითხებია ფართო თეორიულ ასპექტში გაშუქებული. არც ცალმხრივი მორალისტია, არც თაობათა პერსპექტივები, არც, თუ გნებავთ, პრაქტიკული ფილოსოფიის დასკვნითი და გამოყენებითი მომენტები — არა, სწორედ და პირდაპირ საყოველთაო საქართველოს საკითხები, ფართო სოციალ განფენილობაში აღებული, შეადგენენ ფილოსოფიური განხილვის საგანს და ამიტომაც, რომ ერთსა და იმავე დროს მათ აქვთ აღწევს: არც ყოველდღიურობის სასიცოცხლო ინტერესს კარავს და ფილოსოფიურ-პერსპექტიულ გაშუქებასაც აღწევს. ამაშია ფილოსოფიური სუბლიცისტის მიმდევრობა. ამ ძალით შეიქმნა იგი ფართო გავლენიანი და ამავე საშუალებებით ემარჯვება მას საზოგადოებრივ სულიცქვეთვას თითქმის შესაიდუმლებს სახით მოცულობის. იგი შეიძლება ხშირად რთულიც იყოს და თავისი კომპოზიციით, თეორიული ანგულების განყენებაც ჩვეოდეს, მაგრამ, იმავე დროს, იგი მქადაგებელია ან წინასწარმეტყველი და ამით ეწიარება მასაური სულიერი განწყობილების შესწავლას. (შ. ნუცუბიძე, შრომები, II, „შენგვლირიდან კაიწერლინგამდე“, 1966, გვ. 417).

შ. ნუცუბიძე იმ ვითარების დრმა სოციალურ ანალოზს აკეთებს, რომელმაც აუცილებელი გახდა გერმანიის სულიერი სამყაროსათვის შენგვლირის ბედისწერის თეორია და კაიწერლინგის პრაგმატული ნაზრტაც. უკველიც ეს გამოწვეული იყო პირველი მსოფლიო ომის დათავრებით, რომელმაც, პოლიტიკური, ფიზიკური და ტექნიკური მარცხის მოუხედავად, წინა ვერ მიაყენა მის ვიწებრივ ძალას, „გერმანიის შერჩა ძველი, დრმად მოაზროვნე თავი“. ამ ვითარებაში გერმანიის ყველაზე მეტად სიჭრეტელოდა თეორიული გაბრუნება ასეთ გამაბრუნებელიად მოცულობენ მას შენგვლირი და კაიწერლინგი. თუმცა ისინი განსხვავებულ განზომილებაში წყვეტენ საკითხს (შენგვლირი პესიმიზტია და კაიწერლინგი ოპტიმიზტი), მაგრამ ეს ზღვს არ უშლის მათ მიქედრო კავშირს. ავტორი აქ ისევ უბრუნდება საკითხს, თუ რით დამსახურა შენგვლირმა ასეთი აღიარება. მკვლევარი ნაწილობრივ ეთანხმება მათ, ვინც შენგვლირის პოპულარიზაციას მისი ლიტერატურული სტილით ხსნის. შ. ნუცუბიძე წერს: „სტილია მთელი შენგვლირი“, მაგრამ საბოლოოდ იმასაც აღნიშნავს, რომ „გერმანული ცნობიერებისათვის შენგვლირით დათრობა კომპოზიციის სხარტობით და მოქნილობით... არ ვაიზომება“ (იქვე, გვ. 421).

შალვა ნუცუბიძე ცდის მის მიერ პირველ წერაში გამოთქმულ მოსაზრებას, თითქოს

შენგვლირის მოძღვრებაში ძირითადი იყო გერმანიის და არსის მიმართება, და საკუთრივ შენგვლირის ნაზრტეთან მიახლოებით აღგენს, რომ აქ მთავარი იყო გერმანელისათვის ნუგვისიცემა, იმის თქმა, რომ, რაც მოხდა, არ უყოფილა კონსონიული და მიწვეობრივი, რომ უკველიც მხოლოდ ბედისწერით უნდა აიხსნას და მომავალიც არ არის გამორიცხული, რადგან ყველაფერი ნებისყოფაზე დამოკიდებული. „წერა იყო და რა ეშველება — მოსახდენს ვერ აღედენდი — ასეთა დეპრესიისა და სულიერი შეწყდრევის იდეოლოგია. შენგვლირის კონსტრუქციების უჩვეულო მიწოდებლობა, მისით გერმანული ცნობიერების დათრობა, ერთ ნაწილში მაინც ამით უნდა აიხსნას“ (იქვე, გვ. 421).

შ. ნუცუბიძის ნარკვევში განსაკუთრებულად აღნიშნის ღირსია მითითება შენგვლირის და, სავითოდ, ახალი ფილოსოფიის იმ პრობლემაზე, რომელიც მაშინ ჭერ კიდევ ისახებოდა. ეს არის „ახალი ადამიანის“ პრობლემა. გერმანიისთვის, მკვლევარის აზრით, „ახალი ადამიანის“ პრობლემა სახლედ არ ჩაითვლება, მასზე უთითებენ ფიციებას და მაქს შტარნერი. გერმანიის ცნობიერებამ იცოდა ნიცშეს ზეცაცის იდეაც, მაგრამ შე-20 საუკუნეში გერმანიის ცნობიერებას ყველაზე მეტად სჭირდებოდა ახალი ადამიანის იდეა. ამავე დროს, ეს ახალი ადამიანი რევოლუციონერი კი არ უნდა უოფილიუო, არამედ — ძველის დაწყველო, რომელიც პრაქტიკას დაუფუღებოდა. ასეთი პრაქტიკული ადამიანის იდეა წამოაყენა შენგვლირმა. „თეორიით მამედ დატვირთული პირიყვება შეიძლება სრულიად უმნიშვნელო აღმოჩნდეს მასთვის ხელმძღვანელობაში და ცხოვრების გზების გამოქვედაში, იდრე სადი გონებით და სწორი აღლოთი აღჭურვილი პრაქტიკოსი — ფაქრობს შენგვლირი“ (იქვე, გვ. 422). „თეორიით ვალდებულ“ გერმანელს შენგვლირის ეს მოტივი ყველაზე მეტად შეეწონა, იმდენად, რომ მისი იდეოლოგიას მოეხსენებოდა პესიმიზმი არ აღმოჩნდა გადაშწყვეტი, ისე როგორც თვით შენგვლირისათვის არ იყო იგი ძირითადი.

თუმცა შენგვლირის ნაზრტევი კარგად მოერგო გერმანელის ცნობიერებას, მაგრამ მას მაინც ვაანდა ერთი არსებითი ზარტეზი: არ უთითებდა გამოსავალს არსებული ვითარებიდან, არც იმ ძალეზე უთითებდა, რომელიც შეძლებდენ გერმანიის გამოყვანას მძიმე მდგომარეობიდან, ასეთი ცდა გააკეთა კაიწერლინგმა და ამით დაარტყლა შენგვლირისაღში ინტერესი. შენგვლირი, მართალია, არაკანონიურობის, მაგრამ მაინც ბედისწერისებულო აუცილებლობის ფარგლებში რჩებოდა. გერმანელ ცნობიერებას კი ყოველგვარი აუცილებლობისაგან განთავისუფლება ეწადა. შენგვლირი პესიმიზტის იყო, გერ-

მამულებს კი ოპტიმისტური განწყობილება ახადავდა. ასეთად მოეგონა მათ კაიზერლინგის მომავლები. მეტად სანატორებო ის წიგნები, რომელიც შ. ნუცუბიძე ახასიათებს შემდეგრიდან კაიზერლინგამდე გავლილ ეტაპს: „გერმანული იდეოლოგია იმ გზით უნდა წარმართულიყო, როგორც იგი სინამდვილეში წარმოართა. მისი ეტაპებია: ა) სინამდვილის (და მასთან ისტორიკ) გაგებამი მიწვეობრიობის აბსოლუტურობის მოხსნა — ბრძოლა ობიექტური ოპიონის“ წინააღმდეგ; ბ) ბედისწერის იდეოლოგიის მიღება — არსებულის სიმწვავის შესუსტება და მომავლის კონსტრუქციაცია; გ) ბედისწერაში აფეთქებლობის შეგნება; მის გასაგებად პოზიტორ-მენეჯერული გზის უარყოფა და ისტორიკი გზის არჩევა. ასეთია გზა შემდეგრიდან კაიზერლინგამდე“ (იქვე, გვ. 425).

შ. ნუცუბიძის აზრით, კაიზერლინგმა გერმანელთა სიმართა დაიმსახურა არა მარტო იმით, რომ მისი ნაზრევი პოლიტიკული და ეკონომიკის მისაწვდომი, არამედ იმითაც, რომ მომავალში ყველა ხალხის დაღუპვის ქადაგებს, გარდა გერმანელებისა. ეს იყო თავისებური შურისძიება გამარჯვებულთა წინაშე, მანუგებულთა და მაცოდლებული გერმანული ცხოვრებისა, აქვე შ. ნუცუბიძე ისტორიულ მართლებს აუღებს და აღნიშნავს, რომ კაიზერლინგს იმავე მეთი არ უთქვამს, რაც თავის დროზე — ჰეგელმა, როდესაც გერმანული ხალხი მინიწა მსოფლიო ისტორიის დამავარჯიშებლად. განსხვავება ის არის, რომ ჰეგელს მომხრეება ემყარებოდა აკადემიკური ფილოსოფიაში გამატრეხულ რაციონალისტურ სტაბს, კაიზერლინგისა და მთელი დარწმუნადის „საბრძნის საწვადებლის“ ნაზრევი კი აკადემიკური ფილოსოფიის ანტიპოდა. საბოლოო ანგარიშით, მეფეფარი როგორც შენელებლის, ისე კაიზერლინგის ნაზრევი კრიზისულ იდეოლოგიად მოიწევს, რომელიც აღმოცენებულია ბურჟუაზიული წყობილების სოციალ-ეკონომიურ კრიზისზე. მათ ნაზრევს არ შეეძლია უფრო მეტი გავლენა მოახდინოს გერმანულ სინამდვილეზე, ვიდრე ჰეგელის მებრ დასაბუღმა პრობიულმა იმპერიამ.

შოკ გოგინბერძის წერილი კაიზერლინგის შესახებ სისტემატურად გადმოცემს გერმანული ფილოსოფიის ნაზრევს. პირველ რიგში ავტორს ანტრეებს ამ მოაზრების საფუძვლითა ადარების უაქტა. იქვე კარგად ციკონობისადად შენელებს, ევროპული ცივილიზაციის აფულებელი დაღუპვის მათუებულს, მაგრამ საშუალო მეთხველი არ იცნობს მის თანამებმულეს კაიზერლინგს, რომელიც თავის სამშობლოში გატალებით უფრო პოპულარული პიროვნებაა, ვიდრე იმავე უაღბო მოაზრევენ შენელებრა“ (შ. გოგინბერძე, კაიზერლინგის უკანასკნელი მითობი“ № 3.

ქნელი სიბრძნე, „მითობი“, 1927, გვ. 33-34, 35-36, 37-38). ავტორი განმარტავს, თუ რამ გამოიწვია გერმანიამი კაიზერლინგის პოპულარობა. მისი აზრით, მამინდელი გერმანიის საზოგადოების სოციალური უმრავლესობისთვის მისაღები აღმოსნდა კაიზერლინგის წინასწარმეტყველება ახალი ქვეყნიერებისა და კულტურის წარმოშობის შესახებ, რომელიც უნდა წარმოქმნილიყო გერმანიიდან რევოლუციისა და ნგრევის გარეშე. ამას დაემატა ის ვითარებაც, რომ კაიზერლინგმა ილაშქრებს აკადემიური ფილოსოფიის წინააღმდეგ; მის მიერ დამრსტადტში დაარსებულ „ბრძნეთა სკოლაში“ გერთიანებული იყო ევბლა, ვისაც სძულდა მეცნიერულ-ემპირიული კვლევის მეთოდები და თავისუფალ ფილოსოფოსობას ეწეოდა. მათ საქმიანობას საფუძვლად ედო სულის ძლიერების თეორია. ფილოსოფიამ, როგორც სულეირმა მოვლენამ, უნდა გადაარჩინოს ევროპა ნგრევისაგან. ამ მისიის შემსრულებელი „ფილოსოფია შემეცნების ნორმებს კი არ უნდა ეყრკინალებოდეს, ან სინეტურ თხულებებს კი არ უნდა თხზადდეს, არამედ ის უნდა აწადებდეს მომავალ ადამიანს და წრდიდეს პიროვნებას“ (იქვე, გვ. 224).

შ. გოგინბერძე კრიტიკულად აანალიზებს კაიზერლინგის ნაზრევს და აღნიშნავს, რომ ყოველ კრიზისულ სიტუაციას წინდა პარალელისადაც მიდრეკილება. ასეთ მოაზროვნებს დაგვიანებული კულტურა სოციალისტის არმეტებით და ცდილობენ გაუნგრძლივონ არსებობა, რომის იმპერიის ნგრევის დროს ამ როლს ასრულებდენ სტოიკებმა, რომლებიც სიტუატი კაცხადდენ გარეწილებას, სინამდვილეში კი რჩეული პეტერების მახარების როლს ასრულებდენ. დიდგაროვნის ყოველ საყვარელს მუადე ასეთი წნეობის ქადაგებული თეორიები არა ბრძენი. კაიზერლინგის თეორიის სოციალური დანაშნელების გარჩევის შემდეგ, მეფეფარი უფრადებს მოაქტებს კაიზერლინგის მიერ ბურჟუაზიულ კულტურაში მინაშნებულ ზოგირთ არსებობი ნიშანს. ყველაფერი მისის გემოვნება და უნარს ეფარდება. ამიტომ ურთულენი მეცნიერული თეორიებიც კი, ფარდობითობის თეორიის ნაფული. პუბლიცისტური ზერხებით პოპულარულად გადმოიცემა და მისის გატაცების საგნად იქტევა. მეფეფარის აზრით, რა ბუნდევნადაც უნდა ჰქონდეს კაიზერლინგს წარმადგილი თანამედროვე კულტურის ანალიზი, მისი ერთი რამ მაინც ნაფულია: თანამედროვე კულტურის სპეციფიკა — ბუნებისმეცნიერება და ტექნიკა. არც ერთი არაა მისის შემოქმედების შედეგი, მაგრამ ორთვე მუფულება მასს, განსაკუთრებით კი ტექნიკა. ყოველი ადამიანი ცდილობს ინერვი გასდეს. იგი გაიკავებულა აქვს მძღლის ხელობისათმ. თანამედროვე კულტურული ადამიანი თავისი სული მძღლია: იგი მასობრივი კულტურის იგივე გამოხატულა-

ბაა, როგორც ანტიკორუპციონისა — მღვდელი და რაინდი. „მძლიერი ტექნიკური პრიმიტივიზი“. კაზრელინების აზრით, თანამედროვეობა გარდამავალი ბუნებისაა; იგი „ეკუმენური მდგომარეობაა“, რომელიც ძველი კულტურის ევოლუციასა და ახლის წარმოშობის მარჯვენაღმობაში ერთარებაში, კაზრელინების აზრით, ბოლშევიზმი მტკიცედ და მომავლის მქონეა. მაგრამ მ. გოგიბერძენე ცხადყოფს, რომ ეს მოჩვენებითი სიტუაცია ბოლშევიზმისა, რადგან, კაზრელინების აზრით, ბოლშევიზმი, თავისი მატერიალისტური მსოფლმხედველობით, ვაშლისადავსა მხოლოდ აღმოსავლეთის სპირიტუალისტურად განწყობილი ხალხებისათვის, დასავლეთს კი ესპატირობა იდეალიზმით შეიარაღებული არაბოლშევიკური ტიპის ადამიანები, რადგან დასავლეთის ადამიანი თავისი იდეალებით ბილწი და მიწიერიაო, იდეალიზმი და სპირიტუალიზმი მას ვაფთხებებსო. კაზრელინების აზრით, აღმოსავლელისათვის მოსკოვის რუსული სიტუაცია ისეთივე განცდის წყარო იქნება, როგორც დასავლეთელისთვის თავის დროზე იყო ენარაული სიტუაცია. როგორც მ. გოგიბერძენე აღნიშნავს, კაზრელინები მოსკოვის ძლიერებას მხოლოდ იმ მიზნით აღიარებს, რომ მაწიერს მას აღმოსავლეთზე დასავლეთის ბატონობისათვის წინადაცის მოწინააღმდეგე. მოკლედ, მ. გოგიბერძენე, არ ერიდება კაზრელინების ნააზრევს ობიექტურ დალაგებას, მაგრამ მის არც ერთ პრინციპს კრიტიკის გარეშე არ ტოვებს.

კაზრელინები იზიარებს შენეგლერის მტკიცებას, რომ ისტორიაში მთავარია სული, რომ ის ტორია ქვეყნობისა-მცდარობის არეულობა არ არის, არამედ უაქტების არსენალი. თავისთავად ისტორიას არავითარი ლოგიკა არ გააჩნია, მაგრამ ის ვადმოცემის დროს ზღვება ლოგიკური. ისტორიას ვაშეობი არა აქვს წარსულთან. უყანდაზღვრა კი არა მთავარი, არამედ — წინსვლა, ამისათვის კი ვადამწვევებია აწმუხოსთან ანგარნიის გაწორება. მ. გოგიბერძენის მოაქვს კაზრელინების წიგნიდან შემდეგი ადგილი: „დღესაცუბორიობა ახალი კრიზისის ხანის განაცდობა, ვანეთარების იდეა მსგებობის საზარებად არის ქველური, რომლის იდეალები სურათი არის მძლიერი, ე. ი. ტექნიკური უნარის მქონე პეღურა“ (კაზრელინების წიგნი, გვ. 95). კაზრელინების აზრით, „მძლიერის ტიპი ისტორიულ მიხედვრათა მიმართ ურუა და მისი კულტურა უნდა მოკვედეს, იგი უნდა შეცვალოს ახალმა შემოქმედებებმა ადამიანმა“. „შემოქმედებებით სულის ნიშნუები არიან ქრისტე და ლენინი, მაგრამ მათ იდეებს ეკუმენური მდგომარეობით ეთხოვება სამყარო და უნდა წარმოიშვას ახალი, ზედიზედელი ადამიანი“. „ამ ტიპის მოშენება ევროპის ისტორიული მოვალეობაა“ — ამტკიცებს კაზრელინები. წინააღმდეგ შენეგლერისა,

კაზრელინები აღმოსავლეთის ამორტორულობა აცხადებს: „დღეს სულიერ სინათლეს აღმოსავლეთითად აღარ უნდა მოველოდეთ... დღეს მხოლოდ დაპატარავებულ და დასუსტებულ ევროპაში ახლა სინათლე. მხოლოდ აქ დასიმება სკაპობრივი მნიშვნელობის პრობლემა. მხოლოდ აქ შეიძლება ისტორიული ძალის სახით ახალი საზრისი დაბადოს... და ამრიგად, ევროპა ამომავალი ქვეყნის პალესტინაა“. მოჰუავს ეს ადგილები მ. გოგიბერძენის კაზრელინებიდან და აღნიშნავს, რომ იგი ცდილობს განწირული კულტურის უყანსენული იმედი იყოს, მაგრამ სწორედ ამ პუნქტშია კაზრელინების მსკდრობის უველზე სუსტი ადგილი, მაგრამ არა მით, რომ ის აღმოსავლეთში არ ეძებს კულტურის ხსნას; განსხვავებით ნ. ნუცუბისთან, რომელიც აღმოსავლეთზე უთითებდა, მ. გოგიბერძენე ეთანსმება იმას, რომ დასავლეთშია კულტურის ხსნა და ზედიზედელი დღის ადამიანი, მაგრამ სწორედ იქ, სადაც კაზრელინები მას ვერ ხედავს, ჯერ ერთი, „ახალი ადამიანის“ იდეა უტოპიურია რჩება სოციალურია სამყაროს გარდაქმნის გარეშე, რომელმაც უნდა მიანიჭოს ახალ ადამიანს თავისუფლება, ამ გარდაქმნის ერთადერთი ძალა კი პროლეტარიატია. მეორეც, კაზრელინების სიბიციე იმისა, რომ ის ვერ ხედავს მარქსს. „კაზრელინები მართალია იმას, რომ ევროპაში ახალი სინათლე ევროპიდანვე მოვა, მაგრამ ეს სინათლე ახლა არა რომელიმე შესიანური უნარით დაქილდობულ ადამიანში, არამედ იმ ისტორიულ კლასში, რომელმაც კაზრელინების აღმოჩენა არ სჭირდება. ამ კლასის არსებობის ისტორიული საზრისი აღმოაჩინა კარლ მარქსმა, მაგრამ კაზრელინები ცოცხათა-ბენივით ვაუტობს მარქსის სახელს. ის ქებათა-ქებას ასხამს ლენინის საქმეს მაგრამ ვანაკვირად მიანიძა, რომ ლენინი იყო მარქსისტი“ (იქვე, გვ. 99).

მ. გოგიბერძენე, კაზრელინების სასტიკ კრიტიკასთან ერთად, აღიარებს მის დამსახურებასაც მასობრივი კულტურის გაწორების საქითში. კაზრელინებმა მთავარი ამ კულტურის რეალურ შინაარსს ბუნებისმეცნიერებისა და ტექნიკის სახით, მაგრამ მომავლიანებელი შეცდომა დაუშვა, როდესაც იხინი კულტურის სიკვდილის მთუწუებლად ჩათვალა. მ. გოგიბერძენე ვანსხვავებს კულტურის სიკვდილის კულტურის შემქმნელია და მომხმარებელია კვდომისაგან. კვდება არა კულტურა, არამედ ბურჟუაზია, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ამ კულტურას და იყო მისი მომხმარებელი.

როგორც ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, ქართულ ფილოსოფიურ აზროვნებას ევროპულ ფილოსოფიაში დასმული პრობლემატია გააზრებული აქვს თანამედროვეობის ფილოსოფიის დონეზე, ამვე დროს, უფრო სწორი პოზიციებიდან, ვიდრე ეს ევროპის ფილოსოფოსებმა გაკეთეს.

ფარადი ნისლის სივლირა

პოი, რამდენი სიბრძნე გმართებთ იმათ წინაშე,
ვინც არა მარტო კაცთ საქციელს ამჩნევს და
ხედავს
არამედ სულის უფსკრულებშიც კითხვობს
აზრებს.
დანტე

სულის თვალიანი...

ნათქვამია, როგორც შეხედავ, ისე დანახავო.
ნამდვილად ასეა. ზედვა უველას თავისებური
აქვს. ქვეყანაც ისეთია, როგორი თვალითაც შე-
ხედავ. ამა, ურტება რომ ზედვას არ ნიშნავს,
ეს ძველთაგანვე ცნობილი ამბავია. შექსპირ-
საც უწერია: თვალები გახედილი რომ გაქვს,
შიტომ გგონია რომ ზედავ? არა, ზედვა უფრო
რთული, თანაც შემოკმედებითი პროცესია,
ტყუილად კი არ უთქვამთ, „ზედვა ხალაშაზის
აღმორენაო“. გოეთეც ამბობს, რომ „ზედვა
ფორმის მიცემაა“. უფრო ადრე სულხან-საბა
ორბელიანს ასე განუმარტავს ეს სიტყვა: „ზე-
დვა — თვალის ჩენა, ვინა საქმე საცნაურო,
ვინა მეცნიერება“.

ღიამ, საცნაური საქმეცა და მეცნიერებაც,
ასეა ეს გოეთეს აზრითაც. მას „ღრმა და მშვი-
დი ზედვა“ მიაჩნია თავისი „ფილოსოფიური
იდებების, მეცნიერული აღმოჩენებისა და პოე-
ტური კონცეფციების საფუძვლიად“.

აღბათ, ამიტომაც ამტკიცებენ, რომ ზედვა
ბუნებით მონიჭებული მადლია. გააჩნია მხო-
ლოდ, ვინ როგორი თვლით უფურცებს ქვეყანას.
ზოგი ამბობს გონების თვალითაც; ზოგიც —
გულისო. მოგხსენებთ, ვაჟას ასეთი გამოთქ-
მაც აქვს: „გულის ზედვა“. ასე გასიხვიტ, სულ-
საც თავისი თვალები აქვს თურმე. ისევე შექს-
პირს წერს:

- მე თითქოს ვხედავ.
- სად?

— ჩემივე სულის თვალითა წინაშე.
ასეთი „უნიჭოთ ზედვა“ სულის უფსკრულებ-
ში წედომას ნიშნავს, „უსახოხა ნიჭისა“ აღ-
მოჩენას, „უნახავის დანახვას“ (ვაჟა), „საგან-
თა უარით ოცნებას“ (გადაკტიონი), იდეალადე-
ბის გახსნას, სახეთა ახალი ფორმების შექმნას
და მათ გამოსახვას (გადაკტიონი ამბობს „გა-
მოსახებასო“). ეს დაახლოებული შემოკმედებითი
შრომისა და უფსკარი აღმოჩენის საქმეა. ამგვარ-
ი ზედვა ყოველთვის არ ხასიათდება ადისტო-
კური სიცხადით. ზოგჯერ ის უფრო წარმოსა-
ხულია და პარობიოტიც, ე. ი. „სულის თვალთა
წინაშე“ დანახული. ნამდვილი შემოკმედებაც
ეს არის. არა სინამდვილის განმეორება, არამედ
ახალი, ორიგინალური სახეებისა და ფორმების
შექმნა; ისეთებისაც, რასაც საერთოდ არ ქმნის
ბუნება. ამგვარი ზედვის შედეგად შეიძლება სუ-
ლაც არ ემთხვეოდეს მოდელს, მაგრამ თანამე-
დროვე ხელოვნებასა და ლიტერატურაში ეს
ჩვეულებრივი მოვლენაა. პიკასოს უწერია:

— თქვენ გგონიათ ჩემთვის მნიშვნელოვანია
ის, რომ სურათზე ორი კონკრეტული ადამიანი
გამოხატული? ოდესღაც ორივენი არსებობდ-
ნენ ჩემთვის, ახლა აღარ არსებობენ. „ხილვამ“,
მათი დანახვისას რომ გამოჩნდა, ჩემში რაღაც
გრძნობა გაადვიდა, შერე და შერე მათი რეალურ-
ი არსებობის შეგრძნება გაბუნდოვანდა, ადა-
მაინები ფაქტობრივ იქცნენ, საზოგადოდ სრული-
ად გაქრნენ, ან უკეთ სხვა პრობლემაზეა გა-
რღიანდნენ. ეს არის უკვე არა ორი ადამიანი,
არამედ ფორმები და ფერები, რომელთაც
თანდათან მიიღეს ამ ორი ადამიანის იდეა და
თავის თვში ინახავენ მათი ცხოვრების თრთო-
ლვას....

მართალია, აქ რეალური სინამდვილის გარ-
დასახვასთან ვაქვს საქმე, მაგრამ არავითარ
შემთხვევაში მათ შორის კავშირის გაწვეუ-
ტასთან. იქ კი, სადაც ეს კავშირი გაწვეუტებულია,

არც ნამდვილი ზელოვნება, რადგან საბოლოო ანგარიშში „საყოფაობი ზედდაც“ რეალური სამყაროს ნაწილია. იგი აუცილებლად უნდა იწინავედეს „ცხოვრების თრთოლვას“, თორემ ვინმემ რომ ტრული-უმბრალოდ აიხროს, „ასე ვედავო“, არაფერი გამოვა, რადგან ზედდაც, ვიშვარცხ, სავნაური საქმეცა და მეცნიერებაც მეც ამ აზრით ეთქვა, როგორც შეუდავთ, ისე დაიწინავეთ-მეთქი. უწინარეს უკულისა, ეს ებე-ბა დიდ შემოქმედთ, რომელნიც „სულის უფს-კრულდებშიც კითხულობენ აზრებს“. მართალი ვთხარათ, მეც ამიტომ მირჩევნია სინამდვილის ანგარიხი გარდასახვის შემთხვევაში ვიშვარცხ არა სიტყვა „ზედაც“, არამედ „ბილა“, რაც უფრო მკვეთრად ავლენს მხატვრული აღქმის ინდივი-დუალურ ხასიათს. ამისთვის გავიხსენოთ ჯერ დაიტეს, ხოლო შემდეგ უკულობის თუ სხვების ბილათა მთელი კაცია, რაც თავიდან-ბრად ახსავს „ცხოვრების თრთოლვას“ და ვანუზო-მელ მხატვრულ შთაბეჭდილებას ახდენს. კაცმა რომ თქვას, ანგარიხი ბილევბაც ხომ ადამი-თვანიწველა ამბავია. ჯერ კიდევ ბიბლიურ თქმუ-ლებებშია ნათქვამი:

— მოსენ იხილა მარიამი სინას მთაზე, ვი-თარცა ანთებული კოკონი; აარონმა იგი იხი-ლა, ვითარცა გაფურჩქნული ხე, ნაყოფით დამ-ძიმებული; იაკობმა იგი იხილა, ვითარცა კიბე, მიწაზე დამაგრებული და ცისკენ აღმავალი; იესოცრემა იგი იხილა, ვითარცა ჩაკეტული კარ, რომელშიც არავინ შესულა; გედემამა იგი იხილა, ვითარცა მატყლი; აბაჟუმმა, ვითარცა ჩრდილოვანი მდელო; დანიელმა, ვითარცა მთა და სოლომონმა, ვითარცა სარტყელი...

ახლა მოდით და ვაიფიქრო, როგორია უნდა ყო-ფილიყო ის მარიამი სინამდვილი?

ვინც როგორ იხილა ისეთი, — სხვა რა უნდა თქვას აქ კაცმა? არაფერი, გარდა იმისა, რომ ყოველივე ამის მიხედვით თვითონაც სცადოს წარმოადგინოს დუისმშობელ მარიამის ხატე, იმ ხატეებში რომ შემონახულია: დუთაბრები ნათელი („ვითარცა ანთებული კოკონი“), მარადქალღმობის იდეა („ვითარცა გაფურჩქნუ-ლი ხე“), მშობელი მაცხოვრისა („ნაყოფით დამძიმებული“), ქრისტე, რომელიც მიწიდან ამაღლდა ცაში („ვითარცა კიბე“ მიწაზე დამა-გრებული და ცისკენ აღმავალი“), დედის ქალ-წულდებრები სიწმინდე („ვითარცა ჩაკეტული კარი“), დუის კრავი („ვითარცა მატყლი“), და-ადი და დიდებული („ვითარცა მთა“) და სხვ.

ასეა თანამედროვე ზელოვნებასა და ლიტე-რატურაშიც, სადაც მთავარია წარმოსახული სავ-ნებისა თუ მოვლენების მხატვრულ ფორმებში გამოსახება, ანუ მარადიული მშვენიერების შექმნა. ნამდვილი მშვენიერება კი, აბსტრაქტუ-ლი ცნება კი არა, გოეთეს თქმით, „ბუნების გახსნული ჭეშმარიტება“, მისა სარწმისი მოდუ-ლი უმთავრესად სილამაზეა, რაც უფრო მატე-

რიალურია და რეალური, „მეტაბოტური“ (ე.წ. რა თქმა უნდა, სულიერ სილამაზე არ გვაქვს მხედველობაში. ანგარიხი სი-ლამაზე ზოგჯერ შეიძლება გარტყნულად მახინჯ ფორმებშიც გამოვლინდეს, მაგრამ ვინც „სულის უფსკრულდებში“ კითხულობს აზრებს, მაინც აღმოაჩენს მას, როგორც ძვირფასი ჭეხვის მარ-კიებზელი აღმოაჩენს ხოლმე მარგალიტებს ზღვის ფსკერზე მწელად მოპოვებულ ნივარებს-ში.

მართალი ვთხარათ, მეც ასეთი. აღმოჩენის კადნიერმა სურვილმა შემოიპყრო, რაც ამ წარ-კვეთის წერხს შეეუფლები. შესაძლებელია ის, რაზედაც აქ მექნება ლამაზი, სხევისსათვის სულაც არ იყოს „აღმოჩენა“, მაგრამ რავი ჩემ-თვის ასეა, მინდა ზოგიერთი მოსაზრება გავიზი-აროთ. უწინარეს უკულისა, მინდა ამ საქათხის ერთი ასექტის — „სილამაზის აღმოჩენის“ შე-სახებუ ვახუბროთ, რადგან ეს, ჩემი აზრით, უველას ენება — ვინც ამ სილამაზეს ქმნის, და ვინც მას აღიქვამს. ერთი პოეტური ბუნების ადამიანი უნდა იყოს და მეორეც, ისეთი, სე-ლანქერი რომ წერს თავისი გმირის შესახებ, „მას ერთი ლექსია არ დაუწერია, მაგრამ მაინც დიდი პოეტი იყო“. ანგარიხი „პოეტური სულ-ის“ ხედვრია გამოსახვა თუ არა, მოფლოდნე-ლად აღმოჩენილი სილამაზის წინაშე აღტაცებ-ული გარინდება მაინც. აქ უნდა ვთვალისხმობ სილამაზე, რაც თვალის ერთი დაკვრით ეს არა ჩანს, არამედ ბუნებისა და ადამიანის ქმნილ-ებებშია ჩასაიდუმლოებული. ასეთ სილამაზეს გაშედაუნება ანუ „გამოსახება“ უნდა, რადგან ეს ანბებს აზრს სიცოცხლეს (სომ. მოემე), ხოლო ვუას აზრით, სიკეთე სიცოცხლისა და სილამაზის შედეგია.

იხილ უთქვამთ, სიცოცხლეა ბუნების უმაღ-ლესი მიზნით, ხოლო მისი გამვლანების ფორმა — სილამაზე ან კიდევ უმაღლესი მშვე-ნიერება.

იქნებ ამან ათქმევინა თ. დოსტოევსკის, რამ-დენადმე ვულუბრყვალა, მაგრამ მაინც მართა-ლი სიტყვებია: „სილამაზე იხსნის ქვეყანათა“, თუმცა შეიძლება ასეც იყოს, თუ უველას მართლაც გამოუმუშავდება ჭეშმარიტი სილა-მაზის ბილვის. უნარი, რაც „ადამიანის სულის პოეტური თვისებაა“ (ვუა)

ამიტომაც არ მინარითავ ამ საუბარში ვა-მიზნებლად მწერლებიხა და მათი წარამოვებების მავალიობებს. არა, მე მინდა ისეთი „პოეტური სული“ უპრეტენზიო ადამიანებზე გესაუბროთ, რომელთაც არც არასოდეს უთქვარიათ პროფე-სიულ მწერლობაზე და, რამდენადაც ვიცი, არც ამირტენ ამას; ზოგჯერ შემთხვევაში, გამონა-კლისას სხვათ, შეიძლება ორიოდე ახლავარდა მწერალიც მოვასენიოთ და იხილ იმიტომ, რომ მათ წარამოვებებს ჯერ კიდევ აღმოჩენა უნდა. მიუხედავად ამისა, ასეთ ნაწერებს რომ კუიოთ-

ლომ, ისეთი შთაბეჭდილება მექმნება, თითქოს სარტყელაორტულ მინდორზე ყუაროებსმა შემომანათებს, სხვებისა არ ვიცი და მე ეს დიდ სიხარულს მეტრის. აჰ, თუნდაც ერთი ასეთი მაგალითი:

ამას წინათ ვურნალ „ციკლის“ რომელიღაც ნომერი გადავურტყლე და თვალს ერთ პატარა, ორსტრიკოვანი (მესამე ზედმეტე მწვენი) ლექსს დავადგი. მართალი ვიხსრათ, ვამაკვირვა მისმა შეტის-შეტად ვაბედულმა (მინდოდა მეოქვა — „პარტენოლომა“) სათაურმა: „XX საუკუნე“. წარმოადგენიათ, ერთი პაწაწა ლექსი და... მთელი საუკუნეი თანც ავტორი სრულად უცნობი იყო ჩემთვის. მისმა ლექსმა კი ისეთი შთაბეჭდილება მოახდინა, რომ ერთბაშად ვამიქრა გვეი სათაურის პარტენოლომის შესახებ.

ლექსი ასე იწყება:

უცრად ბიჭმა შემატორტმანა
და შიშით აედელს ამოვფარე.

ჭერ არც ვიცი, რამ შეაშინა ავტორი ასე „შეშინვოდა და უმისამართოდ“. ნათქაშია მხოლოდ:

კედლთან მდგარი იმ ველურს ვაჯავი,
მოულოდნელად მამონტს რომ შესვდა.

ამის შემდეგ ვუვალფერი გახაგები ზდება, სათაურის სიზუსტე და იმ შიშის მიზეზი თუ მისამართი. ეს, ალბათ, ის შიშია, რაზედაც ჭერ კიდევ ამ საუკუნის დასაწყისში წერდა ერთი ფრანგი მწერალი:

— კაცობრიობის კულტურას ემეჭრება უზარ მზარა ტალღა ბარბაროსობისა, რაც თითქმის ყველა ხალხს ცხოვრებაშია აგორებული..

სამწუხაროდ, ეს და სხვა ასეთი გასაფრთხილებელი სიტყვები წინასწარმეტყველური აღმოჩნდა ჩვენი ამ გაუთავებელი ომებისა და მილიონობით დაბოცლითა ვვამების კატაკომბების ეპოქაში. შით უნეტებს თუ იმასაც ვავითვალისწინებთ, რომ მიუხედავად უკვე განცდილი კატატროფებისა, დღეს იმდენი ატომის იარაღია თურმე დავროვილი, რაც ოფიციალური ცნობების მიხედვით, ოთხჯერ მეტ მოსახლეობას ეყოფა გახადლებად, ვიდრე აშეამად ცხოკრობს დედაშიწაზე..

ალბათ ამის კვეცნობიერი შიში იწყებს მამონტთან უცარი შეხედრის ასოციაციას ამ ლექსში. ეს სახიამოვნო აღმოჩენა იყო ჩემთვის, როგორც ერთი საუკეთესო ლექსთაგანისა, რაც საერთოდ წამიკითხავს.

ასეთი „აღმოჩენები“ კი, „დუთის მადლით“ არცთუ ისე მწელი საქმეა ჩვენს პოეზიაში.

შეამთავარი და ის „ატილასი“...

უნდა ვიხსრათ, რომ ჩემთვის ასეთივე აღმოჩენა იყო კარლო არსენაშვილის მოთხრობების პატარა კრებული „ზობები გვაღვაში“. მასში მოთავსებული მოთხრობები, როგორც იტყვიან, სულმოუთქმელად ჩავიკითხე ბოლომდე. ვანსაკუთრებით მამეწინა ორი მოთხრობა: „შემოქმედის სიკვდილი“ და „ახალი წლის დამე“. აქამ არ მოთხრობაზე მინდა ვესაუბროთ, მაგრამ (არ ვაგვიყვარდეთ!) არა ჩემი, არამედ სხვების მიერ მიღებული შთაბეჭდილებების მიხედვით. უნდა ვაჩვენოთ, თუ რა ემოციურ ზეგავლენას ახდენს ეს ორი მოთხრობა მკითხველებზე, რა ფიქრებსა და გრამობებს აღუქმავს მათ. ვეცდები მეც მათი თვალნობით შევხედო ყველაფერს, უმოთხრესად მათივე სიტყვებით ვილაპარაკო და, ვინ იცის, იქნებ თქვენთან ერთად, ამ მოთხრობების ავტორისა და მკითხველების ფიქრებისა თუ ოცნებების რთული მოზაიკის შექმნაც მოვახერხოთ. მას ასე, კ. არსენაშვილის მოთხრობა „შემოქმედის სიკვდილი“:

...ეს ამბავი ისევე ძველია, როგორც სიმღერა, თუ სიმღერა ვუყვართ, მაშინ ეს ამბავიც უნდა გაიამბოს... იწყებს ავტორი თხრობას და ჩვენც მზად ვართ მივყუთ მას.

...ყველაფერი ერთ, პატარა ქალაქში მოხდა. ქალაქი ვიწრო ხეობაში იყო ვაშენებული და უამრავი ქუჩები უწიოდ და უგვემოლოდ კვეთდნენ ერთმანეთს. სიტყ მტკრის დიდ სარქველს აფარებდა ქალაქს. შემოდგომის და გაზაფხულის წყალდიდობისას დონიერ მამაკაცებს ზურგზე შემჯდარი ქალები ვადაპყავდით დაბორობი ქუჩების ერთი მხრიდან მეორეზე. ზამთარში უფროად შემორტყამდა ქალაქი სიცივის სარქველად. მაშინ დიდს ბინდ-ბუნდში მდინარის ნაპირას ჩასული მეოთხუხიგნი უხილულს ამტვრევდნენ, ხაზით ამოქონდათ წყალი და შემდეგ თულუხიგნებს ზანტო ნაბიჭებით სკლიდნენ კარ და კარ. ეს იყო და ეს. ის ქალაქი სხვა არაფრით ვამოირჩეოდა დანარჩენი ქალაქებისაგან. იქაც უფერადით, ოცნებობდნენ, იცნოდნენ ან ტიროდნენ და სწუხდნენ..

როგორც მოგახსენეთ, ეს ამბავიც იმ ჩვეულებრივ ქალაქში მოხდარა. როდის? ამას, ავტორის აზრით, არც აქვს მნიშვნელობა, რაკი ამის ისევე ძველია, როგორც სიმღერა“. მოქმედების ადგილია ერთი პატარა სასტუმროს ოთახი სარდაფში. ავტორი წერს:

— ის ოთახი სატუხალო საქანს ჰგავდა — ვაცრეცოლო, ცივი, მუსაფარი და უსიცოცხლო. ზუტავდა კვარი და წულას ამოციწყლია წვეთები ბრწყინავდნენ ნესტიან კედლებზე. მინერალურად დანარჩავს ქალაქის მკონდა აერული, ქალაქული სუხიან ქარს ვერ აკავებდა და მტერის ცივი ნაკადი ჩუმნი სისინით შემოდიოდა.

ქროდა ქარი და ციოდა, ციოდა...

— ამ „საკანონი“ სასიკვდილოდ გადადებული შე-
მოქმედებდა იქნა. არა, განაწილი გადაბრუნებული მარ-
ტოსული მართაშვილი კი არა, არც ძველი
თბილისის რომელიღაც ბნელ სარდაფში დღის
ანახარად მიგდებული ფირფიტის, არამედ ვი-
ღაც სხვა, ვინც ვინაიღურ სიმღერებს თხზავ-
და. დანარჩენი სულ ამ მომავლადის ხილვაა, ის
„დუთაგბრისი ხილვა“, სინამდვილედ რომ აქ-
ცივს უველაფერს, რაც ჩვენზე „სულის თვალ-
თა წინაშე“ წარმოსახული.

...სადაც კი თითქოს სხვა ქვეყანაც არსებო-
ბდა, საიდანაც კანტაკუნდამ ისმოდა ღრამბე-
ლი, ხარხარი და ვენტიანა ხორხოცი. ამ ღრმს
ოთახი ჩამოგვადდა გემის კაიუტას, რომელსაც
ზღვის ტალღები ათამაშებენ და უნდობლად
ისვრიან აქეთ-იქით და შორს, შორს, შუაგულ-
ში, ხოლო საღონებში მუოღნი თითქოს ბუნების
სტაქონის აქუდიან, ღრეობენ უსაზღვროდ,
უბნობდ და უზრუნველად, მაგრამ ღლითობას
აუოლილთა ზმა იშვიათად ისმოდა და ოთახის
სინურეს კვლავ ჰკვებდა რუში სიხინი სუსხიანი
ქარისა. ნებაშიხილი მომავლადი კი არაფერს
არ აქცევდა უურადლებას, მიხთვის უკვე დამი-
გარყოფი განკითხვის ენაი და აღარაფერს ამქვე-
წნოურს არა გრძობდა.

ქარი კი ჰქროდა და ციოდა, ციოდა...

შემდეგ ზღება ის, რაც აღრეც წავაჯიოთხავს,
გოეთეს, დოსტოვესკის, თ. მანის, პ. ვაღერის
თუ პარათაშვილის, ვაჟა-ფშაველას, ვალაქტიო-
ნის და სხვების წიგნებში.

...უცებ კარმა გაიჭრა. მწოლარემ ვერ გა-
იგო შემოვიდა ვინმე, თუ კარი ქარმა შემოაღო.
ჰო, მგონი ვიღაც შემოვიდა, მგონი ვიღაც თუ
რადაც დგას მის წინ...

დიახ, ვიღაც თუ რადაც, ან სულაც არავინ—
ის, ვინც არც არის და არც არ არის, ისე კი
თავი მოაქვს თითქოს არის, როგორც ივანე კა-
რამაზოვან მოსული „მისივე სხვა“, ან ადრთან
დევრეკოუნთან გამოცხადებული „შემამარწუნე-
ზღად მეორე“.

ეს „სხვა“ თუ „მეორე“ ჩვენთვის ცნობილია,
მაგრამ „რადაც“ ნამდვილად ავტორისეულია,
ახალი. ჰოდა, ის „რადაც“ თუ „ვიღაც“ კიდევ
არის და არც არის, ე.ი. კიდევ არსებობს და
არც არსებობს.

მომავლადმა შემოქმედმა მაინც თავდაპირვით
შილიო უცნობი, „ღამისავით დაბნეული თვა-
ლები“ უნდ დააღია, მაგრამ არ იქნა და აღ-
ლო ვერ აარტვა, ვინ უნდა უოფილაუო ის,
ვინც მისივე „სულის თვალთა წინაშე“ იდგა,
არც ის გააზნენდა ოდესმე თუ შეზვედრია სა-
დღე, იმ „თავის თვითონსა“ თუ „სხვა თვითონს“
რომ ბუნდასავით ერთვა, „შენ ხარ მეო“, ან
რადეგნებრად „თავისი ორივე“ დეინაზა მის-
ში.

ის „ვიღაც თუ რადაც“ კი მაინც არ ეშვება
და რამდენჯერმე უწერობებს კითხვას:

— გააზნენდი?
...მომავლადმა თავს ძალა დაატანა კიდევ,
კიდევ, დაძაბა აზროვნება, შეეცადა გაერკვია
სახის ნაკეთობა, იქნებ ეცნო შემოსული. უუ-
რები ბუერას ფოთოლს მიუგავდა, ნიკაი პა-
ტარა ჰქონდა. კისერი წყრილი. ვინ არის? გულ-
ში დარბოდა ბუნდოვანი ეჭვი. ეჭვს ბევრი
რამ აღზნებდა...

— გააზნენდი?
...ოთახი კაცის სახე დაუდგა თვალწინ მომა-
კვდავს, ათასი კაცის ხმა შემოსვლა განვილილ
დღეთაგან, ათასის მიხრა-მოხრა დაღანდა... მა-
გრამ მაინც ვერ გაისენდა. ამიტომაც მოუბოდი-
შა ასე:

...არ გეწინოს, ვერ გიცანი. ჰო, შეიძლება
ერთად ვსწავლობდით, ვავოზარდეთ, გამოვიცვა-
ლეთ და ველარ გცნობ. არა? მაშინ შეიძლება
ქალაქგარეთ შევხვდით ერთმანეთს. ქალაქის
გარეთ ცაცხვის ქვეშ მიუვარდა უოფნი. ის ცა-
ცხვი უველა ხეს მერჩინვა, წამოეწვებოდი ჩრდი-
ლში, ნიავი დაუბერავდა, წყრილი, ოქროსფერი
ნაყოფი ფოთოლს მოსცილდებოდა. ძალზე კარ-
გად მოჩანდა ცის სიღურტეში როგორ ზტოდნენ
ოქროსფერი ბურთოლები...

სწორედ აქედან იწყება იმ მარამის იგავი
შესახებ იმისა, თუ როგორ იხილეს იგი სინის
მთაზე მოსვმ, აარონმა, იაკობმა, იფრიკელმა
თუ სხვებმა. ეს კი მაგალითია მოდელის სრული
გარდასახვისა ხილულში. ის ვიღაც ამიტომაც
უურებებს გამოცხადებული მომავლადს და ეკითხება:
— სადა დგას ის ცაცხვი?

...ქალაქგარეთ, გორაკზე, არ იცო? მწვანე გო-
რას ექსიან...

ის ვიღაც კიდევ უფრო გავერცხებული მისჩრ-
ტება მომავლადს და მათ შორის ასეთი დია-
ლოგი მოსთვება:

ვიღაც: მწვანე გორა ვიცი, მაგრამ როგორც
შენ ამბობ ისეთი ღამაში ცაცხვი არა დგას.
ერთი გამოფულდურობებული, კანდამსკდარი ზეა,
სადა აქვს ფოთლები ან ოქროს ბურთოლები?!

მომავლადი: არა, სწორედ მწვანე გორა-
ზეა ის ცაცხვი. ფოტკრები გამოდგებიან ეხვე-
ვიან. შენ შეიძლება სხვა ხეს ამბობ.

ვიღაც: არა, მწვანე გორაზე ერთი ვამზა-
რი ზეა და იმ ზეს კოლო-ბუნები ეხვევა.

მომავლადი: როგორ ვეადრებთ! მწვა-
ნე გორაზე ვეებერთელა ცაცხვის ხე დგას.
ქვევით ველო, ველო უვაილებით არის სავსე;
ცაში კი არწივები დანავარდობენ. ველის უვა-
ვილები ძალიან მიუვარდა.

ვიღაც: იქ რა უნდა გაშლილ ველს? შეშ-
ველი ბორცვივითა და ღრანტეებით არის იქა-
ურობა მოფენილი. აქა-იქ შერტრუსული სარე-
ველა მახათივით გაშეშებულია...

ახლა ისევ იმ მარამისა არ ფობს, მოდით და
გაიგეთ როგორი ოუო ის ცაცხვის ხე? ოქროს
ბურთოლებიანი ფოთლებით შემოსილი თუ გა-

მოფლურებული, კანდასკლარი, შავი, გამზა-
რი ტოტებით!

აღმათ ისეთი, ვინც როგორც — ხელია. სხვას
აქაც ვერაფერს იტყვი რაშეს. ან როგორ შეიძ-
ლებდა ეს ორი „სხვა“ ერთნაირად ზედადგინ-
საგნებსა და მოვლენებს შემოქმედი ზომ უკე-
ლაფერში ხელაშავს ეძებს, სიყვითეს, სიწმინდ-
ეს, სასიკეთეს; იმას რაც არის და რაც არ არის,
მავრამ შეიძლება იყოს. ის ვიღაც კი ქვეყნულ-
ის თვალუბით იყურებდა. იგი დასასრულის ბატონ-
პატრონი და არა დასაწყისობა. ამიტომაც უც-
დადა მომავლადვის ამ უკანასკნელ დღეს, რა-
თა სიცოცხლესთან ერთად სიმღერებაც მოე-
ტაცა მისთვის და დაიწყოებას მიეცა მისი სახე-
ლი. ზომ გახსოვთ, ეშპოთან წოდნაყარმა ად-
რთან ლევერკიუნმა როგორ მოიწოდოდა წაერთ-
მია ხალხისათვის ბეთშოვენის „მეცხრე ხა-
ფონია“, რადგან ეს უკვდავი ნაწარმოები მიწისა
ტანჯვის გზით მიღწეული სიხარულია. აქაც
თითქოს ისეა. ის ვიღაც სულ კვადრატულ
დასდევდა შემოქმედს, მაგრამ ქართული დემო-
ნოლოგიის ტრადიციის მიხედვით „შავი ვერ
შეკრა“ მასთან. ახლა კი ამ ხაზიწელ სატურ-
ნალურ დამეს, თითქოს დრო უხეღია. უნდა სა-
ბოლოოდ მოსტეხოს შემოქმედი და მიაღწიოს
მისწანს. მომავლადვი თითქოს ადრეც გრძნობდა
ამ ვიღაცის არსებობას, მაგრამ პირისპირ არა-
სოდელ შეხვედრია მას, რადგან სხვები იყვნენ.
ისედაც ზომ ცხადი იყო, ჭეშმარიტი შემოქმე-
დი რომ არც სულს დაუთმობდა გოგონების
მოცუქულს და არც სიმღერებს. ან შორს
სულს რად უნდოდა სიმღერები. მას ზომ ამით
არაფერი მიემატებოდა! სამაგვიროდ იცოდა,
რომ შემოქმედს მოაუღლებოდა ის, რაც ყველა-
ზე ძვირფასი იყო მისთვის. ამიტომაც, რომ
ღონეშეხილი ავადმყოფი ცდილობს უკანასკ-
ნელი ძალეში მოყრიფოს, არ შედრკეს, არ გა-
ტყუდს. არაფერი დათმოს. იღის, რომ ამგვარი
სიმტკიცის წინაშე გოგონების მთელი პანდემო-
ნოლოგიე უძღვრია. ის ვიღაცაც ამიტომ ნერვი-
ულობს, თრთის, ცოფიანავით სცემს ბოლოს
პატარა ოთახში და ეშუქრება:

— საბოლოოდ მოგტეხავ თუნდაც სიკვდი-
ლის წინ...

...ღამილი ჩაწვა ავადმყოფის გათხილებულ
ტურბაში — წერს ავტორი.

რაკი შეტარით ვერაფერს გახდა, ამ ვიღაცამ
ძალას მიმართა:

—დასტავა ხელი ნოშაკვადის ნაწერებს, გა-
რეთ გამოვიდა და მოუწვევებულა კიბით
წვეით ავიდა... ქებაში ქარი მობოქროდა,
დაწა-ღრწი გაქონდათ ზეთა ვაშიშეღებულ
ტოტებს. მისისაწელ იყურებოდნენ რუსი შე-
ნობები. უცნობი უკან მიუხედავად გარბოდა
აღმართზე. ქარი უფრო ძლიერდებოდა და
რუსებისდრ ღრუბლებს მერტყებოდა დასაფლ-

თისაქენ. ვაღმა მთაზე ახის კიფოლები, მუცნულში
შედეგა, შეიხვენა.

უცებ ვუნდის სიმღერა შემოესმა. რას მღე-
რია? მღერაან სიცოცხლევნ, ხელაშავსევნ,
უკვდავებსევნ. არა, ეს მოერგნა, ახლა არავინ
მღერის ამ სიმღერას. სიმღერა კი ძლიერდებო-
და. უცნობი მობრუნდა, ახლა აღმართზე სცადა
არხენა. მას ზურდა ვასცლოდა ამ სიმღერას, ამ
აღმართებს, ამ ქალაქს, მავრამ სიმღერა წინ
უსწრებდა. აგი უფრო სწრაფად ადლოდა აღ-
მართს და უცნობს თითქოს თავის ქანვებში ახ-
ვევდა. სასოწარკვეთილებამ მოიცილა. უფრო
მოუმატა სირბილს. ვხატვარედიწვე შენერდა:
სათა წასულეყო ვერ გადარწვევია. ძალეზად
სცემია ქარი და სიმღერაც ძლიერდებოდა. სად
გაქცოვოდა ამ ქარს, ამ გამარჯვებულ, ამაუ, და-
ურობაწვეულ სხვას?

ბოლოს მაინც გაიქცა. სირბილისაგან დაიღა-
ლა, ქოშინი აუფარდა, მაინც გარბოდა.

შენობების ფანტრები გაიღო, თავი გამოყვეს
მოხუცებმა, ახალგაზრდებმა, ბავშვებმა... უკვდა
მღეროდა. უკვდა შეიქურო სიმღერის უოვლის
შემაღელ მიმს. რადაცას წამოქრა ფები, წაიქცა,
ქალაქლების კონა ზელიდან გაუფარდა, ვადმო-
იშაღნენ სიმღერები. უცნობი ჯერ ერთს გამო-
უღდა, ვერ დაიჭირა, შემდეგ მეორეს, ვერც მას
ჩასქიდა ხელი, შემდეგ მესამეს, უკვდას, უკე-
ლას გამოუღდა, მავრამ ქარმა უფრო მძლავრად
დაუბერა, უკვდა ქალაქი აღარფიტდა და უხ-
ვად მიყარ-მოყარ ვიწრო ზეობაში გაშენებული
ქალაქის ეზოებსა და ქუჩებსში...

მაღე ქარი ჩადგა.

ქალაქი უცებ მიხვდა, რომ დიდი შემოქმედი
მოკვდა და ხალხი უსასრულოდ მიიღინებოდა
იმ ოთახისაგან, სადაც დიდი განუწვევბლივ ის-
მოდა ქარის სისინი...

ბოლოს შეგონება:

არა, არ შეიძლება ტყე უმცენარო, მდინარე
უწელო და ადამიანი უსიმღერო...
დიდი შემოქმედის გამარჯვების ამგვარი ქო-
რალური ამოთეოზით მთავრდება „ტრაგიკო-
ლად მნიშვნელოვანი“ მთავრატეოხისა და მწერ-
ლის კარლო არსენაშვილის მოთხრობა „შემოქ-
მედის სიკვდილი“.

ფერადებში სიმღერა...

არა ნაელეზ საინტერესოა იმავე ავტორის
მოთხრობა „ახალი წლის დამე“. აქ თავის თავ-
გადასაჯულს ღიბანის სასატორიების ექვთი წო-
ღარი გვიამბობს. ახალგაზრდობაში აგი მიიმეღ
ყო დაავადებულა და აქვე მკურნალობდა.
მოქმედება სწორედ ამ დროს ხდება:
...სასატორიებს ხაში მხრადან ნაქნარი ერ-
ტვა. — იწყებს თხრობას ნოდარი — ჩრდილო-

თით ნაქვეთი გაეცათ. პატარა მინდვრის იქით ცოცხალი იქნებოდა. ქვევით ვუჭარეთის ზეობა მოჩანდა. რძისფერი ნისლი ნახად ზღანდავდა ფერდობებს...

ღამაში იყო ტყეში ჩახლული სანატორიუმში, უფრო ღამაში იყო იგი ღამით, როცა ფანჯრებიდან გამოპრილი შუქი ნაძვანარს ეფენებოდა. საღამოობით ზოგჯერ ნიავი დაუბერავდა, სანატორიუმში ნისლში გახვეოდა, ამ დროს მოჩანებოდა ზენობა ემსავსებოდა უზარმაზარ ნომადს, რამდენსაც მსწავრები მდღევარე რეინიდან გამოქვევდა, მაგრამ მაკოცხლუბელ ნაპირამდე დიდი გზა იყო და ბევრი ვერ უძლებდა მსწავრობას...

ეს ახას ვაინიშნებს, რომ ავადმყოფებით სავსე იმ „სომადლს“ ზოგი სიყვდილიდან სიცოცხლისაკენ მიჰყავდა, ზოგიც სიცოცხლიდან სიყვდილისაკენ. რას იზამათ ასეთი ცხოვრება. მასში ზომი ცოცხად ბევრი ტრიალებს და მადლიც თხრობა კი ასე გრძობდება:

...სანატორიუმში სახალწლო ფრიალული შეწყვედა და დათოვლილ ტყეში სიმუშე ჩამოვარდა ძილის წინ, მე და მორივე ექიმანა შემოკვლა დავათარეთ და ჩემს კაბინეტში შევადით. ექთანის ჩანაწერები და ზოგიერთი დამსვენებლის ისტორია გადავთავალურე, შემდეგ ექიმანა მოსოვა, მადლიან დადილიც ვარ, თუ შეძლება წაუკლ, დავიძინებო.

კაბინეტში წარტო დავრჩინო...

დღემა მოგონებთა ფაზი: ექიმის ახსენდება როგორ მყურნალობდა ამ სანატორიუმში სტუდენტობას. მდგომარეობა თითქოს უნუგეშო ჩანდა. თვითონაც გრძობდა, მისი დღეები რომ დათვლილი იყო. ექიმები გახინჯავდნენ თუ არა, ისეთ გამომეტყულებას იღებდნენ, რომ ავადმყოფი მათ სახრეფად კითხულობდა დიდი დღე რომ არ ეწერა.

...მეტრიალა რენტგენოლოგია აპარატთან. რენტგენოლოგის გვერდით ჩემი მყურნალი ექიმო იდგა და გამოდებოთ ისმოდა მათი შემაწუხებელი ობობი შემდეგ მყურნალმა ექიმმა მხარზე ხელი დამადო:

— იქეთო, გესმით, იქეთო ლოგინში, სანამ მე არ დავრთავთ ადგიომის უფლებას; თორემ წე და თქვენ ჩხუბა მოგვივა...

რენტგენის კაბინეტში სინათლე აანთეს. მაგიდაზე შემოხვევით რაღაც ქაღალდს მოვყარი თვალ. ზედა კუთხეში ჩემი გვარი, სახელი და პალატის ნომერი ეწერა. გვარის ქვეშ ფოტოები იყო დახაზული — რენტგენოლოგს იგი მთლად გაეშავებინა ფანქრით.

კაბინეტიდან გამოვედი. ტაღანში ბნელოდა. ჩემი პალატისაკენ გავემართე...

ქვე კიდევ ორი დამსვენებელი იწვა...

ავტორი ხატუვაშვილია, მაგრამ ზუსტად ახასიანებს მათ.

...ერთს (ილარიონს) პირქუში გამომეტყუე-

ლებს ჰქონდა, ხელ ილუქებოდა და ასევე მხოლოდ მაშინ გადიოდა, როცა ატყობებელი იყო.

მეორე დამსვენებელს ლევანი ერქვა. იგი მაღალი და დოყებნარდნილი ვახლდათ. მელოტ თავზე ვაცთალებული კანი ვადასტყეცობდა. სიარულის დროს მამოშმარი ზელები ძირს ჰქინდა ნაპირილი. ვრძელსა და ვანიერ მტევანზე შეყოლივ აწინდა დაბერილი, ღურჭი ძარღვები. ამ გამოფიტულ კაცს საოცრად შორავს ცისფერი თვალები და მკეცარე ხმა ჰქონდა...

ავტორი თითქოს უხალისოდ უახლოვდება მთავარ სათქმულს: რა მოხდა? აქამდე მხოლოდ მდგომარეობის სურათი იყო, სხვა არაფერი. თხრობაში კინემატოგრაფის ენით რომ ვთქვათ, რამდენიმე მსხვილი პლანია: ნოდარი შიმე ავადა. ილარიონი ხელ ახრამუნებს, ლევანს საცდად მოძრავი ცისფერი თვალები აქვს. მეორე მოქმედება იწყება:

...წენარი საათი ექვსზე მოავრდებოდა. დეკემბერში ექვი სათისათვის უკვე ხაქმიოდ ბნელოდა. მოხუცი გვითხვდა ზოდენ, ოთახში სინათლე არ აგვენთო და... ფანჯრის ვალების წემა მივტყეცა. ფანჯარას აღებდა და ისევ წყებოდა. ოთახში კვლავ სირუშე ისადგურებდა. ისმოდა მხოლოდ უცნაური ხრამუნის; ეს ჩვენი პალატის მესამე ბინადარი ილარიონი ვახლდათ. ლევანი კი რამდენიმე წუთის შემდეგ სინათლეს აანთებდა და ჩაილაპარაკებდა: „დღეს ამინდი არ ვარგოდა“ და გარეთ გადიოდა...

ლევანის ამგვარი საქციელი, რა თქმა უნდა, არ სიამოვნებდა შიმე ავადმყოფობით ისედაც ნებაშიშლილ ნოდარს, მაგრამ ტრიდებოდა და არაფერს ამბობდა. ჩანს, ისიც აღიზანებდა რომ მოხუცი ზედმეტ ინტერესს იჩენდა მისდამი და მომანტრებელი კითხვებით აწუხებდა. ასეთ ნაძალადვე დიალოგებს თვითონ ნოდარი ახსენებს:

...თქვენ ხად მუშაობთ ახალგაზრდავ? — ეს ლევანი იყო.

— არსად, — დავუგვიანე პასუხი.

— სწავლობთ?

— არა, — ისე ვთქვი, მისკენ არც მიმიხედავს.

— ახა რას აკეთებთ? — არ მომეშვა მოხუცი.

— სამედიცინოზე ვსწავლობდი.

— აქ წამ ისევ ვაავტრებდებთ... დედ-მამა გვატო?

— მყავს.

— კარგია, კარგი, ღებო ან ძმები?

— მყავს, მყავს... — უკვე ვეღარ ვიომენდი მე.

— მეგობრები?

ეს უკვე მუტისმეტი იყო და პასუხი არ გავიცოდა...

ჩვენ უკვე ვგრძობთ რომ ლევანს ნოდარის შიმე მდგომარეობა აწუხებს. ეს წუხილი

კეთილშობილურია, რადგან „როცა აღმიაში სწუხს, მამის მიდრეკილება აქვს კეთილის საქმედად, ფიქრთა და გრძნობათა გასაწმენდად“ (კვაძ).

ლევანი ზედავს, რომ ნოდარი ზედის ანამარა მივლდებოდა. იგი არც სახალწლოდ ვახსენებია ვისმე. ამანათი კი არა, წერტილიც არ იყო. მთელი იმ წინ განმავლობაში, რაც მან სანატორიუმში გაატარა, მხოლოდ ერთხელ მიიღო წერტილი, დედა ატყობინებდა, მამა ცუდად არისო. ამან მთლად ჩასწყვია გული, იხედავ გაუბედურებულ ავადმყოფს.

მთავარი ამბავი კი სწორედ ამ ახალ წელს მოხდა, საღამოთი ნოდარი პალატაში რომ დაბრუნდა, შეინახა, ლევანს მათი საქმეები გადაეცადალენინა. მართალია ეწეონა მოხუცის ამგვარი ახარებული თვითნებობა, მაგრამ არაფერი უთქვამს. მისთვის უკვე ყველაფერი სულერთი იყო.

...ახლა ჩემი საწოლიდან ფანჯარას პირდაპირ ვუყურებდი, — გვიამბობს ნოდარი. ტუის პირი ჩანდა. ზოგჯერ ნაძვის ჩომელიზე ტოტი თოვლის ტვირთს ნაშობურადა, ტვირთისაგან გათავისუფლებოდა და ისევ ზევით აირკალებოდა. შემდეგ მეორე ნაძვი გამართავდა ტატს, მესამე... და თორე სამოხს თანდათან აცილებდნენ. ფანჯრის თაღს უნუღის ლოლუები გახდებოდა, ლოლუებმა ჩემი სახლი გამახსენა თბილისში, სახლმა — ბავშვობა და სიხარულს გრძნობა დამეუფლა...

ეს, ალბათ, პირველი სიხარული იყო, რაც ნოდარიმ აქ გამოცადა.

შემდეგ ექთანმა ჩვეულებრიბამერტ ექვს სათზე გააღვია და თერმომეტრი მაჩვენა. ილარიონშიც, როგორც უკველთვის, კარადამი შემალული უფთო გამოიღო, თავი ახდა, ტკბილურად ამოილაგა და ისევ ისე შეუდგა ხრამუნს, რომ ცხელია, არავის გაამახინძლებოდა, ან ვინ ისურვებდა ამას! ხალხში ისედაც ამბობენ, ასეთ კაცს მშვიდრი ძაღლიც არ გამოართმევს პურსო.

ილარიონშიც უფთო ისევ დახურა, კარადამი შეუდგა და გარეთ გავიდა. ლევანი, თითქოს მის გასვლას უცდიდაო, მივირცხვლა წამოხტა ლოგინიდან, ფანჯარა გამოიღო და სინათლე ჩაქრო. ჩანწლებულ ოთახში ცივი პაერი შემოიჭრა... თხრობა სწორედ აქ აღწევს კულმინაციას. კვითბულიობა:

...ეს ნამდვილი სასწაული იყო.

ოთახში დაქროდნენ ფერადი წერტილები. კრიალებდნენ, ზინავდნენ, ერთმანეთში ატოლდნენ. წერტილები ბრუნავდნენ, ფერს იცვლიდნენ, ქრებოდნენ, ისევ აცნობდნენ. მათ მომართობას თვალს ვერ ვაძლეებდი...

— ეს ნახლია, ნოდარ, ფერადი ნისლი გავიგონე მოხუცის ხმა, — აი, ახლა ნიავი დაუბერავს და ფერები კვლავ გავლენ ოთახიდან.

ცოტა ხნის შემდეგ ფერებმა მართლა დატო-

ვეს ოთახი. წელა გავიდა ნისლი **გაბეჭდილი** ენოში აირიყენ ფერადი წერტილები. შემდეგ ერთმანეთისაკენ დაძრნენ წრეებად და გამოჩნდა დიდი უვითელი ბურთი, რომელსაც შარავანდელი შემორტყმოდა... წილე შარავანდელიც შემოსცილდა და შევეთრად გავარნიე, რომ დიდი უვითელი ბურთი ლამიონი იყო.

ცოტა ხანიც გავიდა და... ფანჯარაზე ჩამოკიდებული ლოლუები აეღვარდნენ. ნისლი გადმოიფრქვა ოთახში და ფერადმა წერტილებმა კვლავ იწყეს სრიალი, ისინი მობლოვდებოდნენ, მშორდებოდნენ და... თითქოს მდეროდნენ კიდევ...

ღიას, მდეროდნენ სილამაზე უკველთვის მდერის, კ. არსენაშვილის მოთხრობაში კი ეს სიმღერა ფერადი ნისლის დინებას ერთვს. ერთმა მკითხველმა აქ ვუთხ ცნობილი ლექსი გაიხსენა:

თმებს უკუეყრის ნაყალი,
ცისაც დიწყებს ცურასა,
შაკურებს გაოცებულ
შეის ღრუბლების მდერასა.

ნახეილ კი არ უხმენს „შევი ღრუბლების მდერას“, არამედ „შაკურებს“. ამა როგორც ხომ ბუნების სილამაზის სიმღერაა!

...ფერადი წერტილები კვლავ გაიკრიფნენ ოთახიდან, ნაძვებით შემოჭარული დათვლილი ენო გამოჩნდა, მაგრამ ენო მხოლოდ რამდენიმე წამს ჩანდა, — ისევ ნისლმა დაფარა იჭარობა, ნისლმა დაღ, უვითელ ბურთს კვლავ მოხტაცა სინათლე. ლამაზ წერტილებად დაშალა და კვლავ ფერებით აივსო ოთახი...

შემდეგ ასეთი, თითქოსდა მოულოდნელი მსვლელობა:

...ჩვენ მივეჩვიეთ ათსგვარ წამლებს, მივეჩვიეთ ექიმს, მაგრამ ვერ მივეჩვიეთ სილამაზეს; ზწირად ვერ ვაძინებთ მას. უბრალო ნისლიც კი ხტაცებს ლამიონს სინათლეს. ამ სინათლეს, უამრავ წერტილებად შლის; წერტილებს, ფერებს აძლევს და ხაოცრებას ქწინს. სილამაზე რომ შექმნა, ოცნება გჭირდება. ასეთი ოცნებისათვის ღირს ცხოვრება...

ეს ირწმუნა ნოდარიმა და ამანაც შეუწყო ხელი მის განჯურებას. მან დაამთავრა სამედიცინო ინსტიტუტი, შექმნა ოქაბი და დაუბრუნდა იმ სანატორიუმს, სადაც პირველად იხილა სილამაზის საოცრება.

... და რომ ყველაფერი ასეა, ამბობს ის, იმ ახალი წლის დამეს უნდა ვუშაღვლოდე, როცა ფერები მდეროდნენ ტყეში...

სამომხი პლსარბა...

ეს ორი პატარა მოთხრობა იმდენნაირ ფიქრს აგიშლის კაცს, რომ მწელა მათი ერთ გარკ-

ვეულ მოღვწეში სუბლიმირება. მე არც ვეცდები ამას. აქ მოგახსენეთ, რომ აქ, უმოთარესად სხვების სუბიექტით ვესაუბრებით. მე მხოლოდ წარმართავ ამ საუბარს, რატომ? პირველ რიგში იმ „სხვების“ გამოჩენა მინდა და იმიტომ. თუ ვინ არიან ის „სხვები“, ამის შესახებ კი ახლავე გაიმზობნო:

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დასავლეთ ევროპის ენებისა და ლიტერატურის ფაკულტეტზე ეს რამდენიმე წელია, პირველი კურსის ახალბედა სტუდენტებს საზღვარგარეთის ლიტერატურის ე. წ. პროპედევტიკულ (შესავალ) კურსს უწყობთ. ამას წინათ, პირველი სემესტრი რომ მოაგრდებოდა, მთლიან რაღაც ექსპერიმენტის მსგავსი ჩავატარე. მე მათ წა. ვუკითხე კ. არსენაშვილის ზემოთხსენებულ მოთხრობა „ახალი წლის ღამე“ (ზოგიერთებმა მერე მოთხრობაც წაიკითხეს) და ვთხოვე რვეულის რამდენიმე გვერდზე გადმოეცათ თანხილი შთაბეჭდილებები, თანაც სრულიად გულწრფელად გაეთქვათ პასუხი კითხვებზე: გქონიათ თუ არა თქვენს ცხოვრებაში სილამაზის აღმოჩენის რაზე ისეთი შემახვევა, რაც ამ მოთხრობაშია აღწერილი? ანთ მინდოდა გამეგო რა ემოციური ზეგავლენა მოახდინა სტუდენტების სულიერ სამყაროზე ამ ნაწარმოებმა; როგორ აითვისეს მათ ხალექციო მასალა, მხატვრული ნაწარმოების აღქმის შესახებ; რამდენად მტკიცეა კავშირი მწერალსა და მკითხველებს შორის; შეუძლიათ თუ არა ამ ახალგაზრდებს თვინიერი ფიქრების, გრძნობების თუ მისწრაფებების სიტყვებით გადმოცემა და სხვ.

შთავარი მიზანი კი ის იყო, ცალი ფაღლით მიიწვინებოდა მათ სულიერ სამყაროში, გაეგო რაზე მათი ინტერესებისა და მისწრაფებების შესახებ. უკველვე ამას ჩემთვის ერთგვარი პრაქტიკული მნიშვნელობა: ჰქონდა, საქმე ის არაა, რომ სტუდენტთა ამავე აუდიტორიას შესაძენ კურსზე უკვე თანამედროვე საზღვარგარეთის ლიტერატურის ძირითად კურსს უწყობთ. გამოსცდილებით ვიცი: თუ ცოტათი მაინც არ იცნობ შენი აუდიტორიის სულიერ სამყაროს, კეთდრავ რამ დავები. ასე გვიჩინა სიყარველში იყურები. შენც ვრუანტელი დაგივლის ტანში თუ შენიშნე, რომ იმით სულაც არ ინტერესებთ შენი „ლთაიები“: სხედან, გაუფრებენ, ვითომ დიდის ინტერესით ვასმენენ, სინამდურალები კი სულ სხვა რამეზე ფიქრობენ ან ნურსრულებენ შენც თითქოს აუდიტორიის მიღმა იყურები და ვილაც სხვებს ელაპარაკები, ვინც შენს წარმოსახვაშია მხოლოდ. ცოტათი მაინც რომ გამეგო ჩემი ამ მოპველი აუდიტორიის სულიერი ინტერესები — ჩავატარე ის ცდა. წინასწარვე უნდა მოგახსენოთ, რომ შედეგმა ჩემს უკველგვარ მოლოდინს გადააქარბა, ხამცი სტუდენტიდან, ხამცივემ დაწერა რა-

ღაც „აღსარების“ მსგავსი: ზოგმა მტკიცედ განაცხად: საერთოდ კი ისეთი საინტერესო მასალა მომივს, რომ მართალი ვიხიბაო, გაოცებული დავრჩი. ჩემს თვალწინ თითქოს მათი სულიერი ცხოვრების მთელი პანორამა გადაიშალა. ჩემთვის ეს ისეთივე სასამოვნო აღმოჩენა იყო, როგორზედაც აღტყე მოგახსენებდით.

რა თქმა უნდა, ამ ახალგაზრდებს ჯერ კიდევ უჭირთ საკუთარი ფიქრებისა და გრძნობების რთული კომპლექსის სუბლიმირება, მით უმეტეს „გაგრძნობისა და ნაფიქრალის“ სიტყვებით გადმოცემა, მაგრამ განა ეს სიტყვის ოსტატებსაც არ უჭირთ? სტუდენტებს ეს შეგნებული აქვთ და არც ერთი ათლებზე საქმეს. პირაქით. აი, რა წერს ბათი მთავანი:

...მატონო მიმა, თქვენ გინდოდათ, რომ მოგვეთხრო ამის შესახებ, თუ გვიჩინა ჩვენც სილამაზის ხილვის ასეთი შემთხვევა. გნებავთ მთლად უშიანარსო, უკველგვარ გრძნობებისაგან დაცლილ აღმამანდ ნაშთაღლით, მე ვერაფერს დავაწერთ ამის შესახებ. რატომ? იმიტომ, რომ უბრალოდ, არ შემიძლია. ხელები არ შემორჩილება, სიტყვებს ვერ ვპოულობ! მე არ მაქვს უნარი გადმოცემათ ის, რასაც განვიცდი...

...მე მინდოდა ეს თემაც ლამაზი გამომხელოდა, მაგრამ ჯერ კიდევ არ ვიცი, როგორ კეთდება ეს — წერს მფორე.

მერედა ვისი ბრალია? ალბათ ჩვენი, პედაგოგების. განა სკოლაში მოწაფეებს ვასწავლიათ ან ვავარკივებთ საკუთარი გრძნობების, განცდილების, ემოციების სიტყვებით გადმოცემას? არა მგონია, ან, ისე უფრწადგებითო, რომ იტყვიან. ვუჭირობ, ამის შედეგა ახალგაზრდებში აღტაცების გამოხატვის ასეთი „დაშტამპული“ ფორმები: „იხე მომწონს, ვაგედები!“ „გადასარევა!“ „ისეთია, შეიარევი!“ და სხვა ასეთი. რომ ჰკითხოთ რითია ეს „გასაგეებელი“, „გადასარევი“ თუ „შესარევი“, საწმუნაროდ, ისე ღაბნევიან, რომ ორ სიტყვას ვერ იტყვიან. ასეთ დროს კი პასუხის ნაცვლად დუმილს ირჩევენ. ან სხვა რა გზა აქვთ! ეს თვითონაც იციან და ამიტომაც ამტაცებენ:

...თუ არ შეგვიძლია სილამაზის სიტყვებით გამოხატვა, სკოლს ვაწმუნებთ, რადგან ჩვენ, უბრალო მოკვდავთ, მხოლოდ სინთეზით უნდა გამოვხატოთ მშვენიერებით აღტაცება...

მთხედველად ამისა, ამგვარი „აღტაცების“ გამოხატავად ზოგი მთავანი ხალყარ გამოთქმას პოულობს. „მშვენიერების უცარი ხილვის დროს აღმოგვხდება გარინდებარ“.

მერე სტუდენტი ამგვარი „გარინდების“ ნიმუშად იმომწმებს ცნობილ ფაქტს:

...როგორც ღვე ტოლსტოის ქალიშვილი იხსენებს, ღღ მწერალს ვანაკუთრებთ მოსწონდა „ილადას“ ერთი ადგილი: რაცა მშვენიერი ელენე შემოდის, უზუსტისი ფეზე დგებიან...

აღმათ ეს არის „გარინდება მშვენიერების წინაშე“.

ბახსანება: „ეთნოგრაფიულ წერალებში“ ვფას უწერია:

— ზევსურეთში როდესაც ბაღლი სახლში შედის, იქ თუნდ ორმოცი დროულად მოხუცებულელი კაცო იყოს, უვეღანი ფეხზე აუდღებთან და მესხაღმებთან...

შერე იგივე სტუდენტო წერს:
„ჩემი ოცნებაა ვისწავლო ამგვარი სილამაზის პოვნა და დაფაება, ე. ი. მშვენიერების აღმოჩენა ადამიანებში...“

ამაზე კეთილშობილდური მისწრაფება რა უნდა ჰქონდეს ახალგაზრდას, რომელიც ეს-ეს არის გამოდის ცხოვრების დიდ ასპარეზზე!

თქმა მართლია...:

შესაძლებელია ამ, ჭერ კიდევ დაუღუღარ და კლამაგაუწაფავ სტუდენტების წაწერებში, ილიას თქმისა არ იყოს, უვეღაღური „ღარსა და მწკრივში“ არ იყოს ჩაღაგებულელი, მაგრამ ეს არაფერია. როგორც ენახავთ, ამ წაწერების მომხიბვლელობა, უწინარეს ყოველისა, მათ გულწრფელადაა. ერთი სტუდენტი წერს კიდევ:

„...თქვენ იქნებ ეს ლიტერატურაშია ამოკითხული წინადადებები გგონიათ, მაგრამ არა, უვეღაღური ჩემი საკუთარი განცდებია...“

აქ ამ „საკუთარი განცდების“ მართლაც უღარესად საინტერესო სურათია დახატული. ჩვენ ამ სურათს პირდაპირ უნდა შევხედოთ, რათა სწორად აღვიქვათ უვეღაღური, ზოგჯერ საკუთარ გულშიც ჩაეხედოთ და როგორც იტყვიან, — შესაფერისი დასკვნებიც გამოვიტანოთ. ამისათვის საჭიროა ჩვენც მაქსიმალურად ობიექტური და გულწრფელი ვიყოთ, რადგან აქ არც „ჩვენთვის მისაღების“ ვაწვადება ივარგებს და არც „მოუღებელი“ მიწოდება. ან რა საჭიროა, ერთიუ ზომ სინამდვილეა და შევორევ. ორივე კი ჩვენზე საერთო საზრუნავია...

მართალი ვითხრათ, მე ისიც გამოვიტარდა ზოგიერთი სტუდენტი რომ წერს, ასეთ რამეზე არც არახილდეს გვიფიქრია და არც დაგაწერიო, ვითომ რატომ? განა ბავშვებო, მოზარდები იშთავითვე არ უნდა მივაწვიოთ ზუნებასა და ცხოვრებაში ან ზელოცებასა და ლიტერატურაში სილამაზის ძიებასა და აღმოჩენას? თუ მცა ეს რომ შევხვდეთ, უკბათი მაინც ჩვენ თვითონ უნდა ვიყოთ ღვეკანები, თორემ იყო ერთი სტუდენტი რას ჭრის? აბა, მოუხსნიეთ:

„...ახლა ვწუხვარ იმაზე, თუ ჩემი ცხოვრების 18 წლის მანძილზე, რამდენჯერ შექმნებოდა ზედნიერება ასე განმეცადა სილამაზე, ღვეკანისთანა ადამიანები რომ ყოფილიყვნენ ჩემს ირგვლივ...“

შერედა არ უნდა უყოფილიყვნენ?! ოქახში, სკოლაში, საზოგადოებაში? ის კი არა, პირდა-

პირ ვეტყვით, ადამიანი, რომელიც ნათესად არ იგარძობა ღვეკანი და, გარდა ცოდნისა, საკუთარი სულის გაზიარებაც არ შეუძლია სხეულისთვის, აღწერდელად საერთოდ ვერ გამოდგება, რადგან ვერასოდეს ჩაწვდება იმის აზრს, რასაც ედითგანვე „სწავლებლად სულისაა“ ეწოდება. ჭერ კიდევ სოლომონ ბრძენს უთქვამს: „სადაცა არა არს სწავლებლად სულითა, არა არს კეთილი“. ამიტომაც ვამბობ: ყოველივე ამას, სახასი არ იყოს, „სულიერისა გონებით“ უნდა განსჯა და არა უღარდელი უპასუხისმგებლობა თუ, ღმერთო შეგცოდნე და... სულაც ნიშლისტრით დამოკიდებულება მოზარდი თაობის სულიერი საშუაროსადმი. ვიყო, რა მწელა ამის თქმა, მაგრამ რა გაეწყობა, როცა შინ და გარეთ წარამარა გვესმის დაუსრულებელი საყვედურები: პედაგოგები ამბობენ: „ახ, ეს ბავშვები!“ ლექტორები: „ხო, ეს სტუდენტები!“ ვითომ სწავლა არ უნდათო, არაფერი აინტერესებთო, გართობებს არიან გადაყოლილნიო და სხვა ასეთი, თუ უარევიც. ზოგი იმასაც კადრულობს, ტყუილმეტყველებს სხვარის უხამს სიტყვებს: „ქრტიანებში იდიოტებმა უხამსებები!“ შესაძლებელია ეს მცირე გამოხატვისი იყოს (ცითომ?), მაგრამ მაინც აღმაშფოთებელია, უხამართლოც, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ამგვარ უხამსობას აწვადებენ და მთლიანად ახალგაზრდობას გადასწავლებიან ხოლმე.

აბა, ახლა იმთა შეითხეთ — „კრტიანებს“, „ღებობებს“ და „იდიოტებს“, რას გვიპასუხებენ?..

გვერდზე მინაწერი:

ეს სტატია სასტამბოდ გამოადგებული მქონდა, როცა „ახალგაზრდა კომუნისტში“ წაყოფიებ თბილისის 161-ე საშუალო სკოლის მე-10 კლასის მოსწავლეს ნინო სიხარულიძის ლექსი „პა-სუხა“. ამ ლექსის ეპიგრაფია: „არაფრად ვარგა დღევანდელი ახალგაზრდობა“ (ავტობუსში ვაგონილი საუბრიდან).

ლექსი ასე იწყება:
ეკ, ბიძაჩემო,
რამდენი ვარგა,
გულით რომ გსურდეთ, ვერ შეძლებთ
დათვლას.

მომავლის იმედს, დღეის დღის ძალს ასე უწვალოდ რად ასხამთ თიხსლადს? ასე ამრეზით რათ უტყვართ გურამს ანდა რას ერწით ლუღას და თამაზს? ჩვენ დღეს მოვედით, ვყოცბლობთ აწმყოთ, წარსულს ვაფასებთ არა ნაკლებად, ქართული ცის და მიწის დაჩაფებს რატომ მიგვიწინეთ ქვეყნის აქლებად? შემდეგ:

ვგებს იმში მივიძღვის ბრალე, რომ იმ სამასი ვაქციის მსგავსად კრწანისის ველზე ვერ დავდეთ თივა რომ თამარ შეფეს არ ვახლდით ლაშქარს,

ნილსფერ დროშებს არ ვწვედით მაღლა
და შტრის შემსუვრით ფრთებგამოსხმულნი
არ ვგვიყოფდით ხმაილი „ვამას“...
...რა ვუყოთ ზედმა ასე იწება
და ჩვენი ბრალი სულაც არ არის,
რომ გვერდზე დავგონა ცხრასხვიღმეტი
და ბარცადზე ბრძოლის ხანძარი...

თორემ:

თუ ისევ დასვლტა შტრის რისხვა შეხად,
კვლავ გამეორდა სივე დროთა,
ჩვენც თქვენგვარად, ვეგბ შეტადაც...

და ასე შემდეგ. ზოლოს კი ისევ:

ეს, ბიძანგო,
ტყუილად ამბობთ,
თითქოს შევიღობის არ ვყოფთ ღირსი...

სწორია, ასევე და ათასჯერ სწორია ისე კი
ჩვენს შორის დარჩეს და... მე თუ მკითხავთ,
ჩვენთვის — „ღრმად პატივცემულ ბიძებო და
დეიდებოთაო“! სიტყვილიც კია უსამართ-
ლოდ გულწატიკვი ვაცონა ვახსნალოდეს ქვე-
ას. არადა, რას იზამ, სიმართლე მის მხარესაა.
ის კი არა, ახლა ვუქრობ: ზომ შეიძლება ეს
გოგონა ზღალ ჩემი სტუდენტი ვახდეს უნივერ-
სიტეტში და მკითხოს, „ბიძანგო, შენ რას
უქრობ ამაზე“...

რას ვუქრობ? გინდათ ხაჯაროდ განვიცხა-
დო? ვთქვით: მხოლოდ იმას, რის ჩვენთვისაც
ვცდილობ ამ სტატიაში, სხვას არაფერს...

ამიტომ მინდა გულდასმით განვიხილოთ
სტუდენტების ის წაწერები. ერთის მხრივ, ეს
არის სამოცო რეცენზია კ. არსენაშვილის ერთ
პატარა მოთხრობაზე, ხოლო, მეორეს მხრივ,
რადღა „აღსარების“ მსგავსი, სადაც მათი ზე-
ლოერი ცხოვრების, უაქრების, ოცნებებისა და
მისწრაფებების საქმოდ ვრცელი პანორამა
გაშლილა. ჩვენც ამ წაწერების მიხედვით უნდა
ვქადაგოთ და ცალი თვალთ შიშვ ჩავისვლოთ
მთ სლოერი სამუაროში, რომ ენახოთ, „რა გა-
მოვა რისხვან“, გარქმუნებთ, ეს ვინაიცი მის
კითხი კი არ არის, მოვალეობაა, განსაკუთრებით
კი იმთთვის, ვისაც ახალი თაობის აღზრდის
საქმე აქვს მინდობილია. ეს კი ყველას ეგება,
რადგან ახალი თაობის აღზრდა საყოველთაო,
სახალხო საქმეა. ამიტომ ზოგჯერ ჩვენს გულშიც
უნდა ჩავიხედოთ, იქნებ ყველაფერს ისე ვერ
ვაკეთებთ, როგორც საქირთა, ამ შეცდომებსაც
ვუშვებთ, მნიშვნელოვანისადაში უფურცადღებო-
ბას ვიჩინებ, თვალს ვუსუვათ იმაზე, რაც ამჟა-
რად ჩანს და სხვ. ყველაფერი ეს პირდაპირ უნ-
და ვთქვათ, რადგან:

თქმა მართლია სიმართლიხათ, ზომ ვავიგო-
ნით!

სილამაზის ნიღაბი...

ჭერ ენახოთ რა შთაბეჭდილება მოუხდენს
კ. არსენაშვილს და მის მოთხრობას სტუდენ-
ტებზე. დაბ, ავტორს და მის ნაწარმოებს, ერთი
სტუდენტი წერს:

...კ. არსენაშვილის „ახალი წლის დამე“ რომ
წავიკითხე, საოცარი სურვილი გამჩინდა მენახა
მისი ავტორი; თუნდაც ერთხელ შემეხედა მის-
თვის...

შეორე კი ასეთ შედარებას მიმართავს:
...ჩვენს მხარეში ერთი უცვაილი ხარობს,
„უკადრისას“ ენახიან; ხელით შეეგებით თუ
არა, ტყაც დაიძახებს და ზედში ჩაგვშლებათ.
ახე წარმომიდაგენია ამ მოთხრობის ავტორის
გულაც — ვერ აიტანს უბრალო შეგებასაც კი...
ამის დამწერმა იქნებ არც იცინ, რომ ასეც
მოხდა,

ახლა კი იმ მოთხრობისაგან მიღებული შთა-
ბეჭდილების შესახებ:

...ნაწარმოები, რამაც ჩემზე დაუფიქარი შთა-
ბეჭდილება მოახდინა და „მაიჭულა“ სულ სხვა
თვალთ შეგებდა ცხოვრებისათვის, დამენახა
ზუნების მოყვლენების სიღამაზე, რასაც ადრე
ვერ ვამჩნევდო, კ. არსენაშვილის მოთხრობა
„ახალი წლის დამე“ გახდა...

ეს მართო შთაბეჭდილება კი არა, ისეთივე
ზევაჟუნაა, როგორაც სიღარზე მოახდინა სი-
ღამაზის ხილვამ ლიბანის სანატორიუმში. სხვაც
წერს:

...და აი, სულ რამდენიმე დღის წინათ თბი-
ლისში თოვლი მოვიდა. მე ფონეტისკაც კაბი-
ნეტში ვიქეტი. უყვე სუთი საათი იყო, რომ გამ-
მოვედო. ვარეთ არ ბნელოდა, მაგრამ ქარი ქო-
და და პირველი ფიფქებს ბუნება უხვად აფრქ-
ვედა თბილისს. გამახსენდა ბაკურიანი, გამახ-
სენდა ქარბუქი და ფეხით ვავლა მომიწინდა. ხალ-
ხი აშპარებით, თვალდაღწეული მიდიოდა ქუჩა-
ში: მე კი ხაზე მიუღწევირ ფიფქებს და მხიარუ-
ლი, ბედნიერი გამომეტყველება მივიღო. ახე მე-
გონა მთელი ქვეყანა ჩემი იყო. მივდიოდი ნე-
ლა, ვუფურებდი ლამიამონებს და ჩემდაუნებუ-
რად არსენაშვილს „ახალი წლის დამეზე“
ვუქრობდო...

ზოგი კი ისე აუფორიაქებია ამ მოთხრობას,
რომ ერთი მთოგანი ასეთ საოცარ კითხვასაც
სვამს: „რატომ მივეყვარო ზოგჯერ სიღამაზე
შერაწუნებამდე“?

ამა, რა ვიცი რატომ? გოლსუორისის ნაწარ-
მოებში კი შემხვედრია ასეთი გამოთქმა, „მამ-
ფოთებელი სიღამაზე“, მაგრამ „შემიარწუნებ-
ელი სიღამაზე“ არა, არ გამოგონია! იმავე სტუ-
დენტების წაწერებში კი ასეთი რამ წავიკითხე:
...ყოველთვის, როცა ასეთ რამეებს ვისმენ,
ცუდად ეხდები ხოლმე. ლექცია რომ მოვარდე-
ბა და ვარეთ გამოვდივარ, შეგობრები შეკითხე-
ბიან, რა მოგვიქადაო. ასეთი რამ ყოველდღე

რომ ხდებოდეს, ალბათ, აქამდე ვერც მოვატან-
დო...

მეორეს, ჩანს, ისე მოარგვია ეპოცია, რომ წე-
რის დროს, ასეთ პარაკსისტულ ფრაზებს ისე-
რის:

...რამდენჯერმე დაყწერე ეს, დავხვი... ისევ
დაყწერე... ისევ დავხვი... ახლაც ვწერ, მაგრამ
არ ვადავიტოხავ; შემიწია ისევ არ დავხვიო...

შესამე, ვგონებთა წერის დროს თავზე ვა-
ვე გოხით, ისე მეხვეწება:

...მატონო შიშა, ძალიან ვთხოვთ, შეწვევითო,
თორემ ვგრძნობ ცუდად ვხდებო...

ასეთია კარგი მხატვრული ნაწარმოების ემო-
ციური ზეგავლენის ძალა. კ. არსენაშვილის იმ
მოთხრობებშია ამიტომ აუფორაქა სული ამ
ახალგაზრდებს. კარგი ამაში ის არის, რომ მწე-
რალმა ბერის სულის თვადებო აუხილა და ყუ-
რების ნაცვლად ზედვას მაჩვენია:

...მე ყოველთვის მიყვარდა ბუნება, მაგრამ
არასოდეს შეჩინა ბედნიერება განმეცადა და
დაძმუნა მისი ხილამაზე, შემეყვარებინა ის
მშვენიერება, რითაც ესუსტაეთ და რისთვისაც
გვიხარია სიცოცხლე. აი, სულ ორიოდე წლის
წინ სულაც არ ვფიქრობდი იმაზე, რა ბედნიერი
უნდა ყოფს თუნდაც პეკედი, რომელიც ასე
ლამაზია. წარმოიდგენია რა უფერული იქნე-
ბოდა ყველაფერი, მსოფლივ უწნოები რომ
ჩნდებოდნენ ამქვეყნად. ბავშვობაში კი ყოველ-
თვის შეცოდებოდნენ პეკელები, რადგან ასე
ცოტახანს ცოცხლობდნენ და გული მომდოდა
სიქოტზე, რომლებიც უწნოები იყვნენ, მაგრამ
მთელ ზაფხულს ხმობდნენ. მაშინ რომ გვი-
თხათ, რომელ მწერად ყოფნას უფრო ისურ-
ვებდო, აუცილებლად სიქოს ბედს ვირჩევდი,
მაგრამ ახლა?...

სჯობს სამი დღე იცოცხლო და ყველა მოხი-
ბლო შენი ხილამაზო. ვიდრე მთელი საუკუნე
და ზონდს ჰგვირდე ადამიანებს...

აი, ასეთ სტუდენტურე იოქმის ისევ სტუდენ-
ტის მიერ დაწერილი სიტყვები:

...თუ სული სუფთა გაქვს, კეთილი ცხოვრე-
ბის მშვენიერებას უფრო აღაქვამ, ყველაფერ-
ში ეძებ სილამაზეს და თავს ბედნიერად გრძნობ
როცა იპოვი მას — გახსნილი შუბლით და გა-
ღიშებული საბით შემყურებ სილამაზეს და ლა-
მაში ზარ შენც, რადგან გაქვს უნარი ლამაზად
აღაქვა და შეიგარმოს ყველაფერი. ლამაზია შე-
ნი კეთილშობილური ფიქრები, ლამაზია ყველა
მადლო გრძნობა...

ამგვარ გრძნობას კი მზიადულობის დიდი ძა-
ლა აქვს. იგი აღვივებს კეთილ სურვილებს,
აძლევს გრძნობებს, აფიქრებს ადამიანის
სულს და აძლერებს ღტოლვას სილამაზისად.
მა... რადგან მათთვის:

...ლამაზია კეთილშობილური განზრახვა, ლა-
მაზია ყოველგვარი აძლერებული გრძნობა;
ლამაზია სიყვარული, რაც ადამიანს ზნეობრი-

ვი და სულერი ცხოვრების ძნელი სერიოზულ
ლი და ბედნიერი გამოცდა. ლამაზებად არ იმა-
დებათ, ადამიანები თვითონ ქმნიან თავიანთ
სულიერ სილამაზეს. თუ მათი ცხოვრება აღსავ-
სება ინტერესით, შემართებით, აზრობით, ძიებით,
სიკეთითა და კეთილშობილებით — ისინი ლამა-
ზებიცაა და ბედნიერები. ამგვარი სულიერი
სილამაზის ადამიანებმა შემოგვიანებეს ჩვენ სა-
მშობლო...

განა ასე არ არის? ან ამ მსჯელობას წუნი და-
ეღება? ახლა ნახეთ, როგორ აფართოებენ ისინი
სილამაზის ესთეტიკურ თუ ეთიკურ ფარგლებს.
მათ სურთ სიმახინჯის ნიღაბქვეშაც ადამიანი-
ნონ მისი მომხიბვლელობა. აი, თუნდაც ქვაზი-
მოდოს სახეში.

...იქნებ ის, რასაც ჩვენ სიმახინჯეს ვუწო-
დებთ, უბრალოდ სილამაზის ნიღაბია და მა-
ლაკს მას, რასაც მუხლმოდრეკით უნდა ვცემ-
დეთ თავიანთს; პარისის დუთისშობლის ტაძრის
სამრეკლოზე მახინჯი ქვაზიმოდო რუკს ზარებს,
რუკს ზარებს და კიდებზორადვეული ნაღვლით
ევეება ერთადერთი თვალი. რუკს და განწარუ-
ლი სიყვარული მოსთქვამს ზარების გუგუნში.

უსულყო ესმერალდის გვერდით იქნებ უდი-
დესი სილამაზე კედებოდა, სილამაზე ყველას-
გან დეწილი, დამცირებული, ადამიანები კი
მას მახინჯს უწოდებდნენ, მახინჯსა და თავზარ-
დამცემს.

ისე კი ამგვარი „სიმახინჯე“ სილამაზის ნი-
ღაბია მხოლოდ და სხვა არაფერი...

ამგვარი ლოგოკით სიკვდილიც სიცოცხლის
ნიღაბი იქნება მხოლოდ. ვაჟამ ხომ მართლაც მი-
გვიჩვენა აზრს, რომ სიცოცხლე სიკვდილთ
„მშვენიობს“. რილაც წერდა სიკვდილის გალა-
მაზებას შესახებ. სხვაც ბევრი ყოფილა „სიკუ-
დილი სიკვდილისა დამთურგნელი“ და... აი,
რას წერს სტუდენტი:

...როცა სილამაზეზე ჩამოვაგდებ სიტყვა, მა-
ნარეში მესურმა, „შენ ახლა იმ ასაკში ზარ, რო-
ცა კაცისათვის არსებობს მხოლოდ ერთი სილა-
მაზე — ქალის სილამაზეო“. მე კი მაქვს პრეტე-
ნზია ცოტა რომ სხვა სილამაზეებიც ვიცოდებ.
სიკვდილი რომ სიკვდილია, ეტყობა, მასაც თა-
ვისი სილამაზე აქვს. განა გალაკტიონ ტაბიას
სიკვდილი ლამაზი არ იყო?...

რა ვიცო, ალბათ იყო.

შეინარებაული წამი...

ასეთი კეთილშობილურ გრძნობებს აღვივებს
კ. არსენაშვილის ის მოთხრობა: ხალაგზარდებ-
ში. მამურდება მისწრაფება სილამაზის, სიკეთი-
სა და სასიყვარულოდნი. ასეთ დროს მათი სურვი-
ლებიც „მშვენიობს“, ნატვრაც ლამაზდება, სი-
ცოცხლეც მეტ სიხალისეს იძენს. ამიტომაც მი-
სწრაფიან ასეთი ტონით სილამაზისა და მშვე-
ნიერებისაკენ.

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

„მეც მინდა აღმოვაჩინო სიღამაზე. — წერს ერთი სტუდენტი, მაშინ, ალბათ, საოცარი გრძობა შემიპყროს, გრძობა რასაც ვერვის აუღსნი, რასაც სიტყვებით ვერ გამოვხატავ და რასაც სხვა ვერც გააგებს, მე მქაჩს, რომ ადრე თუ გვიან ყველა ადამიანს ექნება ასეთი განცდა და ეს იქნება ერთი წამით. ალბათ ასეთ წამზე თქვა გოეთემ, „შერჩედი წამო, მშვენიერი ხარ“...“

და, ვინ იცის, იქნებ ასეთ ადამიანებისათვის მართლაც შერჩერდეს ის მშვენიერი წამი და ისევე გაანათოს მთელი მათი ცხოვრება, როგორც ვფანს მიერ ხაფიზის პოეზიაზე შეჩერებულმა მშენ, რომელიც არა დიდი დროს დაიშრებოდა, არამედ განუწყვეტლავ ანათებდა ქვეყანას.

იტყვიტ ეს ოცნებაა? შეიძლება, მაგრამ მეც კი არხენაშეიღობის სიტყვებით რომ გითხრათ:

ასეთ ოცნებისათვის მართლაც ღირს ცხოვრება!

ისიც საყურადღებოა, რომ ამ სტუდენტმააც კარგად იცინა, რომ ადამიანი თვითონაა ხილამაზის შემოქმედი. აი, რას წერს ერთი მთავანი: „ადამიანი თვითონ ქმნის სიღამაზე. იგი თავისი საყურადღებო ზედვით ახალ, განუშორებელ ფერებს მატებს მას...“

მეორე კი ასე:

„...მე მგონი სიღამაზე საყურადღებო წილის ნაწილი უნდა აჩუქო, რაღაც შენეული მისცე, გაერთიანე მათთან...“

რა სასიამოვნოა, რომ ყოველივე ამის გამოხატავად იხინი საოცრად ზუსტ გამოთქმას, „სიღამაზის თვითშეცნობას“ ხმარობენ.

თვითშეცნობა კი, მოგვხსენებთ, თვითშეცნობაა. ეს კი, უწინარეს ყოვლისა, ადამიანისაგან გარეშოსაღმი უფრო აქტიურ, შემოქმედებით დამოკიდებულებას მოითხოვს, იმის შეგნებას, რომ ცხოვრება მდგომარეობა კი არა — მოქმედებაა. და თუ ეს ასეა... თუმცა სჯობს ისევე სტუდენტობის გულწრფელი სიტყვებით გითხრათ ხალხმედი; ისინი ხომ უკეთ ზედვან თავიანთ თავს, ჩვენ კი უნდა აღმოვაჩინოთ და შევისწავლოთ, მიუხედავად საერთო მისწრაფებისა, მათ შორის სხვაობა მაინც იკნება, თუნდაც იმდენი, რომ სოჯა ქვეყნიდან ზევით უსურებს თავის თავს, უოგიც — ზევითან ქვეით. აქაც დაკვირვებაა საჭირო და იქაც ბუნებასა თუ ცხოვრებაში სიღამაზის აღმოჩენის საწინააღმდეგობა: ეს არის ერთი სტუდენტი წერს:

„...სიღამაზის არსი რომ შეიცნო, საჭიროა დაკვირვებულ ხაზებსა და მოვლენებს შერს გარშემო. ხშირად უბრალო მოვლენაც სიღამაზის განსახიერებაა, მაგრამ უფურადღებობის გამო ვერ ვამჩნევთ მის, სიღამაზის შექმნისა და შეცნობისათვის საჭიროა ოცნება...“

ისევე ის ოცნება, რაც ყოველივე ამას აღსაყრდენს უქრებს სიღამაზე, სიყვითელს, სისიღამაზე. იგი აფართოვებს ჩვენს წარმოდგენას ვარდობაზე თუ, რა თქმა უნდა, უსურებისა და ხედვის ოქით ახალი საგნებისა და მოვლენების ხილვასაც მივერვევით. არ გაგვიკვირდეთ და ამის ნიშნები ისევე სტუდენტების ნაწერებში გვხვდება:

„...სოფელში ჩემი ოთახის ფანჯრიდან მეზობლის მიტოვებული სახლის კედელი მოჩანს. ვერაფრით ვერ მივერვი ამ ნახევრადამოკიდებულ კედელს სურებას. მე იგი ყოველთვის მოვლემული, შუბლმერაღული შეჩვენებოდა.“

ადრე გასაზრებულ ამ კედელზე ქვევსშუა შეჩენილ კირში ამოდიოდა საოცრად ნაზი, თმისავით წვრილი და სუსტი ყვავილის ღერო, რომელსაც შემდეგ პატარა, ბედურას თვალებისოდენა ცისფერი ყვავილი უჩნდებოდა. ეს ყვავილი ყველაზე ადრე ამოღის, იხსა და ენქელაზე ადრე...“

— გახული წელი თბილისში გავატარე, — ვანაგრძობს იგივე სტუდენტი, ერთხელ კიბის კედელში შეჩენილ ჩემი ნაცნობი პატარა ყვავილი. ახლა, როცა ჩემი სოფლის სახლიდან ახე შორს ვიყავი, ვიგრძენი, როგორი მახლობელი ვახდა ეს ღამაზი და გულუბრყვალყო ყვავილი ჩემთვის.

ამის შემდეგ, როცა სოფელს ვიხსენებ, ის ძველი, ნახევრად ჩამოწკრეული კედელი სულ ასეთი ცისფერი ყვავილებით დაფარული მერყენება...

ასეთია ზღვიის ბუნება. იგი სრულიად გარდასახავს რაღაც, თუნდაც უმნიშვნელო ფერებს, მერე წარმოსახვით აფართოებს მის განზომილებებს და სულ სხვა სურათს ქმნის. ლიტერატურათმცოდნეობაში ახას უწოდებენ „ფერტაღის ტრანსფიგურაციას მთელში“. ეს „მთელი“ კი ახალია და თავისებურია. შეიძლება ის არარეალურიც იყოს, მაგრამ ოცნებით შექმნილი ისეთი ზღვილი სიღამაზეა, რომ ერთნატივლის მომგვრელ ხამოვლენას იწვევს. განა ასეთი არ იყო კი არხენაშეიღობის მომავლავი შემოქმედის ცაცხვის ზე? ან, თუნდაც სტუდენტის ეს ნაწერი?

...ერთი შემთხვევა მინდა გავისხენო:

ბარნოვის შერთებ ნიხში ჩემი ამხანაგი ცხოვრობდა. ხშირი სტუმარი ვიყავი მისი. არაფერი განსაკუთრებული არ შემიმჩნევია არახოდებს და ან, ცხოვრებაში. მიწვევები (ახლავსრდობის ამხანაგი ხომ იყით) ნელ-ნელა მივეყვებოდი ქუჩისა და ვიქრობდი რაღაცას, რომ, ჩემდაუნებურად ქუჩის მეორე მხარეს გაღვივდი. ერთჯერ ეწოში შესასულიყო კედელი ოდნავ გამოწერულია ქუჩისაკენ. ის იყო კვირდი უნდა ამეფლო მისი, რომ სიცილებას. კედელზე ცისფერი ცხენი მიდიოდა. მხედარს თუვა ჩაეღწა და რაღაცაზე უქრობდა. კინაღამ გავგვიღვი ისეთი და-

შეი სანახაობა იყო... მხედარი კი უფრადლებას არავის აქცევდა, ისე მიდიოდა თავისთვის, ჩემდა უნებურად ხელი წავატანე და... გამოფრქვა. ჩემს უკან კიდევ ორი კაცი იდგა, ოღონდ ისინი კედელს კი არა, შე მიყურებდნენ. წინ კი ჩვეულებრივი კედელი იყო, რომელზედაც ვიღაც მოცულს უსარმზარო ღურჭი ღაჭა დაედგა, გამოცინა.

მას შემდეგ რამდენჯერაც არ ამივლია იმ ქუჩაზე, უკველოვის ჩუხად გავაპარებდი ხოლმე თავს იმ კედლისაკენ, მაგრამ არავითარი მხედარიც მხოლოდ ღურჭი ღაჭა, რაც აუწნებდა კედელს იმ კედელს...

ამის შესახებ მე ერთ ზემს ნაცნობ მწერალს ვუთხრე. „ღამთავერული მწვენიერი ნოველაა“ — მისასუბა მან. „რა ციცი, შეიძლება ასეც იყოს-მეთქი“, — განკვებ ორკოფულად მიუთხრე შე, თუმცა დარწმუნებული ვიყავი, რომ ეს, მართლაც ასეა.

გაბუტული შეა

არა, ყველა როდია ასეთი ხილვებით შეყარობილა. აი, ერთ სრულიად თავისებურ ნაწერზე მინდა შევაჩერო თქვენი ყურადღება. მისი ავტორის პოზიცია მნიშვნელოვანდ განსხვავდება სხვებისაგან. იგი გამოირჩევა სიღამაზისადმი უფრო აქტიური დამოკიდებულებით, საკუთარი ძალებისადმი რწმენით, დამოუკიდებელი აზროვნების ფინით და დაუკლებელი სურვილით „თვითონ იცოდნენ თავისი ცხოვრება“. მე შეგონ, ყოველივე ეს იმიტომ ზღვება, რომ ამ „ამბობებულ ხელს“, სხვის მიერ აღმოჩენილი და ნაჩვენები სიღამაზის ხილვა კი არა, მისი შექმნა აინტერესებს:

„სიღამაზე რომ შექმნა, — წერს იგი, — ჯერ საკუთარი „შე“ უნდა იპოვოს, მერე ეს შე თვითონ შექმნის თავისი სიღამაზე. იმ დღეს დეკციაზე კინაღამ ვიყვირე: „მე ვეძებ ჩემს „შეს“... იმიტომ კი არა, რომ საკუთარი სიღამაზეც ვერ შექმნი. არა, უბედურება ის არის, რომ ზოგჯერ სხვისი სიღამაზე მომწონს...“

ეს კი, როგორც ნახს, არ აკმაყოფილებს, რადგან ის სიღამაზე ურჩევნია, რასაც თვითონ შექმნის და ისიც არა მის გარეშე, არამედ საკუთარ „შე“-ში. აქი მოვახსენეთ, რომ მის არც ის უნდა ვიღაც სხვამ იცოდნოს მისი ცხოვრება. ამიტომ ვეძებს საკუთარ „შეს“ და ასეთი გასაოცარი მღელვარებით გადმოვაცემს ამას:

...18 წელია ვავიდა, რაც მე და ჩემი ცხოვრება დავაბაჭებთ უხმოდ, უჩუმრად და ვეძებთ საკუთარ „შეს“... ვეძებთ, ვეძებთ, ვეძებთ ღღისით, ვეძებთ ღამით. მერე შევხვდებით ერთმანეთს, ერთ წამს ჩავიმუხლებთ და ვეკითხებით:

- იპოვე?
— ვერა, შენ?
— ვერც მე.

და მივდივართ ასე უხანაროდ, უმხედროვნოდ მივდივართ და ასე ვივლით, ვიღერ ერთ დღეს არ მოვა და მიტყუვის

- ვაიოვე.
— იპოვე?
— შო, ვაიოვე: შუე გამებუტა.
ამას კი არც ეს აკმაყოფილებს და თითქოს უხმოდ ყურბის:
— არა, არ მინდა, არა! შე მინდა მოვასწრო და ვიპოვო მანამ, ვიდრე შუე გამებუტებოდეს...
აღმათ ამიტომია, რომ ამის დამწერს აღარც ნოდარის ბედნიერებისა ზჭერა, რადგან იგი სხვის მიერ ნაპოვნი სიღამაზითა აღტაცებულა.

წერს კიდევ:
...როცა არსენაშვილის მოთხრობა „ახალი წლის დამე“ წაკითხეთ, ასეთი კოხტები დამებადა: ვთქვათ, არ დავნახა ნოდარს ფერადი ნისლი, მაშინ? ღვედა მისი საწოდები არ გადარეაღებებინა, მაშინ? და, საერთოდ, ღვედა რომ იმ ოთახში არ მოხვედრალოყო, მაშინ? და რატომღაც არ მომინდა ამაზე უიქრი:
ფერადი ნისლი?
ფერადი წვიმა?
ფერადი თოვლი?..

ამის შემდეგ გვიგონებთ, სულ სხვა რამეზეა ღამარაკი, მაგრამ არა, აქაც საკუთარი „შეს“ ძიებაა, თუმცა რაღაცით უფრო გაღიზიანებული და შემამოფრთხილებელი. მინდოდა დამეწერა შიშის მომაველიც-მეთქი, მაგრამ თავი შევეკავე, რადგან ეს „შეში“ ისევე „უმიზნოვო და უმისამართო“ მეჩვენება, როგორც იმ ღვედაში, სათურად რომ აწერია: „X X საუკუნე“. გასაფრთხილებლად კი ერთ ბრძნულ შეგონებას შევახსენებ იმათ, ვინც უხანაროდ ბეგრ ღროს კარგავს საკუთარი „შეს“ ძიებაში, სულერთია, იქნება ეს „შესის გაბუტვაღე“, თუ ამის შემდეგ ის შევარება კი ასეთია:

„ვიცნ მხოლოდ საკუთარ შეს ეძებს, ადვილად კარგავს მას“. ამის იმიტომ მოვახსენებთ, რომ ჩემი ღრმა რწმენით, საკუთარ „შეს“ შექმნა უნდა და არა ძიება. ასეთი აზრი შეიძლება ბუნდოვნად, ჭოგურად, მაგრამ მისიც ნახს ამ მართლად, უფსურ ნაწერში:

...ჯერჯერობით კი რატომღაც მგონია, რომ ცხოვრება თეატრია (არ ციცი, სადმე ვაეგონე თუ მე თვითონ მომივიდა აზრად)... შო, ჩვეულებრივი თეატრი. შე კი მხაიობი ვარ, რომელსაც სულ პატარა, უმნიშვნელო როლი აქვს დაკორებული. ის კი — რეჟისორია, ის ამიტომი და ა. შ. ეს კიდევ არაფერი, ისეთი შეგონება მაქვს თითქოს სუფლიორი მყავს. აი, ასე: ელავარ სეენაზე იატაკზე რაღაც ზვრელია და ვიღაც მკარანახობს როლს. უბრალოდ: ასეთი პატარა როლი მაქვს და მაინც სუფლიორი? თანაც ისეთი საშინელი თვალები აქვს, მგონია, როცა მე მიყურებს, ჩემს უკან ვიღაც სხვას უღიზიან თუ ეღამარავება. მე შეტი არ შემიძლია ვევი-

რო, მუშაებს ვიწვევ— გონს რომ მოვლივარ, ვხედავ სუფლიორი ისევ იქ წიხს, მხოლოდ ახლა ცალი თე-ლი აქვს... მაგრამ არც ის მითმობს და უფრო ხმაიანდა იწვევს კარნახს. ვეხვეწებო, ვემუღარებო, თავი დამანებოს, მე შეიპარე ვიცი ჩემი როლი, თუმცა არაფერი გამოდის... ის ისევ განაგრძობს კარნახს და... ვხედავ, რომ ორივე თვალით ბრმა, მაგრამ მაინც შეარნახობს. შხად ვარ ვეცდ გამოგებულო, ვუყუარო: „შე შენ ენას ამოგაპრობ“ უნდა მივყარდე კიდევ, რომ... საკუთარი „მეს“ ძიებით დაქანებული ჩემი ცხოვრება მთლიანობას და ყურში ნაიმურჩულებს:

— იქნებ ეს არის?

— არა, არ შეიძლება. ეს უკვე ბრმაა, — ვუყვირო მე და შეშინებული ვბრუნდები დარბაზისკენ. ახალა მახსენდება, რომ მხაზობი ვარ. ვიღაც სკამზე შემბარა და ტაშს მიკრავს. მიშენ კი ვიკრძენი, რომ მართო არა ვარ, ყველანი მხაზობები ვართ. ის კი უფალი რეცეხორია, რომელიც როლებს ვთავაზობს.

შეც ვოცნებობ რეცხორი ვავხედ, ვოცნებობ იმიტომ, რომ ოდესმე თუ მივაღწეე ამას, სულ ვაჯუტებ ამ თანამედროზს და მივმართავ ყველას:

— თქვენ თვითონ იპოვეთ თქვენი როლები და მაშინ იგაძნობთ ხელამაზეს.

აი, ასეთი ცხოვრებისათვის ღირს ოცნება... ამ ნაწერის მომზადებლობა მის გულწრფელობაშია. ეს გულწრფელობა ისე ადებსლი, რომ არც ლექტორს აწივია:

— ყველა მხაზობი ვარო. აი, თქვენს მე ვერ დამარწმუნებთ, რომ ყოველ საშაბათს ხალიხით შემოვიღობთ ლექციისზე. დაბ, თქვენც უფაღმა რეცხორმა შემოგოვაჯახთ როლი...

პოლემიკის ხასიათზე რომ ვყოფ, ვტყუილა — ისევ რომ თუხს, შერე არა განა მხაზობი თავის საკუთარ „მეს“ არ დებს სხვის მიერ შემოთავაზებულ როლში? ხომ ამბობენ, მისოდესი გრამის ვაჯუტებას ვაურბოდა, რადგან ემონოლი „სხვის“ როლში თავისი „მე“ არ დაეცარა.

ის სტუდენტის „შემოცევა“ კი ამით როლი მთავრდება. პირაქით, უფრო მწვავედ „ობინენა“. არა, სულ მთლად მწარედ კი არა. ისე, ეთმ — გურჩი რომ ამბობს, „მწარე გითხრა ტკილილი თვინ“:

...მოდა, — განაგრძობს იგი, შემოდის ეს კაცო ლექციაზე რაღაც ახლა-უბღმზე ლაპარაკობს: „მღანარის მესამე ნაპირი“ (ეს თომას მანია, მ. კ.), „რიცხვით ცხრა იგი თამაშობდა ერთხელ“ (ეს უან კოკტაო, მ. კ.) და ა. შ... გულში ვაჯუტებ, ან ეს კაცოა ვიცი ამ შე-მეოქი. ისიც დავემარტე ნაფიქრალს, ომშია ნაშუკი, ამდენი უნაზავს, ვანუსდია და რა ვასკვირია, რომ...

მაგრამ... როცა ყველაფერი ავკისხსა, დავრწმუნდო, რომ ორივენი ღრიალ ნორმალურად...

რატომ მომეჩვენა „მღანარის მესამე ნაპირი“

უცნაურად შეიძლება ზუსტად ვთქვათ (ჩრდილო) არ მიფიქრია; მაგრამ ძალიან ხშირად ვფიქრობ იმ რაღაცა „მესამეზე“ და ეს ყველაზე საინტერესოა...

შერე კი ასე:

...ერთ მშვენიერ დღეს ჭირ დიდის ამბით „ეკნები ვაწაწუნან“ (ეს ს. ბუციაძე, მ. კ.) შემდეგ ძლივს მივაღწეინა „მესამე ნაპირამდე“ (ეს ისევ თ. მანია, მ. კ.) და ბოლოს, ერთი პატარა მოთხრობა წაგვიკითხა: „ახალი წლის დამე“.

ძალიან დაფიქრდი რატომ მიიპყრო ამ მოთხრობამ თქვენი ურთულდება? და ასეთი დასკვნა გამოვიტანე, რომ ხელამაზემ შეიძლება იმედი დაგიბრუნოს, ანდა საერთოდ ცხოვრება...

ბოლოს კი მაინც ასე:

...საოცარი ხელამაზე არქვა ღვეანმა ნოდარს. ხელამაზე კი არა, ფერადი ნისლი, რაც ღამიონის შექვე უმარავ ფერებად იშლებოდა. ამით რაღაც მოხდა ნოდარის ცხოვრებაში. რა? შეხატლებულია ამ კითხვაზე თვითონ ნოდარსაც ვერ ვაეცა პასუხი...

ფერადი ნისლი კი იფრქვეოდა და იფრქვეოდა ოთახში და ფერებით სავსე ხაღამო მღეროდა ღამის ტყეში...

მირხხვის ხეალი ფრთაღამი...

თუცა ყველა ნაწერი როდია ასე ექსტრა-განაღრ. უმარავდესობას მაინც ბუნებებსა და მიზი მოვლენების რეალური ხელამაზე იზიდავს. გაანინა მხოლოდ, ვის რა მოსწონს უფრო: მთები, ველები, მდინარეები, ღრუბლები თუ ქარი, წვიმა, თოვლი ან სხვა რამ. ამა, ახლა ამით ვის ვაეკვირებ? ყველაფერ ამაზე იმდენი დანერჯოა კაღის დიდიხატების შერე, რომ მდინარეა რამე ორიგინალურის თქმა, თუმცა, ჩემდა მოულოდნელად, აქაც რაღაც ახალსა და თავისებურს წვაწეული. ეს უმთავრესად ბუნების მოვლენებთან, შესაძლებელია გულუბრყვილო, მაგრამ მომზადებული ინტიმურ დამოკიდებულებას ეხება. აი, თუნდაც ქარი, ადრე როდეს ლექსში მქონდა ამგვარი ინტიმური დამოკიდებულება შემწინეული, ქარი ჩემი შეილიაო რომ ამბობს. ვალკაციონის „მე და დამეც“ მოვლენებთან, მაგრამ, რაც არ უნდა თუოს, ისინი დიდი პოეტებია. აქ კი პირველი კურსის სტუდენტი წერს:

...ქურბში ქარი დაქროდა და რაღაცას ევადრებოდა გამველლებს, ხელების უკაცნოდა, იქნებ უნდოდა რაღაც მოეთხრო, მწუბარება გენაარბინა, მაგრამ არავის არ სცდოდა მისთვის. უფრო მაღლა აიწვედნენ ხაულოს. ზელებს ჭიბზე ნაიწუბდნენ და ხაღდაც მიინტაროდნენ.

რატომღაც ჭიანჭველებს შევადარე ამ დღეს

ხალხი. რაღაცაზე წარუხადენ უსუსუსებენ და ურველთვის როდი იციან რისთვის? რატომ? ზოგნი საკუთარ ნაქუშში არიან ჩაკეტილნი და მშინაით ვანემე სიმუდრავოვ არ დაურღვიოს. ამიტომაც არ უყვართ ქარი, ზურგს აქცევენ მას. როცა ის ფანჯრებზე აკაცუნებს, არავის არ უნდა გაუფოს რას სთხოვს მათ ქარი, პირიქით, დარბებებს მიუხურავენ და ფარდებს ჩამოუშვებენ.

არც ღამე უყვართ ადამიანებს, რადგან ის ერთადერთია, რასაც ვერ მოატყუებ, გულის შესაღმდუმლა ჩვენი და იმტომ. ღამემ ადამიანის უფლა ვანზრახვა იცის. მას თვითონაც მოსხნილი აქვს ნიღაბი და ადამიანსაც უბრუნებს თავის ნამდვილ ხახვს, არ უნდათ ეს. ისევ ნიღაბს აფარება ურჩვევით, სხვისი მოტყუება და თავის თავისაც...

ახლივე საუვედური გაისმის ხვდა ნაწერშიც: ...მოუვარს წვიმაში სიარული. ამიტომაც მღვირის რატომ გარბის ხალხი წვიმის დროს. მაინც ხომ სველდებაან? არა, გარბიან, ერთმანეთს ასწრებენ, უშინაით თავი და ხელები არ დაუხვედღებთ. მამ ერთი წუთით რომ შეჩერდნენ, ზეგათ ახვდღონ და ფეხების ტრატებზე ჩამოკიდებულ წვიმის წვეთებს გახვებთ სინათლეს. ღმერთო! რა ღამაა, არანვეულებრივ ფერებს დაინახებენ?!

ისინი კი გარბიან...

სხვაგან ღამარაკია წვიმის ერთ წვეთზე, რაც გასურკვევდა ილუზიებს იწვევს:

...გადაუღებლად წვიმიდა. გარეთ საშინელი ქარიშხალი იყო. მე ფანჯარასთან ვიდგქი. წვიმის ერთი წვეთი ისე მოკლავსებოდა მინაზე, თითქოს რაღაცის თქმას ამირებდა და... რაღაცას წერდა...

ზოგჯერ პირადად ნახხსა და ვანცდილს ლიტერატურული რემინისცენციებიც ერთვის, მაგრამ მაინც რაღაც თავისებური შტრიხებია მოტეხილი:

...ერთხელ, ღამით, ტყის გავლა მომიხდა, თოვდა და მომჩვენდა, თითქოს ათასობით თუთრი ფერია ჩამოდიოდა ციდან, ჩამოდიოდა და უფაქივხი სიღამაშით ეფანებოდა ტყეს...

გახსენება:

მე ძლიერ მიყვარს თისფერ თოვლის ქალწულბებიოთ ხიდიდან ფენა:

სიხალის ასეთივე თავისებური შუგარძნების ნიშნითაა აღბეჭდილი ფაქრება მწვანე ფერის შესახებ.

...კახეთი... მარიაშვარია...

ჩამოვდები თუ არა უნებურად ვაგერდი, გავშემდი და დიღხანს ვერ მოვწყვობტ თვალი ჩემს თვალწინ ხალხისასვით გადაშლილ უზარმაზარ მწვანე ველს.

მწვანე ბუნების სურათა მწვანე ველიც ხომ უველასათვის ნაცნობია, მაგრამ არა. ეს ისეთი მწვანე ველი არ იყო, რაც ბევრჯერ მინახავს,

წამიოთხავს, წარმომიდგენია. მომეჩვენა, თითქოს უოფლა რაღაც ახალი ფერი, მანა შემავსო უსწობი, რასაც თვალი ვერ სკვრეტდა, ვერ ცნობდა — ახალი მწვანე, უცხო და... მაინც მწვანე. ეს, ალბათ, ამ ფერის თვისებაა — წარმოგვიდგეს სრულიად ახალი, უცხო სახით.

მუნების ნებაა, ურველდევ ახლის ხილვისას, გაგაოცოს, დაგამუნჯოს.

ეს მართლაც ხილვა იყო, უცხო ხილვა და მე ვიხილე ახალი ფერი, თუმცა იგი მოკცუული იყო მველ, კარგად ცნობილ სიტყვაში — „მწვანე“.

იმ უჩვეულო მწვანის ხილვა ისეთ მამარ განცდებს იწვევდა, რომ მინდოდა შეეყარა, მაგონი ვიყვირე კედელ და... ის ხილვა გაქრა, მწვანეები ისევ ერთმანეთს დაემსგავსნენ.

გახსენება... ცვეკის ქალქარა აისილორ დუნკანი ოდენდაც წერდა: „ჩემ წინ მოძრაობს სული, სული, რომელმაც იხილა ნათელი, სული, რომელმაც იგრძნო თეთრი ფერის სითეთრე...“

მინდა აქაც ვაიფიერო:

— აი, სული, რომელმაც იგრძნო თუ იხილა მწვანე ფერის სიმწვანე...

ამგვარი ხილვა ზოგჯერ „ერუანტილსიმოგერელ“ ასოციაციებს იწვევს. ვთქვათ ასეთი:

...რა არის სიღამაზე? — ეს კითხვა ერთ „ღამაზე“ ხალხოს დამებადა, წერს სტუდენტი, მე და ჩემი მეგობარი სახლში ავედიო, ჩემთან. მამას ახალი ფარდები მოეტანა, საოცრად ღამაში. ვერხვის ხმელი ფოთლები იყო ზედ გამოხატული. აღფრთოვანება ვერ დავშალე და წამოვიძახე — „რა ღამაშია!“ ჩემმა მეგობარმა კი თქვა: — სულაც არ მომწონს!

დიღხანს არ დამეინდა. ვფაქრობდი, რატომ მომწონა? არის თუ არა მართლაც ღამაში? რატომ მამს არ მოეწონა? და, სერთოდ, რა არის სიღამაზე? ვიფაქრე, ვიფაქრე და... სიღამაზეა ის, რაც შენ ღამაში გგონია ან გინდა რომ იყოს. და ბოლოს სიღამაზე ეს შენ ხარ“. აი, მე მომწონს ვერხვის ხმელი ფოთლები და ამ მოწონებაში რაღაც „მეა“, დიას, „მე“ და არა „შენ“. მე თუ არ დავარწმუნე თავი, რომ ეს, მართლაც, ღამაშია, შეიძლება „სიქსტის მადონაც“ არ მომეწონოს. გარდა ამისა, ადამიანს გამოცნობა ძალიან ადვილია: გაიგე რა მოსწონს, და მაშინვე მიხვდები ამას...

თვითონ მას კი ვერხვის ხმელი ფოთლები მოსწონს. თან ასეთი ასოციაციები უნდებია: „ღამაში თვალები“ და „ხმელი ფოთლები“. შემდეგ კა, ალბათ, ამ უცნაური ასოციაციით გაღიზიანებული წერს:

„ახლა არ მკითხოთ, როგორია ღამაში თვალებიო, თორემ გიპასუვებ: „როგორც ვერხვის ხმელი ფოთლები“. ამა, მაშინ მძილთ და ნახეთ, როგორი უნდა ურველიყო სინამდვილემი ის მარამი?“

ზოგიერთი „სილამაზისმაძიებელი“ ბავშვობის პერიოდის მიაშიტურ ასოციაციებსაც ისვენებს. ერთი მათგანი წერს:

...ჩემთვის ბავშვობაში ღამაზი იყო თაქინა, სათამაშო მაწანა, ნაძვის ხე ბრჭყვიალა სამკაულ-ღებელი, ღამაზი იყო დედა...

ეს კიდევ არაფერი, ახლა მეორეს მოუსმინეთ! იგი ამტკიცებს, რომ მისთვის უველაზე ღამაზი „მაროენის გამყიდველი კაცი“ იყო. წერს:

...ბავშვობისას ბევრჯერ მოქვამს, „რა კარ-გამა“, „რა ღამაზიამ“ მაგრამ რას ნიშნავდა ეს „სილამაზე“ არ მესმოდა. ძალიან მომწონდა მაროენის გამყიდველი კაცი, რომ გვიკოხათ, ვმტკუნოდით, რომ მასზე „ღამაზი ძაა“ არ არსებობდა, მაგრამ შეიძლება ენა ამრგოლა და „ღამაზი მაროენი“ შეთქვა. არ ვიცი იყო თუ არა ეს სილამაზე, მაგრამ, ალბათ იყო...

მერე კ. არსენაშვილის მოთხრობის გმირების ილარიონისა და ლევანის სილამაზესთან დამოკიდებულებაზე რომ წერს, იგივე სტუდენტო-რჩვევს ხაინტერესო პიროვნებად თვლის. ორივენი თავისებურად განიცდიდნენ სილამაზესო. კოფიკრე: ლევანი კიდევ მთ, მაგრამ აღარაიონი? თვითონაც უყვარს ეს, მაგრამ...

...არადა ის ომგრა ისე გულმოდგინედ ახრამუნებდა საშველს, რომ მიდი და დაუშტკიცდეს სილამაზე არ არისო, ისევე, როგორც მე ვერავინ დამიშტკიცებს, რომ ის მაროენის გამყიდველი კაცი ღამაზი არ იყო...

მე ისიც მომწონს „ნაყინის“ მაგერად უფრო ხშირად „მაროენიო“ რომ წერს. მართალია და იმიტომ. ბავშვები იშვიათად იტყვიან ნაყინს „მაროენის“ მაგერად. ბავშვობის მოგონებები კი შეიძლება მიაშიტური იყოს, მაგრამ ნამდვილად გულწრფელია („ყინულის ლოლებშია ჩემი ბავშვობა მომაგონაო“ ნოდარი რომ ამბობს), აქ კი სტუდენტი წერს, კ. არსენაშვილის მოთხრობამ ბავშვური ხილვები გამიცოცხლაო და ვუთხა:

...მახსოვს ამერეთის ერთ მშვენიერ სოფელში ვატარებდი ზაფხულს. შენაშნავი ბუნება იყო, გარშემო ტყე, ეწოში უზარმაზარი კაკლის ხე იდგა. შუადღისას ამ კაკლის ჩრდილში გვაპინებდნენ. იმ დღეს რომ დაეწიქა, თვალი ცას ვავაულოდ, სხვადასხვა ფერის ღრუბლები ნახად მოძრაობდნენ. ზოგი თეთრი, ზოგი ღურჯი ან ნაცრისფერი თუ ოვანჯ მოვარდობდნენ. რაც უფრო დიდხანს ვაკვირდებოდი ღრუბლებს, მით უფრო მეტ ფერს ვხედავდი. უცებ ჩემი უფრადღება თეთრმა ღრუბელმა მიიპერო: ვრძელწერებიან მოხუცის უზარმაზარ თავს წააგავდა. დაჯავიერად მის სახეს. ღრუბელი კი მოძრაობდა და მოძრაობდა. უცებ ჩემს მოხუცს წვერები ჩამოშორდა და ცალკე წაიდა, მერე სახე დაიშალა თანდათან. შემდეგ ნაწილები ისევ შეერთდნენ და ახლა დათვის სახე მიიღეს, მერე კიდევ სხვადასხვა რაღაც გამოისახა. ამ ღამაზე

ხანაობამ ისე გამოცა, რომ ვერცხედიქსაქ მთვინა. ისეთი შეგრძნება მაქონდა თითქოს ვიღაცამ ცაში ამიტაცა და მალღიდან დავეურებდი ფერადი ღრუბლების ღამაზ მოძრაობას...

ნათქვამია, ბავშვობას რომ ვიხსენებთ, ზეღაბდა გვიანდა ცხოვრებაო. ეს ნაწერები რომ წავიკითხე, უნებურად თვითონაც ჩაფრთო ამ მიაშიტურ მოგონებებში:

ზაფხულობით საგარეოში, ზემოთ, სათავის მთებში ვცხოვრობთ მთელი ოჯახი. საღამოობით, მთვარის ამოსვლისას ზოგჯერ ეწოში ორივე შვილიშვილს დავისვამ მუხლებზე — მ წლის გავას და 4 წლის მიხოს. ძალიან უყვარს „ღრუბლობანას“ თამაში. შევეურებთ ცას და ვაკვირდებით ღრუბლების მოძრაობას. ისინი ხან შეერთდებიან, ხან დანაწილდებიან, ისევ შეერთდებიან და სხვადასხვა ფორმებს იღებენ.

— აბა, რომელი გამოიცნობს ის ღრუბელი რა ცხოველს ჰგავს? — დაუხუხი მათ ერთხელ კითხვა.

უფრო სწრაფად, ცხადია, უფროსმა მიპასუხა და სწორიდაც.

მერე უმცროსს ვკითხე. აბა, მიხო, ახლა შენ გამოიცანი ის ღრუბელი რა ცხოველს ჰგავს?

— აქლებს, ზოთპარკში რომ ცხოვრობს, — მიპასუხებს დაუფიქრებლად.

უფროსმა სიცილი დაუარა:

— ეე, მიხო, საიდან ჰგავს აქლებს, კუზი რომ არა აქვს?

— სულალო, ვერა ზედაც, კუზი ეგერ არ მოდის? — არ დაიბნა ის და სხვა ღრუბელზე მიუთითა.

ის ღრუბელი კი ნამდვილად ჰგავდა აქლებს კუზს.

უოველივე ეს გვიყარნახებს მტკი უფრადღე-ბით მოვეცეტ მოზარდი თაობის სულღერ სამყაროს, მათ ფიქრებსა და ოცნებებს. გამებარდა ამას წინათ ტელევიზიაში რომ მოვსმინე ვრცელი გადმოცემა ბავშვების ოცნების მიზანმიმართულ განვითარებაზე ზრუნვის შესახებ — ოჯახში, სკოლაში, საზოგადოებაში. ჩვენ კი ამისთვის არა გვეცლია წუ მიწყენთ ამის თქმას. ასეა უველაფერი, რაზედაც აქ ვსაუბრობდით, ბავშვობის პერიოდში იწყება. სილამაზესაც მაშინ შეიცნობს პირველად მოზარდი, ხეკოთესაც, საგნებისა და მოკლებების სწორ აღქმასაც. ერთი სტუდენტი წერს:

...მე ჩემი ბავშვობიდან მოვედი — ასე ამბობდა ანტონა დე სენტ ეგზოუპერი და ეს სიმართლე იყო. ის მართლაც ბავშვობიდან მოვიდა.

კი, მაგრამ დანარჩენები საიდანღა მოვიდნენო, იცნობათ თქვენ. ისინიც ბავშვობიდან მოვიდნენ, მაგრამ ამის შესახებ დაიკვირებს. ეგზოუპერის კი ეს არ დაუფიქრებია; ამიტომაც დაუბრუნდა მას თავისი ბავშვობა პატარა უფლისწულის სახით.

და ბოლოს:

...ფრთხილად ვყოფი. თუ ვინმეში პატარა უფლისწული დაეწინაურა, არ გაუუტყვიოთ, არ დაუფრთხოთ ფერებს მათში გაღვიძებული ზღვებობა. ჩაიან... მხოლოდ ზავშეგება იციან რას დეძებენ..."

მგონია, რომ სწორედ აქ არიან საჭირონი ლევანისთან დადსულოვანი ადამიანები, რომელთაც ძალუთ საყუთარი სული გაუნაწილონ სხვებს. არადა, ის ზავშეური ოცნებები, ძალიან სწორად, ცარიელ ილუზიებზე იქცევა და სულიერ ტრავმას აქვს მონარდებს. ამის შედეგად ზოგჯერ მძიმე ფორმებში ელიანდება და ხერხითოდ ცხოვრებაზე გაუღვატებლობას თუ არა, დაბნეულობას მინც იწვევს. ზოგს შეუძლია გაუძლიოს ამგვარ გამოცდას, ზოგს არა. ისეთებშიც არიან, მგონია რომ სულაც არ სჭირდებათ ლევანები. მათ ურჩენიათ, სხვა კი არა, „თვითონ იოცნებონ თავიანთი ცხოვრება“ და... ოცნებობენ კიდევ.

ლომე იმობას ქაღვნი...

აქ ზვენი ხაუბრის უველაზე მძიმე მომენტი დგება. მე დიდხანს ვიფიქრე გაშვება და სრულად თავისებური, სხეებისაგან მწიფელოვანად განსხვავებული და თანაც შეშეფოთებული ნაწერი საჭირო ხაუბრის ხანად თუ არა?... და გადაწყვეტიტ: აუცილებლად! რატომ? აბა, როგორ? ამდენი ახალგაზრდის „აღსარება“ მოვიხი- მინთო და არავის არაფერი მივუტყვიოთ?! თანაც რვენი ხომ შევთანხმდით, არაფერი მივაჩუმაოთ, არაფერს გვერდი არ ავუაროთ, ფაქტებს პირ- დამირ შევხედოთ და ვყოფთ მაქსიმალურად ობიექტურნი. ამასთანავე, „ეს ობერა“. ისე ნი- ქვერად, ისე სულის ამფორიაქებლად წირს, რომ დარწმუნებული ვარ თქვენც ჩავითრევთ ფიქრებისა და ასოციაციების ველურ ქაოსში. გარდა ამისა, სხვა დროსაც ბევრჯერ შევხედ- რივარ „ამზოხებული სედას“ ისეთ „აღმოსდო- მას“, როცა ყოველად უმზებოვ სედასორე- ული ქალიშვილები წამოიძახებენ ხოლმე, „ისეთ ხასიათზე ვარ, კვილა მინდაო“.

ახლა ამ ნაწერშიც:

უველაფერი კი ეს ასე დაიწყო: ჩემთან მოვიდა ერთი პირველურსელი სტუდენტი და მთხოვა, რამე თემა მომეცოთ, რომ დაეწერო. გამეხარდა რომ ამის სურვი- ლი გამოამყდენა ახალბედა სტუდენტმა, რაც სანაშუალოდ, ძალიან იშვიათად ხდება და ხი- მოვწებით დაეთანხმე. ვერ ვისახებრეთ. მე ვუ- რჩიე, რამე ძალიან კონკრეტული თემა აეღო. „მინც რაო“. — მკითხა. გავიხსენეთ, რომ ერთხელ ლექციამზე ხიტაცამ მოიტანა და რადა- ცის სანიშნულოდ ორი აქველანე მოკლე მოთხ- რობა“ (არის ისეთი ფანტი) მოვიტანე:

1. წინს. დრუბელი ხედება დრუბელს, მშვე- ნიერი ღარიბი არა?

2. და სწორედ მაშინ გაუფრატდა მისი ბებია ქალს.

ახეთი „მოთხრობა“ აისბერჯს ჰგავს: ერთი ორი წინადადება ზედამიარზე, დანარჩენი ქვე- ვით, რაც ათასგვარი მოტივების, სიტუაციების, აზრებისა და ფიქრების ვარიაციულ შესაძლებ- ლობებს იძლევა.

მან მეორე აირჩია და რამდენიმე დღის შემ- დეგ გადმოცა ნაწერი, რასაც მე სულ უწინ- შენელო შემოკლებით გადაცნობო. თქვენ კი გთხოვთ მოთმინებით მოისმინოთ უველაფერი და შემდეგ განეაგრძოთ საუბარი. სტუდენტი წერს:

...შეგიბედავთ როდისმე მეცუბოვის სახე- ლოსანიში? არახოდეს გინახავთ, როგორ ზის ოსტატი შესაგრავად გამზადებულ ფიქრებზე და მშვიდად მიიართვეს სადალს?

სწორედ ამ მეცუბოვის მაგონებენ მოირება თავიანთი უდარდელობით. კაცმა რომ თქვას, მოირებს რას ვერჩი, ამ ეშმაკს კერძ ბებია- ქალის ბრალია ყველაფერი, მაგრამ...

არა, მართლაც უცნაური ხაზბია ეს ბებერა ზიარები. ვერთობიან ლსპარაჟში და რას აღარ სჩადიან აბა, დაიწყებს კლითოთ რთვას, ართავს, ართავს და ისეთი აწერილ-დაწერილი და და- ბურდული გორგადა გამოუვა, რომ ვაი, მისი პატრონის ბრალია ანდა ეს დაქვისისი დაიწვეს დახტევას, მომუშევა რაღაც სისულელეს და ამა- სობაში მშვენიერ ძაღს ისე უფორმოდ და უღ- აზრთოდ დაახვევს, გული მოგაკვდებათ. ასე არ იყო? ერთი ჩემი მეგობარი, საყოფაო ბიჭი, რა მშვენივრად ხატავდა ნახშირი და თერთა კელევიც მეოფნადა ამისთვის. მოუჭებოდა იმ კელელს და ვიღერ თავის საქმეს არ მოა- თაებდა, ჯიხიც რომ ვერტყათ თავში, ვერ აყენებლიო. დახატავდა აქლუმს და უშველდებლ ფრთებს გაუკეთებდა. შევხედავდი და გაკვირ- ვებახაც ვერ ვასწრებდი ისე გამაშეშებდა ხო- ლმე. ვუსურებდი და იმ წუთში ვერავინ და- მარწმუნებდა, რომ ოდესმე უფროთ აქლემიც მენახა.

მოლა, იმ საწყალ ბიჭზე მოგახსენებლით. მოკვდა საყოფაო უჩანახელი გროშებით ფე- რადი ცარიელ ყვიდა და თავის მიწურის ქე- დელზე ობობას ქსელში გახვეული ლომის ხატ- ვა დაიწყო. ქვეშ რაღაც მიეწერა გაუგებრად. ვერ დაეშოვარებინა. სიკვდილიდან ერთი კვი- რის შემდეგ ვიპოვეთ გაშეშებული.

აბა, მისი გორგალი მრგვალი იქნებოდა?! რაღა კი უთუოდ მშვენიერი იყო. განა ის შეძ- ლებდა ისეთი სურათის დახატვას მეც რომ გა- შეგოა?!

ზოგჯერ ასეც ხდება: კლითოც უხინჯო ძაღს ართავს, დაქვისიხიც მშვენიერ გორგალს ახვევს, მაგრამ რა გინდა! გადახარხარებს უცებ ოს ატროპისი აიქნევს მარტო მარკატულს და...

კრეტი

საბჭოთა კავშირის
საბჭოთა კავშირის

ან უარისი ერთხელ, მიხვდა, საუბრის წინ
დამოკიდ მხოვდეს გადააწყდა. თვალდრეშლო-
ანი დოკუმენტობა. რას ევადრებოდა ღმერთს?
მიხვდით? სიკვდილს, დიახ, სიკვდილს. 102
წლის იყო თუ არ ვცდები. გავითო, აღმათ,
აჭრობისი!

ახლა იმაზე მოგახსენებთ, რაც უველაზე
მეტად მაწუხებს და რატომაც მძულს ის ბებ-
რუნხანა შიორბეი. თუცა, შეიძლება მათი ბრა-
ლი არც არაფერი იყოს, მაგრამ მე მაინც ვერ
მიხატები...

ის იყო შეუდგა კლასთი ჩემი ძაფის რთვის,
რომ კიდევ ამოკნინდი ამ უცუღმართო ბებია-
ქალის ხელში. ლაქისხმაც ხალხით მოკლდა
ხელი ძაფის ბოლოს და დახვევა დაიწყო; ოდ-
ნავ მოამრავალა კიდევ გორგალი და... უცებ
ატყდა საწინელი გუგუნის, წრიალი, წარების
რკვეა...

აი, სწორედ მაშინ გავუფარდი ბებია ქალს
ხელიდან... ლაქისხმაც გაუგვრდა გორგალი.
როგორ! დღესაც არ ვიცი. იქნებ წარების
წრიალმა შეკრთო ისიც? ან, იქნებ, ჩემმა გან-
წირულმა ჩხავილმა...

ვის იცის?
მოკლედ. გავორდა ჩემი გორგალი, გავორდა
და მიგორავს ამ დღიდან დაუბეველად უხს-
რულითაში, ანარსებობაში, უსივრცობაში...

სიით? არსაით?
როდემდე? არსადრომდე!

ემოძრობ ამ უსივრცო სივრცეში ღრობა
და მიმართულების ვარტე. არ ვამჩნია არა-
ფერი, ვარდა არაფერისა. შევუფრებ სანებისა
და სხეულებს ჩემს ირვლივ. მშურს მათი
ველაკისი. უაროდ და უმინოდ დაგდებულ ქვი-
ხაც კი (მახ ზომ თავისი ადგალი აქვს!). უვე-
ლაზე აწერიალ-დაწერიალი ძაფის პატრონებისაც.
თვითრედ მათგანს ზომ ვამჩნია რადაც. მე კი
არაფერი, სრულიად არაფერი. უმღერია ვარ
უველაფრის, თვით საკუთარი თავის წინაშეც.
რომ შემედლოს საღებ ქვაფენილზე გავავლო
ხაზი და ვთქვა, „ამის იქით გადასვლა არ შეი-
ძლება!“ აი, მაშინ სცადონ და გადავიდნენ
ანდა, არა, არ ვითხოვ ამდენს; უბრალოდ შე-
ზექლოს. რომ ფეხი წამოკრა სამხს, დავიციე
და შეტკაოსი. ისეც შეუძლებელია. უმტკიო-
ველყო ერთფეროვნება ვარშემო და მაინც
სამინლად მტკივნეულია უველაფერი...

რამდენჯერ დაგმობილფარ ზატის წინ მუხ-
ლებზე და იმ ბებერა ქალივით შეივადრებო-
ვარ ღმერთს, გამოგვანება ჩემთვის ერთადერთი
შეება, რისი იმედიც მაქვს — სიკვდილი, მაგ-
რამ ამოდ.

ღმერთს ჩემი არ ენახს.

სიკვდილს ჩემთვის არ სცადა.

აჭრობისი კი განა შეამჩნევს სადღაც უს-

ამბულაში გავორებულ გორგალს?

ბებრას, ძალიან ბებრას გორგალი უვარდება

ხელიდან ლაქისის, უვარდება და მოკრავს
უსივრცობაში, უსარობაში უსივრცო ბედნი-
ერი ვერც ვარძობს ამას, მიიწევს და მიიწევს
წინ. სულ წინ — უსარობის გზა ზომ უსარ-
ლოდ ვარძელა.

საბარალა ის, ვინც ადრე თუ გვიან ივარძო
თავისი უმწიკობა.

თუ პირიქით? იქნებ სწორედ ისინი არიან
ბედნიერნი? საჭიროა თუ არა უველა? იყო-
დეს საით მივორავს მისი ბედის ვორგალი?
დიახ, აღმათ საჭიროა...

პარწმება სულხისა

ახა, მე რა შემიძლია ვთქვა ამის შესახებ:
არაფერიც რეს არც „იქით“ მიმართულება და
არც „იქით“. კიდევ კარგი, ზოლოში მაინც თ.
ქვა „უველა“ უნდა იცოდეს საით მივორავს
მისი ბედის ვორგალი“. მართალია, უნდა იც-
ოდეს, რომ როგორმე ჩაველოს ხელი იმ „ძაფ-
დაუშორჩილოს საკუთარ ნებას, მისწრაფებას,
უფრო მიწანსწრადული ვახადოს ის და არც
ლაქისისის მიერ აბურდულ-დაბურდული გორ-
გალი ვფორდება „უსივრცობაში“, თუ „არაფ-
რობაში“. ამით კლასობის ნართივც არადაღანს
ძაფად იქვეცა და დაბნეულობის ლაბარინი-
დან ვაიფავს მის მიერვე „ნიონდებარე ცხოვ-
რების“ გზაზე.

ესედაც ზომ ამზობნენ, დაბნეულობისაკენ ათ.
ახი გზა მიდის, ქუშმარტივობისაკენ — მხოლოდ
ერთით, ზოდა, როგორც ჩანს, ძნელაა ქუშმარტი-
ვობის იმ ერთადერთი გზის პოვნა. არც სულ
საკუთარი „მეც“ ძებნა უხიფათო, პირიქით. ავი
მოგახსენებ, „ვინც დღენადაც მხოლოდ საკუთარ
„მეც“ ეძებს, ადვილად მტარავს მასო“, იქნებ
მართალიცაა, რადგან ადამიანი მხოლოდ ადა.
მიწაში შეიცილობს თავის თავს. წოგს კი უფროს
ამ „სახეობისწერო კავშირის დამყარება სხვას-
თან“. ამიტომაც სულ თავის შინაგან „მე“-ში
(„სულის უფსკრულში“) იუფრება და მგონია
თითქოს სულიერია ზღვრზე მართლაც უფსკრუ-
ლია ან უსივრცობაში გავორებული ძაფის გო-
რგალი...

ეს ამდენი მიეთ-მოეთი შეც იმიტომ დაშქი-
რდა, რომ შეთქვა უბრალო რამ: სწორედ აქ
არის სასურველი, ე. არხენაშვილის მიერ წარ-
მოდგენილი დევანის მსგავსი დღესულოვანი
ადამიანები, რომელთაც ძალუთ „კურნება,
სულხისა“. ჩვენი კი მთელი გულიწერით იქით-
კენ უნდა მივმართოთ, რომ ღრმად ჩავეწვდეთ
ახალგაზრდების სულიერ სამყაროს, რადგან
კურნებაა“ თუ „სწავლება სულხისა“ ურთუ-
ლესი საქმეა. ამისთვის, უწინარეს ყოვლისა,
მონარდი თაობის ფსიქოლოგის შესწავლა
საჭიროა, ადვილდებელიც, რადგან საერთოდ
ვერ წარმოვიდგენია, როგორ შევვიძლია ახა.
დავარდობის სწორ აღწერაზე დამარჯვი, თუ
კარგად არ ვიცნობთ მათ სულიერ სამყაროს.

საქართველო
საქართველო

მე ვფიქრობ, ხაერთოდ არ არსებობს ადამიანი, რა პროფესიის არ უნდა იყოს ის, რომ არ სპირიტუალურად ფსიქოლოგიის (მე უფრო „პრაქტიკული ფსიქოლოგია“ მაქვს მხედველობაში) ელემენტარული ცოდნა მაინც. მით უმეტეს აღმზრდელი, მშობელი, პედაგოგი, ლექტორი. მერედა ხაკერველი არ არის, რომ სკოლაში ფსიქოლოგიის სწავლებას ფაქტიურად არავითარი უფროსადგება არ ემტყვება? არც უმაღლეს პედაგოგიურ სასწავლებლებშია უცხოეთში მდგომარეობა. ჩვენს ფსუალტებზე, მაგალითად, ეს საგანი ისწავლება მხოლოდ ერთი სემესტრის მანძილზე და ისიც კვირაში ერთი საათი (!). მთუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ფსიქოლოგიის ძლიერი სკოლაა, რაღაც არ გამოვიჩინა იყოს წიგნები, ბროშურები, პოპულარული ნაშრომები ბავშვებისა და საერთოდ მოზარდთა ფსიქოლოგიის საკითხებზე, სათანადო დასკვნებშია და რეკომენდაციებით. ამის გარეშე კი, მე თუ მეითხავთ, არც ერთი ოჯახი არ უნდა იყოს ბარინელი. ახლა კი უკვლავ „ფსიქოლოგიური ზეგავლენის“ თავისებური მეთოდი აქვს შემუშავებული, ზოგჯერ კი, ღმერთო შეგვეცოდეთ და ისეთი, ამასაც თუ პირდაპირ ვიტყვით, ახალგაზრდების სულიერი დახარბებას რომ იწვევს. ისიც უნდა ვთქვათ: ვინც თავისი ბავშვობა არ ახსოვს, აღმზრდელად ვერ გამოდგება. ამას უკეთ ვარწმობენ ისინი, ვინც ახაკის მთუხედავად უფრო ახლო არიან თვითონ ბავშვობასთან სტუდენტი წერს:

...ამბობენ დედამაწის მოსახლეობა ახალგაზრდადგება. არ ვიცი რაზედახ შეეფერება ეს სინამდვილეს, მაგრამ უფროსები რომ ბევრნი არიან, ეს კი ფაქტია. ზოგიერთი მათგანი, მაგალითად, გამოდგებით არასამატრიოდ გაცდენილ საათებს ითვლიან, რატომღაც მგონიათ, ღრუბლებს რომ უფრო, ამ ბაღში ისეარნო და ამის გამო ლექციაზე არ მიხვდები, ეს არასამატრიოდ მიწვენი გაცდენია. პატარა უფლისწულად იცნობდა ერთ საქმიან კაცს, მხოლოდ ის არასამატრიოდ გაცდენილ საათებს კი არა, ვარსკვლავებს ითვლიდა, თუმცა ისიც უფროსი იყო...

ძნელია ამ აზრს დეთანხმო. ლექციაზე სიარულსაც რომ თავისი ღრმ აქვს და „ვარსკვლავებს ითვლიან“. ეს ცხადია, თუმცა იმით რა ვუფრო, ვინც აუდიტორიაში კი წიხს, მაგრამ ლექციის (თუ „სტუდენტების კარნახის“) მოსმენის ნაცვლად ღრუბლებს უფროებს ან ვარსკვლავებს ითვლიან? პირადად მე ვერც გეტყვით, „სამატრიოდ მიწვენი“ ხდება ეს, თუ „არასამატრიოდ“?

აღზრდის საქმე ერთი ურთულესი ხელგუნებათაგანია ცხოვრებაში, თანაც უაღრესად ინდივიდუალური. ყველას ცალკე უნდა „ნაჭაშინან შემტყუებარი“. ამა, რომელი კუთხოვითელი ექიმი იყისრებს უმკურნალოს ყველა პაციენტს ერთნაირი წამლებითა და საშუალებით?

ბებიო! ჩვენ კი (მომიტყვეთ ასეთი პირდაპირობა) არცთუ ისე იშვიათად ვისხრულობთ ამას: ვდგევარ კათედრაზე და ამ სტუდენტებს მიერ დახატულ სუფლორაციით (ხომ ვახსოვთ?) „ვკარნახობთ“ აუდიტორიას წინასწარვე ნების უფროსი გადგრენად „სიბრძნეს“, ფაქტიურად კი მხმენელებას მიღმა ვიყურებით და ვიღაც სხვებს ველაპარაკებით. გობოვთ მაშატიოთ, იქნებ, ვერც მოვწომე და ვერც მოვიქნე სწორად: არადა, „ეს ოხერი“ მართლაც ასეთი არა უცდელით, რა თქმა უნდა, არა (ღმერთმა ნუ ქნას!), მაგრამ ასეც რომ არის და ისეც გრადის მანძილს კათედრიდან აუდიტორიაშივე. მერე კი (ისევე პატარას ვთხოვ) ვიძახით: „აჰ, ეს ბავშვები“ და „ოჰ, ეს სტუდენტებიო“; მაშინ, რაღესაც ეს „ახ“-ც და „ოხ“-აც ჩვენ გვერება და ჩვენზევე ხაზრუნავია. „ჩვენ“ კი ბევრნი ვართ, ძალიან ბევრნი — ოჯახებში, საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლებში, საზოგადოებაში. დღე, ვინ იცის, იქნებ ამის ბრალიცაა რომ ასე ნაცროვანი სოკოებივით მომარაგდნენ „მობარა, მუნე“ ილარიონები, ზოლო ლევაენებს უჭირთ მითთან ბრძოლა, ნამდვილად უჭირთ, რადგან ბორბობა (ილარიონი) უტიფარია, სიეთოდ (ლევაენი) კი მოკარავებული. ხალხში ამბობენ, პატარონება უსიტყვოდ ლაპარაკობს. აღმათ ასეთი, მაგრამ ზოგჯერ პატარონებამაც უნდა აღნიშნოს ხმა, რომ ილარიონების სათარეშოდ არ ვაქციოთ ეს ქვეყანა. ვანა არ ვიცი, რომ ამ მხრად ძალიან ბევრი დონისებება ტარდება, მაგრამ უკვლავური შედეგათ უნდა ვახიანქნოს. ახლა კი ძალიან ხშირად ახალგაზრდობის აღზრდაში დაშვებული შეცდომების ერთმანეთზე ვადბარალება მიდის: ოჯახი სკოლას აბრუნებს ყველაფერს, სკოლა — ოჯახს, საშუალო სასწავლებელი უმაღლესს, უმაღლესი — საშუალოს, მაშინ როდესაც, ასე თუ ისე, ერთიან ცდოდავს, მერეც და შესაშუღ. დაშერწმუნეთ, რაზედაც ახლა მიქნება ლაპარაკი, იმის აღიარებაც მიმიძის, მაგრამ რა გავწუბა, ნათქვამია, ვინც „ანი“ თქვა, იმან „ბანიც“ უნდა თქვასო. მოდა, უნივერსიტეტში 40 წლის მუშაობის გამოცდილება მაიძულდება დავადახტურო შენ. დეცა ფაქტია: მთუხედავად იმისა, რომ აქ ბევრი ძალიან საინტერესო და საჭირო დონისებება ტარდება, ერთი შემუშავებული ფაქტი მაინც უცდელი რჩება: მე თქვენ პირველი კურსის სტუდენტების ნაწერები იმიტომ გავაცვინით, რომ შეჩვენებინა, რამდენა გულწრფელია აწერი, რამე, მისინ ფაქტი, მიწნარება, ოდენება, კეთილი სურვილები, ხილაშაის ხილვის დაუოკებელი ვინაა მათში გამოთქმული. ეს ის არის, რაზეც „იტყვანი გულისანი“ ეწოდება. აქ მოცემულია ახალგაზრდულ მისწრაფებათა ისეთი რთული კომპლექსი, რომ ჩვენი „სულის თვალთა წინაშეც“ უღის მათივე წინაგანი ნამყარობ ვრცელ პანორამას. ხომ ნახეთ, რომ აქა-იქ ამან

ზოგიერთის „სულის უფსკრულებშიც“ ჩაგვახედდა, მაგრამ ეს არაფერი! ცხოვრებაში ასეც ხდება და ისეც. მე კი სულ სხვა რამე მაწულებს. სახელდობრ ის, რომ ჩემს პირველყურსელებს (უფრო სწორად მათ ნაწილს) მე მესამე და მეხუთე კურსებზეც ვხვდები, სადაც ისინი ვერ ხაყურსო, ხოლო შემდეგ სადიპლომო ნაშრომებს წერენ. რაც არ უნდა მიმხიბლეს ამის თქმა, მაინც უნდა პირდაპირ ვთხოვრათ, რომ პირველყურსელების „სიტყვანი გულისანი“, რაც ასე გვხიბლავდა მხატვრული ნაწარმოების „თვითშეცნობით“ და გულწრფელობით, თანდათან ქრება და ბოლოს დიკციონის ფანრითაც რომ ეძებოთ, ნატამალსაც კი ვერ აღმოაჩენთ მისას. ცხადია, მაღალ კურსებზე დაწერილ შრომებში მეტო ცოდნა და გამოცდილება ჩანს, მაგრამ ეს იმ დანაკარგს მაინც ვერ ანაზღაურებს. რატომ? არც ისე ადვილია ამის თქმა. მე-ხუთეკურსელებს ვკითხე, ახლა თქვენ რომ მოგვითხროთ რამე ასეთი თემა, შესაძლებელი დაწერიოთ პირველყურსელებზე უკეთესად-მეთქი. არაო, ნიბასუბა ერთმა მათგანმა. მიზეზი რომ ვკითხე, იცით რა თქვა? „ჩვენ უკვე გულწრფელობა არ გვეყოფა ამისთვის“. მე შემაპარწუნა ამ პასუხმა. შემდეგ კი ამის შეხახებ ერთ ნაცნობ მწერალს ვესაუბრე. პირდაპირ მითხრა:

— მერედა, მე კაცო, ვის აბრალებთ ამას; ეს ზომ თქვენი, ლექტორების საქმეო...

არა, მე, რა თქმა უნდა, არავის არ ვაბრალებ ამს, არც სხვის ბაღნაში ვაპირებ ექნების სროლას, მაგრამ ამ ნასკეს მაინც წვერის პოვნა უნდა და ამიტომ ვთხოვთ, ახლა ჩვენი, ლექტორების გასაპირიც მიიღოთ მხედველობაში. სხვას რომ არავის ვაწუწუნებო, ხაყუთარ მავალითვე მოვახსენებო:

უნივერსიტეტში თანამედროვე საზღვარგარეთის ლიტერატურის კურსს ვკითხულობ. ამისათვის უმაღლეს ინსტანციებში დამტკიცებული სასწავლო გეგმის მიხედვით გათვალისწინებულია 32 აკადემიური საათი (ფაქტიურად სხვადასხვა მიზეზის გამო, ვაცილებით ნაკლები): ეს კი უფროებს შემოსტავში, 16 ლექცია, საველდებულო პროგრამის მიხედვით ამ 16 ლექციის პროკურსტეს საწოდებ უნდა ადვანსინო-ზუთივე კონტინენტის, უამრავი კვეყნის უდიდესი ლიტერატურა გასული საუკუნის 17-იანი წლებიდან დღემდე. უფრო ზუსტად რომ მოგახსენოთ, პროგრამაში მათითებულა ათობედ ლიტერატურული ნაშრომთულება, 300-ზე მეტი მწერალი (მერე და პროკორი ეს ემილ ზოლადო, ანატოლ ფრანსიო, რომენ როლანო, მარსელ პრუსტიო, ჟონ გოლდსორსიო, ვერმარტ მაუტანიო, პენრის და თომას მანენიო და ა. შ. თითოს რომ ამდენი ნაწარმოებია აქვს დაწერილი ზოგანთ ვერ ზიადეს კაციო), აქედან სტუდენტებისათვის საველდებულო წასაკითხავად მიითებულა 100-ზე მეტი წიგნი.

წარმოგიდგენათ, ყველაფერი ეს ერთი სემესტრის ანუ ოთხი (აქაც ფაქტიურად ნაკლები) თვის განმავლობაში...

ახლა ოფიციალური სახელმძღვანელო ნაშრომი ოთხი უზარმაზარი ტომი. თითოეულ ტომში ორმოცდაათამდე ნაბეჭდი თავახი, ე. ი. ორი ათასი დიდა ფორმატის გვერდი. გარდა ამისა, სტუდენტებს ამ ერთ სემესტრში (ხუთ ჩათვლას და თორმეტ კოლოკიუმს თავი რომ დაეანებოთ) კიდევ ოთხი საგანი აქვთ ჩასაბრებელი.

ახლა მე თქვენ გკითხებოთ: რა უნდა ქნას ასეთ პირობებში ლექტორმა ან სტუდენტმა? ორში ერთმა: ან მნიშვნელოვნად შეამციროს პროგრამა, რისი უფლებაც არ არის, ან ისეთი „თოხარპიით“ გაითხოვს ლექციები (ერთ ლექციაზე საშუალოდ 10-15 მწერალი მაინც), რომ კაცისშვილი ვერ მიეწევა.

რაც თავი შესაძლებელი ინსტანციაში და პრესაში სულ ამ სასწავლო პროგრამებისა და სახელმძღვანელოების „გადატვირთვაზე“ დაპარაკო (სკოლებშიც ასე არ არის?) თითქოს ყველას, ვისაც ეს ეხება, შეგნებული აქვს, რომ საჭიროა როგორმე თავი მოგვას ამას, მაგრამ, საქმეში ხართ! სასწავლო გეგმები და პროგრამები სულ იბერება და იბერება. ამ რამდენიმე წლის წინ „ლიტერატურაში გაჯეტში“ ასეთი რამ წავიკითხე: მოსკოვის, მგონი, პოლიტექნიკური ინსტიტუტის სტუდენტებს გამოთვლიათ მანქანებით უანგარიშებოთ, რამდენი საათი უნდა იმუშაოს თავადებულად ყოველმა მათგანმა, რომ ასე თუ ისე დასძლიოს შემოთავაზებული მასალა. იცით რა გამოვიდა? 38 საათი! კი ბატონო, არც ძილი, არც დასვენება, არც გართობა, მაგრამ დღეღამეში მაინც რომ არ არის ეს 38 საათი!

ამით ზომ ჩვენს თავსაც ვატყუებთ და ჩვენს სტუდენტებსაც. იმათ კი არ უნდათ თავის მოტყუება და ზოგჯერ იცით რა ხდება? შეუძლებლის კედელთან დაყენებული სტუდენტი, იმა, ხაც არ აკეთებს რაც ნამდვილად შესაძლებელია. თქვენ რაც ვინდათ თქვით, ეს კი ნამდვილად ასეა.

თუმცა ასე რომ გავაგრძელო, სიტყვა არ დაედება კაცს. შეგვიძლია მხოლოდ ვიიმეოთ, რომ ეს საკითხი როდენსე მაინც მოგვარდება, მით უმეტეს, რომ ამას პარტიის უმაღლესმა ორგანოებმაც მოაკვირეს უფრადლება. XXI ყრილობის საანგარიშო მოხსენებაში წერათ:

„თანამედროვე პირობებში, როცა ადამიანისათვის საჭირო ცოდნის მოცულობა მკვეთრად და სწრაფად იზრდება, უკვე შეუძლებელია რომ მთავარი იმედა დამუშავო გარკვეული რაოდენობის ფაქტების ათვისებაზე. საჭიროა მოსწავლეს ჰაყურერგოთ ცოდნის დამოუკიდებელი შეფასების, მეცნიერული და პოლიტიკური ინფორმაციის სწრაფ ნაკადში ორიენტირების უნარი“.

საქართველოში
საბჭოთა რევოლუციის
მემორიალი

რაც მე ზემოთ მოგახსენეთ ჩვენს სასწავლო პროგრამებისა და სახელმძღვანელოების შესახებ, ვითომ უმასუხებეს ამ მითითებას, თუ. — პირიქით?

ვიშორებ, რომ ამ საკითხს როდისმე მაინც ეშველება რამე. მაშინ კი რა ექნათ, ისევ „თოხარკით“ ვკითხოთ ლექციების და იმათ იქნა მივაპყროთ შერა, ვინაც ეს არ აინტერესებს? —

მე კი თქვენის ნებართვით, მინდა კიდევ ერთ საკითხს შეგეხო.

30ს უხმობს ზარი?

ახლა ვინ არ იცის რა დიდი ყურადღება ექცევა შემოქმედებით ახალგაზრდობასთან მუშაობას, მაგრამ ამჭერად ეს ჩემი საუბრის თემა არ არის. მე მინდა მხოლოდ ერთი კითხვა დავსვა: როდის უნდა ვიწყებდეთ ამ მუშაობას, როცა უკვე გამოვლენილია ახალგაზრდა მწერალი, მხატვარი, მსახიობი, მუსიკოსი, თუ უფრო ადრე? მე მკონი ადრე. რაც შეეხება ახალგაზრდა მუსიკოსებს, მხატვრებს, თუნდაც სპორტმწეებს ან შეცნიერებებს სხვადასხვა დარგის მუშაებს, ეს მართლაც ასე ხდება. მათთვის გახსნილია მთელი ქსელი ე. წ. სპეციალიზებული სასწავლებლების თუ სკოლებისა, სადაც გაძლიერებულად ასწავლიან ამა თუ იმ საკანს. გამოწყობილია მხოლოდ ლიტერატურა. შეიძლება ეს ბუნებრივადვე გვეჩვენოს, რადგან მივეჩვიეთ აზრს, რომ მწერლობა „ზეგარდმო ნიჭია“, განსაკუთრებული უნარი, რაც დაბადებითიანე თან დაკვეება ადამიანს. ასეც ვამბობთ, მწერლებად იბადებიანო. არ ვდავობი იესოს ასე, მაგრამ ამ ნიჭსა და უნარსაც ხომ უნდა დროულად გამოვლენა და განვითარება? ხომ ვიცით, შემოქმედებითი ღვრიტა ზოგში მოკრძალებულად იღვიძებს, ზოგშიც — უტოფრად პირველი მაღაც თავის სახეს, მეორე — აფეილად აჩნეს ყველაფერს. არც ესაა უბედურება; მაგრამ ზოგჯერ უტოფრობა უფრო ადვილად იკავებს გზას; ზედმეტი მოკრძალება კი ნელ-ნელა ანობს უნარს. ასე შეიძლება მწერლობისათვის მოწოდებული ტემპორიტი ნიჭი დაიკარგოს, ხოლო ლიტერატურის სფეროს მიეძაღნენ ისეთები, რომელნიც სხვა დარგში მტეხ სარგებლობას მოუტანდნენ თავიანთ თავსა და ქვეყანას.

ერთი, ახალგაზრდამ მკითხა, როგორ უნდა გავხდეთ მწერალი. ვერაფერი ვუპასუხე. ან რა უნდა ვუპასუხა, როცა ასეთი რამ აზრადაც არასოდეს მომსვლია? აჩადა, სულ უაზრო კითხვა როდია ეს. იმ სტუდენტების ნაწერებს რომ გავეცანო, მაშინ მივხვდი, თუ რა მადლია ასეთ შემთხვევებში დროული დახმარება და გზის მითითება. ამიტომაც მიმანინა, რომ მწერლური ნიჭისა და უნარის მოზარდებს ჭერ კი-

დეუ სკოლებში უნდა ყურადღება მივაქციოთ. ცუდი არ იქნება ამ საკითხით მწერალთა კაცობის ახალგაზრდობის სექციაც რომ დანტრუსდებოდეს. გამოცდილებით ვიცი, რომ ეს საკითხი, ერთ დროს თეატრალური ინტელექტის დირექტორად ვმუშაობდით. მახსოვს საქართველოს ყველა კუთხეში იგზავნებოდნენ სპეციალისტები, ნიჭიერი ახალგაზრდობისაგან ისტიტუტის ახალი კონტაგენტის შესარჩევად. ისიც გამიგონია, ზოგიერთ ქვეყანაში საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ ამა თუ იმ დარგში განსაკუთრებული უნარის მოსწავდეები კიდევ ერთი თუ ორი რელიგიური ვარჯიშობენ სპეციალურ საგნებში. რასაც უმაღლეს სასწავლებლებში ირჩევენ მოწოდების მიხედვით.

განა ეს ცუდია? რაღაც ამის შესავსი ჩვენთანაც რომ იყოს, მაშინ სულ თუ არ მოისპობოდა, მნიშვნელოვნად შემცირდებოდა მაინც ახალგაზრდობაში ემიგრანტული მოღებულ მარჩიელობა, რა ფაქტორები აირჩიონ: ტექნიკური, აგრონომიული, სამედიცინო, ლიტერატურული თუ... თეატრალური?

ამიტომაც „შშურს“ მუსიკოსების, მხატვრების, მათემატიკოსების, თუნდაც სპორტსმენების თუ სხვების, ვისაც ის სპეციალიზებული სკოლები აქვთ თქვენ გგონიათ იმას მოკითხოვ, რომ მომავალ ლიტერატორებსაც აქონდეთ ასეთი სკოლები? არა! (ვითომ რატომ არა?) ამიტომ არა, რომ წინასწარ ვიცი, აქ დემაგოგი ნაიციუნებს და იტყვის:

— კი ბატონო, რატომაც არა, გავხსნათ ასეთი სკოლები, დავსვათ პარტებზე ბავშვები და გამოვზარდოთ ტამბიენები, გამსახურდიები ან სხვა ასეთები...

ამას ისე იტყვიან, გვეგონება უკვე არსებულ სპეციალიზებულ სკოლებიდან სულ საკუველთათვის ცნობილი დიდოსტატები ან მსოფლიო რეკორდსმენები გამოდიოდნენ! ამგვარ დემაგოგიას ის არ სჯობია ვიფიქროთ: რა იქნებოდა, რომ მუსიკოსები, მხატვრები თუ სპორტსმენები მხოლოდ უმაღლეს სასწავლებლებს ლეებში — კონსერვატორიებში, აკადემიებში, უნივერსიტეტებში და ინსტიტუტებში იწეებდნენ თავიანთი სპეციალობის დაუფლებას? რა და აქაც მომჩაველებოდნენ თანშეუძღარაფეებული „ახალგაზრდა“ შემოქმედნი ამიტომაც არ მიმანინა ეს დემაგოგების საქილიყო საქმედ, პირიქით, ყოველივე ამის „გონების თვალში“ უნდა განიხილა. გონება კი არასოდეს იცინისო — ბრძანებს ილია ჭავჭავაძე.

ესე მე თუ მკითხავთ, ყველაზე მახობრივი „პროფესია“ მკითხველების და მკაურობლების პროფესიაა. ჭერ ლესინგმა, ხოლო შემდეგ სხვებმაც თქვეს, კარგი მწერლის პოვნა უფრო ადვილია, ვიდრე კარგი მკითხველისო. კ. შარქისაც უწერია, ხელოვნების ნაწარმოებით რომ დატკბე, სათანადო განათლებაა საჭირო. მოდა,

თუ ახლა, მაშინ იმ სპეციალურად შერჩეულ ახალგაზრდებთან კარგი მწერლებიც შეიძლება გამოვიდნენ და... კარგი მკითხველებიც. ესეც საქმეა თუ არა? აქაც იტყვიან, რა საჭიროა ყოველივე ეს, განა სკოლებში, წიგნებში, პიონერთა სახაზღუდოებში ისედაც არ ასწავლიან ლიტერატურას? როგორ არა, მაგრამ ასე მუსიკასაც ასწავლიან, ხატვასაც, მათემატიკასაც, ფიზიკულ ტურის გაკვეთილებიც აქვთ, წიგნებაც, მაგრამ ეს სხვაა, ლიტერატურული ნიჭით დაჯილდოებული მოზარდებს, ვიმეორებ, ღროზე უნდა ეუბრალებინათ შექცევა, რაც ნაწილობრივ მაინც აგვაცდენს არა სწორ ორიენტაციას პარაფსიხის არჩევაში. მაგალითისათვის შეგვიძლია ისევ კ. არსენაშვილი დავასახელოთ. მან ჯერ საშუალო სკოლა დაამთავრა. შემდეგ მათემატიკის უაქლტბეტი, პერსპექტიული მეცნიერიც ვახდა ამ დარგში, მაგრამ შემდეგ გამოირკვა, რომ მიხი მოწოდება მწერლობა იყო. შეიძლება ამანაც განაპირობა ეს საშუალო სკოლაში... თუმცა ამაზე არ ღირს ლაპარაკი. მე მინდა ერთბედა კიდევ დავადასტურო ფაქტი მიხი მოთხოვნების მაღალი მხატვრული ღირსებისა, რაც ახე ზაინტერესოდ გვიჩვენებს სტუდენტებმა თავიანთ ნაწერებში. ეს ხომ ნამდვილი „თვითშეცნობაა“,

და აღსარებაც, რამაც საშუალებას მისცა მათ სულიერ სამყაროში ჩავეხედოთ მისწრაფებებს და ჩემზე ყოველივე ამან დაუფიქარი შეთბეჭდილება მოახდინა. შემიძლია ვითხრა — ზრავაღწევა, რადგან ვამინდა ყოველად „უმიზეზო“ და „უმისამართო“ შიში, არ დავემსგავსო იმ სტუდენტის მიერ ნაჩვენებ ცაფთავა თუ სულაც ბრმა „სუფლიორს“, რომელიც ისე კარნახობს სხვებს თავის „სიბრძნეს“, რომ ვერც გონებას, ვერც გულს და, ცხადია, ვერც სულის თვალებით ხედავს მათ.

ამიტომაც ვიცი: ამერიკიდან უნივერსიტეტში ლექციის დაწყების მოუწყებელი ზარი რომ დირეკება და სამკოფესოროდან აუდიტორიისკენ გავემართებო, იმ შიშთან ერთად დანტე ალიგერის ჩვენთვის უკვე ნაცნობი სიტყვებიც ამედევნება:

პოი, რამდენი სიბრძნე გვიპირთებს იმათ წინაშე
ვინც არა მარტო კაცთ საქციელს ამჩნევს და
ხედავს,
არამედ სულის უფსკრულებშიც კითხულობს
აზრებს...

რუსთველი დანტეს სამშობლოში

ქართული და იტალიელი ხელების კულტურულ-ლიტერატურულ ურთიერთობაში, რომელსაც ხანგრძლივი ისტორია აქვს, მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანში“. საფიქრებელია, საქართველოში ჩამოსულმა იტალიელმა მიმოინერგებმა „ვეფხისტყაოსანი“ ადრევე გაიცნეს, მაგრამ ამის დამადასტურებელი წერილობითი მოწმობა არ გვაგვანია. ამიტომ შესწავლა შედარებით გვიანდელი მასალების მიმოხილვით უნდა დავიწყეთ.

ჩვენთვის ცნობილი პირველი იტალიელი მოღვაწე, რომელიც იხსენიებს რუსთველსა და მის პოემას, გახლავთ გამოჩენილი მეცნიერი გულიელმო პასალი. მან 1908 წლის დამდეგს მოინახულა საქართველო, გაიცნო ჩვენი ხელები და კულტურა. სამშობლოში დაბრუნებისთანავე გამოაქვეყნა პატარა წიგნი — „კავკასიაში“, რომელშიც მოკლედ მიმოიხილა საქართველოს ისტორია და ლიტერატურა და ვადმოხსცა თავისი შთაბეჭდილებანი. სხვა ქართველ მწერლებთან ერთად, მან პატივით მოიხსენია რუსთველიც. გ. პასალის სიტყვით, „ქართული ლიტერატურის უდიდესი ძეგლია შუა საუკუნეების ეპიკურ პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ შოთა რუსთველისა, რომელიც თამარ მეფის დროს ცხოვრობდა და თავისი ლექსებით იცავდა ქალის უფლებებს აღმოსავლურ საზოგადოებაში“.

შემდეგი ხანად უნდა დავიმოწმოთ ჩვენი თანამემამულის — მ. თამარაშვილის მოწმობა — წიგნი, რომელშიც ძირითადად საქართველოს ეკლესიის ისტორიაა მიმოხილული, მაგრამ გვხვდება ცნობები ქართული ლიტერატურის ცალკეულ საკითხებზეც. კერძოდ დასაბუთებულია რუსთველის პოემა, რომელიც დანტეს სახელგანთქმულ თხზულების ტოდუსა-

ვანდაა მიჩნეული. ეს პირველი შემთხვევა დანტეს სამშობლოში რუსთველის დანტეს გვერდით მოხსენიებისა. მომდევნო ხანაში ამას იტალიელთა ნაწერებშიც ვხვდებით. ნათქვამის საილუსტრაციოდ შეგვიძლია დავიმოწმოთ რენატო ლა ვალეს პოპულარული ხასიათის წერილი საქართველოსა და ქართულ ლიტერატურაზე. იტალიელი ავტორის აზრით, ამ ლიტერატურის უდიდესი ძეგლია „ვეფხისტყაოსანი“ რუსთველისა, რომელიც მიჩნეულია საქართველოს დანტედ თხზულების მთავარ იდეას, აღმოსავლეთის ქალის უფლებების დაცვა წარმოადგენს (ძველი არაა იმის შენიშვნა, რომ რ. ლა ვალე დავალებულია გ. პასალისა და მ. თამარაშვილის ნაშრომებით).

გარკვეულ უთრადლებას იმხატვრებს ქაგომო პრამპოლინის ვრცელი მიმოხილვა მსოფლიო ლიტერატურისა, რომლის მეორე ტომში საბერძნეთის, რომის, ბიზანტიისა და სხვა ქვეყნების სიტყვაკმეულ მწერლობასთან ერთად, წარმოადგენილი და მოკლედ დახასიათებულია ჩვენი ეროვნული სულიერი კულტურა. კერძოდ, ქართული ლიტერატურა (ძველი დროიდან უკანასკნელ ხანამდე) და ხალხური სიტყვიერება. მასში შედარებით ვრცელადაა საუბარი რუსთველსა და მის პოემაზე. ავტორი შეიხვედრება აწვდის ჯოგად ცნობებს ქართველ პოეტზე. „ვეფხისტყაოსნის“ პოპულარობაზე საქართველოში და ა. შ. მისი აზრით, რუსთველის ხელოვნების ძალას მეტად შეივარძობს ის, ვინც ფლობს ქართულ ენას. ევროპელი შეიხვედრება კი რამდენადმე თავისებურად აღიქვამს პოემას და ვანსხვაგვებულ შეფასებას აძლევსო ქართველი პოეტის ნაწარევს (ჩანს, სწორედ ქართული ენის უცოდინარობითა და ევროპული თარგმანების არასრულყოფილებით აიხსნება, რომ გ. პრამპოლინის შესწავლაში

გვხვდება ზოგადად მიუღებელი მოსაზრება). იტალიელი სწავლულის სიტყვით, „ვეფხისტყაოსანი“ არის მიწის რაინდული სულისა, ხობა სიკვდილითა, სადიდებელი ერთგული მეგობრობისა, კეთილშობილი და ამბლებული სიყვარულისა.

ჩვენთვის სრულად არაა ცნობილი, თუ როგორი გამოხმარება ჰქონდა იტალიაში „ვეფხისტყაოსნის“ 750 წლისთავს. მაგრამ მრავალსაბუთო ახეთი ფაქტი: ქართული პოემის სათუბლო დღესასწაულის დროს ნეაპოლში დიდი ტარაფით გამოუვიდა საფოსტო დია ბარათი შოთა რუსთველის პორტრეტით.

აქვე უნდა მოვიხსენიოთ ჩვენი თანამემამულე რაფიელ ივანიცა-ინგალო, რომელიც ადრე გერმანიასა და ავსტრიაში, ზოლო შემდეგ იტალიაში (ფიანასკნელად ესპანეთში) ცხოვრობდა. მან რომში ჯერ კიდევ 1937 წელს წაიკითხა ლექციების ციკლი საქართველოსა და რუსთველზე, ზოლო 1941 წელს გამოაქვეყნა ხანტერესოვი წიგნი — „საქართველო და მისი პოეტი შოთა რუსთველი“, — რომლითაც იტალიელ მკითხველებს შედარებით ნათელი წარმოდგენა შეუქმნა ჩვენს კულტურაზე.

რ. ივანიცა-ინგალომ მოკლედ მიმოიხილა საქართველოს ისტორიული წარსული, ზოგადად დაბნობათა ქართული სასულიერო-საეკლესიო მწერლობა და სერო-მხატვრული ლიტერატურა, განსაკუთრებით წარმოაჩინა „ვეფხისტყაოსანი“. საუფლისბოა, რომ მან იტალიელებს არა მხოლოდ შეინარსო გააცნო „ვეფხისტყაოსნისა“, არამედ რამდენიმე სტროფის პროზაულად თარგმანიც მიართვა.

რ. ივანიცა-ინგალომ წიგნმა შესაძინებლად შეუწყო ხელი რუსთველის პოპულარიზაციას იტალიაში, მაგრამ ამ საქმეში განსაკუთრებული როლი შეასრულა ნეაპოლის უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის პროფესორმა შალვა ბერიძემ. რომელსაც ვკუთვინის რუსთველოლოგიური ნაშრომები ინგლისურ, ფრანგულ, იტალიურსა და სხვა ენებზე. იგი წიგნის მანძილზე კიბოხულობდა ლექციებს ქართული ენისა და ლიტერატურის საკითხებზე და მსმენელებს აცნობდა რუსთველის პოემას.

შ. ბერიძემ ჯერ კიდევ 1936 წელს მიზანტი-ნახტა საერთაშორისო კონგრესს (რომში) გააცნო თავისი მოსაზრება რუსთველის პოემაზე. მართალია, მისი მოსაზრება არ იყო დაზღვეული შეცდომებისაგან და მიზანტიური კულტურის ვაწვადებობათა ხასიათებობდა, მაგრამ შემდეგ ბერძენი მკვლევარი ცდილობდა უფრო ზუსტი და სრული ცნობები მიეწოდებინა მკითხველისათვის. ამ თვალსაზრისით ხანტერესოვი მისი ბროშურები — „რუსთველი და მისი პოემა“ „ვეფხისტყაოსანი“ (1937) და „რუსთველი და მისი ქართული პოემა“ (1939), რომლებზეც მოკლედ ზოგადი ცნობები ქა-

რთველ მწერლებზე და გამოქვეყნებულ უმისტყაოსნის“ პროლოგის იტალიური თარგმანი თარგმანი. ეს იყო კანსიცი, რუსთველის პოემის მხოლოდ ერთი ნაწილები თარგმანი. რამდენიმე წლის შემდეგ — 1945 წელს — შ. ბერიძემ იტალიურ ენაზე გამოაქვეყნა „ვეფხისტყაოსნის“ სრული პროზაული თარგმანი, რომელსაც წაუშვებარა მოზრდილი წინასიტყვაობაც (ამ თარგმანში, მართალია, გვიან მოაღწია საქართველომდე, მაგრამ ქართველი საზოგადოებრიობა მას კმაყოფილებით შეხვდა და გულთბილად გამოხმარდა).

„ვეფხისტყაოსნის“ იტალიური თარგმანის წინასიტყვაობაში საგანგებოდაა გამახვილებული უზრადლება ქართული ლიტერატურის თვითშეფოხნაზე, მის ერთგულ თავისებურებაზე. შ. ბერიძის სიტყვით, „ქართული ლიტერატურამ, მართალია, განიცადა სიროფდ-არაბული, ბიზანტიური და ბოლოს სპარსული ლიტერატურის გავლენა, მაგრამ შეინარჩუნა თრავინალობა, რითაც გამოირჩევა სხვა მონათესავე ლიტერატურათაგან“. მისი დაკვირვებით, ქართული ლიტერატურის სიდიადე იმაში მდგომარეობს, რომ მან კი არ უგულებელყო სხვა ხალხთა მიღწევები, არამედ შემოქმედები. თად ათვისა და გამოიყენა კაცობრიობის მოსაზრება და, ამასთანავე, შეინარჩუნა ერთგული ხსენ. „ღია იყო რა მიზანტიური და იანული ცივალიზაციებისათვის, საქართველომ ისე შეისისხლბორცა გარედან შემოშავალი უსიუფლობანი, რომ არ დაუტარგავს ბუნებრივი ხსენ, თავისი საკუთარი სული“.

შ. ბერიძემ „ვეფხისტყაოსანი“ იტალიელ მკითხველებს წარუდგინა ქართული ლიტერატურის შედევრად და ასეთად მიიჩნია იგი „აღმოსავლურ ლიტერატურათა ძირითად ძეგლებს შორის“. მან მოკლედ მიმოიხილა და დამოწმა ბიოგრაფიული ცნობები რუსთველზე (შეტწილად ლტენილთა წარმომობისა) და უზრადლება ვაშახვია „ვეფხისტყაოსნის“ სოუეტტე. მისი მოსაზრებით, რუსთველმა, მართალია, „გამოიყენა სპარსული სიუეტტი, რომელიც, როგორც ჩანს, წარმოადგენდა იმ დროს მოარული ეპიკური ცივლის ნაწილს“, მაგრამ „სიუეტტის უცხოური წარმომავლობა არადერს აკლებს ნაწარმოების ორიგინალობას, რომელიც ათვისებს სხვადასხვა მოტივებს და გარდაქმნის მას ქართული ყოფისათვის დამახასიათებელ ფორმებში“.

სანტერესოა შ. ბერიძის მსჯელობა პოემის გზირებზე. მისი თქმით, „რუსთველი არაბსა თუ ინდოელ გზირებს თავისი დროის ქართული ყოფისათვის დამახასიათებელ თვისებებს ანიჭებს, მათში აღიღებს თავის ხალხსა და ქვეყანას და ამით ქმნის ჰერმარიტად ერთგულ პოემას“.

მ. ბერიძემ „ვეფხისტყაოსანი“, — რამდე-
ნადმე მოჩადებული ტონით, — რუსთველის
ეპოქის ევროპის კულტურული ცხოვრების სი-
აბუნძავ დაუკავშირა; მისი აზრით, „ევროპე-
ლი მყოხველსათვის უმჭიმესია უსრულდა
გამაზებელი ნაწარმოების ზოგად ხასიათზე, რო-
მელიც მრავალ ასპექტში ენათესავება ამ მიმა-
რთულებას, რომელმაც თავი იჩინა საფრან-
გეთსა და იტალიაში მისი დაწერის დროს ან
ოდნავ გვიან. ესაა სარაინდო პოეზია და
ახალი სტილი.“

მ. ბერიძე ვრცელად შეიჩინა „ვეფხისტყაო-
სნის“ მთავარ იდეურ-თემატიკურ მოტივებზე.
პოემის მთავარ გმირებზე. მისი დაკვირვებით,
„მოქმედება ისეთ იდეალურ ჩარჩოში იშლება
და პოულობს თავის პოეტურ განსახიერებას,
რომ გსურს გავლო პარალელი ტარიელ-
სა და არისტოტელს შიგ როლანდს შორის, მა-
გრამ ასეთი დაკვირვება გარეგნულ და მო-
ჩვენებათ ხასიათს ატარებს თუნდაც იმიტომ,
რომ ტარიელს შეგნებული აქვს თავისი სიმა-
რე, რომელიც არაა გულური და არ წარმოად-
გენს ადამიანის დეგრადაციას, მისთვის სავსე-
ბით უცხოა რამე სატირული ნიუანსი“.

მ. ბერიძემ აღნიშნა „ვეფხისტყაოსნის“ ლე-
ქსად თარგმნის ხომდეგნი, კრიტიკულად შეა-
ფხა არსებული პოეტური თარგმანები და და-
სძინა: „ჩვენ არ ვართ დაწმუნებული ისეთი
პოემის, როგორც ვეფხისტყაოსანი“. რომელი-
მე ევროპულ ენაზე, — განსაკუთრებით კი
იტალიურ ენაზე, — ლირიკული ინტერპრე-
ტაციის წარმატებაში ისე, რომ ძირითად არ
შეცდარილი ორიგინალის სულის, ამიტომაც მან
რუსთველის პოემა პროზაულად თარგმნა (დ-
კარიკაშვილისეული (1908 წ.) გამოცემიდან).

„ვეფხისტყაოსნის“ მ. ბერიძისეულ თარგმანს
ახლავს იტალიელი მხატვრის ფუდგო ბიანკო-
ნის მიერ შესრულებული 20 ილუსტრაცია (ნა-
დარბაზო, ტარიელი წყლის პირს, ავთანდილი-
სა და თინათინის საუბარი და ა. შ.). თითოეუ-
ლი მათგანი ჩასმულია (ძველი მინიატურების
მსგავსად) დეკორაციულ ჩარჩოში, რომლის
წიშით დახვედლია შესატყვისი ტაქეში ქარ-
თულად, ქვეშით — ამავე ტიპის იტალი-
ური თარგმანი. სეციალისტთა დასკვნით,
ილუსტრაციები წარმოადგენს სხვადასხვა დრო-
ისა და ეპოქის ინდურთა და არანული მინია-
ტურებიდან ამოღებული ცალკეული ელემენ-
ტების ელექტიკურ ნაწილს. მათი მხატვრული
ღირებულება დაბალია, მაგრამ შიგნით ხანტერ-
რისა, რადგან ესაა „ვეფხისტყაოსნის“ პირ-
ველი ილუსტრირება საწვდარგარეთ.

უკანასკნელად ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ
მ. ბერიძემ რუსთველის დაბადებას 80 წლის-
თავისათვის მოაწავდა პატარა კრებულება, რომ
მღებშიც შეიტანა ქართველი პოეტის ბრძნუ-
ლი გამოცემები. საეფხისტყაოსანი, რომ ისე-

ნი მან შექანაურად კი არ ვადმოიტანა რუსთ-
ვისტყაოსნის“ თარგმანის 1945 წლის ეფხისტყაოსნის
მიდან, არამედ ახლად თარგმნა, ამათთან, უფ-
რო უნებდა და სრულად.

„ვეფხისტყაოსნის“ მ. ბერიძისეული პროზა-
ული თარგმანის გამოქვეყნების შემდეგ რუს-
თველზე იტალიაში ზოგა რამ კიდევ დაიწერა,
მაგრამ მისდამი ინტერესი განსაკუთრებით გა-
ძლიერდა საიუბილეო დღესასწაულის ფაშს,
როდესაც საქართველოში ჩამოვიდნენ ცნობი-
ლი იტალიელი მოღვაწენი: მწერალი და მხატ-
ვარი კარლო ლევი, პოეტი და კრიტიკოსი
ელუარდო სანჯინეტი, პოეტი მარკო ლუცი,
პროფესორი ლუიჯი პინონი და სხვ. მათგან
მწერალია ბორჯომის სავრთაშორისო ფორუმ-
ზე სიტყვებით გამოვიდნენ ე. სანჯინეტი, მ.
ლუცი, ლ. პინონი; მ. ლუციმ ლექსი წაიკითხა
ინტერნაციონალური პოეზიის საღამოზე, სო-
ლო კარლო ლევიმ (1902-1974) სიტყვები წა-
რმოთქვა რუსთველის ძეგლის გახსნისადმი მიძ-
ღენილ მიტინგზე ახალიბეში (28. IX. 1966),
მწერალია ბორჯომის სავრთაშორისო ფორუმზე
და სხვ.

პროზაში — სუთი კონტინენტის მწერალთა
წინაშე — კ. ლევიმ განაცხადა: „მსგავსად
რუსთველის დიდებული გმირებისა, სიყვარუ-
ლს გრძნობით, შეტყუარული, უკრტუწუ-
ლი სიყვარულია და მეგობრობის გრძნობით
ამოძრავებული გმირებისა, რომელთაც არა-
ერთხელ მილაბ-მოლაბეს უღაბნოები, რომ ეკ-
ოვით დაკარგული მეგობარი, ჩვენც თავი მოვი-
ყარეთ აქ, გაღაყვეთ რა წევები და უღაბ-
ნოები“.

გამოჩენილი იტალიელი მოღვაწემ უაღრე-
ხად მაღალი შეფასება მისცა რუსთველს და
გულწრფელად აღიარა „ვეფხისტყაოსნის“ სი-
დიდებ. მისი სიტყვით, „რუსთველის დიდებია
მისი პოემა, რომლის აზრები აბლიბელი და გა-
საგებია იტალიელებისათვის. რუსთველი შიგა
მოწმენილ ცაზე მისი ოუბლიე დეხმარება
იტალიელებს უფრო კარგად გაიციონ პოეტის
სიბრძნე“.

ცალკე უნდა გამოვეთ კ. ლევის სიტყვა სა-
ქართველო კომუნისტური პარტიის, ცენტ-
რალური კომიტეტის, რესპუბლიკის უმაღლესი
საბჭოს პრეზიდიუმისა და მინისტრთა საბჭოს
რუსთველსადმი მიძღენილ საწიშო სხდო-
მაზე, რომელიც მან წარმოთქვა 1968 წლის 30
სექტემბერს. რუსთველის გენით შთაგონებული
ტრუარო მაღალი ტრიბუნლიდან აღტაცებით
მიმართავდა წიშის მონაწილეებს: „ჩემი იტა-
ლიის ხმა მინდა შეუერთო დედაწიშის უველა
ქვეყნის ხალხთა მრავალმიან გუნდს, რომელიც
ღღეს ხოტბას ასხამს რუსთველს“.

რუსთველი საქართველოს თანამედროვე ის-
ტორიის, ენისა და ცივილიზაციის სათავებ-
თან დგას. იგი ერთ-ერთი უდიდესი პოეტი

მათ შორის, ვინც ცხოვრებასა და რელიგიას ქმნიდა, ერთ-ერთი მათგანია, ვინც ადამიანის ახალ და საყოველთაო საზომს ქმნიდა.

წევობრობისა და მშვიდობის მქადაგებელი წიგნი, რომელიც რუსთველმა დაგვიტოვა, დღესაც ცხოველყოფილია, რადგან ამ ნაწარმოებში იმარჯვენე მშვიდობისა და სიუყვარულის გმირება, იმარჯვენე ტარიელი, ავთანდილი და ფრიდონი, იმარჯვენე კრწანთა ადამიანებია.

რუსთველი ჩვენთან ერთად ქმნის დღევანდელი დღის სინამდვილეს მთელი თავისი პოეტური და პატრიოტული არსით; იგი ჩვენთან ერთად ამტკიცებს სიყოფილეს, ჩვენთან ერთად ზადეს გამარჯვებისაკენ, ჩვენთან ერთად ქმნის იმსავალს“.

ბ. ლევის სიტყვებში ნათლად შეინიშნება დიდი მოკრძალება და პატივისცემა ქართველი მგონისადმი და მისი ზოგადსაქაობრივი მნიშვნელობის აღიარება.

რუსთველისადმი ინტერესი იტალიაში არც იუბილეს შემდგომ განუღებულა. ამას ნათლყოფს როგორც შ. ბერძინის ზემოდასახელებული წიგნაკების გამოკვეთება, ისე პრესაში დაბეჭდილი წერილები, რომლებშიც რუსთველის სიდიადეა წარმოჩენილი. ამ მხრეზე საუბრადღებოა „უნიტას“ ფურცლებზე გამოკვეთებული წერილი: „ვეფხისტყაოსანს“ შეუსრულდა 500 წელი (ქართული პოემა თარგმნილი მთელ მსოფლიოში)“.

აქვე უნდა მოვხსენიოთ იტალიელი მწერალი, მთარგმნელი მარია პიკი, რომელიც საქართველოში იყო 1908 წელს. მან გაიცნო ჩვენი ქვეყანა. შედეგობრივად შეისწავლა ქართული კულტურა, ჩაატარა წინასწარი სამუშაო „ვეფხისტყაოსანს“ თარგმნისათვის მოსამზადებლად.

„რუსთველზე, აღორძინების ხანის ამ დიდ პოეტზე, მის პოემაზე ბევრი რამ ვამიჯობა. კარვად მესმის, რა რთული და პასუხსაგები საქმეა ასეთი ნაწარმოების თარგმნა“ — ვამცხადა მ. პიკი და, მიუხედავად იმისა, რომ სეროზული ამოცანის წინაშე იდგა, რადგან — მისივე სიტყვით — „თარგმნილ ნაწარმოებს (თუნდაც საუცხოოდ იყოს თარგმნილი) უმკვლელობის აკლია ამა თუ იმ ბრწინებულ ლიტერატურულ ძეგლისათვის (როდესაც საქმე ებრება ასეთ ძეგლს) დამახასიათებელი ძალმოხიშვება და ხინატიფი“, მანაც აღვითქვა გულმოდგინე მუშაობა, „ვეფხისტყაოსანს“ თარგმნების (ფრანგულის, ინგლისურის, იტალიურის) გამოყენება და სრულყოფილი პაროდიული თარგმანის მომზადება. ახლახან რომაიდან მოვიდა ხასხარული ცნობა: მ. პიკი დაამთავრა მუშა-

ობა და სრული პოეტური თარგმნა დაამთავრობა.

დასასრულს უნდა დავახსენოთ ცნობილი იტალიელი მოღვაწის გუზეტე ფურლანის ომბიტომიანი „აღმოსავლური ცივილიზაცია“, რომელშიც საუბარია შავალი კვეყნის (ძველი ეგვიპტე, სირია, მესოპოტამია, არაბეთი, ჩინი, ისრაელი და სხვ.) კულტურაზე. მასში წარმოდგენილია საქართველოს ისტორია, მდენიერება, ხელოვნება, ლიტერატურა (ეს უკანასკნელი საქმოდ მართალია), ხსენდება ქართველთა ეროვნული ეპოხი „ვეფხისტყაოსანი“.

იტალიელთა შორის „ვეფხისტყაოსანს“ პოპულარიზაციის ზედიზედ შეუწყო აგრეთვე ინგლისელი ქართველოლოგი, თბილისის უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორის დავიდ ლანგის მოხსენებამ — „ხალხური და კურტუაზიული ელემენტები ქართული ეპოსში“, რომელიც მან რომში წააკეთა (I. IV. 1909) ეტიკური პოეზიის საკითხებისადმი მიძღვნილ საერთაშორისო კონფერენციაზე. მასში დიდი აფილია დავიდის „ვეფხისტყაოსანს“.

რამდენიმე სიტყვა იტალიურ ენციკლოპედიაზე.

რუსთველისა და მისი პოემის ხსენებას იტალიურ ენციკლოპედიაში ჩვენი საუკუნის 30-იანი წლების დამდეგიდან ვხვდებით. თავდაპირველად ცნობები „ვეფხისტყაოსანზე“ ერთობ სქემატური იყო და იტალიელ მკითხველს ბევრს არაფერს აუწყებდა. შემდეგ ხანაში მდგომარეობა რამდენაღებ გამოსწორდა — რუსთველს სპეციალური სტატიაზეც მიეძღვნა და შეტი აფილიც დაეთმო. მაგალითად, ერთ ენციკლოპედიაში აღნიშნულია, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ წარმოადგენს კრწანთა სიუყვარულისა და სარაინდო ეთიკობილიების აპოლოგიას, სარაინდო რომანის დასაწყისს და ამავე დროს ზეიტაც. მისი ენის მუხაკალობა და ექსპრესიული ძალა მის შემდეგ ადარ ვანმეორებულა.

სხვა ენციკლოპედიაში ვკითხულობთ: „რუსთველი შოთა — ქართველი პოეტი. ცხოვრობდა XII საუკუნის ბოლოს. თამარ დედოფლის ხანაში (1184-1212). ავტორია ეპიკური პოემა „ვეფხისტყაოსანი“. ესაა ქართული ლიტერატურის შედევრი. ახახავს ისტორიულ ვითარებას, სამეფო კარის წვევებს. გვაცნობს ცხოვრების საინტერესო ფიციურ მსოფლმხედველობას“.

ანალოგიური ხასითის ცნობები მეორეებშიც ვხვდებით იტალიურ ენციკლოპედიაში. საგულისხმოა, რომ იტალიური ლიტერატურულ ლექსონში სპეციალური წერილი მიეძღვნა „ვეფხისტყაოსანს“ და მის გმირებს.

გამოსახვის ხერხები ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზიაში

„ჩინარი“ ჩვენთვის სხვა მხრივაც არის საინტერესო. პუნების იდუმალი ენის წვდომაზე, რაც ბარათაშვილის გამუდმებული ფიქრის საგანი იყო, აქ ყველაზე სრული და ნათლად ჩამოყალიბებული ფორმულა გვხვდება: პოეტს არ ეძებება ამ ენის არსებობა და მას ჩვეულებრივ მეტყველებათ ღრმა აზრისად მიიზნებს:

მრწამს, რომ არს ენა რამ საიდუმლო
უსაკლად და უსულთ შორის
და უცხოველს სხვათა ენათა
არს მნიშვნელობა შათის საუბრის!

უსაკლო არსებებს რომ თავიანთი ენა გააჩნიათ, ამას ერთ ადრინდელ ლექსში („ჩვილი“, 1889 წ.) გვახსენებს პოეტი; ჩვილის ანგელოსურ ტიტანს გონებისათვის მიუწვდომელი სამოუფედოდან გამოყოფილ, არაამქვენიურ, „სასუფეველს ენად“ ნათლავს იგი. ამ ენით ღოკავს უზრუნველი ბაღლი დამბადებელს:

სეყვარს, მიყვარს, მე ტიტები ჩვილი
ყრპის,
ბიყვარს სენა უცნაურისა მის ხმის,
ოდეს იგი ენითა სასუფეველის
უაღერსებს წიაღთა თავის მშობლის!

„უაღერსებს წიაღთა თავის მშობლის“... ამ სტიქიონის პროზაულ ენაზე თარგმნა ან განმარტება უაზრობა იქნებოდა და არც არის საჭირო, საქმარისთა შეგრძნება ამ სიტყვებში

მოქცეული მშვენიერებისა, მარადიული სიღოცხლისა და დედობის საგალობლად რომ გაისმის.

ამ ლექსში, განსაკუთრებით მის ფინალურ სტროფში გამოთქმული აზრი („იტაკტაქე ვადრე ეპიო დაგხარის, ვიდრემდის ხარ, ურწაო, თავისუფალი...“) ვფიქრობთ, უამლოვდება ძველი ბერძენი მოაზროვნის, პერაკლიტეს ერთ-ერთ ცენტრალურ ხატს „მოთამაშე ბავშვისას“ და რამდენადმე ენათესავება შესახამის ფრაგმენტს, რომ „...ხამყაროს გამგებელი ბავშვია“.²⁹

სავსეობისგან თავთ ღოსტვისეული განმარტება ამ ფრაგმენტისა:

„აქ, უპირველეს ყოვლისა, საზგასმულია არა გონიერობის მომენტი, ყველგან რომ არის გამეფებული და მთელ ქვეყნიერებას მართავს, მოძვერება პრინციპულ ქოატრობასა და შემოხვევათობაზე, რაც საშუაროს უოველგვარ გონიერ აგებულებას გამოირიცხავს“.³⁰

ა. ღოსტვი მრავალ პლანს ხედავს მარადობის სახედ წარმოდგენილ „მოთამაშე ბავშვში“ და არცთუ უსაფუძვლოდ ფიქრობს, რომ ეს გასაკიცარი პოეტური ფიგურა ღრმა იდეებისა და ფილოსოფიური მინიარსის შემცველია, რის გამოც იგი ძნელად თუ შეიძლება პოეზიის სფეროს მთავრუთვნოთ.³¹

მართალია, პერაკლიტეს „მოთამაშე ბავშვთან“, ამ თავისებურად დაშიფრულ ადგიგორიანთან. ბარათაშვილის უზრუნველად მოტიკტიკე ჩვილს პირდაპირი კავშირი არა აქვს, მაგრამ იმის აღნიშვნაც შეიძლება, რომ ეს არ

არის მხოლოდ პოეტური სახე, მხოლოდ ლამაზი კონკრეტული რეალიზაცია, აქ ჩანს სამყაროს უველაზე დიდი სასწაულის — სიცოცხლის — საიდუმლოებათა წვედომისა და ჩვილის „სასუფეველს ენად“ მონათლული, თითქოსდა უაზრო ბავშვების ამოცნობის მძაფრი სურთავილი, თავისთავად პოეტური ხანის ფილოსოფიური ქვერტა.

არის კიდევ ერთი შედარებით აღრიწვეული ლექსი („არ უყვირო, ხატოლო“, 1841 წ.), სადაც პოეტის გულში დაბადებულ, ერთი გამოთქმულ გრძნობებზეა ლამაზი, აქ ვალმერთებულა იდეალური ხატოლო, მარად უქმობა სილამაზე, „უბრწინელი მშვენიერება“. პოეტა მინაშენს სათაყვანო პირად წყნებას, რომ წვეულებრივი შეტყვევება უძლურია იმ განცდების გასაცხადებლად, მის არსებობს რომ დაუფლებია:

მოკვდავსა ენას არ ძალუქს
უკვდავთა გრძნობათ გამოთქმა...

არამიწიერ, წარუფად სილამაზეს ცვალებადი უნებები არ შედგის და ლექსის ფინალიც გამოთქმულია, უსახელოდ დატოვებული დეტალებრივი სიუჟარულის ამოლოგაია:

მაგრამა მშვენიერება გაქვს, ცისიერო,
უბრწინელი,
და ჩემთა გრძნობათ შენდამი ვერ დასდევან
კაცთა სახელი.

აქვე გავრით გვინდა შევებით ერთ მომენტსაც. ბარათაშვილი რეფრენისა (გავისხენოთ „მერანი“) და საერთოდ განმეორებათა შეუდარებელი ოსტატია, რაც საგანგებო და საფუძვლიან დაკვირვებას იწიხებურებს. ამავე ღრუქსში სამყარად განმეორების (ანალოგია) მეტად საყურადღებო შემთხვევა ვაქვს — კოსმოურ სურათებზე და იმდენა პოეტის დაფორმებული სურათი:

მინდა მზე ეყო, რომ სხივნი
ჩემთ ღღუთა გარსა მოვავლო...
მინდა რომ ეყო ვარსკვლავი,
ვანთადღისა მორბედი...
მინდა შენ იყო, ხატოლო,
მშვენიერისა ცის ცვიარი.

ამყარად საგრძნობია თუ ასეთი განმეორება როგორ ამღერებს ლექსის რიტმს, ექსპრესიულობას.

განმეორებას, როგორც სტილიზირებული ფიგურას, ბარათაშვილის ლექსებში სხვადასხვა ფუნქცია აქვს. შეგვიძლია მოვიტანოთ განმეორების უფრო მარტივი სახე, ჩვეულებრივი ტავტოლოგია, რომლის ეფექტი ლექსში („ფიქრი მტკვარს პირზედ“) ძალზე მინიშნულვანია. საწუთროს ამოუბანზე დალონებული კაცის

მელანქოლიის ზედმეინებით ზღაპრულ, ზღაპრულ ცემს სტრიქონთა შეგნებულად შენელებულად დინება:

...და თვალნი რბინ შორად, შორად,
ცის დასავილსა...

ცაც მდინარის ქაველებს გაღვევებული ფაქრივით უსასრულოა...

სიტყვის უბრალო განმეორება სიღრმის, უკვდავად სიერის განცდას ბადებს, განმეორების ნაირგვარი შემთხვევები ბარათაშვილის პოეზიაში ადამტურებს იმ ქვეშაობრივს, რომ „ფორმა თავისი ბუნებით განმეორებასთან არის დაკავშირებული“. 32

იმ ძლიერ მრწამსს, მოკვდავთა გონებისათვის მიუწვდომელ საიდუმლო ენაზე ჩვენს მიერ გამოცალკეებულ სამ ლექსში („ჩილი“, „არ უყვირო, ხატოლო“... „მინარი“) რომ არის გამოთქმული, საკმაოდ ღრმა ფესვები აქვს და არაერთხელ გამოვლენილა გარდასული ეპოქების პოეტთა თუ ფილოსოფოსთა ნაზრევში.

„შუბალუკუნების ადამიანთა წარმოადგენაზე ბუნება აღიქმებოდა, როგორც ერთგვარი დეტალებრივი წიგნი, სადაც საგნები, ადამიანები და მოვლენები მხოლოდ საზოლოგებია საიდუმლო ენისა, რომლითაც ღმერთი თავის ულოცებებაზე ელაპარაკება ადამიანს. ადამიანს გონებას არ ძალუქს ამ ენის ფარული აზრის უკვლევა; მისი ტრეშარიტი მინიშნულობის გაგება მარტოოდენ რწმენით შეიძლება და მხოლოდ მაშინ, როგორც ზერნარდ კლეროუსელი ამბობდა, „ბუნები და ქვეები გასწავლიან მის, რასაც შენს მომდევნოთაგან ვერ გააგონებ“. 33

მოკვდავთა სიტყვებით გადმოუცემელ ბუნების საიდუმლო ენას დაახლოებთ ასევე ახასიათებს გერმანული რომანტიზმის ერთ-ერთი ფუნქციონირელი ვ. ვაენროდერი, ვისთვისაც ბუნება უმაღლესი დეტალების არსისა და თვისებების უპირველესი ამხსნელი იყო და ვისაც ჩვენს მეტყველება, მართალია, „ზეციის უდიდეს წყალობად“ მაინც, მაგრამ მაინც „უკიდურესად მიწიერ, ტლანქ იარაღად“ სთვლიდა, როცა ხაქმე სხეულებრივობა და სულიერის უმაღლეს გამოხატვაზე მიადგებოდა. იგი სამყაროს შემოქმედს უმაღლესად, რომ „...ადამიანები გარშემორტყმული ვართ უფალაზე საგნებით, რომელთაგანაც თვითიერულს გაჩნია თავისი განკრძობებული არსებობა და რომელთაგანაც არც ერთის გაგება და წვდომა არ ძალგვიძს. ჩვენ ვერ შეგვიცვნილა რა არის სე და რაა მწვავე მდელი, რა კიდევ — კლდე. ჩვენ არ შეგვიძლია შათ ჩვენს ენაზე ვესაუბროთ. მხოლოდ ერთმანეთს თუ შევასმენთ ჩვენ ჩვენს ნათქვამს. და მაინც შემოქმედმა ადამიანს იმდენად გახიროციარ ვუფითადი მიდრეკილება შთაუწერგა ამ საგნებისადმი, რომ ისინი იღუმელი გზით ადგიორპვენ იმგვარ გრძნობებსა თუ ფაქრივებს,

სულერთია რა სახელს დავარქმევთ, რომლის მსგავსად ყველაზე საგულდაგულად ვაპირებულნი ხიტყვები ვერ დახადებს". 34

ერთი ანალოგიური შავალთი რუსული რომანტიზმიდანაც შეგვეძლოს მოგვეტანა. ი. მანი, XIX საუკუნის რუსული პოეზიის საუკეთესო მცოდნის გ. ვუკოვსკის კვალდაკვალ, არცეს ეუკოვსკის ცნობილ ლექს „НЕБЫВАШНОЕ“, რომლის პირველხვევ სტრიქონში ჩვენი მეტყველება ბუნების დეთაბრივ ენასთან ხაზგასმულად არის დაპირისპირებული და პოეტი დაუფარავად ამტკიცებს თავის პოზიციას:

**Что наш язык земной
пред дивной природой?**

დამატრებელი და ცხადია მკვლევარის ანალიზი, როცა ლექსის დასკვნით, მეორე ნაწილში ზედვას ქვეშარჩაბად პოეტური სულის პატრონი შემოქმედის მიერ იმთავითვე შეუთავსებელ საწყისთან შერიგების ცდას, „გამოუხატავის გამომხატვისაკენ“ სწრაფვას. 35

პარალელურად დაძვინა კიდევ შრავლად შეაქვებოდა, მაგრამ საერთო სურათი ისედაც ნათელია — ბუნების საიდუმლო ენის არსებობაზე განსაკუთრებით რომანტიზმის ეპოქის პოეტები მიანიშნებდნენ და, მათ მსგავსად, ბარათაშვილსაც უყოფურესად ქონდა გამაფრებული სმენა, რათა მშობლივი წიაღს განსორბული ჩვილის დეთაბრიავი ტოტოტი და ფრიალოზე განმარტობით მდგარი ნინარის სევდიანი შრიალი მოკვდავთა ენაზე ეთარგმნა; ერთბელ კიდევ გველაქებინა და მოვგონებინა ადამიანისთვის ბუნებასთან მისი თანახმარობის უძველესი და თანდაყოლილი გრძნობა.

ბარათაშვილის პოეზიაში მეტაფორა საქმოდ მდიდარი და შრავლფეროვანია, მაგრამ პოეტი მაინც ეპოეტისკენ იჩენს მეტ მოდრეკილვებას, უფრო უხვად, არტიტული მგზნებარებით ამ უბრალო და ეფექტურ სამკაულს იყენებს. გვაქვს შემთხვევები, როცა ერთ მეტაფორას ეპოეტების მთელი მწკრივი მოყვება და ლექსის მთავარი ძარღვი სწორედ მათში ფუტკავს. ამის ნიმუშად გამოდგებოდა პატარა სატრფიალი ლექსის ერთი ადგილი:

მისთ თვალთა ხარობს სამოთხე ჩემი,
მისი ღმთაა შვევის მომცემი,
ჩემი წარმწემელი, მაცხოვრებელი,
განმებარწნობელი, გამხელბელი!

ეპოეტობა სიუხვე სრულიადაც არ ზადებს ზედმეტობას ვანქვას; აქ გამხელილია პოეტის ზღვარდაუდებელი ტემპერამენტო, თავგანწირვის იშვიათი უნარი, დეთაბად წარმოსახული სილამაზის საამებლად რომ იჩენს.

დავავიროდეთ რა კონტრასტული, ძირეულად განსხვავებული ცნებებია ერთმანეთთან დაწველებული წარმწემები — მაცხოვრებელი; განა-

ბარწნობელი — გამხელბელი). „ერთმანეთისაკენ მიზიდული ეს სპირისპირთ პოლუსები გაუთიშველ დალიქტორ ერთიანობას ქმნიან. ამგვარ ტებოლ, ზიგზაგისე-ზურ გადახვლას ერთი მდგომარეობიდან მეორეზე, ასეთი ანტონიმური ეპოეტების მქედრო მეწობლობას, პირობითად, ემოციის „სპირალურონასაც“ უწოდებენ. 36 მოულოდნელობის ეფექტი, ასეთი უყოფურესად დაშორებული საგნებისა და თვისებების დაკავშირებას რომ ახლავს, ჩვეულებრივ, ძალზე შთამბეჭდავია. პოეტის წარმწემდაცა და ცხოვრებაც, სიბრძნეცა და გახელბეაც ერთი პიროვნებისაგან, სატრფოსაგან, მომდინარეობს და მის ნება-სურვილზეა, დაინდობს თუ ვაწირავს თავის თავს გამამდგრებებელს. ეს გადაქვეული ეპოეტები ერთმანეთისაგან გამოიშინარეობენ, ერთმანეთში ვადადიან, წამიერი განწუხობილებსა და მიხედვით ცვლიან ადგილებს. გარდა ამისა, როგორც ლექსიკური ერთეულები, თვითთელი ანტონიმური წვეილი, ერთ ბუნეში შეგვილილია მოვაცილით.

ერთი რამ აშკარაა — აქ რომ ურთიერთდაპირისპირებული ცნებების ნაცვლად ეპოეტობა სინონიმური ჭკუთი უოფილიყო, ლექსს მომხიბვლელია დააკლდებოდა, პოეტის ცეცხლოვანი ვნება ასეთი ძალით ვერ იქნებოდა გამოხატული. სპირისპირთ ცნებების სიმეტრიული ვანლაგება რომ ბარათაშვილის საყვარელი კომპოზიციური ხერხია, ეს გრივალ ორბულიანისადმი გავხვანილი ერთ-ერთი წერალიდანაც კარვად ჩანს, სადაც ორი, ერთმანეთს მიდევნებული აზრები ერთმანათლ ავბოული, სპირისპირთ ემოციების აღმჭრელი და ერთმანეთის ვამაწონასწორებელი ფრწებით იწყება:

„ვოცო გეწონებ, ქეთვან ქ(აიხოსრო) ყ(იფიანი) (?) ცოლი ჭკუზე შესცდა საწყალი-
„ვოცო ვამაშებ, კ(ატო) დავნიშნო რ(ევაწ) ე(რითავ) ზედ“.

სინტაქსური პარალელიზმი ხაზს უხვამს ორი ცხოვრებისეული მოვლენის — წვეინისა და სიხარულის — გვერდავებრდ უოფნას, მათს მუღვივ მეწობლობასა და ანტონიმური წვეიდების ისეთსავე ერთიანობად წარმოგვიდგენს, როგორც სიკვდილ-სიცოცხლას მონაცვლეობაა, მათი დასწრულბეელი ცილი.

ჩვენს მიერ ზემოთ ნახსენები უსათაროო სატრფიალი ლექსის პირველ სტროფში თვალსაჩინოა, აგრეთვე, პიროვნებას მთლიანად მსხვერპლად შეწირვის მოტივი (ისევე, როგორც ლექსში „ციხა ფერს“, სადაც პოეტი საკუთარ საბარეზე მომდგარ ნილსხად სამყაროს პირველქმნილ მწვენიერებას, ლურჯი ფერის უხარულობას სწირავს); კაცი სულით ხორცამდე ყველაფერს იმეტებს, დაუფიქრებლად ეთიშება საკუთარ არსებას, თვით დამწვარი გულის ფრულად სიყვარულად აღმართულ უმაღლეს სამსხვერპლოზე მიჰქვს:

შევიწრობ ცრემლსა, კირთ მანელუბელს,
გულსა დავიწვავ დსანაცრებელს,
და მისსა ფერფლსა, ვითა საქმეველს,
შეესწირავ სატრფოს, ჩემსა სამლოცველს.

ქართულ კრიტიკას შეუმჩნეველი არ ღარჩენია, რომ ნ. ბარათაშვილის პოეზიაში გახსნული ეპითეტები თვალსაჩინო ერთანობას ქმნიან, „ისინი გარკვეულ წრეში არიან მოქცეულნი“. (ტრ. კიენაძე).³⁷

ეს, რა თქმა უნდა, არ არის გამონაკლისი, განსაკუთრებული მოვლენა: ამგვარი, ერთ სხატმას და თემატურ რკალს დამორჩილებული ტროპები სხვათა პოეზიაშიც შეინიშნება. მკვლევარი კონკრეტულად მიუთითებს ამ ეპითეტებს, განსაკუთრებულ ელფერს რომ აძლევდნ ბარათაშვილის ლექსებს, მისი პოეზიის ორგანულ ნაწილად რომ ქცეულან:

„ნიკოლოზ ბარათაშვილისათვის დამახასიათებელია ეპითეტები: ღამაში და მინახებული (ბუნება); მოწყენილი, საამო, მწუხარე, ხედვანი ან მცინარი (მთა); ნახად მორე, მიმჭრალი და მოწყენილი (მთვარე); მიბუნდვლილი, ვრილი და ამო (მისის ღამე)..."

ამ ეპითეტებიდან ჩანს, რომ პოეტი ვერდს უღლის მოვლენათა გარეგნულ მხარეს, იგი თითქოს იჭრება მათს „შინაგან სამყაროში“ და ისეთ ეპითეტებს ირჩევს, რომლებიც პოეტის „აწმყობაობებს გამოსახავენ“.³⁸

ჩამოთვლილ ეპითეტებს ვრ. კიენაძე პოეტის „მუდმივ ეპითეტებად“ მიიჩნევს და დასძენს, რომ „...ამგვარი გრძნობად-ემოციური ეპითეტების შერჩევა სინამდვილისადმი რომანტიკული მიდგომის მაწმყებელია, ხოლო რამდენადაც ბარათაშვილის შემოქმედებაში სწორედ ისეთი ეპითეტებია გახატონებული, მისი პოეზიაც დახვეწილი რომანტიზმის ნიმუშად უნდა ჩაითვალოს“.³⁹

ამ ამონაწერის მიხედვით, ეპითეტი მშობრად უკავშირდება გარკვეულ ლიტერატურულ მიმდინარეობას და მისი გამომსახველობითი ძალა მსოფლმხედველობარაც მნახველობას აქნს.

ვრ. კიენაძემ საკანებოდ შეისწავლა ბარათაშვილის შედარება და პოეტის შემოქმედებაში სულ მარტივი შედარების თორმეტკოდე შემთხვევა აღრიცხა.⁴⁰

უთუოდ საგულისხმო და ანგარიშგასაწევია მკვლევარის დაკვირება, სადაც წარმორჩენილია ის ძალდაუტანებელი, ბუნებრივი ოსტატობა, ბარათაშვილი რაიმე ზოგადი მოვლენისა და თვისობარავად მისა მსგავსე კონკრეტული საგნის ერთ სინტაქსზე დაყენებისას რომ აშფოავებს:

„...ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლირიკაში შედარება შესულია არა როგორც ცხადე ერთთული, არამედ როგორც პოეტის განცდათა წარმომოხიხისა და მიმდინარეობის პირობათა და შინარსიც. როცა პოეტი წერს, რომ

„შინე რა არის ჩვენი ყოველი მოღვაწეობა თუ არა ოდენ საწყეული აღუვსებელი?“

აქ ეს წუთისოფელს თითქოსდა აღუვსებელ საწყეულს ადარებს, მაგრამ ისიც უმტველია, რომ მას ისევე აღუვსებს საწყეულის აღუვსებლობა, როგორც თვით წუთისოფლის მუხბილობა. მისთვის წუთისოფელი და აღუვსებელი საწყეული თითქმის ისე ერთხვევა ერთმანეთს, რომ ისინი სხვადასხვა რამესაც კი აღარ წარმოადგენენ“.⁴¹

ნამუში, რომლის დრმა, დამარწმუნებელი ანალიზი მოტანილ ციტატაში გვაქვს, ძალზე მარტვედაა შერჩეული. ტროპს ერთგვარი შუაღუღური ხაზი უჭირავს შედარებისა და მეტაფორას შორის და თუმცა რაიმე დამხმარე სიტყვა ტექსტში უშუალოდ არ ჩანს, ზედმიწევნით ესამება ფილოსოფიური მსჯელობის ხახიხოს, ამ აღუვსებულ სასაუბრო მეტყუალებას.

ბარათაშვილს საქმარისად მოეპოვება იმგვარი ტროპები, როცა შედარების ობექტი და მასთან მახსგავსებელი საგანი თუ მოვლენა ერთმანერად მშვენიერი, თანხარად მომხმბლავია. სატრფოს სახბლოვით ზედნიერი პოეტი ასე მიმართავს მას:

...ღმილით გვეხარ მისის ღღესა,
მე შენს თეაღებში ვეპრატ სამოთხესა...

ქალის ხილაშავე და მისის ღღე, მისი თვალები და სამოთხის ბალი თანხარად წარმტაცია, ერთმანეთს ავსებენ და ატყვევებენ უმწველილს შურის. ამავე დროს აშკარაა, მისის ღღეცა და სამოთხეც სატრფოს გარეგნობის დასახტავადა მოხმობილი, თანაც ისე ბუნებრივად, ისეთი ხელოვნებით, რომ შედარების განმხმბორციელებუბე ტექნიკური საშუალებანს, დამხმარე სიტყუები თვალში არ გვხვდება.

მოტანილ მაგალითში გაზაფხულის პერსონიფიკაცია, გაღმებელი ქალის მისის ღღედე წარმოსახვა ჩვეულებრივი, მტამაად მტეუოდ აღუგორიად სრულიადაც არ აღიქმება. აქ უნებურად გვაგონდება ბოტიჩელის „გაზაფხული“, კრძოდ, ფლორისა აღუგორიული ფიგურა, სხივიანი ღმილით განათებული, უთვალადე ფერისა და ფორმის უვავილებით მეტაფორიკრეული, თავად მორაული ვეება უვავიად, ბუნების მაჩადი განახლებს რომ რგებია წილად; ვიხი უნახესი სუნტყავე უანულს აღბობს, მიწის წილიდან სიკოცხლის ნერგებს აღმოაცენებს, ზღამარულ ხალიჩასავით რთავს ნაწამორალ მინდორს.

ხელთუქმენილი მშვენიერება რომ დაგვიხატოს, პოეტი სატრფოს ადრის მისის ღღეს, როცა წელიწადის ეს უღამაზესი დრო თავის მომუნესხველ ძალასა და თვებრულამხვევ სურნელს უვალეზე უზავად აფრქვევს. ასეთი აღუგორია გარკვეულ ჩარჩოში კი არ აქცევს და ზღუდავს, პირიქით, უსაზღვრო გასაქნს აძლევს მკითხვე-

ლის ფანტაზიას; საოცნებო არსებას ვაზაფხულის ათასფერადი ელფარება მოსავს და მაისის დღეც კონკრეტულ ქმნილებადა, დეკორატივა სილამაზის ქალად წარმოგვიადგება.

მსგავსი შემთხვევები სხვა ლექსებშიც შეგვეძლო მოგვეტანა. თავისთავად დამოუკიდებელი, ტოლფასოვანი და საუცხოო ხატებია, ავტოტეო, ერთმანეთთან შედარებული, აღმასის უმცირესი წახანგებით მოციმციმე საყურე და ნაწ უკავილზე აფარფატებული პეპელა. თუმცა ამ ტროსს ქვემოთ სავანებოდ შევხებით.

სრულიად აშკარა ბარათაშვილის ლექსთა ერთი ნაწილის („ჩემს ვარსკვლავს“, „ციხა ფერს“, „ვკოვე ტაძარი“, „ხუმბული და მწირობა“, „მობრბის, მიმართის“... „ჩინარია“ და სხვ.) სიმოლურ-აღფაროული ხასიათი. ამ ლექსებში უდიდესი მხატვრული ძალით არის განსვულებული სიმბოლოსთვის ნიშანდობლივი სიღრმე და მრავალმანაობა, პოეტის წარმოსახვაში გარენილი ხილვების ბოლომდე შეუსწავილი აღფრთხილება.

თავი აღფაროიად, მეტწილად ერთ განზომილებამდე, კონკრეტულ იდეამდე რომ დიფერენცია, ბარათაშვილის ქმნილებებში ასე იოლად მისახვედრი და სქემში მოქცეული არღია, შიხა ერთ სქემში ჩატევა, როგორც უკვე ითქვა ძველდღეა.

არავითარ გეგმს არ ზადებს (ეს არავითარად აღნიშნავთ). მავალითად, სრუმბული და მწირობის“ აღფაროიულობა. მწირო, იგივე პოეტი (ბარათაშვილი რომ მწიროს უყოლებს საყოთარ თავს, ეს სხვა ლექსიდანაც — „ვკოვე ტაძარი“ — ჩანს: „მწირო სოფლისა“... „და დავალ ოზლად, ისევე მწირო, მთაფარა“...) შეწუხებულა, რომ „ბნელს სადღურში“ გამოკრედილ უღამაზეს უკავილს ფერა და სურნელება დაუკარგავს. ამავე დროს კიდევაც აწუხებებს მწიროს მშობელს, რომ ოთხ კედელში ზმთისის სუსხი და შიხის მებუნვარება ვერას დააკლებს ნაწ უკავილს მაინც მშობელ მინდორში უოფნა ურჩენია შენობის ჩახუთულ პერსონი ნელ სიკვდილს. იგი შიხს წინ დაბრალ მწიროს დროთა ციკლის დასრულებლობას, სიციხების განახლებების მარადიულ კანონს შეახსენებს:

ზამთრით ბუნება არა კვდება, სეველით
იმოსის,

რომ თავის სატრფოს, ვაზაფხულსა
განვმორებებს.

აქ მინაშენებულია უნიფისაგან შებოქილი ბუნების ძალზე, რაც იშთარისა და თამუზის უძველეს შუამდინარულ მისტერაას უკავშირდება. სრუმბული ამ ლექსში, რა თქმა უნდა, თავისუფლებამწარმოებული სიმბოლოს აღფაროობა. ამ-ვე დროს ცნობილია — ვაზაფხულის უკავილზე-ადა, მათ შორის, სრუმბულიც, აღორძინებულ, ხანგრძლივი ძალითაგან თავდასწილ ბუნებას

განსახიერებენ.42 მიწის წიაღიდან გამომდინარე, ნაწილა უკავილზეთ დახუნძლული სრუმბული ახლადსულმადგმული სიციხების კონკრეტული ხატია, ვაზაფხულის ერთი მაინც. ამდენად, პოეტის არჩევანი შემთხვევითი არ უნდა იყოს. ამ სახეში ნაწულისხმევი შენობის ვარდა, თანასწორებს მომორებულ უნაწეს უკავილს თავისთავად მომზიბლებულმა და სილამაზე ვაჩინაი დატყუებულმა მცენარისა და მასავით ნი-ადაგვამოკლელი მწიროს სეველია დიალოგი ჩვენს ცნობიერებაში უმწვენიერეს პოეტურ სურათად რჩება.

ზემოთ ჩვენ აღვნიშნეთ ბარათაშვილის რამდენიმე ლექსი. ერთ მთლიან, ვაშლილ მეტაფორას რომ გამოვყოფდნენ. ამოგან ცალკე უნდა გამოყოფოთ ერთ-ერთი შედეგური „ვკოვე ტაძარი“... ამ ლექსში ახალი კლასიზიზა და უდიდესი სიღრმითაა დამუშავებული პოეტის შთავაზინ თემა და მოტივები — სულიერი ომბლობიდან თავდაპირის ცემა. ანაო, ზორციელ ენებებს განჩრდილება, ქვეყნის ხმაურისაგან მომორებული განსახვეწებული ადგილის ძიება...

ლექსში ორი ურთიერთდაპირისპირებული, კონტრასტული ნაწილი წინისწება. პირველ ხამ სტროფში ოთხზე წაშეირა, მოჩვენებითი, მავარი მაინც ბედნიერების განცლთა აღბეჭდილი, უდაბნოში აღმართული ტაძრის ხილვამ რომ აღუძრა სოფლის ღელვისაგან დამამერად მწიროს. ტაძარი უმაღლესი სულიერია სადღურის ანტრასქიკია. რეალურ სახესა და ნიშნებს მოკლებულია: ამ მატერიალიზებულ მეტაფორას კონკრეტულ იერს ვერც „მარად უჭრებელი წმინდა ლამაზარ“, ვერც ანგელოსების ზელით ამბიანებული დავითის ქნარი და „ციურთ დასთა ვალობის ზარი“ ანიჭებს. აქ უკვე პოეტი მტკიცის ნაცელობი სანახებისაგან არ მიეშვრება „აღიქრთ ვახართვლად“. ახლა მას მთელი ქვეყნიერება უდაბნოდ ესახება და ამ თვალუწვლენელ უდაბნოში ერთადერთ ნავთსაყუდილს პოულობს. თუმცა ეს ოცნებაა, ილუზიაა, მავრამ დაფარებრივი იმედი მცირე ხნით მაინც ათბობს სიჭაბუკის უდროოდ დამწარად უკავილს

...გულსა, მოკლულსა კაცთ სიავით
ზეტის ბრუნვით,
ღამიარი წმინდა განმიტყოდა იმედის
სხვიით.

ლექსის მომდევნო სამი სტროფი ამ ოცნებისა და მასზე დაშვებული იმედის მსხვერვის განსახიერებს: ზღაპრულ ნიუარასავით თეტრად შემოგარსული ტაძარი, რომლის საკურთხეველთან სალოცვად მუხლმოყრილი მწირო ძლივს ასწრებს ვარშემო თვლის მოვლებასა და ნიბარებით აღვხებას, ზმანებასავით ქცება, ფუფუნეობა აღმოჩნდება. მთელი ლექსი ამ წაშეირად მოღანდებული უცნაური ტაძრის სახესა და ფორმას იღებს. თითქოსდა ერთ არხ-

ზად ქვეყლან მუდრო სავანე და მის კედლებში მოქცეული მეთუბანოვ: ცხოვრების უყუდ-მართობისაგან განაწამებთ ადამიანი თავად არის თავისი მშოლოთავრ სულის ტამარი. საუტრადღე-ზოა, რომ ლექსის პირველ და ბოლო სტროფებში მსვავსი, ერთნარი ბვერითი შედგენი-ლომისა და ავტუდლებს რითმები, რაც კომ-პოზიციურად კადევ უფრო კრავს ნაწარმოებს და თვალნათლავც მიგვანიშნებს თუ როგორ ებმის, ეხლართება ერთმანეთს ილუზია და მწარ-ტე სინამდვილე.

ბარათაშვილის ამ ლექსს წინ უსწრებს და ენათესავება განთქმული „ჩემი ლოცვა“, რომ-ელშიც პოეტის მამა ღმერთს განსვენებსა და მოძალებულა ვნებებისაგან განწმინდას ევედ-რება. რაოდენ განაწამებო უნდა უოფილიყო უწაწვლილი კაცი, რომ მის ბაგეს ანთო შემამ-რწუნებელი ღადაღისი დასცდენოდა:

არა დაქპროლონ ნავსა ჩემსა ქართა
ვნებისა,
არამედ მოეტე მას საღვურთ მუდღრთებისა!

ბარათაშვილის ღირსებაზე საუბრისას, რაღა თქმა უნდა, გვერდს იკერ ავუვლო „მერანს“, ქართული პოეზიის მწვერებს, რომელმაც თა-ვადან ბოლომდე მსკვადღავს მარადისობისაკენ ღტოღვის გრანდიოზული, საოცრად დინამიურ-ი სიმბოლო და რომელიც არაერთგზის უო-ფილა სპეციალისტთა მრავალმხრივი ანალიზის საგანა.

დოდ მხატვრულ ღირსებათაგან, ამ ნაწარმო-ებს რომ გააჩნია, გვიჩნდა გამოყუთო რეფერენის ვირტოზოული ტექნიკა. აღნანიშნავია, რომ სწორედ რეფერენისულ სტრაქიონებშია მოქცე-ული და ხაჭასმული ცენტრალური სიმბოლო — მერანს — რომლის უყოფეგანო ასპარეზაღა გაშლილი მოძრავი, თავბრუდამხვეტი სისწრა-ფით მონაცველ სურათები და სულიერი გან-წყობილებანი; რეფერენი კალაპოტს აძლევს, მაქსიმალურად აწესრიგებს ლექსის მუსიკას, სადავესავით იზორჩილებს, წარმართავს და წე-რტილსაც უხვამს სტრაქიონთა მდელვარე რიტმს.

საგულსხმია, რომ ედგარ პო რეფერენს „მხა-ტვრულ ეფექტთა“ შორის უყუდლზე უნივერსა-ლურად ხმარებულ ზერხად მიიჩნევს და „უორა-ნი“ მისი გამოყენების მოტივებზე სავანგებოდ ჩერდება, თუმცა შენიშნავს მანამდე არსებულ-ლო რეფერენის პრინციპულობას და გამოთქვამს მოსაზრებას თუ რამდენად შესაძლებელი იყო ამ ზერხის სრულყოფა. იქვეა ჩამოვალისებული ამ სრულყოფის არსი: „შე გადუწვევებტე მრავ-ალფეროვანი ვუოფილიყოფი და მით გაუძღლიე-რებისა ეფექტი იხე, რომ ედგარადობა ძირითა-დად იგავე დაშტოვებინა და განუწვევებლად მეცვალა აზრი: სხვაგვარად რომ ვთქვათ, შე გადუწვევებტე რეფერენის გამოყენების ვარიან-

ბა, მაგრამ თვით რეფერენი უმრავლეს შემთხვე-ვაში უცვალელი ადვტოვე“.⁴³

„მერანის“ აღნავგზობს თუ დაავკვირდებით, განსაკუთრებით პირველი სტროფის შემდგომ ვარიაციებს, ადვილად შევამჩნევთ, რომ რეფ-ერენის მიმართ საკმაოდ გაზედული რეფორმა განხორციელდა ბარათაშვილმაც, თუმცა ამ ზერხის გამოყენებაზე რაიმე თეორიული მოსაზ-რება არ გამოუთქვამს.

ქართული პოეტი ამჩერად ვრძელ რეფერენს იყენებს, ორ-ორ სტრაქიონს იმეორებს, ხოლო ედგარ პომ ერთი ხიტყვა (ნვევრძიორე — არა-სიადეს) მოძებნა ლექსის ძირითადი შთანთქ-რის, მისი ტრავკული პათოსის გამოხმატველი; უორანის მიერ წარმოთქმული ამ ერთადერთი ხიტყვის მნიშვნელობა უოველ ცადეველ შემე-სხვევაში სხვადასხვაა, რითაც პოეტმა მოაღწია მისთვის სასურველ „აზრობრთვე ვარაიციის ეფექტს“.⁴⁴

გასული საუკუნის 40-იან წლებში შექმნილ მსოფლიო პოეზიის ამ ორ შედევრში თავიდან ბოლომდე მისტიკური ფრინველის ავის მომა-წვებელოდ ურანტალი ისმის, თუმცა ედგარ პოს გამოუვალთა შეღანქოლიურობისაგან განსხვავე-ბით (უმძიმეს განწყობილებას თვით ლექსის თემა განსაზღვრავს), ბარათაშვილის ლექსში ოპტიმისტური ნავადი („უცუდად ხომ მიწეც არ ჩიავლის“...) შემოვლის. უცნაური და მრავლის-მთქმელი დამბუვევა, რომ ორივე ლექსის უმ-თავრესი ე. წ. გამქოლი სიმბოლოები („უორა-ნი“, „მერანის“), ქართული პოეტის პირველსა-ვე სტრაქიონებშია დაწყვილებული, რაც თით-ქოს კადევ ერთხელ მიგვანიშნებს ამ დოდ შემ-ოქმედთა სულიერი ნათესაობაზე.

ამავ წერბოლში („შემოქმედების ფილოსო-ფია“) ედგარ პო ლამარაკობს პოეტის და კერ-ძოდ თავისი „უორანის“ ორიგინალურობაზე და სამართლიანად აცხადებს, რომ ორიგინალურ-ობას ძებნა სჭირდება, იგი არ არის აღტყინე-ბისა და ინტოუციის ნაყოფი.⁴⁵

ბარათაშვილის ვერსიფიკაციული ნოვატორო-ბა, ორიგინალურობა, რეფერენის თავისებურად გამოყენების ვარდა, ელასიკურ საზომთა თამამ შევჯარებაში, მათს კანონზომიერ მონაცვდუო-ბაში გამოვლინდა, რისთვისაც მანამდე ქარ-თველ პოეტთაგან არავის მიუშართავს.

„მერანში“ არნაბული სიმძაფრითა და მასშტა-ბურობით აისახა ბედისწერის უღმობელოობას-თან კვილით — პოეტის შემოქმედების ცენტ-რალური პრინციპი. ნიყოლოზ ბარათაშვილმა ადრეტულ სოპაუკეში იგრძნო დემონის ბორო-ტი სუნთქვა და თავისი ტიტანური ენერგია ამ „მაცდური სულის“ დათრგუნვას შეაღია. „მე-რანში“ ამ სატანურმა ძალამ „თვალზედითი შე-ვი უორანის“ სახე მიიღო. საშუაროს უყოფეგანო სიერცდებისაკენ ვაქრბლი მერანის კვალს „თა-ვეგანწარული მხედრის“ „შავად მდელვარე ფო-

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

ჭრი“ მოხუცება. უდიდესი მსხვერპლი (ხატ-
ფოს, ხანშობლოს, საყუთარი სიცოცხლის დათ-
მობა) სჭირდება ფეხდაფეხ მღვთარი „შუას ბე-
ღის“ კლანჭებისაგან თავის დაცვას; ამიტომ-
აც მიმართავს პოეტი ფრთოსან რაშს: „...გარ-
დამატარე ბედის სამწვანარი...“ ამ სამწვანარს
ვაცდენილი, იგი უკვე მარადისობის ბინადარია,
მისთვის აღარ იარსებებს დღეებითა და სათუ-
ბით განსაზღვრული, ძუნწად მოზობილი მიწე-
რი ღრო, ამო და ხანმოკლე ვნებები; რახან
ქვეყანაზე კაცი ვერ იპოვდა თანამგრძობი, მის
ვერძლად, უსასრულობაში მსარბოლავ ციურ
სხეულებს გაენდობა:

...მხოლოდ ვარსკვლავთა, თანამავალთა,
ვამცნო ველისა მე საიდუმლო!

ქვეშაირივით კეთილშობილურია, ამაღლებებუ-
ლი და ანდერძივით წმინდაა „მერანის“ ძირითა-
დი პათოსი; ამ თავგანწირვის მთავარ აზრს პო-
ეტი იმაში ხედავს, რომ „უვალ გზას“, მისგან
სისხლის ფასად გაკვალულს, მადლიერი შთამო-
მავალი დაადგება და უფრო აფილად გაივლის.
პირად ცხოვრებაში უკიდურესად უბედური და
გამეტებული, იგი სხვათა ბედნიერებაზე და კი-
თილ სევზე ფიქრობდა.

სიცოცხლეში ცოტა რაშეს თუ ვაუბლივებია
მისი ვული და არც გასაკვირია, რომ წრეგადა-
სული სიხარულის სიტყვები მხოლოდ მოგვა-
რე თავადის ახარუტეზე წასაწერად თუ შეეძ-
ლო აღმოეთქვა ან მეგობარი ქალის საღვივ
თასი აემეტყველებინა:

ვლაცაჲ დღეს ჩემის გაზენის, ბედნიერი
ვარ მე თასი...

საყუთარ დაბადებას „სული ობოლისა“ და
„სული ბოროტის“ ავტორი ასე ღაღად, მხარ-
გაშლალად ვერ დალოცავდა, თუმცა მრავალხა-
უყუნოვან ქართულ პოეზიაში იგი იმათაგანია,
ვისაც ბედნიერ ვარსკვლავზე დაბადებულად მი-
იჩნევენ.

ერთ მოლიან მეტაფორად არის მოაზრებული
ცნობილი სამხტროფიანი ხატრფილო ლექსი
„საყურე“. მართალია, აქ საყურე შედარებულია
პეტელასთან და საამისოდ გამოყენებულია შე-
დარების ერთ-ერთი დამხმარე სიტყვა („ვიითა“).
მაგამ ავტორმა ამ ტროპისა და სერთოდ მოუ-
ღი ლექსის მეტაფორულობა. ქალის გამოარენ-
ბელ სილამაზეს, არაპირდაპირ, მოიარებით
გვარტრობაზეებს ეს უმწვენიერესი სხვი:

ვითა პეპელა
არხეც ნელ-ნელა
სიტეტას შროშანას, ლამაზად ახრილს,
ასე საყურე,
უცხო საყურე,
ვთამაშება თავისისა ახრდილს.

საყურის მომაქადობელი ციმციმი სურნელ-
ოვან ყვავილზე მიმჭდარი პეტელას ფრთების

რიტმულ რხევადაა აღქმული. დღემდე გრძელ-
ღესი, ჩვენს წარმოსახვაში თავიდან პეტელა
რომ იხატება. პეტლის (საყურის) გაღვივებულ
ღანდაღ წარმონიშნება „ლამაზად ახრილი“
შროშანა, რომლის იერში იოლად შეგვაძლია
ამოვიცნოთ საყურის მფლოკელის ვარტეგობა.
შროშანას ეპითეტი „სიტეტა“, ფრთის გარდა,
ამ ლამაზი ყვავილის სიწმინდეს, ჰეროვნებასაც
გამოხატავს. თავის მხრივ, ძაფებივით უწუნე-
ზე დაკიდებულ შროშანას თეთრ ზარებს საყუ-
რეების მოყვანილობა აქვს და შროშანას ხსენე-
ბა ლექსში ამითაც გამოათლებულია. ძვირფას
სახეზე ათამაშებული მცირე სამკაულის ანარეკ-
ლი უჩვეულო ჰიპერბოლურობით აღუბუქდავს
ცხოველ ფანტაზიას. საყურის მაცოცხლებელი
ჩრდილში შეფარება აშრობლებულ ხევიანში
მოხვედრილი დასიცხული კაცის ნეტარებას ცმ-
სჯავსება; ერთ ამოხსნად ისმის პეტლის ვნე-
ზიანი ნატვრა:

ნეტავი იმას,
ვინც თავის სუნთქვას
შენსა ჩრდილშია მოიბრუნებდეს...
შენის შერხევიო,
სით მობერევიო
გელისა სიტებს განიგრილებდეს!

ბარათაშვილის ლექსებზე საგანგებო დაკვირ-
ვებისას შეუძლებელია ყურადღება არ მიიქ-
ციოს ფორმის იშვიათმა გრძობამ, გამოყენე-
ბული საზომების ნაირგვარმა კომბინაციებმა,
მათმა სიმეტრიულმა ურთიერთშენაცვლებამ.
თვით უჩვეულებ სალექსო ფორმებს, XII სა-
უყუნის ქართულ მეტობტემა (შავთელი, ჩახ-
რუხაძე) პოეზიაში რომ დასტურდება, მან სახე
უცვალოა, ახალი სული შთაბერა.

ღ. ვინზუბრაძე ერთ საფულისსმო დაკვირე-
ვისას გამოთქვას მანდელშტაის პოეტურ ენა-
ზე: „კლასიკური საზომები შვიდროდ შეეზარდა
გარკვეულ აზრობრივ რიგს. სტილითა ფაქიზი
გრძობით დაჭილყოვებულმა მანდელშტამმა
იცილდა, რომ ლექსითყობის კლასიკური ფორ-
მები შებორკავდა, შეწვლდავდა მის მეტაფორ-
ულობას“.⁴⁶

შეშთხვევითი არ არის, რომ ბარათაშვილმა,
თავის დროზე, კლასიკური საზომები გადაახა-
ლისა, ახალი ფორმები დამკვიდრა, რასაც სის-
ხლობრიცეულად მოითხოვდა მისი აზროვნების
სტილი და პოეტური ტემპერამენტი, მეტაფო-
რული სამყაროს თავისებურებანი.

იმ ძირეული რეფორმის ვარდზე, რაც ბარათა-
შვილმა ჩვენს პოეზიაში მოახდინა, ძნელი წარ-
მოსადგენი იქნებოდა ქართული ლირიკის შემ-
დგომი განვითარება.

არც იხე იშვიათად პოეტი თავისებური, რამ-
დენადღე არქალღი ფორმით ხმარობს ზოგიერთ
სიტყვას და, ამ ღროს, იფექტი ძალზე დიდია,
საეცეცელდი, ახალი კუთხით შემობრუნებულ

სიტყვა უჩვეულო, ფარულ ენერჯიას ახსენებს. აშკარა იშვიათ ფორმებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ისეთი შემთხვევები, როცა „ნათების“ მაგისტრად „ნათა“ იმპარება („არ უციენო სატარტოო...“), ზოლო „ოცნების“ ადგილს „ოცენა“ იჭერს („ჩინარა“). ერთი შეხედვით, საქმიად მოულოდნელია, როცა გულზედაი იმპერატორი, ვისაც „გვანში სულა ვეღარ მოთავსებია“, მედიდურად აცხადებს: მითხზავს გვირგვინსა აღეშისა შე თვითონ ზედი... („ნაპოლეონი“). ამ თითქონდა კონტექსტისათვის შეუფერებელი სიტყვის („მითხზავს“)47 მაგისტრად „მიშედავს“ რომ ყოლილეყო (იმპერატორის ოქროს გვირგვინთან მისი დეკლარაცია თითქონ უფრო ლოგოკური გამოვიდოდა), ფრანკა დიდებულებას, აღმავალ ინტონაციას დაკარგავდა. „ადგილებს გვირგვინს“ წარავანდელი მოკვლეობდა.

აქ კიდევ უნდა მოვიტანოთ ვრ. კეცანის ერთი გამოანთქვაში იმის თაობაზე, რომ „არქაიზმი თითქონ იკარგება ბარათაშვილის ლექსითა თავისუფალ დინებაში. და ეს სწორედ ამიტომ, რომ ჰველო სიტყვები და გამოთქმები მის შემოქმედებაში სრულად დაუძლეულად და ბუნებრივად არის გამოყენებული. მათი შეცვლის ყოველგვარი სურვილი გამოირიცხებულია“48.

ბარათაშვილს პოეზიაში შეინიშნება სიტყვის არაპირდაპირი, შექცევითი მნიშვნელობით გამოყენების საქმიად ორიგინალური და ამდენადვე, რუმბოლო შემთხვევები. პოემის მეორე კარში, არაგვის ტალების ბრწყინვალე პეიზაჟს, რომლის მომხიბვლელობა, პირველყოფისა, კლასიკური ხიდარბაისლითა და სინადავით შეჩრდილი უღამაზესი ეპილოტების უწყობტ ჩაქვება დაშავრებული, მოსდებს ჩამავალი შვის სამხედრო სურათი. მთლიანობის ურთ ზეობაში, ძველი ჩარდავიდან ვადლოშორად მეფე მწარე განწყობის მისცემია, უკანასკნელ და ხაზოლო გულაწყვეტილებას იღებს, წვეულებებისა მებრ, ქარვის მძივს მარცვლავს:

...დაფიქრებული, თვისთა ზრახვათა კრიელსონის ორთობს ქარვათა.

აქ მეფე, რა თქმა უნდა, თვით აუოლებს ფიქრებს თითქონი დაუსრულებელ წრედ გაბმულ ქარვის მარცვლებს, ზენსა კო („ართობს“), სრულიად სპირისპირად, ობიექტზე, კრიადოსონის მარცვლებზეა მიმართული. მეფე შექანაიკრად ათამაშებს ზედიშო ძაფულ ახსმულ ქარვას, მძიმე დარდს, შეუპყრია და მის მდგომარეობაში ჩავარდნილ კაცზე უვლაზე ნაკლებად ითქმის, რომ იგი ერთობა, ამიტომაც სიტყვა, რომელიც სუბიექტზე უნდა იქმნელოყო, ავტორმა უსულო საგნის დაუკავშირა. სიტყვის ხაწინააღმდეგო, შემბრუნებული მიმართით გამოყენებამ ხასურველი ნაყოფი გამოიღო — უფრო პოეტური, დესამახობრებული და, ამავე დროს, ბუნებრივი სურათი დაიხატა.

დაახლოებით ამგვარივეა პოემის სხვა ადგილიც, სადაც სოლომონ მსაქული ფარულ გულსწორობას გამოსთქვამს მონარქის განუხაზღვრულ უფლებებზე, უსამართლობად მიიჩნევს, რომ ერთი კაცის ნებას უსიტყვოდ უნდა დამორჩილდეს მრავალი. ამ აღმიათმა ბედისეულის ზედიშო ნასროლ კამათლებთანაა შედარებული:

...და იგი მათს ზედს ისე განაგებს, ვითა ამღერდეს იგი კამათლებს!

„კამათლების მღერა“ თითქონ შეუხამამობის განცდას უნდა იწვევდეს, მაგრამ რეალურად ასე არაა, როგორც ჩანს, ეს ენის შინაგან ბუნებას შეთვისებული სატოვანი თქმა და აქედან გაიკვალა გზა ქართულ პოეზიაში; მღერას თამაშის გაკება აქვს.49

გასაოცრებელია და სატოვანებს იძენს პოეტური ენა, როცა მთლიანობა გადახული მეფე ერთეულ და მისი ერთეული მსაქული მთავარიანი დამით ერის ბედს წყვეტენ. აქ არის ერთი ადგილი, უფრო სწორად, ერთი სიტყვა, ბინდში მჭკროდღე არაგვის ჩქერებზე ნათქვამი ეპილოტი, მიუღელ სურათს უცნაური სველითა და სიღამაზით რომ ანათებს:

...და მთვარის შუქზე არაგვის წყალთა, თავისუფლებითა ჩამომხრიალთა, გულს აუშალეს დარდები ბატონს, ოხეია დამარტოს, ვით კაცსა ლიტონს...

აქ მრავალჭირნახულ პატარა კახს თავისი შლეგი, არაგვის ტალღებივით დაუოკებული და უჩრუველო სუქანაველე აგონდებოდა, როცა ქრ კიდევ...არ დღო ტვართი მეფობის“ და მის მახვილსაც ზორციელი ვერ დაუდგებოდა წინ. უყოღარესად მოქნილი და გამომატყვლია ეს ერთი სიტყვა — „ჩამომხრიალთა“; ბევრითი შედგენილობაც უზუსტესი და უძლიერესია. არც „თავისუფლებათა“ მასთან შემთხვევით ნახსენები, ამ შესიტყვებაში („თავისუფლებით ჩამომხრიალთა“) ღრმა აზრის ჩამარხული. ეს დიდებული სურათი, მიუხედავად მანძილით საქმიად დაშორებისა, შინაგანად უმხრისპირდება „გალაში დატყვევებულ“ ბუნებულის ცნობილ აღფგორიას, პოემის ამავე თავში თავისუფლებამართებული სამშობლოს დასახატად რომ მოიხმობს სოლომონ მსაქული მეფულად.

ბარათაშვილი უპირატებად ფიქრის, აზრის პოეტია და ეს განაპირობებს მისი ლირიკის მედიტაციურ, ფილოსოფიურ ხასიათს; ცალკეულ ლექსებზეა თუ პოემაში გვხვდება სხარტ ფორმულებად ჩამოსხმული მორალური სენტენციები თუ ღრმავარჯიანი დაკვირვებები. მას გააჩნია მოვლენებისადმი კრიტიკული მიდგომისა და მათი შეფასების აწვიათი უნარი, თუმცა არსად არ ჩანს მშრალი მჭკლობის კვალი,

წარმეტყველის ფსალმუნების სიმალღმედვა ახლად.

ბარათაშვილის, როგორც პოეტის უდიდესი დამსახურება ისიცაა, რომ ქართული მწერლობა თავის თანამედროვე ევროპული კულტურისა და აზროვნების თანხარა გახდა, ქართული კაცის მსოფლიო ტკივლებზე დაფიქრა. ევროპეისმის დრამად, სისხლმორცხვად შეთვისებას ხელი არ შეუშლია მისთვის, მყარად მდგარიყო ეროვნულ ნიადაგზე.

ამის ერთი მეტყველო ფაქტია მის პოეზიაში ხალხური მოტივების არსებობა, სასაუბრო მეტყველებასთან სიახლოვე. ბარათაშვილი აქვე უღლებრივ ზომიერებას იჩენს, მაგრამ ალაგალაგ გამაინებებულა ხალხური ინტონაციები თავისთავად ძალზე შინაშენილოვანი მოედნა, ეს ამფიდრებს, ამრავალფეროვნებს პოეტის გამომსახველობით ხერხებს, ხალხურ პოეზიასთან შემოქმედებითი მიჯგომის ხუცხვო მაგალითს იძლევა. ნიმუშად შეგვიძლია მოვიტანოთ სიცოცხლის მიწურულზე დაწერილი ორსტროფიანი სატრფიალო ლექსი:

მადლი შენს გამჩენს, ღამზო,
ქალო შე-თვალუბიანო,
დღისით მზვე, ღამით მოთვარე,
წყნარო და ამოდ ხმანო!
შენის ლოდინით ვსულდგმულვარ,
თაყვანს ესცემ შენსა სახელსა,
დედის ერთა ვარ, ნუ მამკლავ,
ნუ დამანანებ სოფელსა!
ფარბი ვინმე მოესულვარ,
სოფლისა შეშა საწყალი,
ამხანავად მყავს ნაბადი,
ძმობილად — ზასრი ხანალი,
მე სხვა სიმდიდრე რად მინდა?
მე შენი გულიც მყოფისა:
მის ფასი კიდევ საუნჯე
ესს ქვეშეთ განა იმყოფის?

მართალია, ლექსი ეპითეტთა და მეტაფორათა ხაზლით მანცდამაინც არ გამოირჩევა, მაგრამ უოველი უმცირესი დეტალი ბარათაშვილის ზედწერასა და მორჩილებულია. ჩვეულებრივ საუბარში სახმარი გამოქმედები თუ ტრივიული საქაულები თითქოს ქადსნერი კვერთხის შეხებას ვარდაუქმნია, უმაღლესი პოეზიის მადლითაა განათებული. აქ მაქსიმალურ სილამის, დახვეწილობას და სისადავს აღწევს ფრაზა, კილოში ხაოცარი ინტონაცია იგრძნობა:

დედისერთა ვარ, ნუ მამკლავ,
ნუ დამანანებ სოფელსა...

ერთხელვე აღებული სუფთა ტონი, ნათელი ლირიკული განწყობილება ზუსტადაა შენარჩუნებული, ოღონდ ლექსის ბოლოს ოდნავ მოყრუებული რითმა (მყოფის-იმყოფის) თითქოს ბორკავს, აფერხებს სიმღერასავით დაბადებული ხალხური ლექსის თავისუფალ დინებას.

ხალხური პოეზიის ლაღი სუფთა სუფთად განხვავებული ხასიათის ნაწარმოებშიც („ოჰი საქართველოს თავად-აზნაურ-გლეხთა...“) იჭრება ხოლმე. ამ სახატბო ლექსს ალაგ-ალაგ საქმაოდ არქაული იერი დაქრავს, მაგრამ ერთი სტრიქონი — შეშახლი („თქვენი კირიმი, თუ შეგო, ბევოზა თქვენი კვებულა...“) ფრთიანი ხალხური პოეზიის სურნელითაა სავსე.

მსგავსი სტრიქონები თუ ცალკეული ფრაზები სხვა ლექსებშიც მოიძებნება, მაგრამ ამის ნათესაყოფად თუ რა ორგანულად ქმონდა ბარათაშვილს შეთვისებული ხალხური პოეზიის ბუნება, ესეც საქმარისია.

ბარათაშვილის პოეზიის ზოგიერთი მოტივისა და მხატვრულ ხასეთა ერთი ნაწილის ბიბლიურ წარმომავლობაზე, ძველ ქართულ სასულიერო პოეზიასთან მისი ლირიკის ცხოველყოფილ კავშირზე ბევრი დაწერილია და ამ საკითხს ჩვენ აღარ დაუბრუნდებით.

ნიკოლოზ ბარათაშვილს რომ ქართულ პოეტურ ტრადიციებთან ცოდხალი, ცხოველყოფილი ძაფები აკავშირებდა, ამას დამადასტურებელი მრავალი ფაქტი არსებობს.

„ბარათაშვილის მხრივ სოფლის (წუთისოფლის) დანახასიათებლად გამოყენებულ ყველა ეპითეტს და ფიგურალურ თქმას მოცემდება ზუსტი შეხატუვისობა და სრული დამთხვევა თეიმურაზ პირველის, არჩილის, ვახტანგის, და ვით გურამიშვილის, ბესიკის (და ზოგიერთი სხვა პოეტის) ნაწერებში“.

სიმონ ჩიქოვანმა თავის წერილში — „ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზია“ — აჩვენოთ საინტერესო პარალელი დამბნა და თავსებურად გაარჩია რამდენიმე ძირითადი ხასე და საზომლო, რუსთაველის პოემიდან რომ იღებს ბიძგსა და სათავეს.

აღნიშნული წერილის ავტორს ხაქმაო ხაფუძველი ქმონდა (იგი მანამდე, სხვათა მიერ ჩატარებულ ფილოლოგიურ ძიებებსაც ითვლისწინებდა) განცხადებინა:

„დადასტურებულად უნდა ჩითვადლოს, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილი გამგრძელებულია შოთა რუსთაველისა და ოსანე შავთელის პოეტური გზისა. არა მარტო „მერანი“ — არამედ „ჩინარის“ რამდენიმე სტრიქონის შინაგანა მრწამსი და სიტყვიერი მასალაც შთაგონებულია რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ნაწევრებით. შოთა რუსთაველის ბრწინვალე სტრიქონს — „რადგან ვარდი ამას იტყვის უსულო და უხაყო“ — ვადენით უნდა იყოთ დაწერილი — „მრწამს, რომ არს ენა რამ საიდუმლო უსაყოთაც და უსულო შორის“. ამ ორ ნაწყვეტში არა მარტო პოეტური აზრი ემთხვევა ერთმანეთს, არამედ ლექსიკური მასალის ერთგვარობაც შეინიშნება“.

ცხადია, ამ შემთხვევაში ს. ჩიქოვანი ეპითე-

ტუმბის ერთგვარობას გულისხმობს და იქვე გა-
მოთქვამს ძალზე სარწმუნო მოსაზრებას: „ეტი-
ყომა, „ვეფხისტყაოსნის“ შემოქმედანელი სი-
ტყუები ნიკოლოზ ბარათაშვილს ზეპირად სცო-
დნია და „ჩინარადან“ იგი გამოხმაურებია
ხსოვნაში ჩარჩენილ რუსთაველის სტრიქონ-
ებსა“⁵⁵

„ვეფხისტყაოსნის“ მოხმობილი სტრიქონის
გარდა, ბარათაშვილის ამ ლირიკულ შედევრში
ს. ჩაქვანი სხვა ლიტერატურული ძეგლის გა-
ვყენის კვალსაც ხედავს. ამავე წერიაღში აღნი-
შნულია:

„ჩინარზე“ უფრო უკრადლებით დაკვირვებ-
ამ დაგვარწმუნა, რომ „ჩინარის“ ლექსიკური
მასალა. ამ სიტყვიერი მასალის არქაული აღნა-
გობა შეათვლის „ამბულ-მესიით“ არის შთაგ-
ონებული“.⁵⁶

„ჩინარის“ ო. დოღაშვილისეულ კომენტარში
ვეფხისტყაოსნიდან მოტანილია ჩვეთავის სა-
ინტერესო ეპითეტების შემცველი კიდევ ერთი
აღვალი: „უხააკო და უსულო, არ სიტყვიერი,
ცნობილი“. როცა ამოსავალი რუსთაველის ტი-
ქტია, მართლაც, უკველგვარს ექვსს გარეშე
შეიძლება აღნიშნოს: „უხააკო“ და „უსულო“
სინონიმური ცნებებია. „უხააკო“ ნიშნავს „უხ-
ორცოს“, „უსულოს“, „გონის არმქონეს“.⁵⁷

ბარათაშვილთან სიტყვას სხვა ელფერი აქვს
შეძენილი. არა გვგონია, „უხააკო“ მას „უსუ-
ლოსა“ ან „უხორცოს“ მნიშვნელობით ჰქონ-
დეს ნახშირი — უფრო საფუძვლებულია, ჩველის,
ახალშობილის სინონიმად გამოყენება ეს ეპითე-
ტი. ამ ვარაუდს იხილ ამავრებს, რომ ჩვენს მი-
ერ უკვე განხილულ ლექსში („ჩვილი“) ერთმან
ტიქტიკო „უცნაურ ხმაღ“, „ხასლუფვილის“ ენად
ესახება პოეტს. რაც შეეხება „უხააკოს“ მესა-
მე განმარტებას („გონის არმქონე“), იგი ნამ-
დვალად შეეფერება ბავშვის გავცნობიერებულ
არსებობას, რაზედაც თვით ხსენებულ ლექსში
ნათქვამი:

არა შეიქარბს იგი თავის ცხოვრებას,
არ განიცდის იგი საწუთროს ვნებას...

ცნობილია და ამის შესახებ ნაწილობრივ უკ-
ვე ითქვა, რომ ერთი ნაწილი, ე. წ. ძირითადი,
გამჟობი სახეები, ნაირგვარი ფორმებით თავი-
დად ბოლომდე გახდეს პოეტის შემოქმედებას.
სახელდობრ, აღნიშნულია თუ რა მრავალფე-
როვნებითაა წარმოდგენილი ბარათაშვილის ლი-
რიკაში ბედის ამოკრებულთა ამ ცნების პირდა-
პირად („ბედის ვარსკვლავი“, „შევი ბედი“,
„ბედის ზრუნვა“, „ბედის სამღვარაო“) თუ
სინონიმურად და მონიშნებით („იღუშალი ხმა“,
„მტლი“, „ხასტიკი ქარი“, „ბორბოტი სული“,
„ხვედარი“) გამოხატული პოეტური სახეები.⁵⁸

ასევე შევიძლება მივუთითოთ პოეტის მიერ
ერთი ეპითეტის (ციურა?) ინტენსიურ გამოყუ-
ენბაზე ეს ეპითეტი და მისი მაწარმოებელი
ძირითადი სიტყვა (ცა) მამინ ჩნდება, როცა

ბუნების მშვენიერების, მასში გამოვლენილ უ-
აღლესი მარწმონისა და უჩვეულო სინაზის გა-
მოხატვას ესწრაფვის პოეტი. უმეტეს შემთხვე-
ვაში აღნიშნული ეპითეტი ცვარს უკავშირდ-
ება, დილის უპირველეს ნიშნს, მარგონებისა
და სიწმინდის განსაზიერებას. ეს „ციური ცვა-
რია“, განთქმულ შედევრში („ციის ფერს“) პო-
ეტის რობლ საფლავზე დასადენ „შეშობლიურ
ცრემლს“ რომ ენაცულებას; ბროლის კრისტილი-
ვით მოკიდევ, შეურყენელი, ცოდავლ შეწავ-
ციის უსარებლობიდან დაფრქვეული. ბარათაშ-
ვილის საუფროელი ეპითეტო ქაოსიდან გამოდ-
წეული სინათლის ტალღასავით უწვევადება
მაღალ მატერიებს, ზემუნებრივ ძალებს, ყვე-
ლაფერს ეს ღუთებრივი ნათელი ასიციონებს.
ლექსებში აღნიშნული შესიტყუებები ასეთი სა-
ხით გვხვდება: „ცვარის ციურანი“, „განგებას
ციურის“, „ციური ცეცხლი“, „ხმის ციურსა“,
„ცვარის ციურს“, „ციურთ დასთა“, „ციურთა
ცვართავან“ და სხვ.

თვით ცა — ასტრალური სიერტი — თუ ხში-
რად თავისი არსებითი მნიშვნელობით გვხვდ-
ება და ერთ აღნიშნულ ლექსში (1833 წ.) უში-
წილების, უმარწვლის გულუბრყვალო ოცნებ-
ბის ხამბოლოს წარმოდგენს („ბე. ცაო, ცაო,
ხატება შენი ჰერ კადე ზღუდელ მაქვს დარწ-
ული“), მოგვიანებით (1840 წ.), როცა პოეტის
სულში მტანჯული ეპეი ისაგდობდა. იგი ბე-
დის, ცხოვრების გაგებას იტენს. წამერ იმედად
აქაშაზებული ბედის ვარსკვლავი, აღმოსავლუ-
თით აღმომდარი „მნათობი“, რომელსაც პოე-
ტი ხსნას ეთერება, ისევე არაა რბალური ცი-
ური სბულო, როგორც ამ ვედრებაში ნახსენ-
ბის ცა განსხვავდება ჩვეულებრივი ვარსკვლავი-
ანი ცისაგან:

მაშ გამოზარწყინდი, მღინე შუქი ემ
საოცარი
და განანათლე კელე ცა ჩემი, ესრეთ
საზარბ

ასეთი მონათხავე ტროპების გამოცალკეე-
ბა და დაჯგუფება გარკვეული თვის, მოთავარი
სათქმელის, ერთი ღერობის გარშემო მათი იურის
თავს, კადე შეიძლებოდა. მაგრამ ეს მხოლოდ
დადასტურებულთა ფაქტის ხაზგასმა იქნებოდა
და არა რაიმე თვისობრივი სახელის აღნიშვნე-
ლი.

ტრამინ „რომანტიკოსში“ პოლ ვაღერი რამ-
დენიმე არს ღებდა. რომანტიკოსი მისთვის წე-
რამი ზელაუწიფავის, ოსტატობას მოკლებუ-
ლის სინონიმად ვეღრდა:

„კლასიკოსისა და რომანტიკოსის ერთმან-
თისაგან განსხვავება საყმოდ ოლიდა. ეს ვახ-
ლავთ განსხვავება იმთ შორის, ვისაც არაფერი
გაეგება თავის ზელოზისა და ვინც უკვე ითვა-
ბა იგი. ოსტატობას დაუფლებული რომანტიკო-
სი კლასიკოსია. ამიტომაც იყო, რომ რომანტი-
კოსმა დაასრული მარწმონი ჰპოვა“.⁵⁹

მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთი უმძლავრესი მიმდინარეობის ამგვარ განსაზღვრებას თუ დავეთანხმებით, უძველესია, ნიკოლოზ ბარათაშვილი „ოსტატობას დაუფლებულ რომანტიკოსად“ უნდა ვადაროთ.

ჩვენ, როგორც თავიდანვე იყო აღნიშნული, შედარებით მოკლედ შევხებით პოეტის შეტაფორულ აზროვნების ძირითად თავისებურებებს, შთავარზე, არსებითზე გვაშავხედვით უკრავდებმა, ზოგი რამ ცალკეულ მცირე, მაგრამ

თავისთავად მნიშვნელოვან მსუბუქეულ ცენტრულ ლემზედელ ვიქტორ. ბარათაშვილის ტროპებზე საფუძვლიანი დაკვირვება, მათი თემატური, მსოფლმხედველობრივი თუ სხვა რიგი დაჭვუფებანი, ერთიან, მწყობარ სისტემაზე დალაგება, ამ კუთხით ცალკეულ ლექსების სიღრმისეული ანალიზი, მხატვრულ ზერბთა თუ ეფექტურ კანონზომიერებათა სრულად წარმოჩენა გაცილებით მეტ შრომასა და საკითხის მონოგრაფიულად შესწავლას მოითხოვდა.

შ ე ნ ი შ ვ ე ნ ი ბ ი :

29 А. Ф. Лосев, История античной эстетики, (ранняя классика). М., 1963, с. 365.

30 იქვე, გვ. 365

31 იქვე, გვ. 365-366.

32 პოლ ვალერი, დასახ. წიგნი, გვ. 148

33 Иероним Восьх, автор текста составителя альбома Г. Фомини. М., 1974, с. 127.

34 В. Г. Вахенродер, Фантазии об искусстве, М., 1977, с. 67.

35 Ю. В. Манин, Поэтика русского романтизма, М., 1976, с. 23-24.

36 А. М. Левидов, Автор — Образ — Читатель, Л. 1977, с. 43-44.

37 ახალი ლიტერატურის ისტორია, I, თბილისი, 1972, გვ. 173.

38 იქვე, გვ. 174.

39 იქვე, გვ. 174.

40 იქვე, გვ. 170-171.

41 დასახ. წიგნი, გვ. 171.

42 Джемс Фрезер, Золотая ветвь, выпуск III, Умиращице и воскресающице боги растительности, М., 1928, с. 55.

43 Эстетика американского романтизма, М., 1977, с. 114-115.

44 დასახ. წიგნი, გვ. 116.

45 იქვე, გვ. 118.

46 ლ. ვინზერგი, დასახ. წიგნი, გვ. 367.

47 „თხზული“ საბას ლექსიკონში განმარტებულია, როგორც „დაწნული“. პოეტმა სიტყვის ძველი ფორმა გამოიყენა და პედის ხელით დაწნულ გვირგვინს ნივთიერი კონკრეტულობა წაართვა, სამაგიეროდ, სახე უფრო ტყეადი და მასშტაბური გახდა, მეტი გასაქანი მიეცა თანატობის.

48 ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბილისი, 1972, გვ. 167.

49 „თამაში“ და „მღერა“ რომ სინონიმურ ცენტრებზე მიიწვევა, ეს ჭერ კიდევ რუსთაველის პოეზიიდან ჩანს: „ეს სიკვდილი მომძისათვის თამაშიად და შინაშს მღერად“. ეფესისტუონის ტექსტზე, ამ კუთხით ძალზე საინტერესო დაკვირვებები აქვს შეწერალ გ. შატბერაშვილს, რომლის დამარწმუნებელი მსჯელობიდან ერთი ნაწივეტის მოტიანიც კმარა: „რომ მღერა-სამღერეა, ვარდა პირდაპირი სიმღერის (გალობის) მნიშვნელობისა, ვართობის შინაარსითაც გეხედება შოთა რუსთაველის პოემაში, ამას ნათლად ადასტურებს ასეთი ადგილი:

ასმათ და ორნი მონანი, ჰყვიან იმღერდის ნარდითა.

ესაღია, აქ ნარდით მღერა, ნარდით ვართობა — თამაშს ნიშნავს“ (იხ. გ. შატბერაშვილი, ტ. IV, წერილები, თეატრალური ქართულის ქაშნიკი“, თბილისი, 1975, გვ. 245).

50 Эстетика американского романтизма, с. 136.

51 Писатели США о литературе, М., 1974, с. 161.

52 პოლ ვალერი, დასახ. წიგნი, გვ. 148.

53 ილ. ბარამიძე, ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, III, თბილისი, 1952, გვ. 389.

54 სიმონ ჩიქოვანი, თხზ. ტ. III, ლიტერატურული წერილები, თბილისი, 1967, გვ. 134-135.

55 იქვე, გვ. 135.

56 იქვე, გვ. 135-136.

57 ნიკოლოზ ბარათაშვილი, თხზულებანი, აყავი გაწერელისა და ივანე ლოლაშვილის რედაქციით, თბილისი, 1972, გვ. 217.

58 ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბილისი, 1972, გვ. 147.

59 პოლ ვალერი, დასახ. წიგნი, გვ. 155.

პერიოკულ-რომანტიკული ს ა ს ი ა ტ ი ე ბ ი

ილი მოსაშვილის დრამატურგია

გამორჩეული პოეტისა და დრამატურგის ილი მოსაშვილის მთელი სიცოცხლე იყო ერთი უწყვეტი და დაუცხრომელი ბრძოლა მწერლობის ხისლბორცულად დაკავშირებისათვის ხალხის ცხოვრებასთან. მის სანუკვარ იდეალებთან და მისწრაფებებთან. მწერალი ნადავ ცუდლოზდა არ მოწყვეტოდა თავისი გვირგვინი შინაგან სამყაროს, ესწრაფვოდა მრავალქირნახულ მშობლიურ მიწაზე ხეტონისა და ბედნიერების დასწავლრებას.

ქართული ლიტერატურის სარბიელზე ილი მოსაშვილის სახელი პირველად 20-იანი წლებიდან გამოჩნდა, ხოლო 30-იან წლებში ის უკვე ნათლად მოაწროვნი, ხაუთარაი ბელწერის მქონე პოეტაი; ილი მოსაშვილი მხარდამხარ მისხდეუდა ცხოვრებას, ახალი ყოფიერების სითხოთი და სიხარულთი აღავსებდა თავის მკითხველებს და ექვემოტხანელი შემოქმედებითი გამარჯვებებით შიწვედა წინ, ქართული პოეზიის სიმადლეებისაკენ. შან დროისათვის შესატყვისად შიავრო თავის სათქმელს, სადა, ბუნებრივი ლექსებით ვაამედავნა თავისი ნათელი მრწამსი და აქტუალური აზრით დამუხტული მხატვრული სამყარო შექმნა, კოლორიტული პოეტური საგალოზლებით გამორჩეული სამყარო.

ილი მოსაშვილი, როგორც დრამატურგი, იმავე 20-იანი წლებიდან იწვეებს ჩამოყალიბებას. ამ დროს დაიწერა პირველი ვრცელი დრამა „ორი ნაპირი“, რომლის მოქმედება სწარმოებს 1921-1922 წლების აღმოსავლეთი საქართველოში. სათურაი უკვე მიავანისწინებს, რომ დრამაში ლამარაჰია სოციალისტური რევოლუციის შიერ განენილი იმ შიქნაზე, რომე-

ლმაც სათავე დაუდო და დასაწყისი მისცა ახალი საქართველოს ისტორიას. „ორი ნაპირი“ თითქოს ნადავის ერთგვარი მოსიწვევა იყო დრამატურგიაში; ა. მოსაშვილი ლიტერატურის ამ თანრს ისევ დაუბრუნდა მხოლოდ ჩვიდმეტი წლის შემდეგ, როცა დაიწერა „სადგურის უფროსი“.

რთულ პერიოდში მოუხდა ა. მოსაშვილს დრამატურგის ასპარეზეზე გამოსვლა. ეს იყო ის წლები, როცა ურთიერთ შორის განსხვავებული სტილისტური მიმართულებები ბატონობდა ქართულ დრამატურგიაში, ერთი მხრივ, კომედიის პრიორიტეტი, საყოფაცხოვრებო თანრების უპირატესობა, უკონფლიქტობის თეორიის კვალობაზე შექმნილი პიესები, შიორე მხრივ, ს. კლდიაშვილის, მ. მრევლიშვილის, ვამბეკირიას, მ. ბარათაშვილის დრამატურგია, რომელმაც წინა პლანზე იდგა მორალურ-ზნეობრივი პრობლემები, წარსულის ღირებულებათა გადაფასება, პიროვნების ჩამოყალიბება, ახლავარდობის აღწერა. ასეთი იყო ქართული დრამატურგის თემატური რეალი... და შიანც იმ დროის მეტწილ პიესებში საცნაური იყო დადებითი გვირის უფერულობა, სქემატურობა, უტრადლების ცენტრში იდგა უწიეტხად წარსულის გადმონაშთებისა და პატრიარქალური საფუძვლების მშობლება და ანა კომუნისტური საზოგადოების მშენებელი ახალი ადამიანის რთული სულიერი სამყაროს მხატვრული გახსნა. ასეთივე მდგომარეობა იყო რუსულ დრამატურგიაშიც იმ განსხვავებით, რომ იქ აქცენტი ვადატანილი იყო პროგრესულად მოაწროვნი მუშაის კონფლიქტზე ბიუროკრატ ლიტერატორთან და ა. შ.

სწორედ ამ პერიოდში გაიშა, ა. მოსაშვილის ხმა დრამატურგიაში ხმა გამოჩნეული, ორიგინალური, მკერდული, რომელიც, გმირული ხასიათის საკუთარი კონცეფციით, ზუსტად ესიტყვებოდა ქართული თეატრის ხაზგარდასტოვებულ ტრადიციებს.

ა. მოსაშვილის პერსონაჟები თავის თავში იდეურ-მორალურ ღირებულებათა ძიებით ვართულები გმირები როდი არიან, არამედ უკვე დასრულებული, ჩამოყალიბებული, გამოიარებული, ვარკვეული მწრწამით თავის ქმედებაში დრამად დაარწმუნებელი ადამიანებია, რომელთა მშვეობით ა. მოსაშვილმა უკეთ ჩავსვათ თავისი თაობის ფიქტურში და უკეთ დავანახა ეპოქალური მოვლენების გამარჯვებისათვის თავდაუზოგავად ბოლომდე შეხმარული პიროვნების შემართება, მისი სულიერი სამყარო და კეთილშობილება.

ეს, ა. მოსაშვილის დამახასიათებელი იყო, ამან მოუხვეჭა მას სახელი და იგი აქცია რევოლუციის მომდევნო პერიოდის მხატვრული ინტელიგენციის ერთ-ერთ ადვილად მოღვაწედ და ამ მოწინავე მწერლების კლდეად, რომლებშიც თავისი დროის ისტორიული აქტის პროგრესულობას გვაზარებს.

ქართულ მწერლობაში ა. მოსაშვილმა პირველად მოიხატა თავისი ვალი, მან გულწრფელად გამოხატა თავისი ხალხის იდეალები, თავისი დროისა და თაობის ეპოქალური ამბების შეგრძნებები. ერთი სიტყვით, ის მარად უპყნობი განცდებით, რომლებიც ადრეუბება მას და მის თანატოლებს ახალი ცხოვრების განთავსებად.

ა. მოსაშვილის პიესების მთავარი გმირები ისტორიული პროცესის უშუალო მონაწილეები არიან, ისინი არიან ახლასა და პროგრესულობის შეპოქმედნი, ფაქტურად მათ შაქვთ წინ სიმართლისა და ბრძოლის დროში „შეუპოვრად, გაბედულად, მიზნისაკენ დაუოკებელი სწრაფით“.

გმირის ხასიათის ჩამოყალიბების ესთეტიკური პრინციპი ა. მოსაშვილის ნაწარმოებებში ორიგინალურია და განსხვავდება სხვა ავტორების ხელწერისაგან. ისინი უშუალოდ ცხოვრებიდან ამოზრდილი გმირები არიან. მათი დამახასიათებელი ფაქტურა არსებობდა ცხოვრებისეული მახალის ისტორიულ ვაზრების ეკრანობა. ამის გამოა, რომ ა. მოსაშვილის მთავარი გმირების სტენოგრაფიული წარმოსახვის ფაქტურაც ორიგინალურია — გამოირჩევა ანაღლებული მორალურ-ზნეობრივი ღირსებით, ისინი წინა პლანზე დგანან და სხვა პერსონაჟებისაგან მოწმუნტალაობით გამოირჩევიან.

1947 წლის მაისში რუსთაველის თეატრის სტენაზე დიდი წარმატებით განხორციელდა „სადგურის უფროსის“ პრემიერა და პირველი

დღეებიდანვე ცხოველი ინტერესი მაყურებელთა შორის.

„სადგურის უფროსში“ ავტორმა დიდი მასშტაბით დააყენა ქვეყნისათვის თავდადებული, მისთვის თავგანწირული ადამიანის პრობლემა და ამ თემის ვალმა-წარმოსახვა დააკისრა რკინიგზის სადგურის უფროსს ლევან ჩადუნელი, ამ მიხეივი კაცის უტყუარი ცხოვრებისეული კოლიზიებით იქმნება განზოგადებული სახე საბჭოთა ხალხისა და ამ მოხუცის ბედისწერივით იკრება იდეურ-მხატვრული რკალი სსენებულ პიესაში. მძიმეა ლევან ჩადუნელის ზედრო, მძიმეა ტვირთი, რომელიც მან უნდა ზედოს, მაგრამ დრომ მოიტანა და ლევანმა უნდა გაუძლოს ტვირთის სიმძიმეს მომავალი გამარჯვებისათვის, სხვა გზა არ არის, პარტიის გადაწყვეტილებით მოცემულ სიტუაციაში მხოლოდ მან უნდა შეაძლოს „შოღალატი“ კაცის როლის შესრულება მტრების მიერ დაპყრობილ ხუტორს ორღოვანში... ცხოვრება სტენა არ არის და არც ჩადუნელია მზაობით — გარდასახვის ცნობილი ნიღბებით შეასრულოს იუდას როლი, ეს პროფესიით რკინიგზელია, ხელმოწევისაგან კარგა და დიდი მანძილით დაშორებული დარჯის მუშაკი... და მანც, ლევან ჩადუნელი შედის „როლიში“, მაღლა აწეული წითლად განათებული ფარნით გააჩრტებს აურად ლიანდაგთან ფაშისტებით ხაცვე დრეზინას და თუ ამათ ფაშისტთა მათორისაგან ხოტბას იმსახურებს — „ბრავო, მოლოდინ, რუსი“ — თავისიანებისაგან თავს ლაფი დაეხმება: „აი, თურმე რად უნდოდა ფარანი, ფუ, შენს კაცობას!“ — მის გასაგონად ამბობს გზის დარჯია კუჭშინი.

ჩვენ თითქმის არ ვხედავთ ლევანს ხაზანგეგო დაელებების შესრულებით პროცესში, მაგრამ ქვეცნობიერად ვგრძნობთ მის აქტიურ მოქმედებას — ლიანდაგიდან ცვივიან იარაღითა და ჭარისკაცებით დატვირთული ფაშისტური ეშელონები, ორიენტაციას ჭარკაყვენ მტრები, ვერ მიუგნიათ რაკოშის მდევნის საფარისათვის, პარტიზანები ყველაფერს იფებენ, რაც ზღბდა ორღოვანში, იცინა ფაშისტების ჩანაფიქრის ახავად-დახავად, პარტიზანული ტყვეებით ერთმეორეზე სიცოცხლეს ესალმებოან პატროსან ადამიანებზე მოთარეშე ფაშისტები და ა. შ.

ლევან ჩადუნელის პიროვნულ ტრავიზმს იხიცი აღრწავებს, რომ მისი გაორების ხადუმლო მხოლოდ რაკოშის მდევანმა სურკვიმ იცის. დაეშვილი ფაშისტები გამაღლებით დაეძებენ მას და თუ მიაგნენ, უფოოდ ხადოცხლეს გამოახალმებენ. „ერთი შავი ფიქრი არ მამლევს მოსვენებას, მტერმა თქვენს კვალს მიანგო... უოველ წუთს, უოველ საათს... დღეს არა, — ზვალ მოსალოდნელია, აქაც გაჩნდენ“, — ეუბნება ლევანი სურკვის. „— შეიძლება ახეც

მობღეს" — შვიდად პასუხობს სერგეი. „მეტ სწორედ მაგისთვის მეშინია. თქვენი სიცოცხლე ხალხისათვის საჭიროა, მაგრამ ყველაზე მეტად მე შეიკრებოდა, ამხანაგო სერგეი, თქვენ რომ დიდუბოთ, მაშინ მე? შერცხვენილი ხაზელით ჩავადე საფლავეში? ჩემს ამბავს ვინდა იტყვას? რას იტყვის ქვეყანა?“

საერთო და პირადი პლანის შესანთხევი შეპირისპირებაა ამ დიალოგში. საერთო საქმის გამარჯვებისათვის თავდადებული ღვეანისათვის ორგანულად პირადული ემოციები, მაგრამ მათ პირადი სარგებლობა როდი უძევქ საფუძვლად, არამედ კაცური კაცობის შენარჩუნების მრწამსით არის შეტყვევნილი — ღვეან ჩადუნელს არ უნდა მოკვდეს შერცხვენილი ხაზელით, იუდას ხაზელით არ უნდა ჩავიდეს საფლავეში. ერთი სიტყვით, ღვეან ჩადუნელში სამშობლოს სიყვარული და კაცური ცხოვრების იდეალი — საერთო სახალხო და პირადი ემოციები — ორგანულად არის ჩაკერული ერთ დიდ გრძობად და სარისყო გმირობის ჩადენის ძალადაც სწორედ ამ გრძობისაგან იღებს ღვეანი.

შემდეგ იგი ვაჟკაცურად ძღვეს ყველა ხიძნელს და ნაბიჯ-ნაბიჯ ადის უცვდავების კვარცხლბეკზე. ღვეანი ჩვეულებრივი ადამიანია, მაგრამ — ძლიერი, აქტიური, ამაღლებული ბუნების მებრძოლი, ვისთვისაც ვმირობა საბჭოთა მოქალაქის ქცევის ბუნებრივი ნორმაა და, ამის კვალობაზე თვითონაც ერთი იმთავანია, ვინც ყველაზე უფრო უფლებამოსილია ეზიაროს ნამდვილ ბედნიერებას. სწორედ ამას აღმატურებს პიესის სიტყვა: „— ამხანაგო ღვეან, შენ უსახელო სიკვდილისა გემწოდება, სახელოვანი სიცოცხლე ამიტომ მოიპოვე!“ — ეუბნება სერგეი და ვადაუხვევა. ღვა ფანჯრებში წითელი დროშების ტყე გამოჩნდება, იმის მომავალი საბჭოთა არმიის გამარჯვების საბურჯა და პიესა მთავრდება.

ღვეანის გარდა, მოქმედების პირთა სიაში თერაპეტი სხვა პერსონაჟია და აგრეთვე მგზავრები, გლეხი ქალები, გზის მუშები, სამხედროს პარეები. მთელი ეს „არსია“ მთავარი გმირის ირგვლივ არის შემოყრტილი და თავთავისი პოზიციიდან აფასებენ მის „ფერისცვალებას“; მათ შორის არის ის, ვინც იცის ღვეანის „გაორების“ საიდუმლო, არიან ისინი, ვინაც ირწმუნა მისი დაღი და მტრული თვალთ უყრებენ, აგრეთვე ისინი, ვინც ვერაგული მიზნების მისაღწევად ცდილობენ ღვეანი ვამოიყნოს. მაგრამ არ შეიძლება იმის თქმა, რომ ეს პერსონაჟები მხოლოდ „ნედლი მასალა“ იყო მთავარი გმირის ხასიათის გასახსნელად, ანდა მხოლოდ ფონს ქმნიდეს ღვეანის გმირობისათვის. პირაქით, თვითუდ მოგანს მტრეკლებად საკუთარი ხაზ გაიწინა და თავისი კუთხე უქირავს, მაგრამ

იმ კონფლიქტის ორბიტაში ტრიალებს, ამ წინაობრივ-ეთიკური პრობლემის წარმოჩენას ეს სახურება, რომელიც დრამაში თამაშდება. ეს პრობლემა გახლავთ დიდ სამამულო ომში საბჭოთა ხალხის უძლიერელობის მთავარი მიზეზის გახსნა, ანუ, უფრო სწორედ, პასუხის გაცემა კითხვაზე — რამ განაპირობა ჩვენი ქვეყნის გამარჯვება ძლიერ მტრზე — ფაშისტზე. არც პრობლემა იყო ახალი და არც კითხვა, ერთმაც და მეორემაც ომის დროინდელ და მის მომდევნო პერიოდის ქართულ დრამატურგიაში არა ერთი გზის ჰმოვა ასახვა. მიუხედავად ამისა, დღეს უკვე თამაშდ შეიძლება ითქვას, რომ ამ პრობლემის არსი „სადგურის უფროსში“ გაცილებით უკეთ წარმოჩინდა და ზემოთ დასმულ კითხვასაც სწორი პასუხი ამ წარმოებშია ვასცა; ჩვენი გამარჯვების მთავარი პირობა იყო ადამიანისადმი ნდობა. იგი აათქვამდა მათში შენაგან ძალს, მოქმედების იმპულსს აძლევდა და ყველა დაბრკოლებისა და განსაცდელის გადალახვაში ეხმარებოდა. ადამიანების შალაი ზნეობრივი იდელების რწმუნისადმი ნდობა ცოცხლად, ცხოვრებისათვის სიმართლით დაგვანახვა „სადგურის უფროსში“.

პიესაში საგანგებო ყურადღებას იქცევს ღრმა მოხუცი მეფანდურე. მასაც კონკრეტული საქმე აქირია — იატაკვეშელების, პარტიზანებისა და სოფლის ადამიანების შევადშირის ფუნქცია. მაგრამ, ამასთან ერთად, ბრმა მეფანდურე დიდი ვანსაცდელისა და გამარჯვების დიდი მწას ამოსვლის ჩაუქრობელი იმედს სიმბოლური ხაზეა, რომლის მეშვეობით ავტორი შვეი დრუბლების გადაკრფისა და გამოდარების რწმენით გვაჯვებს ჩვენც. „ბრმა ვარ და შენს ნათელს, შვეო, თვალდაშრეტლილიც ვხედავ, მარად გვიძლოდ ქვეყნად, შვეო, სინათლის დედაც. ეს რა დრუბელი მოსჩანს, რა წარღვნა მოდის ნეტაც, ბნელეთისაგან ვისხენ, შვეო, სინათლის დედაც. ცაში არწივებს ცველილი, ესლა ყორნები სხედან, ბრმა ვარ და უსინათლო, ბნელეთის მოსვლას ვხედავ. შვეო, იხსენი ხალხი, შვეო, სინათლის დედაც“.

სამამულო ომის შემდეგ ადამიანის გმირობის პრობლემა ლიტერატურის უკვლავ ტანის უკრადღება მიიქცია და მეტნაკლებად ზელოვნების თითქმის ყველა დარგში ჰმოვა ასახვა. მწერლები ახლაც საკულდაგულოდ იკვლევენ ამ პრობლემის ფსიქოლოგიურ და მორალურ-ზნეობრივ ფაქტორებს და მის პოეტურ არსს წვედომას ცდილობენ. ნამდვილი გმირობა ადამიანისაგან მოითხოვს მთელი შენაგანი ძალების მომილაწაცის, დაკისრებული საქმისადმი ნამდვილ პასუხისმგებლობას და, თუ საჭირო იქნა, თავგანწირვასაც. ილიო მოსაშვილმა ეს პრობლემა უსაადო სიმართლით დაგვანახა „სადგურის უფროსში“ და ამით ქა-

საქართველო
1948 წლის 11 თებერვალი

რომელ დრამატურგიაში ურთაღმდეგობის ცენტრში სინამდვილის ასახვის დამკვიდრებელი ტრადიციები გაამდიდრა, რომლებმაც მშ-იანი წლებიდან მთავარ თემად სოციალისტური შორაღღრ-ფითური პრობლემის ასწრაფი დაამკვიდრა, ესე იგი, პაროქნიების წილობა ხალხისადმი, კოლექტივისადმი და, პირიქით, ხალხის და კოლექტივის წილობა პაროქნიებისადმი, ახალ საზოგადოებრივ პირობებში უწყველი ადამიანის ქმედების შეფასება ხალხის სამსახურის პო-სტივიდან, თანამედროვეთა ცოცხალი, ემო-ციურად მდიდარი ხასიათების წარმოჩენა, რომლებიც გამოირჩევიან რა-მეაპრობითა და შეუპოვრობით, ამასთან ერთად დაჭიდო-ვებულნი არიან სულთანი ხინჯით და ირგ-ვლივ მყოფთა შინაგან ურთაღმდეგობა-შტრუქვე-ლობით.

სახელდობრ ამ კუთხით არის დღეს ჩვენ-თვის ილო მოსაშვილის „ხაღვურის უფროსი“ მეტად საინტერესო ნაწარმოები და უფროდ ამ ღირსებებში მოუპოვეს სახელი და დიდებ-ბა მშ-იან წლებში რუსთაველის თეატრის კედლებში ამ პიეზის სცენურ ცხოვრებას. მდიდარი საგმირო-რომანტიკული ტრადიცი-ების მქონე სახელგანთა თეატრმა თითქოს აი-ალი საზღვრო ადგიანა „ხაღვურის უფროს-ში“ და ჩვეული ოსტატობით კიდევ უფრო საცნაური გახადა მასუფრებისათვის ამ დრ-ამატული ნაწარმოების ღირსება.

ასეოვე დღე წარმატება ზედა „ხაღვურის უფროსს“ რუსთაველის თეატრის გახტროლ-ების დროს, 1947 წელს, ჩვენი სამშობლოს დედაქალაქ მოსკოვში.

ილო მოსაშვილის დრამატურგიისათვის ნი-შანდობლივია პროგრესული იდეალების ქომა-გობა, სიმართლის ძიება, სოციალისტური სა-ზოგადოების მოწინავე ადამიანის ამაღლებული თვისებების წინა პლანზე წარმოსახვა და ში-თი გახსნა დრამატული კოლიზიების კრილიში. იგი საგანგებოდ ამზადლებს ურთაღმდეგობა ჩვე-და დროის დადებითი გმირის ინტელექტუ-ლ და მისი ხასიათის მდიდარი ემოციურ წყეო-ბრივ ეთიკურ ფასეულობაზე, ცდილობს ად-ამიანი შეიქმნოს საზოგადოებრივ-სასარგებლო შრომის პროცესის არა მასიურ დამატებად, არამედ ამ შრომის მორგანაზღებლად გამა-დიდრებლად, გამაშაშებლად.

ამ პრობლემების დრამატურგიული წარმოსა-ხვა სცადა მოსაშვილმა პიესაში „მისი ვარსკ-ვლავი“, ამ ნაწარმოებს განსაკუთრებული იდ-გილი უჭირავს მწერლის შემოქმედებაში პი-ესა დაწერილია 1950 წელს. იმავე წელს რუ-სთაველის თეატრის სცენაზე განხორციელდა მისი დადგმა (რეჟისორი დიმიტრი ალექსიძე). „ჩაძირული ქვები“ დაიწერა 1948 წელს, ხოლო სცენური ცხოვრება დაიწყო 1949

წლიდან. პირველად იგი წარმოადგინა მოსკოვის თეატრმა (დადგმა საქართველოს სსრ ხელო-ვნების დამსახურებული მოღვაწის ს. გულიძისა და ე. ვასაძისა). სექტაკლს არაწვეულთა-რთვი წარმატება ზედა და ამ დღიდან დაიწ-ყო „ჩაძირული ქვების“ დიდი გზა, მისი ტრი-უმფალური სცენა რესპუბლიკის როგორც ქარ-თულ, ისე სხვა ეროვნულ (თბილისის რუსულ და სომხურ) თეატრებში.

აღსანიშნავია, რომ ი. მოსაშვილის შემოქ-მედებაში ისტორიკის პრინციპს ორმაგი გა-გება ახლავს, — ქვე ერთი, ავტორი ამ პრ-ინციპით თავის მხატვრულ ნაწარმოებს ისტო-რიულ სიმართლეს მიატებს, მეორეც, ისტო-რიულ გარემოდან აღებული მასალით მქმნის თავისი გმირების ხასიათებს, რომლებიც თავი-ანთი წინეობრივ-ეთიკური მრწამსით ჩვენი სა-წყურის 40-ანი წლების ადამიანების ხასიათებს უტოლდებიან, მათ მორალურ კრედიტს ეხმე-ურებიან.

„ჩაძირული ქვები“ შთაბეჭდილად აღვიტებს ჩვენს გულში ორ გრძნობას: ერთია, მანახა და ომის, იშხანისა და ხახულას დიდებული ხუროთმოძღვრების ტრფობა და, მეორეა — უოფლიო პატარაობა და მოჭირნახულის ცუ-ცხლადანი სიყვარული თავისი წილებდრი, მაგრამ ისტორიული უაღრმეობითი დეკარ-გული მწა-წყლისადმი.

ამ ორი გრძნობის მხატვრული ასახვა „ჩა-ძირული ქვების“ სიუჟეტი. ავტორი ენერგიუ-ლად, თანმიმდევრულად, ჩაუქრობელი რწმე-ნით მოცულობის გურჭების სწრაფსა თავი-ანთი ეროვნული სულის შენარჩუნებისათვის და ამით მებრძოლ ხასიათს მიატებს თავის ნა-წარმოებს. მასში მამულიშვილური სიბოძითა დახატული იმ მიწაზე დარჩენილი ადამიანები, ისინი საყვარელი საქმიანთის შეწირულ უღ-რეე ხასიათებლ და უწმიდების იდეალების გამარჯვებისათვის ბოლომდე თავგადაღებულ ცოცხალ გმირებად რჩებიან ჩვენს სსოვნაში.

პერსონაჟების ასეთი წარმოჩენა ნიშანდობ-ლივია ი. მოსაშვილის მიესების პოეტისათ-ვის, ხეფთოდ, და კერძოდ, „ჩაძირული ქვე-ბისათვის“. ასევეა წარმოსახული ხალხი, ისიც უფროცაა მამულის ერთგულებაში. გურჭები ერთსულოვნად აცვიდებიან ნანგრევაზე, კუ-დლების ძირას ჩაწებიან და შუად აიონ მსხვერპლად შეწერიონ ზიარეთის ნანგ-რეებს.

„ჩაძირული ქვების“ პირველი მოქმედების პირველივე სურათში ხდება, პიესამდე მომხ-დარი ამბებიდან მომდინარე საწყისი სი-ტუაციის საკონფლიქტო კვანდად შეყვრა; აქ კაცოდან კაცზე, თაობიდან თაობამ-დე გადასული ჩუქურთმებამდიდრებელი ზიარეთის ნანგრევებია სამშობლოს სიმბოლო

და ხატი, — მბიქტურად არსებული კონკრეტული ხატი. ეს ხატი ასულდგომუღებს ამ მიწაზე მფლობერებთ, მას შემოღუნაზავ აქაურების ვულში საურდენებო სამშობლოს ხიჯჯარულია, ეს საურდენი როგორც კი მოიშლება, ერთნული გრძნობაც ხანუდამოდ ჩაქრება. ამიტომაც პატრონობს ამ ფსიქოლოგიურ ხაურდენს ბუფან ალა ვასოცარი სინაზი, ხოლო მსხვერპლად ეწირება ქემლის. ამითვე ხაურდობს ა. მოსაშვილის პიესის პოეტისათვის დამახასიათებელი მოქალაქეობრივი აქტიურობა, რომელიც ადამიანებს ზღის სინდისითა და კაცურკაცობით მებრძოდ ვშირებად როცა ზოგა ხულითმანი ეკათხება ბედან აღს, შენ ამ ნაწერეულებს მოვლა-პატრონობა ვინ ჩავხაზარო, ვგი მყის უხაზუბებს, ჩემმა სინდისმა და კაცობამო.

სიტყვამ მოიტანა და აქვე დავსძენთ, მოქალაქეობრივი აქტიურობის გრძნობა „ჩამირულ ქვეშეში“ პერსონაჟს მანინაც არ დავატობს, როცა ეს არჩევანის წინაშე დგას — ან უნდა ვარწმუნდეს და შეურაცხდეს მდღეობარეობას, ანდა უნდა გაიაროს წაშების გზა, რომ ბოლომდე იყოს პატიოსანი, ალაღმობარადი, გაბედული. ასეთი არჩევანი გმირებს გამოუვალ მდგომარეობაში აყენებს: „ეს რომ გავამხილო, მაშინ ზომ ნაშედილად დავდებუე შეუქრიც, ჩემი ძმაც... ამ ცაცხლს თავი როგორ დავაღწიო?“ — თავის სინდისს ცუთხება ვაიანე. არჩევანის წინაშეა შეუქრიც. დავითების სცენაში იგი ხამართლეს ვერ უმხელს ქემალს, რადგან მისი დის, ვაიანეს სახელს უფრთხილდება.

მოქალაქეობრივი აქტიურობის ტოლფარდია პიესაში რწმენის თემაც. ა. მოსაშვილის პერსონაჟებს არ შეუძლიათ ბრძადა, ვარკვეული იდეალის უწონლად მოქმედება. როგორც სხადგურის უფროსში“, ავტორი აქაც სხვადასხვა ასპექტითა და ვარიანტით უბრუნდება რწმენის თემას თავისი პერსონაჟების დახასიათების დროს. ქემალი ბორბტმოქმედად თვლის შექრის, ვიდრე არ დარწმუნდება, რომ იგი ნაშედილად უღანაშაულა. შექრიც უნდობლად უფურებს ქემალს და საეჭვოდ მიანინა მისი დამარება ციხიდან ვაქცევის თაობაზე, ხანამ არ დარწმუნდება, რომ ქემალი პატიოსანი კაცია, რომ მას ოსმალეთისათვის არ მიუყიდი სული, რომ იგი თავისი ხალების ერთგული შედლა და ა. შ. ერთი სიტყვით, მოსაშვილის გმირები ნაშედილად იტანჯებიან უარწმუნოების წუთებში და აგრეთვე ამ დროსაც, როცა სხვებს მათი არ სერბათ.

ა. მოსაშვილი „ჩამირულ ქვეშეში“ არ დავატობს აღრინდელ პიესებში არჩეულ გზას — ხაწის სიტუაციაზე კომპოზიციური სტრუქტურის აგების გზას. აქაც მისი ჩანაფიქრ-ნაზარების მთელი სიფეტურა კომპლექსი,

ბირთიადი ტენდენციებითორთ, ხაწის სიტუაციაში ჩანახული კონფლიქტების განვითარებაში ოსხამს ზორცს და ცნობიერდება. ეს პროცესი ერთული კოლიზიებთ მიმდინარეობს და თან აუჩქარებლად მოგვიბორბს დღევანდელ ოსმალეთში დარჩენილ ჩვენს თანამემამულეთა ცხოვრების მამზე ტრაგედიას.

ამრიგად, ავტორი ერთი მეორეზე ქემნის ჩამდენიმე დრამატულ სიტუაციას, შემდეგ უდერად სცვლის კომპოზიციის რაყურსს, და ამის ცვალობაზე, ერთის მხრივ, საწყისი სიტუაციის მიმართ თავისი პერსონაჟების რეაქციის ვვაცნობს, ხოლო, მეორეს მხრივ, მათი ხულიერი წაშების კოლიზიებს ვადავიშლის. შექრის წაშის ვამოძებავს ქემალ სინდისის ქენჯნით იწყებს იმიტომ, რომ დარწმუნებულია მეგობრის თვალში იგი თავისი ხალების მოლაღატა. ვამოძების ფინალში ირკვევა, რომ ქემალი უღანაშაულა, ასე იგი, პიესის კომპოზიციურ აღნავაში ჩნდება საწყისი სიტუაციის უარყოფის ტენდენცია და ამით კიდევ უფრო ემპოტურად ძაბება მომდევნო სცენებში. ან კიდევ — ხაწის სიტუაციაში ამოცნობა გურჩების წინააღმდეგ ოსმალეთა ვველა ინტრაგია და მწვავე ფაზულარული პერიმეტრების ფესვები, ვვანიც ბუფან აღს პროტესტით აყვრება, მიუხედავად ამისა, მაინც მეორე მოქმედებაში შიშვლადება ეს ფესვები და, როგორც ეს დამახასიათებელია ა. მოსაშვილის პიესებისათვის, ამის შემდეგ ვითარდება კოლიზიები მწვავედ, სწრაფად და რაც მოვარია, ტრაგიკული ტონალობით: მრავალი დამბკლება ეღობება შექრისა და ვაიანეს სიყვარულს; ვველა დღეობით ვმირი იტანება, რადგან თურმე დარღვეულია აშხების ლოკატური მდინარება — სხვა რწმენა ქქონდით და სულ სხვა აღმონდა. ქემალი არ სწირავს თავის ბავშვობის მეგობარს, პირაქით, სიცოცხლეს უნარწუნებს და ციხიდან ვაქცევაში ეხმარება. შექრია სავინადად იტანება, რომ ვამოძების პირველ წუთებში ქემალმა არ ირწმუნა მისი ვულწრფელობა და კაცური კაცობა მეგობრობაში და სანშობლოს სიყვარულში: „ხელებში შემეკარი და მერე მეგობრობას შეფიციებე? თუ, მაგ კაცობას!“ (შექრია) და ა. შ.

ა. მოსაშვილის პიესებს კომპოზიციური სტრუქტურის განვითარების კიდევ ერთი თავისებურება ახასიათებს. ეს ვახლათ კონტრასტულობა. იგი თავს იჩენს დადებითი და უარყოფითი პერსონაჟების შეჯახების კოლიზიებში. რაც შეტ ეშეკობას და მოქნილობას იჩენს უარყოფითი გმირი დადებით გმირთან ურთიერთობაში, მით უფრო ვწარდ წინააღმდეგობას უწევს დადებითი პერსონაჟი, თავისი გმირობით თვითონ მტრისაც კი ავირებებს და თითქოს აფრთხილებს, რომ მომდევნო კოლი-

საქართველო

ზედაში მეტი გონიერება გამოიჩინოს. „მე გთხოვთ უფლაფერი ისე გააკეთოთ, რომ ხალხი, განსაკუთრებით გურჯი მოსახლეობა, უწყაყოფილო არ დაგვარდეს“ (ახლდულ სადაყო). „თქვენ, როგორც ვიღაცათის უფროსმა მეტიხ-ბეგად ფრთხილად უნდა ამოქმედდეთ“ (ქონ რატი) და ა. შ.

გმირთა ხასიათების ანთ კონტრასტებზეა აყვებული — „ჩაძირული ქვების“ მთელი კომპოზიციური სტრუქტურა და ამავე ასპექტებში გაშლილი ფაბულარული კალიზიებით მიმართება პიესის სიუჟეტი დრამატული კულმინაციისაკენ, სადაც კვანძი საწინისი სიტუაციის უარყოფით ახსნება.

„ჩაძირული ქვები“ განმთავისუფლებული იდეთ გამოფიზილებული ხალხის მამაკობის ამსახველი მხატვრული ტილოა, უადრესად აქტუალური და შთაბეჭდური, მასში ავტორი რომანტიზირებული კალიზიებით მოვეითხრობს ადამიანების ბედზე, მათი ცხოვრების აყვარებზე. დაუფიქრებია შექრის სიტყვები: „გახსოვს, იმ სულით განათლებულმა ბეგან იდამ ერთხელ არ ვეცოხნარ... შენ ქაფურ ოდღუ კი არა, ჭაფურად ზარო... შენ ქაფურ თურმან ოდღუ კი არა — თურმანიძეო... ქვიშა, მშაო... ჩვენ ქართველები ვართ“.

„ჩაძირული ქვებში“ გამოხედილია თავის წილ-ხედები მიწის ნამდვილი პატრონისა და მოჭირბოხნულის გულზე შეუხორცებელ ჭრილობის-ავით დაჩრული ტყვიანობის მარტო სადღეობოზე კი არა, — სახვადიოზეც ფიქრი, ე. ი. ფიქრი შვილზე, შვილიშვილზე, მომავალზე. ეს ტკივლი თავისთავად ბეგრის მოქმედია. ალბათ ამიტომაც ვერ დაიტია იგი დრამის ფანის ტრადიციულმა ჩარჩოებმა, ვაცდლა მის სახეობებს და ტრაგიკის ეანრში შეადრწია. ამ გაგებით „ჩაძირული ქვები“ კერძობრტად დიდი მხატვრული ტილოა, რომელიც ილო მოსაშვილმა, პირველმა ქართულ დრამატურგიაში, რომანტიკული პათოსით წარმოამინა ისტორიული ხანამდვილის წიაღიდან მომდინარე დღესაც ამაღლებებელი პრობლემა — „რამდელი ყოფილა სამშობლოში აყო და სამშობლო არა გქონდეს“.

წარუშლელ შთაბეჭდილებას სტოვებს „ჩაძირული ქვების“ ენობრივი ქსოვილი. ავტორის წინაშე რთული ამოცანა იდგა. თუ იგი მატაბეჭდულ მიწაზე შემორჩენალი ქართველი მშობის მტყუალელებს, უცხო ქვეყნის კოლონიატით შეფარული ნიუანსებითურთ, ცოცხლად და ბუნებრივად გამოსახველ ენობრივ გარსში არ მოაქცევდა, მარცხი უთუოდ გარდუვალი იყო. მასხადაძემ, „ჩაძირული ქვები“ ამ მხრივაც საგანგებო ყურადღებას იმსახურებს. ი. მოსაშვილს დღევანდელ ხალატრატურთ ენაში მოუძებნია თავისი ქმნილების ენობრივი ხამოხელი, მაგრამ თავისი ლექსიკის ემოციურობას

საქირო შემთხვევაში აძლიერებს ქვეყნის ენობრივ სიტუაციას. ისევე ქართულ ენის საგანძურში შემონახული აღმოსავლური ფერის მქონე ასაკოვანი, ძირმადარი სიტყვებით, სახელებით და გამოთქმებით.

მიგნებულად მოსახული ენობრივი ქსოვილი დიდად უწყობს ხელს „ჩაძირული ქვების“ შთაბეჭდვაობას, ემოციურობას და, ამის კალობაზე მის უფაღეს წარმატებას სცენაზეც. ამის დასტურია რუსთაფელის თეატრის სექტატული, რომელიც ერთხმად აღიარებული იქნა ქართული დრამატურგიათა და თეატრალური ხელოვნების ერთობად დიდ მოსაპოვრად, — ხალხის სასურვარი იდეალებით მყოფრების აღზრდის უმნიშვნელოვანეს ნაწარმებად.

1951 წელს „ჩაძირული ქვებისათვის“ ილო მოსაშვილს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატის საპატიო წოდება მიენიჭა. სახელმწიფო პრემიის ლაურეატები. გახდნენ აგრეთვე სექტატულის მოწაწილ მსახიობები: აკაკი ვახაძე, აკაკი ზორავა, ვალერიან დოლიძე, გიორგი საღარაძე, ეპანუილ აფხაიძე, შედგა ჩახავა და მხატვარი დიმიტრი თაყაიძე.

ეს აყო ქართული თეატრალური ხელოვნებისა და ქართული ორიგინალური დრამატურგიათ დიდა გამოარქვება, კერძოდ, ილო მოსაშვილის როგორც დრამატურგის საყოფელთაო აღიარება, პოპულარობა და ტრიუმფალური წარმატება.

1953 წლის 1 იანვარს გაშთ „კომუნისტის“ სახალმწიფო ნომერში ილო მოსაშვილი სწერდა: „ამ ნაწარმოებში ვცაღე ამესახა ქართველი ხალხის ისტორიული სწრაფვა ჩვენს მოძმე დიდ რუს ხალხთან თავისი ბედის საშუალოდ დაკავშირებისა, რასაც მან, ბოლოს, მიადრწია ერკველ მეფის პოლიტიკის შედეგად. ერკველ მეფის მიერ არჩეულ ამ ისტორიულ გზას ვუწოდებ „გზა მომავლისა“.

პიესას წამდგარებული აქვს სტრიქონები პოემიდან „ბედი ქართლისა“, რომელშიც ნ. ბარათაშვილი მძალდ შეფხებებს აძლევს ერკველ მეფის ხელმწიფურ აზრს — „სადაც აქამდინ ზმითი და ძალით მფლობდა ქართველი, მუნ სამშვიდობო მოქალაქის მართავს აწ ბედი“.

ნ. ბარათაშვილის მოხმობა შემთხვევითი არ არის. ი. მოსაშვილმა დრამის დასაწისიდანვე გააშვილა დიდი პოეტის პოემის იდეურა მრწამსისადმი თანდგობა, ხოლო თავისი პიესით კიდევ ურთხულ ცხადყო ერკველ მეფის ხელმწიფური აზრის უკვდავება.

„გზა მომავლისა“ პირველი სურათიდანვე გადაუვარტ მერ-18 საუკუნის საქართველოში. განიხი ციხის გამგებელი, სპარსთა ხარდალი ნაღბ-ხანა, ჩრდილოეთის დიდი ვარსკვლავის გამოჩენით თავწარდაცემული, თავისთან იმგობს მეფობით უწყაყოფლო დიდებულებს — ბატონიშვილ პატარს, სახელბუტებს ანდრეავოს

პატას დაქვამ თავად ციციშვილს და მათი მხარდაჭერით შეთქმულებას აწყობს ერეკლე მეფის წინააღმდეგ.

ასე ისახება პიესაში იდეოლოგიური პლან — შინაური აშლილობის კონტურება, რომელსაც ცოტა ქვემოთ ერეკლე მეფე ასე დაახასიათებს: ვერც სპარსეთი, ვერც ოსმალთა ვერაფერს დაუშვებენ საქართველოს, თვითონ ქართველები ერთმანეთს რომ არ სჭამდნენო.

სხვა განზომილებით აყრება კერძო პლანი. აქ აქცენტი გადატანილია ქართველი გლეხობის უყოფითი რელიეფის ჩვენებაზე. ავტორი ემაყობრ განრისაოვის დამახასიათებელი სიმშვიდით მოკავითხობს გლეხობის უბრალო და ალამარათელი ცხოვრების ამბებს, რომლებიც საგნებით ესატყვება მე-18 საუკუნის ქართული ხოფლის სინამდვილეს. ასე გვონათაბ. მოსაშვილის ბატონყმობის დროინდელი ისტორიული მასალებისა და საპროკო დოკუმენტების ბაზაზე ჰქმნის თავისი ნაწარმოების მხატვრული სინამდვილეს, პირველი მოქმედების მეორე სურათიდან იშლება ჩვენს თავაღწის მეორე პლანი. საქორწილოდ ერწალებიან დარბიული ქოხები, ხანფოთ და საპატარძლო კახა-ახალუხით ირთვებიან შექორწინენი, მაგარამ უდერად შემოიჭრებიან ჩაფრები და ერეკლე მეფის სახელით სოფლიდან იტაცებენ ლამაზ ქალიშვილებს, მათ შორის საპატარძლო შიქელას და მახარეს დას მიავოს.

შეთქმულია მუხანათური ჩანაღვიქრის ნაყოფია ჩაფრების ძალმომრეობა ერეკლეს სახელით, რომ ხალხი აუშხედრონ მეფეს. „ესეც აქვენი მეფე ერეკლეო“, — ნიშნის უგებს პატა გლეხებს, სასიძო მახარეს კი ქერ მეფის ავაციობაში არწმუნებს, მერე უშობისაგან ანთავისუფლებს. რადგან შეთქმულნი მახარეს ხელით ვარაუდობენ მეფის ფიციკურ მოსაბას.

ასე აყრება შთავარი კვანძი, რომელშიც ერთმანეთზეა გადახლართული იდეოლოგიური და პირადი პლანები. მომდევნო სცენებში თანდათან ფარდა ეხდება შეთქმულია ორგულობას, ერთის მხრე, და ერეკლე მეფის ხელმწიფურ აზრს — რუსეთთან საქართველოს შეერთების გარდუვალობას — მეორეს მხრე.

ა. მოსაშვილია არსად არ უჭვეს ისტორიას, მინებულად იყენებს ერეკლე მეფის პიროვნების დამახასიათებელ მასალას, რაც ქართულ ისტორიოგრაფიაში და ხალხურ თქმულებებშია შემონახული და პატარა კახს წარმოკვიდვებს საშობილოდ ხედვზე, თავისი ხალხის გაპროპანზე დაფიქრებულ და შინაგანი აშლილობისა და ვარდუე მტრების მოძალებისაგან დასუსტებული ქვეყნის გონიერ გამგებლად. ერეკლე მეფის შთავარი ხაზრუნავი სამწყსოს

შოელა-პატრონობა. ამ გრძნობით იტყულებულ ღობს იგი, ამ გრძნობას აყენებს ყველაფერზე მაღლა და პირად სამოცნებასაც ამ ერთადერთ გრძნობას უჭვემდებარებს. ერეკლეს არ შეუძლია სურათზე ღბინობდეს მათთან, რაცა გრემს ლიკების ურდო დახმობა თავს და ხალხს აწიკებს.

ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერება არის ერეკლე მეფის მიზანი, ერთიანი, გერათიანებული უძლიერელი სახელმწიფოს შექმნისაკენ ისწრაფვის იგი, მაგრამ მეფის ოცნებას წინ ეღობებიან სპარსული ოქროთი მოსუიული მსხვილი ფეოდალები და ხელს უშლიან საქვეყნო საქმეში. პატარა კახის ისტორიული ტრაგედია შესანიშნავად არის ვახსნილი ა. მოსაშვილის მიერ. ავტორი იმდროინდელ სოციალურ-ეკონომიური პოლიტიკური ვითარების ფონზე თანამედროვეობის პოციტიიდან აფასებს ერეკლეს დამახარებას, ხოლო საქართველოს ერთიანობის შტრებს — სამი იფლის სახით წარმოდგენას, საშობილოს გაშუადელებად სახავს, რომელთაც კვლავ სპარსთა უღელი უნდათ დაადგან საქართველოს. ერეკლე მეფე მისთვის ჩვეული სიძაქრით სვის მათ ისევე, როგორც სჭიდა ხოლმე საქართველოს ხველა ორგულს, ვისაც სურდა ქართველი ხალხისათვის მერეშაღა გზა მომავლისა.

ერეკლე გონიერი მეფეა. მას საქართველოს ძლიერების ბურჯად შინ გუთნის დედა და ომში გამჭრქ-მხედარი — გლეხობა მიაჩნია, მაგრამ იგი ხედავს, რომ ეს ბურჯი, დაღიბულებს ძალმომრეობის ვაშო, პატრიარქია, გლეხებს პირუტყვივით ჰყიდიან ბაზრებზე, კირანახულს სტაციებენ, ნაშუსს ხდიან, კაცობას ურცხვენენ, „ესა ღუპაღა საქართველოს უწინაყ. მერც, შიტომ დაჩლუნგდა მისი ხმალი დაუსვენარი“ — ამბობს ერეკლე.

ერეკლეს შტაციად სწამს რომ ხალხი მათინ აქნება ძლიერი, რაცა სასიკეთო ნაყოფის — მომცემი მარცვლიდან ნამატს ოცქერ-ორმოცქერ შტის მიღებას შეეცდება ცოფნის წყალობით, რომ ქართველი კაცო ამიერადან ამ ქვეყნად ფონს ევარც გვა მარტო სახნისით და იგი ამიერიდან ახალ ცხოვრებას ფებს ვერ შეუწყობს თუ არ ეწიარა იმ სახალხს, რუსეთსა და სხვა ქვეყნებში ახალ დროებას რომ შოაქვს რკინის მანქანების სახით.

ერეკლე ავისა და კარავის პირუთინილი მხაჩულია, თუ იგი ამოღებული ხმალია ორგულთა შიშით, სათნო და გულუხვია საქვეყნო საქმიანთვის საფრადეებულ ადამიანებთან ურთიერთობაში და არაფერს იშურებს მათი ზედნიერებისათვის.

ერეკლე მეფე არ არის თავისი სოციალური ფუნისაგან გამაღარი მოღვაწე, იგი თავისი დროის შვილია, თავისი ფეოდალური კასტის

წარმოადგენელი, მაგრამ გაცილებით პროგრესულად მოაზროვნე, მას მტკიცედ სწამს, რომ გლეხობა არის ქვეყნის ძლიერების ძალა, ამიტომაც უწყევს ქომავობას გლეხებს, მტკიცედ იყავს მათ აღმზარდ უფლებებს.

და ბოლოს, ერთგულ სამშობლოს მომავალზე ფიქრით დამაშურალი მეფეა, გულის იღუპილი კარნახით მიხვედრილი, რომ „ჩვენნი გზა სპარსეთისას ვედარ გაჰყვება, ის გზა შავია, უსუღმართი და სისხლიანი. ჩვენ ერთი გზა გვაქვს — რუსეთისაკენი გზა მომავლისა, ამ ერთბაშად გზას ძალსურ ისწას ქართველი ერი, მან უნდა წითელს აზიაროს ჩვენი გლეხობა, სწავლას და სიბრძნის დავაწაფოს, ვით ფურცეტ წყაროს, ჩვენ დაღლილ ხმალსაც კვლავ დაავოს ბასრი მახვილი“.

ერთგულ მეფის სახე დრამაში გახსნილია საქართველოს წარსულისა და აწმყოს ისტორიული ვითარების წინა ეტაპებთან და მთელი ხალხის ცხოვრებასთან ხახლბორცველი მეფეთა დროებითი ყოფის კავშირში, იქიდან აღებს სათავეს ი. მოსაშვილის პატარა კახის ხასიათში ჩაყარული დიდი გრძნობა სამშობლოს სუფთარულია, რაც უყვე ბანდაშულია მეფის მიერ „ქართლის მედის“ გადწვევების დროს საზოგადოებრივი ისტორიული პროცესის შეცვლის უდიდეს ენერჯიად გარდაიქმნება.

სუყარულის გარდაქმნა ქმედების ენერჯიად — ნაცნობი მოტივია ი. მოსაშვილის დრამატურგიაში. მოტივი არა განყენებულია და ცაში გამოკიდებულია, არა სინამდვილეს მოწვევითა და მხოლოდ პერსონაჟების სიტყვაში გამოხატულია, არამედ ისტორიული აუტორიტეტობით ნაყარნახვად და გმირის მოქმედებით ხორცუხსნულია.

„გზა მომავლისაში“ სინტერესოდ არის წარმოსახული უბრალო აღმზინების, ე. ი. ხალხის ფენების ცხოვრება. ავტორი თითქოს აგრძელებს ქართულ დრამატურგიის ტრადიციებს, მაგრამ იგი ბრძამდ რომელი მიჰყვება ტრადიციას, მეტა სიმამართა და ისტორიული დამატებლობით წარმოაჩენს მას. არასოდეს არ ყოფილა რვეოლუციამდელი ქართველი პლემის ცხოვრების გზა ივარდებით მოფენილი. ამის ურყოფა ისტორიული სიმართლის დამახინჯება იქნება. მხარებს, მაკოს, მზექალას ცხოვრებისეული ტრაგედია ერთგულს დრომდელი საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების ანარქლია ისევე, როგორც მათი დაღვინითი თვისებები ქართველი გლეხ-კაცობის დამახსიათებელი ზოგადი თვისებებია, რომელსაც დრამატისშია აღსავდი სტენორ სიტუაციებში წარმოაჩინა ავტორმა. სამწუხაროდ, ამის ვერ ვიტყვით ყველა პერსონაჟზე. მაგალითად, სედოვი რამდენადმე მკრთალია. მას აყლია მხატვრული სრულყოფა და ცხოვრებისეული სიმართლე. სედოვ-მაკოს სიმწიწრო

დღეობაც არ დგას ნამდვილი ხელოვნების დონეზე.

მთუხდავად ამისა, „გზა მომავლისა“ მაინც ცოცხლად ეხმარება იმ ფიქრებს, რომლებიც ჩვენს საზოგადოებას ადელეგბდა ათეული წლების მანძილზე. ავტორმა თამამად დააყენა თანაწარმოებში ცხოვრების სინამდვილია წაყარნახევი ისტორიული პრობლემა და თანამედროვეთ კიდევ ერთხელ შეახსენა, რომ სამშობლოს ისტორიული აქტი ქართველი ხალხის ერთსულელებით, ქვეყნისადმი ერთგულებით და, რაც მთავარია, მომედი ხალხებთან თანავგაბრძობით, კერძოდ, დიდ რუს ხალხთან მშური კავშირით, რომ რუსეთთან საქართველოს შეერთება ეს თეო უდიდესი მნიშვნელობის ისტორიული აქტი ქართველი ხალხის ცხოვრებაში, ქართველი ხალხის რუს ხალხთან სამარადისო მეგობრობა იყო ერთადერთი სწორი გზა, რომლის სიდიადე სრულად ცხად-პეო სოციალიზმის წლებში ქართველი ხალხის ისტორიულმა მონაპოვრებმა სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში. მათ შორის ქართული კულტურისა და ხელოვნების არანყულებრივ აღმავლობა-გაფურჩქნაში.

ილო მოსაშვილის პიესებში ხერთოდ გარმონირებ მთლიანობაშია და ერთმეორებს განაბრობებენ კონკრეტულ-ფაბულარული ანუ პირადი, და იდეოლოგიური, ანუ ხერთოდ პლანები. როგორც ეს დამახსიათებელია დრამის სტრუქტურისათვის, ი. მოსაშვილთან ერთი ამბავი მიზეზ-შედეგობრივ კავშირშია მეორე ამბავთან და არ მოიცავს იმ ეპიკურ ჩანაროებს, რომლებიც წნდება 80-70-იან წლების ქართულ დრამატურგიაში. კონკრეტულ-ფაბულარული პლანი ავტორს გულმოდგინედ აქვს დამუშავებული, პირადი ფრთხირობის ანტირიგები ამდელეგბელია და ემოციურია: მაგალითად „ჩამირულ ქვეშა“ შინაგანი ტკიპოვლებსაგან გაბნეულ გააჩენს რომ თავისი მძის, წემალის კახიბტვი გული შეუღონდება. ფსიქოლოგიურად გამართლებულია, არც ეს იწყებს ექვს, რომ გურჯი ქალიშვილის სათნოებას მოწყურებული ახლულ სადაყის — ვიდეოთის უფრობის — გადწვევებლების გამო ახლდა-წრდა შეყარებულები ოსმალეთიდან გარბიან. პიესის გარყვეულ აღმოსავლურ კოლორიტს მხატვრულ ეგზოტიკური კაფე და გრძელსაყურებიანი შეგვრემანი ქალის მომზამველი სიმეტრება.

და მაინც, ილო მოსაშვილის პიესების მთავარი სტენორი და ემოციური შეჯაღენის სტიმულატორები არიან სულიერ-მორალური დამაბულობის მომენტებში დახატული ვიბრები და მათი ბრძოლა დაუშმაშურებლად პატივ-პურილი ხამართლისათვის. ეს ბრძოლა, ჩვენში, მკითხველებში, კანონიერ თანაგრძნობაშია და მხარდაჭერას იწყებს ამიტომ, რომ სიმარ-

თლის გასაგნობრიობის ორბიტაში ტრიალებს პიესის სიუჟეტი და ამ პრობლემის გაყვანიერების საურფენებზე მიმდინარეობს დრამატულ სიტუაციები, რომლებშიც გმირები შინაგანი კონფლიქტებით სძლევენ მათ წინაშე წამოჭრალ რთულ ცხოვრებისეულ სიძველეს.

კონფლიქტის წიაღშივე ისახება ერთ-ერთი წამყვანი კლავია — სერთო ხახალბო ინტერსების შეჭაბება ეგალიზმთან და მხოლოდ პირადი კეთილდღეობისაკენ სწრაფვასთან. დადებითი გმირი პარადულს საერთო ხახელმწიფოებრივს უპყვეფებარებს, გულმამცოც კი მხოლოდ საკუთარი ცხოვრებას მოწყობას ცდილობს, აქაც, რა თქმა უნდა, გმირის უმაღლესი იდეალები იმარჯვებენ. კონფლიქტის სტრუქტურა ისახება უარყოფითი და დადებითი პერსონაჟების შეჭაბების მუყარი ჩარჩოებით შემოზღუდულ სიტუაციებში. ძიების პროცესი შვიდრო კავშირშია გმირის შინაგან განცდებთან, თავის თავთან გამამარებულ ჰიდილთან. უფრო სწორად, მთავარი კონფლიქტი ი. მოსაშვილის ნაწარმოებში ყოველთვის მწიფდება გმირის შინაგანი განცდების ლაბირინთში; ი. მოსაშვილი ვანსაკუთრებულ სიტუაციაში ამოჭმედებს თავის გმირებს; ისინი ძველებული არიან დამალონ თავიანთი ნამდვილი მრწამსი, ცხოვრებისეული ვითარების გამო ატარონ წიღაბი, დროებით განუდგნენ თავიანთ პიროვნულ დარსებებს, რის გამოც ხალხის უნდობლობას ამსახურებენ. თავისი ხალხის ხაქმისათვის მტრების მიერ სასიკვდილოდ განწირულ ადამიანს მოულოდნელად თავს ატყდება თავისივე ხალხის უნდობლობა და წყევლა-კრულვა-უბედვი დანაშაული ახალი სულიერი ტანჯვის მორტელი ითრებს მათ (შახარე, შვიქალა, გიორგი, ჭეშმალა, სოლომონი, იახე) და ისინი სიკვდილ-სიცოცხლის მიჯნაზე დგებიან... ასეთი კოლიზიების შექმნა საოცრად ემარჯვება ი. მოსაშვილს და ამ მხატვრულ-სტატიკურ ზერბს თითქმის ყველა პიესაში იყენებს სწორედ ამ ზერბით აღწევს იგი სიტუაციების მაქსიმალურ დრამატრებს და სტენოგრაფიული კარდოგრაფის ისეთ დონეს, როცა ინდივიდს ერთადერთი გზა რჩება — გზა თვითშეწირვისა, ანუ სულიერი მაქსიმალისა ხა ხაშობლობს საკეთილდღეოდ, რასაც ატკობი გმირის წამების რაკურსში ხტავს.

და მართლაც, მხოლოდ თავგანწირვით იხვეჭენ ისინი ხანუკარი იდეალების უყვადებით მონიჭებულ ბედნიერებას; ასეთი ემოციური დრამატრისის მოწმენი ვართ ზვენ „ხად გურბის უფროსში“ და „მის ვარსკვლავში“, ასეთივეა „ჩაბირული ქვები“ და „გზა მომავლისა“.

პერსონაჟთა ეს შინაგანი კონფლიქტები, თავისი სიმართლის დასაცავად გმირის პირადი ტანჯვა-წამებით გართლებული, ი. მო-

საშვილმა დრმა ფსიქოლოგური დამატებით ლობით გადმოგვიწავლა და ამით უნდა გვაზიარა თავისი ნაწარმოების ხილამაზეს, თუ როგორი პარადიკით მოქმედებენ მისი გმირები, როგორი რწმენით ასრულებენ თავიანთ ისტორიულ მისიას, უკომპრომისოდ და გამიწნულად როგორ აზრდებიან თავისი ხალხის იდეალების გასამარჯვებლად, ხან პოლიტიკური მრწამსის დაუფარავად, ხანაც შეფარვით, ძლიერი პიროვნების შინაგანი ენერჯის მაქსიმალური დახარჯვით, რაც თავის ამოგავში, ხალხის წყევლა-კრულვისა და უნდობლობის გამო, გმირის თავგანწირვა დრამატული სიტუაციის მასშტაბს აღწევს (გახებენთ ჭეშმალის სიკვდილი).

ამრიგად, დრამატრისი ი. მოსაშვილის დრამატურგიაში იქმნება კონკრეტული ადამიანური ბედისწერის ისეთ ანექდოტი წარმოსახვით, რომელსაც მასურებელი ადიქტუმი როგორც დროის ზოგად მორალურ კლიოზას და ამავე დროს, ერთი თავისი მიერ გადატანილ მძიმე ტვირთს.

ოსტატის ზედით არის დამუშავებული კომპოზიცია. ექსპოზიციის სტენოგრაფიული კოლაზიები ისე ვითარდება, რომ შეუდგომლად ამოცნობა ი. მოსაშვილის პერსონაჟების შეზღუდულებში, ცხოვრებისეული პოზიცია, მსოფლმხედველობა, რწმენა, მორალური სახე. მათ განსაკუთრებით თითქოს განსამარებულა ისტორიულ სიტუაციაში განაზრებული ქმედების საწყისები. დამასიათებულა, რომ ი. მოსაშვილის გმირები აქტიურ მოქმედებას იწყებენ პიესის შუა ნაწილიდან იმის შემდეგ, როცა უკვე გაცხადებულა ზნეობრივი იმპულსები. შემდეგ უფრო აღწმება დრამატრისით დამუშავებული სიტუაციები, აქედან უყვადვადვე იცვლება კომპოზიციის რაკურსი და აქცენტა გადადის პერსონაჟების ფსიქოლოგურ რეაქციაზე.

დრამატული კულმინაცია, როგორც წესი, გადატანილია ბოლოში და მეტწილად ემსხვევა ფინალს. კულმინაცია არსებითად კვანძის გახსნის ფუნქციასაც ასრულებს, ერთის მხრივ, და ამავე დროს საწყისი სიტუაციის თავისებური უარყოფაც არის, მეორეს მხრივ.

ავტორი თავის პიესებს დრამებს უწოდებს, მაგრამ მათი კომპოზიციური არქიტექტონიკა, დრამატული სიტუაციებისა და კოლიზიების ტრაგიკული აღმავლობა, ძლიერი ენერგიით გართულებული ხასიათები გმირებისა, თავისუფლების სამსხერკლოზე თავგანწირვა ფინალში, რომელიც საწყისი სიტუაციის მოხსნით მთავრდება — ყველაფერი ეს უნებურად გვაფიქრებინებს, რომ ეს პიესები შეიცავენ ოპტიმისტური ტრადედიის ენარობრივ წიწნებს.

ი. მოსაშვილის დრამატრის-სტატიკური თავისებურება აგრეთვე რემარკებსში მონიშნებუ-

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

ლი სიტუაციების შეტყობილება განვითარდება. „ტოტალიტარული ასწავლება მუხა“, რომელიც ხადგურის მარჯვენა მხარეს იდგა, „ხადგურის უფროსი“ ჩვენი ქვეყნის მხარგაშლილობის ხიზოლური სახეა. ომით აფორიაქებული ხადგურ ორღოვან დახასიათებას ამ პატარა სოფლის კი არა, მთელი ქვეყნის გადასახლება შეტყობილება გადგება ახლავს. ხანთივე სურათის მოწმენი ვართ „გზა მომავლისაში“. შუა დარბაზში ქანდაკებასავით უძრავად გაჩერებული ჩაღბ-ხანისა და მის ირგვლივ პირქვე დაშობილ თეთრი სამოსელით შებურვილი შვიდი ფეხშიველა დავრთის პოზაში, რიგრიგობით რომ წამოიჭრებიან ზეზე და თითქოს უხილავ ბორბტ ხუდს აგრაიბენო, ჩრდილოეთის დიდი ვარსკვლავის შიში ამოიცნობა.

შეტყობილად აღქმება პიესებში ჩართული ლექსებიც, რომლებსაც ხიმღრით წარმოთქვამენ შეფანდურები, ხალხი, ზოგჯერ პერსონაჟებიც. „ირგვლივ დამე, მეფოს ბნელეთი“ — ერგვლეს დროინდელ საქართველოს დაპყრობაზე კბაღბაღბილი სპარსეთი და ოხმაღლით იგულისხმება. „ვარ, რა ადრე დავცა, ირემი მოსა მყვარალი“ — მოსთქვამს მერონგურ (სოთხ ნაპირი“), ამ გლოვაში უჯყოფილად დაჯარგული ლევანის ვახსენება, რომელიც ავტორს პოეტური წარმოსახვის რიტმზე აქვს გაწყობილი. „ეს რა ღრუბელი მოსჩანს, რა წარღწა მოდის ნეტაც“, — ასე მღერის მეფანდურე („ხადგურის უფროსი“), ფაშისტების დროებითი წარმატების დღეებში, მაგრამ როცა იწყება ოკუპანტების ვანდევა-განადგურება, მეფანდურის ლექსიკაში თავს იჩენენ ოპტიმისტური ინტონაციები — შიის მოტივით: „ურუ ვარ და ზეციის ხმა მესმის, ბრმა ვარ და ნათელსაც ვხედავ. ხალხი დაიხსენ, ხალხი, შვეო ხინათლის დედაც“.

ტრაგიკულ ტონალობაზე მიგვანშენებს მძიმე კვირის დარტყმა დიანგზე. „სამგლოვიარო ზარივით ისმის ერთფეროვანი წყარული“ და ა. შ. მეფანდურის ხიმღრა, რომელიც ხან წველიადის შიშით შეპყრობილი, ხანაც ღრმად მორწყმუნე კაცის ლოცვას გვაგონებს, თუმცა აბსტრაქტულია, მაგრამ ემოციურობით პოეტურ სახედ ვახდევს მთელ პიესას („ხადგურის უფროსი“), და დასაწყისში თუ ტრაგიკულ ტონა-

ლობას მშატებს, მერე და მერე კატორჯილ ავსებს სცენურ სიტუაციებს.

საერთოდ ი. მოსაშვილის დრამატურგიაში ხშირად გვხვდება მთავარი კოლონიებისა და ბუნების პეიზაჟების პოეტური წარმოსახვა, რაც მწერალს ფსევში და ქიზიუში გატარებულ ურმოზის წლებიდან გამომკალია.

ი. მოსაშვილის დრამატურგიაში გმირული ხასიათების ბუნებრიობით, პოეტური ელერადობით პერსონაჟთა ვნებების პუბლიცისტური მგზნებარებით, უწმინდესი იდეური მრწამსის გულწრფელობით, შიდალი იდეალებიდან რომ მანტაკული თავდადებით, წარმატაც სიუჟეტობთან და ტრაგიკულ სიტუაციებთან მარმონიულად შერწყმულმა — ადვილად გააქაფა გზა თეატრისაკენ და ფართო ასპარეზი გადაუშალა მსახიობებს ხალხი ვნებებითა და ემოციური დამატარებლობით მიეტანათ მათურებლამდე მოქალაქეობრიობის არსი.

ი. მოსაშვილის თანამშრომლობა ქართულ თეატრთან, კერძოდ, რუსთაველის თეატრთან დემთხვა ამ პერიოდს, როცა ქართულ თეატრალურ ზელოვნებაში საყოფაცხოვრებო კომპიუნიების უანრი ბატონობდა, როცა კამერულ ჩარჩოებზე იყო აქცენტი გადატანილი. ამ პერიოდში ი. მოსაშვილმა შინც მოახერხა ვიწრო კამერული რკალის გარღვევა და ჩვენი ცხოვრებიდან აღებული გმირები თამამად წარმოაჩინა რუსთაველის თეატრის სცენაზე. ისინი რომ მანტაკული სუნთქვით გამობარ მონუმენტურ ხასიათებად გაეცობლდნენ მათურებლის წინაშე და კიდევ ერთხელ ცხადმყვეს თეატრის ტრადიციებზე მარჯვედ მორგებული სოციალისტური რეალიზმის დრამატურგიის უკვლავება.

ქვეშარტი ზელოვნების შექმნის მთავარი კანონი უპირატესად არჩეული თემის შინაარსია, რომელსაც ავტორი აუღმდეგება. როცა ავტორისეული მდელდარების პათოსი თეატრის კოლექტივსაც გაიყოლებს, მხოლოდ ამ გზით ექმნება ხოლმე წარმატაცი, ამაღლვებელი სექტაკლები.

ამ კანონის შეუვალობის ბრწყინვალე მაგალითია ქართული თეატრალური ზელოვნების ისტორიაში ი. მოსაშვილის თანამშრომლობა რუსთაველის თეატრთან.

1000 წელი ერთი ქართული კ ე გ ლ ი ს ა

ყოველი წერილი ძველი არს მტკველი, გომომანინებელი აღმწერელისაი საუკუნოდ. რომელსაჲე საქმეელ ყოფიდა, ხოლო სხვისა განქიებდა.

ახრენ ამარტალი, ქრონიკები.

ქართული ლიტერატურის ისტორიის მდიდარსა და მრავალფეროვან საგანძურში შემონახული ერთი მცირე ზომის თხზულება — „ქებაი და დიდება ქართულისა ენისაი“. ავტორის კეთილსინდისიერმა და მოკიდებულმა საკუთარი და სხვისი ხელნაწერებისადმი (ყოველ ხელნაწერს ურთავდა თარიღიან „ანდერძს“) მკვლევარებს საშუალება მისცა დაედგინათ ძეგლის დაწერის დრო — ერთ-ერთი საპირბოროტო და თავხატვმა საქითი ძველ ხელნაწერთა შესწავლის საქმეში საერთოდ. იოანე ზოსიმეს ის დაუწერია X საუკუნის მიწურულს, ცნობილია სინაზ მთის სამი ხელნაწერადან (979, 981 და 988 წ.).

ძველი აღმოჩინა აღ. ცაგარელმა და მანვე დაბეჭდა თავის გამოცემაში, რომელშიც აღწერილი იყო ქართულ სიძველეთა ძეგლები მთაწმინდაზე და სინაიზ მთაზე (1888 წ.); ა. ცაგარელმა თავისი შეგნებული ტექსტი 1889 წელს შვირდელ დაბეჭდა სხვა კრებულში. 1924 წელს პავლე ინგოროვამ იგი გამოაქვეყნა შუარხალ „აკაკასიონის“ 1-2 ნომერში (გვ. 289). შეზღუდვ. ს. უზბანთშვილმა შეიტანა ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათიის პირველ ტომში (გვ. 416).

3. ინგოროვამ „აკაკასიონის“ ტექსტს დაურთო მცირე შესავალი წერილი, კ. კეკელიძემ ქართული ლიტერატურის ისტორიის პირველ ტომში თვალსაჩინო ადგილი დაუთმო ძეგლის

ავტორის ენობისა და მოღვაწეობის კვლევის საქითს.

ესაა თითქმის ყველაფერი, რაც შემოსხენებულ ძეგლის ავტორზე თქმულია და გამოცემულა ამ ათასი წლის განმავლობაში (თუ პირველი ხელნაწერის თარიღს, 979 წელს გავიხსენებთ, წელს სწორედ ათასი წელი შესრულდა).

ნამდვილად კი ეს ძეგლიცა და მისი ავტორიც დირსა არიან მეტი ყურადღებისა როგორც საერთოდ საზოგადოებრივი აზრის, ისე სამეცნიერო წრეების მხრივ განსაკუთრებით.

თვითონ თხზულება მცირე ზომისაა, და ზერვაი საკვლევი, პროზულმატური საქითი აქ არა გვაქვს, მაგრამ თავისთავად ფაქტი, მოკლენა X საუკუნეში ამ ხანობის ნაშრომის არსებობისა, მეტად საყურადღებოა, უტყუარი ნიშანია იმისა, რომ ქართული ენა უკვე იყო დღი ტრადიციისა და შესაძლებლობის სალიტერატურო ენა, მსოფლიოს, დიდი ენების თანაბარ დონეზე დაყენების დირსი, გამორჩეული და სახელოვანი.

თუ უცხო ქვეყნების კულტურის ისტორიაში მცირეოდენი მნიშვნელობის ანალოგიური ფაქტიც, — ხავსებით სამართლიანად, — ხდება ფართო კვლევისა და განსჯის საგნად, ჩვენც შეგვიძლია კანონიერი სიამაყით ვილაპარაკოთ ჩვენი ენის დიდ წარსულზე, რაც ჯერ კიდევ სთანადოდ შეუსწავლელია. ცნობილია მრავალი ბერძენი, რომელი თუ სხვა ზაღბთა მწერალი,

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
მინისტრის
განცხადება

ფილოსოფოსი, ისტორიკოსი, რომელთა შემკვატრობიდან მხოლოდ ფრანგებზეა შემონახული, და ამ ფრანგებზე მოძლია გამოკვლევები იწერება. სხვა რომ არა იყოს რა, ეს შთამომავალთა მოვალეობა.

„დაიარსებულ არს ენა ქართული დღემდე“... (დმარტული ძველ ქართულში შენახულს ნიშნავდა)—ოთან-ზოსიმეს ლიტერატურული მემკვიდრეობიდან რომ მარტო ეს ერთი ფრაზა დარჩენილიყო, მაშინაც კატავისციზისა და დფასების ღირსი იქნებოდა და არის კიდევ, ვოდრე იარსებებს ქართული ენა.

ენა ყოველთვის წარმოადგენდა ხალხის მოწინავე შვილთა კვლევის, დაცვის, განსაკუთრებული ზრუნვის საგანს. გრამატიკის მნიშვნელობა უკვე ძველი დროის კულტურულ ერთა გამოჩენილმა შენაწიერებმა აღაჩინეს. ცნობილია ის ისტორიული ხასიათის მუშაობა, რაც ბერძნულმა გრამატიკოსებმა ჩაატარეს თუნდაც მოწეროსის პოემების ტექსტის დადგენის საქმეში. ლათინური ენა ანე დახვეწილი და მდიდარი გახდა უფოდი უნივერსიტეტის მწერალთა და მეცნიერთა მთელი თაობების მუშაობის შედეგად. ყოველ ეროვნულ ენას მთელი ხალხი ქმნიდა, ზედწედა, ავითარებდა ხალხურების მანძილზე, მაგრამ ცალკეულ მეცნიერთა, მწერალთა, თავეს ხალხის პატრიოტთა ინდივიდუალურ მუშაობასაც ენის დაცვის, სიწმინდის, ამაღლების საქმეში უდადგის მნიშვნელობა მქონდა. ის მუშაობა, რაც თავ-თავიანთი მშობლიური ენების ვამდიდრებს, მისი ღირსების დაცვის საქმეში მატარებს სხვადასხვა ღრის არისტარქია, რომანტიკა პოეტებმა, დრუ ბელემ, გოეთემ, რუსთაველმა, ღომონოსოვმა, პუსტინმა, მუმბოლდტმა, ი. კუვკუაძემ, ი. გოგებაშვილმა და სხვებმა — იყო დიდი ისტორიული საქმე, რასაც ხალხები არასოდეს არ დაიწყებენ.

ეს ბუნებრივიცაა. ენა აზროვნების იარაღია და გაგებინების საშუალება. უფინოდ არაა მეტყველება, არაა გაგება, არაა წინსვლა, შემოქმედება. თვით აღმამანი. მარტისის მიხედვით, ენა არის „უშუალო სინამდვილე“. მუმბოლდტი წერდა: „არ არსებობს შერები ენის გარეშე, აღმამანის აზროვნება აზრსაძლებელი ბდობა მხოლოდ ენის საშუალებით“. ბერსიე ენას აღარებდა მდიდარებს, ნაკადს: „ენა იკრევა რაც ნაკადი. რაც უფრო შორდება სათავეს, ხდება დიდი, უარით და მშვენიერი.“

ყოველი დიდი მწერლის პირველი საზრუნა. ვია მშობლიური ენა, მისი დაცვა, სიწმინდე. მას მიმართავენ, როცა იწვევენ ენობს, როგორც ღმერთს მიმართავენ ხალხმკრთოდ ან სანადროდ ვახტებს წინ: „აქ ენა მინდა გამოთქმად, გული და ხელმოყვანება.“

ოთან-ზოსიმეს შრომა მიმართულია იყო სწო-

რედ მათ წინააღმდეგ, ვისაც ქართული ენის ქვარცმა სურდა, მისი შეფარება ენადა, წინსვლის შეზღუდვა, ე. ი. ისტორიულად შეუძლებელ საქმეს აზრახავდა. საბედნიეროდ, საბტროდ განწყობილმა ბნელმა აღმამანებმა ეს ვერ შესძლეს, ჩვენს ენა განვითარდა, კიდევ უფრო გამოიღრძა, ამ ენაზე დაიწერა უცვლელი ქმნილებები, და დღეს საბჭოთა ხალხების მძურეკაში მას ერთ-ერთი საპატიო ადგილი უჭირავს.

ვიდრე ოთან-ზოსიმეს თხზულებას უშუალოდ შეეხებოდეთ, საჭიროა ერთი თვალის მოვლევით მოვიგონოთ ის გარემო, რომელშიც განაპირობა ამ ძეგლის შექმნა და ხასიათი.

უკვე VIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან, არაბთა ხანგრძლივი პატრონობის შემდეგ, ქართველმა ხალხმა დაიწყო ერთგვარი გამოცოცხლება, ზრუნვა დამოუკიდებელი ეროვნული სახელმწიფოს აღდგენისათვის, ბრძოლა ერთიან საქართველოსათვის—პროცესი, რაც მთელი ორი საუკუნე გაგრძელდა (IX-XI). ქართველი ხალხი მუდამაც აბრძოდა მტრის ქარბა ურდოების წინააღმდეგ, რომელნიც ჩვენს მიწა-წყალს მოედებოდნენ „ვითარცა მკალინი“ და „მოსკამდეს ზეს ფურცელთა“. საქართველოს ზერ კიდევ ასსოვდა უმთავრესი ბუღა ფურქის და სასტიკი ახელ უკანის მარხსანე შემოსევები ახლა მათ ცდიდა ახალი მომავლურებელი, თუმცა ერთმორწმუნე შეზობელი — ბიზანტია; ეს ის დრო იყო, როცა ბიზანტიის კეისრებს „მოდეს“ ზოდებდა კი არ სურდათ ეცნოთ ქართველი ხელწიფებნისათვის; არხოხს, კურთაბა. თარხს. ან უყოთეს შემთხვევაში, ექსუზიასტს ესაზნენ მათ, ხკარისკაცო წოდებას უწყალობებდნენ ხოდმე. ამით ამცირებდნენ მათ ეროვნულ ღირსებას და პატრონმურ ფრთიერთობაში სურდათ ჰყოლიდათ საქართველო. რადა თქმა უნდა, უპირატესობას ანიჭებდნენ ბიზანტიურ მწერლობას, ენას, არ ცნობდნენ ქართულში იმას, რაც იქ ნამდვილად იყო: უშუალოდ ამან არაერთხელ გამოიწვია მკარის პროლეტარა, რამაც ქართველ მოღვაწეებს — ოთან-ზოსიმეს, ოთან-ზოსიმეს, ეფრემ მდიერს, ვიორცა მთაწმინდელს არაერთხელ დაუმტკიცებიათ მოწინააღმდეგეებისათვის, რომ ქართველ ხალხს, სხვა მოწინავე ერებს შორის, ღირებული ადგილი ეკუთვნის. ამ პერიოდს ეტება კ. კეკელიძის თქმა: შერთა და გესლით აღზნებული ბერძნული არავითარ საშუალებას და ხრიკებს არ ეტრდებოდნენ, რომ ქართველები კურთრული ცენტრებიდან გამოეყვებინათო, ბრახათა და ბოდმით აღსავსე ბიზანტიურ ბერები, მოხეტელები, დეოხმეტყველები ხელს უწყობდნენ ქართველთა სომხანსკრო მოღვაწეობას, მწერლობას, ეროვნული სახის ჩამოვლიბებას პროცესს. ამ გარეშე მტრობას

ემატებოდა შინაური შფოთი ფეოდალებს შორის, რაც აფერხებდა საქართველოს გაერთიანებას და ქართული კულტურის, ქართული ენის განვითარების, მწერლობის ავადების ისტორიულ საქმეს. ამიტომ ჩვენი მწერლები, მათ შორის იოანე საბანიძე, იოანე-წოსიძე, გიორგი მერაბულა და სხვები სამართლიანად თვლიდნენ ენის საკითხს ქართული ხალხის გადარღვებულ სადღესო საქმედ.

იოანე-წოსიძეს აწუხებს არსებული ვითარება; ამითაც ჩანს, რომ ის წერდა საქაოლ დაძაბულ საერთო ვითარებაში, როცა ქართველი ხალხის ბელი ერთგვარი დღემის წინაშე იდგა: გაერთიანდება ის ერთ ძლიერ სახელმწიფოდ თავისი კულტურით, ენით, მწერლობით, ზელოვნებით, თავისი ყოფით, თუ გახდება უცხოელთა სათარეშოდ, დაწინადება მისი ენა, კულტურა, მწერლობა... მწერალთა საკითხს უფროდ პოზიტიურად წყვეტს. მაგრამ მას შილოდ ვარაუდი შეეძლო, რადგან არსებული სინამდვილე წუგეშისათვის საფუძველს არ იძლეოდა, როცა საქართველოს გამართლიანებელი ბაგრატი III გამეფდა (859), „ქებაი და დიდებაი“ უკვე დაწერილი იყო.

VIII საუკუნის ბოლოს დაიწერა ახოს მარტილოზა. ავტორი ჩიოდა ქართველთა ერთი ნაწილის „გარდაგულარებას“, მოუწოდებდა ქართველ ხალხს ხიშტიციასკენ, აცავდა ქართულ ენას.

853-858 წლებში აუწერიათ კონსტანტინე კახის მარტილოზა — ისევ შიდალი ეროვნული იდეალებით გამსჭვალული თხზულება. შემდეგ მოდის ვაზარდონის მარტილოზა, გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება და სხვ.

იოანე-წოსიძეს „ქებაი...“ ამ საერთო მუშაობის, ქართული ხალხის აღორძინების, რწმუნისა და მოქმედების მქადაგებელი ნაწარმოებია. ის ცალკე მაინც არ ღვას, თუმცა ორაგინალური კუთხით ეხება იმავე საერთო საჭირობორტო საკითხს, რაც მოდებოდა შიელი თაობის მუშაობას თხოვდა. ეს იყო საკითხი საქართველოს გაერთიანებისა ერთ ეროვნულ სახელმწიფოდ, რაც შიელი ხიშტიციით დააყენა ისტორიაში X საუკუნეში. ახეთ ვითარებაში ქართული ენაც მოიხიზვდა უშუალო ქომავს, უშუალო დაშკველებს.

ერთი ახეთ მოამბევე ქართულ ენას გამოწინადა იოანე-წოსიძეს სახით.

ქართული ენის ქების ავტორობის საკითხი 1824 წლისთვისაც ჭერ კიდევ პრობლემას წარმოადგენდა. პ. ინგოროყვა ძეგლისათვის წამდგარებულ წერილში ასკენიდა: „ამრიგად, ამ ძეგლის ავტორის ვინაობა გაურკვეველი რჩება“ („კავკასიონი“, 268), და იქვე: „ი. სინელი შეფლებულია ჭერ ამ ძეგლს ავტორი“. შოგ მუღლუბარს იერ კიდევ არასწორად ესმოდა

თვით სახელი ავტორისა. აღ ცაგარეა ჩამოთვლის ამ სინელ მოღვაწის და იოანე-წოსიძეს ორ სხვადასხვა პირად აცხადებს. ნამდვილად კი ეს იოანე და წოსიძე ერთი და იგივე პიროვნება, უფოოდ ერთი სახელი საერისკაცოა და შიორე სასულიერო, რაც ეადულისის ისტორიაში საერთოდ ელემენტარული წესია. გაუგებრობას იწვევდა ის გარემოება, რომ ეს ორი სახელი ცალკადაც აღნიშნული თვით იოანე წოსიძეს ანდერძა და მინაწერებში, სასვენი ნიშნების გარეშე, და იგივეობაზე მოთითებდა, თუმცა საქმე ისედაც იოლად მისხვედრ პრაქტიკასთან გვაქვს, და სინას შიის ერთ-ერთ ხელნაწერში (88-143-ა) ისედაც აშკარაა, რომ ამ ორი სახელის შატარბელი ერთი პიროვნებაა: „აწ გავედრებით... ფრიად ცოდვილი... უწრახი და იოანე წოსიშესი“ (ქარაგმებით). სხვაგან მარტო იოანე მოხსენებული: „ქრისტეო, შეიწყაღე იოანე, ამენ“ (კრებში თიუეთა წელნიადისთაი).

იოანე-წოსიძეს ვინაობის საკითხს საბოლოოდ უშკო მოხვინა კ. კეკელიძემ.

დღეს სამეცნიერო ლიტერატურაში აღარაა დავა იმზე, რომ ავტორი ცნობილი საგალობელ-აკროსტიკის („გეოგრაფი“, კალენდრის, „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაის“ და წოგი სხვა თხზულებისა ყოფილა ჭერ სახა ვანწმენილის ღუარის, შერე კი სინას შიის მოღვაწე იოანე-წოსიძე, იგივე იოანე შატერდელი-სინელი (პ. ინგოროყვა). თავისთავს ის თავმდაბლურად უწოდებს „მხარეკელს“, „ცოდვილს“, „ფრიად ცოდვილს“, ხაშით შეხურობილს, თვანაკულულს. ერთთავად ავადმუცელს და არატოხელ თხოვს შენდობას მოსალოდნელი ნაკულანებებისათვის, რომელთა უშთავრეს მიწეზად ახატულებს სიბერეცა და თვალების სწეულებას: „და ყოველივე დამლეხი ჩემი შემიწვეთ“, — მოკრძალებით თხოვს შთამომავლობას. მაგრამ შესანდობელი აქ ბევირა არაფერი ჩანს. მოკრძალებული შეხოტბე ქართულისა ენისაი სულაც არ თვლის თავს ღირსად გვაშობის, რას შეაბერდა და რამ დაუსწეულა თვალეში. ცხადია, ძვირფას ხელნაწერებზე ათენ-აღამებდა, რათა მის შიერ განდიდებული ენა ძეგლებში დარჩინილიყო და ათასწლოვან ძნელბედობას გადარჩენიდა ჩვენი ხალხის საბრძინს რაც შეიძლება მეტი საბუთი. ვინ იცის, რამდენი რამ დაიკარგა, მაგრამ რაც გადარჩა, ისიც საქმარისია ამ კითხილშობილურ, უხმაურო, თავდადებულ მოღვაწეთა სადიდებლად.

უძველია, თავისი ღროის ამ თვისებურში პროფესიულმა მწიგნობარმა პირსთლად მოინხდა თავისი მოქალაქეობრივი ვალი, ბოლოწმედ ზღმდმდარებლობდა სინელ მწერალ-მოღვაწეთა კოლონიას და „დიად ხაშმინს და

ბრძანებას სამშობლოსათვის გაკეთა უკველადე-
რა, რაც შეეძლო.

კ. კვეციანიძის გამოკვლევით, იოანე-ზოსიმე
ყოფილა უბრალო ბერი (არსად მდებლად არ
იხსენიება), და მთავარ საქმეს შეაღია ჯანი.
მას სცოდნია ბერძნული ენა, მაგრამ თარგ-
მნას არ ეცნობდა, ან ნათარგმანები არ შემო-
ნახულა. მთელი მისი მოღვაწეობა ეროვნულ-
ქართულ ხასიათს ატარებს, და შესაძლოა,
საქმით ძლიერ დატვირთული ვერც იცლიდა,
ან დროსაც არ კარგავდა უცხო ძეგლების
გადმოხადებად, ან საქმე დანაწილებულად
ჰქონდათ და თარგმნას სხვები ეწეოდნენ.
ჩვენთვის დღეს ვარაუდოდ ძნელია იმაზე, თუ
რამდენ დროს ითხოვდა ქართული ტექსტე-
ბის გადაწერა, აკონჭა, შემკობა. ეს ხომ ათა-
ხი წლის წინ ხდებოდა! ამ მიზეზ და თითქოს
უმაღლრი შრომის მიუხედავად ის დროს მო-
ულობდა, ორიგინალურ შრომებსაც წერდა,
კალენდარსაც ადგენს და აქედ „თვალწინ უდ-
გას თანამედროვე ეროვნული მიზნები და ამო-
ცანები“ (კ. კვეციანიძე, I, 145). მან აზრთა
იმიხატვის, რომ ქართველებსაც ჰქონდათ
ხრულყოფილი კალენდარი, სადღესასწაულოდ
და ხაყთხავად. ამასთან დანატრეხებული
ყოფილა წელთაღრიცხვით, ხელნაწერთა ზუს-
ტა დაორიგებით, რაც მის პენსიურულ კე-
თილმადისიერებაზე და წესრიგზე მეტყვე-
ლებს. მის მიერ შედგენილ კალენდარს, რა-
ხაც ავტორმა „კრებანი“ უწოდა, კ. კვეციანიძის
ტყმით აქვს ფასდაუდებელი მნიშვნელობა თუ-
ნდაც „ძველ ქართულ საეულტო ჩვეულებათა
და წესების შესახებ“.

იოანე-ზოსიმეს უადრესი ცნობილი ხელნა-
წერი (დუნიწკარადის საჯარო ბიბლიოთეკა)
949 წლით თარიღდება, უკვიანესი — 987
წლით. თვალმის ხისუსტეს კი 956 წლიდან
უჩივის:

— ფრთად ხაშხას... დამინტრეკან წიგნი
(956 წლის ძეგლი).

„დიდად ხაშხამან და ბრძანან და უღონოან
დაგნხრიყ ენე“ (978 წლის „ოთხთავი“).

„დაეჩხრიყე ზელითა ჩემითა... დღეთა ოდენ
ბოროტად მოხუცებისა ჩემისათა დიდად ხაშხამან
და ბრძანან მრავლათა ჭიართა“ (982 წლის „ი-
ანონი“).

ეს სახარება „შეიმოხა დღეთა ოდენ... ბო-
როტად მოხუცებისა ჩემისა“ (988).

„ხაშხი“ ძველ ქართულ ენაზე სენუღსა და
მიმედ შექირებულს ნიშნავს, რაც უფროდ
ასკეთანაცა დაეკეთებოდა. რაც შეეხება
„ბრძანს“, იქნებ საფულისხმო იყოს ერთი დე-
ტალიც: მწერალი იმას კი არ ჩივის, წიგნების
ჩხრეკამ „დამბრძანო“ და დამასნუღლო, არა-
მედ ამბობს: უღონო, მოხუცი და ბრძან ვარო.
იქნებ თვალთა სისუსტე ადრეიდანვე ჰქონდა
და ესეც უშლიდა, რომ სწორებისა და მართ-

ლწერის წესები დაეცა. რაც 987 წლის შემ-
დეგ აღარაფერი დაუწერია, დანატრეხნი ან-
ვე წელს უნდა გარდაცვლილიყო, და რაც
ამ დროს ღრმად მოხუცი იყო, დანადგებული
უნდა იყოს 900-910 წლებში, მეთოდ საუკუნის
დასაწყისში. განსვენა ალბათ სიძეს მთაჭე,
სადაც მოღვაწეობდა 974-987 წლებში.

ცხადია, გამორიცხული არ არის, რომ თავისი
ცხოვრების მთავარი შრომა სიკვდილამდე
შვიდობა წლის წინაც დაეწერა, მაგრამ უფ-
რო ლოგიკური იქნება ვარაუდი მისი ჩაფიქრე-
ბისა და შექმნისაც უფრო ადრე, ვიდრე 80
წლის მიუახლოვებოდა. ასეა თუ ისე, შრო-
მა ათასი წლითაა.

ამ შრომის შემდეგ შეიძლება იოანე-ზოსი-
მეს მთავარ დამახსურებლად მიიხსი ის მიერ-
ნიით, რახაც მიესადაგება სიტყვა „მორველ-
აღმომწენი“. ვგულისხმობთ ქართულ ტვამარ-
ცვლოვან, უკეთ — თქვენსებმარცვლოვან შაირს,
რომლის საინტერესო პირველი ნიმუში იოანე-
ზოსიმემ თავის იადვარში მოგვცა. ესაა აკროს-
ტიხი, ჰიმნი, „სულიერი შესხმა“, რაც შენარსით
სასულიერო დანიშნულებსაა. ფორმით კი
შაირს უახლოვდება.

დავალავით ეს აკროსტიხი „გეორგი“ შაი-
რის ხასტმით:

...რათა ჩუენცა ეხმარებდეთ შეენიერად,
დატკობილინი
ხმათა მათთა სიმრავლითა, გალობითა
ბრწუენივლითა,
შესხმითა მით წმიდათათა, რომლითაცა
იდიდები...
განგვიმარაულე, ქველის-მოქმედ, განძი ესე
სულიერი,
მოცემული შენმიერი, ძალსა მისსა შევენ
მიწყდომელ...
იხარებდით მოძღურებითა სულიერად
შესხმისითა,
ო, კრებულო მსწავლულთაო, ურთიდეთ
რთ სიტყვათა მით
გალობითა ხმანითა, რომელთაცან იდიდების
კაცთმოყვარე დმერთი ჩვენნი!

მიუხედავად ტრადიციული მიწვორაფიული
უღერადობისა და სტრიქონთა სხვა რიტმული
მიწამატისა, მაინც ეს ქმნის შაირის კლასიკურ
ნიმუშს:

ნახეს უცხო მოყმე ეიწმე, ჯდა მტირალი
წულისა პირსა...

გავისწევით, რომ ეს იადვარი დაწერილია
956 წელს, ათას ოც წელზე მეტი ხნის წინ,
ორნახევარი საუკუნით ადრე „ვეფხისტყაოსან-
ზე“, და კლასიკური ქართული ლექსეუობის სა-
ზღვრები ბევრად უფრო შორს გადაიწევა, რაც

1919 წლის
ნოემბერი

იოანე-ზოსიმეს კადევ ერთ დიდ ეროვნულ დამსახურებაზე მეტყველებს. ვფიქრობთ, ხაყუბით კანონზომიერი და სწორია პ. ბერძინის პირველი მითითება ამ ხაგანზე (საქადემიის მოამბე“).

ასეთი პრაქტიკური იყო იოანე-ზოსიმეს მოღვაწეობა, მაგრამ უმთავრესი, რაც მან გააკეთა, არის ის საპროგრამო დოკუმენტი, რაც თავის თანამოღვაწეებს და მეშვედრეებს დაუტოვა, როგორც ანდერძი: შეიფარეთ, შეინახეთ და გუფარდეთ ქართული ენა, იმედი იქონიეთ, რომ ამ ენაზე მეტყველ ხალხს დიდი მომავალი აქვსო.

„ქებაი და დიდებოი“ დაწერა სინას მთაზე, მაგრამ ისევე, როგორც თავის დროზე ჭვარის მონასტერი, ათონი, ოლიმპი და ქართული კულტურის სხვა ცენტრები, სინას მთაც ქართული ხალხის განათლებული ნაწილის უზრუნველყოფის იყო გარემოცული და არც იოანე-ზოსიმეს თხოვნებმა დარჩნობდა უუპრადღებოდ. სინელი მოღვაწეები მუდმივ ურთიერთობაში იყვნენ ქართველ თანამემამულეებთან, სამშობლოსთან, და წერდნენ სამშობლოსათვის. ეს ჩანს მათ მიერ ჩატარებული მუშაობის ფართო ხასიათიდან. სამშობლოს სიყვარულის ერთი საუკეთესო დადასტურებაა „ქებაი და დიდებოი ქართულია ხა ენისაი“. აქ ერთი საჭირობისაკენ კითხვაც იჩენს თავს: თუ ახე ნა. ურთუიად და თავდადებით აღწერდნენ შორეულ სინაზე, რამდენი ასეთი ძველი შექმნებოდა თვით სამშობლოში, ათას ვასპირსა და შამთა სიავეში ჩვენთვის სამუდამოდ დაკარგული!

მაგრამ ისტორია მკაცრია და ჩვენ უნდა ვიმსჯელოთ მხოლოდ იმის მიხედვით, რაც გადარჩა ომბა, თუ შენარჩო მტრის ხელს.

„ქებაი“ წარმოდგენას გვაძლევს იმ დროის მოწინავე მოღვაწეთა აზრზე ენის, კერძოდ მშობლიური ენის შესახებ. მეტიც: ის „გვთხოვნიებს ქართველთა ეროვნული თვითცნობიერების მდგომარეობას“ (საკვაკიონი“ 287). ეროვნული თვითცნობიერება რომ ნამდვილად მაღალ დონეზე მდგარა მაშინდელ განათლებულ ქართველთა შორის, ამის დასტურად ეს „ქებაი“ ხაყუბარისი იქნებოდა.

ა. ცაგარლის მიერ პირველად 1888 წელს დაბეჭდილ და პ. ინგოროვასეულ ტექსტს შორის, რაც 1924 წელს დაინტაშმა, მცირე რედაქციური განსხვავებებისა, მაგრამ ჩვენთვის ეს როდია მთავარი. ტექსტი დიდგვარია.

როგორც ძველიდან ჩანს, ის შეიცავს ქართული ენის ქებას და მისი საქვეყნო უფლებების საქვეყნოდ აღიარებას. რიცხვით მცირე ქართველ ერსა და მის ენას იმთავითვე „განკითხვით“ ემუქრებოდნენ ბნელი დამპყრობელი და უკვე არაერთხელ უსურვებიათ მისთვის ფარულ თუ აშკარა მტრებს ატყვა პირ-

საგან მიწისა. ასეთ დროს მეტია წინააღმდეგობა და თავისი მაღალი დანიშნულების დაცვა მტარავლთა ხელუფლისაგან. ეს აუცილებლობა ბევრ რამეს სსნის.

ქართული ენის კანონიერ უფლებებზე ლაპარაკი ძველში უფოვად არის, და თუ იმდროინდელი ვითარებას გაეთვალისწინებთ, უნდა იყოს კადევ, როგორც ერთგვარ საშოლ. მიკო ნაწროში (მოვლგონათ ბერძენი ბერე“ მის თავდასხმების ქართველ მოღვაწეებზე, სტეფანე მტევანის მარტვილიაში შოთბრბილი მტროვი გამოზღომების აშმაგი და ხხ.).

იოანე-ზოსიმეს თვალსაზრისით, ქართული ენა, ეს უმშვენიერესი, მართალი და ძლიერი ენა, „შემკული და კურთხეული სახელითა უფლისათა“, მთელი თავისი ღირსების მიუხედავად დღეს შევიწხებულა, „მდაბალი და დაწუნებულა“, მომწვენიელი მიძინების მდგომარეობაშია იმასთან შედარებით რაც იყო და იქნება. მისი საუნჯე დამარხულია და ელის აღდგენას. მსგავსად ლაზარესი, ოთხი დღის მკვდარი იყო მ რომ აღადგინა, ქართული ენაც დაახლოებო ოთხი ათასი წლის შემდეგ აღდგება, რადგანაც ქართული სახარების თავში „წ“ ზის, რაც რიცხვით 4 000 წელს ნიშნავს, ხოლო დავით წინასწარმეტყველის სიტყვით ათასი წელი უდრის ერთ დღეს. ესეც ძალზე საინტერესო რიცხვთა და ასოთა სიმშობლიკაა. იოანე-ზოსიმე X საუკუნეში ცხოვრობდა, სასულიერო პირი იყო და ეს რელიგიურ-მისტიკური რწმენანი ჩვენ არ უნდა გავფიქვარდებ. მას არა მარტო უფლება ჰქონდა, მოვალეც იყო თავისი პოსტულატები საეკლესიო პრაქტიკაში აღიარებული ზერზეზით ემტკიცებინა. მათ მიღმა კი მანაც დიდი ცოდნა, რწმენა, შეუპოვრება და სიყვარული იფარება. ენის გამოღოგია იმ დროს, რაცა ის შამთა სიავის გამო ჭვარცმულია და საფლავს მდებარე — უკვე გვირობა.

მომდევნო საბუთი უფრო ლოგიკური და ხარწმუნოა: მსგავსად ელენის და „ახლ ნინო. სი“, დღისია, რომელთაგანაც ერთმა მოაქცია ბერძნები და მეორემ — ქართველები, ბერძნები და ქართველებიც ძმები არიან, მათი მტრებიც თანაბარი პატივისცემის ღირსნი. ბერძნული არაფრით არაა ქართულზე უმეტესი და უპირატესი.

ასეთ სურათს იძლევა დაახლოებით იოანე-ზოსიმეს ძველის განმარტება. აქ ბევრი დეტალია საურრადღებო.

პირველ პუნქტში მწერალი დამარაკობს, რომ ქართული ენა დამარხულია. სახას ვანმარტებით დამარხვა არის „შენახვა“. მას აქ ლაპარაკია ენის, მისი სიმდიდრის, ღირსების შენახვაზე გარკვეულ დრომდე. მაგრამ რომ შენახულიყო, თუ „დამარხულიყო“, მას უწინაც ზომ რამეს წარმოადგენდა? ჩანს, ჰქონია და-

ლა, ღვაწლი, ტრადიცია. უყოფილა ქვეყნის დიდების სახელით, რაკი მასზე ასე ამაყად შეიძლება ლაპარაკი, ახედაცა. იოანე-წოხიშვიტ, განთავსებულ მწერალს, არ შეიძლებაა არ სტოდროდა, რომ ამ ენაზე შეტყვევებულა გმი-რი მუფე ვახტანგ გორგასალი, რომელიც „ღმერთის უყვარდა“; ქართულ ენაზე დაიწერა სახარების ბრწყინვალე თარგმანი, შუშანიკის მარტვილობა, ვრცელდ ხანძროდის ცხოვრება და მრავალი სხვა უცვლელი ძეგლი. საქმარისია ითქვას, რომ გადიდა ორ საუკუნეზე მეტი და ამ ენაზე დაიწერა „ფეხობსტროსანი“. ქართულ ენას დაუდგა ოქროს ხანა.

რომ არ იცოდა ეს, როცა კეთილშობილი ბერაკი, ვანუზიშვილი ჭაფიხიანმა დადილთ თვალებს რომ ძლივს ახედა, ადიდებდა იმ ენას, რომლის ასობსაც გაპირვებით-ლა არჩევდა ითავის დღენილ შრომდორ ენას ის აღდარებდა საფლავს მდებარე ღაზარს. ღაზარ ცნობილი ბიბლიური პაროფენაა, სახარების გმი-რი, მარიაშის და მარტას ძმა, ქრისტეს მგობარი, რომელიც სახარების ლეგენდის მიხედვით, იესომ ოთხი დღის მკვდარი ადადიანა. ღაზარე სწორიანია ავადმყოფის, ღარბის, დეარდობილი ადამიანის; ამ აჭრითაც „მდაბალი და დაწუნებული“ ქართული ენის შედარება ღაზარესთან მარტვე და სამართლიანია.

იანე-წოხიშვიტ იყო ზომიერება და მეცნიერ-ული ადლო, რომ მარტო ქართული ენის ქებათ არ გატაცებულიყო და ბერძნულითვისაც სამატო ადგალი შეიქმნა. საქმე ისეა, რომ ბერძნულს და ქართულს ის თვლის ღებად, როგორც მარიაშს და მარტას. აქ უფრო თანასწორიანის საქეთის დგას და არა პირიორბიტის. ეს ერთა შეფობის და სოცარი იღვის ჩანა-სახიცა. ამნარი მსჯელობა, ისეც სამოღმცერო ტრატატში, შესანიშნავა ნიშნული მეცნიერ-რული ობიექტურობისა და ეროვნული თავ-მდაბლობისა, რითაც ვერ დატრახებდნენ მათმდელი ბიანტიელი მწერლები, ყველა არა-ბერძნულს რომ მარბაროსებს ეძახდნენ. მათ შორის ქართველებსაც, რომელთაც ათას წლით ადრე დიდი ბერძნები ისე უყურებდნენ, რო-გორც ტოლს, და კოლხეთის მეფეს ბერძენთა შრის დმერთის შევლად თვლადნენ იოანე წოხიშვიტ დროადელი ბიანტიელი მწერ-რლები არ მგადდნენ „არგონავტიკის“ მეცნიერ-ავტორს, ამტარებდნენ ქართველთა ენას, კულტურას, ძალას, არ ცნობდნენ მათს ქრის-ტიანულ ხარწმუნოებასაც კი. უნდა აღინიშნოს, რომ მთელს ამ ქიშობაშია ქართველი მწერლები უფრო კულტურულად და სამართლიანად გამოიყურებინან, ვიდრე ბიანტიელი სკოლას-ტოქსები.

იოანე-წოხიშვიტ იმ თვალსაზრისზე დგას, რომ წილთა სიძრავად ხაშიში არაა ენისათვის, რომ ის დღეგრძელთა; ათასი წელი მიხთვის იგვეცა,

რაც ერთი დღე. ასეთი ფარულე ტყვეტრეტრე შეტაპრობა თვით მწერლის ინტელექტუალურ ძლიერებაზე შეტყვევლებს. უყოფის გამოხატვა ამ იღვისა ათის საფუენის წინ ძნელი წარმოსადგენია.

საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ხდება ცვლი-ლებები, მიდიან ეპოქები, რჩება ენა. ყოველი ენა „პროდუქტია მთელი რაკი ეპოქებისა, რომელთა მანძილზე იგი ცალიბდება, მდებარ-დება, ვითარდება, ახევერება. ამიტომ გაცილენ-ბით დიდხანს ცოცხლობს, ვიდრე რომელიმე ბაზისი და შედნაშენი... რამდენიმე ბაზისის და შედნაშენის წარმოშობა და ლიკვიდაცია არ იწვევს ინტროპიაში ამა თუ იმ ენის ლიკ-ვიდაციას“.

იოანე-წოხიშვიტ ენა წარმოადგინა დიდი პერ-სპექტივაში, როგორც მუდმივი, აღმავალი მო-ვლენა, მთელი ერისათვის საერთო არადი წინსვლისათვის ბრძოლაში. ამასთან ეს იცავს საერთოდ ქართულ ენას და არა რომელიმე სოციალური ჭკუფის, ვექვანა სოცულიერო სტა-ლის ენას. ასეთი პარტიკულარიზმის ქდავება რომ დავწყო, ენა ვერც მაღწევდა ისეთ კლასიკურ სრულყოფას, რომლის ნიშნოც ორი საუკუნის შემდეგ რუსთავებდა მოგვეცა. იოანე-წოხიშვიტ ქართული ენა ადიდა საერო მწერ-ლობის დაწვეულის კუჩაძლზე.

ორიოდ სიტყვა სათურის თაობაზეც. ძეგ-ლის პირველი ორი ხელნაწერის სათური „ქმ-ბი და დიდები ქართულისა ენისა“ არა მარ-ტო გამოხატავს ნაშრომის შენაარსს, არამედ ამავტრეს კიდევ მასში გამოთქმულ არს. თუ შენაარსში ღაზარეა უმთავრესად პეტრეტიკი-ვაში, მომავალზე, სათური გულისხმობს იმ ენის ქებას, რაც ცოცხალია, რაც არსებობს. ამდენად თვით სათურიც მნიშვნელოვანი და ძალზე ელექტურია.

ენის მომავალს რომ ქადაგებდა, იოანე-წო-ხიშვიტ, ბუნებრივია, ამით ქადაგებდა ერის მო-მავალს, ხალხის ძლიერებასაც, რადგანაც ხალხის გარეშე ენა არ არსებობს; იოანე ნათელ მომა-ვალს უქადოდა ენასთან ერთად ერსაც. სხვა დასკვნა შეუძლებელია. ქარავების, ლაკონიუ-რობის საუკუნეში მწერლები სიტყვაძუნწობას ირენდნენ, შევარამ მცირეში ბევრს გულისხმობ-დნენ. ეს ყველგან შეინიშნება. დაბლობს, ასეთ თამაზ განცხადებას უფოვად საფუქვალად ედო ქართველი ხალხის წარსული და აწმყო. ქართუ-ლი ენის სიყვარულთან შედრდებული რწმენა ხალხის მომავლისა მან სხვაგანაც გამოავლინა.

გავიდა ათი საუკუნე და დღევანდ თვალწინ ავადგას შორდულ სანაის წმინდა სავანეში მუხლმყოფელი, ქართული ენისათვის მლოცველი სწულთა ბერაკი. „ქრისტე, შეიწყალე... უყო-ველნი ქრისტიანენი და უფროსი ყოველნი ქარ-თველნი... დღეს ჩვენს თავის ხალხის სიყვარუ-ლის იდეა გვაბრტყებს იოანე-წოხიშვიტ შემო-

ქმედებაში და არა სიმბოლიკა და მიხტკა, რაც შუა საუკუნეებში ჩვეულებრივი მოვლენა იყო და რისგანაც ვერ განთავისუფლებულან შვიდი-რვა საუკუნის შემდეგაც კი ისეთი გიგანტები, როგორიც იყვნენ პასკალი, ნიუტონი, დეკარტი... წარსული მეცნიერებობიდან ჩვენ ვაღებთ ნათელს, უცხოებს, და ვთავაღისწინებთ ნაწერის ნამდვილ ხასიათს.

იოანე-ზოსიმე ამდღევანდელ ქართული ენის ღრმა ცოდნის, მის მიერ გამოყენებული ლექსიკური მარაგიც გამოხატავს ენის მაშინდელი მდგომარეობის სურათს, აქვს მთელი რაგი მოხდენილი თქმა, შედარება, ეპითეტი. ამის ნიმუშები შეიძლება აქვე დავიმოწმოთ:

1. ორთა ვინმე „ბრძენთა კაცთა“ შეკრუბულ საგალობლებს თავის პიშნში ის აღარტებს მარგალატს: „ვითარცა რაი მარგალიტ ურაცვება სახაყიდლისა ჩუნდ მოვუღუა...“

2. კარგად გამართული მხატვრული შეტყუებლების ნათესა აკროსტიქის ის ნაწილი, რაც ასე იკითხება:

რათი ჩვენცა ვინაჩებდეთ
შენენერთად დატკობილინი,
ხმათა მითთა სიმრავლითა,
გალობითა ბრწყინვალითა,
უსხმითა მით წმიდათათა.

3. ცალკეული თქმები, ეპითეტები: „გაჩაბეხ სულიერა“, „გუნდნი იგი ზეცისანი“, „შეხხმა სულიერა“, „დამარხულ არს ენაი ქართული“, „შეპყული და კურთხეული სახელითა უფლისაითა“, „მდაბალი და დაწუნებულა“...

უნდა აღინიშნოს, რომ იოანე-ზოსიმეს მთელი ცნობილი ლიტერატურული შემკვიდრება უფრო პრაქტიკული ხასიათისა იყო, მეცნიერულ-ფილოლოგიური დანიშნულებისა და ამ სახის ნაშრომში ენის მეტი მრავალფეროვანებით გამოყენების საშუალებაც შეზღუდული იყო. ქართული სალიტერატურო ენა X საუკუნეში საკმაოდ მაღალ დონეზე იდგა და ამ ენის მკვებარ მწერალმწიფანობას არც შეეძლო თავის თანამედროვეებს წამორჩენოდა.

იოანე-ზოსიმემ, ჩვენი კულტურული წარსულის ერთ-ერთმა თვალსაჩინო მოღვაწემ, ქართულ სიამდვილეში გააკეთა დაახლოებით იგივე საქმე, რაც შემდეგ ფრანგულ ენაში გააკეთა „პლედის“ წევრმა დიუ ბელემ, რუსული ენისათვის გააკეთა ლომონოსოვმა და ა. შ. ყოველ ენას ჰყოლია თავისი გამორჩეული დამცველები, ქომანკი და მომანკანი. ენა მდიდრდება ამით, რომ თაობები მუშაობენ, იწმინდება, იცვლება, ისვენება.

დიუ ბელემ, „პლედის“ უნიკვიტრებსა წარ-

მოამდგენელმა 1549 წელს გამოცემულ „პლედის“ დედა და ქება ფრანგული ენისა, რაც შემდეგ ფრანგული ლიტერატურული ენისათვის მებრძოლთა მანიფესტად იქცა. დიუ ბელემ აღუფრთხილებლია ამ ადგილებზე დამოკიდებულებით, რასაც თვითონ ფრანგები იჩინდნენ ფრანგული ენისადმი, რომელსაც უცხოელებს მარხარასულეს ეძახდნენ, და გამოთქვამს შაშს, ფრანგული ენის მფარველ ფრანცისკოანერთად არ დამარბობს ფრანგული ენაც. შევადაროთ იოანე-ზოსიმე დამარხულის აღდგენის რწმენითა გამსჭვალული, დიუ ბელემ კი XVI საუკუნეშიც კი დიდი ფრანგული ენის აღმარების საფრთხის წინაშე დგას მანიფესტის ავტორი ხამართლიანად საუვედურობდა თანამედროვეებს. „რად იწვევენ ვარგშენი ჩვენში ასეთ აღფრთხილებას? რატომ ვართ უსამართლონი ხაკუთარი თავის წამართ? რატომ ვითხოვთ მოწყალებას უცხო ენებისაგან, თითქოს საკუთარი ენისა ვერცხუნოვებს კიდევ?“

ასე წერდა დიუ ბელემ, მაგრამ ვერც თვითონ დააღწია თავი უცხო ენების, კერძოდ ბერძნულ-ლათინურის ცხოვნებას, და ერთი მხინ მოთხოვნა მოჰპაჩნ კლასიკური ქვეყნების კულტურას, ენას, აიღონ იქიდან თემები... მღვაღის წევრები საქმიო მინი რჩებოდნენ ტრადიციის ერთგულნი. მათი თემები იყო ბაქველი ქალუბი, რომის სიძველეები, ბერძნული სატირა... დიუ ბელემ ზომ მანაც უყოველიარად უცხოურს ანიჭებს უპირატესობას, არ მალავს წუხილს იმის გამო, რომ ფრანგებს არა ჰყავთ თავიანთი ციციკონი, იულიუს კეისარი.

რუსული ენის დიდების საუკეთესო ნიმუში მოკვდა ლომონოსოვმა, თავის მხრივ მანაც აღინინა რუსული ენის ძალა და სიღიად. ეს ენა «Велика перед всеми в Европе», წერდა ლომონოსოვი, ზოლო მის შემდეგ კუმკინმა უფრო მაღალ მწვერვალზე აიყვანა დიდი ხალხის ეს დიდებული ენა.

იოანე-ზოსიმემდე ნახევარი საუკუნით ადრე ენის საკითხს ვაკვრით შევხვთ გიორგი მერჩულე, რომელიც წერდა: „ქართლად ფრიადი ქვეყანაი აღირაცხების, სადაც ღვთისმსახურება ქართულ ენაზე წარმოებოს“;

ენის საკითხი ისედაც ხასიციოელი საკითხია ყოველი ხალხის ცხოვრებაში. ამას გრძობენ ენაქის საუფროსო აღმანებო ყოველ დროში, და მათს შეგნებაში გადაჯაჭვულთა სამშობლოსა და ენის საკითხები. ენის მოამაგენი იყვნენ ეკთიმე და გიორგი მთაწმიდელეები, არბენ აფალიოელი, ეფრემ მცირე, შოთა რუსთაველი...

ექვთიმე მთაწმიდელს, გადმოცემით, სიწმინაში ღვთისმშობელი გამოცხადდა, „აუხსნა“ მის ენა ქართული, და ამის შემდეგ მწვერვლი ქართული, „ვითარცა წყარო აღიოდინ პირი-

საგან მისიხა" („ათონის კრებული“, 25). ბიოგრაფიის სიტყვით, მან „აღუფრავა ენაი ჩუენი და ქუეყანაი“ მრავალი ნაშრომით. ქრონოლოგიურად ეს უშუალო გაგრძელებაა იოანე-ზოსიმეს შრომისა. არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო ვიორჯი შთაქმინდელის მუშაობა. მის ვერადიო მისი ბიოგრაფი მუშაობის მასშტაბითაც და ენის სიმდიდრითაც მხოლოდ ექვთიმეს აუტყვებს.

არსენ ივალთოელიც განსაკუთრებული სიღრმისაღიო ეკლდებოდა ქართულ ენას, როცა თარგმნიდა, ან როგორც თვითონვე ამბობს, „ეკლდინურსა რაი ქართულთა ენად სცვლიდა“. მკითხველს ისიც თავმდაბლურად მიმართავს: თუ „სიბნელე რაიმე ანუ სიღუბჭირე შესდგამს, აგი ბერძელისა შედარებულობისაგან არს და არა ქართულთა სიტყუათა დაშუენებნისა ვერმეცნიერობისაგან“ (თ. ვორღანი, ОПИСАНИЕ... 1, 333).

აღორძინების ხანაში ქართული ხატოვანი ენის ავტორიტეტულ დამცველად გამოდის არჩილი და მისი სკოლა; ცნობილია მისი ხაყუდურია თეიმურაზის მიმართ: „მძიმედ გჩანს ენა ქართული, მაშა სთქვი არაბულითა“. დღის წესრიგში დადგა „მართად ამბავთა აღწერა“. არჩილის თეორიული მოთხოვნის წამოყენება მაინც მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო. „სპარსთა ენის სიტყბოს“ წინააღმდეგ ვალაშქრებასაც თავიხი მნიშვნელობა ჰქონდა, თუმცა არც თეიმურაზს მიუძღვის მცირე დეაწლი სულთა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებისადვის ბრძოლაში.

ქართული სალიტერატურო ენის მემკვიდრეობა ახალი ძალითა და ფართო მასშტაბით დაიწვა XIX საუკუნეში ილია ქავჭავაძის თაობის მიერ. ენის საკითხი აქაც განუყოფელი იყო კულტურის, ხელოვნების, საერთოდ ეროვნული საკითხისაგან. ამიტომ მისთვის მებრძოლნი საერთო-სახალხო საქმის თავდადებულ დამცველთა თანხარია დაფასების ღირსნი არიან.

მთელ სამ ათასწლოვან ტრადიციას ზღვარის ქვედ მაინც იოანე-ზოსიმეს მუშაობაც უდევს მან მოგვეცა ქება ქართული ენისა, იმ მშვენიერი ენისა, რომელზედაც შემდეგ ამდენი უკუდავი კმნილბა დაიწერა — „ვეფხისტყაოსანი“, „ქართლის ცხოვრება“, „პურანი“, „ზედი ქართლისა“, „არღილი“, „ზაში-არაჟი“ და უთვალავი სხვა.

სოციალისტურმა რევოლუციამ აღგავა პარტისაგან მიწისა ყოველგვარი ჩაგვრა, ყოველგვარი მზაგერელები და ქართულ ენასაც ამიერიდან წინსვლისა და აღორძინების უფართოების ასპარეზი მიეცა. ჰუვავის და იფურჩქნება ქართული საბჭოთა კულტურა და წინსვლის გზაზე ახალ-ახალ მწვერვალებს იპურებს. ქართულ ენას თავიხი ისტორიის მთელ მანძილზე არახოდეს არ ჰქონია ისეთი გასაქანი, ზრდისა და აღორძინების ისეთი პირობები, როგორც აქვს დღეს. ქართული ენა და ქართული კულტურა კომუნისტური პარტიის და საბჭოთა მთავრობის განუწყვეტელი და მუდმივი ზრუნვის საგანია.

პრიტიკის თვალსაწიარი

ხელისუფლების და კერძოდ ლიტერატურის ადგილი თანამედროვე ადამიანის ცხოვრებაში განუყოფლად დღეა, რადგან იგი ჩვენი ხალხის საზოგადოებრივი ყოფის უბრალო მატანე კაბარის, არამედ მისი აქტიური თანამონაწილეა. ხალხის წიაღიდან აღებული, მწერლის ნიჭით ხორცშესხმული, ცოცხლად გამოქრწილი ლიტერატურული გმირები პირველი სუთნულდებისა და ომის მძიმე განსაცდელზე გამოვლით საბჭოთა ხალხის მხარდამხარ მოაბიჭებენ და ჩვენს ფიქციურად სამშობლოში ერთიან ზნეობრივ კლიმატს ქმნიან.

მრავალგვარადი სოციალისტური სახელმწიფოს საზოგადოებრივი ცხოვრების ისტორიული მსვლელობა, რასაც თან სდევდა ადამიანის ზნეობრივი განახლების მრავალმხრივ განვითარებული თავისუფალი პიროვნების ჩამოყალიბების რთულზე რთული პროცესი (ზოგჯერ არც თუ უმეტესწილად) დაგვირგვინდა იმით, რომ შეიქმნა სოციალურად სრულიად ახალი ისტორიული ერთობა — საბჭოთა ხალხი.

სწორედ ამ დიდი მონაპოვრის, სოციალისტური თანაცხოვრების მეტად მნიშვნელოვანი შენაძინის ანალიზით იწყებს კრიტიკოსი ვასო ბაიძე მკითხველთან საუბარს თანამედროვე ქართულ მწერლობაში მამდინარე ძვრებზე ახლანდელ გამოქვეყნებულ ლიტერატურულ-კრიტიკულ სტატიების კრებულში („თვალსაწიერი“ გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1978 წელი).

„გულთა კავშირი, ერთიანი ოჯახის ვრწმობა საბჭოეთის მრავალეროვანი ლიტერატურის ერთობით დამახასიათებელი ნიშან-თვისებაა, წამყვანი იდეაა, ცხოველყოფილი მოტივია“, წერს კრიტიკოსი და საბჭოთა ხალხის მონოლოთურ სიჭკაცესა და სულეობს განუყოფლობაზე გულწრფელად წამღერებ შიმნების რიგს ვალექტონით იწყებს: „კავშირი გულთა შორის... როცა გულს იცნობს გული, რაა ამაზე უფრო მშვენიერი და სრული“.

ჩვენი ხალხის ხანგრძლივ ისტორიულ ყოფაში მიმდინარე სოციალური თუ სოციალურ-ზნეობრივი ძვრების, ახალი ადამიანის სულიერი სამყაროს აღქმასა და მხატვრულ გააზრებაში ლიტერატურული კრიტიკა წარმოვადგენს როგორც მათგანაწილებელი, ერთიანი შემოქ-

მედებითი პროცესის მიზნობრივად წარმართული ძალა, როგორც ჩვენი რევოლუციური ეპოქის ესთეტიური და ზნეობრივი თვითშეგნების გამოხატულება.

ვ. ბაიძის კრებულს „თვალსაწიერი“ შევია და ამ სათაურში ნათლად გამოხსენების კარგად მიგნებული სემბოლიკა, რადგან კრებულში განხილულია თანამედროვე ქართული მწერლობის მდინარებაში კრიტიკის გადასახედოდან შენიშნული ცალკეული განსტობანი ერთიანი პრობლემებისა და თემების კვანძიდან რომ იღებს სათავეს, მერჩებო, თავთხედობა და ფიქრის აღმჭრელი ხილრმეობა.

წერილი „მნათობის“ კრიტიკის „თვალსაწიერი“ ვ. ბაიძე თითქმის დაგვირგვინდა მიმოხილავს ჟურნალის ფურცლებზე ერთი წლის განმავლობაში დაბეჭდილ კრიტიკულ მასალებს, მაგრამ ყოველ აბსტრაქტულ იგარბნობა პროფესიონალის გამჭრიახი ვიწინა, მკაფიო პოზიცია და მაღალი ლიტერატურული გემოვნება. თავისი ყოველი მოსაზრების სააღუსტრაციოდ მოაქვს ციტატები თავისი კოლეგების ნაშრომებიდან, რათა დააქროს მკითხველი, რომ ზოგჯერ შეიძლება ასეც მოხდეს: „ავტორის კეთილი სურვილი და მისი წერილით მიღებული შედეგი უსაშველოდ დასცილდნენ ერთმანეთს“. და ხაზს უსვამს ასეთი შედეგის გარდუვალობას, „რადგან კრიტიკოსის კონცეფცია წერილის დაწერის წინ კარგად არ იყო ჩამოყალიბებული“. სტატიის განაწილებულია კრიტიკოსის ხეველი მასალისადმი მიდგომის მეთოდებსა, აქ არის გულახდილი საუბარი კრიტიკული აზროვნების ჭეშმარიტ სიმართლებზე, ანუ თვით კრებულის ავტორის სიტყვებით რომ ვთქვათ, უფრო კი ვინ არის „სამაღალი ოცნება ჭეშმარიტ ლიტერატურის დონეზე მდგომი, მათერი, ენერგიული, მხატვრის შინაგან სამყაროში ღრმად ჩამწვდომ კრიტიკაზე.“ აქ არის გამოთქმული გულისტკივილი იმზეც, რომ დღემდე სრულდებით არა გვაქვს კრიტიკის კრიტიკა.

ვასო ბაიძე მიუტკრძობლად, ომიქტტორი მკვლევარის კეთილმინდისიერებით მიმოხილავს თავისი კოლეგების კრიტიკულ ნაშრომებს, ანალიზებს ზევრ დაუსაბუთებელ დებულებებს და სამართლიანად მიუთითებს, რომ ხშირად ლიტერატურათმცოდნე ამ თუ იმ ნაწარმოებს

წავიხივებინა, ხშირად ისეთ საფიქროვ ნაშრომებს, მუსიკისა და პლასტიკის ისეთ ცალკეულ დანაშრებებს პოეზიას, რაც სინამდვილეში არ არსებობს, კრებულის ავტორი ფაქტობრივ მასალაზე დაყრდნობით გვისახელებს, რომ კრიტიკის უნდა ახსიათებდეს ფართო პირიზონტი, თუ უნდა, რომ ღრმად ჩასწვდეს ლიტერატურულ მოვლენას და სწორად, შეუცდომლად გახსნას მისი შეინარხი და რომ კრიტიკოსი არაღივს არ უნდა ახვევს „აბოლუტური და უყოყმანო მოწონების მასობრივ ფიქიკს“ ამა თუ იმ მწერლის შეფასებისას.

არ შეიძლება არ დავთანხმო ვ. ბაიას ამ მოსაზრებას, რადგან ჩვენს უკვედღეფორბაში არა—არა და მაინც ვხვდებით ისეთ „გამოკვლევებს“, სადაც წინაწარგანწყობილ დაწერილი ამა თუ იმ ნაწარბების კრიტიკული ინტერპრეტაცია გაცილებით ძლიერად აღაქმება, ვიდრე თავთ ნაწარმოები.

სწორედ ამიტომაა, რომ კრებულის ავტორი ასეთი გულწრფელი აღტაცებით წერს უკველი ნიჭიერად დაწერილი ლექსის „აღმოჩენის სიხარულზე“ ამავე სათაურით დახტამულ წერილში, რომლის უკველი აბაუცი, ფრაზა დიდი სახალხო პოეტის, გალაკტიონის ლექსის ხამყარბა შეესვლამდე ამბლგებულის, ლეაფერბივოსადმი მოახლეობის წინათგარძმობით გვიშტავს.

„პოეზია საქართველოს შეიდეფრა ცისარტყელაა. არსად და არაფერში ისე სრულიად, უნეტყელბოდ არ არის აღბეჭდილი ზედი საქართველოსი, ბუნება ქართველი კაცისა, მისი ტემერამენტა, ვნებათაღებვა, სულის დაუცხრამლობა, მისი ლტოლყანი, როგორც ლექსეა.“

დაახ, ქართული ლექსის მოძღვართმოძღვარის დიდი სუთნაჲ, ძლავს რომ ჩატყულა ლექსის ცინქხალ ბჭყარბეში, თითქოსდა ლირიკის ინტონით ამჟღინტებს კრიტიკოსის სტრფორმებს, მკითხველზე ზემოქმედებას ძალას ანიჭებს მათ. კრებულში გალაკტიონით იწყება მთელი ვალერბა ნიჭიერად დახტული შემოქმედებითი პორტრეტებისა. კრიტიკოსის სახამელოდ უნდა თქვას, რომ მან გვერდს აუარა გატყპნილ გზას და საყუთარი მილიკით აარჩია საარული. მის კალამს ერთნიარად ემარჩება კვლევითი ხასიათის მცირე ესკიზები, თუ ვრცელი ესკივბა. უკველგან ლაკონური თხრობა კარვად ერწყმის პორტრეტ ზედგებს და ამის ვამოა, რომ მოცულობით საქმად მცირე წერილებში კარვად მიგნებული, ამა თუ იმ შემოქმედისათვის დამახასიათებელი ნაშეუული სტრბიებით შექმნილია შეტად კოლორიტული, ხელშეხახებად ცოცხალი შემოქმედებათი პორტრეტები, კმატყული აზროვნების თრავინალური ნიმუშები.

„ალო მირცხულყა რეკოლუციური, სოციალისტური თემებისა და მანგების ერთ-ერთი უმარველები და ამავე დროს უნიჭიერებს წამომწყებიც იყო“, — წერს იგი სტატიაში „დრო

და ლექსი“. ვკითხულობთ ამ სტრბიებში, რჩენს წარმოსახვაში მამაწვე ცოცხლული საყვარელი პოეტის სახე, მისი ამ თემაზე შექმნილი ლექსები — მოქალაქეობრივი ლირიკის ექდეფება.

ასევე მომჭირნედ, აზრობრივად ტყედი ერთი ფრაზით არის გამოკვეთილი წერილში „გავარიანი ქართულის მადლი“ გ. შატბერაშვილის მოთხრობა „მკედრის წის“ ფილოსოფია: „გმბრობა უყელაზე შეტად ჩვენს ეპოქას, ჩვენს თანამედროვეთ სჭირდება, იგი თუმცა გუშინ ან გუშინწინ არ დაბადებულა, წინაპრთავან მომდინარეობს, მაგრამ იგი დაიბეწა, დაკრახტალა. უკველგვარი მატრიალური დანაშრევენისაგან ვაიწმინდა და ხალას ძლიერება შეიძინა“.

ლექსის ან მოთხრობის მხატვრული და ესთეტიური ღირებულების განსაზღვრასას კრიტიკოსი უკველთვის ცდილობს თავისი საყუთარი ვახალბეა მორავოს მწერლის პრფესიული საიდუმლოს, საყუთარი კართ შეადვიოს მისი პორტური ზღვების ნარტაქში, საყუთარი თვალთ ხახოს და ისე შეაფასოს მისი მსტატობა წერის მანერა, სტილობრივი და პორტური სტრუქტურების შესავანი ხმა და ერთთან არქიტექტონიყა. ეს ითქმის კერძოდ წერილზე „ოსტატის ზადნარში ბრალა შემოდგომა“, რომელზეც ვრცელო აბაშიძის ნაწარმოებებს ეტება.

„სოტყეასიტყვით პირდაპირი ლექსის იდეული მისთვის უკველთვის ინარჩუნება მისზიდველ ძალას, ლექსის კლასიკური ნაჭეფობა და მკისმელური ხანთილე ვრავილ აბაშიძის პოეტის ატრბებტებია. თუმცა მისი ლექსი, სტრიქონი მუდამ თანამედროვე პორტური კულტურის უმაღლესი ნიმუშების დონეზე დგას, იგი შეგებულად უარს ამბობს ფორმის ვარგნულ აქცენტრატებაზე, სრულ უნდობლობას უდსაღებს ექსტრავაგანტურ პრეტენციოზულ სიახლეო. ეს ხაჯახული თანმიმდებრობა თავისთავად არის უდაღესი შემოქმედებითი გამბედაობაც და ნაყოფიერი ძიებაც მალალი რანგის ხალასი და ცინქხალი უბრალეობის მისადწეველ (სიმარტრებისა კი არა), ლექსის შენარსეული ფუნქციის კანონიერ უფლებებში აღსადგენად. ახე დაწერილი თითქმის უკველფერი, რაც კი მისი ზელიად ვამოსულა“.

აე ასეთი ნიშეუული საზებით, თითქოსდა უხდობს ერთი მოსმით არის შექმნილი ჩვენს დროის მხატვრული აზროვნების თვალსაჩინო წარმომადგენლის შეტად კოლორიტული სახე.

კრიტიკული აზროვნება მოწოდებულა, სწორად ვარკვეს ლიტერატურული განვითარების ერთთან პროცესში წარმოსობილ ახალი მხატვრული ფორმების ნაირსახეობებში, ეარობრივ და სტილობრივ განშტოებიდან შეუწყდარად უნდა გამოარჩიოს თვითმყოფადი ეპოგონურიხაგან, თხრობის, სტილის, რიტმული სტრუქ-

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

ტურების ხელფუნქტორი კონსტრუქციების მრავალფუნქციან წიდაში უტყუარი ინტელიციით უნდა მიაგნოს ხალხს ნიჭს.

ქართულ საბავშვო ლიტერატურას, შესაძლოა, არც აქედნის ნიჭიერად დაწერაღი ნაწარმოებები, შესაძლოა ჩვენი მოწარმეების სულიერი ცხოვრების ამ ღამეზე მადნის არ აქლია მიზანღებები, ვინაც თავისად მიუჩნევიათ იქ ყვავილნარების გაშენება, მაგრამ უდავოდ აქლია ამ ბაღ-ნაყარაღს მალაღკავალიფიციური მებაღე-ფეორატორის ხელი, ისეთი მყოფედ და პრინციპული ფეორატორისა, ვისაც ძალუბს იოლად ვაარჩიოს ხარველი, არაფრისმომეცი ფუჭყვავილები და დაუნდობლად გამოწარგლის იხანი. ვისაც საბავშვო პოეზიის ამ ღამეზე ნაყარაღში მებაღედ შესვლა გადაუწყვეტია, მის თან უნდა მიქონდეს მხოლოდმახოლოდ მკაცრად შერჩეული ჭიმიანი ნერვი სუნთქვახვით ბუნებრივი სტრუქტურისა, წყრიალა რიტმებით აფერებული ცინცხალი ლექსებისა, ხატოვანი თქმებისა, სახოვანი ტყეადი ფრაზისა და უშრეტი ფანტაზიისა. სწორედ ამის გამო მიიანი კრიტიკოსს, რომ „თავის დანიშნულუბის სიმძლვერ ვერ დგას საყმარელო ლიტერატურის კრიტიკა“, ეს მამინ, როცა ქართული საბავშვო ლიტერატურა აღორძინების გზაზე დგას, როცა დენინური და სახელწიფო პრემიების ლაურეატთა შორის უკვე წნდება საბავშვო მწერლების სახელები, ხოლო ჩვენს ტრესპუბლიკაში რუსთაველის სახელობის პრემია მიენიკათ არჩილ სულაყურს, მყვალა მრეველიშვილს, ნიკო კეცხოველსა და რევაზ ინანიშვილს. „მაგრამ ისიც აშკარაა, რომ სუსტი ნაწარმოებლა ჭერ კიდევ უტყო ხილა არ ვახალი, სიცალიფურად, იღუბლედ მახვილი წიგნები კვლავ აწვიათად იბადება“.

კრებულის ავტორი საბავშვო ლიტერატურის სადღესო საყთხებზე მსჯელობისას ურთაღუნებს ამახილუბს ჩვენი ნორჩების სულიერი და მხატვრული ცნობერების ცალყეოდ ნიუარსებზე. წერაღში „ჩვენი ბავშვების უბირყეღესი პოეტი“, შესაშურა აღლოთი გრძნობს და კლორიტულად წარმოაჩენს უმთავრესს მყვალა მრეველიშვილის პოეტური არხნალიდან. „მუმარიტი უბრალიუბა გარეგნულად მყოფუნბელია და აფილად მისაღწევი გერყენება: — რსტატობის საიდუმლოუბა დიახაც ეს ვახლავთ. ეს მომეტებულად საბავშვო პოეზიის მოხდგამს, სადაც ერთი ახალი ნიუანსი, ბედნიერად მიგნებულად დეტალი მთელ აღმოჩენის უდრას“.

კრებულში მოთავსებულ წერაღებსა და პოღემეიურ შენიშვნებში ვულდასმიო არის გაანალიზებული ქართული საყმარელო წიგნი, განსაღვრულია საბავშვო მწერლობის დანიშნულება, მისი სპეციფიკა, საუბარია დიდაქტიკისა და მხატვრულიობის ეღმენეტების წილხედრად ნაწარმოების ერთიან სიტყვიერ ქსოვიღში. აქ არის პრინციპული ლამარჯი საბავ-

შვო ნაწარმოების იღურთობაზე, აფორია, ტმუღენციანე, სუსტ წიგნებზე, სადაც მოთხრობან ლექსი ავტორის ტენდენციის პირდაპირი ილუსტრაციაა, რეალობიდან აღებული ცოცხალი გმობების მაგიერ აქ ვახვდებიან მოსიარულე სქემები და ცხადია, ასეთ შემთხვევაში საქმე გვაქვს არა ლიტერატურულ ნაწარმოებთან, არამედ მის სუროგატთან.

დიდი ლიტერატურა პატარებისათვის ჩვენ ასე გვემის, — აცხადებს კრიტიკოსი და იქვე დასქნის: „საბავშვო ლიტერატურა დიდი ლიტერატურის კანონური და სრულყოფილებიანი ნაწილია. ეს, უბირყედეს ყოფილსა, ცსოტარეურა კატეგორიაა, მის უფლოდ აქვს საყთარი სპეციფიკა, სენობს ასაკობრივ ხარეერებსაც, მაგრამ ეს მიქნება თანდათან ქრება ასაკის წრდასთან დავაშირებში და ბოლოს სულაც იშლება“.

სრულად სამართლიანია კრიტიკოსის მონაზრება იმის თაობაზე, რომ თავისებური ტაბუადეს საყლოო მოთხრობას, რომ ჩვენ შეგნებულად უწამლავთ მოწარმებს სინამდღილის, ცხოვრებისელო სიმართლის დიდ ნაწილს, ვერ ვარვენებთ ფართო თვალახვლეთა შექმნად საეტაპო მხატვრულ ტილოებს, და ყოველივე ამის მიზნია ერთხელ და სამუღამოდ შემუშავებული ტრადიტეტი, რომლის მიღმა ვახედვისას ბეღიკოებისებური შიში ვგაქრობს: ვათუ მოხბდეს რამე, ვათუ მოწარმა სწორად ვერ ვაიგოს ჭანხალი გრძნობა, ყოველგვარი ბიწიერებისაგან განწმენდი, მოწონების, სიყვარულის ღუთაბრევი მოტივი, მოწოდებული ადამიანის ასქმალღებლაღ.

ახლო მოსახრების მომხრეთა საყურადღებოდ ერთ-ერთ წერაღში მოტანილია ა. მკარეკოს სიტყვები: „ჩვენი წიგნი მკაცრად არ უნდა მიხვედოდეს ასაკობრივი ფსიქიკის კომპლექსს. იგი ყოველთვის წინ უნდა უძღვოდეს ამ კომპლექსს და წინ მიხუადეს ბავშვი იმ მუშეტბობისკენ, სადაც ის ჭერ არ ყოფილა. ამიტომ ჩვენს საბავშვო ლიტერატურაში... ის წიგნი, რომელოც საინტერესოა მხოლოდ ზუსტად განსაღვრული ასაკისათვის, ყოველთვის სუსტი წიგნია. მისში მეტისებრად შეღულღულია იღემისა და წარმოღვენათა კომპლექსა... ჩვენი ბავშვობა იმდენად მრავალფეროვანია, რომ არსებიათად სრულად პირობითი ხდება ჩვენი ასაკობრივი წარმოღვენები“.

ჩვენს გამოცემელობებში და პერიოდული პრესის რედაქციებში ბშირად გვემის საყვეღური ამი თუ იმ ავტორის მისამართით, იმის გამო, რომ „მისმა ბავშვებმა“ ბერკი იფინ, იმზე გაციღებში მეტი, რასაც მათ გადაეცემთ. „მისი ბავშვები“, მისი მოთხრობების პერსონაღები შესაძლოა მართლაც ტოვენენ მოწრდღღ მეთხვეღეღ ასეთ შთაბეჭდილებას, რადგან ყოველი ჩვენგანი თუ არა, უმეტესობა მამინ ასე ტრის და კრავს თანამედროვე ნორჩი მყო-

თხველისათვის გამოიწვლი ლიტერატურული გმირის თარგს: „მის ასაკში მე ამდენი არ ვიცოდა, მაშინადაც არც ვამ უნდა იცოდეს“. ამ მოსაზრების თარგზე გამოქრილი ტანსაცმელი, მგრწმუნო, უოველთვის პატარა მოუვა ლიტერატურულ ვეზს, რომელსაც მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქაში ელის ასპარეზი, ეპოქაში, სადაც აქსელერაციის მაღლცხეული ხავეჭები ცხოვრობენ.

კრიტიკოსი გვიზარებს თავის აზრებს ქართული საბავშვო ლიტერატურის ბედნიერ შენაძენზე: მ. შრველიშვილის, ა. სულავერის, ე. უიფიანის, ლ. შრველიშვილის, ნ. დუმბაძისა და რ. ინანიშვილის მხატვრული აზროვნების დარსებებზე.

კრებულის ფურცლებზე ვხვდებით ცალკე წერილებს ქართული პოეზიისა და პროზის განვითარების კანონზომიერებებზე, ღრმანინარხიანი მხატვრული აზროვნების ფორმებზე, სადაც ხახხლავსედა ნაწევრები ჩვენი საზოგადოებრივი ყოფა, ადამიანის სულიერ საშვარში მიმდინარე ძვრანი. უოველი ნიჭიერად დწერილი მხატვრული ნაწარმოები ნაქარნახე-ვა დროის, ეპოქის მთელი ლიტერატურული პროცესის განვითარებით. მომპირნებ, სტილის ფორიწმული საშვარით დახასიათებულა ჩვენი კაშმულსიტყვაობის გამოჩენილი ოსტატების ნოდარ დუმბაძის, ზუტა ბერულავას, ოთარ კეღისის, ლადო სულაბერიძისა და სხვათა მხატვრული ხელწერა, კარგად შეგნებულ ერთეული მონასმებით შექმნილია მათი შემოქმედებითი პორტრეტები ან თუ მცარე ეს-

კონები, სადაც კრიტიკოსისათვის უნდა გამოეყენებულე პირუთხველობით ნაწევნებია განუმეორებელი პოეტური ხილვებისა და მწერტურნი გადწვეუტების მთელი სიმდიდრე.

აქვეა წერილები ქართული რომანის ძღვეამოსილ აღმავლავზე და მის მემატიანეზე, „მკვეთრად ჩამოვალაბებულ ბედწერის ოსტატზე“, გიორგი მერკვალაძეზე და ფართო ინტელექტის და კულტურის მწერალზე, ვახტანგ კეღმეზე, ვიხაც მთარგმნელობით მოღვაწეობასთან ერთად „უოველთვის უჩნდება ომის მმადო სურვილი, რომ გამოთქვას თავისი ლიტერატურული შეხედულებანი პოეტურ ხელოვნებაზე, თუ ანალიტიკურ მსჯელობაში გაეჭიბროს კრიტიკოს-პროფესიონალებს“. ფიქრის აღმწერელია სტატები „ფუძე და ფესვი წიგნიერებისა“ და „ერთად, ხელიხელმჯაფეთით.“ აქ გამოთქმული მოსაზრებანი ნაქარნახევა ჩვენი საზოგადოებასაბავშვო თეატრზე წარუწეი და მათში ბეჭარსა საფულისმოს აპოვის დაკვირვებული მკითხველი.

და ბოლოს გადაუტარებლად შეიძლება ითქვას, რომ „თვალსაწირო“ მტად საჭირო წიგნია, მისი ავტორი ვრცლად მოკლეულ განრობრივად ხელ სხვადასხვა ლიტერატურულ მსალებზე დაყარნობით საფუძვლიანად გვიხაბუთებს კრიტიკული აზროვნების საზოგადოებრივი და ესთეტიკური მისიის განსაკუთრებულობას, ზაზს უსვაპს მისი შემდგომი განვითარების ორგანულ აუცილებლობას.

ვალუჯა მარაბიშვილი

„საისტორიო მოაზრა“

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ მთავარი საარქივო სამმართველოს ბეჭდური ორგანოს — „საისტორიო მოაზრის“ გაერთიანებული 37-38 ნომერი, რომელიც 1978 წელს გამოვიდა, ეძღვნება „საარქივო საქმის რეორგანიზაციისა და ცენტრალიზაციის შესახებ“ ლენინური დეკრეტის შესაბოვე წლისათვის.

შორებ № 37-38 ტომში, რომელიც 335 გვერდს შეიცავს, გამოქვეყნებულია ზუთი ავტორისაგან კომენტარებული მასალა. მეთხველ ტომში ნახავს ცნობებს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ისტორიისათვის, ქუთაისის ვფთა გინწარაში მოსწავლე და მომავალი სახელოვანი ქართველი პოეტების საბოგრაფიო და საზოგადოებრივ-შემოქმედებითი მოღვაწეობის ამსახველ საბუთებს, პირველი იმპერიალისტური ომისდროინდელი საქართველოს შემშაჲ კლასის ვითარების მაწვენებელ დოკუმენტებს, რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ 1937 წელს გადაბედილ თებლიესთან დაკვეშირებით გამართულ საბჭო-

თა კავშირის მწერალთა პლენუმის მასალებს, ილია ჭავჭავაძის დაბადების 140 წლისთავის აღნიშვნისათვის დაკვეშირებით რამდენიმე საბუთს მწერლის საზოგადოებრივი და პუბლიცისტური მოღვაწეობისა.

„საისტორიო მოაზრის“ პუბლიკაციების მთავარი ღირებულება ისაა, რომ მათში დაბეჭდილია ის საბუთები, რომელზეც უნდა ავიკის ამითემი საკითხის კვლევა აქ გამოქვეყნებულ საბუთების გარეშე შეუძლებელია დაწეროს ამომწურავი და ზუსტი ბიოგრაფიო ტიციან ტაბიძისა, პიოლო იაშვილისა, ვლერიან გაღრინაშვილისა, აგრეთვე, ისტორია ქართველი მოსწავლე ახალგაზრდობის საზოგადოებრივი მოღვაწეობისა, ქართული სასწავლებლებისა, „ვეფხისტყაოსნის“ შესწავლისა, მუშათა მოძრაობისა საქართველოში, ილია ჭავჭავაძის ცხოვრება და მოღვაწეობისა და სხვა მრავალი.

1979 წლის 15 მაის შესრულებულა ასი წელიწადი, რაც XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართველთა ინტელიგენციამ ერთი დიდი გამარჯვება მოიპოვა შეფხსდროინდელი ბიუროკრა-

ტიული მმართველობის პირობებში. ეს იყო ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ორგანიზაცია, რომლის უპირველესი ფუნქცია პირველდაწყებითი სახალხო სკოლების გახსნა, სწავლა-განათლების ქართულ ენაზე წარმართვა, ქართული სასკოლო სახელმძღვანელოებისა და საკითხავი წიგნების გამოცემა უნდა ყოფილიყო. ამ საზოგადოების წესდების შედგენაში მონაწილეობა მიიღეს დიმიტრი ყოფიანმა, ვახტანგ თელაშვილმა, ნიკო ცხევედიძემ, იაკობ ვოგებაშვილმა, ზესარიონ ლოლობერიძემ... მათგან შედგენილი წესდება არაა დიდხანს დადიოდა სხვადასხვა დაწესებულებაში, მოკლედობდა, იკვეთებოდა, მაგრამ 1879 წლის 31 მარტს იგი მაინც დამტკიცდა და იმავე წლის 15 მაისს კი შედგა საზოგადოების დამფუძნებელთა პირველი სხდომა, რომელსაც დაესწრნენ დიმიტრი ყოფიანი, გრიგოლ ორბელიანი, ილია ჭავჭავაძე, ნიკო ცხევედიძე, კონსტანტინე და ქრისტეფორე მამაკაშვილები, ვახტანგ თელაშვილი, რაფიელ ერისთავი, იაკობ ვოგებაშვილი... საზოგადოების ამ სხდომაზე თავმჯდომარედ აირჩია დიმიტრი ყოფიანი, მის აშხანაგად ილია ჭავჭავაძე, მდივად ალექსანდრე სასაყიშვილი, ხაზინაურად რაფიელ ერისთავი და დამჯარდა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება“ (ეს დასახელება ეკუთვნის გრიგოლ ორბელიანს), რომელმაც იარსება 1927 წლამდე. ამ საზოგადოებაში იყარსა ქართველი ზალის სტუდენტი ცხოვრების მეთაურობა, რისთვისაც მას ილია ჭავჭავაძემ „ჩვენი ეროვნული თავშესაფარი“ უწოდა. ეს სახელი შვერს რამეს ნიშნავდა და ბევრ რამესაც ავლენდა საზოგადოებას, რომელმაც ქართველი მოზარდებს თავისი სწავლა-განათლება ქართულ ენაზე წარმართა, უხელმძღვანელა ქართულ სასკოლო სახელმძღვანელოთა გამოცემას, თავისი ზარკით სახალხო სკოლების დაარსებას, ქართული ფოლკლორის შეკრება-ფიჭირებას, ქართული ხელნაწერების შეგროვებას, ქართული მუსიკის, თეატრისა და საერთოდ ხელოვნების სხვადასხვა დარგების განვითარებას... ქართველ მოზარდებს სახელმძღვანელოთა გარდა მისცა საკითხავი წიგნები, სასკოლო-სასწავლო ნივთები, რითაც იგი ამზარებდა არა მხოლოდ თავისაგან გახსნილ სკოლებს, არამედ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში არსებულ პირველდაწყებით სასწავლებლებსაც.

თავისი არსებობის განმავლობაში საზოგადოებაში შეიქმნა ქართული კულტურის სხვადასხვა დარგის აუარცხელი საბუთი.

„საისტორიო მოამბის“ წინამდებარე ტომში დაბეჭდილია ამ საზოგადოების მასალები, შექმნილი 1879 წლის 15 მაისიდან, პირველი ოქმიდან დაწყებული.

„საისტორიო მოამბის“ ამ ტომში გამოქვეყნებულია მირზე ნაწილი საზოგადოების საინჟინერო მასალებისა, სულ სამოცი დოკუმენტი

(1879-1900 წლების პერიოდისა). პუნდრეკიანი და საზოგადოების მუშაობის მოკლე მიმოხილვის ავტორია ლ. გოდერძიძე, რომელსაც, საბუთები შერჩევით ამოუკრებდა, თუმცა შერჩევის პრინციპებზე, იგი სამწუხაროდ, შეთხველს არაფერს აცნობს. საბუთები და მასალები არაქოგრაფიული წესების დაცვითაა დაბეჭდილი, მაგრამ ძლიერ ცოტა, ამასთან, ზოგიერთი არასრულადაც. მაგ., ერთ საბუთთან გაცემებულია შენიშვნა (საბ. № 4): „საბუთში მოხსენებული 42 კანდიდატის სია საქმეში დაცულია, მაგრამ აქ არი იბეჭდება! რატომ? განა მნიშვნელოვანი არ არიან ადამიანები, რომელთაც ისურვეს საზოგადოების ნამდვილ წევრებად გახდომა? ასევე საბ. № 34, № 37 და სხვ.

საბუთების პუბლიკაციისას დაცული უნდა იყოს დედნის ყველა ნივთი, რაც ამ შემთხვევაში ყოველთვის არ სრულდება. არსებობს პირველი ოქმის ფოტო-აბლის ნაბეჭდი (მ. ჩხეტიასა და ა. იოვიძისაგან შედგენილ „ქ. შ. წ. კ. გ. საზოგადოების ფონდის აღწერა“, 1953, გვ. XIV-XV), რომელიც განსხვავდება ამ პუბლიკაციის ტექსტისაგან, ასევე საბ. № 2 განსხვავებული, უფრო შესწორებული ტექსტითაა წარმოდგენილი წინამდებარე ტომში. ზოგიერთი აქ დაბეჭდილი საბუთი ადრე არის გამოქვეყნებული, ლეგენდაში კი ამხე არაფერია ნათქვამი. ადრეული პუბლიკაციებიც იმ დაწესებულებას ეკუთვნის, რომელსაც ეს „საისტორიო მოამბე“ აქვს დაბეჭდილი (მაგ., საბ. №7 ა. იოვიძის პუბლიკაციით, ასევე საბ. № 11, 26, 33; საბ. № 25 დაბეჭდილია სერგეი მესხის თხზულებების შესამე ტომში, გვ. 384-397; საბ. № 42 დაბეჭდა ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა კრებულის X ტომში, გვ. 171-172). ამასთან, ამ საბუთთა პუბლიკაციის ტექსტებში შეინიშნება სხვაობა. საბუთი № 10 არის ეგნატე ინგოროვას რაპორტი ილია ჭავჭავაძის სახელზე. ეს რაპორტი გამოქვეყნებული აქვს სოლომონ ყუბანეიშვილს. სამწუხაროდ, ახალ პუბლიკაციაში არ არის ყველაფერი ისე, როგორც ე. ინგოროვას უწერია. რაპორტში წერია: „ჩომხათის სოფლის სისწავლებელი, სოფელი ჩოჩხათი, № 4, 3 თებერვალი 1880 წელი. მის ბრწყინებულებას, უფალს, ტფილისის საზოგადოების წიგნის ცოდნის გამავრცელებელი ქართველთა შორის კავასიის სამამუტნიკოში, ვაგვიძის თავმჯდომარის აშხანაგს, თ. ილია ჭავჭავაძეს რაპორტი“. ეს ნაწილი ახალ პუბლიკაციაში არ ჩანს. საბუთი № 38 გვაცნობს ზორჩალოს მარის სოფელ რეზში სკოლის გახსნის ამბავს, ლეგენდაში კი მოითხოვულია, ვითომც სოფელი რეზა საინგოლოში ყოფილიყო.

საბუთთა პუბლიკაციისას მეტი სიფრთხილეა საჭირო!

ლ. მესხის პუბლიკაცია ეხება ქართველი პოეტების — შალო იაშვილის, ვალერიან გაფრინდაშვილისა და ტიციან ტაბიძის ქუთაისში სწავ-

ლის დროს, 1898-1914 წლებს პერიოდს სულ გამოქვეყნებულია 82 საბუთი, რომლებიც წარმოადგენენ ამ ქართული პოეტების მშობ-
 წარის განცხადებებს მათი შეილებს გიმნაზია-
 ში მიღწევა, ასახვენ გიმნაზიელთა მონაწილე-
 ობას 1904-1905 წლების ამბებში, გიმნაზიის
 შედგაგორი საბჭოსი, სასწავლებლის დირექ-
 ტორისა და გუბერნატორის შორის ურთიერთო-
 ბას, ჩამოთვლილ და სხვა გიმნაზიელთა ყოფი-
 ცევის, ქუთაისის გიმნაზიაში პროკლამაციების
 გავრცელებას, მოსწავლეთაგან არალეგალური
 ყურნალის გამოცემას, აკაც წერეთლის იუბი-
 ლეში ქუთათურ მოსწავლეთა მონაწილეობას
 და მრავალ სხვა მნიშვნელოვან და საინტერესო
 ამბავს. ეს მასალები ბრწყინვალე საბუთებია
 როგორც უახლესი ქართული ლიტერატურის
 წარმომადგენელთა ბიოგრაფიისა, ისე ქართვე-
 ლი მოსწავლე ახალგაზრდობის მონაწილეობისა
 რევოლუციურ და საზოგადოებრივ-კულტურ-
 რულ საქმეებში.

პირველი იმპერიალისტური ომის დროის
 (1914-1917 წწ.) ბათუმის ოლქში მუშათა
 მდგომარეობას ეხება 48 საბუთის პუბლიკაცია,
 რომლის ავტორია ა. ვაჟაიძე. საბუთები აჩე-
 ნებს მაშინდელი ხელისუფლების დონისძიებებს
 რევოლუციური მოძრაობის წინააღმდეგ, ქუთაი-
 სის გუბერნიის ეანდარშთა სამმართველოს, მე-
 ფის ნაცვლის კანცელარიის, ბათუმის ოლქის
 სამხედრო გუბერნატორის საქმიანობას, მათ დი-
 რექტივებსა და განკარგულებებს სხვადასხვა
 ქარხნების მუშათა მოძრაობის აღკვეთის მიზ-
 ნით, მუშებში პროკლამაციების გავრცელებას,
 თურქეთის ჯარებისაგან ოკუპირებულ ტერიტო-
 რიათა და იქიდან ბუნებრივ სიძლიერეთა ვაზი-
 დვის ამბებს. აქვე დაბეჭდილია ქართული პე-
 რიოდული ორგანიზაციებიდან („თანამედროვე აზ-
 რი“, „მეგობარი...“) ამოკრული წერილები
 ბათუმის ოლქის მუშათა მძიმე ეკონომიურ პი-
 რობებზე.

ვ. გურგენიძის პუბლიკაციები უკვე ჩვენს
 სსრკ-ში მომზადარ ამბებს ეხება, ესაა „ვეფ-
 ხისტყაოსნის“ 750 წლის იუბილესთან დაკავ-
 შირებით შეკრალთა კავშირის პლენუმის ჩატა-
 რება თბილისში და ამ პლენუმის მასალები.
 ვ. გურგენიძე აქვეყნებს პ. პავლუნკოს, ნ. ტიხო-
 ნოვის მოსხენებებს, პავლო ტინინას მისამე-
 ბებს, ივანე ჯავახიშვილის ბრწყინვალე მოხუ-
 ნებას (სამწუხაროდ, შემოკლებულს — ს. ხ.),
 რომელშიც მეცნიერმა მიმოიბილა თამარის
 დროის საქართველოს პოლიტიკურ-კულტურულ
 ვითარება, ვ. სტრუვეს, ლუბოლის, სელ-
 ვინსკის, ანტოკოლსკის, შიშმარიანის, ავტორი
 ისააკიანის, ლინკოვის, კ. კვიციანიას სიტყვებს,
 აქვე დაბეჭდილია მიკოლა ბაეანის, ალტაუზე-
 ნის, ნ. ზაბოლოცის, სამედ ვერტენის, ნიარ
 ზარბაიანის, ვიქტორ გოლდცივის გამოსვლები.

გარდა დაბეჭდილი მასალისა, შოთა არსთა-

ველის იუბილეს ეამს შექმნილია მრავალი სსრკ-
 კემენტი, საქმიანი მიწერ-მოწერა, რაც ასახე-
 და დიდ მოსამზადებელ მუშაობას, თვით იუბი-
 ლეს მსვლელობას და სხვა, რაც, აგრეთვე სამ-
 წუხაროდ, ამ პუბლიკაციებში არ მოქცეულა.
 „ამჟერადე სამწუხაროდ, არ ხერხდება მოლო-
 ნად ამ ძვირფასი მასალების პუბლიკაციით“, გე-
 მინობს ვ. გურგენიძე და ხელისშემშლელ მიზე-
 ზებზე კი არას ვეუბნება.

ის, რაც გამოქვეყნებულია და რაც შექმნილია
 ოთხი ათეული წლის წინ, თავისი მნიშვნელობით და
 მნიშვნელობით პირველხარისისოვანი საბუთებია.

ს. ლევიშვილის პუბლიკაცია „რამდენიმე დო-
 კუმენტი ილია ჭავჭავაძის შესახებ“ ავსებს ქა-
 რთული მწერლის ლიტერატურულ შეგვიდრე-
 ობას და ერთხელ კიდევ ხაზს უსვამს ილია ჭავ-
 ჭავაძის პრინციპულობას, საზოგადოებრივი საქ-
 მიანობისათვის ზრუნვას, მოღვაწეთა ღვაწლის
 შეფასებას. ამ საბუთების უმრავლესობა (სულ
 თორმეტი საბუთია) პირველად ქვეყნდება, ზო-
 გიერით უფრო ადრეც იყო დაბეჭდილი (მაგ.,
 საბ. № 4, რომელიც შეეხება ილია მუხომარ-
 გის ღვაწლს „ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგულად
 თარგმანში, გამოქვეყნებული იყო სამი ათეული
 წლის წინ ს. ცაიშვილის მიერ). აღსანიშნავია,
 რომ სიძველეთადაცვლებში ჯერ კიდევ საქმიო
 რაოდენობით იხანება ი. ჭავჭავაძის ქართულ
 თუ რუსულ ენაზე დაწერილი წერილები, რომ-
 ლელიც ჯერ არ გამოქვეყნებულან და ამიტო-
 მა იც მის პიბლიოგრაფიაში შეტანილი არ
 არიან, მაგ., ბევრია საბუთები ისტორიული არ-
 ქივის № 481 ფონდში. ილია ჭავჭავაძის ნაწე-
 რების პუბლიკაციები საქართველო და საქართვე-
 ლში, ს. ლევიშვილისაგან შენიშვნებით გა-
 მოცემული მასალები მნიშვნელოვანი შენიშვნა
 ი. ჭავჭავაძის მოღვაწეობისა და ბიოგრაფიის
 შესავსებად.

როგორც „სასტორიო მოამბის“ წინამდებარე
 ტომის პუბლიკაციების ჩამოთვლა აჩვენებს,
 იგიც ისევე მდიდარია პირველხარისისოვანი მას-
 სალით, როგორც აქამდე დაბეჭდილი ტომები.
 მეთხველს სურვილია ეს გამოცემა იყოს სსს-
 ტემატური და გამოქვეყნებული ფონდებიც სი-
 სრულით იბეჭდებოდეს და არა შერჩევით, რა
 დგან შერჩევის პრინციპი ერთს რომ აკმაყოფი-
 ლებებს, სხვებისთვის სარულიად მიუღებელია.

სამწუხაროდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ გა-
 მოცემის სარედაქციო კოლეგიას 1978 წელს
 არა შესანიშნავი მუშაკი და თანამშრომელი გა-
 მოვლად, პროფესორები ირაკლი ანთოლა და
 შალვა ჩხეტია. ორივეს ღვაწლი ამ სერვის გა-
 მოცემაში საქმიოდ მნიშვნელოვანია, ხოლო
 შ. ჩხეტია საარქივო საქმისა და საქართველოს
 ისტორიული არქივის შექმნის სათავეებთან ახ-
 ლო მდგომი მოღვაწე იყო.

6.106/5

საქართველოს
საქართველოს
ИНДЕКС
70120

ფული 80 ლა.

„მნაობი“

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ